T.C.
FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
GELENEKSEL TÜRK SANATLARI ANASANAT DALI

BAŞLANGICINDAN GÜNÜMÜZE RIK'A HATTI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SENEM DEMİRCİ
160301002

DÜZELTİLMİŞ TEZ

Danışman
Prof. Dr. M. HÜSREV SUBAŞI

İSTANBUL 2019

T.C.
FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
GELENEKSEL TÜRK SANATLARI ANASANAT DALI

BAŞLANGICINDAN GÜNÜMÜZE RIK'A HATTI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Senem DEMİRCİ
160301002

Anasanat Dalı: Geleneksel Türk Sanatları

Bu tez 14/11/2019 tarihinde aşağıdaki jüri üyeleri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr.	Prof. Dr.	Prof. Dr.
Mehmet Hüsrev Subaşı	Muhittin Serin	Abdülhamid Tüfekçioğlu
Jüri Başkanı	Jüri Üyesi	Jüri Üyesi

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlâk kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Senem DEMİRCİ

Kasım 2019

DÜZELTME

1. Resim listesi hazırlanmıştır.
2. Birinci bölümde konu başlıklarında değişiklikler yapılmıştır.
3. Dördüncü bölüm olarak “Rık’a Hattı Mukayeseleri” başlığı eklenmiştir.
4. İki ayrı sıralama ile verilen görseller, tek bir numaralandırma ile birleştirilmiştir.

ÖZET

İslâm yazıları arasında yer alan Rık'a, aklâm-ı sitte'den hayli sonra Osmanlıların icâdı ile ortaya çıkmış bir yazıdır. Seri ve kolay yazılmaya müsait bir yazı olması bakımından XVIII. asırdan itibaren resmî yazışmalarda, mektup, müsvedde ve matbu'atta çokça tercih edilmiştir. Ayrıca XIX. yüzyıldan itibaren taşa mahkûk eserlerde de kendini gösteren rık'a, celî olarak da kullanılmaya başlanmıştır.

Diğer hat nevilerine nazaran sanat yazısı olarak addedilmeyen rık'anın, bilhassa celîsi hatrı sayılır bir ifade gücüne sahiptir. Günümüzde, yeni denemeler ve çalışmalar yapılarak levha sanatında da kullanılır hale gelen bu yazı yeniden ihya edilme yolundadır.

Başlangıcından günümüze rık'a hattının serüvenini konu aldığımız bu çalışma ile evvela rık'anın daha iyi anlaşılabilmesi ve tanıtılması amaçlanmıştır. Resmî ve husûsî arşivlerden derlenen örnekler ve rık'anın kullanım alanları incelenerek bu yazının nasıl bir gelişim gösterdiği kronolojik olarak ele alınmıştır.

Anahtar sözcükler: İslâm sanatları, rık'a, hat sanatı.

ABSTRACT

Ruqʿah, which is among Islamic scripts, is a script that emerged with the invention of the Ottomans well after the six traditional arabic scripts *(al-aqlām al-sittah).* It is widely preffered in official correspondance, letters, drafts and printed publications since XVIII. century because of being appropriate to be written easily and rapidly. Additionally, ruq'ah, which has been seen on artifacts that sculpted on stones since XIX. century, is also started to be used as jali.

Ruqʿah, which is not regarded as an art script beside (compared to) other Islamic scripts, has a considerable power of expression, especially its jali ones. Nowadays, this script which is started to be used in plate art by making new trials and works, is again on the way to revive.

The primary aim of this work, in which we handled the adventure of the ruq'ah script from the beginning to the present, is to introduce ruq'ah and to provide a better understanding of it. The development of this script discussed in chronological order by examining the usage areas of ruqʿah and the text samples collected from the official and private archives.

Key words: Islamic arts, ruq'ah, calligraphy.

ÖNSÖZ

Geleneksel Türk sanatları içinde yer alan hüsn-i hat alanında son yıllarda birçok inceleme ve araştırma yapılmıştır. Ancak bu coğrafyada doğan rık'a hattı üzerinde henüz hiçbir araştırma yapılmamıştır. Bu durum bizleri bu alanda araştırmaya teşvik etmiş, kapsamlı bir inceleme neticesinde de bu çalışma ortaya çıkmıştır.

"Başlangıcından Günümüze Rık'a Hattı" adlı bu tez, rık'a hattı ve kullanım alanları, hattatları, rık'a meşk mecmuaları ve yazı mukayeselerini konu alan dört ana bölümden meydana gelmiş, ekler bölümünde ise seçilmiş örnek görsellere yer verilmiştir.

Rık'a hattının tanımı, doğuşu ve gelişim süreci, çeşitleri ve üslupları olarak şekillenmiş olan birinci bölümde, rık'anın tarihi sürecini araştırmak için kapsamlı bir literatür çalışması yapılmış, fakat bu alanda yeterli kaynağa ulaşılamamıştır. Bu nedenle Osmanlı arşiv belgelerinden ve yazı numunelerinden istifade edilmiş aynı zamanda rık'a harflerinin anatomisi ve üsluplaşması noktasındaki değerlendirmelerimizde hocalarımızın fikirlerine de ihtiyaç duyulmuştur.

Rık'anın kullanım alanları araştırılarak, kütüphaneler, müzeler, özel koleksiyonlar, müzayede katalogları gibi rık'a yazı numunelerine ulaşılabilecek mecralarda tarama yapılarak görsellere ulaşılmıştır. Ayrıca, celî rık'a ile yazılmış taşa mahkûk kitabeler bizzat yerinde incelenmiş ve fotoğraflanmıştır.

İkinci bölümde, rık'a hattatları ve yazı örneklerine yer verilmiştir. Bu bölümde istifade edilen kitaplar arasında önemli bir kaynak olan İbnü'lemin M. Kemal İnal'in *Son Hattatlar* kitabındaki rık'a numunelerinin orijinaline ulaşılamamış, bu sebeple eserin ilk baskısından fotoğraflanarak kullanılmıştır.

Rık'a meşk mecmualarını konu alan üçüncü bölümde, nadir eserler kütüphaneleri ve özel koleksiyonlardan ulaşılmaya çalışılan farklı hattatlara ait rık'a meşk mecmuaları ve içerikleri yer almaktadır.

Son bölüm olan dördüncü bölümde ise rık'a hattının gelişmesine en çok katkı sağlayan ve bu alanda bir hayli çalışmaları olan, M. İzzet Efendi, M. Hamdî Bey, M. Halîm Özyazıcı ve Hâmid Aytaç'ın rık'a meşklerinden harf numûneleri ve satır çalışmaları seçilerek mukayese yapılmıştır.

Bölümlerin akabinde, çeşitli kaynaklardan ve arşivlerden derlenen bazı evrak ve belgelerin bulunduğu ekler bölümü mevcuttur. Burada, tez süreci boyunca ulaşmaya çalıştığımız, gerek hattat imzasının bulunması, gerekse yazının estetik önemi veyahut arşiv belgesi olarak bir dönemin yazısını temsil etmesi bakımından derlediğimiz rık'a örnekleri, belli başlıklar altında kronolojik olarak tasnif edilmiştir. Rık'anın kullanım alanları başlığı altında, metin içinde örneklendirme yapılsa dahi genel akışı bozmamak adına birkaç örnek ile yetinilmiş, konuyla bağlantılı diğer görsellere ekler bölümünde yer verilmiştir.

Dört ana bölüm ve ekler ilavesiyle tamamlanan çalışmamızın oluşmasında istifade edilen yazı numuneleri, büyük oranda özel koleksiyonlar ve arşivlerden temin edilmiştir. Bu vesile ile paylaşımları sayesinde tezimizin zenginleşmesine vesile olan pek kıymetli özel koleksiyon ve arşiv sahibi hocalarımıza, çalışmamıza yaptıkları katkılardan dolayı şükranlarımı sunuyorum.

Öncelikle tez çalışmam boyunca, yardım, yönlendirme ve desteklerini esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. M. Hüsrev Subaşı'na teşekkür ederim. Ayrıca bilgi ve deneyimlerinden istifade ettiğim hocam Prof. Dr. Muhittin Serin'e, tez yazım aşamasında yapıcı yorum ve önerileri ile bana yol gösteren Prof. Dr. Abdülhamid Tüfekçioğlu hocama, değerli fikirleri ve tavsiyeleriyle bana rık'a hattını sevdiren, bu alanda yazılar yazmamı destekleyerek rık'a yazımın gelişmesine katkı sağlayan kıymetli hocam Ali Toy'a, bulunan yazı örneklerinin hattatlarına dair yapılan tespitlerde, büyük yardım ve desteğini gördüğüm muhterem hocam Davud Bektaş'a, bu süreçte bilgi ve deneyimlerinden her daim istifade ettiğim kıymetli hocam Doç. Dr. Mehmet Memiş'e, maddî, manevî her anlamda daima yanımda olan aileme ve bu zorlu süreçte varlığıyla bana güç veren ve hiçbir zaman yardımlarını esirgemeyen arkadaşım Ayşegül Şengöz'e teşekkürü bir borç bilirim.

İstanbul, 2019 Senem DEMİRCİ

İÇİNDEKİLER

ÖZET III
ABSTRACT III
ÖNSÖZ IV
İÇİNDEKİLER VI
RESİM LİSTESİ IX
KISALTMALAR XXI

GİRİŞ 1

1. RIK'A HATTI 4
1.1. Rık'anın Tanımı ve Özellikleri 4
1.2. Rık'anın Doğuşu ve Gelişme Süreci 9
1.3. Rık'a Çeşitleri ve Kullanım Alanları 19
1.3.1. Rık'a Kırması 19
1.3.2. İnce Rık'a 24
1.3.3. Celî Rık'a 27
1.4. Rık'a Üslûpları 29
1.4.1. Mümtaz Efendi Rık'ası (Bâb-ı Âlî Rık'ası) 29
1.4.2. Mehmed İzzet Efendi Rık'ası 30

2. RIK'A HATTATLARI VE YAZI ÖRNEKLERİ 48
2.1. Mümtaz Efendi (1810-1871) 50
2.2. Âlî Paşa (1814-1871) 51
2.3. Kâmil Paşa (1836-1879) 52
2.4. Ali Fuad Bey (1846-1885) 53
2.5. Hâdi Paşa (ö. 1893) 54
2.6. Reşid Bey (1850-1898) 55
2.7. Mehmed İzzet Efendi (1841-1903) 56
2.8. Es'ad Bey (1840-1907) 63
2.9. Emin Paşa (1837-1908) 63
2.10. Tahsin Hilmi Efendi (1847-1912) 64

2.11. Mehmed Ali Efendi (1867-1915) 67
2.12. Hâşim Bey (1861-1920) 69
2.13. Hasan Rızâ Efendi (1849-1920) 71
2.14. Said Bey (1860-1938) 75
2.15. Mehmed Hamdî Efendi (Sofu) (?) 76
2.16. Mustafa Halim Özyazıcı (1897-1964) 90
2.17. Hâmid Aytaç (1891-1982) 105
2.18 Rık'a Celîsinde Yeni Yönelişler ve Ali Toy 114

3. RIK'A MEŞK MECMUALARI 119
3.1. Ahmed Süreyyâ Bey Meşk Mecmuası 119
3.2. Mehmed İzzet Efendi Meşk Mecmuaları 121
3.3. Mehmed Fuad Bey Meşk Mecmuası 126
3.4. Mustafa Halîm Özyazıcı Meşk Mecmuası 130
3.5. Hüseyin Hüsni Efendi Meşk Mecmuası 133
3.6. Rık'a Meşk Mecmuası (imzasız) 136

4. RIK'A HATTI MUKAYESELERİ 139
4.1. Rık'a Harf Ölçüleri 140
4.2. Rık'a Harfleri 142
4.3. Rık'a *Temmet* Satırları 150

DEĞERLENDİRME ve SONUÇ 157
KAYNAKÇA 159
DİZİN 163

EKLER 165
1. Arşiv Belgeleri 167
2 Mektup ve Diplomalar 183
3. Yazma Eserler (Risâleler) 195
4. Matbu' Kitaplar 202
5. Elifbâ'lar 206
6. Kartvizitler 215
7. Kitap, Dergi ve Gazete Başlıkları 224

8. Kitâbeler 248
9. Tabelâ, Reklam ve Afişler 327
10. Levhalar ve Diğer Rık'a Örnekler 336

ESER RAPORU 344
ÖZGEÇMİŞ 350

RESİM LİSTESİ

Resim 1- Rık'a harfleri (İzzet Efendi ö. 1903) 2
Resim 2- Rık'a kalem kat'ı 5
Resim 3- Rık'a harf eğimleri (İzzet Efendi ö. 1903) 5
Resim 4- Rık'a noktaları (İzzet Efendi) 6
Resim 5- Rık'a harf ölçüleri, (M. İzzet Efendi Hutut-i Osmaniye) 6
Resim 6- Rık'a harflerin mıstarda duruşu (Halim Efendi ö.1964) 6
Resim 7- Rık'a satırına örnek (M. İzzet Efendi Hutût-ı Osmâniye) 7
Resim 8- Rık'a satırına farklı bir örnek (M. İzzet Efendi Hutût-ı Osmâniye) 7
Resim 9- Halîm Efendi rık'a meşk örneği 7
Resim 10- Sofu Mehmed Hamdî Efendi, satır örneği, h. 1325 8
Resim 11- Halîm Efendi, "Besmele" 8
Resim 12- İnşâallâhu-Teâlâ 8
Resim 13- Dîvânî harfler, M.İzzet Efendi 9
Resim 14- Ahmed Süreyyâ, Toplu ve Mûcez Meşk Mecmuasıdır, s. 5. 10
Resim 15- Arşiv belgelerinde nesih harf benzerlikleri 10
Resim 16- Arşiv belgelerinde nesih harf benzerlikleri 11
Resim 17- Arşiv belgelerinde rık'a harf detayları 11
Resim 18- 1191 tarihli arşiv belgesi (Osmanlı arşivi İE. HAT. 5-447) 11
Resim 19- "Mustafa Efendi'nin Çorlu'da açılan Mekteb-i Rüşdiye'ye rık'a hocası alınarak tayini hususunda Maarif-i Umumiye Nezareti'nin yazısının gönderildiği." 13
Resim 20- "Yazı nümunesi gönderilen Ali Efendi'nin elli guruş maaşla Alaiye Rüşdiye Mektebi Rik'a Hocalığı'na tayininin münasip görüldüğü" 14
Resim 21- "Kudüs Rüşdiyesi Rik'a Muallimliğine tayin olunan İzzet Efendi'nin hat örneğinin istendiği" belge. 14
Resim 22- İzzet Efendi "Rehber-i Sıbyan Rık'a Hattı Karalama Defteri" c. 4. 15
Resim 23- İzzet Efendi "Rehber-i Sıbyan Rık'a Hattı Karalama Defteri" c. 7. 15
Resim 24- İzzet Efendi "Rehber-i Sıbyan Rık'a Hattı Karalama Defteri" c. 5. 16
Resim 25- Necmeddîn Okyay'ın rık'a icâzetnâmesi 17
Resim 26- "Elif-bâ yı Cedîd-1338" iç kapak, hat: Sofu Mehmed Hamdi 18
Resim 27- Mehmed Fuad Meşk Muallimi yahud Tarihçe-i Hattâtân 20
Resim 28- Rık'a kırması ile yazılmış bir besmele 21
Resim 29- Hattat M. Şevki Efendi'ye gelen mektup zarfı 21
Resim 30- Hattat M. Şevki Efendi'ye rık'a kırması ile yazılan bir mektup örneği 22
Resim 31- Rık'a kırmasına örnek tebrik kartı 22
Resim 32- Hacı Selim Ağa Yazma Eserler Kütüphânesi'nde bulunan bir risale 23
Resim 33- Hasan Basrî imzalı ince rık'a örneği 24

Resim 34- İnce rık'a kullanılan bir diploma 24
Resim 35- Resimli Gazete Salnâmesi 25
Resim 36- Risâle-i Ahlâk, sayfa 6. h. 1313 25
Resim 37- M. Halîm Özyazıcı - Risâle-i Sâlihiyye, h.1349 26
Resim 38- 1927 yılına ait otomobil ve makinist ehliyeti 26
Resim 39- Rık'a M. Halîm Özyazıcı, iğneli yazı kalıbı Dördüncü Bölük Kumandanlığı 27
Resim 40- Rık'a Taşçı imzası 28
Resim 41- Celî Rık'a kitâbe, Kaptan İbrahim Paşa Camii / Beşiktaş, h. 1317 28
Resim 42- Celî Rık'a Al-Ahrâm Gazetesi / Mısır 28
Resim 43- Mümtaz Efendi rık'a yazısı 30
Resim 44- Rık'a hurûfat ve ölçüleri, İzzet Efendi 31
Resim 45- Düz ve başlı bitişen "be" birleşimleri 32
Resim 46- Başsız olarak bitişen "be" birleşimleri 32
Resim 47- Başlı olarak bitişen "be" birleşimleri 32
Resim 48- Üç ve üçten fazla harfin birbirine birleşimleri 32
Resim 49- Başta yazılan "cim" harfleri 33
Resim 50- Başta yazılan diğer "cim" birleşimleri 33
Resim 51- Sin ve Şın birleşimleri 33
Resim 52- Ortada yazılan harfler 33
Resim 53- Başta yazılan harfler 33
Resim 54- Sonda yazılan harfler 34
Resim 55- Başta ve ortada yazılan "kaf" harfi 34
Resim 56- Başta yazılan kaf ve lâm harfleri 34
Resim 57- *Ortada yazılan kaf ve lâm harfleri* 34
Resim 58- *Başta ortada ve sonda yazılan "mim" ve "he" harfleri* 35
Resim 59- *Sonda yazılan nûn ve yâ harfleri* 35
Resim 60- İzzet Efendi rık'a satır örnekleri 35
Resim 61- *Rehber-i Sıbyan Rık'a Hattı Karalama Defteri*, kapak, cüz 1. 36
Resim 62- Rehber-i Sıbyan Rık'a Karalama Defteri, cüz 1, s. 10-11. 36
Resim 63- *Mümârese, Rehber-i Sıbyan Rık'a Hattı Karalama Defteri, cüz 6, s. 1.* 44
Resim 64- İzzet Efendi'den yazı talebesine tavsiyeler 45
Resim 65- *Kalem Kesmek ve Tutmak Usûlü* 47
Resim 66- Mümtaz Efendi rık'a örneği 51
Resim 67- Âlî Paşa rık'a örneği 52
Resim 68- Kâmil Paşa rık'a örneği 53
Resim 69- Ali Fuad Bey rık'a örneği 54
Resim 70- Hâdî Paşa rık'a örneği 55
Resim 71- Reşad Bey rık'a örneği 55

Resim 72- Mehmet İzzet Efendi Rık'a 57
Resim 73- Yahya Efendi Hazîresi, mezar taşı, Hat: Mehmet İzzet Efendi 59
Resim 74- İzzet Efendi celî sülüs zerendûd levha 60
Resim 75- Es'ad Bey rık'a örneği 63
Resim 76- Emin Paşa rık'a örneği 64
Resim 77- Daruşşafaka Elifbâsı, rık'a harfler, s. 20. 65
Resim 78- "Hafız Tahsîn" İmza detay, Daruşşafaka Elifbâsı, s. 24 65
Resim 79- *Elifba-yı Cedîd-i Osmâni*, s.2-3 66
Resim 80- *Elifba-yı Cedîd-i Osmâni*, s. 96, imza detay, *sevvedehû el-müznîb hâfız tahsîn* 66
Resim 81- Mehmed Ali Efendi'ye ait, rık'a, sülüs ve divânî yazı örneği 68
Resim 82- Haşim Bey rık'a örneği 69
Resim 83- Hüseyin Hâşim Bey'in "Şihâb" isimli mecmuası ve ithaf bölümü 70
Resim 84- Hüseyin Hâşim Bey'in rık'a hattıyla rubâilerinden üçü 71
Resim 85- Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne'nin inşâ kitabesi 72
Resim 86- Hasan Rızâ Dîvânı, 1 ve 2. Sayfalar 73
Resim 87- Hasan Rızâ Dîvânı, ilk sayfası 74
Resim 88- Hasan Rızâ Dîvânı, 4 ve 5. Sayfalar 74
Resim 89- Said Bey rık'a örneği 75
Resim 90- Rık'a "Besmele" M. Hamdi Efendi 76
Resim 91- M. Hamdi Bey'in Rık'a Meşkleri'nden örnek harf ve satırlar 77
Resim 92- Rık'a meşk örnekleri 1, 2 ve 3. dersler M. Hamdi Efendi 78
Resim 93- Rık'a meşk örnekleri 4, 5, 6 ve 7. dersler, M. Hamdi Efendi 79
Resim 94- Rık'a meşk örnekleri 8, 9, 10 ve 11. dersler, M. Hamdi Efendi 80
Resim 95- Rık'a meşk örnekleri 12, 13, 14 ve 15. dersler, M. Hamdi Efendi 81
Resim 96- Rık'a "temmet" satırı ve bazı satır çalışmaları, M. Hamdi Efendi 82
Resim 97- Mehmed Hamdi Bey'in rık'a harf karalamaları 83
Resim 98- Mehmed Hamd Bey'in rık'a satır örneği, h. 1331 83
Resim 99- *Elifbâ-yı Cedîd*, Mehmed Hamdî s. 17 84
Resim 100- *Elifbâ-yı Cedîd*, İmza detay 84
Resim 101- *Yeni Elifbâ*, sağda kapak fotoğrafı, solda 22. Sayfa 85
Resim 102- *Yeni Elifbâ* imza detay, sayfa 40 85
Resim 103- "Halaskârgazînin Hitâbesi" 1 Temmuz 1927, Mehmed Hamdi 86
Resim 104- Sofu Mehmed Hamdî Bey'in Kemal Batanay'a yazı çıkartmaları 88
Resim 105- Kemal Batanay'a ait rık'a *tı* meşki, 1968 88
Resim 106- Kemal Batanay'a ait rık'a *ayn* meşki, 1968 89
Resim 107- Kemal Batanay'a ait rık'a *mim* meşki 89
Resim 108- Kemal Batanay'a ait rık'a *he* meşki 89
Resim 109- Halîm Efendi'nin hocası Kâmil Akdik'e yazdığı rabbiyessir meşki 90

Resim 110- M. Halîm Efendi'ye Medresetü'l-Hattâtîn'den verilen icâzetnâme 91
Resim 111- Kartvizit, Rık'a: *Diş Tabibi*, Ta'lik: *İhsan* 92
Resim 112- Kartvizit, Nesih: *Muhâmî*, Rık'a: *İbrahim Edhem* 92
Resim 113- M. Halîm Özyazıcı *Rık'a Hattı Karalama Defteri* 93
Resim 114- M. Halîm Özyazıcı *Rık'a Hattı Karalama Defteri*, hurûfât 94
Resim 115- M. Halîm Özyazıcı *Rık'a Hattı Karalama Defteri*, *bâ* meşki 94
Resim 116- M. Halîm Özyazıcı *Rık'a Hattı Karalama Defteri*, *sin* meşki 94
Resim 117- M. Halîm Efendi'nin 1951-1952 senesinde tutulan talebe defterinden 95
Resim 118- Oğlu Hamdullâh Necâbeddîn'in doğumunda yazdığı tebrik kartı 96
Resim 119- Halim Efendi'nin kendi hattıyla terceme-i hâli 97
Resim 120- Süheyl Ünver'in, Halim Efendi'den ilk ders meşki 99
Resim 121- Halim Efendi'nin Rık'a satır çalışması 100
Resim 122- Halim Efendi'nin Celî Rık'a çalışması *Âhiretnâme* 100
Resim 123- Halim Efendi, yazı odasında İ. A. Yüksel'in meşkini kontrol ederken 101
Resim 124- Halim Efendi Bağ Evinde, talebeleri ile hatıra fotoğrafı 102
Resim 125- Halim Efendi Bağında, talebeleri ile hatıra fotoğrafı 24.08.1963 103
Resim 126- Halim Efendi'nin Selahaddîn Hidayetoğlu'na yazdığı meşk 1963 103
Resim 127- Halim Efendi, celî divânî besmele ve rık'a satır, 1964 104
Resim 128- Halim Efendi'nin rık'a ile yazdığı dörtlük, 1964 104
Resim 129- "Hâmid Yazı Yurdu" 106
Resim 130- Tabelâ *Adliye Müşâviri,* İmza: Hâmid Aytaç 107
Resim 131- Hâmid Aytaç'ın üstte iki satır sülüs ve altta ikişer satır rık'a yazısı 107
Resim 132- Hâmid Aytaç'ın üstte iki satır celî dîvânî, altta iki satır rık'a yazısı 108
Resim 133- Hâmid Aytaç'ın rık'a hurûfat ve mürekkabât kısmından *bâ* meşki 109
Resim 134- Hâmid Aytaç'ın 1392/1972 tarihli, rık'a *he* meşki ve *temmet* satırı 109
Resim 135- *Güzel Yazıyorum / Cumhuriyet Yazı Defteri*, defterin ön ve arka kapağı 110
Resim 136- *Güzel Yazıyorum / Cumhuriyet Yazı Defteri,* ilk (1) ve son sayfa (16) 110
Resim 137- "*Yeni Milli Elifbâ"* kitabı, Hâmid Aytaç, iç kapak 111
Resim 138- *Yeni Milli Elifbâ* kitabı, 1. ve 22. Sayfaları 112
Resim 139- Rık'a kartvizit *Süleyman Paşazâde Sâmî,* imza *Hâmid* 112
Resim 140- Rık'a kitap ismi *Hayat-ı Edebiyye* imza *Hâmid* 113
Resim 141- Hâmid Bey'in Hüseyin Öksüz'e yazdığı rık'a pusula 113
Resim 142- Celî Rık'a Besmele, Ali Toy/2019 115
Resim 143- Celî Rık'a, *Ve mâ tevfîkî illâ billâh*, Ali Toy/2018 115
Resim 144- Celî Rık'a, *Allah Aşkına*, Ali Toy/2017 116
Resim 145- Celî Rık'a, *Ve vedaal mîzân*, Ali Toy/2019 116
Resim 146- Celî Rık'a, *Mevlam*, Ali Toy/2016 117
Resim 147- Celî Rık'a, *men câle nâle,* Ali Toy/2018 117

Resim 148- Celî Rık'a, *Allah Kerîm*, Ali Toy/2019 118
Resim 149- Celî Rık'a, *kul hel yestevî'llezîne ya'lemûne ve'llezîne lâ ya'lemûn* 118
Resim 150- Ahmed Süreyya Saltuk, *Toplu ve Mûcez Meşk Mecmuasıdır*, h. 1330 120
Resim 151- *Toplu ve Mûcez Meşk Mecmuasıdır*, sayfa:1 120
Resim 152- *Toplu ve Mûcez Meşk Mecmuasıdır*, sayfa:2 121
Resim 153- M. İzzet Efendi, *Hutût-ı Osmâniye*, kapak, h. 1309 123
Resim 154- *Hutût-ı Osmâniye*, rık'a hurufat, s. 19 123
Resim 155- *Hutût-ı Osmâniye*, *bâ* meşkleri, s. 20 124
Resim 156- *Hutût-ı Osmâniye*, *cim* meşkleri, s. 21 124
Resim 157- *Hutût-ı Osmâniye*, *sin*, *sad*, *tı*, *ayn*, *fe* meşkleri, s. 22 125
Resim 158- *Hutût-ı Osmâniye*, *kef* meşkleri, s. 23 125
Resim 159- *Hutût-ı Osmâniye*, rık'a *mim*, *he* ve *ye* meşklerinden örnekler, s. 24 126
Resim 160- Mehmed Fuad, *Meşk Muallimi Yâhud Tarihçe-i Hattâtân*, kapak, 1321/1903 127
Resim 161- *Meşk Muallimi Yâhud Tarihçe-i Hattâtân*, hurûfat ve bâ meşki, s. 2 127
Resim 162- *Meşk Muallimi Yâhud Tarihçe-i Hattâtân*, s. 3 128
Resim 163- *Meşk Muallimi Yâhud Tarihçe-i Hattâtân*, s. 4 128
Resim 164- *Meşk Muallimi Yâhud Tarihçe-i Hattâtân*, s. 5 129
Resim 165- *Meşk Muallimi Yâhud Tarihçe-i Hattâtân*, s. 6 129
Resim 166- M. Halîm Efend'nin rık'a hurûfatı, 1963 130
Resim 167- M. Halîm Efendi *bâ* ve *cim* meşkleri 1963 130
Resim 168- M. Halîm Efendi *sin* ve *sad* meşkleri 131
Resim 169- M. Halîm Efendi *tı* ve *ayn* meşkleri 131
Resim 170- M. Halîm Efendi *fe* ve *mim* meşkleri 132
Resim 171- M. Halîm Efendi *temmet* ve *sübhâneke* satırları 132
Resim 172- Hüseyin Hüsni Efendi, hurûfat ve *bâ* meşkleri 133
Resim 173- Hüseyin Hüsni Efendi, *cim* ve *sin* meşkleri 133
Resim 174- Hüseyin Hüsni Efendi, *sad* ve *tı* meşkleri 134
Resim 175- Hüseyin Hüsni Efendi, *ayn* ve *fe* meşkleri 134
Resim 176- Hüseyin Hüsni Efendi, *kef* ve *mim* meşkleri 135
Resim 177- Hüseyin Hüsni Efendi, *he* meşkleri ve satır çalışması 135
Resim 178- *Mekteb-i İdâdî ve Rüşdiye Şakirdânına Mahsus Rık'a Meşk Mecmuâsı*, kapak 136
Resim 179- Rık'a hurûfât ve ölçüleri 137
Resim 180- Ta'limât bölümü *bâ* ve *cim* meşkleri 137
Resim 181- Ta'limât bölümü *sin, sad, tı, ayn* ve *fe* meşkleri 137
Resim 182- Ta'limât bölümü *kef, mim* ve *he* meşkleri 138
Resim 183- Dört maddeden oluşan "İhtâr" bölümü, arka kapak 138
Resim 184- M. İzzet Efendi, rık'a harf ölçüleri (mukayese) 140
Resim 185- M. Hamdî Bey, rık'a harf ölçüleri (mukayese) 140

Resim 186- M. Halîm Özyazıcı, rık'a harf ölçüleri (mukayese) 141
Resim 187- Mehmed Hamdî (Sofu) Efendi, *temmet* satırı (mukayese) 150
Resim 188- Mustafa Halîm Özyazıcı, *temmet* satırı 1964 (mukayese) 150
Resim 189- Mustafa Halîm Özyazıcı *temmet* satırı, 1958 (mukayese) 151
Resim 190- Mustafa Halîm Özyazıcı *temmet* satırı, 1963 (mukayese) 151
Resim 191- Mustafa Halîm Özyazıcı *temmet* satırı, 1964 (mukayese) 151
Resim 192- Hâmid Aytaç, *temmet* satırı, 1972 (mukayese) 152
Resim 193- Mehmed Hamdî Bey'in mukayese bölümünde istifade edilen örneği 153
Resim 194- Mehmed İzzet Efendi'nin mukayese bölümünde istifade edilen örneği 154
Resim 195- M. Halîm Efendi'nin mukayese bölümünde istifade edilen örneği 154
Resim 196- M. Halîm Efendi'nin *Temmet* satır mukayeselerinde istifade edilen örneği 155
Resim 197- Hâmid Aytaç'ın harf mukayeselerinde istifade edilen örneği 155
Resim 198- Hâmid Aytaç'ın *Temmet* satır mukayeselerinde istifade edilen örneği 156
Resim 199- Osmanlı Arşivi'nden h. 1191 tarihli bir belge 167
Resim 200- Osmanlı Arşivi'nden h. 1194 tarihli bir belge 168
Resim 201- Osmanlı Arşivi'nden h. 1203 tarihli bir belge 169
Resim 202- Osmanlı Arşivi'nden h. 1242 tarihli bir belge 170
Resim 203- Mustafa Reşid Paşa tarafından Gülhane'de okunan hatt-ı hümayun 1255 171
Resim 204- Osmanlı Arşivi'nden h. 1260 tarihli bir belge 172
Resim 205- Osmanlı Arşivi'nden h. 1277 tarihli bir belge 173
Resim 206-Mühendis oğlu Ohannes'in; nesih, rik'a ve ta'lik harflerinin matbu olarak yeniden tertibine dair yapacağı çalışma için imtiyaz verilmesi talebi h. 1284 174
Resim 207-Karahisar Rüşdiyesi rika muallimliğine tayin olunan Ahmed Efendi ile Kırçova rüşdiyesi eski rika mualliminin örnek hatları, h. 1305 175
Resim 208- Kandıra Rüşdiyesi Rika Muallimi Ahmed Hamdi Efendi'nin örnek hatları. 176
Resim 209- İzmir'de Milaslı Gad Franko Matbaası için istenen harflerin, arşiv belgesi 177
Resim 210- Sultan II. Abdülhamid'in Meclisi Açış Konuşması, sayfa 1, 20 Mart 1877 178
Resim 211- Sultan II. Abdülhamid'in Meclisi Açış Konuşması, sayfa 2 179
Resim 212- Sultan II. Abdülhamid'in Meclisi Açış Konuşması, sayfa 3 180
Resim 213- Sultan II. Abdülhamid'in Meclisi Açış Konuşması, sayfa 4-5 181
Resim 214- Osmanlı Arşivi'nden h. 1338 tarihli bir belge 182
Resim 215- 1926 tarihli bir mektup 183
Resim 216- 1926 tarihli bir diğer mektup 184
Resim 217- 1927 tarihli bir mektup 185
Resim 218- Mustafa Halim Özyazıcı'dan Hâmid Aytaç'a mektup 1939 186
Resim 219- Mustafa Halim Özyazıcı'dan Şevket Rado'ya mektup 1960 187
Resim 220- Mustafa Halim Özyazıcı'dan talebesi Hüseyin Tulpar'a mektup 1961 188
Resim 221- Mustafa Halim Özyazıcı'dan talebesi Hüseyin Tulpar'a mektup 1963 189

Resim 222- Mustafa Halim Özyazıcı'dan Kâzım Taşkent'e mektup 1964 190
Resim 223- İstanbul Amerikan İnâs Koleji Diploması, 1918 191
Resim 224- Şemsü'l-Mekâtip Tasdiknâmesi 191
Resim 225- İstanbul Ulûm-ı Âliyye-i Ticariyye Mektebi Diploması, 1922. 192
Resim 226- İstanbul Orta Ticâret Mektebi Diploması, 1922 193
Resim 227- Tedrîsât-ı İbtidâ'iyye – Tahsîl-i Tâlî Diploması, 1928 194
Resim 228- H. S. Ağa Yazma Eserler Kütüphânesi'nde bulunan bir risale, h.1334 195
Resim 229- H. S. Ağa Yazma Eserler Kütüphânesi'nde bulunan bir risale, h.1334 195
Resim 230- H. S. Ağa Yazma Eserler Kütüphânesi'nde bulunan bir risale, h.1334 196
Resim 231- H. S. Ağa Yazma Eserler Kütüphânesi'nde bulunan bir risale, h.1334 196
Resim 232- Hasan Rızâ Dîvânı, 1 ve 2. Sayfalar 197
Resim 233- Hasan Rızâ Dîvânı, 3 ve 4. Sayfalar 197
Resim 234- Hasan Rızâ Dîvânı, 5 ve 6. Sayfalar 198
Resim 235- Hasan Rızâ Dîvânı, 7 ve 8. Sayfalar 198
Resim 236- M.Halim Özyazıcı- *Risâle-i Sâlihiyye,* h.1349 199
Resim 237- M.Halim Özyazıcı- *Risâle-i Sâlihiyye,* s. 1 ve 2 199
Resim 238- M.Halim Özyazıcı- *Risâle-i Sâlihiyye,* s. 3 ve 4 200
Resim 239- M.Halim Özyazıcı- *Risâle-i Sâlihiyye,* s. 5 ve 6 200
Resim 240- M.Halim Özyazıcı- *Risâle-i Sâlihiyye,* s. 7 ve 8 201
Resim 241- M.Halim Özyazıcı- *Risâle-i Sâlihiyye,* s. 9 ve 10 201
Resim 242- *Arap ve Latin Harfleri,* Evkâf-ı İslâmiye Matbaası, iç kapak 202
Resim 243- *Arap ve Latin Harfleri,* s. 3 202
Resim 244- *Arap ve Latin Harfleri,* s. 4, 5 203
Resim 245- *Arap ve Latin Harfleri*, s. 6, 7 203
Resim 246- *Risâle-i Ahlâk*, 1313, iç kapak 204
Resim 247- *Risâle-i Ahlâk*, s. 2, 3 204
Resim 248- *Risâle-i Ahlâk*, s. 4, 5 205
Resim 249- *Risâle-i Ahlâk*, s. 6, 7 205
Resim 250- *Elif-bâ yı Cedîd*, h. 1338, iç kapak, hat: Sofu Mehmed Hamdî Efendi 206
Resim 251- *Elif-bâ yı Cedîd*, h. 1338, s. 2, 3 206
Resim 252- *Elif-bâ yı Cedîd*, h. 1338, s. 16, 17 207
Resim 253- *Elif-bâ yı Cedîd*, h. 1338, s. 18, 19 207
Resim 254- *Elif-bâ yı Cedîd*, h. 1338, s. 26, 27 208
Resim 255- *Elif-bâ yı Cedîd*, h. 1338, s. 32, 33 208
Resim 256- *Cumhuriyet Elifbâsı*, iç kapak, h. 1341 209
Resim 257- *Cumhuriyet Elifbâsı*, s. 10, 11 209
Resim 258- *Cumhuriyet Elifbâsı*, s. 48, 49 210
Resim 259- *Cumhuriyet Elifbâsı*, s. 60, 61 210

Resim 260- *Cumhuriyet Elifbâsı*, s. 66, 67 211
Resim 261- *Cumhuriyet Elifbâsı*, s. 74, 75 211
Resim 262- *Yeni Millî Elifbâ*, iç kapak, h. 1345, hat: Hâmid Aytaç 212
Resim 263- *Yeni Millî Elifbâ*, s. 10, 11 212
Resim 264- *Yeni Millî Elifbâ*, s. 28, 29 213
Resim 265- *Yeni Millî Elifbâ*, s. 32, 33 213
Resim 266- *Yeni Millî Elifbâ*, s. 62, 63 214
Resim 267- *Yeni Millî Elifbâ*, s. 68, 69 214
Resim 268- Kartvizit, *Makbule Hüseyin* 215
Resim 269- Kartvizit, *Hayrî* 215
Resim 270- Kartvizit, *Fâtıma* 215
Resim 271- Kartvizit, *Hasan Şâhî* 216
Resim 272- Kartvizit, *Emin Fuad* 216
Resim 273- Kartvizit, *İsmail Zâhid* 216
Resim 274- Kartvizit, *Ahmed Refîk* 217
Resim 275- Kartvizit, *Mustafa Muhsin* 217
Resim 276- Kartvizit, *Ahmed Alâaddîn* 217
Resim 277- Kartvizit, *Mehmed Zeki Bin Mehmed Kuşoğlu* 218
Resim 278- Kartvizit, *Reşâd Danyâl Bey* 218
Resim 279- Kartvizit, *Şair Azam*, Hattat: M Halim Özyazıcı 218
Resim 280- Kartvizit, *Doktor Reşâd Rıza* 219
Resim 281- Kartvizit, *İbrahim Edhem*, Hattat: M. Halîm Özyazıcı 219
Resim 282- Kartvizit, *Merzuka Said,* Hattat Hulûsî Yazgan 219
Resim 283- Kartvizit, *Muhammed Sıdkı*, Hattat: Hulûsî Yazgan 220
Resim 284- Kartvizit, *Kenan Fevzi*, Hattat: Hulûsî Yazgan 220
Resim 285- Kartvizit, *Osman Nûrî*, Hattat: Hulûsî Yazgan 221
Resim 286- Kartvizit, *Ârif Zeki,* Hattat: Hulûsî Yazgan 221
Resim 287- Kartvizit, *Hüsâmeddîn*, Hattat: Hulûsî Yazgan 222
Resim 288- Kartvizit, *Mekkî Hikmet*, Hattat: Hulûsî Yazgan 222
Resim 289- Kartvizit, *Hasan Nedîm*, Hattat: Hulûsî Yazgan 223
Resim 290- Kitap Kapağı "Elhan-ı Vatan" 224
Resim 291- Kitap Kapağı "Bayram Hediyesi" iç kapak 225
Resim 292- Kitap Kapağı "Nimet Şinas" Hat: M. Halim Özyazıcı 226
Resim 293- Kitap Kapağı "Kokotlar Mektebi" Hat: M. Halim Özyazıcı 227
Resim 294- Kitap kapağı "Köprülüler" 228
Resim 295- Kitap Kapağı "Çağlayanlar" Hat: Hâmid Aytaç 229
Resim 296- Kitap Kapağı "Ay Peşinde" Hat: Hâmid Aytaç 230
Resim 297- Kitap kapağı "Nota Dersleri" 231

Resim 298- Kitap Kapağı “Adlî Kanunlar” Hat: M. Halim Özyazıcı 232
Resim 299- Kitap kapağı “Asrî Kız” Hat: Hâmid Aytaç 233
Resim 300- Kitap Kapağı “Siyah İnciler” Hat: Hâmid Aytaç 234
Resim 301- Kitap Kapağı “Aşk-ı Memnû” 235
Resim 302- Kitap Kapağı “Türk Yılı” 236
Resim 303- Kitap Kapağı “Siyah İnciler” Hat: Hâmid Aytaç 237
Resim 304- Kitap Kapağı “Çoban Yıldızı” Hat: Hâmid Aytaç 238
Resim 305- Kitap Kapağı “Bursa ve Uludağ Seyyahlara Rehber” M. Halîm Özyazıcı.....238
Resim 306- Kitap kapağı “Tanıdıklarım” iç kapak, Hat: Hâmid Aytaç 239
Resim 307- Kitap kapağı “Tesâvîr-i Ricâl” 239
Resim 308- H. 1326 tarihli mecmua “Piyano” 240
Resim 309- Dergi Kapağı “Türk Yurdu” 241
Resim 310- Gazete “Şura-yı Ümmet” 242
Resim 311- Gazete “Fazilet” 243
Resim 312- Gazete “Şanlı Ordu” 244
Resim 313- Gazete “Avam” 244
Resim 314- Gazete “Şehbal” 245
Resim 315- Gazete “Çocuklara Mahsus Gazete” 245
Resim 316- Mahallî Gazete “Karacahisar” 246
Resim 317- Mahallî Gazete “Kayseri” 246
Resim 318- Mahallî Gazete “Yeni Yozgat” 247
Resim 319- Mahallî Gazete “Bartın” 247
Resim 320- Kıbrıs Lefkoşa Mevlevihâne avlusunda mezar taşı, h.1300 248
Resim 321- Üsküdar Mihrimah Sultan Camii Hazîresi, h.1310 249
Resim 322- Askerî Müze (Harbiye Mektebi) Armalı kitâbe, h.1311 250
Resim 323- Yahya Efendi Türbesi Hazîresi, h.1316 252
Resim 324- Yahya Efendi Hazîresi’nde M. Celâleddîn Paşa’nın kabri, h.1316 253
Resim 325- Kaptan İbrahim Paşa Camii kitâbesi, h.1317 258
Resim 326- Bülbül Deresi Kabristanı, h. 1318 259
Resim 327- Yahya Efendi Türbesi Hazîresi, h.1318 260
Resim 328- Yahya Efendi Türbesi Hazîresi, h.1320 Hat: Nûri Korman 261
Resim 329- “Âsitaneli Taşçı Ömer” h. 1320 İstanbul/Sirkeci 262
Resim 330- Yahya Efendi Türbesi Hazîresi h.1320 262
Resim 331- Yahya Efendi Türbesi Hazîresi, h.1321 263
Resim 332- Yahya Efendi Türbesi Hazîresi, h.1321 264
Resim 333- Maçka Kabristanı - h.1322 266
Resim 334- Süleymaniye Camii Hazîresi, h.1322 267
Resim 335- Süleymaniye Camii Hazîresi, h.1323 270

Resim 336- Üsküdar Mihrimah Sultan Camii Hazîresi, h.1323 271
Resim 337- Eyüp Sultan Camii Haziresi, h.1324 273
Resim 338- Yahya Efendi Türbesi Hazîresi, h.1324 274
Resim 339- Yahya Efendi Türbesi Hazîresi, h.1324 275
Resim 340- Üsküdar Mihrimah Sultan Camii Hazîresi, h.1325 276
Resim 341- Süleymaniye Camii Hazîresi, h.1328 277
Resim 342- Bülbül Deresi Kabristanı h. 1332 278
Resim 343- Bülbül Deresi Kabristanı h. 1334 280
Resim 344- II. Mahmud Türbesi Hazîresi, h.1335 281
Resim 345- Maçka Kabristanı - h.1335 282
Resim 346- Bülbül Deresi Kabristanı h. 1337 284
Resim 347- Bülbül Deresi Kabristanı h. 1337 285
Resim 348- Bülbül Deresi Kabristanı h. 1337 286
Resim 349- Bülbül Deresi Kabristanı h. 1337 287
Resim 350- Maçka Kabristanı h. 1337 288
Resim 351- Yahya Efendi Türbesi Hazîresi, h.1337 289
Resim 352- Bülbül Deresi Kabristanı h. 1337 290
Resim 353- Bülbül Deresi Kabristanı - h.1338 292
Resim 354- Bülbül Deresi Kabristanı h. 1338 293
Resim 355- Yahya Efendi Türbesi Hazîresi, h.1338 294
Resim 356- Şehitler Mabedi, Aydın/Merkez, 1922/1338 295
Resim 357- Maçka Kabristanı - h.1338 296
Resim 358- Bülbül Deresi Kabristanı 1339 296
Resim 359- Yahya Efendi Türbesi Hazîresi, h.1339 297
Resim 360- Çeşme kitâbesi h. 1340 297
Resim 361- Yahya Efendi Türbesi Hazîresi, h.1341 298
Resim 362- Bülbül Deresi Kabristanı h. 1342 298
Resim 363- Bülbül Deresi Kabristanı h. 1343 299
Resim 364- "Şehitler Çeşmesi" İzmir-Seferihisar, 1926 300
Resim 364- Bülbül Deresi Kabristanı 1345/1927 302
Resim 365- Bülbül Deresi Kabristanı 1345/1927 302
Resim 366- Bülbül Deresi Kabristanı 1927 303
Resim 367- Bülbül Deresi Kabristanı h. 1346/1928 304
Resim 368- 1928 tarihli bir çeşme, Manisa 305
Resim 369- Nuri Mehmet Paşa Camii avlusunda mezar taşı kitâbesi, Gaziantep 305
Resim 370- Bülbül Deresi Kabristanı 1347/1929 306
Resim 371- Bülbül Deresi Kabristanı 1348/1929 308
Resim 372- Bülbül Deresi Kabristanı 1930 309

Resim 373- Yahya Efendi Türbesi Hazîresi, h.1350 312
Resim 374- Yahya Efendi Türbesi Hazîresi, h.1356, Hat: Kâmil Akdik 313
Resim 375- Süleymaniye Camii Hazîresinde Hafize Özal'ın kabri, 1988 314
Resim 376- Çamlıca Camii, Celî Rık'a Kitâbe 2018/1439 Hat: Davud Bektaş 315
Resim 377- İsa Bey Camii avlusu İzmir-Selçuk 316
Resim 378- Üsküdar Mihrimah Sultan Camii Hazîresi 317
Resim 379- Yahya Efendi Türbesi Hazîresi 318
Resim 380- Maçka Kabristanı 319
Resim 381- Bülbül Deresi Kabristanı 319
Resim 382- Şeyh Mustafa Devâtî Türbe Kapısı Kitâbesi 320
Resim 383- Karaköy Sirkeci Ptt Binası, Hat: Hâmid Aytaç 320
Resim 384- Eyüp Sultan Hazîresi 321
Resim 385- Atatürk Müzesi "Halaskargazinin Hitâbesi" 1927, Hat: Mehmed Hamdi Bey 322
Resim 386- Atatürk Müzesi "Gazi Mustafa Kemal Paşa" h. 1335 326
Resim 387- "Gençliğe Hitabe" Atatürk Müzesi, 1927 326
Resim 388- Tabela,"Dördüncü Bölük Kumandanlığı" celî rık'a, Hat: M. Halim Özyazıcı 327
Resim 389- "İdâre ve Hesap Memurluğu – Bayezıd Kaza Memurluğu" celî rık'a iğneli kalıp
Hat: M. Halim Özyazıcı 327
Resim 390- "Tabâbet Dâiresi" celî rık'a iğneli kalıp, Hat: Hâmid Aytaç 328
Resim 391-"Zonguldak Teâvin Sandığı" celî rık'a iğneli kalıp, Hat: Hâmid Aytaç 328
Resim 392- "Cüzdân Dairesi" celî rık'a iğneli kalıp, Hat: Hâmid Aytaç 328
Resim 393- "Terbiye Müzesi" celî rık'a iğneli kalıp, Hat: Hâmid Aytaç 329
Resim 394- "Ana Sınıfı 1" celî rık'a iğneli kalıp, Hat: Hâmid Aytaç 329
Resim 395- "Yemek Odası" celî rık'a iğneli kalıp, Hat: Hâmid Aytaç 329
Resim 396- "5-Kadın Koğuşu" celî rık'a iğneli kalıp, Hat: Hâmid Aytaç 330
Resim 397- "Beşinci Sınıf" celî rık'a iğneli kalıp, Hat: Hâmid Aytaç 330
Resim 398- "Ruhiyyât Laboratuvarı" celî rık'a iğneli kalıp, Hat: Hâmid Aytaç 330
Resim 399- "Yazı Odası" celî rık'a iğneli kalıp, Hat: Hâmid Aytaç 331
Resim 400- "Kalem Odası" celî rık'a iğneli kalıp, Hat: Hâmid Aytaç 331
Resim 401- "Karanlık Oda" celî rık'a iğneli kalıp, Hat: Hâmid Aytaç 331
Resim 402- "Birinci Sınıf" celî rık'a iğneli kalıp, Hat: Hâmid Aytaç 332
Resim 403- "İstanbul Kalem Odası" celî rık'a iğneli kalıp, Hat: Hâmid Aytaç 332
Resim 404- "Muavin" celî rık'a iğneli kalıp, Hat: Hâmid Aytaç 332
Resim 405- "Türk Tayyâre Cemiyyeti" celî rık'a iğneli kalıp, Hat: Hâmid Aytaç 333
Resim 406- Reklam Afişi, Hat: Hâmid Aytaç 333
Resim 407- Reklam Afişi, Hat: Hâmid Aytaç 334
Resim 408- "Türkiye Cumhuriyeti Maliye Vekâleti" Hat: Hâmid Aytaç 334
Resim 409- Reklam Afişi, Hat: Hâmid Aytaç 335

Resim 410- “Pertev Kolonyası” Reklam Afişi, Hat: M. Halim Özyazıcı 335
Resim 411- “Hiç” Hat: Davud Bektaş 336
Resim 412- Hattat Mehmed Bahaddîn Efendi’ye ait rık’a levha, h. 1313 337
Resim 413- M. Halim Özyazıcı’ya ait rık’a nüsha, h. 1378 338
Resim 414- *Akşam*, Hat: M. Halîm Özyazıcı, h. 1336 339
Resim 415- Münâcâat: Hafız Sâim Özel, Hat: M. Halîm Özyazıcı, h. 1375 340
Resim 416- M. Halîm Özyazıcı, h. 1360 341
Resim 417- *Vird ile ülfet eden hârîn sor,* Hat: Ali Alparslan 341
Resim 418- *Bîmara iltifât-ı tabîbin devâ gelir,* Hat: Ali Alparslan 341
Resim 419- M. Halim Özyazıcı’ya ait rık’a karalama 342
Resim 420- M. Halim Özyazıcı’ya ait rık’a karalama 343

Kısaltmalar

ae.	Aynı eser
age.	Adı geçen eser
agm.	Adı geçen makâle
bkz.	Bakınız
bs.	Baskı
c.	Cilt
cm	Santimetre
d.	Doğumu
DİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
F.	Fotoğraf
H.	Hicrî
haz.	Hazırlayan
İÜK	İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi
Ktp.	Kütüphane
M.	Milâdî
MEB.	Milli Eğitim Bakanlığı
mm	Milimetre
neşr.	Neşreden
ö.	Ölümü
s.	Sayfa
S.D.	Senem Demirci
vb.	Ve benzeri
yay.	Yayın, yayınlayan, Yayınevi
YL	Yüksek lisans
yy.	Yüzyıl

GİRİŞ

Arabistan topraklarında ortaya çıkmış olan islâm yazısı, Hz. Peygamber (sav)'in yazıya olan teşvikleri ile zaman içinde gelişmeye başlamış ve yaygınlaşmıştır. Zira Hz. Peygamber (sav)'e inen ilk ayetlerden de anlaşılacağı üzere, islâmiyette okuma yazmaya büyük önem verilmektedir. Allah'ın (cc) insanlara ilk emri *Yaratan Rabbinin adıyla oku* [1] olmuştur, devamında ise *O, kalemle yazmayı öğretendir, insana bilmediğini öğretendir*[2] ayetleriyle kaleme ve yazıya vurgu yapılmıştır. Bu vb. sebeplerle yazıya büyük teveccühler olmuş ve bu alanda yapılan yenilikler, yazıyı sanat seviyesine yükseltmiştir. İlk gelişmesi kitap sanatlarında olsa dahi asırlar boyunca sanatçılar elinde yeni çehreler kazanarak, levha sanatlarında da kendini göstermiştir yazı.

İslâm yazısında ilk ıslahat IX. yüzyılda Türklerin İslâmiyeti kabulü ile başlamıştır.[3] Abbâsîler devrinin önemli hattatlarından İbn-i Mukle (273-329/886-940)[4] bu dönemde aklâm-ı sitte adı verilen altı çeşit yazıyı ortaya çıkarmış ve belli kurallara bağlamıştır. Muhakkak, reyhanî, sülüs, nesih, tevki' ve rıkâ'dan oluşan Aklâm-ı sitte hattatların elinde asırlar boyunca gelişimini sürdürmüştür.

Bu altı çeşit yazı haricinde, İran'da gelişen ve ilk örnekleri Fatih devrinde görülen nesta'lik yazısı da İslâm yazıları arasında yer almaktadır. Ayrıca Osmanlılar'ın ortaya çıkarmış olduğu yazılar da mevcuttur. Bunlar, divânî, celî divânî ve rık'a olarak sayılabilir. Divânî yazı, Dîvân-ı Hümâyun'da Osmanlı'nın resmî yazısı olarak kullanılmıştır. Padişah fermanları, mühimme ve ahkâm defterlerinde de bu yazı tercih edilmiştir. Divânî yazı, tevkî' ve ta'lik yazılarının etkisinde oluşan bir yazıdır.[5] Yine bu mecrada kullanılan başka bir yazı da celî divânî yazısıdır ki bu hat nevi divânî yazının celîsi değil bizzat müstakil bir yazıdır. Divânîye nazaran daha girift bir yazı özelliklerine sahiptir.

Türklerin yazı sanatına kazandırdığı son yazı nevi ise rık'adır. Rık'a, Osmanlıların geliştirdiği bir yazı olarak serî yazma ihtiyacından hâsıl olmuştur. Genel özelliklerini divânî yazıdan alan rık'a, divânîye nazaran daha yalın bir yazıdır. Kullanıldıkları yerlere göre, rık'a kırması, ince rık'a ve celî rık'a olarak karşımıza çıkmaktadır. Fakat daha çok ihtiyaca binaen kullanılmasından dolayı, sanat yazısı olarak değerlendirilmemiştir. 18. yy başlarında rık'aya yeni bir çehre kazandıran İzzet Efendi (ö.1903), el yazısı olarak değerlendirilen rık'ayı sanat yazısı kıvamına getiren ilk kişidir denilebilir. Diğer yazı çeşitlerine nazaran rık'a, harf inkılâbına kadar toplumun her kesiminde el yazısı olarak kullanılmıştır. Dolayısıyla rık'a hattı, birçok alanda kendini göstermiş ve bu vesileyle gelişimini her dönemde sürdürmüştür.

---

[1] *Kur'an-ı Kerim*, 96/1.
[2] *Kur'an-ı Kerim*, 96/4,5.
[3] Ali Alparslan, *Osmanlı Hat Sanatı Tarihi*, bs. 4, İstanbul 2012, s. 13.
[4] Alparslan, *ae*, s. 20.
[5] Muhittin Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, 4. bs., İstanbul 2010, s. 403.

Hat Sanatının uygulama alanında yapılan çalışmaların yanı sıra akademik anlamda da bu sanatın tarihine ve yazı çeşitlerine kaynak teşkil edecek çalışmalar mevcuttur. Tezimizin bir yazı çeşidini içermesi bakımından, bu alanda bir literatür değerlendirmesi yapmak yerinde olacaktır. İslâm sanatları tarihini ve bunların içinde yazı sanatını kapsayan çok sayıda kitap, makale, tez ve bildiri gibi kaynaklar bulunmaktadır. İslâm sanatları tarihi kaynaklarının yanı sıra, bu alanın uygulama safhasına yardımcı olacak çalışmalar da mevcuttur.

Süheyl Ünver'in *Türk Yazı Çeşitleri*[6] kitabı hat tarihçesi ile başlayıp, yazı çeşitleri ve ekol sahibi hattatlardan bahsetmektedir. 20. Yüzyılın en önemli hattatlarından olan M. Halim Özyazıcı, talebelerine meşk gösterirken, yazılacak yazıyı büyük bir ustalıkla yazmıştır. Halim Efendi'nin talebelerinden Hattat Saim Özel hocasının kendisine ders olarak yazdığı bu meşkleri (*Numûnetü'l-Hat*) *Hat Örnekleri*[7] adında derleyerek yazı öğrenmek isteyen hat talebelerinin istifadesine sunmuştur. Bu kitap 21. asrın hat talebelerine ışık tutan ilk meşk kitabıdır. Halim Efendi'nin sülüs, nesih ve rık'a meşklerinden ibaret olan bu eserde Hattat Hasan Rıza'nın da, sülüs-nesih yazı örnekleri ayrıca karalamaları bulunmaktadır. Yazı ile ilgili bir diğer çalışma ise 1987 yılında basılan M. Hüsrev Subaşı'ya ait *Yazıya Giriş*[8] kitabıdır. Bu eserde, kısa bir hat tarihçesi, akabinde ise yazı çeşitleri, âletleri ve malzemeleri ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. Ayrıca daha öncesinde yayınlanmamış olan bazı hat örnekleri ve meşklerle zenginleştirilen bu çalışma alanında önemli bir kaynak eserdir.

Bu kaynakların yanı sıra yazı nevilerine dair meşk kitapları da neşredilmiştir. Bu mecmuaların ulaşabildiğimiz en eskisi M. İzzet Efendi (ö.1903)'ye aittir. *Tercemân-ı Hutût-ı Osmânî* (*sülüs, nesih, rık'a, divanî, ta'lik, celî divanî meşk mecmuası*), h. 1297 yılında yayınlanan bu eserin farklı versiyonları tekrar tekrar basılmıştır. Bunun yanısıra, *Hulûsî Efendi'nin Ta'lîk Meşk Murakkaı* (Haz. Muhittin Serin, Kubbealtı yay., 1999), *Halim Efendi'nin Dîvânî, Celî Dîvânî, Rik'a Meşk Murakkaı*, (Haz. Muhittin Serin, Kubbealtı yay., 2000), *M. Halim Özyazıcı'nın Dîvânî-Celî Dîvânî-Rık'a Meşkleri* (Haz. Muhammed Temimi, Ircica yay., 2003), *Şevki Efendi'nin Sülüs ve Nesih Meşk* Murakkaı (Haz. Muhittin Serin, Kubbealtı neşr., 2008) gibi mecmualar yayına hazırlanmıştır.

Yazının genel özelliklerini anlatan tez, makale gibi akademik çalışmalar da yapılmıştır. Ayrıca yalnızca tek bir yazı çeşidini konu alan tezler de mevcuttur. Bunlardan bir tanesi Ali Alparslan danışmanlığında yapılan *Dîvânî Yazının Tarihi, Gelişimi ve Karakterleri* (Betül Bilgin, YL, 1992) bir diğeri İ. Aydın Yüksel danışmanlığında hazırlanan *Türk Nesta'lîk Ekolü* (Ali Rıza Özcan, 1996) isimli yüksek lisans tez çalışmasıdır. Yazı çeşitlerinin husûsen çalışılması yazının anlaşılabilmesi ve unutulmaması bakımından büyük önem taşımaktadır. Hat sanatına dair yapılan akademik çalışmalar elbette bunlarla sınırlı değildir.

Bu alanda yapılan tezlerin genel çerçevesi daha çok, hattatların biyografileri, mimârî yapıların incelenmesi, yazı albümleri ve koleksiyonlar gibi konular üzerinde olmuştur.

[6] Süheyl Ünver, *Türk Yazı Çeşitleri*, Yeni Labaratuvar Yay., İstanbul 1953.
[7] Saim Özel, *Hat Örnekleri*, Üçdal Neşriyat, İstanbul 1969.
[8] Hüsrev Subaşı, *Yazıya Giriş*, Dersaadet Yayınevi, İstanbul 1987.

Bilhassa bir yazı çeşidinin ele alınıp incelenmesi ve araştırılması gibi konular daha zayıf kalmıştır.

Bu tez çalışmamızda rık'a hattını esas alarak, bu yazının kapsamlı bir şekilde araştırılması öngörülmüştür. Rık'a yazısı; kullanım alanları, hattatları, rık'a meşk mecmuaları ve yazı mukayeseleri çerçevesinde değerlendirilmiştir. Bu araştırma, alanında daha önce yapılmamış bir çalışma olması hasebiyle önem arz etmektedir. Konu itibariyle çok geniş bir perspektife sahip olan rık'a yazısına dair yapılan bu tezde, eksiklerimiz muhakkak vardır. Niyetimiz daha önce çalışılmamış, fakat bundan sonra devamının geleceğini düşündüğümüz bu alana ilk basamağı atmaktır.

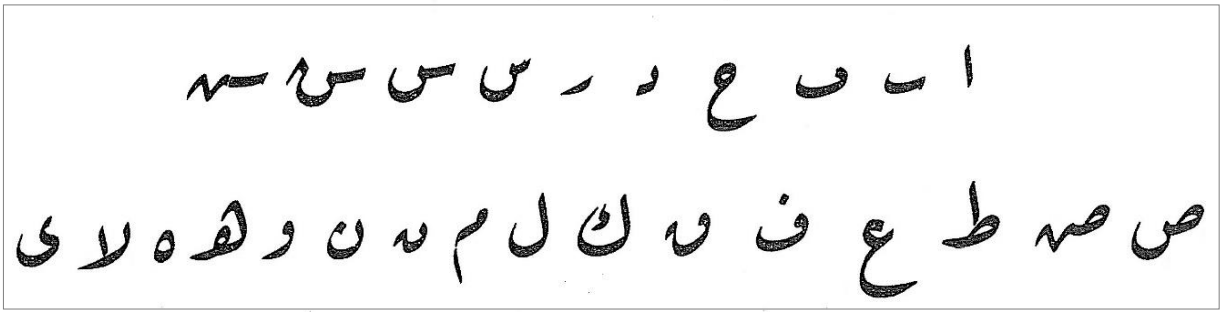
1. RIK'A HATTI

1.1. Rık'anın Tanımı ve Özellikleri

Sözlükte (ruk'a) "bez, kumaş parçası, deri, pusula, arzuhâl"[9] gibi anlamalara gelen rık'a (رقعه), kolay ve pratik yazılmaya elverişli bir hale getirilmek maksadıyla, divanî yazıdan soyutlanarak sadeleştirilmiş bir yazı türünün adıdır. Reka' kelimesi ise sür'at anlamına gelmektedir.[10] Türklerde bu kelime rık'a olarak kullanılmış ve harflerin birbirine bitişerek hızlı bir şekilde yazılması sebebiyle bu ismi almıştır. Harf inkılabına kadar özellikle mektup, pusula, evrak ve defterlerde kullanılan bir nevi el yazısı[11] olan rık'a, Osmanlıların bir îcadı olarak İslâm yazıları arasındaki yerini almıştır.

Rık'a (رقعه), Aklâm-ı sittede yer alan ve icazetnamelerin yazımında kullanılması sebebiyle hatt-ı icâze de denilen rıka' (رقاع) ile ses benzerliklerinden dolayı zaman zaman karıştırılmış olsa da aslında her biri ayrı bir yazı çeşididir.

Rık'a harf karakterleri yalın ve diğer islâm yazılarına nispeten daha köşeli ve keskindir. Rık'a harfleri ve rık'a yazısına dair genel özellikler şu şekildedir:

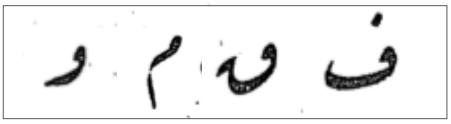

Resim 1- Rık'a harfleri (İzzet Efendi ö. 1903)

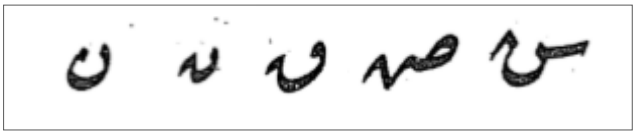
Özellikleri:

Harf bünyelerindeki birçok teferruat en aza indirilmiş, dikey harflerin boyları kısalmıştır.

Zülfeler düşmüş, gözlü olan ف ق م و harflerinin gözleri kapanmıştır.

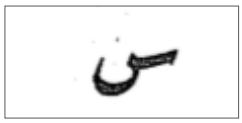

Noktalı harflerden olan ش ض ق ن harflerinin noktaları çanaklarına eklenmiştir.

[9] Şemseddin Sâmi, *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul, 1989. s. 668.
[10] Mahmud Yazır, *Eski Yazıları Okuma Anahtarı*, Ankara, 1983.
[11] İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, *Yazının Usûl-i Tedrisi*, İstanbul, h.1340, s. 8.

Sin harfinin dişleri düşmüş düz çizgi haline getirilmiştir, satırın genel akışına göre nadiren de olsa dişli sin de kullanılmıştır.

Harf bünyelerinin dışında rık'aya has başka özellikler de mevcuttur, bunlar:

Harekesiz bir yazıdır. Tezyini işaretlerden yalnızca "iki üstün" ve "med" kullanıldığı örnekler vardır. Hemze işareti ise küçük bir "ye" harfine benzer.

med - iki üstün - hemze

Rık'a kaleminin kat' ı diğer yazı çeşitlerine nispeten, daha az meyilli olarak hazırlanır. Divanî, ta'lik ve rık'a kalemlerinin meyilleri birbirine benzer.

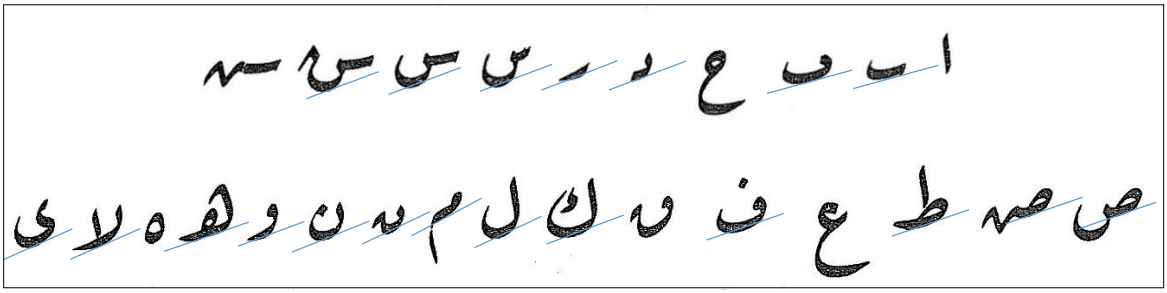

Resim 2- Rık'a kalem kat'ı

Dikey harfler düz bir çizgiden ziyade hafif sola doğru meyillidir.

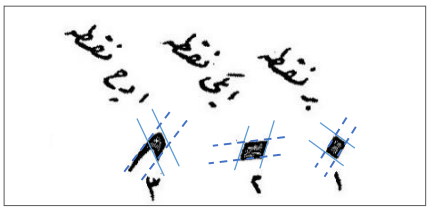

Yatay harflerin son üçte birlik kısmı satıra temas edecek şekilde, yine sola doğru bir meyil gözetilerek, bir noktaya yakın bir eğimle yazılmaktadır.

Resim 3- Rık'a harf eğimleri (İzzet Efendi ö. 1903)

Bir nokta, kullanılan kalemin çıkardığı tam noktanın yarısı kadardır, iki nokta birleştirilerek daha uzun bir çizgi halinde yazılırken üç nokta ise ters "v" şeklinde tek kalem hareketiyle yapılmaya müsait bir hale getirilmiştir.

Resim 4- Rık'a noktaları (İzzet Efendi)

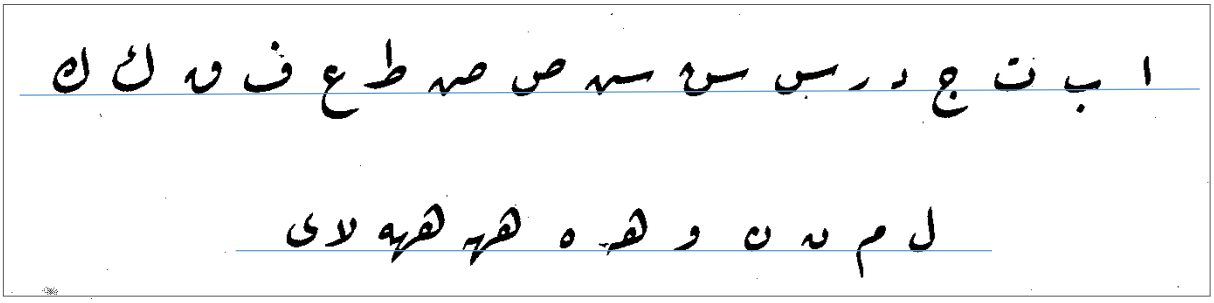
Harflerin ölçülmesinde kullanılan nokta da rık'anın kendi noktasıdır. Harflerin anatomileri belli bir kurala dayalıdır. Her harfin uzunluğu, derinliği veyahut genişliğinin nokta değeriyle ölçümü yapılmaktadır ki yazıda ahenk sağlanabilsin. Ölçülerin mesafeleri yatay ve dikey kesik çizgiler yardımıyla gösterilir. Nokta ölçüsü ise arapça sayılarla belirtilir. Elif'in boyu 3 nokta, be çanağı 3 nokta, sin, nûn, lâm çanakları 2 nokta gibi.

Bu ölçüler şu şekildedir:

Resim 5- Rık'a harf ölçüleri, (M. İzzet Efendi Hutut-i Osmaniye)

Rık'anın mıstarı[12] bir çizgi üzerindedir. Harf bünyelerinin ağırlık merkezleri bu hat üzerinden geçmek suretiyle teşekkül eder. "ج, ح, خ, ع, غ" gibi harflerin küpleri, م harfinin uzantısı ve ortada yazılan "he"(ه) mıstardan taşan istisnai harflerdendir.

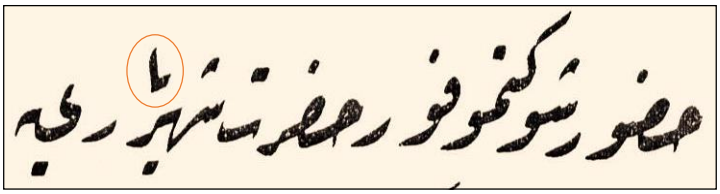
Resim 6- Rık'a harflerin mıstarda duruşu (Halim Efendi ö.1964)

[12] Mıstar: İnce bir mukavva üzerine eşit aralıklarla gerilmiş ipliklerden ibâret olan ve yazılacak kâğıdın altına konulup üstüne elle bastırılmak suretiyle kâğıda çıkan çizgiler üzerinde düzgün yazı yazılmasını sağlayan âlet. Hattatlar arsında satır anlamında da kullanılmaktadır. (İlhan Ayverdi, *Kubbealtı Lügatı*, İstanbul, 2005, http://www.lugatim.com/s/m%C4%B1star)

Rık’a hattında satır çizgisi, kimi zaman mıstar gözetilmeden de yazılmaktadır. Normalde harf mıstarın hemen üzerinde olurken satırın genel dengesine göre veya kelimenin yazımına göre, harf üzerine veyahut birkaç mm yukarıya da yazılabilmektedir (bkz. Resim 7,8).

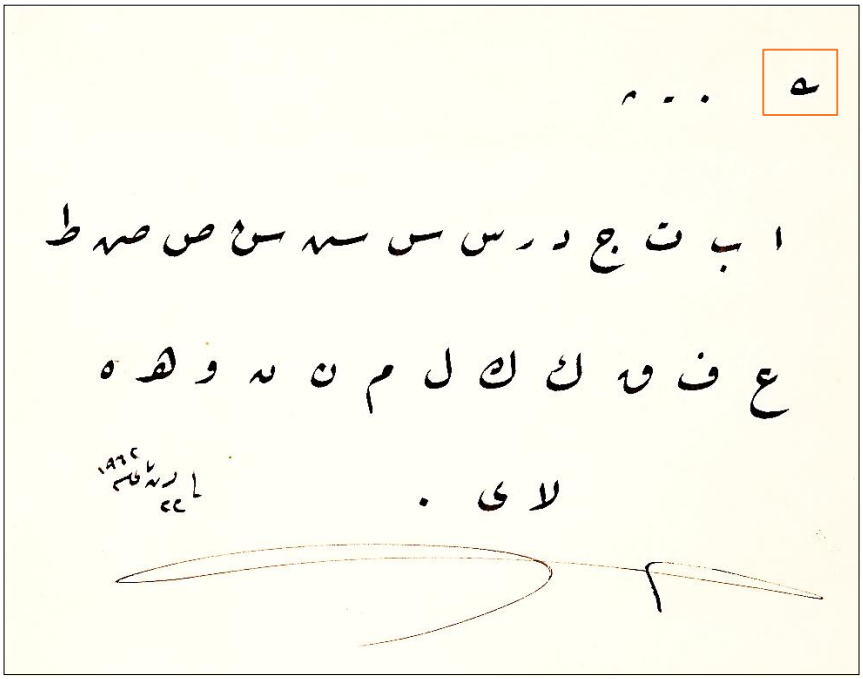
Resim 7- Rık’a satırına örnek (M. İzzet Efendi *Hutût-ı Osmâniye*)

Resim 8- Rık’a satırına farklı bir örnek (M. İzzet Efendi *Hutût-ı Osmâniye*)

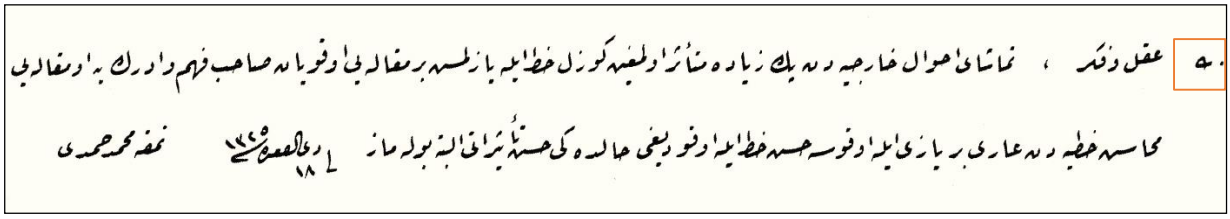
Rık’a yazısına dair söylenebilecek bir diğer husus da, daha çok meşk örnekleri ve mektupların başında bulunun kısaltılmış besmele ibaresidir “ ﷺ ”.

Bu ibare bilhassa meşke başlamadan önce, harflerden önce satırın sağ üst köşesine veya üst orta kısıma yazılır. Bu işaret hocanın besmele ile yazıya başladığını ifade eder.

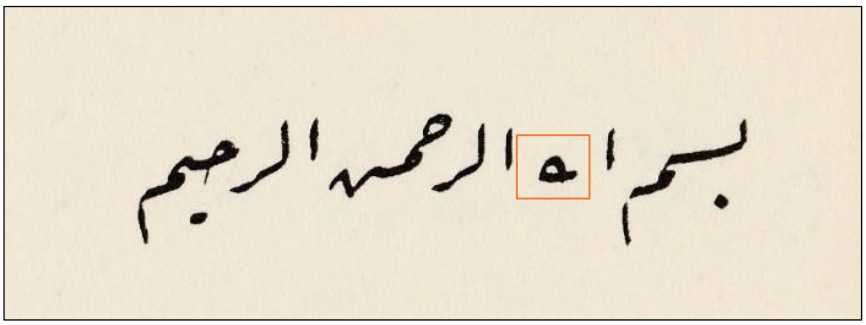
Resim 9- Halîm Efendi rık’a meşk örneği (Süleyman Berk arşivi)

Bu besmele, meşklerin haricinde yazıya başlamadan evvel de sıkça kullanılmıştır. Mektup veyahut her hangi bir nesir yazının öncesinde kullanımı da söz konusudur.

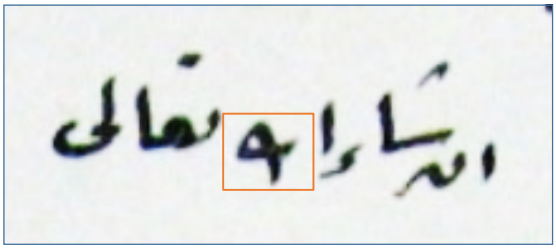

Resim 10- Sofu Mehmed Hamdî Efendi, satır örneği, h. 1325

Sayfa başında besmelenin kısaltılması olarak ifade edilen ve besmele niyetiyle kullanılan bu işaret aynı zamanda lafzatullah'ın kullanıldığı yerlerde de ism-i celâl yerine yazıldığı görülmektedir. Halîm Efendi'nin talebesi Saim Özel için 1957 tarihinde yazdığı rık'a meşklerinin başındaki besmeleyi (bkz. Resim 11) ve bir yazma eserde rık'a kırması ile yazılmış bir metnin içinde geçen *inşâallâhu-teâlâ* (bkz. Resim 12) kelimesini örnek verebiliriz.

Resim 11- Halîm Efendi, "Besmele"[13]

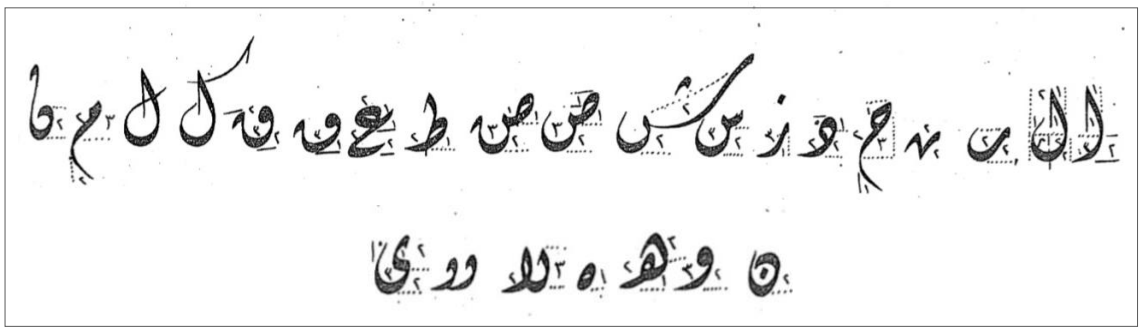

Resim 12- *İnşâallâhu-Teâlâ* h.1334 (Hacı Selim Ağa Yazma Eserler Kütüphânesi / HUDAIEFENDI 426/002)

[13] Saim Özel, *Numûnetü'l-Hat Hat Örnekleri*, İstanbul 1969, s. 43.

1.2. Rık'anın Doğuşu ve Gelişme Süreci

Ne zaman ortaya çıktığı kesin olarak bilinmemekle birlikte rık'a yazısının XV. yüzyılın sonlarında Dulkadıroğulları döneminde kullanıldığı söylenmektedir[14]. Osmanlıların icâdı olan rık'anın, divanî yazıdan sonra zuhur etmiş olması kuvvetle muhtemeldir. Zira rık'a harfleri, divanî yazıdan soyutlanarak oluşmuş ve zamanla gelişerek kendi hüviyetini kazanmıştır.

Resim 13- Dîvânî harfler, M.İzzet Efendi, h. 1309.[15]

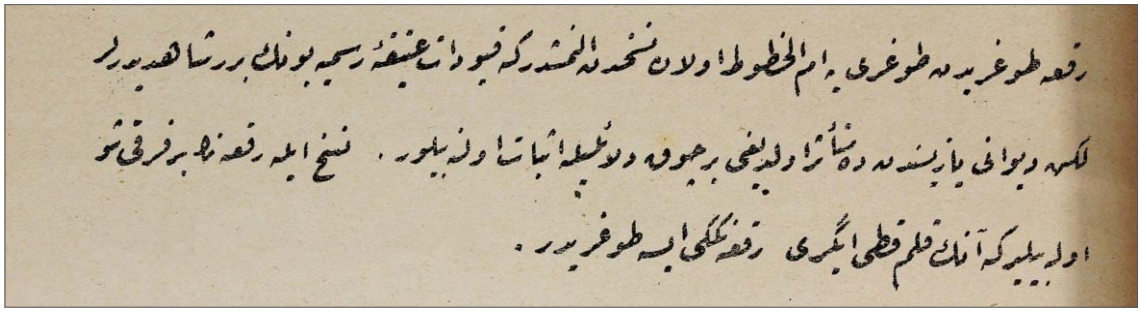
XVII. yüzyıl örneklerine bakıldığında, yazıda divanî etkisi görülse de rık'a yazısı yavaş yavaş kendini göstermeye başlamış[16] ancak rık'anın belirli kurallara bağlanarak ana hatlarının oluşması XVIII. yüzyılın sonlarında Osmanlılar'da, Dîvân-ı Hümâyun'da gerçekleşmiştir. Bu dönemde özellikle yazışmalarda, mektup ve müsveddelerde çokça kullanılan rık'a, XIX. yüzyılda Bâb-ı Âlî'de asıl hüviyetine kavuşmuş ve orada memur olan Mümtaz Efendi (1225- 1287/1810-1871) vasıtasıyla en güzel şeklini almıştır. Mümtaz Efendi'den sonra, takipçilerinden M.İzzet Efendi vasıtasıyla gelişmiş ve talebeleri tarafından benimsenip devam ettirilerek XX. yüzyılın başlarında gerçekleşen (1928) harf devrimine kadar birçok alanda kendini göstermiştir. Bu hadiseden sonra da rık'a kullanılmaya devem edilse dahi eskisine nazaran iltifat edeni daha azdır. Zira latin harfleri, rık'anın kullanıldığı birçok mecrada daha fazla tercih edilir olmuştur.

Rık'anın doğuşu ile ilgili rivayetlerin yanı sıra, hangi yazılardan ne ölçüde etkilendiğine ve kendi bünyesini nasıl kazandığına dair de yorumlar vardır. Rık'a diğer islâm yazılarının şekillerine nazaran kendi nev'ine mahsus esas tabiatı oluşmadan, diğer yazıların etkisi altında teşekkül eden bir yazı olmuştur. En çok "divânî" yazının tesirinde kalan rık'anın eski nüshalarına bakıldığında, harflerin sola doğru meyillerinde bu etki görülmektedir.[17] Bunun yanı sıra, rık'anın oluşumunda, diğer yazı cinslerinin etkisi olduğu da mevzu bahis edilmiştir.

[14] M. Tayyib Gökbilgin, *Osmanlı Paleografya Ve Diplomatik İlmi*, İstanbul, 1992. s. 28.
[15] Mehmed İzzet, *Hutût-İ Osmaniye Sülüs, Nesih, Rik'a, Divanî ve Ta'lik ve Celî Divanî ve Hatt-ı İcâzeden İbaret Meşk Mecmuası*, İstanbul, h.1309, s. 39.
[16] İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, *Türklerde Yazı Sanatı*, Ankara 1958, s. 69.
[17] Gökbilgin, *ae*. s. 28.

Mushaf kâtipliği ile bilinen Hattat Hasan Rıza Efendi'nin mahdûmu Ahmed Süreyya Bey, "Toplu ve Mûcez Meşk Mecmuasıdır" isimli mecmuasında,

"Rik'a doğrudan doğruya ümmü'l hutût olan nesihten alınmıştır ki böyle kuyudât-ı atîkâ-i resmiye bunun birer şahididirler lâkin dîvânî yazısından da müteessir olduğu birçok delâiliyle ispat olunabilir. Nesih ile rik'anın bir farkı şu olabilir ki onun kalem kat'ı eğri rik'anınki ise doğrudur."[18] ifâdelerini kullanmıştır.

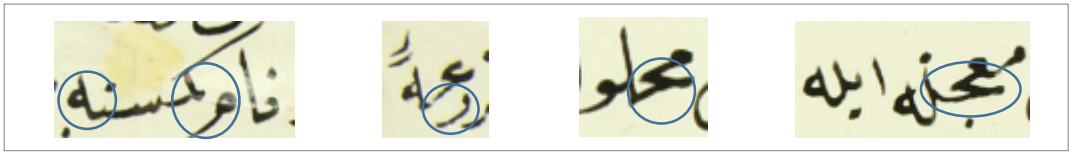

Resim 14- Ahmed Süreyyâ, *Toplu ve Mûcez Meşk Mecmuasıdır,* s. 5.

Bu kaynakla birlikte rık'a yazısının, "nesih" hattından geldiğine dair bir bakış açısı, ilk defa karşımıza çıkmaktadır, Ahmed Süreyya Bey, rık'anın, her ne kadar divânî yazıdan etkilendiğini söylemiş de olsa, nesih ile rık'a arasındaki yegâne farkın kalem kat'ı olduğunu söyleyecek kadar da kesin konuşmuştur.

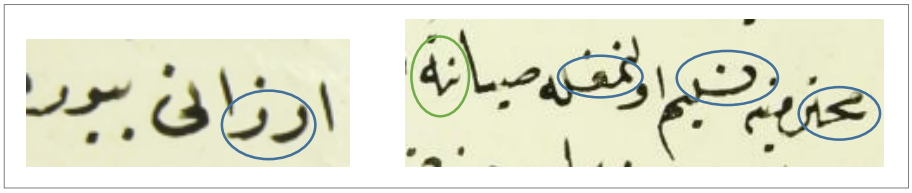
Bu değerlendirmeyi dikkate alarak, nesih ile rık'a harflerini gözden geçirdiğimizde tamamen yanlış bir tespit yapılmış demek doğru olmaz. Zira nesih harflerin sola meyilli olması, nesih "be, dal, sad, tı, ayn, lam, he (küçük) ve ye" harflerinin anatomilerinin, rık'adaki aynı harflere benzemesi gibi detaylar düşünüldüğünde doğrudan doğruya nesihten gelmesi söz konusu olmamakla birlikte etkilenmiş olması muhtemeldir diyebiliriz.

Aynı zamanda rık'anın doğuşu ile ilgili yaptığımız arşiv çalışmaları sonucunda bulunan 1191/1777 tarihli bir belgenin (bkz. Resim 17) yazılarını incelediğimizde yazıda nesih etkisi olduğu gibi rık'a belirtileri de mevcuttur. Harfleri detaylı bir şekilde incelediğimizde; nesih harflerinden "mim", ortada yazılan "ha", "ra", sonda yazılan "he" gibi harfleri görmekteyiz. (bkz. Resim 15,16)

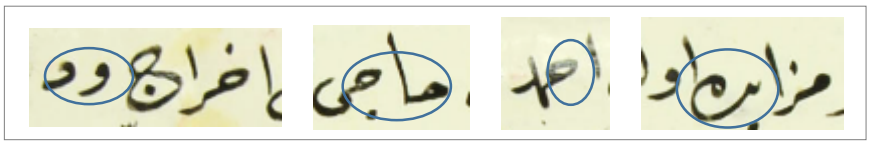
Resim 15- Arşiv belgelerinde nesih harf benzerlikleri

[18] Ahmed Süreyyâ, *Toplu ve Mûcez Meşk Mecmuasıdır,* İstanbul, h.1330, s. 5.

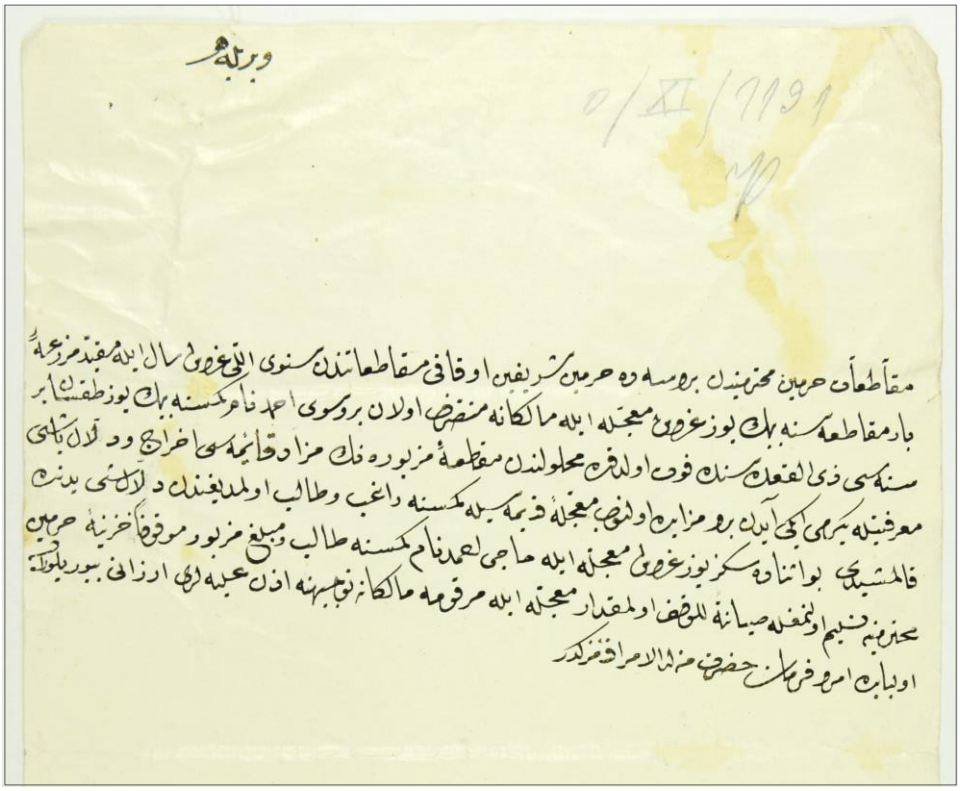

Resim 16- Arşiv belgelerinde nesih harf benzerlikleri

Buna mukabil aynı metinde rık'a harf bünyeleri de görülmektedir. Özellikle "ha" başları, "dal-he" birleşimleri, "vav", "mim", "fe" gibi gözlü harflerin gözlerinin kapalı olması gibi rık'a harf bünyelerine ait karakterler mevcuttur (bkz. Resim 17).

Resim 17- Arşiv belgelerinde rık'a harf detayları

Resim 18- "Bursa'da Haremeyn Evkafı'ndan Bar mezraası mukataasına mukayyed muaccelesiyle kimse talip olana ilzamı hakkında. g.tt" h.1191 (Osmanlı arşivi İE. HAT. 5-447)

Bir diğer yorum da 20. yy. ta'lik hattatlarından Hattat Ali Alparslan Bey'in Osmanlı II Kültür ve Sanat eserinde yer alan "Osmanlılarda Hat Sanatının Gelişmesi Ve Bunun Nedenleri" isimli makalesinde yer almaktadır. Ali Alparslan bu makalede, rık'anın divânî

yazının sadeleştirilmesi sonucu kolay ve hızlı yazılabilmek maksadıyla aranılıp bulunduğuna işaret etmekle birlikte "Yuvarlaklığı az düzlüğü çok ve köşeli olması, onun aynı zamanda kûfî ile alâkası olduğunu göstermektedir."[19] diyerek rık'a ile kûfî arasında bir benzerlik olduğunu ileri sürmektedir.

Bu tespit, rık'anın, diğer yazı cinslerine nazaran daha sert ve keskin çizgilere sahip olması hasebiyle, kûfî yazıya benzetilmesinden ileri gelmiştir. Zira kûfî yazının en bariz özelliği keskin ve köşeli hatlardan müteşekkil olmasıdır. Bunun yanı sıra, yazı çeşitlerinin tamamı aslında islâm yazılarının en başında yer alan kûfî'den geliştirilmiştir, demek de yanlış olmayacaktır.

İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, rık'a yazısının varoluşu ile ilgi ne tek bir insan ne de tek bir tesir vardır düşüncesini savunurken, "Yazıda sanat ile ihtiyacın biri birinden ayrıldığı tarih rık'anın zuhuru tarihidir, denilebilir"[20] diyerek de rık'anın ihtiyaçtan doğduğuna dikkat çekmiştir.

Vakti tasarruf etmek adına hızlı ve kolay yazılmaya müsait bir yazı olarak, ihtiyaç maksadıyla ortaya çıkan rık'a, sanat gayesi ile yazı yazabilenlerin elinde var olmuş, gelişmiş ve ortaya çıkmıştır.[21]

Osmanlılar tarafından XVIII. yüzyılın sonlarında Dîvân-ı Hûmâyûn'da belli kurallara bağlanan rık'a hattı, tesiri altında kaldığı divani yazının gölgesinden uzaklaşıp yeni bir karakter kazanmıştır. Böylece, divânî ve celî divânînin yanı sıra resmî evraklarda rık'a da kullanılmaya başlanmıştır.

XIX. asırdan itibaren ise Bâb-ı Âlî hükümet dairelerindeki memurların elinde gelişerek kendi kimliğini bulmuş ve resmî yazıların yanı sıra günlük hayatta, mektup ve hususî yazışmalarda yaygın biçimde kullanılır hale gelmiştir.

Her ne kadar rık'a yazısı, kâtipler tarafından kendi kimliğini bulma çabasıyla gelişmesini sürdürse de, henüz sanat yazısı olacak kıvama gelememiştir. Bunun ilk adımını atan kişi Bâb-ı Âlî memurlarından Mümtaz Efendi (1810-1871)[22] olmuştur. Rık'a yazısını divânî yazıdan tamamen soyutlayarak, harf bünyelerindeki birçok teferruattan vazgeçmiş ve daha yalın bir yazı meydana getirmiştir. Bu dönemde yazılan rık'aya "Mümtaz Efendi rık'ası" ya da geliştiği yere izafeten "Bâb-ı Âli rık'ası" denilmiş ve kendisinden sonra gelenler tarafından da takip edildiği için bu isimle meşhur olmuştur. Bu dönemde rık'anın hızlı ve kuralları bertaraf edilerek yazılması sonucunda da "rık'a kırması" veya "Bâbıâli kırması" denilen bir çeşidi de karşımıza çıkmaktadır.

Mümtaz Efendi'nin elinde belli bir forma giren rık'a hattı, Galatasaray Mekteb-i Sultânîsi hat hocası İzzet Efendi (ö.1903) tarafından incelenip değerlendirildikten sonra yeni bir rık'a yazı üslûbu ortaya çıkmıştır. Yapılan bu yeniliklerle birlikte rık'a iş yazısından

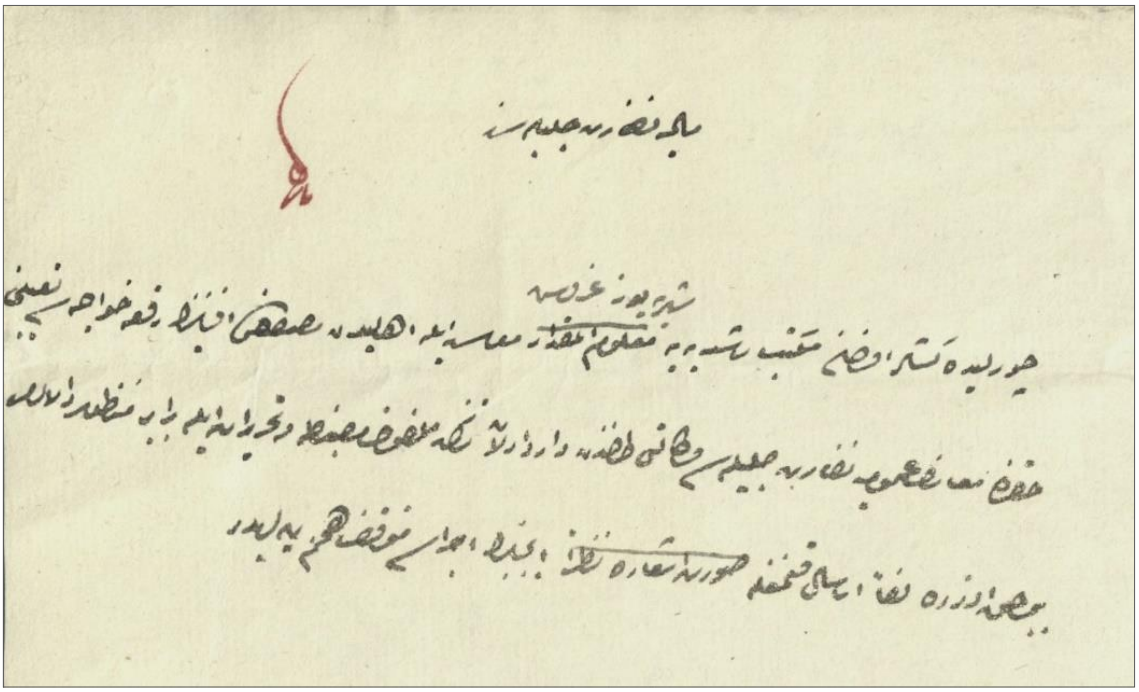
[19] Ali Alparslan, *Osmanlı Ansiklopedisi,* c.11, "Kültür ve Sanat, Osmanlılarda Hat Sanatının Gelişmesi ve Bunun Nedenleri", s. 41.
[20] İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, *Türklerde Yazı Sanatı,* Ankara 1958, s. 70.
[21] Baltacıoğlu, *ae*, s. 69.
[22] İbnülemin Mahmud Kemal İnal, *Son Hattatlar*, İstanbul, 1. bs. 1955, 2. bs. 1970, s. 729.

ziyade sanat yazısı haline gelmiş ve İzzet Efendi'nin talebeleri vasıtasıyla da yaygınlaşıp benimsenmiştir.

Rık'a üzerinde yapılan bu incelemeler ve yenilikler sonucunda yazı, kendi hüviyetine kavuşmuş ve kullanım sahaları daha da genişlemiştir. Bu durumda her iki rık'a üslûbu da belli bir ihtiyaca cevap vermiştir. Seri ve açık bir şekilde yazma ihtiyacı hâsıl olan yerlerde Mümtaz Efendi (Bâbıâli) rık'ası, zevk ve sanat söz konusu olan yerlerde ise İzzet Efendi rık'asına müracaat edilmiştir.[23]

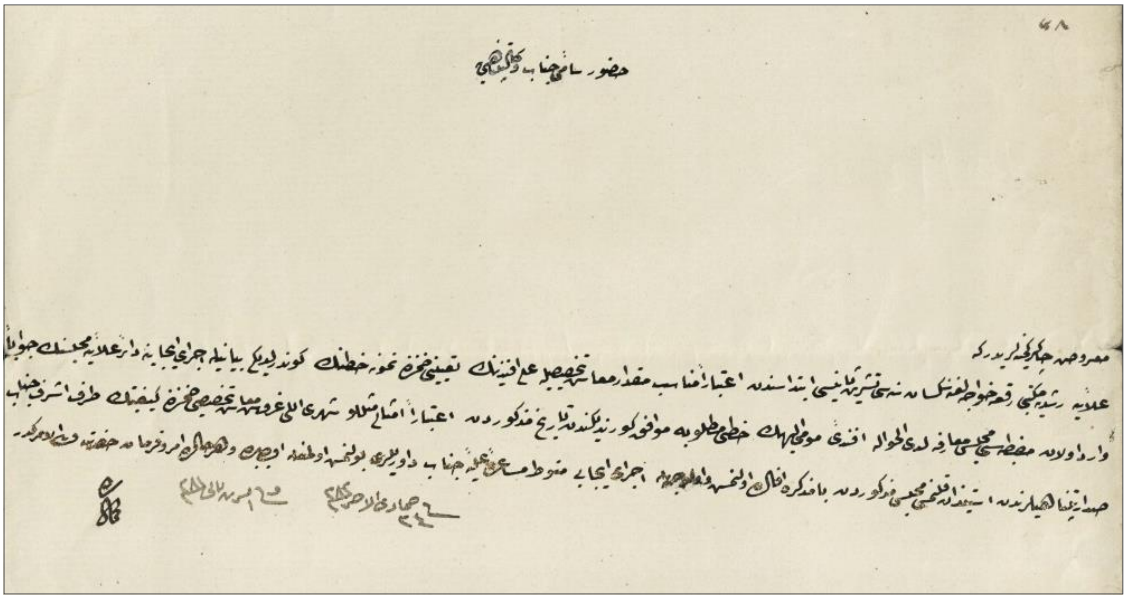
Rık'a yazısı ilk mekteplerde de öğretilen bir yazı çeşididir, XIX'uncu asırda ilk rüştiyeler ve idâdilerde rık'a dersi de diğer derslerin yanında müfredatlarda yerini almış ve yazı muallimleri tarafından verilmiştir.[24]

Osmanlı arşiv kayıtlarında Rüştiye Mektepleri'ne rık'a hocalığı tayin edildiğine dair yazışma örnekleri bulunmaktadır (bkz. Resim 19, 20).

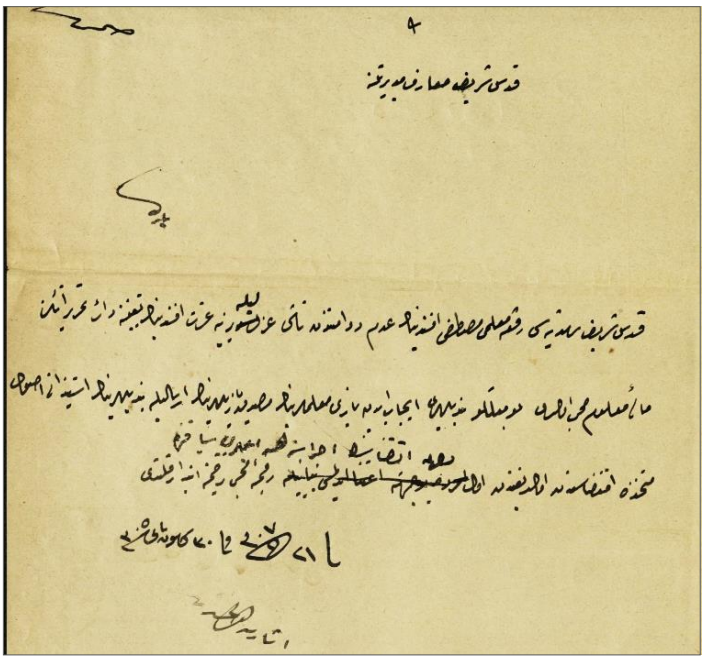
Resim 19- "Mustafa Efendi'nin Çorlu'da açılan Mekteb-i Rüşdiye'ye rık'a hocası alınarak tayini hususunda Maarif-i Umumiye Nezareti'nin yazısının gönderildiği."H.1275
(Osmanlı Arşivi MKT. MHM. 150-49)

[23] İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, *age*. , İstanbul, 1340, s. 8.
[24] A. Süheyl Ünver, *Türk Yazı Çeşitleri ve Fâideli Ba'zı Bilgiler*, İstanbul, 1953, s. 20.

Resim 20- “Yazı nümunesi gönderilen Ali Efendi’nin elli guruş maaşla Alaiye Rüşdiye Mektebi Rik’a Hocalığı’na tayininin münasip görüldüğü” H.1282 (Osmanlı Arşivi MVL 715-72)

Mekteplerde bu şekilde rık’a eğitimi verildiğine dair yazışmalar arşivde çokça karşımıza çıkmaktadır. Belgelerin genel içeriği, rık’a hocalığına yapılan atamalar, rık’a hocası için münasip bir muallim seçimi, hocalık için istenilen yazı numunelerinin tedkîk ve neticeleri, rık’a hocalarına verilen maaşlar, şeklinde görülmüştür. Bunların yanı sıra hoca tayin edilmesinde çok hassas davranıldığı önemli bir ayrıntıdır. Rık’a hocalığı için münasip görülen kişiden istenilen yazı örneği beğenilmediği takdirde tekrar yenisi talep edilmekte, beğenilirse hocalığı onaylanmakta, yok beğenilmez ise başka bir hoca ile irtibat sağlanmaktadır (bkz. s.175, 176. Resim-207, 208).

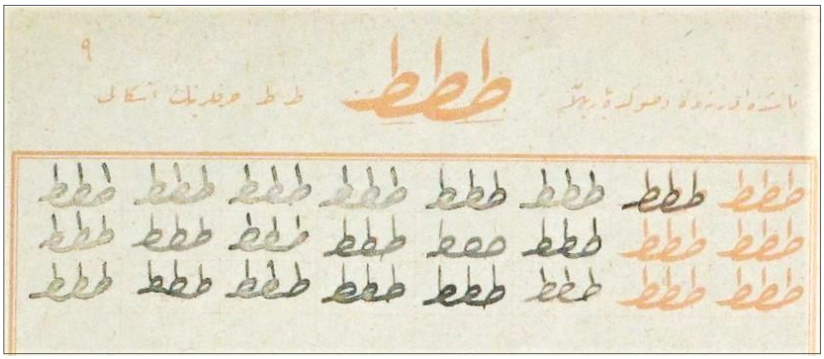

Resim 21- “Kudüs Rüşdiyesi Rik’a Muallimliğine tayin olunan İzzet Efendi’nin hat örneğinin istendiği.” H.1307 (Osmanlı Arşivi MF. MKT. 115-112)

Okullarda XIX. yy sonlarından itibaren başlayıp harf inkılabına kadar devam eden rık'a eğitiminde, muallimler tarafından hazırlanan rık'a meşk mecmuaları, yazı defterleri, kıraat kitapları gibi kaynaklar da rık'anın öğrenilmesine katkı sağlamıştır. Bu alanda ismini zikretmemiz gereken en önemli kişi Galatasaray Sultanîsi hat muallimi Mehmet İzzet Efendi'dir. Meşk mecmualarının yanı sıra talebelerin rık'ayı kolay yazabilmeleri için hazırladığı rık'a karalama defterleri de rık'a eğitimi için çok büyük önem arz etmektedir.

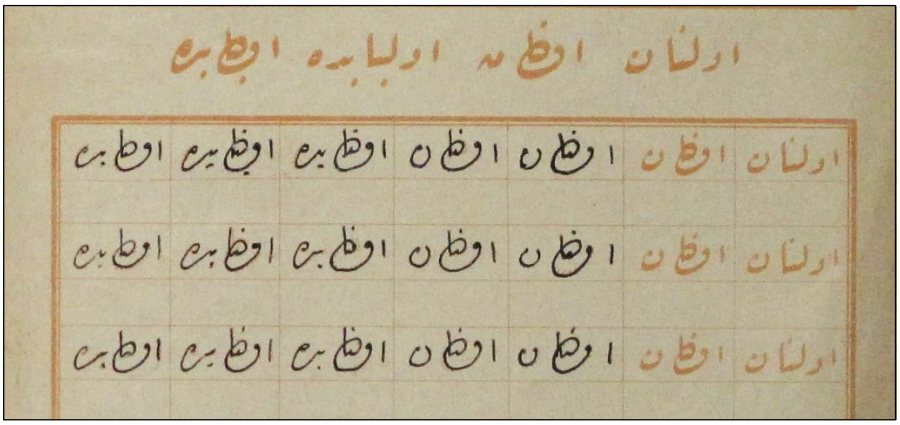
Bu defterler en fazla 12-13 sayfadan ibaret fasiküller şeklinde hazırlanmıştır. İlkinde harfler müstakil olarak yazdırılmaya yönelik olarak tertip edilmiş, sonra her bir defterde mürekkebât kısmından örneklerle alıştırmalar verilmiştir. Sonraki cüzlerde sözcük yazımına geçilmiş ve 10. fasikülde artık metin yazımı için alıştırmalara yer verilmiştir. Defterlerin içeriği ise şu şekildedir; sayfanın en üstünde hocanın renkli kalemle yazdığı harfleri alt kısımda ise yazılan örnek harflerin noktalı halleri mevcuttur. Talebe yukarda hocanın yazdığı örneği dikkate alarak, noktalandırılmış harf bünyelerini yazmaya çalışmaktadır[25].

Başta ortada sonda yazılan ط harflerinin eşkâli[26]

Resim 22- İzzet Efendi "Rehber-i Sıbyan Rık'a Hattı Karalama Defteri" c. 4, s. 9, h.1309 (Atatürk Kitaplığı)

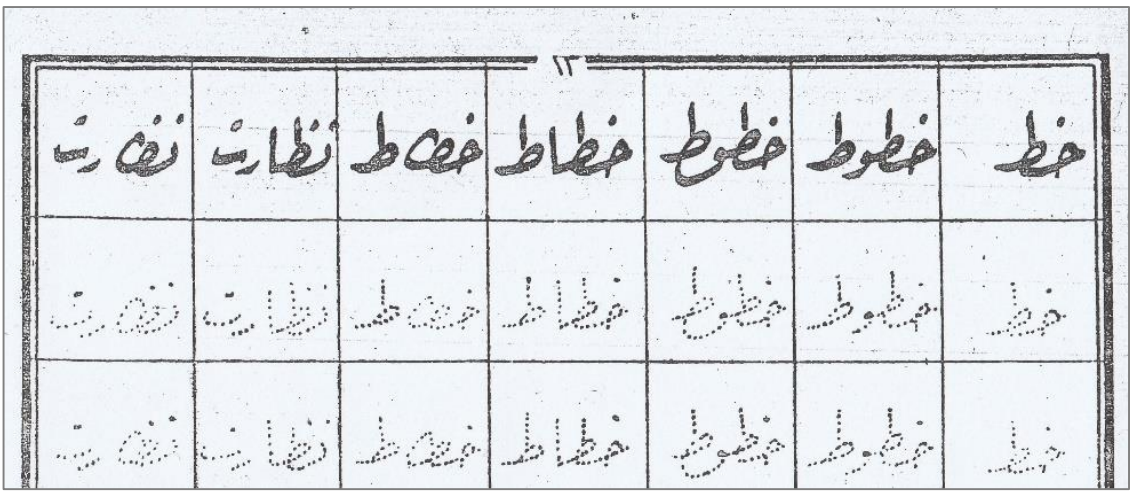
"Olunan" kelimesinin hoca tarafından yazımı üstte, altta talebenin alıştırmaları.

Resim 23- İzzet Efendi "Rehber-i Sıbyan Rık'a Hattı Karalama Defteri" c. 7, h.1309 (Atatürk Kitaplığı)

[25] Mehmet İzzet, *Rehber-i Sübyân Rık'a hattı Karalama Defteri*, İstanbul, h.1309, cüz. 4,5,6,7,10.
[26] Mehmet İzzet, *Rehber-i Sübyân Rık'a Hattı Karalama Defteri*, İstanbul, h. 1297, cüz.5, s.13.

“hat, hutut, hattat, nezaret” sözcüklerinin hoca tarafından yazılışı üstte, altta ise talebe için hazırlanmış noktalı kısım bulunmaktadır.

Resim 24- İzzet Efendi “Rehber-i Sıbyan Rık'a Hattı Karalama Defteri” c. 5, h.1297

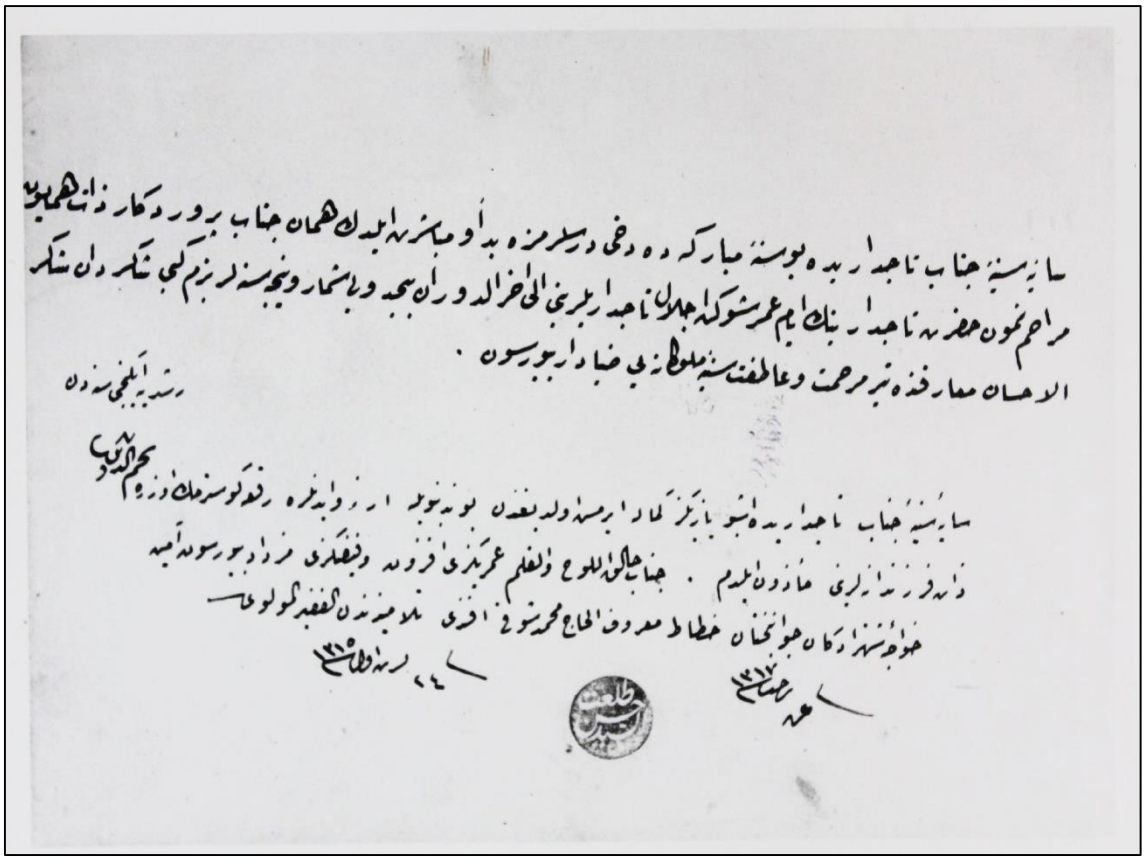
Bu defterlerle birlikte rık’anın yazılışına önem verilmiş ve güzel rık’a yazmak ve okumak hedeflenmiştir ki defterlerin içerikleri incelendiğinde bu hedef yerine ulaşmıştır diyebiliriz.

Rık’a eğitimine destek sağlayan bir diğer çalışma da 20. yy başlarından itibaren hazırlanan Elif-bâ kitaplarıdır ki burada amaç rık’anın okunmasına yöneliktir (bkz. Resim 26). Rık’a ve nesih yazıları kullanılarak hazırlanan bu kitapların yazıları dönemin hattatları tarafından yazılsa da çoğunda imzaya rastlanmamıştır.

Sadece, Hafız Tahsin (1847-1912), Mehmed Hulusi, Sofu Mehmed Hamdi (?) ve Mehmed Ali (1867-1915)’nin imzalarına tesadüf edilmiştir.

Elif-bâ cüzleri, Kur’an-ı Kerim’i ve rık’a hattını suhûletle okumaya yönelik olarak hazırlanmıştır. Önce harflerin okunuşuna yönelik alıştırmalarla başlanılan bu cüzler, kelime ve kelime gruplarının okunuşuyla devam etmektedir. Kelimelerin hafızada daha iyi yer etmesi için resimlerden de istifade edilmiştir. Kelime gruplarından sonra okuma parçaları ile birlikte kitap tamamlanmıştır. Bugün 21. asırda ilkokullarda okutulan okuma yazma kitaplarının içeriği ile neredeyse benzerdir. Bu elifbâ kitabını bitiren bir talebe hem Kur’an-ı Kerim hem de rık’ayı okuyabilmeyi öğrenmiş olacaktır (bkz. s. 206 Resim-250-267).

Rık’a yazısı için söylenecek bir diğer husus da, icâzet geleneğinin bu alanda mevzubahis edilmemesidir. Rık’a daha çok ihtiyaç yazısı olarak kullanıldığından, bir levha hazırlanması ve hocanın icâzet vermesi bu yazı için pek mümkün olmamıştır. Ancak yaptığımız araştırmalar esnasında hattat merhum Necmeddîn Okyay Efendi’nin, hocası Talât Bey’den aldığı h. 1315 tarihli rık’a icâzetnâmesine tesadüf edilmiştir.

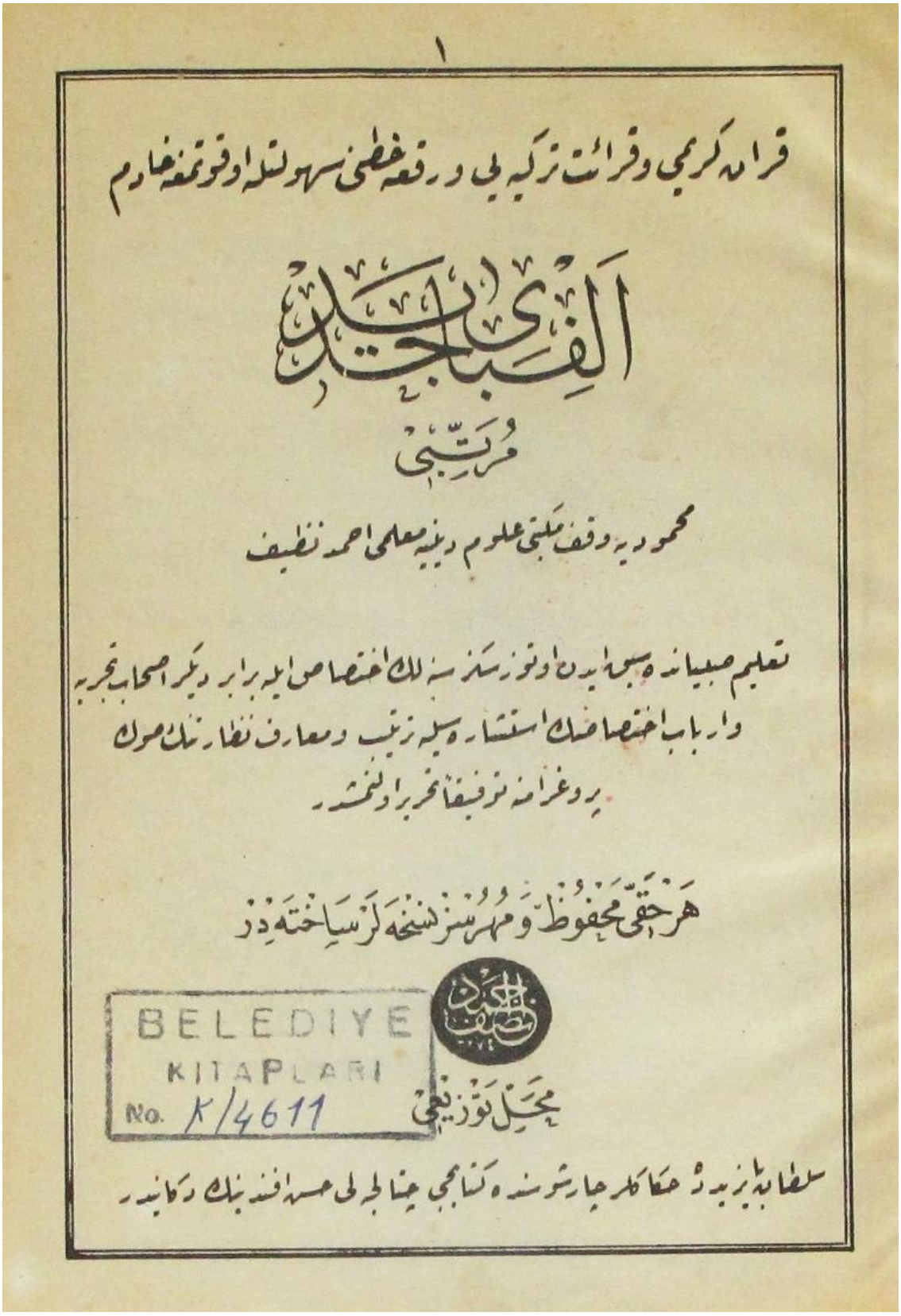
Resim 25- Necmeddîn Okyay'ın rık'a icâzetnâmesi h. 1315 (Süleymaniye Ktp. Süheyl Ünver Dosya/9)

Hülâsa yirminci asrın ilk yarısında rık'a yazısının öğrenimine yönelik yapılan çalışmalar vesilesiyle rık'a yazısı o dönemin insanları tarafından kullanılır hale gelmiştir.

Rık'a, "kendisinden evvel kabul görülen onca güzel yazının arkasından çıkmış bir yazı olmasına rağmen geride kalmayarak gelişmiş ve yaygınlaşmıştır" diyen Hattat Ali Toy, rık'anın diğer hatlardan ayrılma sebebini de toplumun her alanında kullanılabilir bir seviyeye gelmesine bağlamaktadır. "Bu sebeple çok uğraşılmıştır bu yazıyla, ayrıca bugünün zevkine de uygun bir yazıdır, rık'anın yabani bir duruşu var, bu devirde daha incelikli yazı istenmiyor ne yazık ki, insanlar daha büyük şeylerden hoşlanıyor artık, kabalıktan kasıt yabani bir görüş manasındadır."[27] İfadelerini kullanarak rık'anın dününe ve bugününe temas etmektedir.

Böylece rık'a yazısı özellikle Türkçe metinlerin yazıldığı birçok alanda kullanılmış, daha çok diğer islâm yazılarının (sülüs, nesih, ta'lik) tercih edildiği (kitap kapakları, kitâbeler, kartvizitler) gibi alanların birçoğunda rık'a da kendini göstermiştir.

[27] Hatat Ali Toy ile Fatih Sultan Mehmed Vakıf Üniv. GSF. Hat Atölyesi'nde 30.05.2019 tarihli mülâkat.

Resim 26- “Elif-bâ yı Cedîd-1338” iç kapak, hat: Sofu Mehmed Hamdi (ö.1931)
(Atatürk Kitaplığı)

1.3. Rık'a Çeşitleri ve Kullanım Alanları

Rık'a diğer islâm yazılarına nispeten daha geniş bir alanda kullanılagelmiş ve o nispette farklı yazılışları oluşmuştur. 18. Asrın sonlarında gelişen bu yazı, harflerin anatomisi ve harekesiz bir yazı olması bakımından, seri yazmayı kolaylaştırdığı için Dîvân-ı Hümâyun'daki kâtipler tarafından resmi yazışmalarda sıkça tercih edilmiştir. Hızlı yazmayı kolaylaştırmak adına harflerin çoğu teferruatından (zülfe, nokta, diş vs.) vazgeçilerek yazılan bu yazıya "rık'a kırması", günlük yazışmalar ve matbu yayınlar gibi alanlarda kullanılan rık'anın ince haline "el yazısı" veyahut "ince rık'a", kalem ölçüsünün büyümesiyle daha çok taşa mahkûk eserlerde, tabelalarda, dergi, gazete ve kitap başlıklarında kullanılanına da "celî rık'a" denilmektedir.

Rık'anın her bir çeşidi farklı mecralarda kendini göstermiştir. Bu kısımda, rık'a çeşitlerinin tanımlamaları ve özelliklerinden bahsederek rık'a çeşitlerinin kullanım sahasından da örneklendirmeler yapılacaktır.

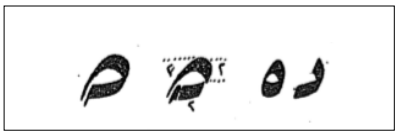
1.3.1. Rık'a Kırması

Babıâli'de ve arşiv kayıtlarındaki resmi yazışmalarda yazının süratli ve birbirine eklenerek yazılmış haline rık'a kırması adı verilir[28].

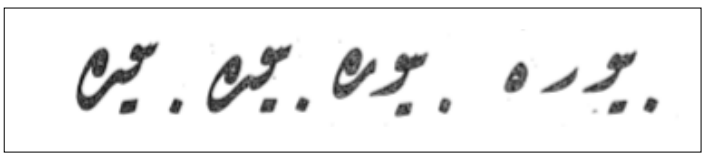
Rık'ada harf bünyelerinin kısalığı ve düz olmasının yanı sıra birbirine eklenebilme kabiliyeti de rık'a kırmasının oluşmasında etkili olmuştur. Bu özellikleriyle dîvâni kırmasından daha çabuk yazılmaya gayet elverişlidir. Yazımı kolay olmakla birlikte okunuşu da bir o kadar zordur. Özellikle arşiv kayıtlarında rastlanılan rık'a kırmalarını okuyabilmek için meleke ve ihtisas gerekmektedir. Harflerin birbirine bitişerek yazılmış bazı klişeleşen kelimeler vardır ki bunları okumak ancak o kelimenin şekline aşina olabilmekle mümkündür. Bu şekiller kalemin hızıyla oluşmuştur.

İzzet Efendi'nin "Hutût-ı Osmaniye"[29] isimli meşk mecmuasında, rık'a kırmaları için verilebilecek bazı klişeleşmiş kelime örnekleri mevcuttur.

Bunlar:

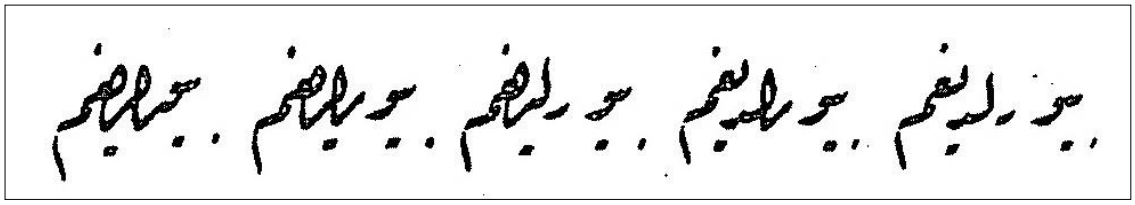

de

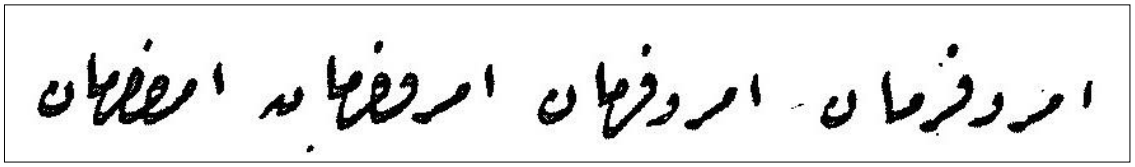

buyura

[28] Hüsrev Subaşı, *Yazıya Giriş*, Dersaadet yay., İstanbul, 1987, s. 17.
[29] İzzet, *age,* İstanbul, 1309, s. 25-26.

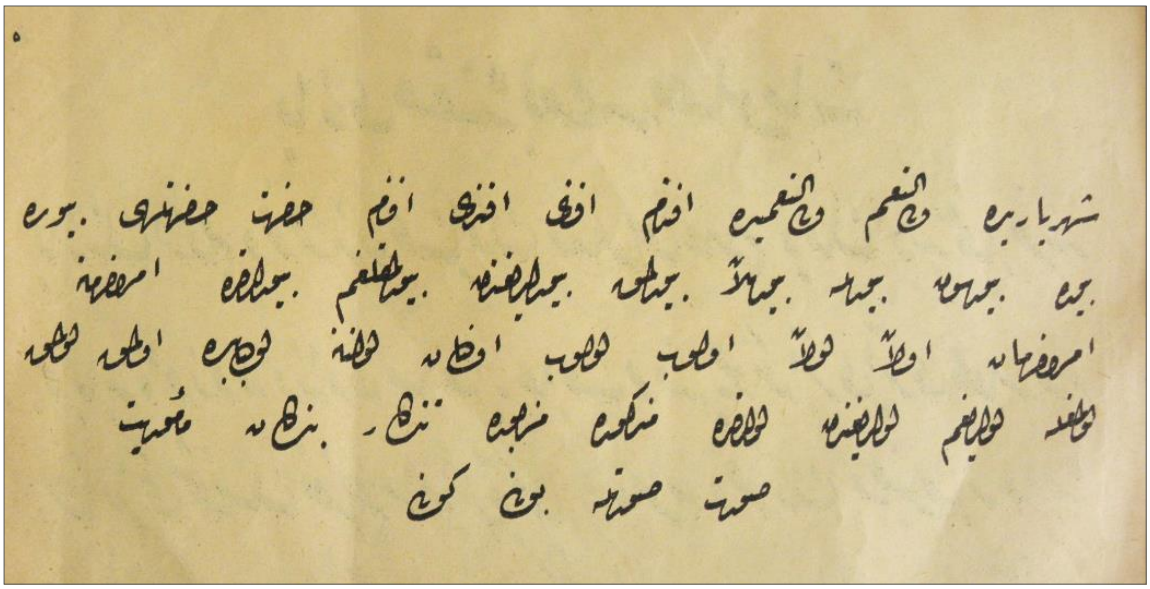
buyurulduğum kelimesinin rık'adan kırmaya dönüşmesi

emr ü ferman kelimesinin rık'adan kırmaya dönüşmesi

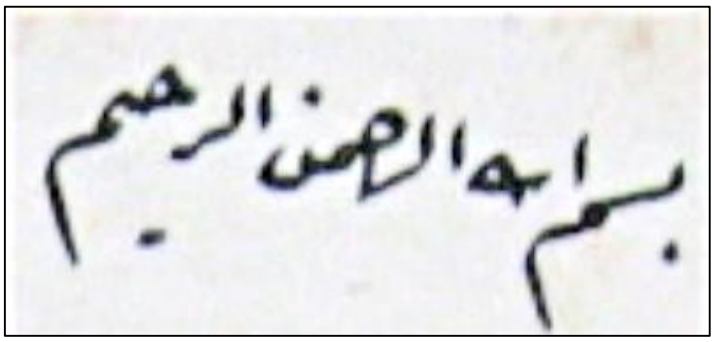
"Emr ü ferman" kelimesi, ilk örnekte mürekkebât kurallarına göre yazılırken, ikinci yazımda, fe-ra birleşimi, mim harfi ile de birleşerek yazılmıştır. Üçüncü yazımda ise emr ü kelimesine "ü" sesi veren vav harfi, fe'ye birleşmiş, fe-ra birleşimi ise mim harfine bağlanmıştır. Son olarak ise elif'ten sonraki; mim, ra, vav ve fe-ra, mim'e kaynaşarak bir bütün oluşturmuştur.

Meşk mecmualarının sonlarında yer alan klişeleşmiş rık'a kırmalarına, toplu halde bir örnek de Mehmed Fuad Bey'in *Meşk Muallimi Yâhud Tarihçe-i Hattâtân*[30] isimli mecmuasında bulunmaktadır. . (bkz. Resim 27)

Resim 27- Mehmed Fuad *Meşk Muallimi yahud Tarihçe-i Hattâtân*, s. 5. (Millet Kütüphânesi)

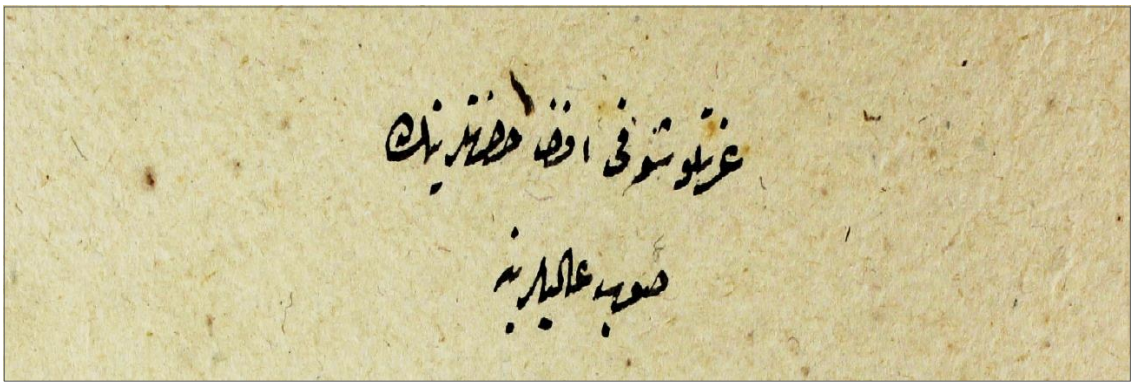
[30] Mehmed Fuad, *Meşk Muallimi yahud Tarihçe-i Hattâtân*, İstanbul h. 1321. S. 5.

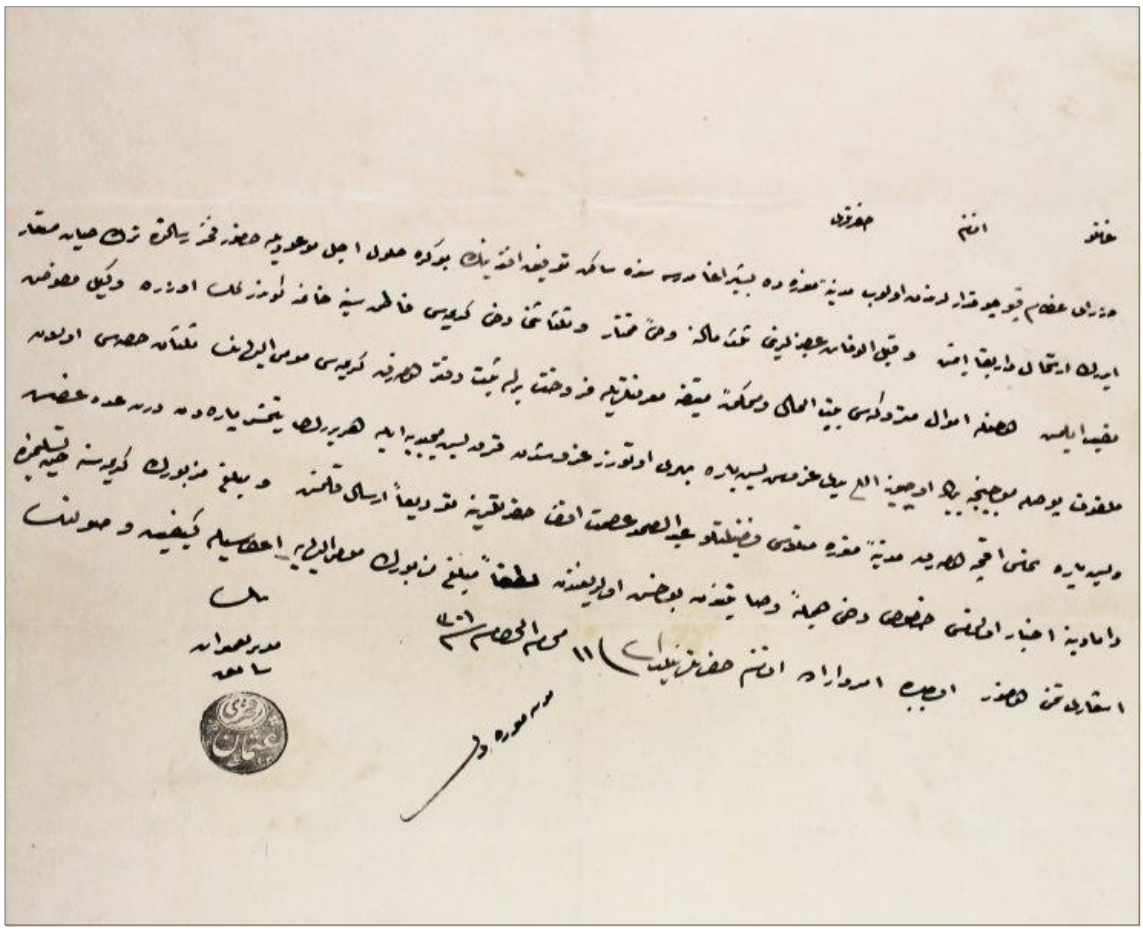
Resim 28- Rık'a kırması ile yazılmış bir besmele h.1334 (Hacı Selim Ağa Yazma Eserler Kütüphânesi / HUDAIEFENDI 426/002)

Rık'a kırması (kırık rık'a) diye adlandırılan bu seri yazı, daha çok resmî ve günlük yazışmalarda, mektuplarda (bkz. Resim 30), husûsî tutulan notlarda karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanı sıra el yazması eserlerde de çokça örneklerine rastlamaktayız.

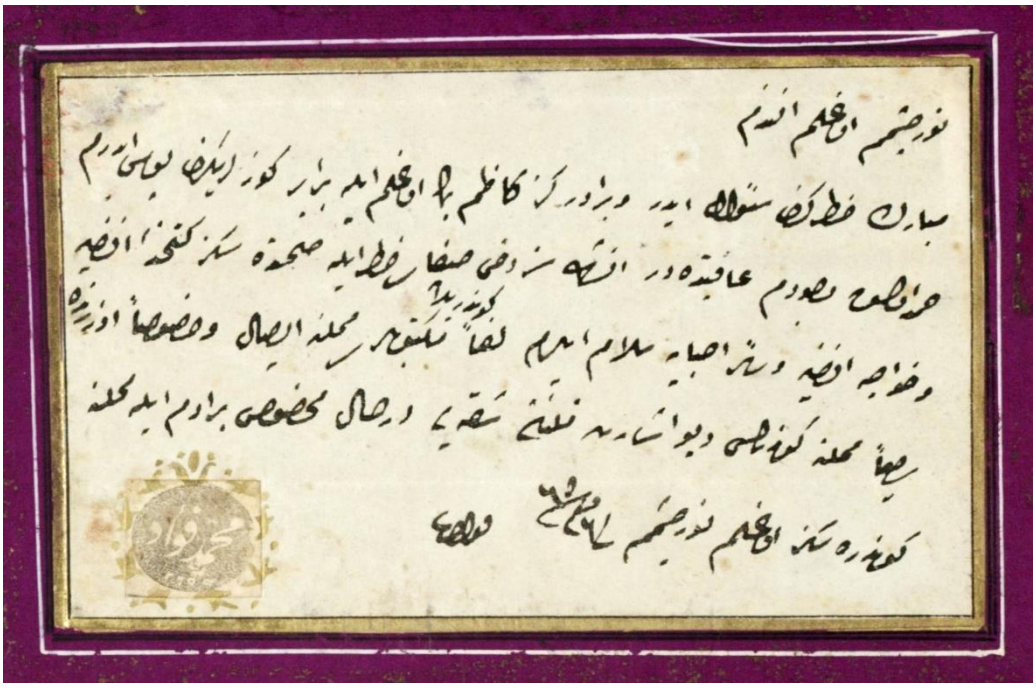
Dolayısıyla rık'a kırması için, hız gerektiren yerlerde ve uzun metin yazmak lazım geldiğinde, yazan kişinin kendi el yazısı şivesi ile yazdığı yazısıdır denilebirir.

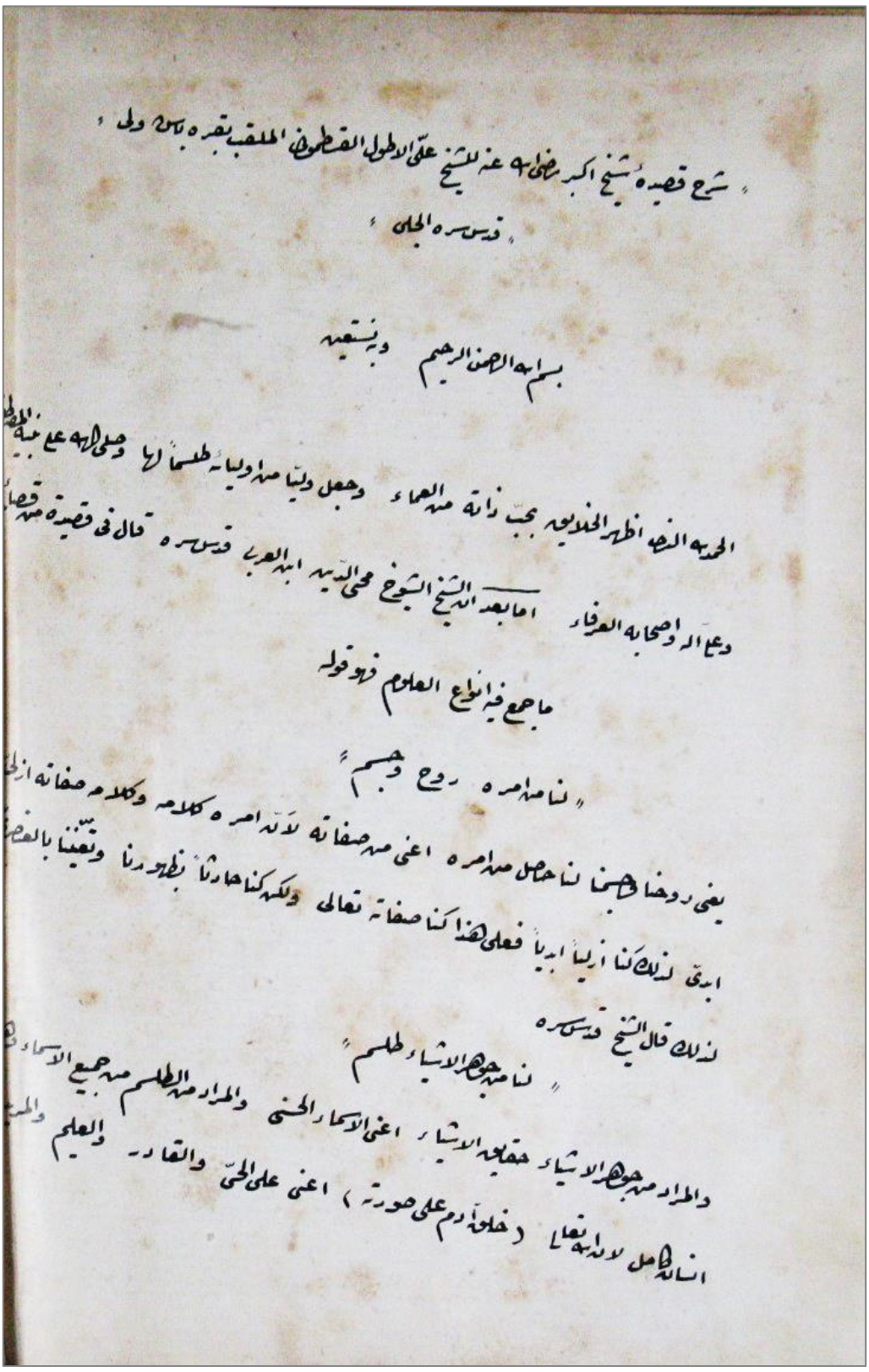
Resim 29- Hattat M. Şevki Efendi'ye gelen mektup zarfı (Ünver, Şevki Efendi Dosyası)

Resim 30- Hattat M. Şevki Efendi'ye rık'a kırması ile yazılan bir mektup örneği
(Süheyl Ünver Şevki Efendi Dosyası 82/1, Süleymaniye NEK.)

Resim 31- Rık'a kırmasına örnek tebrik kartı (İ. Ü. Nadir Eserler Kütüphanesi / T 11141-016)

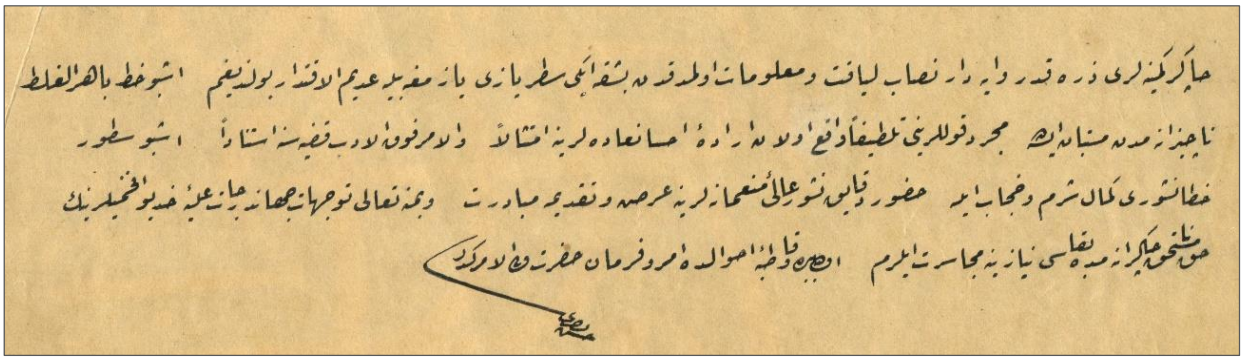

Resim 32- Hacı Selim Ağa Yazma Eserler Kütüphânesi'nde bulunan bir risale (HUDAIEFENDI 426/002)

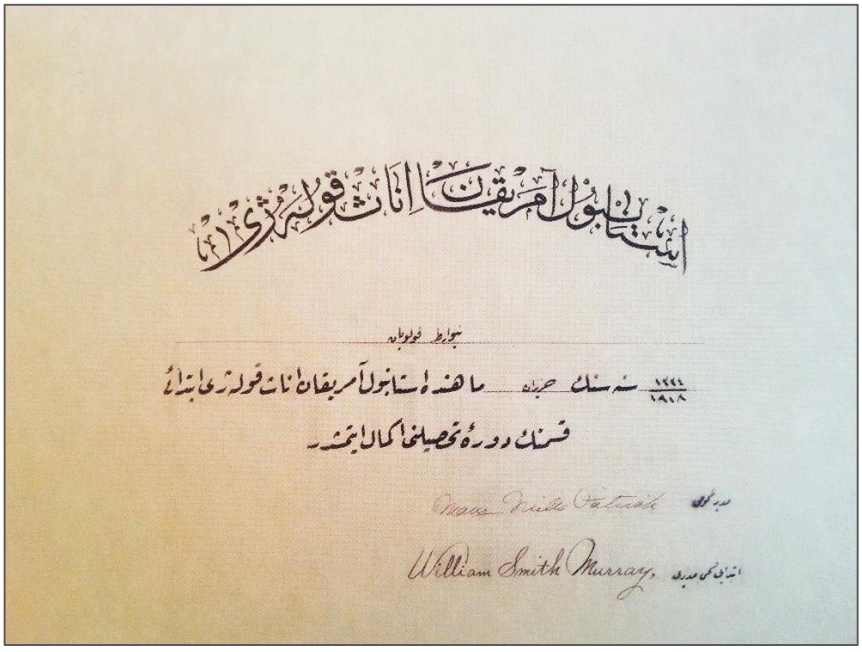
1.3.2. İnce Rık'a

Rık'a kırmasına nazaran harf bünyelerinin daha yalın ve anlaşılır bir forma girmiş halidir. İnce Rık'a ile daha ziyade ince uçlu kalem kullanılarak, uzun metinler yazılmıştır. Matbu eserlerin yazımında kullanılan taş baskıların hazırlanmasında, el yazmsı eserlerde, günlük yazışmalardaki mektuplarda (mektupların eski tarihli olanlarında rık'a kırması ile yazılanlarına da rastlamak mümkündür), diploma, tasdiknâme, ehliyet, kâğıt para, pul gibi belgelerde ince rık'a kullanılmaktadır.

Rık'anın bu alanda çokça örneklerine rastlamak mümkündür

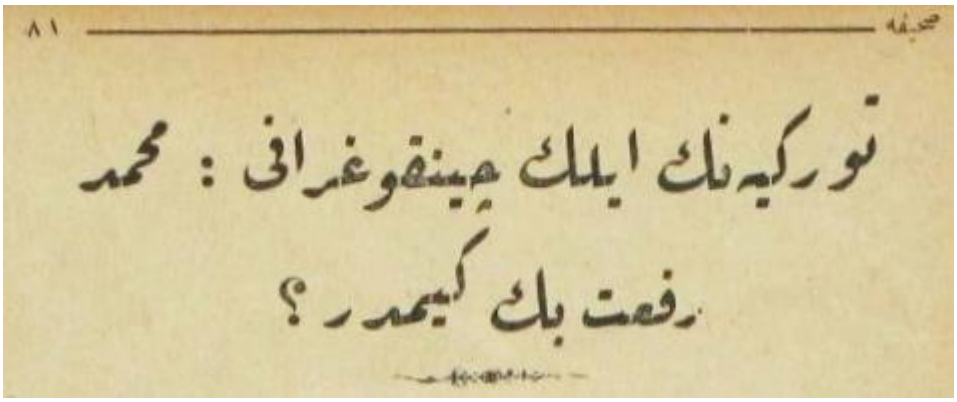
Resim 33- Hasan Basrî imzalı ince rık'a örneği (Nûrullah Özdem Arşivi)

Resim 34- İnce rık'a kullanılan bir diploma (S.D. fotoğraf arşivi)

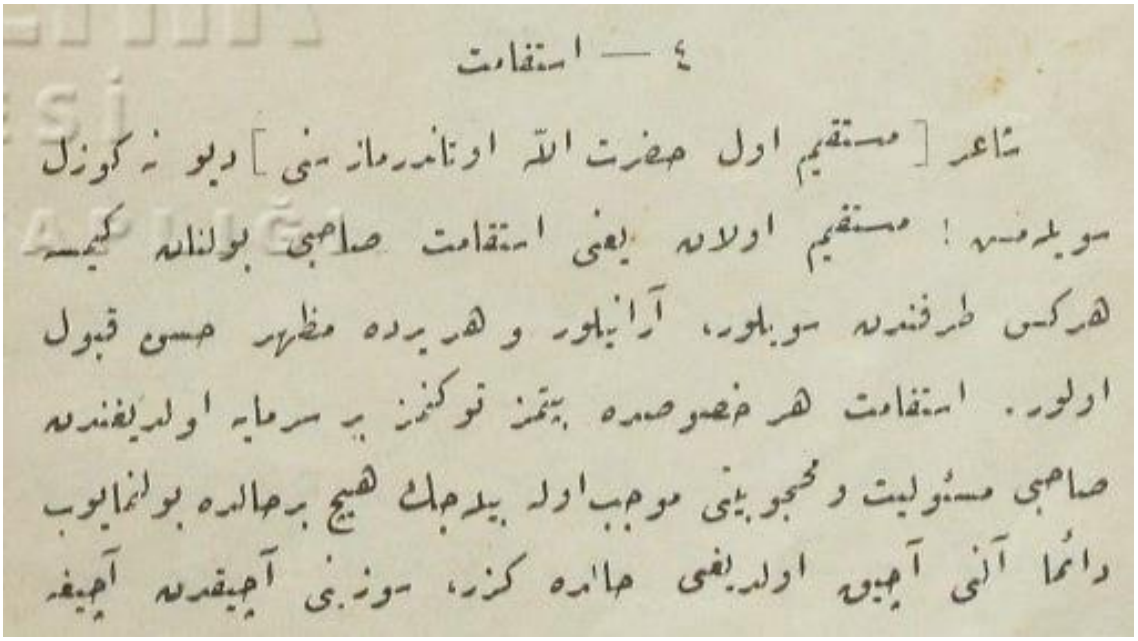
19. yy sonu 20. yy başında bilhassa kitaplardaki rık'alar ince rık'aya örnektir. El yazması kitaplar olduğu gibi matbaalarda harf dökümleri yapılarak basılmış rık'a kitaplar da

mevcuttur. Bu taş baskıların hazırlanması için hattatların harf numûnelerine ihtiyaç duyulmuştur. Ermeni asıllı Ohannes Mühendisyan (1810-1883)[31]rık'a hurufatının kalıplarını imal eden ilk matbaacılar arasındadır (bkz. Ekler/Resim-206, 209). Yirmi dört punto değerinde rık'a hurufatını imal etmiştir. Bir diğer hurûfat dökümcüsü olan Haçik Kevorkyan'da bir diğer matbaacıdır. Nesih hurufatının imalinden sonra bu yazının yetersiz kalması ile Mehmed İzzet Efendi'ye rık'a harflerini yazdırmak suretiyle on sekiz punto üzerinden kalıplarını yapmıştır.[32]

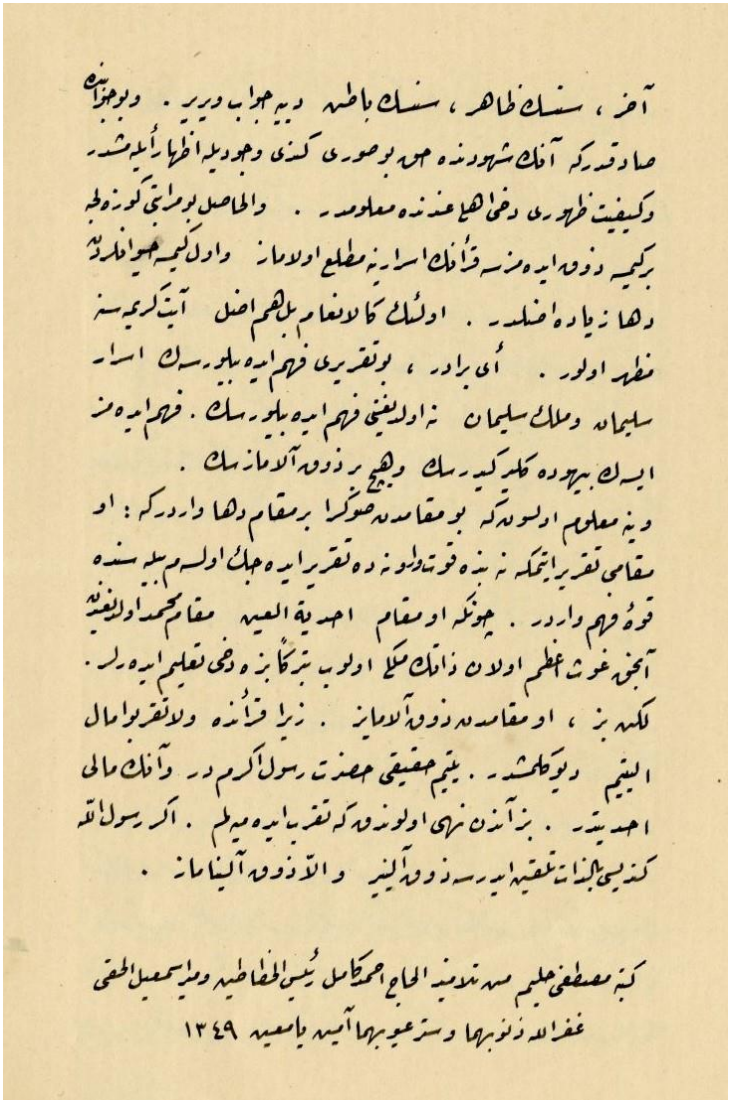
Resim 35- *Resimli Gazete Salnâmesi*, sayfa 81, 1927 (Atatürk Kitaplığı)

Bu harf dökümler ile basılan kitapların yazılarındaki kesik kesik çizgiler taş baskı olduğunu gösteren özelliklerdendir.

Resim 36- *Risâle-i Ahlâk*, sayfa 6. h. 1313 (Atatürk Kitaplığı)

[31] http://akunq.net/tr/?p=87
[32] Turgut Kut, "Matbaa" *DİA*, Ankara 2003, s. 113.

Resim 37- M.Halîm Özyazıcı- *Risâle-i Salihiyye*, h.1349 (Sami Tokgöz Koleksiyonu)

Resim 38- 1927 yılına ait otomobil ve makinist ehliyeti (S.D. fotoğraf arşivi)

Konuyla ilgili diğer örnekler ekler bölümünde bulunmaktadır.(bkz. s. 183-206)

1.3.3. Celî Rık'a

Celî: yazı sanatında her bir yazının kendi kalem ölçüsünden, daha iri şekilde yazılmış şekline denir. Bir yazı çeşidinden ziyade karakterini ifade eder.

M.Zeki Pakalın, rık'anın celîsi için "Rik'anın ne nesihi, ne de celîsi vardır. Yalnız ilânlar için celî yerine büyük mikyasta rik'alar kullanılırdı"[33] ifadelerini kullanmıştır. Diğer yazı cinsleri dikkate alınarak değerlendirecek olursak rık'anın kalem ucunun genişlemesi celî olabilmesi için kâfidir. Harflerin anatomisinde bir değişiklik söz konusu değildir.

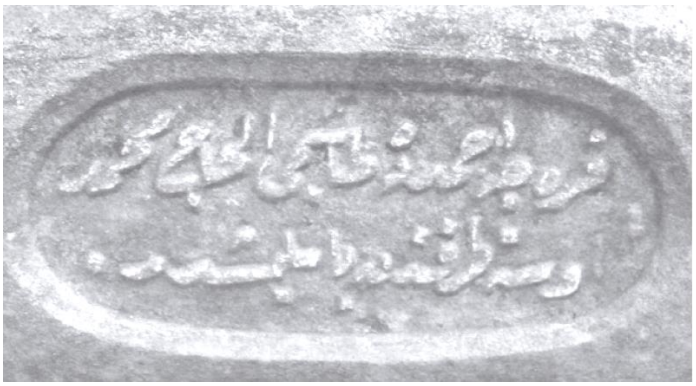

Resim 39- Celî Rık'a, M. Halîm Özyazıcı / iğneli yazı kalıbı, *Dördüncü Bölük Kumandanlığı*
(Süleyman Berk Arşivi)

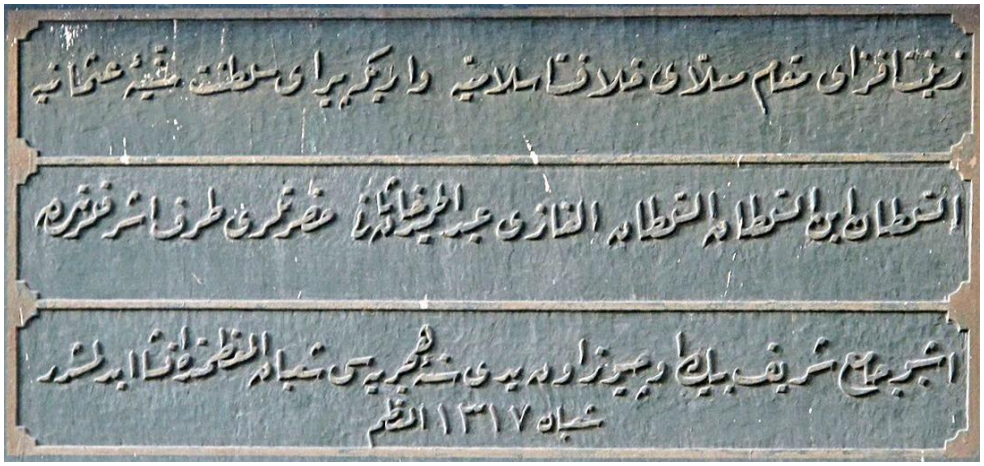
Celî rıkâ, harf inkılâbından önce ilân ve dükkân levhalarında, gazete, dergi ve kitap kapaklarında kullanılmıştır. Diğer yazı nevilerine göre daha az da olsa bilhassa h.1300'lü yılların ilk yarısında taşa mahkûk kitâbelerde (bkz. Resim 41) de celî rık'ayı görmek mümkündür. Rık'a, kitabelerdeki ana metinde kullanıldığı gibi, başka bir yazı nevi ile yazılan bir kitâbenin altında bulunan, taşçı imzalarında da karşımıza çıkmaktadır[34] (bkz. Resim 40).

Eski harfleri kullanan yakın ve Ortadoğu Müslüman memleketlerinde de celî rık'a çok kullanılmıştır. Mısır ve Irak'da gazete başlıklarında, reklam afişlerinde, Kahire ve Bağdat'da dükkân levhalarında rık'anın celîsini görmek mümkündür.[35] (bkz. Resim 42)

[33] Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü III*, Meb. Yy., İstanbul, 1993, s. 44.
[34] Abdülhamîd Tüfekçioğlu, "Üsküdarlı Taşçılar ve "Taşçı" İmzalı Mezar Taşları" *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu X,* İstanbul 2019, s. 119.
[35] A. Süheyl Ünver, *Türk Yazı Çeşitleri Ve Faideli Ba'zı Bilgiler*, İstanbul, 1953, s. 20.

Resim 40- Rık'a Taşçı imzası (*Karaca Ahmed'de Taşçı el-Hâc Mehmed Usta tarafından yapılmıştır).*
(Abdülhamîd Tüfekçioğlu arşivi)

Resim 41- Celî Rık'a kitâbe, Kaptan İbrahim Paşa Camii / Beşiktaş, h. 1317

Resim 42- Celî Rık'a Al-Ahrâm Gazetesi / Mısır (Mahfûz Zennun Arşivi)

Celî rık'anın diğer örnekleri (kitap, dergi ve mecmua kapak yazıları, kitâbeler) ekler bölümünde bulunmaktadır. (bkz. s. 224-327 Resim- 290-410)

1.4. Rık'a Üslûpları

Üslûp, sözlükte tarz, usûl, tutulan yol anlamlarına gelmektedir.[36] Sanatçı kendinden önceki üstadların çalışmalarını tetkîk edip özümsedikten sonra kendinden de birşeyler katarak devam ettirdiği çalışmalarında yeni bir tarz oluşturmuş demektir. Bu yeni tarzın beğenilip kabul edilmesi ve devam ettirilmesiyle de o kişiye ait bir üslûp oluşur.

Yazı sanatının her alanında bir üslûplaşma olmuştur. İslâm yazılarında, her yazı çeşitleri için farklı üslûplar bulunmaktadır. Nesih yazıda Şeyh Hamdullah, sülüste Mehmet Şevki Efendi, celî sülüste Sami Efendi, muhakkakta Ahmed Şemsettin Karahisârî gibi isimler üslûp sahibi olan önemli hattatlar arasında yer almaktadır.

Rık'a yazısı da doğuşundan günümüze gelene kadar dönemin hattatları elinde tekâmülünü devam ettirmiştir. Bu gelişim esnasında yeni üslûplar ortaya çıkmıştır. Rık'a yazının ana gövdesini ve harf anatomilerini belli kurallara oturtan ilk isim Mümtaz Efendi'dir (ö.1871). Dolayısıyla rık'ada ilk üslûp bu isimle oluşmuştur. Mümtaz Efendi'den sonra, rık'a harflerinde sadeleştirmeler ve yenilikler yaparak, yazıya farklı bir boyut kazandıran kişi Mehmet İzzet Efendi (ö.1903) olmuştur ve böylece yeni bir üslûp daha doğmuştur. Rık'anın gelişmesi ve üsluplaşması noktasında bu iki isim oldukça önemlidir. Mümtaz Efendi ile gelişmesini tamamlayan rık'a İzzet Efendi ile de sanat yazısı kimliğine kavuşmuştur.

Rık'a, İzzet Efendi'nin akabinde, talebesi Sofu Mehmed Hamdi elinde gelişimini sürdürmeye devam etmektedir. Kaynaklarda isminden çok fazla bahsedilmese de rık'ada kendine has üslûbuyla rık'a hattatları arasında hatrı sayılır bir yere sahiptir. Yine İzzet Efendi yolundan devam ederek, günümüzde dahi halen rık'a meşklerinden istifade ettiğimiz bir diğer isim de Mustafa Halîm Özyazıcı (ö.1964)'dır. Bütün yazılarda hüner sahibi olduğu gibi rık'ada da kendine has bir üslûbu vardır.

1.4.1. Mümtaz Efendi Rık'ası (Bâb-ı Âlî Rık'ası)

19. yy da rık'anın klâsikleşmesi ve kendi hüviyetini kazanması Bâb-ı Âlî'de memur olan Mümtaz Efendi (1225-1287/1810-1871) ellerinde gerçekleşmiştir. Bu devirde gelişimini tamamlayan rık'a, belli bir üslûp kazanmıştır. Kendisinden sonra gelenler tarafından da bu üslûp benimsenip takip edildiği için Mümtaz Efendi rık'ası veya yetiştiği yere izafeten Bâb-ı Âlî Rık'ası denilmiştir.

Bu üslubun en belirgin özelliği süratli yazılmaya münasip olmasıdır, bu özelliğinden dolayı resmi işlerde, günlük yazışmalarda kâtipler vasıtasıyla çokça istifade edinilmiş ve bu kâtipler elinde rık'a yazısı gelişmesini sürdürmüştür. Mümtaz Efendi rık'asına örnek olarak verilecek çok fazla imzalı yazı örneği yoktur, zira o dönemin kâtip ve memurları bu yazıyı bir sanat kaygısından çok iş yazısı olarak kullanmışlardır. Dolayısıyla çoğunun hattatlık kimlikleri de yoktur.

[36] Sami, *age*, s. 113.

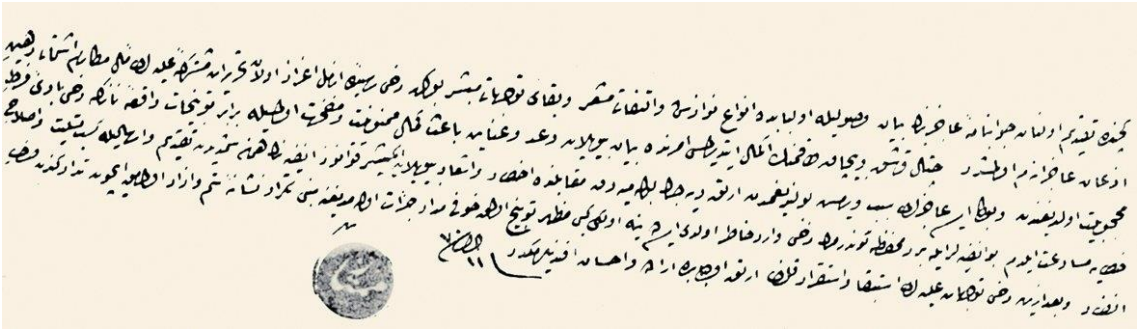
Bu rık'a için "eski rık'a" tabiri de kullanılmıştır.[37] Zira Mümtaz Efendi'den sonra rık'anın gelişimi devam etmiş ve gelişen rık'a daha çok tercih edildiği için Mümtaz Efendi rık'ası pek fazla kullanılmamış ve eski rık'a olarak anılmıştır.

Bu üslûbun başlıca özellikleri şunlardır:

Rık'a, dîvânî etkisinden kurtularak, harf anatomileri yeniden oluşmuştur.

Dikey ve yatay harflerin sağdan sola ve yukarıdan aşağıya uzanan kısımları 22-23 derecelik bir çizgi üzerinde durmaktadır.[38]

Şekilleri daha müdevver ve daha mühmeldir. Böylece daha kolay yazılabilir.[39]

Resim 43– Mümtaz Efendi rık'a yazısı

1.4.2. Mehmet İzzet Efendi Rık'ası

Mümtaz Efendi'den sonra rık'a, İzzet Efendi (ö.1903)'nin elinde ihya olmuştur. Dönemin güzel rık'a yazanlarından Ali Paşa, Fuad Paşa ve Cevad Paşa gibi isimlerin yazılarını detaylı bir şekilde tedkîk ederek, rık'aya yapılacak yenilikler üzerinde çalışmış ve bu alanda yeni bir çığır açmıştır. Rık'a yazısında yaptığı yenilikler, kendisinden sonra gelenler tarafından da benimsenmiş ve Mümtaz Efendi rık'ası yerine tercih edilmiştir. Günümüzde yazılan rık'a halen İzzet Efendi üslubu ile yazılmaktadır.

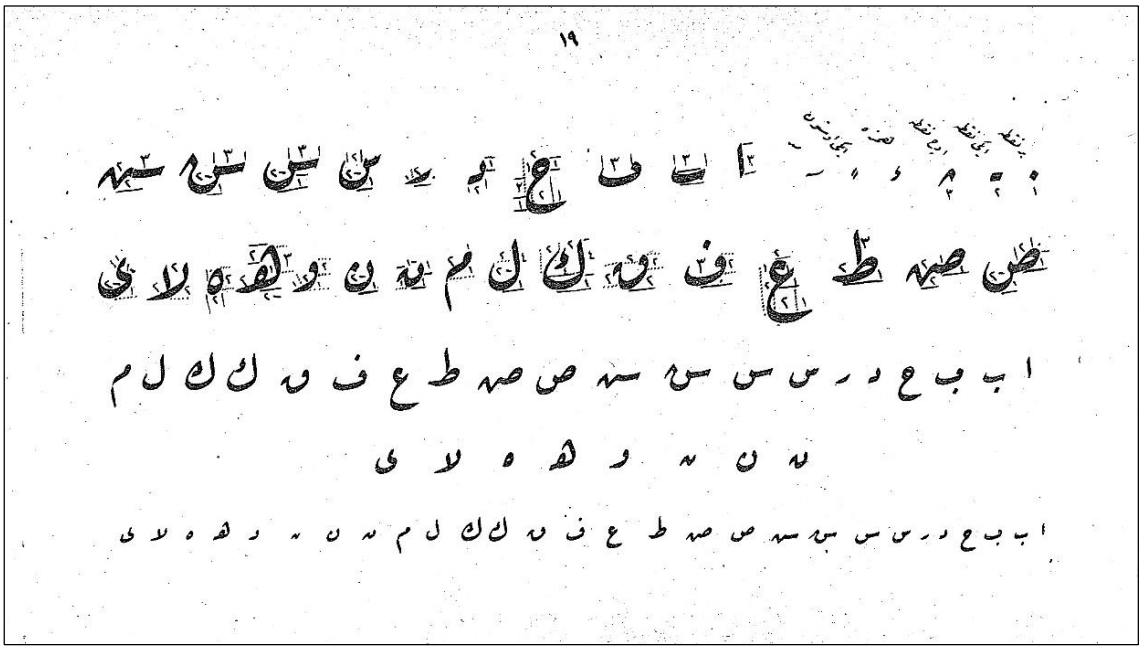
Rık'a yazısı süratle yazılabilmek için ihdas edilmesine nazaran İzzet Efendi'nin rık'ası sürate mahal vermeyecek şekilde yazılabilmektedir. Bu yazının olumsuz bir gelişme gösterdiği anlamına gelmemektedir, bilakis yazı böylece yeni bir hüviyet kazanmıştır.

M. İzzet Efendi Galatasaray Sultânî Mektebi hat muallimi olması hasebiyle de yazı eğitiminde bir hayli çalışmaları olmuştur. Öğrencilere yazı dersi verirken, yazıya dair öğrenmesi, bilmesi gereken, bütün detayları anlatmış ve uygulamalı olarak talebelerine sunmuştur. Bu çalışmaların neticesi günümüze kadar ulaşmış ve bugün 21. asrın hat talebeleri dahi bu çalışmalardan istifade etmektedirler.

[37] Baltacıoğlu, *age,* 1958, s. 70.
[38] *ae,* s. 70.
[39] Baltacıoğlu, *age.,* h.1340, s. 71.

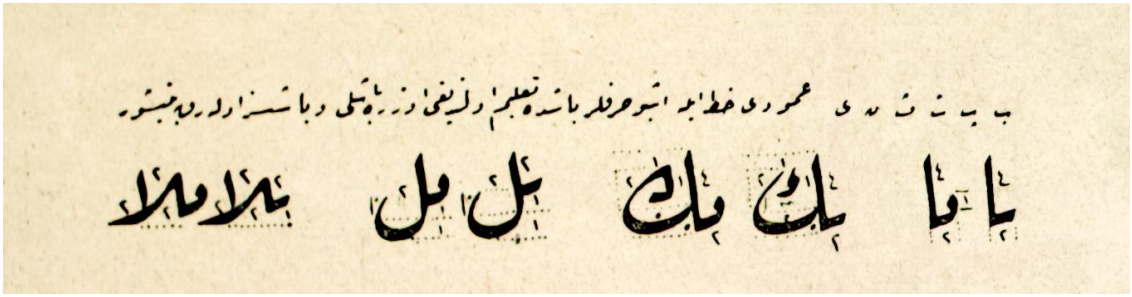
İzzet Efendi'nin rık'a hattındaki üslûbunu daha iyi anlayabilmek için bu bölümde iki ayrı kaynaktan istifade edilmektedir. Bunlar; *Hutût-ı Osmâniye* ve *Rehber-i Sıbyan Rık'a Hattı Karalama Defteri*. Bu iki çalışma rık'anın daha anlaşılır ve kolay yazılmasına yardımcı olacak kaynaklardandır. Bunlar detaylı bir şekilde incelendiğinde, meşklerin içinde, İzzet Efendi'nin talebeye yol göstermesi bakımından, harflerin tarifi ile ilgili yazdığı küçük notlar tespit edilmiştir. Bu tarifler vesilesiyle İzzet Efendi üslûbu daha iyi anlaşılmış ve aynı zamanda da rık'anın yazımı hususundaki mâlumâtımız da bir hayli artmış olacaktır.

İlk olarak, *Hutût-ı Osmâniye* isimli meşk mecmuasında bulunan rık'a hurûfat ve mürekkebât kısımlarına bakabiliriz. Bu meşklerin en başında rık'a noktaları, hemze, tenvin ve âsar işaretlerine yer vermiştir. Öncelikle harfleri ölçüleri ile birlikte tek tek yazan İzzet Efendi, aynı zamanda yazı kaleminin boyutunu incelterek harflerin tamamını üç ayrı boyda yazarak göstermiştir (bkz. Resim 44).

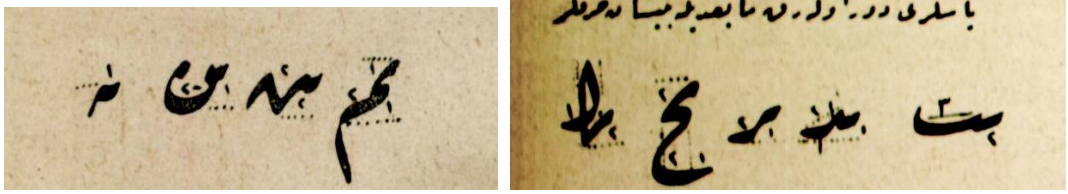

Resim 44- Rık'a hurûfat ve ölçüleri, İzzet Efendi, h. 1309, s. 19. (İSAM)

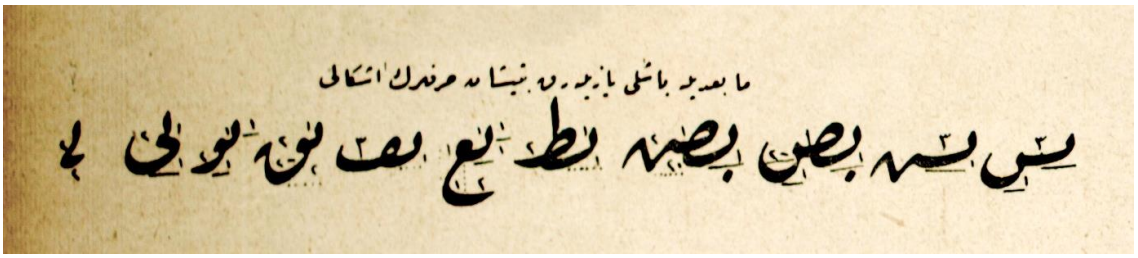
İzzet Efendi mürekkebât kısmında ise harflerin bir bölümünü daha detaylı vererek ölçüleriyle göstermiş ve satıra başlamadan evvel de ince rık'a ile yazılacak bölümün açıklamasını yapmıştır. Bu açıklama kısımlarında yer alan satırlar, örneklerin altlarında ve parantez içinde latinize edilerek verilmiştir.

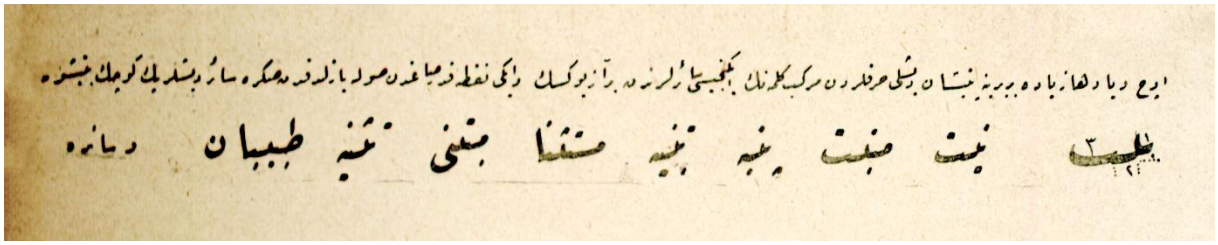
Resim 45- Düz ve başlı bitişen “be” birleşimleri, s. 20. (*amûdî hat ile iş bu harfler başta ta’lim olunduğu üzere başlı ve başsız olarak bitişir*).

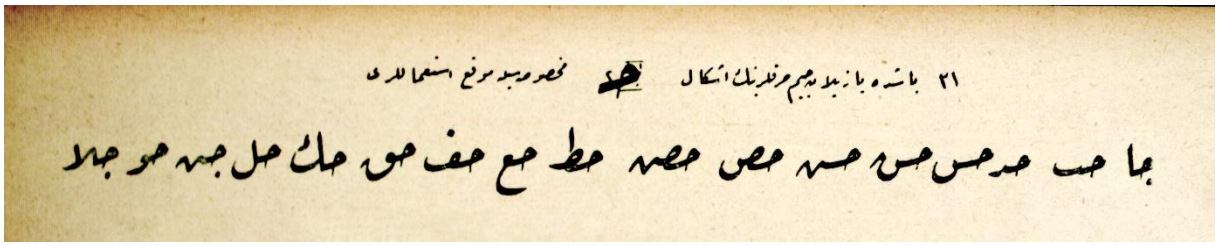
Resim 46- Başsız olarak bitişen “be” birleşimleri, s. 20. (*başları düz olarak mâba’d ile bitişen harfler*).

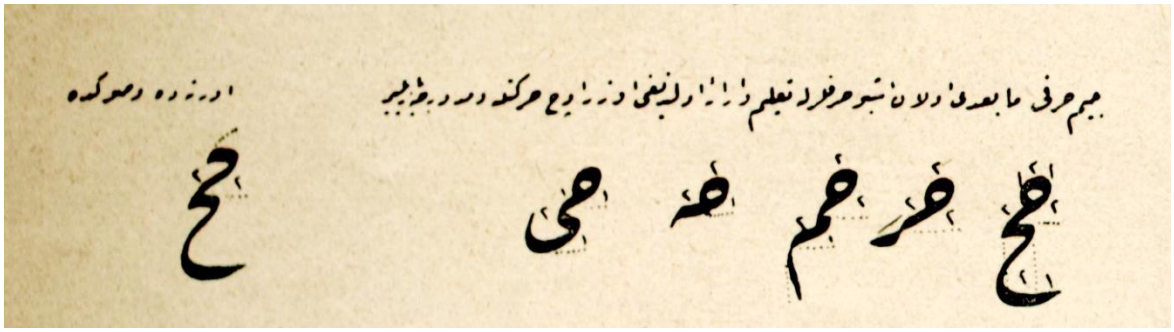
Resim 47- Başlı olarak bitişen “be” birleşimleri, s. 20. (*mâba’d ile başlı yazılarak bitişen harflerin eşkâli*).

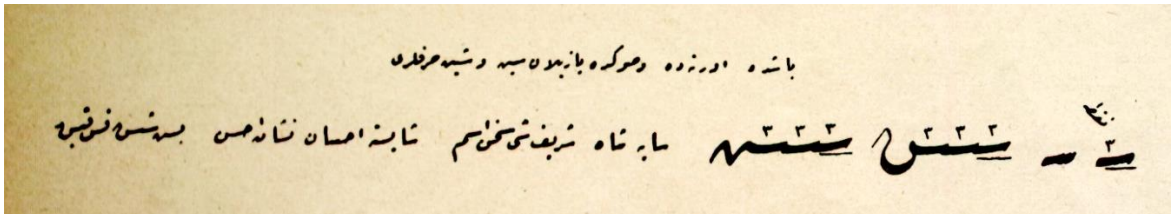
Resim 48- Üç ve üçten fazla harfin birbirine birleşimleri, s. 20. (*üç veya daha ziyade birbirine bitişen dişli harflerden mürekkeb kelimenin ikincisi sairlerinden biraz yüksek ve iki nokta kadar sağdan sola yazıldıktan sonra sair dişler pek küçük bitişir*).

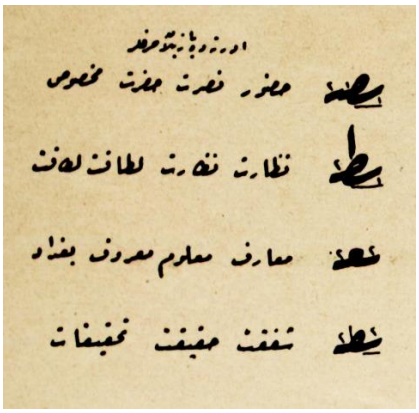
Resim 49- Başta yazılan “cim” harfleri, s. 21. (*başta yazılan cim harflerinin eşkâl-i mahsûsasıyla mevkî’-i isti’malleri*).

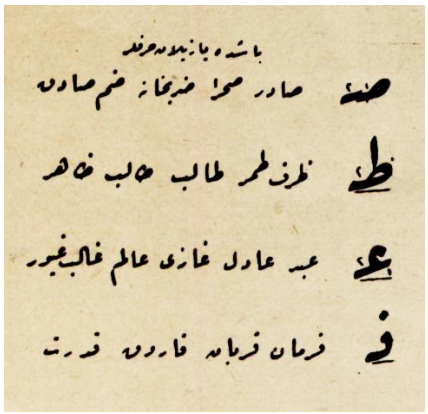
Resim 50- Başta yazılan diğer “cim” birleşimleri, s. 21. (*cim harfî mâba’dî olan iş bu harflerle ta’lim ve irâe olunduğu üzere üç hareketle ve müdevverce yazılır, ortada ve sonda*).

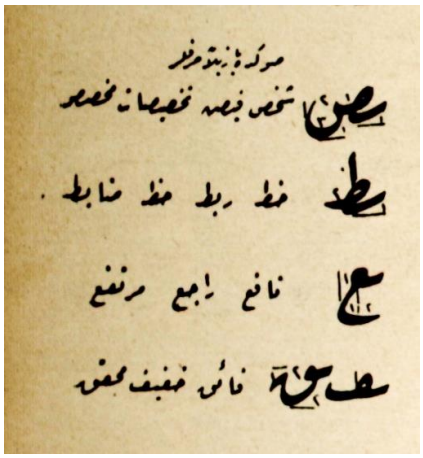
Resim 51- Sin ve Şın birleşimleri, s. 22. (*başta ortada ve sonda yazılan sin ve şın harfleri*).

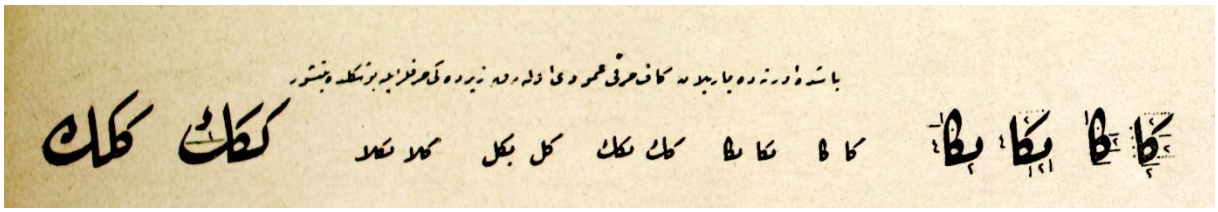
Resim 52- *Ortada yazılan harfler*, s. 22

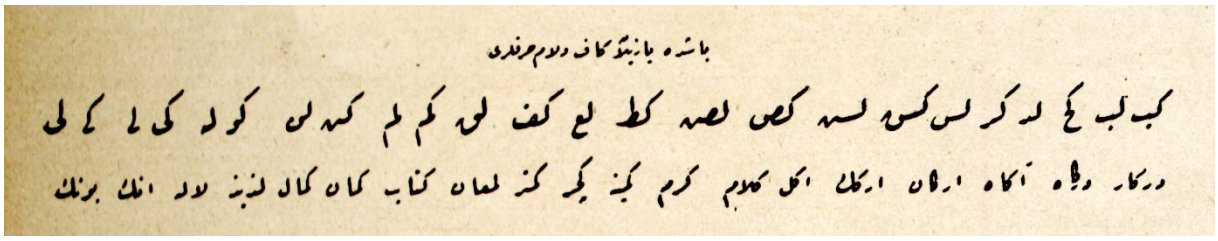
Resim 53- *Başta yazılan harfler*, s. 22.

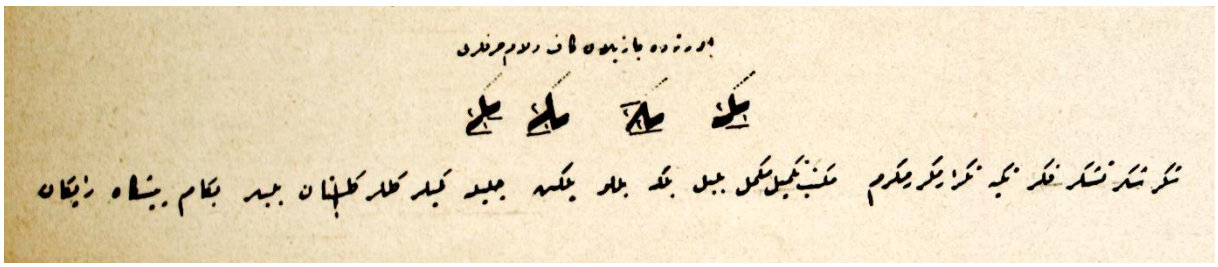
Resim 54- *Sonda yazılan harfler*, s. 22.

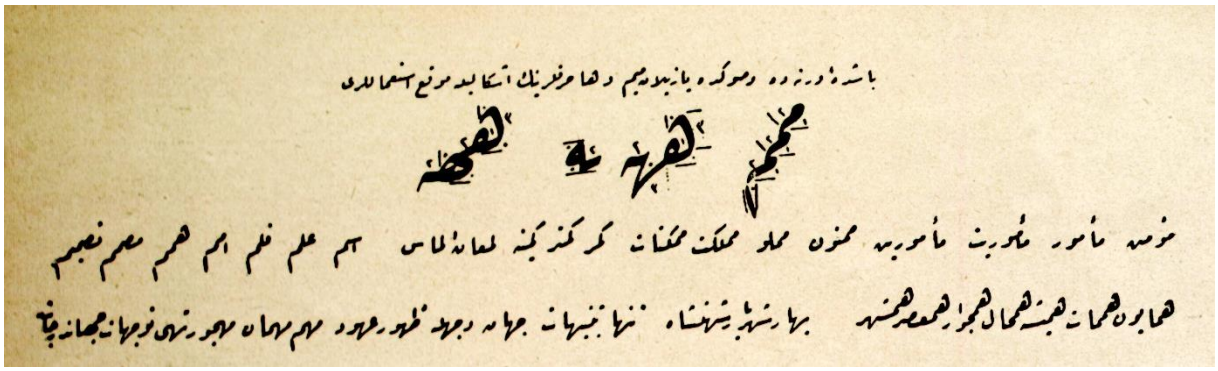
Resim 55- Başta ve ortada yazılan “kaf” harfi, s. 23. (*başta ortada yazılan kaf harfi amûdî olarak zîrdeki harfler ile bu şekilde bitişir*).

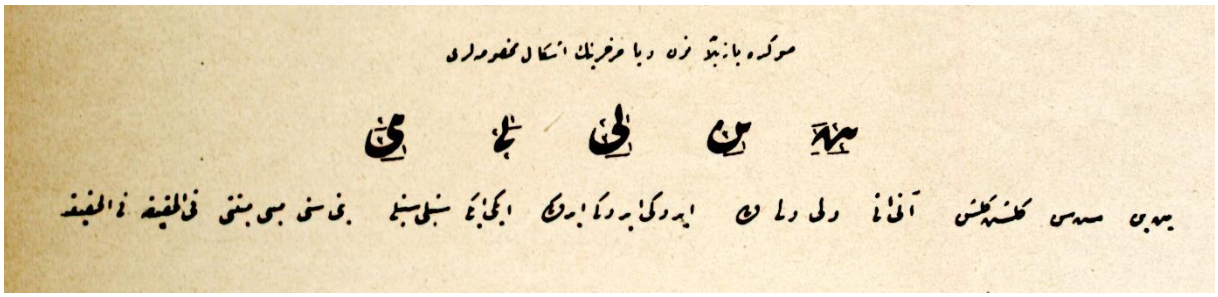
Resim 56- *Başta yazılan kaf ve lâm harfleri*, s. 23.

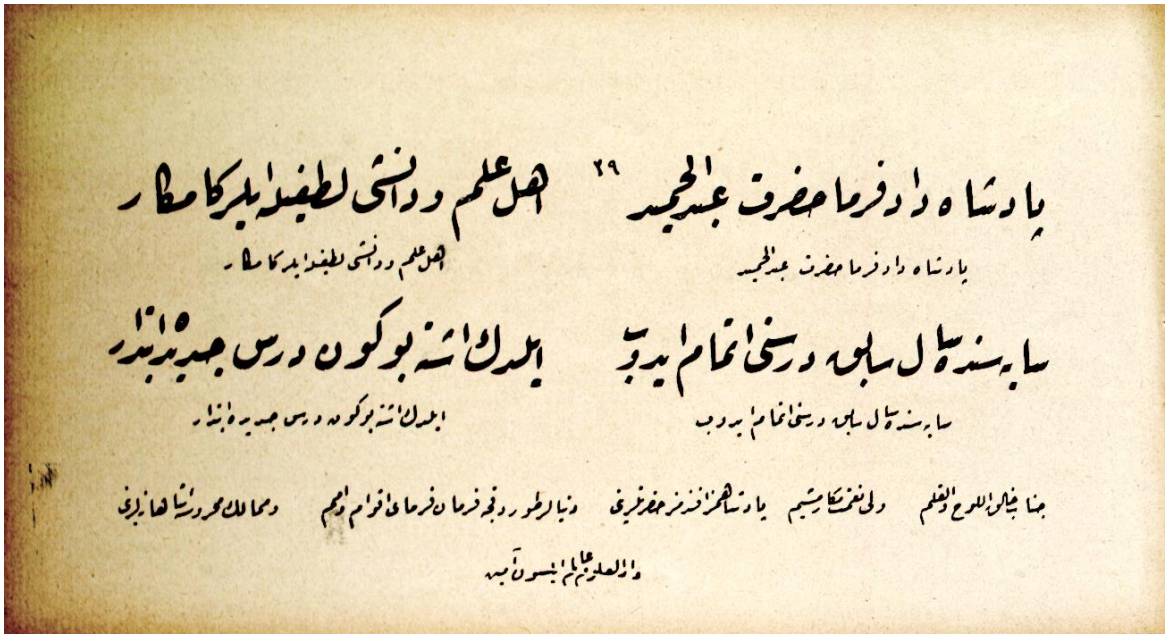
Resim 57- *Ortada yazılan kaf ve lâm harfleri*, s. 23.

Resim 58- *Başta ortada ve sonda yazılan mim ve he harflerinin eşkâliyle mevki'-i isti'malleri,* s. 24.

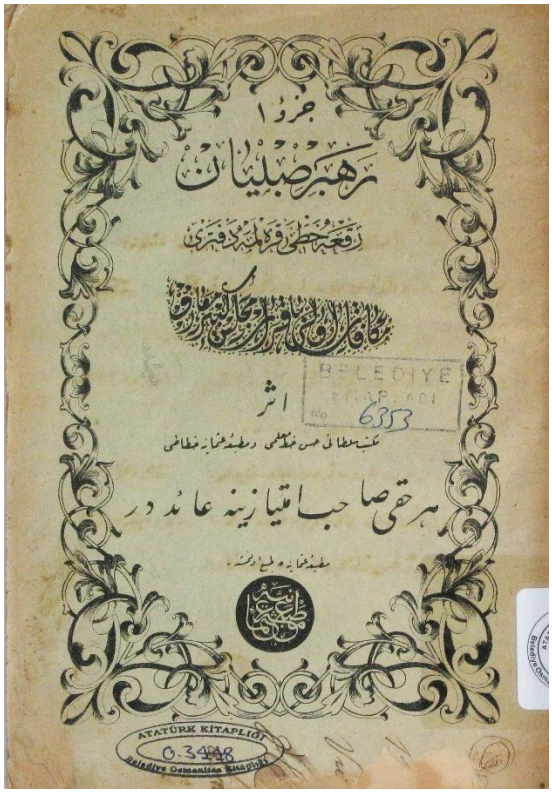

Resim 59- *Sonda yazılan nûn ve yâ harflerinin eşkâl-i mahsûsaları,* s. 24.

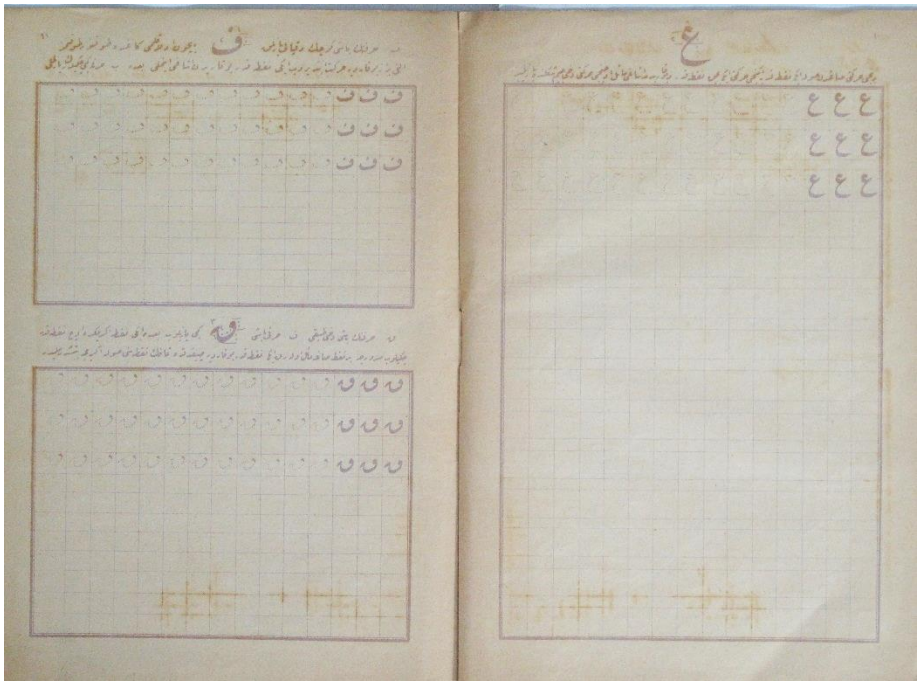

Resim 60- İzzet Efendi rık'a satır örnekleri, *Hutût-ı Osmâniye Mehmet İzzet, Hafiz Tahsin (Darüşşafaka-i İslamiye Hüsn-i Hat muallimi)* h. 1306, s. 29. (Atatürk Kitaplığı)

İzzet Efendi Üslûbu için istifâde edeceğimiz bir diğer çalışma olan *Rehber-i Sıbyan Rık'a Hattı Karalama Defteri*, rık'a yazısının talebeye öğretilmesi amacı ile hazırlanmıştır. Bu çalışma, fasiküller halinde olup her bir cüzde rık'anın yazımına dair alıştırmaları içermektedir. Harfler, İzzet Efendi tarafından sayfanın başında tek tek yazılarak, tarif edilmiş ve altında da talebenin alıştırma yapabilmesi için noktalı bir bölüm ayrılmıştır (bkz. Resim 62).

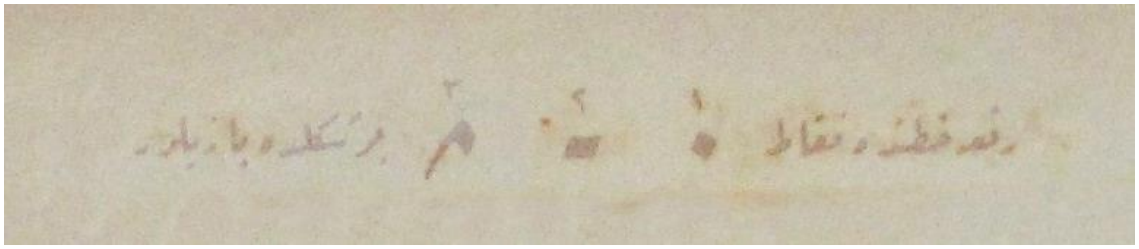
Resim 61- *Rehber-i Sıbyan Rık'a Hattı Karalama Defteri*, kapak, cüz 1.

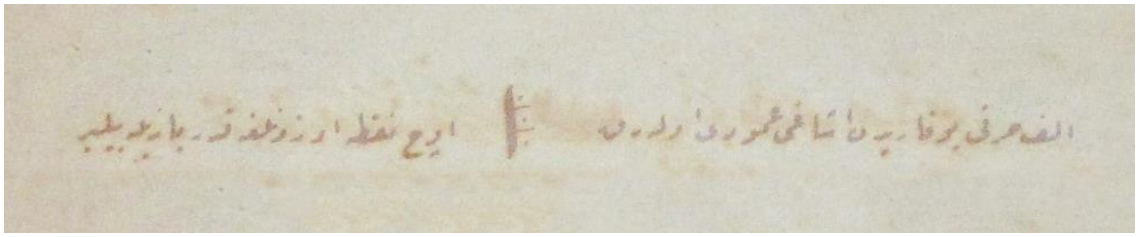
Resim 62- *Rehber-i Sıbyan Rık'a Hattı Karalama Defteri*, cüz 1, s. 10-11.

İzzet Efendi'nin bu cüzlerde yer alan harf tarifleri, her bir harf için detaylı bir şekilde anlatılarak harfin yanına yazılmıştır.

Bu bölümde, birinci cüzde yer alan harfler tek tek ele alınarak rık'a hurûfatın sırasına göre verilmiştir. Müstakil harflerin ardından, dördüncü cüzde yer alan mürekkebât kısmından da birkaç örnek bulunmaktadır. Görsellerin altında resim numarası verilmemiştir, yalnızca latinize edilmiş olan harfin tarifi bulunmaktadır. Cüz ilk olarak rık'a noktaları ile başlamaktadır.

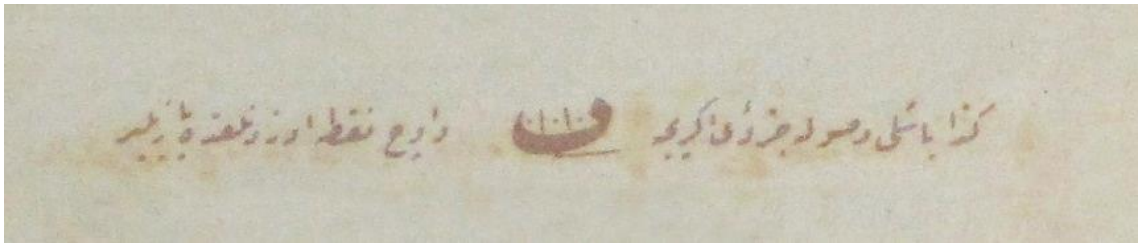
Rık'a hattında nekât bu şekilde yazılır.

Elif harfi yukarıdan aşağı amûdî olarak üç nokta uzunluğa kadar yazılabilir.

Sağdan sola cüz'i eğrice ve üç nokta uzunluğunda yazılır.

Keza başlı ve sola cüz'i eğrice ve üç nokta uzunluğunda yazılır.

Cim'in birinci hareketi aşağıdan sola bir nokta eğrice ve ikinci hareketi soldan sağa iki nokta müdevverce yazılır.

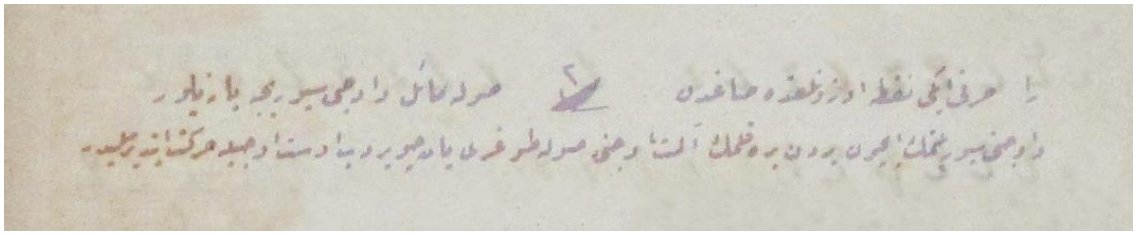
Cim'in üçüncü hareketi iki nokta sola eğri, dördüncü hareketi dahi üç nokta kadar düzce yazılır.

Cim harfinin dört hareketle ta'lîm ve irâe olunan şekli.

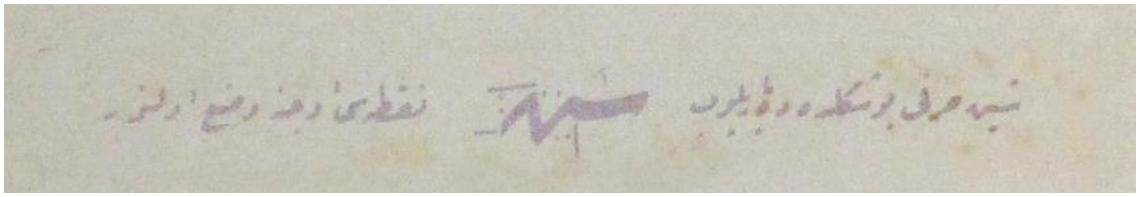
Birinci hareketi yukarıdan aşağı sağa mâil bir nokta boyunda, ikinci hareketi sağdan sola mâil ve iki nokta boyunda yazılır.

Râ harfi iki nokta uzunluğunda sağdan sola mâil ve ucu sivrice yazılır ve ucunu sivriltmek için birden bire kalemin alt ucunu sola doğru yan çevirip, üst ucuyla hareket ettirmelidir.

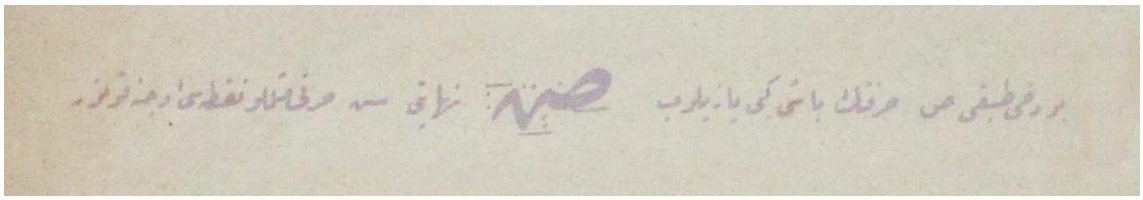
Sin'in birinci hareketi "be" büyüklüğünde ve kâsesi müdevver ve ucuna üç nokta vazı'yla şın olur.

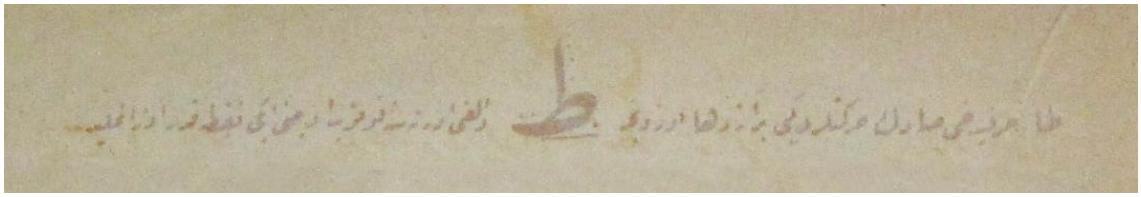
Şın harfi bu şekilde de yazılıp noktası ucuna vazı' olunur.

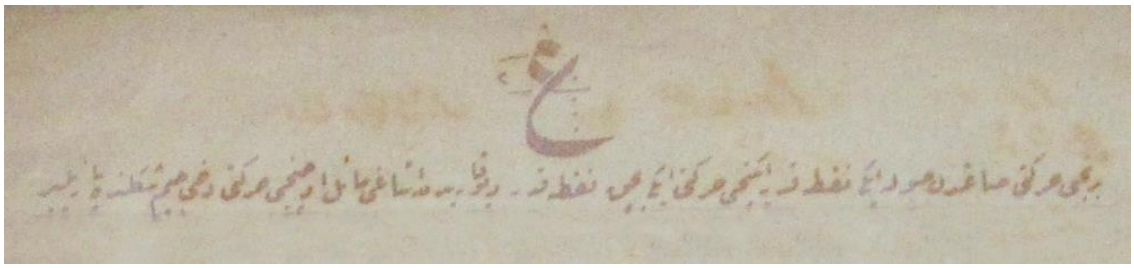
Sad'ın birinci hareketi sola ve sağa iki nokta kadar yüksek, ikinci hareketi bir nokta sağa mail üçüncüsü biraz müdevverce yazılır.

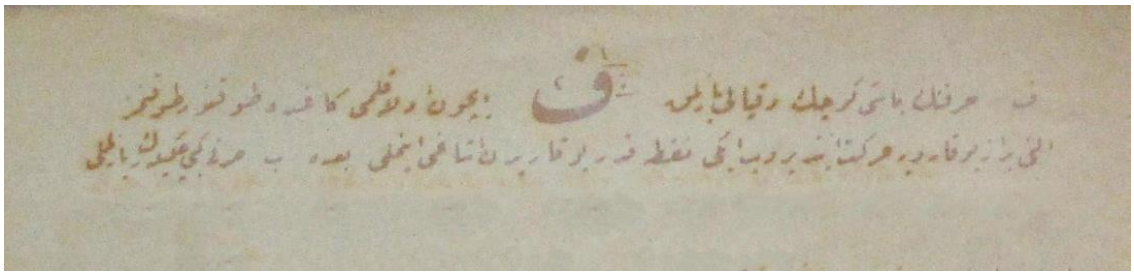
Bu dahi tıpkı "sad" harfinin başı gibi yazılıp nihâyeti "şın" harfi misilli noktası ucuna konur.

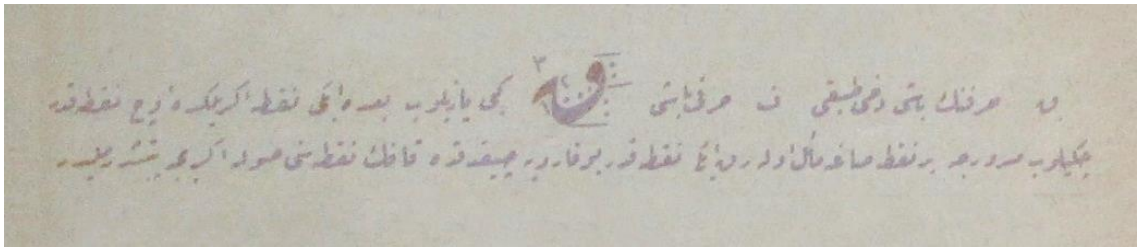
Tâ harfi dahi sad'ın hareketleri gibi biraz daha uzunca ve elif'i ortasına konup ucunu iki nokta kadar uzatmalıdır.

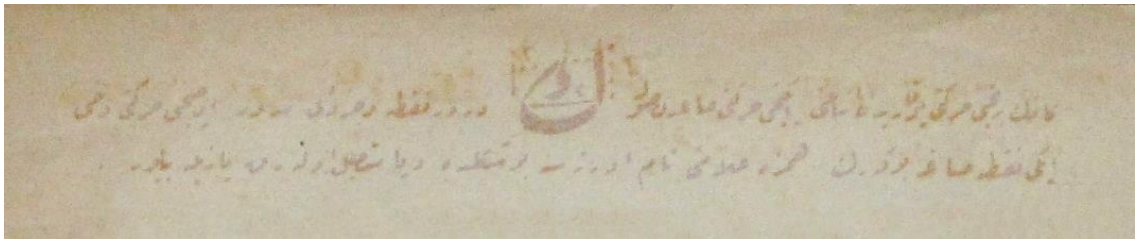
Birinci hareketi sağdan sola iki nokta kadar ikinci hareketi iki buçuk nokta kadar ve yukarıdan aşağı mâil üçüncü hareketi dahi "cim" şeklinde yazılır.

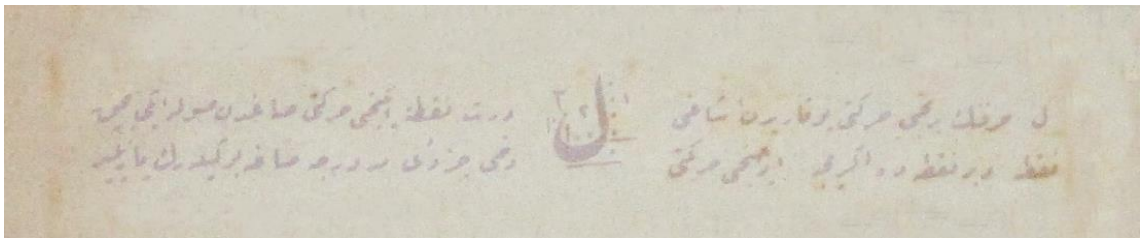
Fe harfinin başı küçük ve kapalı yazılmak için evvelâ kalemi kâğıda dokunur dokunmaz elini biraz yukarıya hareket ettirip iki nokta kadar yukarıdan aşağı inmeli ba'de "be" harfi gibi çekilerek yazılmalı.

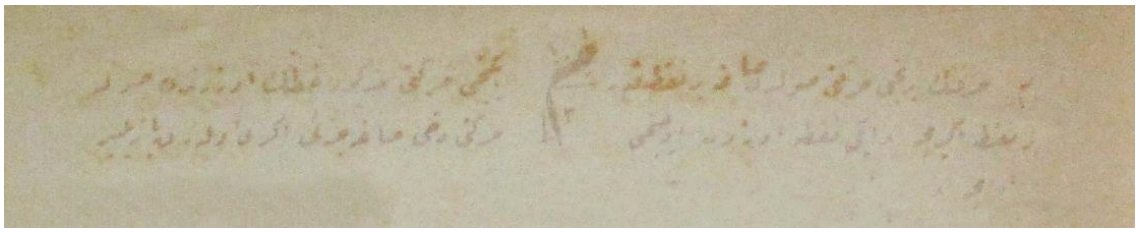
Kaf harfinin başı dahi tıpkı "fe" harfi başı gibi yazılıp ba'de iki nokta eğrilikte üç nokta kadar çekilip müdevverce bir nokta sağa mâil olarak iki nokta kadar yukarıya çıktıkta kaf'ın noktasını sola eğrice bitiştirmelidir.

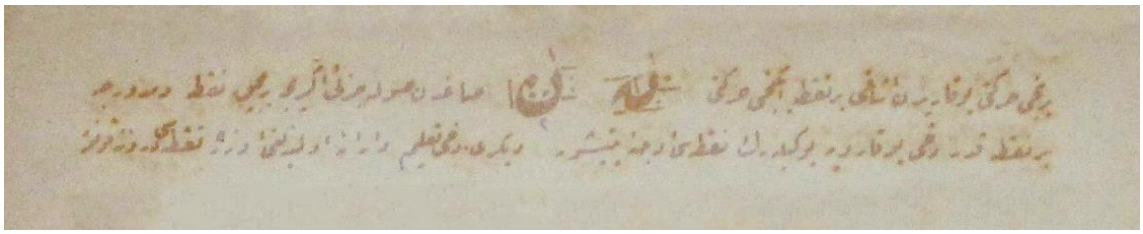
Kef'in birinci hareketi yukarıdan aşağı ikinci hareketi sağdan sola dörder nokta ve cüz'i müdevver üçüncü hareketi dahi iki nokta sağa bükerek hemze alâmeti tam ortasına bu şekilde veya muttasıl olarak yazılabilir.

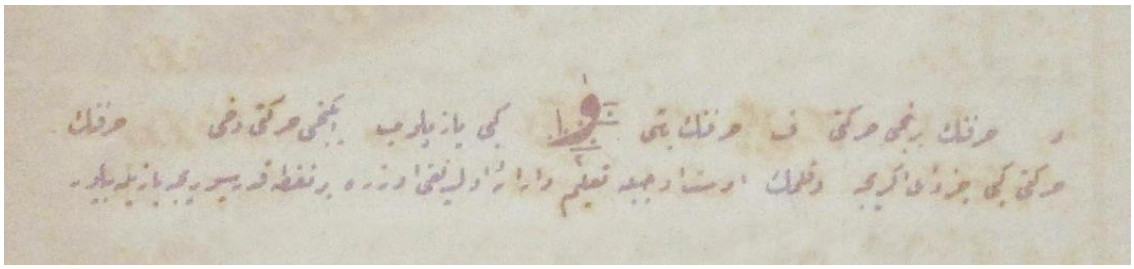
Lâm harfinin birinci hareketi yukarıdan aşağı dört nokta ikinci hareketi sağdan sola iki buçuk nokta ve bir nokta da eğrice üçüncü hareketi dahi cüz'i müdevverce sağa bükülerek yazılır.

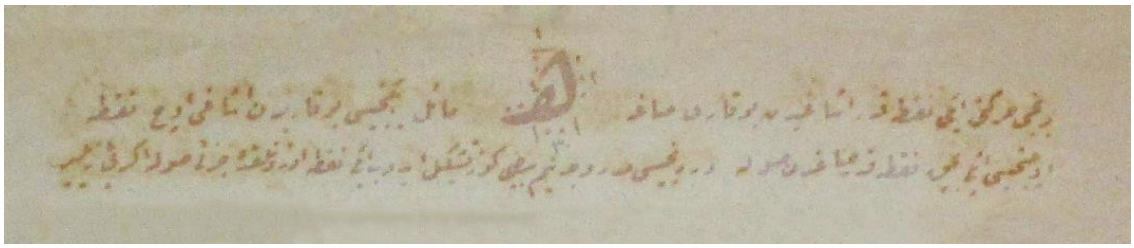
Mim harfinin birinci hareketi soldan sağa bir nokta kadar ikinci hareketi mezkûr hattın üzerinden sola bir nokta eğrice ve iki nokta uzun üçüncü hareketi dahi sağa cüz'i eğri olarak yazılır.

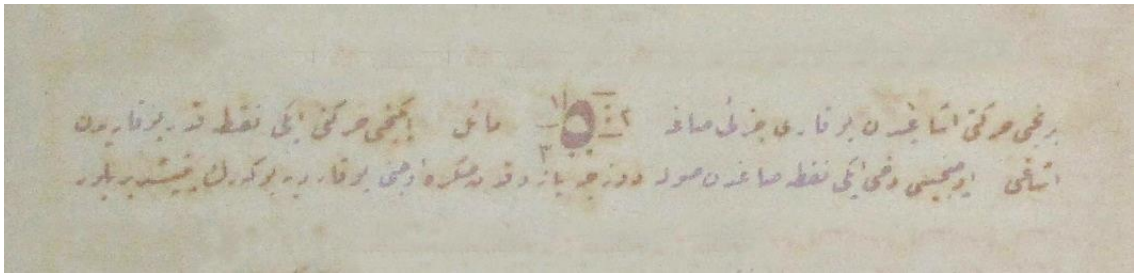
Birinci hareketi yukarıdan aşağı bir nokta ikinci hareketi sağdan sola cüz'i eğrice bir buçuk nokta ve müdevverce bir nokta kadar dahi yukarıya bükülerek noktası ucuna bitişir. Diğeri dahi ta'lîm ve irâe olunduğu üzere noktası derûne konur.

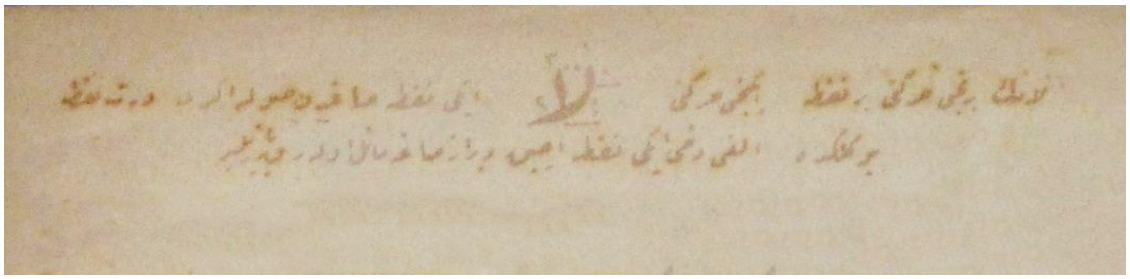
Vav harfinin birinci hareketi "fe" harfinin başı gibi yazılıp ikinci hareketi dahi (râ) harfinin hareketi gibi cüz'i eğrice ve kalemin üst ucuyla ta'lîm ve irâe olunduğu üzere bir nokta kadar sivrice yazılabilir.

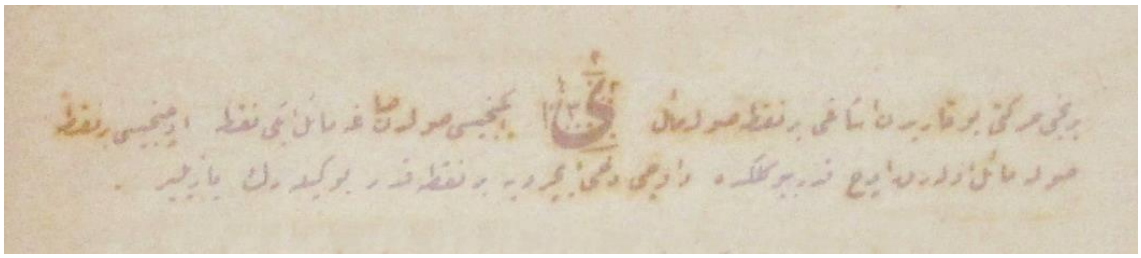
Birinci hareketi iki nokta kadar aşağıdan yukarı sağa mâil ikincisi yukarıdan aşağı üç nokta üçüncüsü iki buçuk nokta kadar sağdan sola dördüncüsü müdevverce nîm beyzî göz teşkîl edip iki nokta uzunluğunda cüz'i sola eğri yazılır.

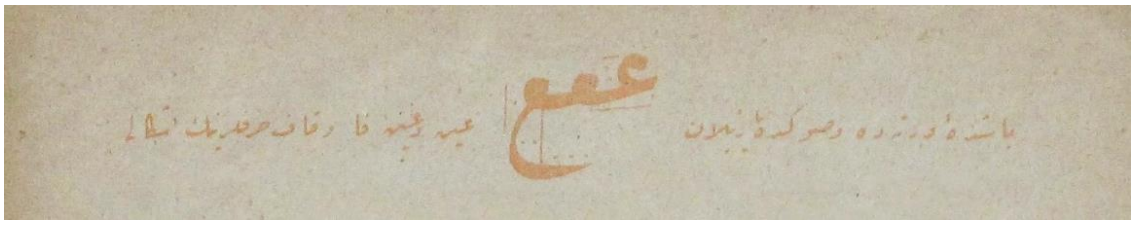
Birinci hareketi aşağıdan yukarı cüz'i sağa mâil ikinci hareketi iki nokta kadar yukarıdan aşağı üçüncüsü dahi iki nokta sağdan sola düzce yazdıktan sonra ucunu yukarıya bükerek bitiştirilir.

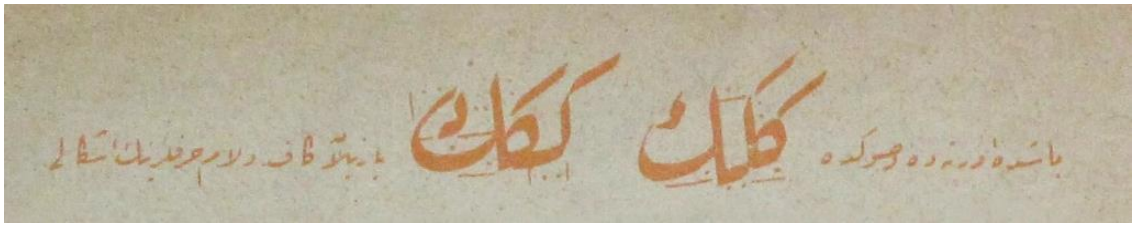
Lâ'nın (lâmelif'in) birinci hareketi bir nokta ikinci hareketi iki nokta sağdan sola eğri dört nokta büyüklükte, elifi dahi iki nokta açık biraz sağa mâil olarak yazılır.

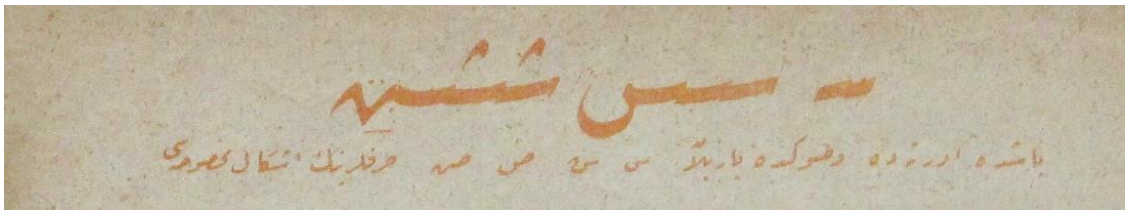
Birinci hareketi yukarıdan aşağı bir nokta sola mâil, ikincisi soldan sağa mâil iki nokta, üçüncüsü bir nokta sola mâil olarak üç kadar büyüklükte ve ucu dahi içeriye bir nokta kadar bükülerek yazılır.

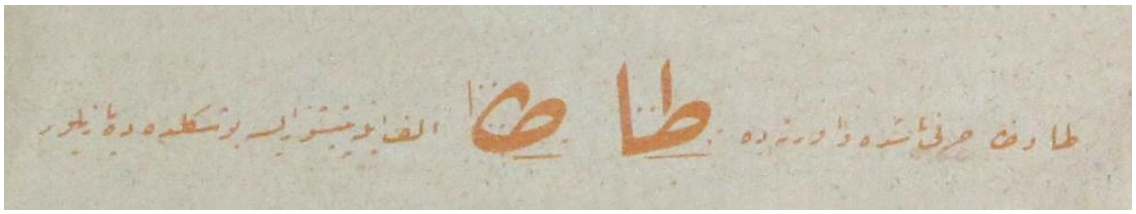
Başta orta ve sonda yazılan ayn ve ayn-fâ ve kaf harflerinin eşkâli (burada sadece ayn harfine yer verilmiştir.)

Başta ortada ve sonda yazılan kâf ve lâm harflerinin eşkâli (burada sadece kâf harfine yer verilmiştir.)

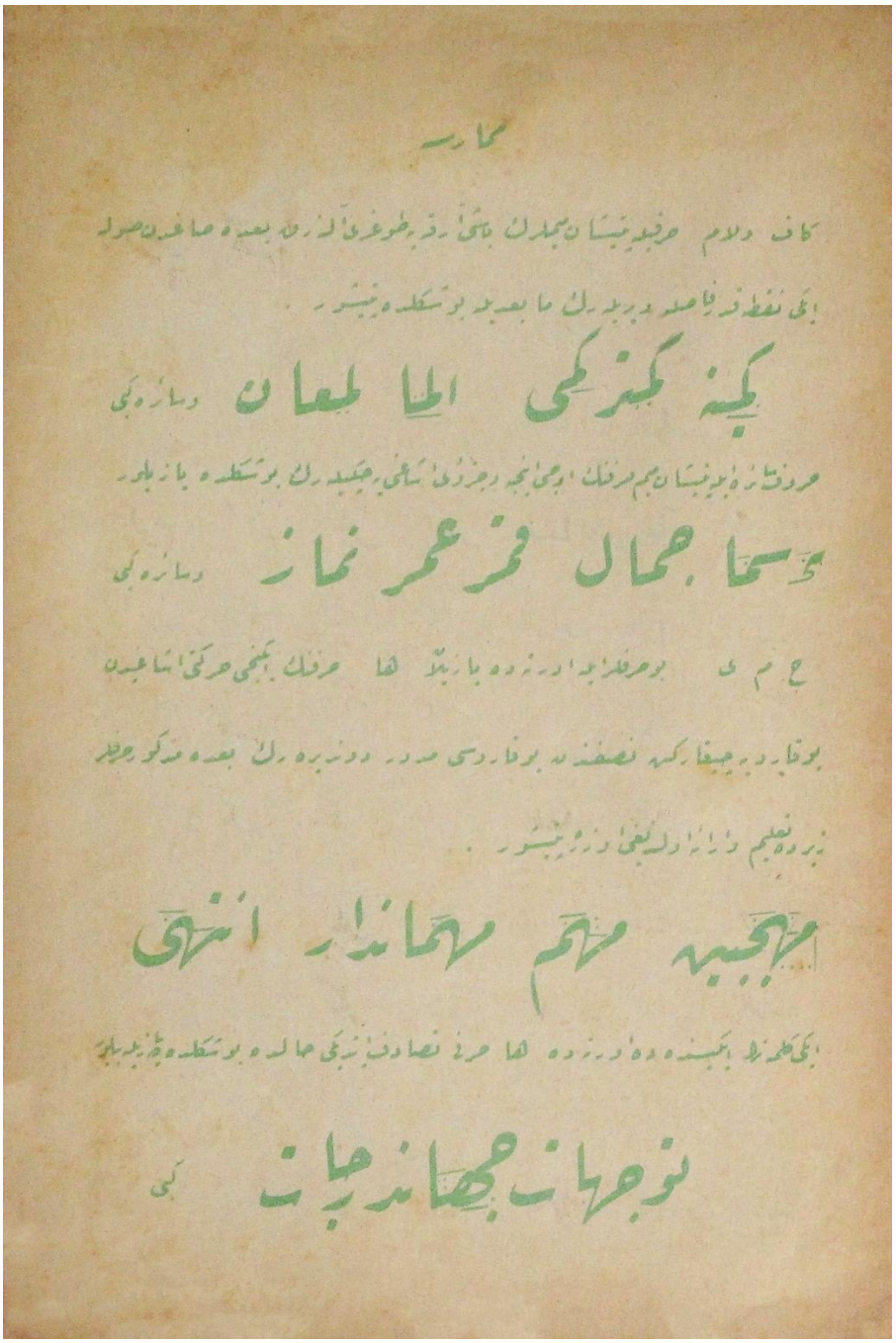
Başta ortada ve sonda yazılan sin, şın, sad, dad harflerinin eşkâl-i mahsûsası. (burada sadece sin ve şın harflerine yer verilmiştir.)

Tâ ve zâ harfleri başta ve ortada elif ile bitişir ise bu şekilde yazılır.

Başta ortada ve sonda yazılan tı tı harflerinin eşkâli.

⟸ Satır 1

⟸ Satır 2

⟸ Satır 3

⟸ Satır 4

Resim 63- *Mümârese, Rehber-i Sıbyan Rık'a Hattı Karalama Defteri,* cüz 6, s. 1.

Mümârese

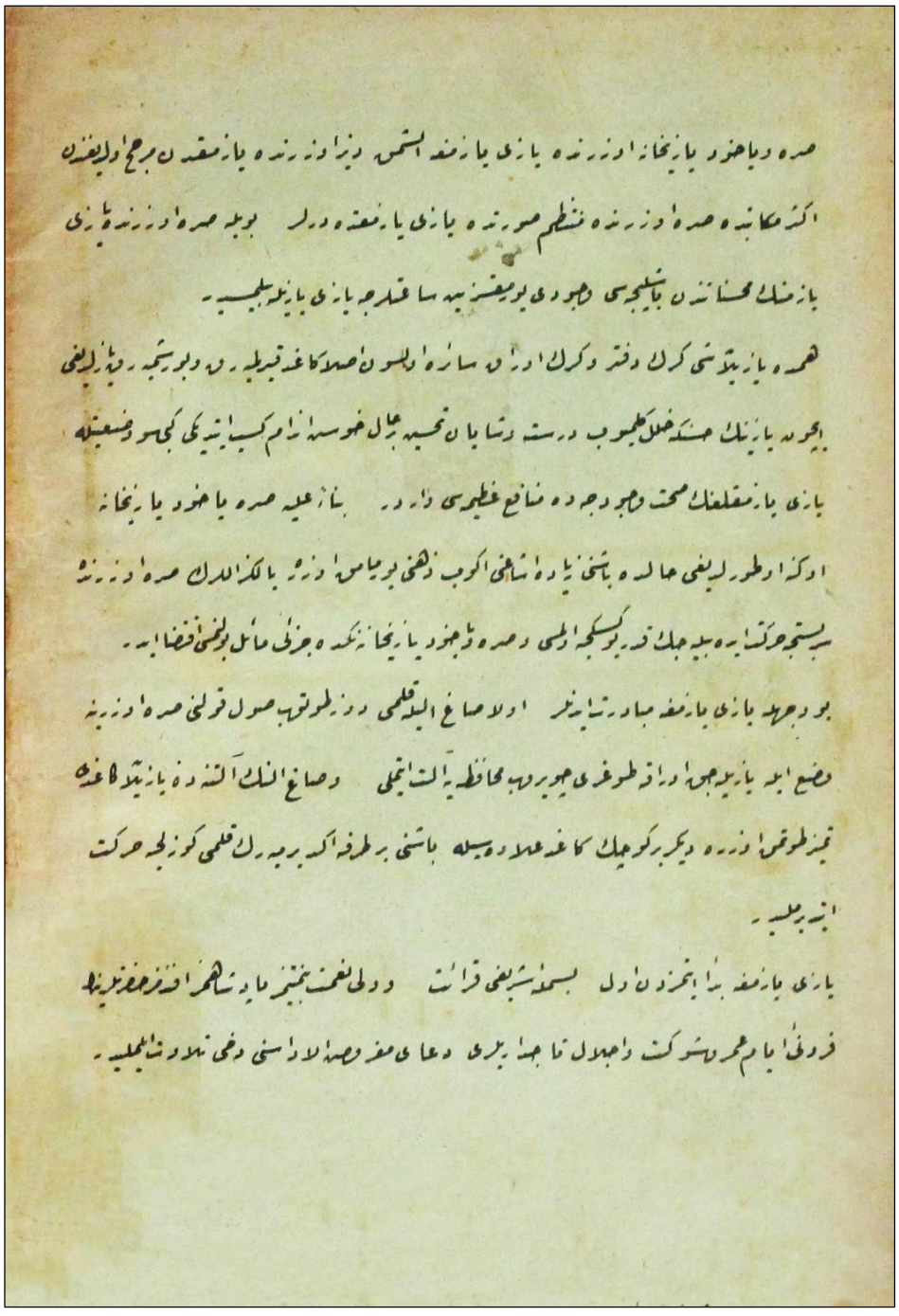
Kef ve lâm harfiyle bitişen mimlerin başı arkaya doğru alınarak ba'de sağdan sola iki nokta kadar fâsıla verilerek mâba'diyle bu şekilde bitişir (bkz. Satır 1).

Hurûf-u sâire ile bitişen mim harfinin ucu ince ve cüz'i aşağıya çekilerek bu şekilde yazılır (bkz. Satır 2).

Ha, mim, ye bu harfler ile ortada yazılan "he" harfinin ikinci hareketi aşağıdan yukarıya çıkarken nısfından yukarısı müdevver döndürerek ba'de mezkûr harfler zîrde ta'lîm ve irâe olduğu üzere bitişir (bkz. Satır 3).

İki kelimenin ikisinde de ortada he harfi tesâdüf ettiği halde bu şekilde de yazılabilir (bkz. Satır 4).

İzzet Efendi bu cüzlerde harfleri dataylı bir şekilde anlatmış ve hat talebelerinin yazı yazmasını kolaylaştırmıştır. On cüzüne ulaşabildiğimiz bu eserlerde, rık'a hurûfat ve mürekkebât bölümlerinin yanı sıra son cüzlerde, satır çalışmalarına da yer verilmiştir. Aynı zamanda kitapçıkların arka kapak sayfasında bir metin bulunmaktadır ki İzzet Efendi bu metinde hat talebesine yazı yazmaya başlamadan evvel yapması gerekenler hakkında birkaç tavsiyede bulunmaktadır. Bunlar, hat yazarken nasıl oturulmalıdır, hangi pozisyon daha rahat ve sağlıklıdır, kalem ve kâğıt nasıl tutulmalıdır vs. gibi mevzular hakkındadır (bkz. Resim 64), metnin tamamı latinize edilerek verilmiştir.

Resim 64- İzzet Efendi'den yazı talebesine tavsiyeler, *Rehber-i Sıbyan Rık'a Karalama Defteri*, cüz 1.

Sıra veyahut yazıhâne üzerinde yazı yazmağa alışmak diz üzerinde yazmaktan müreccah olduğundan ekseri mekâtibde sıra üzerinde muntazam surette yazı yazmaktadırlar. Böyle sıra üzerinde yazı yazmanın muhassenâtından başlıcası vücudu yormaksızın saatlerce yazı yazılabilmesidir.

Hem de yazılan şey kırk defter ve kırk evrak sâire olsun asla kâğıt kırılmayarak ve buruşmayarak yazıldığı için yazının hüsnüne halel gelmeyip dürüst ve şâyân-ı tahsîn bir hâl hoş endam kesb ettiği gibi şu vaziyetle yazı yazmaklığın sıhhat-i vücutça da menâfi'i azîmesi vardır.

Binâenaleyh sıra yahut yazıhâne önüne oturulduğu halde başını ziyâde aşağı eğip zihni yormamak üzere yalnız ellerin sıra üzerinde serbestçe hareket edebilecek kadar yüksekçe olması ve sıra veyahut yazıhâneninde cüz'i mâil bulunması iktiza eder.

Bu vech ile yazı yazmağa mübâderet edenler evvelâ sağ eliyle kalemi düz tutup sol kolunu sıra üzerine vazı' ile yazılacak evraka doğru çevirip muhafazaya alet etmeli ve sağ elinin altına da yazılan kâğıdı temiz tutmak üzere diğer bir küçük kâğıt alâdesiyle başını bir tarafa eğdirmeyerek kalemi güzelce hareket ettirmelidir.

Yazı yazmağa bedâ etmezden evvel besmele-i şerîfi kırâat ve velîni'met-i bîminnetimiz padişahımız efendimiz hazretlerinin eyyâmı ömr ve şevket ve iclâl-i tâcidârîleri duâ-yı mefrûz'ul-edâsını dahi tilâvet eylemelidir.

İzzet Efendi, bu cüzlerin bazılarında *Kalem Kesmek ve Tutmak Usûlü* başlığı altında talebeye kalemin nasıl kesilip açılacağını ve nasıl tutulması gerektiğini de anlatmaktadır (bkz. Resim 65).

Rık'a üslûpları bahsinde en çok adı geçen İzzet Efendi'nin, rık'a hattının, sanat yazısı kıvamına gelebilmesi ve kendi hüviyetini bulabilmesi noktasında bir hayli çalışması olmuştur. Bu çalışmalar neticesinde de kendi üslûbunu ortaya koymuştur.

İzzet Efendi Üslûbu'nda, Mümtaz Efendi rık'asına nazaran daha yalın bir ifade vardır.

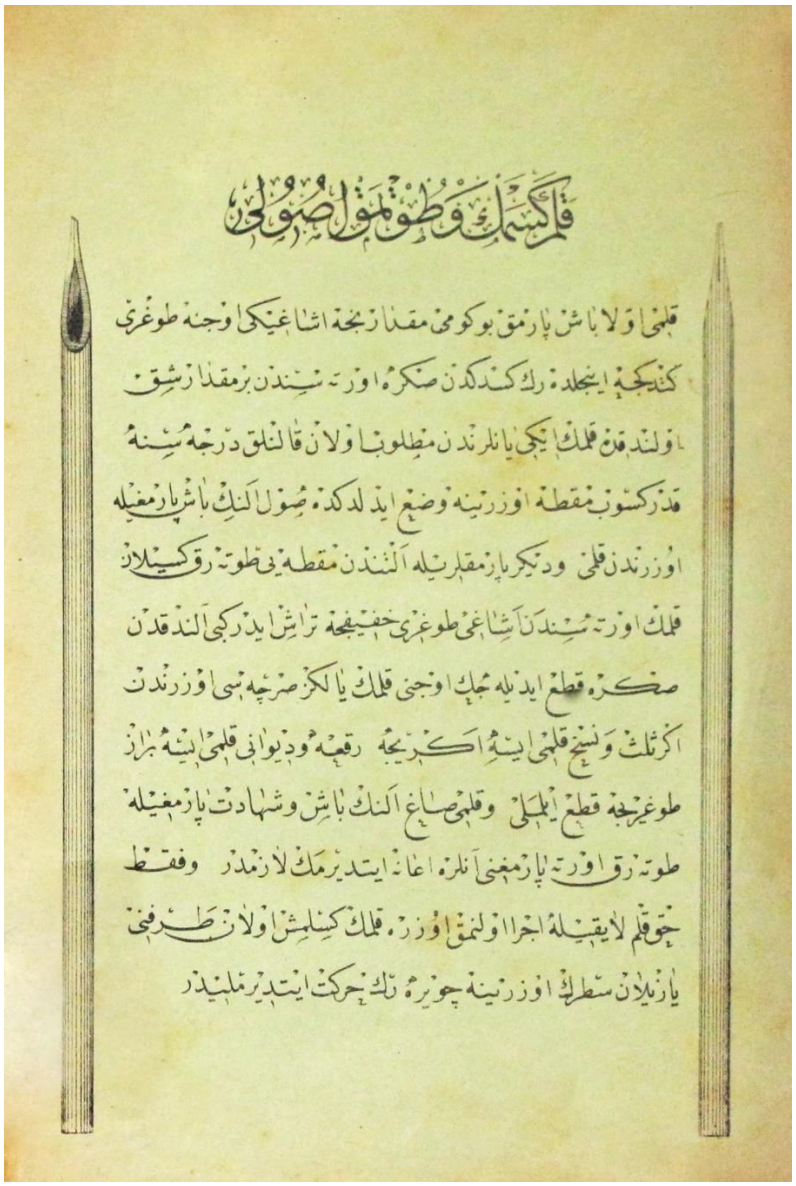
Bu üslûbun genel özellikleri şu şekildedir:

Sola doğru eğilen dikey harflerin meyili azalmış daha dik olmuştur, yatay çizgilerdeki eğim azalmıştır.

Şekillerin geniş kısımları daralmış, düz çizgiler artmıştır. Dîvânî yazının etkisi en aza indirilmiş ve yazının estetik yönü artmıştır.[40]

Harflerin yuvarlak ve gevşek çizgileri bertaraf edilerek, daha gergin çizgilere çevrilmiştir. Ayrıca İzzet Efendi, daha girift yazılmaya müsait kelimeleri, daha açık yazarak yazıya ferahlık katmıştır.[41]

[40] Baltacıoğlu, *Türklerde Yazı Sanatı*, Ankara 1958, s.70.
[41] Alparslan, *Osmanlı Hat Sanatı Tarihi*, 4. bs., İstanbul 2012, s. 199.

Resim 65- *Kalem Kesmek ve Tutmak Usûlü, Rehber-i Sıbyan Rık'a Karalama Defteri, cüz 7.*

Kalem Kesmek ve Tutmak Usûlü

Kalemi evvelâ baş parmak bükümü miktarınca aşağıki ucuna doğru gittikçe incelterek kestikten sonra ortasından bir miktar şak olundukda kalemin iki yanlarından matlûb olan kalınlık derecesine kadar kesip makta üzerine vazı' edildikde sol elinin baş parmağıyla üzerinden kalemi ve diğer parmaklarıyla altından maktayı tutarak kesilen kalemin ortasından aşağı doğru hafifçe tıraş eder gibi alındıktan sonra kat' edilecek ucunu kalemin yalnız sırçası üzerinden eğer sülüs ve nesih kalemi ise eğrice rık'a ve divânî kalemi ise biraz doğruca kat' eylemeli ve kalemi sağ elinin baş ve şehadet parmağıyla tutarak orta parmağını onlara iâne ettirmek lazımdır. Ve fakat hakk-ı kalem lâyıkıyla icrâ olunmak üzere kalemin kesilmiş olan tarafını yazılan satırın üzerine çevirerek hareket *ettirmelidir.*

2. RIK'A HATTATLARI VE YAZI ÖRNEKLERİ

Osmanlı hattatları hakkında en zengin biyografiye sahip olan Tuhfe-i Hattâtîn'in[42] telif tarihinden (1760) sonra, 1953 yılına kadar yaşamış hattatların tercüme-i hallerini tespit maksadıyla yazılmış, Osmanlı Devleti'nin son devrinde yetişen İbnülemin Mahmud Kemal İnal (d.1870 ö.1957) in *Son Hattatlar*[43] isimli kitabı hattattların tespiti ve eserleri hakkında fikir vermesi bakımından önemli bir kaynaktır.

Mahmud Kemal İnal'in yaşlılık zamanlarındaki en verimli eseri olan *Son Hattatlar*, iki yüz yıla yakın bir süre zarfında Türk hat sanatındaki gelişmeleri, devamlılığı görmek ve bu sanata hizmet eden sanatkârları tanıyıp eserlerinden istifade edebilmek için müstesna bir kaynak teşkil etmektedir[44]

Hattatların, hal tercümelerinin yanı sıra yazı numunelerinin de bulunduğu eserde 11'i kadın toplam 329 hattat yer almaktadır. Hattatlar hüner sahibi oldukları yazı nevilerine göre taksim edilmiştir.

İbnülemin, kitabın içeriğini yazı çeşitlerine göre; sülüs, nesih ve celî hattatları, ta'lik hattatları ve rık'a hattatları başlıkları altında değerlendirmiştir.

Rık'a hattatları kısmında 30 hattata yer verilmiş ve yazı numuneleri derc edilmiştir. Elbette bu hattatların her birisinin yazısı kemal-i ciddiyet derecede önem arzetmemiş olsa da içlerinde pek latif rık'aları olan kâtipler de mevcuttur. Bu eserin evvelinde ve ahirinde rık'a hattatları diye bir malumata sahip başka bir eser mevcut değildir. Zira latin alfabesinin kabulünden evvel günlük hayatta kullanılan bir yazı olan "rık'a" hat ve onu yazanlar da hattat ad edilmemiştir[45].

Son Hattatlar kitabında bahsi geçen rık'a hattatları şu zatlardır:

İsim	**Doğum**	**Ölüm**
Pertev Paşa	1200/1785	1253/1837
Şekip Paşa	?	1271/1854
Mümtaz Efendi	1225/1810	1287/1871
Ali Paşa	1230/1814	1288/1871

[42] Müstakimzâde, *Tuhfe-i Hattâtîn*, İstanbul, 1928.
[43] İbnülemin Mahmud Kemal İnal, *Son Hattatlar*, İstanbul, 1. bs. 1955, 2. bs.,1970.
[44] Ömer Faruk Akün, "İbnülemin Mahmud Kemal" *DİA*, İstanbul, 2000, c. 21, s. 249-262.
[45] İnal, *age*, s.651.

Cemil Paşa	1239/1823	1289/1872
Ferid Paşa	1230/1814	1292/1875
Kâmil Paşa	1252/1836	1296/1879
Ali Fuad Bey	1262/1846	1302/1885
Süleyman Bey	1262/1846	1302/1885
Kemal Bey	1256/1840	1306/1888
Hâdî Paşa	?	1309/1893
Şerifî Efendi	1230/1814	1311/1893
Ahmed Ârifî Paşa	1246/1830	1313/1895
Sırrı Paşa	1260/1844	1313/1895
İsmet Bey	1246/1830	1315/1897
Raif Efendi	1243/1827	1315/1898
Mahmud Celâleddin Paşa	1255/1839	1316/1898
Reşid Bey	1266/1850	1316/1898
Senih Efendi	1238/1822	1318/1900
Rıza Efendi	1231/1815	1323/1905
İzzüddîn Bey	1252/1836	1324/1906
Es’ad Bey	1256/1840	1325/1907
Emin Paşa	1253/1837	1326/1908

Nezih Bey	1255/1839	1325/1908
Ârifî Bey	1272/1855	1326/1908
Reşat Bey	1267/1851	1332/1914
Hâşim Bey	1277/1861	1339/1920
Said Bey	1277/1860	1357/1938
Emin Bey	1276/1860	?
Ahmed Bey	?	?

Bu hattatlar arasında çok latîf rık'a yazanlar da bulunmaktadır ki burada da yalnızca bu zatların kısa biyografi ve rık'a yazı numunelerine yer vereceğiz. Bunların yanı sıra sülüs, nesih ve nesta'lik hattatları da rık'a yazmıştır. Ancak rık'a hattatları adı altında açılan bu bölümde rık'a yazısında hüner sahibi olan ve yazı numunelerine ulaşabildiğimiz hattatların kısa biyografi ve yazı örnekleri bulunmaktadır. Zira rık'a yazısı neredeyse bütün hattatların yazabildiği bir yazı nevidir ki hepsini burada derc etmemiz mümkün olmayacaktır.

Arşiv ve resmî evraklarda kullanılan yazıyı ıslah ederek belirli kurallara bağlayan 19. asır hattatlarından Mümtaz Efendi (ö.1871) ile başlayarak 21. yüzyıla kadar yaşamış kimi hattatlardan bahs edilmektedir.

2.1. Mümtaz Efendi (1810-1871)

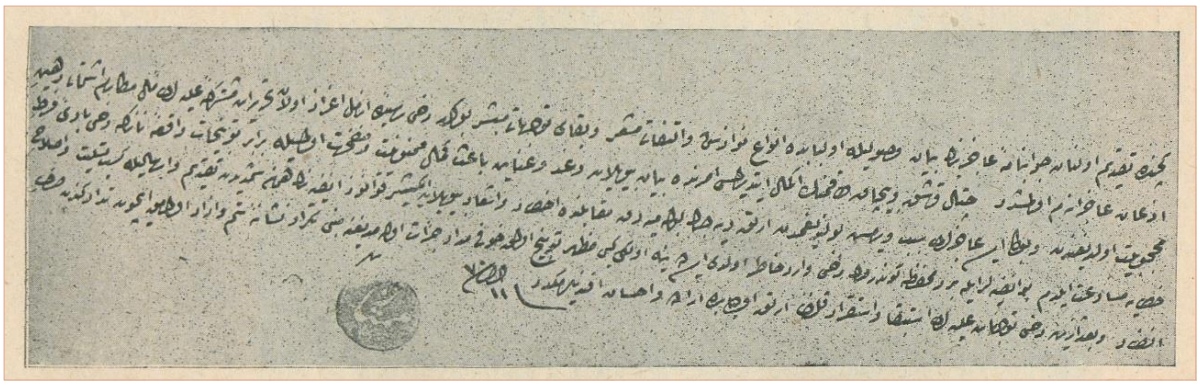
1810'da doğan Ebubekir Mümtaz Efendi, Hacı Mustafa Ağa'nın oğludur. Sıbyan mektebinde okumuştur. Yazı meşk etmiş ve 16 yaşında Dîvân-ı Hümâyun'da göreve başladığı vakitlerde "Mümtaz" mahlâsını almıştır.

Güzel rık'a yazı yazmakla meşhur olan Mümtaz Efendi aynı zamanda İbnülemin Mahmud Kemal İnal'in babası Mehmed Emin Paşa'nn da yazı hocasıdır.

1871 (18 zilkâde 1287) de vefat etmiş ve Yenikapı Mevlevîhânesi kabristanına defn olunmuştur.[46]

[46] İnal, *age*, s. 729.

Rık’a hattının yeniden oluşması, bir kimliğe bürünmesinde ilk adımı atan kişi Mümtaz Efendi’dir. Bâb-ı Âlî’de memurluk vazifesinde iken bu yazı üzerinde yaptığı çalışmalar neticesinde rık’aya yeni bir çehre kazandırmıştır. Divânî yazının tesirinden tamamen arındırılan rık’a bundan sonra Mümtaz Efendi (Bâb-ı Âlî) rık’ası olarak meşhur olmuştur.

Resim 66- Mümtaz Efendi rık’a örneği (İbnülemin Mahmud Kemal İnal - *Son Hattatlar*)

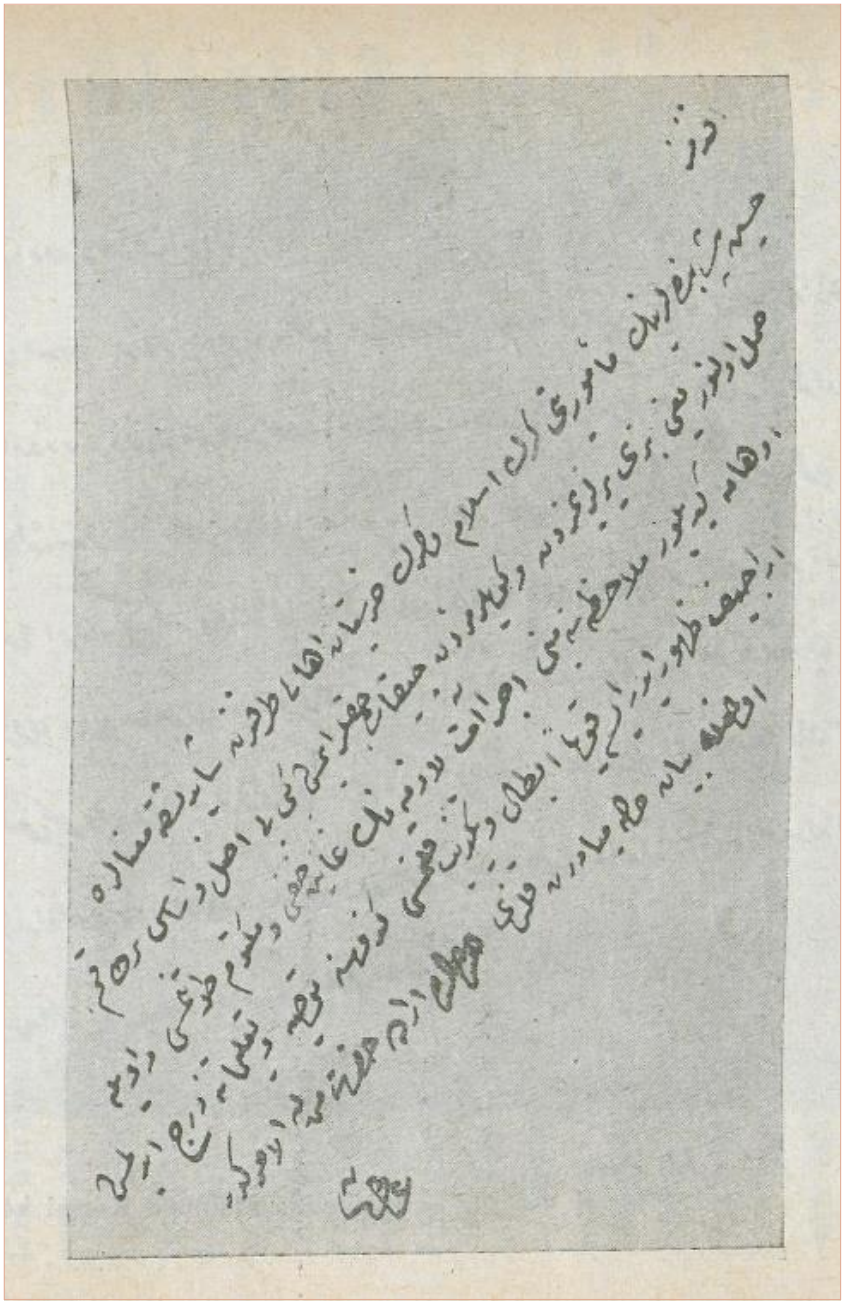
2.2. Âlî Paşa (1814-1871)

1814 (23 rebiulevvel 1230) yılında doğan Mehmed Emin Âlî Paşa, Ali Rıza Efendi’nin oğludur. Kur’an-ı Kerîm’i Mercan Sıbyân mektebinde hatm ettikten sonra Bayezid Camii’nde Arebî sarf ve nahv okumuştur.

1829’da Dîvân-ı Hümâyun kalemine girmiş ve orada kendisine “Âlî” mahlâsı verilmiştir. Devletin birçok makamında görev almıştır.

1871 (21 cümâdelâhire 1288) de Bebek’teki yalısında vefat etmiş ve Süleymâniye Camii haziresine defn olunmuştur.[47]

[47] İnal, *age*, s.657.

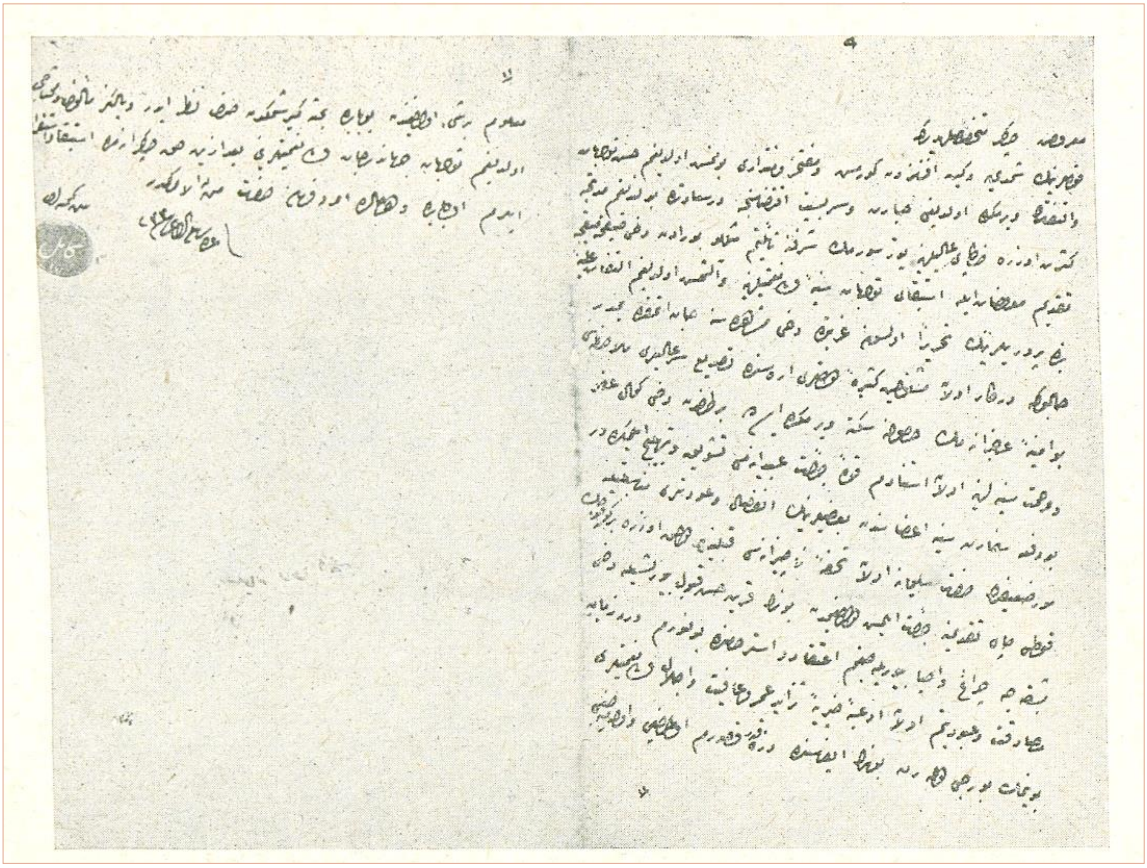
Resim 67- Âlî Paşa rık'a örneği (İbnülemin Mahmud Kemal - *Son Hattatlar*)

2.3. Kâmil Paşa (1836-1879)

1252/1836 yılında doğan Mehmed Kâmil Paşa, Sadık Ağa namında bir zatın oğludur.

Hâriciyye mektupçusu olarak görev almıştır. Kâtipliğinin yanı sıra rık'a yazısında da hüner sahibidir. 1296/1879'da vefat etmiş ve Haydar Paşa kabristanına defn olunmuştur.[48]

[48] İnal, *age*, s. 717.

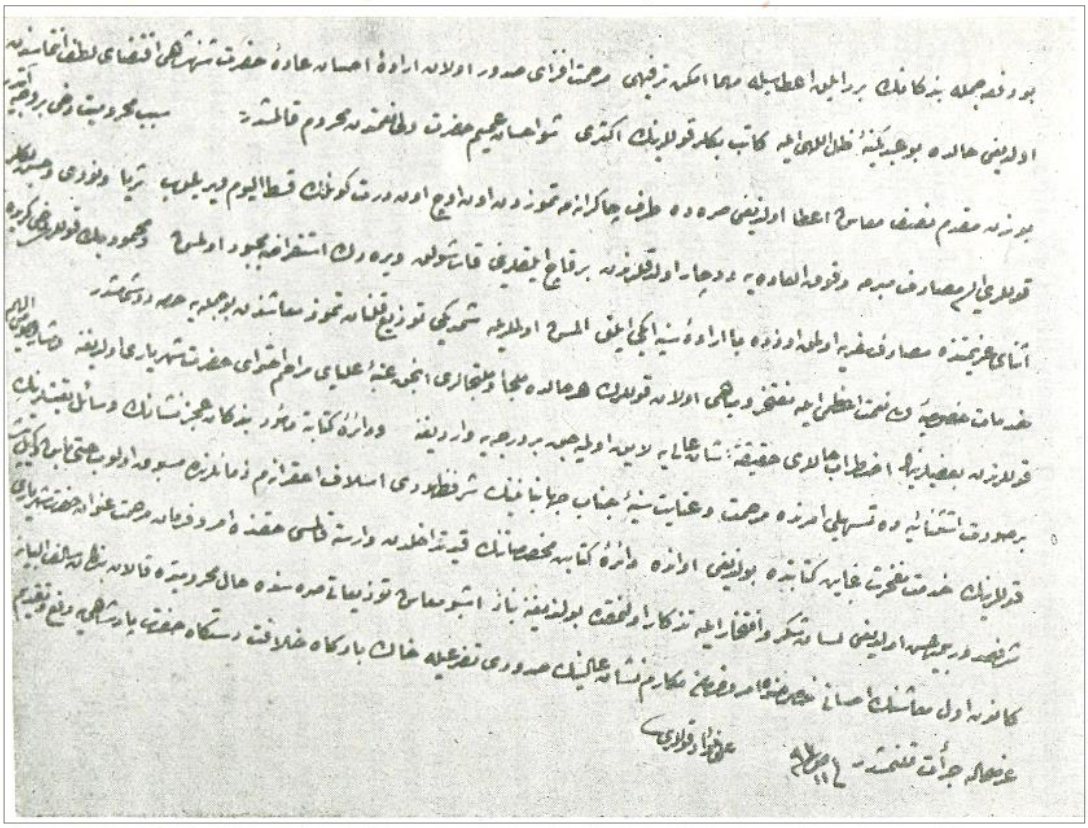
Resim 68- Kâmil Paşa rık'a örneği (İbnülemin Mahmud Kemal İnal - *Son Hattatlar*)

2.4. Ali Fuad Bey (1846-1885)

1262/1846 yılında İstanbul'da doğan Ali Fuad Bey, Sadr-ı esbak Âlî Paşa'nın oğludur. Hoca Mecid Efendi gibi zamanın en değerli üstadlarından Arabî, Farisî, Fransızca ve edebiyat tahsil etmiştir. On beş yaşında Dîvân-ı Hümâyun kalemine girmiş birçok göreve nakl olunmuştur. Sultan Abdülâziz'in yanında görev alarak, hariciye mektupçuluğu, baş kitâbet gibi vazifeleri olmuştur.

1885 (16 şevval 1302) te vefat etmiş ve Süleymâniye Camii haziresinde babasının yanına defn olunmuştur.[49]

[49] İnal, *age*, s. 672.

Resim 69- Ali Fuad Bey rık'a örneği (İbnülemin Mahmud Kemal - *Son Hattatlar*)

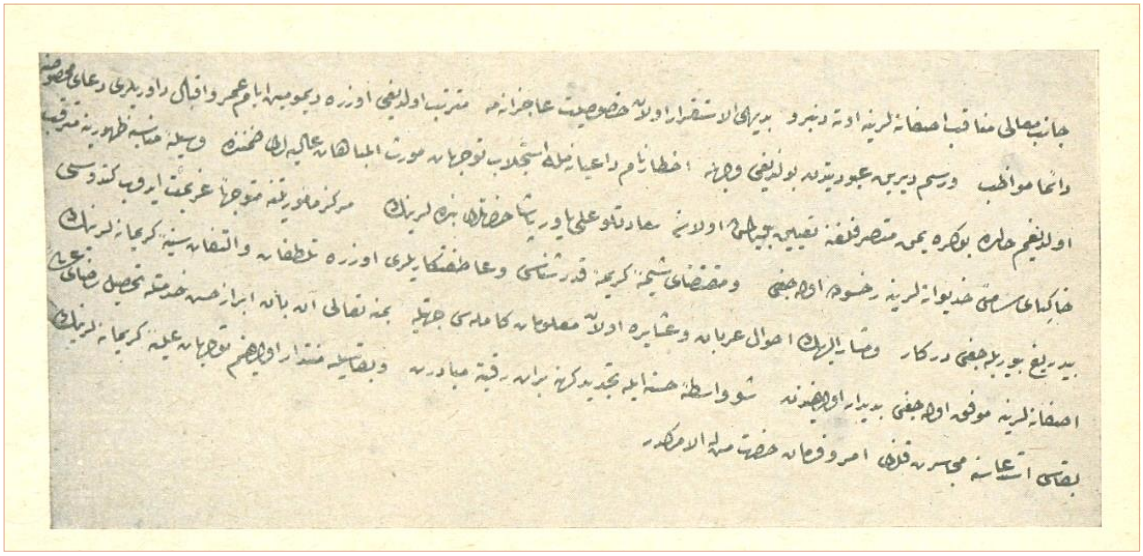
2.5. Hâdî Paşa (ö.1893)

Ne zaman ve nerede doğduğuna dair bir bilgi bulunmayan Abdülhâdî Paşa, Rüşdî Efendi'nin oğludur. Babıâlide güzel rık'a yazanlar arasında yer almıştır.

Oğlu Cevad Bey, Akkâ'da bulunan bir camide ism-i Celâl, ism-i Nebî, Çâr-ı Yâr ve hasaneyn isimleri ayrıca mihrap üstü yazılarının Hâdî Paşa'ya ait olduğunu nakletmiştir.

1893 (18 teşrinisâni 1309)'te vefat etmiş ve Merkez Efendi kabristanına defn olunmuştur.[50]

[50] İnal, *age*, s. 707.

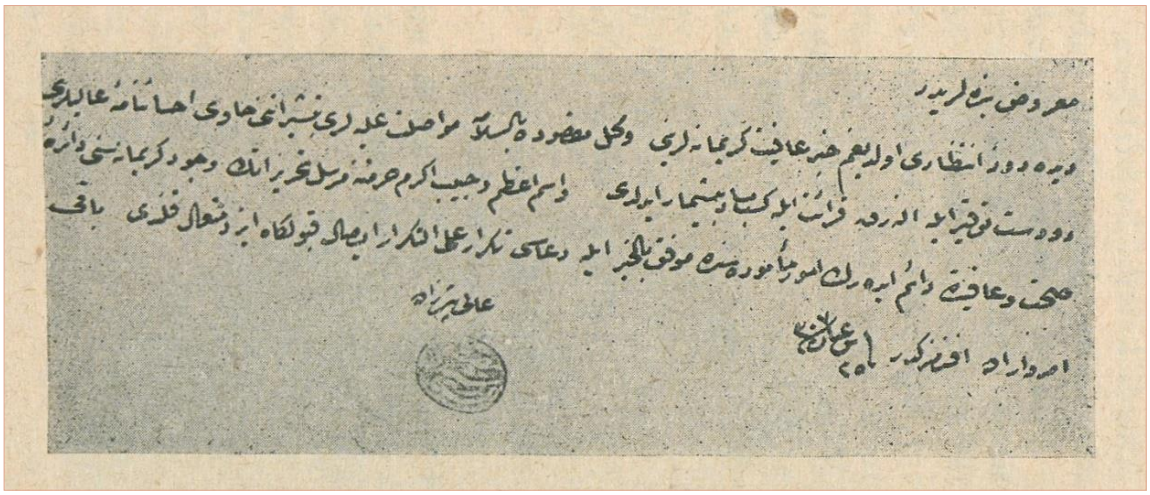
Resim 70- Hâdî Paşa rık'a örneği (İbnülemin Mahmud Kemal İnal - *Son Hattatlar*)

2.6. Reşid Bey (1850-1898)

1850 yılında İstanbul'da doğan Mustafa Reşid Bey, Sadr-ı Esbak Âlî Paşa'nın oğludur.

Arapça, Fransızca ve Farsça eğitimi almıştır. Kâtiplik görevlerinde bulunmuştur. Rık'a yazısında hüner sahibi kâtipler arasındadır.

1898 (29 muharrem 1316) de vefat etmiş ve Süleymâniye Camii hazîresinde babasının yanına defn olunmuştur.[51]

Resim 71- Reşad Bey rık'a örneği (İbnülemin Mahmud Kemal İnal - *Son Hattatlar*)

[51] İnal, *age*, s. 746.

2.7. Mehmed İzzet Efendi (1841-1903)

1841/1257'de İstanbul'da doğan Mehmed İzzet Efendi, Ali Efendi'nin oğludur. Kasımpaşa ibtidaî ve rüşdî mekteplerinde okumuş daha sonra Mekteb-i Tıbbiyye-i Şâhâne'ye girerek buradan mezun olmuştur.

Mekteb-i Tıbbiyye-i Şâhâne'nin hüsn-i hat muallimi olarak görevlendirildi, daha sonra tabur kâtibi olarak silk-i askerîye dâhil olmuş ve alay kâtipliği görevine alınmıştır. Aynı zamanda Askerî İdâdî Mektebi'nde rık'a muallimi görevi verilmiştir. Bu görevi esnasında iken bir gün mektepten çıkıp Teşvikiye'den geçtiği sırada Sultan Abdülâziz merhumun araba ile geçtiğini gören İzzet Efendi, ne vaziyette bulunmak lâzım geleceğini bilemediği için, bir tarafa gizlenir. Bu hareketinden hoşlanmayan Padişah, hüviyeti tahkik ettirildikten sonra mektebe iade edilir ve İzzet Efendi'nin askeriyeden rabıtası kesilir. Daha sonra Tıbbiye mektebindeki görevine iade edilir.

10 Recep 1280/1863 tarihinde mektebin idâdî, 1865'te de mektebin umûm idâdî sınıfllarının hüsn-i hat muallimliğine tayin edilmiştir. Hat hocalığındaki esas şöhreti 1868 (22 recep 1285) tarihinde imtihana girerek görevlendirildiği Galatasaray Sultânî Mektebi'nde olmuştur.[52] 30 yılı aşkın bir süre zarfında devam ettirdiği hüsn-i hat muallimliğinde ne kadar titiz ve iyi bir öğretici olduğu görülmektedir. Uzun yıllar buradaki görevine devam eden İzzet Efendi, hat eğitimi adına önemli çalışmalar yapmıştır.

Özellikle divânî, celî divânî ve rık'a yazısında hüner sahibi olan İzzet Efendi sülüs, nesih ve celî sülüs yazılarına da vâkıftır. Asıl başarısı ve şöhreti ise rık'a yazısı üzerinden olmuştur. Zira XIX. asırda Osmanlılar'da Mümtaz Efendi ile gelişen ve daha çok günlük ve resmî yazışmalarda kullanılan rık'a üslûbu, İzzet Efendi elinde gelişerek sanat yazısı seviyesine yükselmiş ve rık'ada yeni bir üslûp oluşmuştur.

M.İzzet Efendi, rık'a hattı üzerinde yaptığı yeniliklerin yanı sıra, hüsn-i hat eğitimi için çok faydalı bir hizmet olarak hazırladığı ve neşrettiği matbu meşk mecmuaları ile de tanınmış bir hattattır. Bu mecmuaların bir kısmı muhtelif zamanlarda tekrar basılmıştır:

Rehber-i Sıbyân Rık'a Hattı Karalama Defteri (1297, 1309), Tercemân-ı Hutût-ı Osmânî (sülüs, nesih, rık'a, divanî, ta'lik, celî divanî meşk mecmuası 1297), Hutût-ı Osmânîyye (1309), Sülüs Nesih ve Ta'lik Hurûfâtı İlâveli Meşk Mecmuası (1321), Rık'a ve Dîvânî Hurûfâtı ve Meşk Mecmuası (1324)[53] isimli eserleri bulunmaktadır.

İzzet Efendi'nin aynı zamanda, Dârüşşafaka ve Galatasaray Mekteb-i Sultânîsi'nde kendisinden sonra hüsn-i hat muallimi olan Hâfız Tahsin (Hilmi) Efendi ile ortak hazırladıkları meşk mecmuaları da bulunmaktadır. Bunlar:

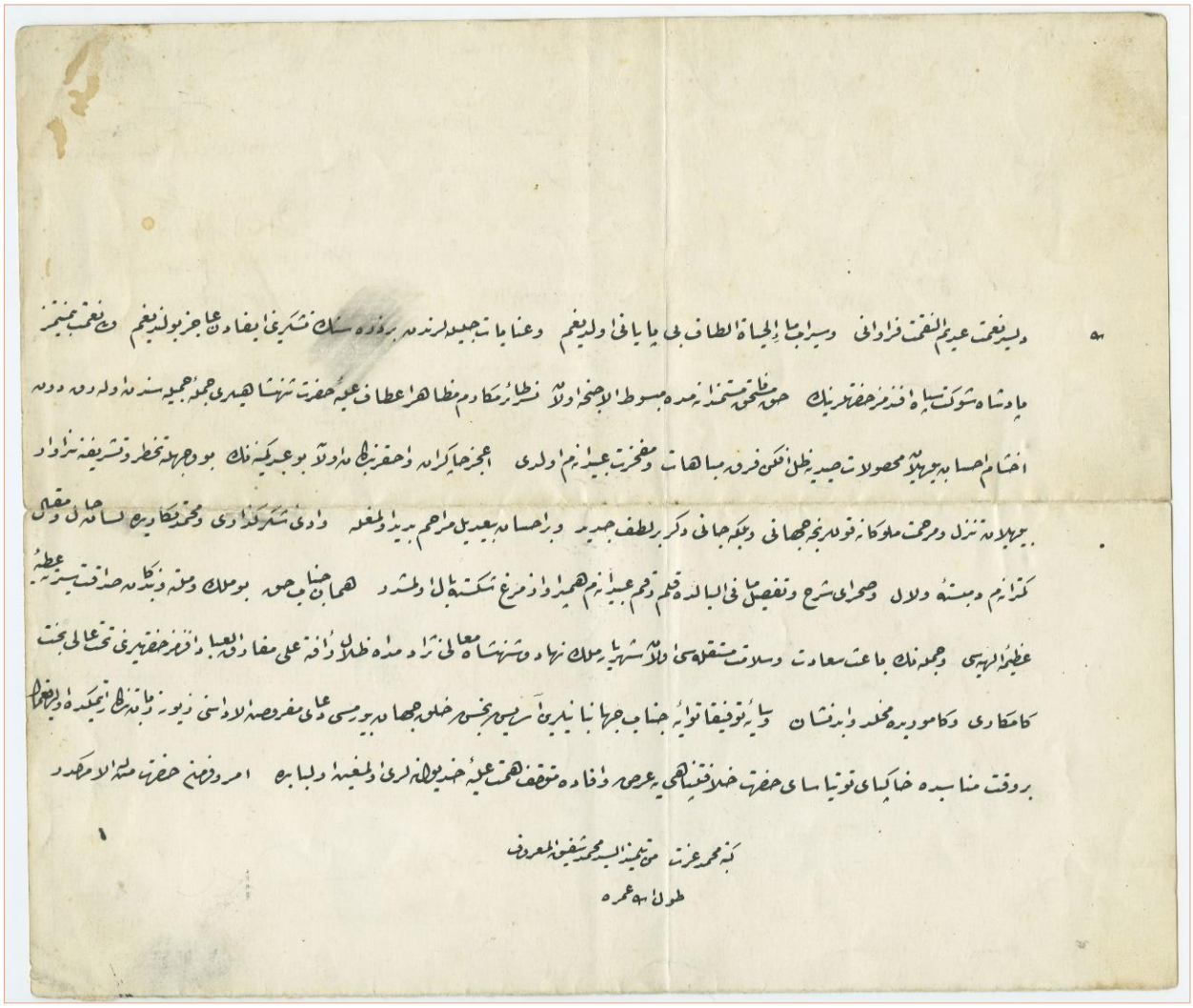
Hutût-ı Osmâniye Mehmet İzzet, Hafız Tahsin (Darüşşafaka-i İslâmiye Hüsn-i Hat muallimi (1306), Hutût-ı Osmânî, Yazı Numuneleri (1307).

---

[52] İnal, *age,* s. 167-171.
[53] Derman, "Mehmed İzzet Efendi", DİA, Ankara 2003, c. 28, s. 494.

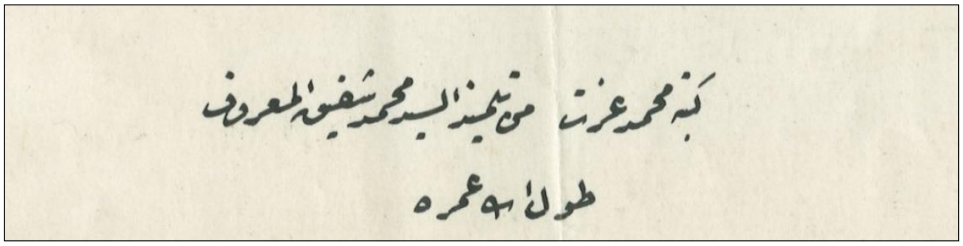
Yazıyı kimden öğrendiği hakkında kaynaklarda bir malûmat olmamakla birlikte, Uğur Derman'ın, Ahmet Süheyl Ünver'in tespitlerinden naklettiğine göre İzzet Efendi, Yahyâ Hilmi'den sülüs-nesih yazılarını meşk ederek 1887'de icâzetini almıştır. Bu tarihten 20 yıl önce de hat muallimliği yapan İzzet Efendi, bu geleneği bozmamak adına icâzetini çok sonradan aldığı söylenmektedir.[54]

Bunun yanı sıra, rık'a ile yazdığı bir yazısının altında "ketebe Mehmet İzzet min tilmîz es seyyîd Mehmed Şefîk el ma'ruf" ketebesi bulunmaktadır (bkz. Resim 72.a). İlk defa hocasının adıyla attığı bu imzasına istinâden, Mehmed Şefîk Bey'in talebesidir diyebiliriz. Fakat hangi yıllarda ve hangi yazı çeşitlerini meşk ettiğine dair bir bilgiye ulaşılamamaktadır.

Resim 72- Mehmet İzzet Efendi Rık'a (Savaş Çevik Koleksiyonu)

[54] Derman, *agm*. s. 493.

Resim 72.a- Mehmet İzzet Efendi Rık'a imza detay

İzzet Efendi, talebeye göstermek için kara tahtaya tebeşir ile harfleri ilk yazan kişidir[55]. Talebeleri arasında Sofu Mehmed Hamdî Efendi (ö.1931) rık'a yazısında hüner sahibi hattatlar arasında yer alır. Aynı zamandan ressam Feyhaman Duran (1886-1970) da Galatasaray Sultânî Mektebi'ndeki talebeleri arasındadır.

Rık'a yazısında yaptığı yeniliklerden bir diğeri de geliştirdiği rık'a hattının celîsini de deneyerek yazıya başka bir boyut kazandırmış ve böylece rık'anın kullanım alanlarını da genişletmiştir. Yalnızca günlük yazışmalar ve ince yazı ihtiyacı hâsıl olan yerlerde kullanılan rık'a artık kitabelerde de kullanılmaya başlanmıştır. Celî sülüs ve celî ta'lik gibi sanat gücü yüksek kitâbe yazılarının yanında rık'a da yerini almıştır.[56]

Ticaret ve Nâfia Nâzırı Mahmud Celâleddin Paşa'nın celî rık'a ile yazılan mezar taşı kitâbesinin hattatı İzzet Efendi'dir. Hicrî 1316 tarihli kabir İstanbul'da Yahya Efendi Türbesi haziresinde bulunmaktadır (bkz. Resim 73). Resim 73'te sadece imza kısmına yer verilen kitâbe, iki sütun kaidenin, üç cephesinde bulunmaktadır. Kitâbenin tamamı için (bkz. s. 253 Resim-324).

Celî sülüs yazıda da eser veren İzzet Efendi'nin zerendûd levhaları bulunmaktadır. Bu levhalardan bazılarında imzalarını rık'a ile attığı görülmektedir (bkz. Resim-74) ki genelde rık'a imza diğer yazı nev'ileri ile yazılan eserlerin altında çok fazla tercih edilmez.

İki sene kalp rahatsızlığından muzdarip olan İzzet Efendi 1903 (18 Şevval 1320-4 Kânunisani 1318) yılında Cihangirdeki evinde vefat etmiş ve Beşiktaş Yahya Efendi Türbesi haziresine defn olunmuştur.

İzzet Efendi'nin güzel yemeklere olan düşkünlüğü talebeleri tarafından da bilinir ve yeri geldiğinde hocanın bu zaafını kullanırlarmış. Bu konu ile ilgili, İbnülemin Mahmud Kemal'in *Son Hattatlar* kitabında mevzu bahis olan bir hatırayı nakledelim:

"Mektebin eski talebesinden ve mütekaid büyükelçilerden Enis Bey söyledi: "merhum, güzel yemeklere bayılır ekûl bir âdem idi. Yazıya çalışmayanları ders esnasında tevbih ederken onlar -sadedin haricinde olarak- zeytun yağlı patlıcan dolmasından ve hoşlandığı diğer yemeklerden bahs ederler, hocanın ağzı sulanup tevbihe nihayet verirdi.[57]"

[55] İnal, *age*, s. 170.
[56] Derman, *agm*. s. 494.
[57] İnal, *age*, s.171.

Resim 73- Yahya Efendi Hazîresi Mahmud Celâleddin Paşa'nın kabri, h.1316, Hat: Mehmet İzzet Efendi
(F: S. Demirci)

Resim 74- İzzet Efendi celî sülüs zerendûd levha (https://ketebe.org/eser/3832?ref=artist&id=457)

Resim 74.a- rık'a imza detay, "Mehmed İzzet"

İzzet Efendi'nin hazırlamış olduğu meşk mecmuaları ve rık'a karalama defterleri farklı zamanlarda tekrar tekrar basılmıştır. Her biri farklı kütüphanelerde bulunan yayınların kimilerine ulaşma şansımız olmuştur.

Ulaşabildiğimiz bu kitapların katalog bilgileri şu şekildedir:

• *Hutût-ı Osmâniye Mehmet İzzet, Hafız Tahsin (Darüşşafaka-i İslamiye Hüsn-i Hat Muallimi*

Yazar: Mehmed İzzet

Yayın yeri ve yılı: İstanbul / h.1306 2.bs. Sayfa sayısı: 52

Matbaa: Şirket-i Sahafiye-i Hayriye Matbaası

Bulunduğu yer: Atatürk Kitaplığı

• *Hutût-ı Osmânî, Yazı Numûneleri*

Yazar: İzzet, Mehmed Tahsin

Yayın yeri ve yılı: İstanbul / h.1307 Sayfa sayısı: 52

Bulunduğu yer: İstanbul Nadir Eserler Kütüphanesi

• *Hutût-ı Osmâniye Sülüs, Nesih, Rik'a, Divanî ve Ta'lik ve Celî Divânî ve Hatt-ı İcâze'den İbâret Meşk Mecmuası*

Yazar: Mehmed İzzet (ö.1903)

Yayın yeri ve yılı: İstanbul / h.1309 Sayfa sayısı: 52

Matbaa: Matbaa-i Osmâniye

Bulunduğu yer: İSAM

• *Hutût-ı Osmâniye Sülüs, Nesih, Rik'a, Divânî ve Ta'lik ve Salî Divânî ve Hatt-ı İcâze'den İbaret Meşk Mecmuası*

Yazar: Mehmed İzzet (ö.1903)

Yayın yeri ve yılı: İstanbul / h.1317 Sayfa sayısı: 50

Matbaa: Matbaa-i Osmâniye

Bulunduğu yer: BDK-MİL

• *Hutût-ı Osmâniye Sülüs, Nesih, Rik'a, Divânî ve Ta'lik ve Celî Divânî ve Hatt-ı İcâze'den İbâret Meşk Mecmuası*

Yazar: Mehmed İzzet (ö.1903)

Yayın yeri ve yılı: İstanbul / h.1319

Matbaa: Matbaa-i Osmâniye

Bulunduğu yer: https://mahmoodtarada.blogspot.com/2015/03/blog-post_68.html

• *Hutût-ı Osmâniye Sülüs, Nesih, Rik'a, Divânî ve Ta'lik ve Celî Divânî ve Hatt-ı İcâze'den İbâret Meşk Mecmuası*

Yazar: Mehmed İzzet (ö.1903)

Yayın yeri ve yılı: İstanbul / h.1327 Sayfa sayısı: 52

Matbaa: Osmanlı Kütüphânesi

Bulunduğu yer: MİL

• *Hutût-ı Osmâniye Sülüs, Nesih, Rik'a, Divânî ve Ta'lik ve Celî Divânî ve Hatt-ı İcâze'den İbâret Meşk Mecmuası*

Yazar: Mehmed İzzet (ö.1903)

Yayın yeri ve yılı: İstanbul / 2014

Yayınevi: Hâşimî Yayınevi

Bulunduğu yer: İSAM

• *Rehber-i Sıbyân Rık'a Hattı Karalama Defteri*

Yazar: Mehmed İzzet (ö.1903)

Yayın yeri ve yılı: İstanbul / h. 1297 Sayfa sayısı: 16

Yayınevi: Manukyan Matbaası cüz: 2, 5.

Bulunduğu yer: İSAM

• *Rehber-i Sıbyân Rık'a Hattı Karalama Defteri*

Yazar: Mehmed İzzet (ö.1903)

Yayın yeri ve yılı: İstanbul / h. 1309

Yayınevi: Matbaa-i Osmâniye cüz: 1, 2, 4, 5, 6, 10.

Bulunduğu yer: Atatürk Kitaplığı

• *Rehber-i Sıbyân Rık'a Hattı Karalama Defteri*

Yazar: Mehmed İzzet (ö.1903)

Yayın yeri ve yılı: İstanbul / h. 1309 Sayfa sayısı: 16

Yayınevi: Mahmud Bey Matbaası cüz: 7.

Bulunduğu yer: Atatürk Kitaplığı

• *Rehber-i Sıbyân Rık'a Hattı Karalama Defteri*

Yazar: Mehmed İzzet (ö.1903)

Yayın yeri ve yılı: İstanbul / h. 1321 Sayfa sayısı: 16

Yayınevi: Mahmud Bey Matbaası cüz: 8.

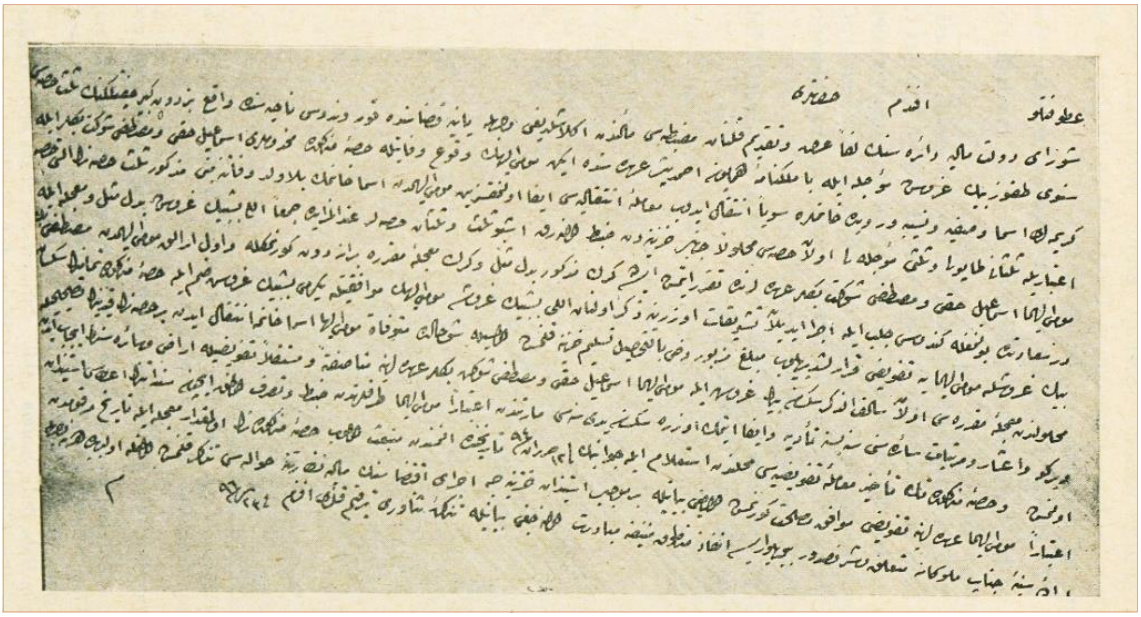
Bulunduğu yer: İSAM

2.8. Es'ad Bey (1840-1907)

1256/1840 yılında Edirne'de doğan cihanzâde Mehmet Es'ad Bey, Bahriyye Nezareti mektubî odası müdürü Muhib Efendi'nin oğludur.

Arapça ve Farsça tahsil etmiştir. Birçok mektubî kaleminde görev almıştır. Hüsn-i hat ve kitâbetteki hünerleri ile anılmıştır.

1907 (5 ramazan 1325) de vefat etmiş ve Hazreti Halid türbesi civarına defn olunmuştur.[58]

Resim 75- Es'ad Bey rık'a örneği (İbnülemin Mahmud Kemal İnal - *Son Hattatlar*)

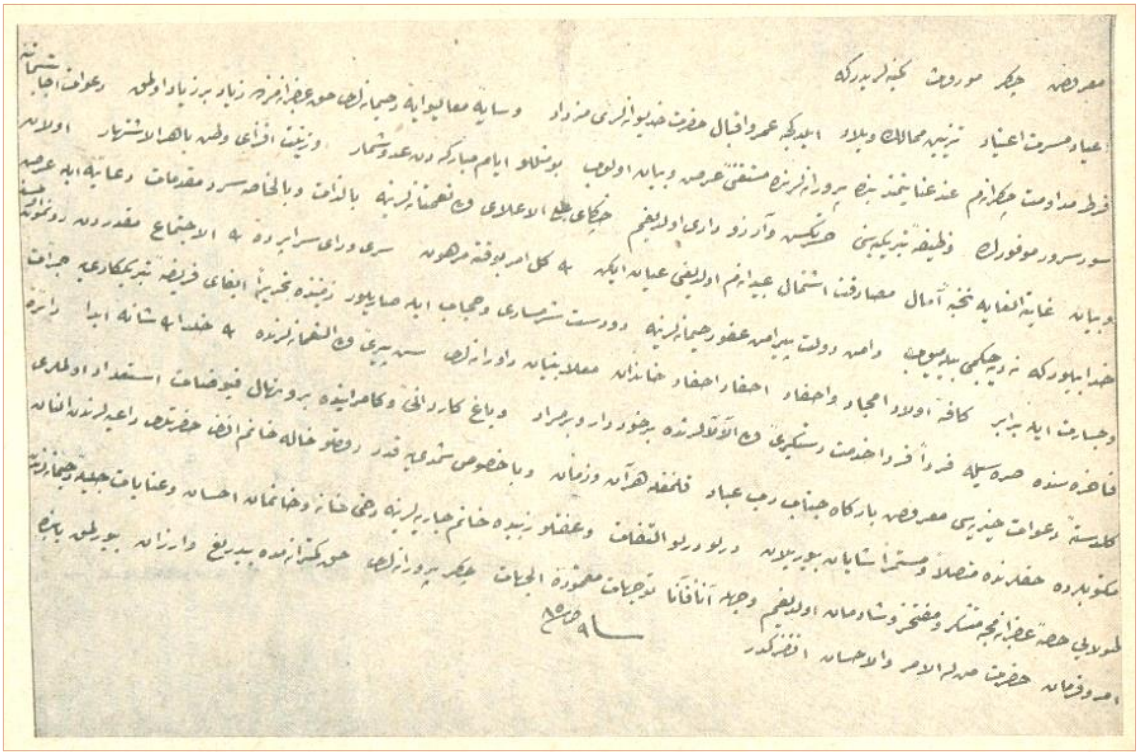
2.9. Emin Paşa (1837-1908)

1837/1253 yılında Keban'da doğan Seyyid Mehmet Emin Paşa, Seyyid Mustafa Efendi'nin oğludur. Küçük yaşta İstanbul'a gönderilerek ilim tahsil etmiştir.

Esbak Maliye ve Evkaf nâzırı Mümtaz Efendi'den ve bir müddet de Divân-ı Hümâyun beylikçisi olan Raif Efendi'den rık'a yazı dersleri almıştır.

Osmanlı Müellifleri'nde bahs olunan, tasavvuf, hikemiyat, edebiyat ve muhazarata dair Arapçadan tercüme edilen ve gayri matbu 18 eseri bulunmaktadır. 1908 (8 zilkade 1326) de vefat etmiş ve Merkez Efendi kabristanına defn olunmuştur.[59]

[58] İnal, *age*, s. 695.
[59] İnal, *ae*, s. 677.

Resim 76- Emin Paşa rık'a örneği (İbnülemin Mahmud Kemal İnal - *Son Hattatlar*)

2.10. Tahsin Hilmi Efendi (1847-1912)

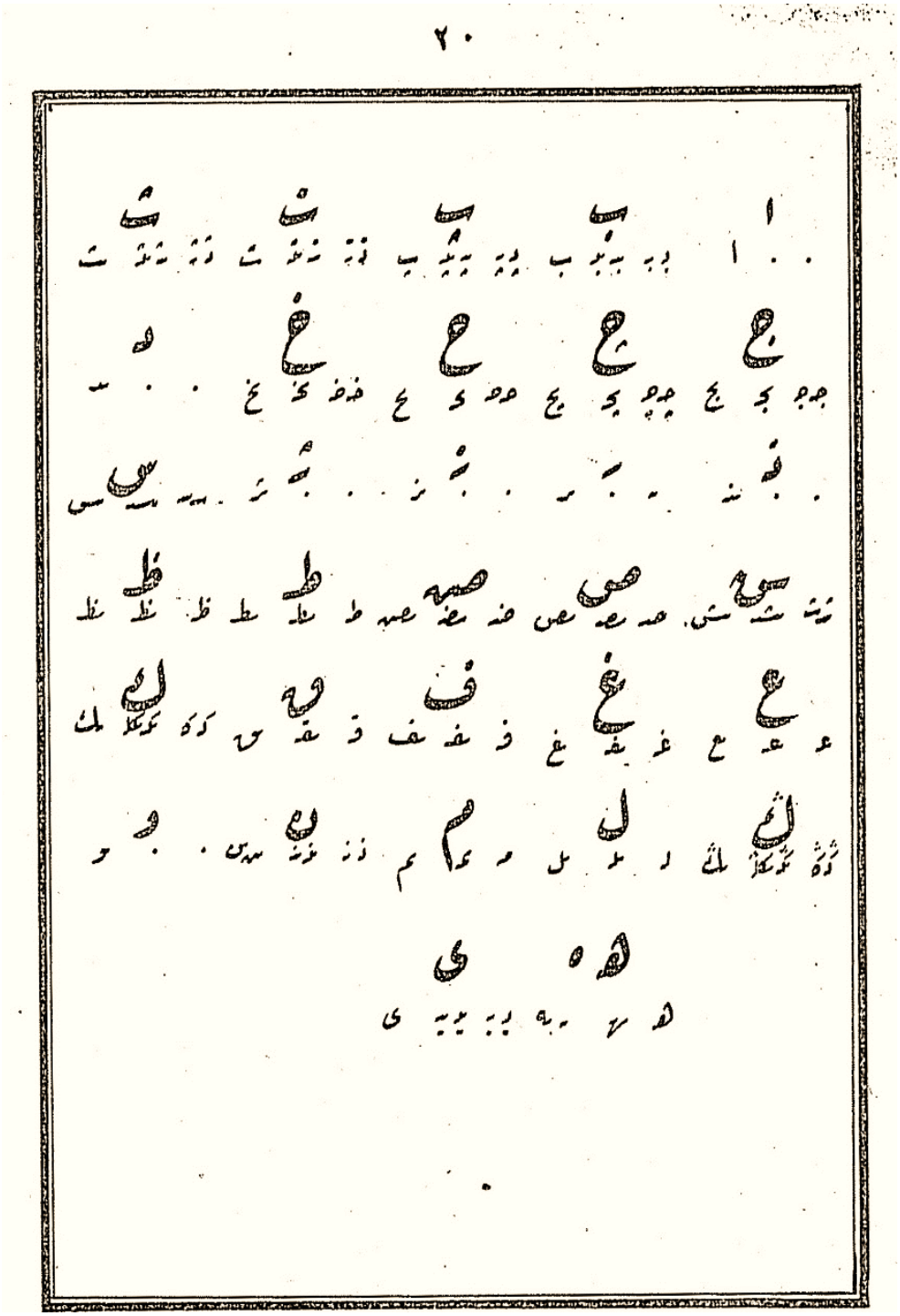
1263/1847 yılında İstanbul/Tophâne semtinde doğan Hafız Hasan Tahsin Hilmi Efendi, Tenekeci esnafından Kırımlı İbrahim Ağazâde Kılıç Ali Paşa Camii ser devrhânı Hafız İsmail Efendi'nin oğludur.

Çubukçular Sıbyan mektebinde okuyarak burada hıfzını da tamamlamıştır. Hüsn-i hat eğitimi sırasında, sülüs ve nesihi Şefik Bey'den, ta'liki ibtidâ sahib-i kalem denilen Acem'den ve daha sonra Sâmi Efendi'den meşk etmiştir.

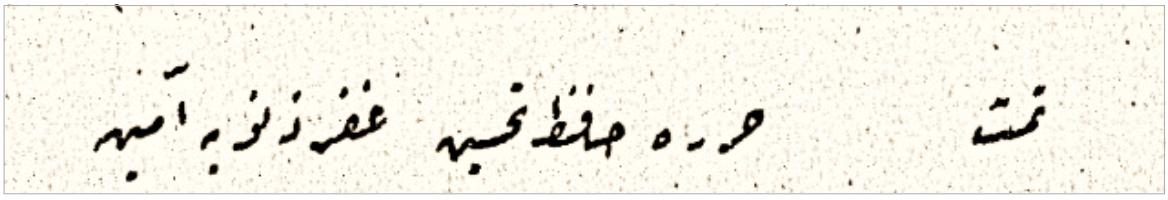
Rık'a yazısını İzzet Efendi üslûbunda yazardı, Mühendis, Sanayi, Kız Sanayi, Cihangir inas rüşdisi mekteplerinde, Dârü'l-Muallimât, Galatasaray Sultânîsi'nde İzzet Efendi'nin vefatından sonra yazı ta'lim etmiştir. Aynı zamanda vefat edene kadar da Darüşşafaka'da pek çok zaman rık'a muallimliği yapmıştır. Bu muallimliği sırasında arzu edenlere, husûsî olarak başka yazı nev'ilerinden de göstermiştir.[60]

H.1310'da Darüşşafaka'nın birinci senesinde ders olarak "Daruşşafaka Elifbâsı" adında bir çalışma yapılarak Mahmud Bey matbaasında yayınlanmıştır[61]. Nesih ve rık'a yazı çeşitleri ile hazırlanan ve 24 sayfadan oluşan bu elifbanın son beş sayfasında rık'aya yer verilmiştir (bkz. Resim 77).

[60] İnal, age, s. 425.
[61] "Darüşşafaka Elifbası", Mahmud Bey Matbaası, 3. bs., 24 s., 16 cm. İstanbul h. 1310.

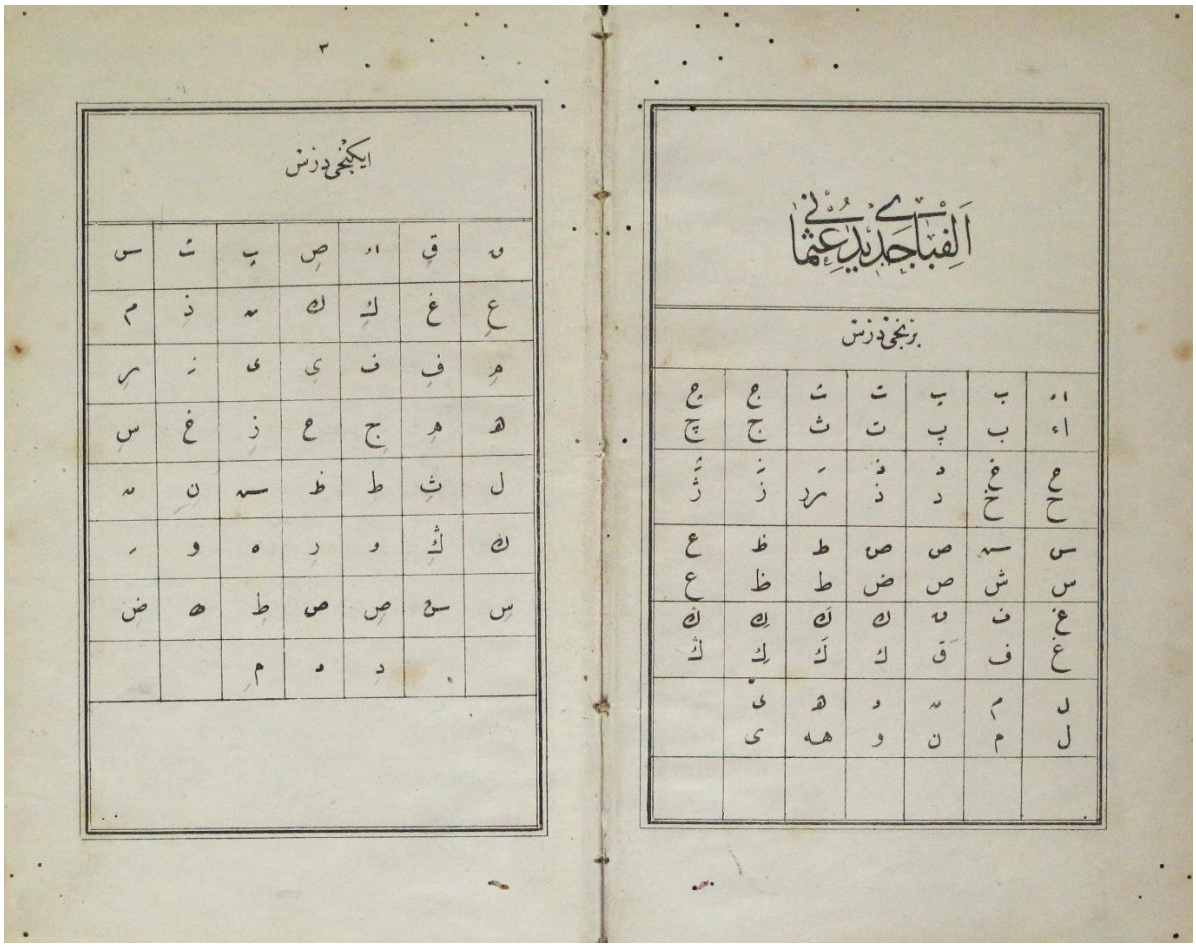
Resim 77- Daruşşafaka Elifbâsı, rık'a harfler, s. 20. (İSAM)

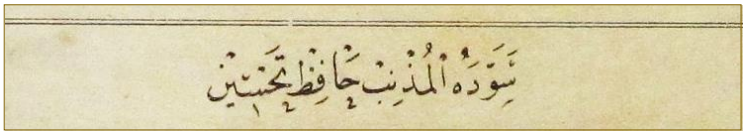
Resim 78- "Hafız Tahsîn" İmza detay, Daruşşafaka Elifbâsı, s. 24

Daruşşafaka Elifbâsı'nın özelliklerinden bir tanesi de harfler müstakil olarak yazıldıktan sonra hemen altına, daha ince bir kalemle o harfin; başta, ortada ve sondaki halleri yazılmıştır (bkz. Resim 77).

Hafız Tahsin'e ait bir elifbâ daha mevcuttur; *Elifbâ-yı Cedîd-i Osmâni* ismiyle İstanbul'da yayınlanmış bu kitabın tamamı rık'a hattı ile hazırlanmıştır. Rık'a harflerini tanıtırken nesih harflerine de yer verilmiş ve bazı başlıklarda sülüs, nesih yazıları kullanılmıştır.

Resim 79- *Elifba-yı Cedîd-i Osmâni*, s.2-3 (Atatürk Kitaplığı)

Resim 80- *Elifba-yı Cedîd-i Osmâni*, s. 96, imza detay, *sevvedehû el-müznîb hâfiz tahsîn*

Ayrıca Galatasaray Sultânîsi hat muallimi Mehmed İzzet Efendi Efendi ile ortak hazırladıkları meşk mecmuaları da bulunmaktadır: Hutût-ı Osmâniye Mehmed İzzet,

Hafız Tahsin (Darüşşafaka-i İslâmiye Hüsn-i Hat muallimi (1306)[62], Hutût-ı Osmânî, Yazı Numûneleri (1307). İsimleriyle tekrar tekrar yayınlanan bu meşk mecmuaları yazı eğitimi için çok önemli kaynaklar arasında yer almaktadır. Yayınlandığı dönemde birçok hat talebesine ışık tutan bu mecmualar günümüzde de halen istifade edilmektedir.

Hafız Tahsin Efendi, İstanbul'da bulunan Mahmud Bey matbaasına sıkça giderek orada ihtiyaç duyulan her nevi' yazıyı yazmıştır. Yazı yazmak kadar öğretmeyi de çok sevmeli ki her fırsatta ve ortamda yazı ta'lim etmeyi kabul etmiştir. Mahmud Bey matbaası da yazı öğrenmek için müracaat edenlere ders verdiği yerlerdendir. Mehmet Ali Efendi (1867-1915) ve Hüseyin Hüsnî Efendi (1852-1911), talebeleri arasında yer almaktadır.[63]

1912 (25 safer 1330)'de İstanbul Çukurcuma semtindeki evinde vefat etmiştir.[64]

2.11. Mehmed Ali Efendi (1867-1915)

1284/1867 yılında Kastamonu'da doğan Mehmed Ali Efendi, Hacı Mustafa adında bir zatın oğludur.

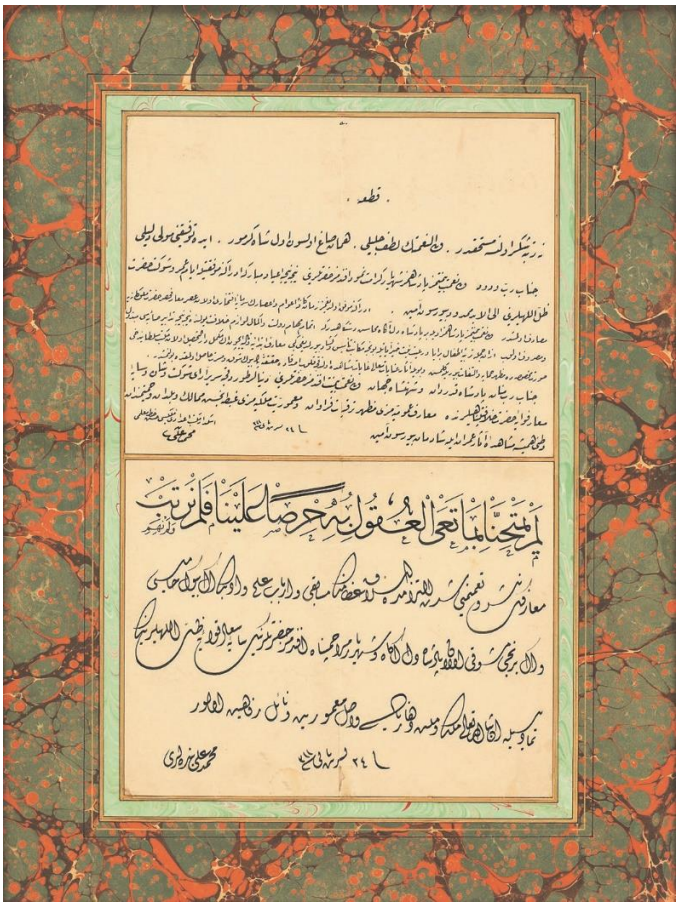
Yazıya olan merakı hasebiyle erken yaşta, okuldaki hocası Hattat Kadri Efendi'den sülüs ve nesih meşk etmeye başlamıştır. Daha sonra Tahsin Hilmi Efendi'nin derslerine devam ederek kendisinden icâzet almıştır. Yazıya olan muhabbeti sebebiyle iki sandık dolusu yazı ve birçok levha derc ettiyse de Firûz Ağa yangınında eviyle birlikte tamamı yanmıştır.

Mehmet Ali Efendi'nin yazıyla bu kadar hemhal olması ve çok fazla yazı görüp incelemesi ona bir meziyet kazandırmıştır ki ketebesi olmayan yazıların bile kime ait olduğunu tâyin edebilmiştir.[65]

Mehmet Ali Efendi h. 1311'li yıllarda hat muallimliği görevinde de bulunmuştur. Resim 51'deki yazısının imza satırında imzanın öncesinde *Üsküdar Mekteb-i İdâdî Mülkiyesi hat muallimi* bilgisini de vermiştir (bkz. Resim 81.a).

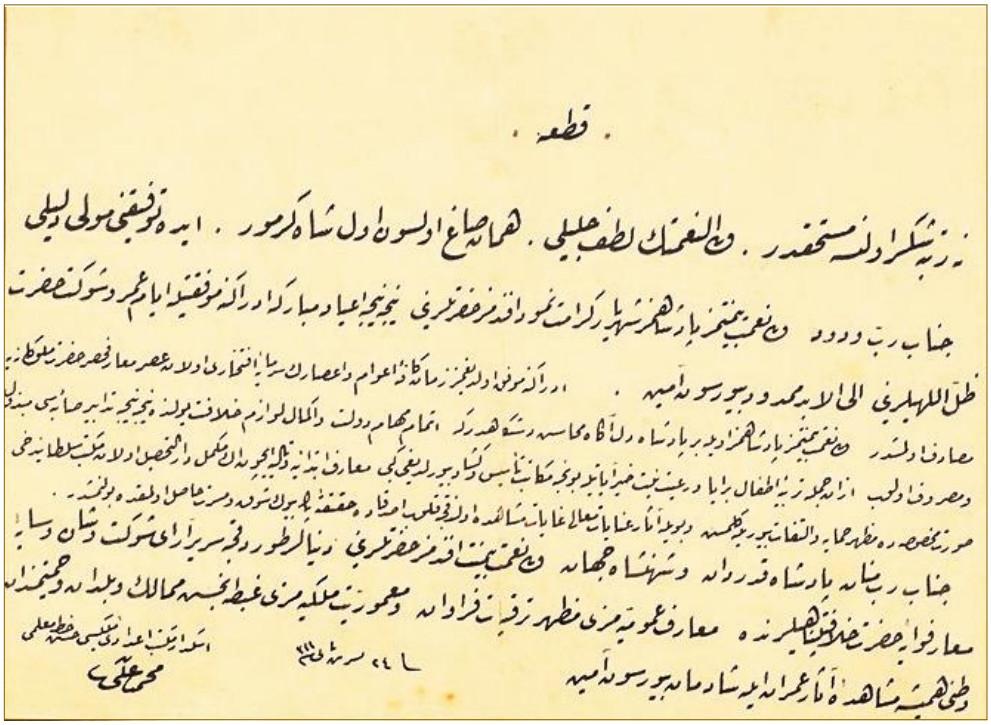
1915 (10 Nisan 1331) tarihinde kırk yedi yaşında iken vefat eden Mehmet Ali Efendi, Üsküdar'da Miskinler civarındaki kabristana defn olunmuştur[66].

[62] Subaşı, "Tahsin Efendi, Hasan", *DİA*, c. 39, İstanbul 2010, s. 431.
[63] Hüseyin Hüsnî Efendiye ait; sülüs, nesih ve rık'a meşklerden oluşan mecmuanın ketebe satırında hocasının adını da zikretmiştir. Rık'a Meşk Mecmuaları bölümünde bu meşklere yer verilmiştir.
[64] İnal, *age,* s. 425.
[65] İnal, *ae,* s. 210.
[66] İnal, *ae,* s. 210.

Resim 81- Mehmed Ali Efendi'ye ait; rık'a, sülüs ve divânî satırlardan oluşan bir yazı örneği, h. 1311

(Alifart Müzayede Evi koleksiyonu)

Resim 81.a- Mehmed Ali Efendi, rık'a detay.

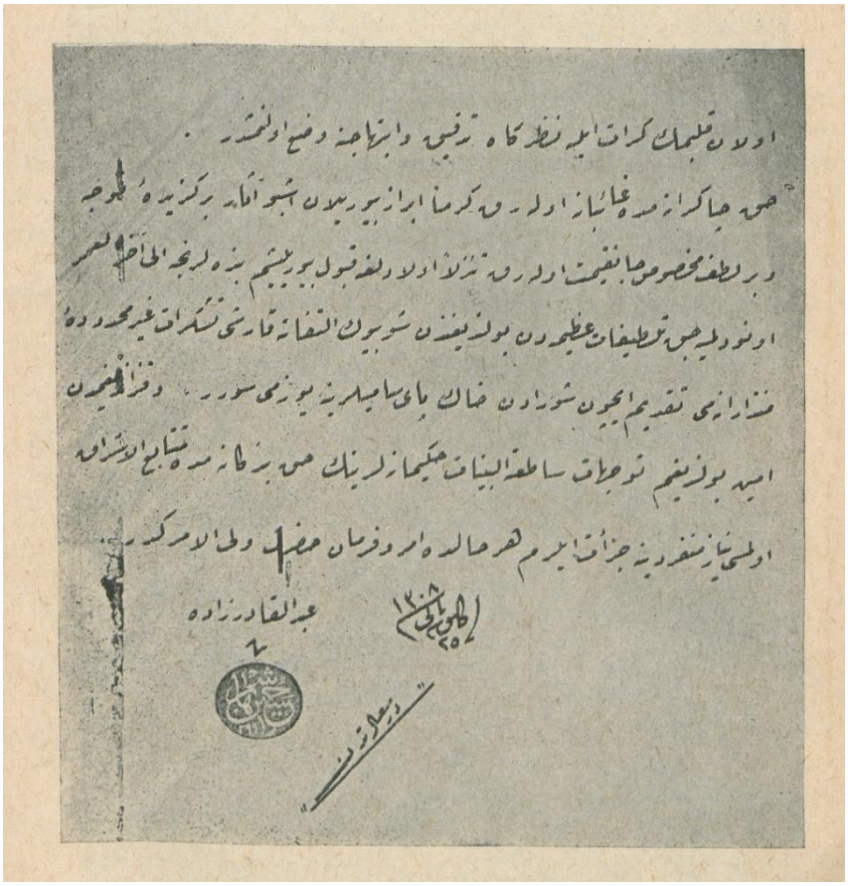
2.12. Hâşim Bey (1861-1920)

1277/1861 yılında Yenişehir'de doğan Hüseyin Hâşim Bey, Şerif Abdülkadir Efendi'nin oğludur. Sanayi-i Nefîse Mektebi'nde yağlı boya ve karakalem resim eğitimi alarak mezun olmuştur.

Hüsn-i hat eğitimini Fatih'te Şehrî Hoca Ahmed Remzi Efendi'den alarak, rık'a, sülüs ve ta'lik meşk etmiş ve icâzet almıştır. Zekâî Dede ve Bol ahenk Nuri Bey'den musiki eğitimi almış ve Baş kitâbetlik ve hat muallimliği gibi görevlerde bulunmuştur. 1915 tarihinde açılan Medresetü'l-Hattâtîn'de "Tarih-i Hutût ve Hattâtîn" dersleri vermiştir.[67]

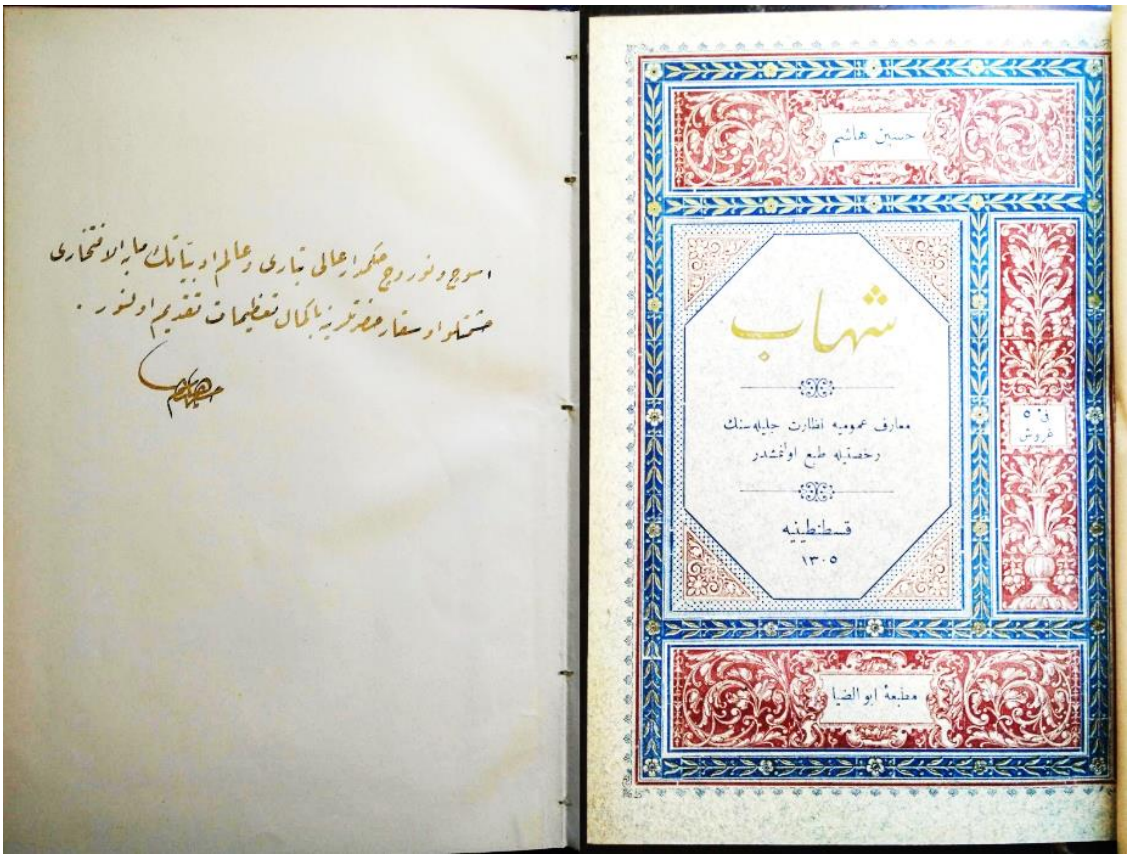
Türk, Arap ve Acem lisanlarına ve edebiyatlarına vâkıf olan Hâşim Bey, aynı zamanda çok nüktedân bir insan olarak tanınırmış. *Tercemân-ı Hakikat* gazetesinde "Hüsnî, Avnî, ed-daî Kemal, Vecdî, Hüseyn Mevcî" gibi müstear isimler kullanarak gazeller yazmıştır. *Şihâb* (bkz. Resim-83) ve *Mülhemât* adında iki eş'âr mecmuası basılmıştır.

1918'de İstanbul'da meydana gelen büyük yangında evi ile birlikte bütün eşyaları, yazıları, resimleri yanmıştır. 1920 (12 rebiülevvel 1339) de vefat etmiş ve Göksu Kabristanına defn olunmuştur.[68]

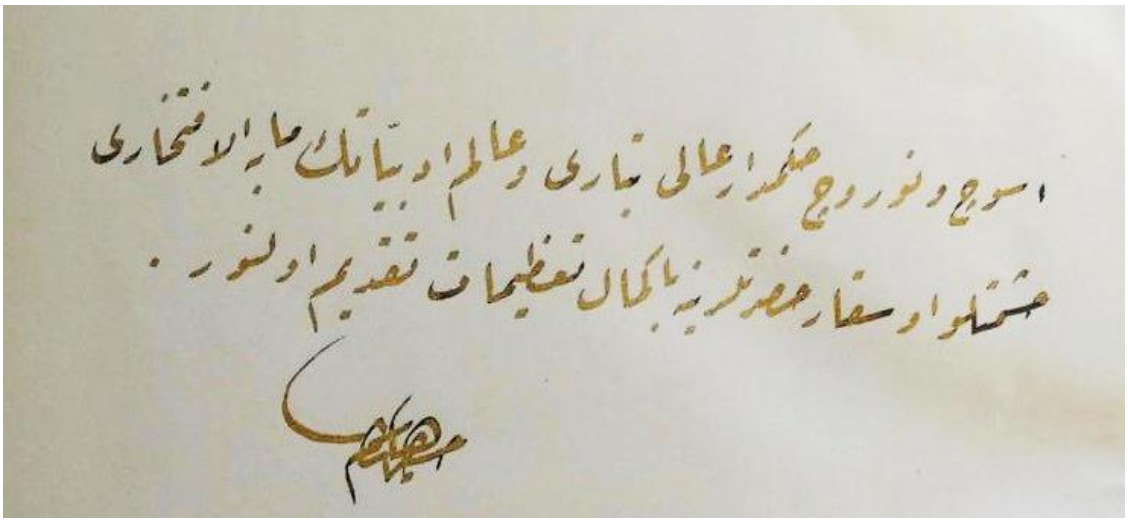

Resim 82- Haşim Bey rık'a örneği (İbnülemin Mahmud Kemal İnal - *Son Hattatlar*)

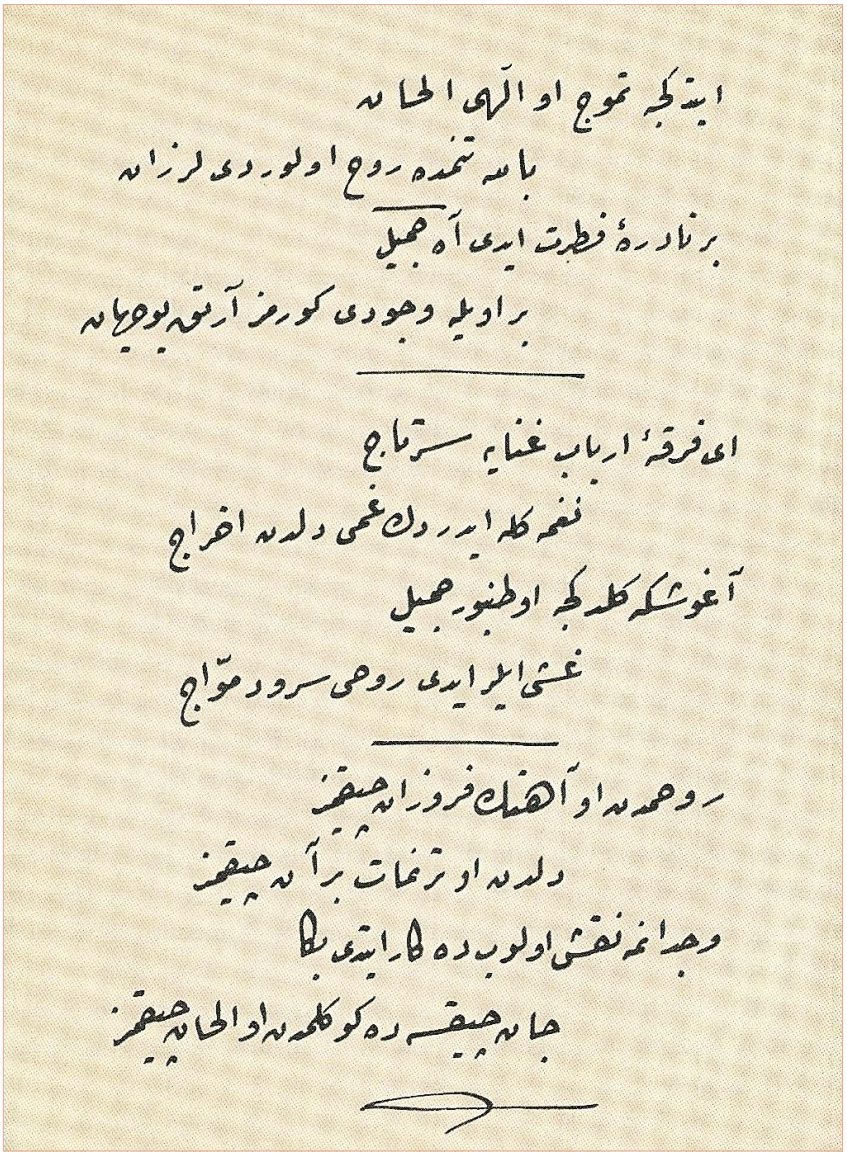
[67] Uğur Derman, *Medresetü'l-Hattâtîn Yüz Yaşında*, İstanbul 2015, s. 114.
[68] İnal, *age*, s. 130.

Resim 83- Hüseyin Hâşim Bey'in *Şihâb* isimli mecmuası ve ithaf bölümü (Davud Bektaş arşivi)

Resim 83.a- *Şihâb* isimli mecmuasındaki takdimi ve imzası

Resim 84- Hüseyin Hâşim Bey'in rık'a hattıyla rubâilerinden üçü (Uğur Derman *Ömrümün Bereketi 1)*[69]

2.13. Hasan Rıza Efendi (1849-1920)

1849 yılında İstanbul Üsküdar'da doğan Hasan Rızâ Efendi, Ahmed Nazif Efendi'nin oğludur.[70]

Yazı eğitimine Üsküdar Mekteb-i İbtidâîsi'nde başlamıştır. Mahalle mektebinden sonra yazıya Yahya Hilmi Efendi ile devam ederek, sülüs ve nesih yazılarını meşk etmiştir. Daha sonra Mûsika-i Hümâyun'a kaydını yaptırarak meşklerine Şefik Bey(1819-1880) ile devam etmiş ve icâzet almıştır. Ayrıca hocasının delâletiyle, Kazasker Mustafa İzzet

[69] Derman Uğur, *Ömrümün Bereketi : 1*, Kubbealtı yay., 4. baskı, İstanbul 2017, s. 402.
[70] Serin, *age.*, s. 237.

Efendi (1801-1876)'den de istifade eden Hasan Rızâ Efendi, Sâmi Efendi (1838-1912)'den de neta'lik yazısını meşk etmiştir.[71]

1879 yılında Mûsika-i Hümâyun'da hüsn-i hat hocalığı ve imamlık ile görevlendirilen Hasan Rızâ Efendi, 1915-1919 yılları arasında da Medresetü'l-Hattâtîn'de sülüs, nesih hocası olarak vazife almıştır. 1920/1328'de vefat etmiş ve Rumelihisarı kabristanına defn olunmuştur.[72]

Hasan Rızâ Efendi mushaf hattatlığı ile tanınan bir zattır. Celî sülüs, sülüs, celî ta'lik ve ta'lik hatlarına da vâkıftır. Bildiği bütün yazı nevileri ile önemli eserler veren Hasan Rızâ'nın en mühim eserleri arasında, farklı boylarda yazdığı on dokuz adet mushafları yer almaktadır.[73] Sultan Reşad'ın türbesi için yazdığı 1310/1912 tarihli mushafı Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde (yeni yazmalar, nr. 2138) muhafaza edilmektedir.[74] Aynı zamanda bu mushafın tıpkıbasımı, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı tarafından 2018 yılında yapılmıştır.

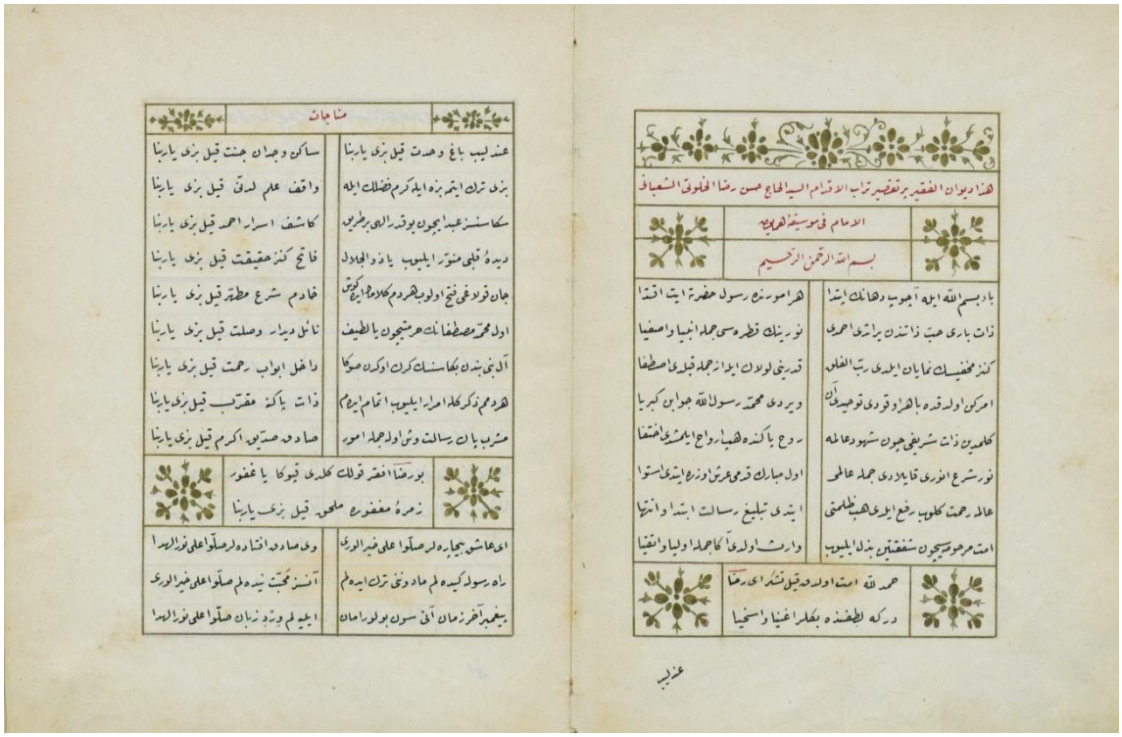
Nesih yazıdaki mahareti ve önemli eserlerinin yanı sıra celî sülüste de çok mühim bir eserin sahibidir Hasan Rıza Efendi, bu eser; Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne'nin inşâ kitabesidir (bkz. Resim 85). Kitâbede imza bulunmamakla birlikte yapılan istişareler ve araştırmalar sonucunda bu kanıya varılmıştır. [75]

Resim 85– Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne'nin inşâ kitabesi (Elif İlter Arşivi)

[71] İnal, *Son Hattatlar*, s. 336, M, Uğur Derman, *Osmanlı Hat Sanatı*, Sakıp Sabancı Müzesi Hat Koleksiyonundan Seçmeler, İstanbul 2002, s. 208., Serin, *age.,* s. 237.
[72] Mehmet Memiş, "Son Dönem Osmanlı Hattatlarından Hasan Rıza Efendi Ve Oğlu Ahmed Süreyya Bey", *Osmanlı'da Mimari Sanat ve Yemek Kültürü* (Kongre /tebliğ), İstanbul 2018, s. 174.
[73] İnal, *age*, s. 338.
[74] Derman, "Hasan Rızâ Efendi, Hacı", DİA, c. 16. İstanbul 1997, s. 345.
[75] Elif İlter, "Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne'nin Kitâbesine Dair Bazı Değerlendirmeler", Uluslararası Üsküdar Sempozyumu X, İstanbul 2019. s. 437.

Yazı sanatına olan istîdâdının yanında edebî bir kişiliğe de sahip olan Hasan Rızâ'nın bir de Dîvânı vardır. Kendi rık'ası ile kaleme aldığı bu nefis eserin iki ayrı nüshası vardır. Bunlardan bir tanesi, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nde T/2884 envanter numarası ile kayıtlıdır. Diğeri ise Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar Bölümü'nde 3610 envanter numarası ile kayıt altına alınmıştır.[76]

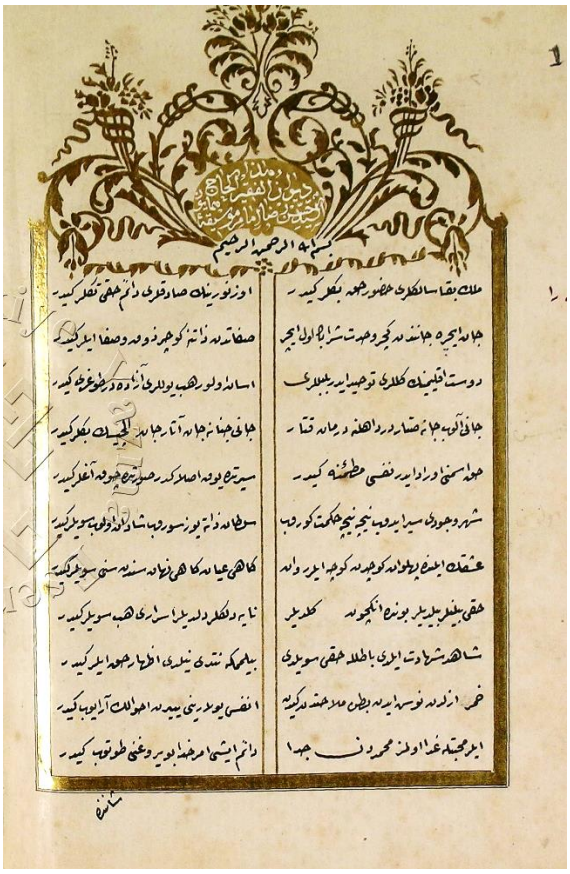

Resim 86– Hasan Rızâ Dîvânı, 1 ve 2. sayfalar, (İÜ NEK. T/2884)

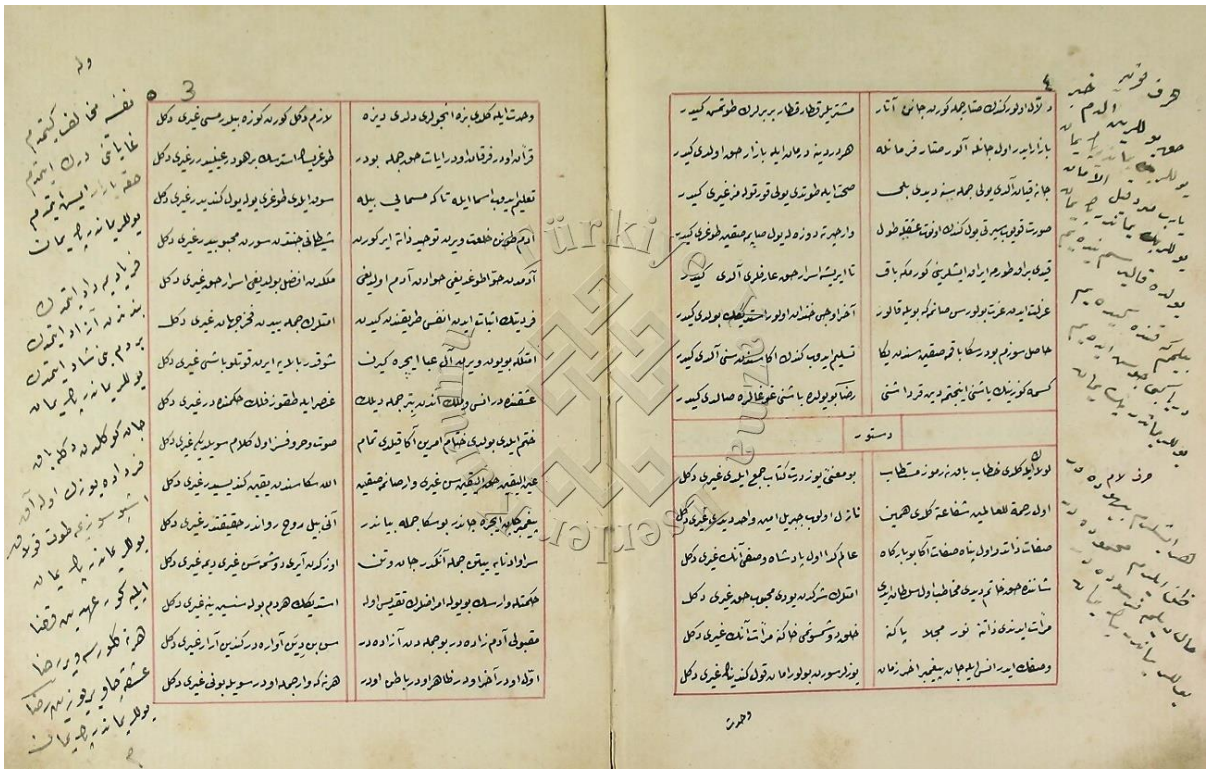

Resim 86.a- Hasan Rızâ Dîvânı'nın serlevhasından (İÜ NEK. T/2884)

[76] Gülay Karaman, *Hasan Rızâ Dîvânı*, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, yayınlanmamış yl. tezi, 2009, s. XXXVIII.; Memiş, *agm.*, s. 183.

Resim 87– Hasan Rızâ Dîvânı, ilk sayfası (Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar/3610)

Resim 88– Hasan Rızâ Dîvânı, 4 ve 5. Sayfalar (Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar/3610)

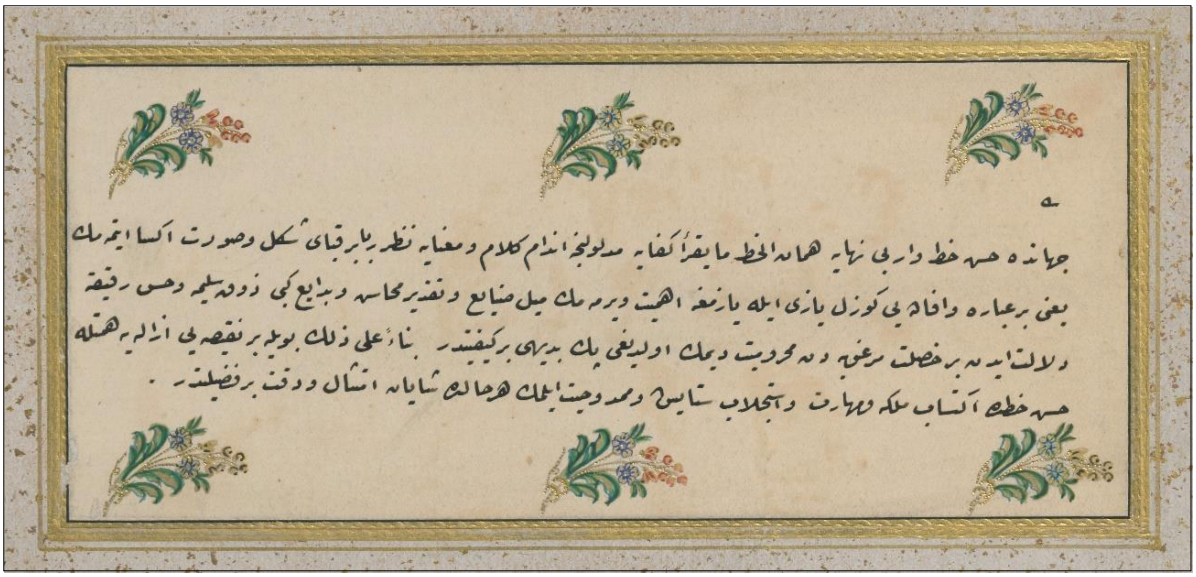
2.14. Said Bey (1860-1938)

1277/1860'de İstanbul Kadıköy'de doğan Seyyid Mehmed Said Bey, Dahiliyye Nezâreti mektubî kaleminden Mustafa Tâhir Efendi'nin oğludur. Çiçek pazarı ve Vâlide rüşdî mekteplerinin yanı sıra lisan mektebinde okuyarak Arapça, Farsça ve Fransızca eğitimi almıştır.

Mehmed Es'ad Bey'den (1246/1831-1325/1907) rık'a hattını meşk eden Said Bey, Mektubîlik ve kâtiplik görevlerinde memur olmuş aynı zamanda Sadr-ıâzam Ferid Paşa'nın mühürdarlığını yapmıştır.[77]

Bu görevlerinin yanı sıra, açılışından itibaren Medresetü'l-Hattâtîn'de rık'a muallimliği yaparak birçok talebeye yazı göstermiştir. Kendisinden sonra buradaki rık'a muallimliğine Hacı Kâmil Akdik geçmiştir. Said Bey, Babıâlide rık'ayı en güzel yazan kişi olarak bilinir. Aynı zamanda Mustafa Halim Özyazıcı'nın da rık'a hocasıdır.[78]

1938 (8 şevval 1357) de Kadıköy'ündeki evinde vefat etmiş ve Karaca Ahmet kabristanına defn olunmuştur.[79]

Resim 89- Said Bey rık'a örneği (İbnülemin Mahmud Kemal Koleksiyonu, İÜ-NEK)

[77] İnal, *age*, s. 755.
[78] Derman, *age*, s. 106.
[79] İnal, *age*, s. 755.

2.15. Mehmed Hamdî Efendi (Sofu)

Kastamonu'da doğan Hamdî Efendi "Hamdi Çavuş" namile bilinmektedir. Küçük yaşta İstanbul Fatih semtine gelmiştir. Şeyh Nuri Efendi'nin tarikatına bağlanmış ve burada yazı merakı başlamıştır. Tarikata olan intisâbı nedeniyle Sofu Mehmed Hamdî olarak nam salmıştır.[80]

Askerliğini çavuş olarak yapan Sofu Mehmed Hamdî Efendi, askerlikten sonra rık'a yazısının güzel olması hasebiyle Ziraat Bankası'na alınmıştır. Ancak "banka memurlarının maaşı, faizden ihtihsal olunan paradan veriliyor, faiz yemek caiz değildir" diyerek istifa etmiştir. Bakkal Ârif Efendi'den sülüs, nesih, Sami Efendi'den de celî sülüs meşk etmiştir.[81]

Rık'a yazı hocası ise Mehmed İzzet Efendi'dir (ö. 1903). Rık'a yazısındaki mahareti bugün elimize geçen rık'a örneklerinden çok daha iyi anlaşılmaktadır.

Beyazıd'da arzı hâl vazifesinde uzun bir müddet devam eden Hamdî Efendi, Nazif Efendi vesilesiyle Erkân-ı Harbiye Dâiresi hattatlığına başlamıştır. Bu vazifeden dolayı görevli olarak Almanya'ya gitmiştir fakat çok kalmadan İstanbul'a geri dönmüştür. Son yıllarını Ankara'nın Kayaş ilçesinde imamlık yaparak geçirmiş ve orada vefat etmiştir.[82]

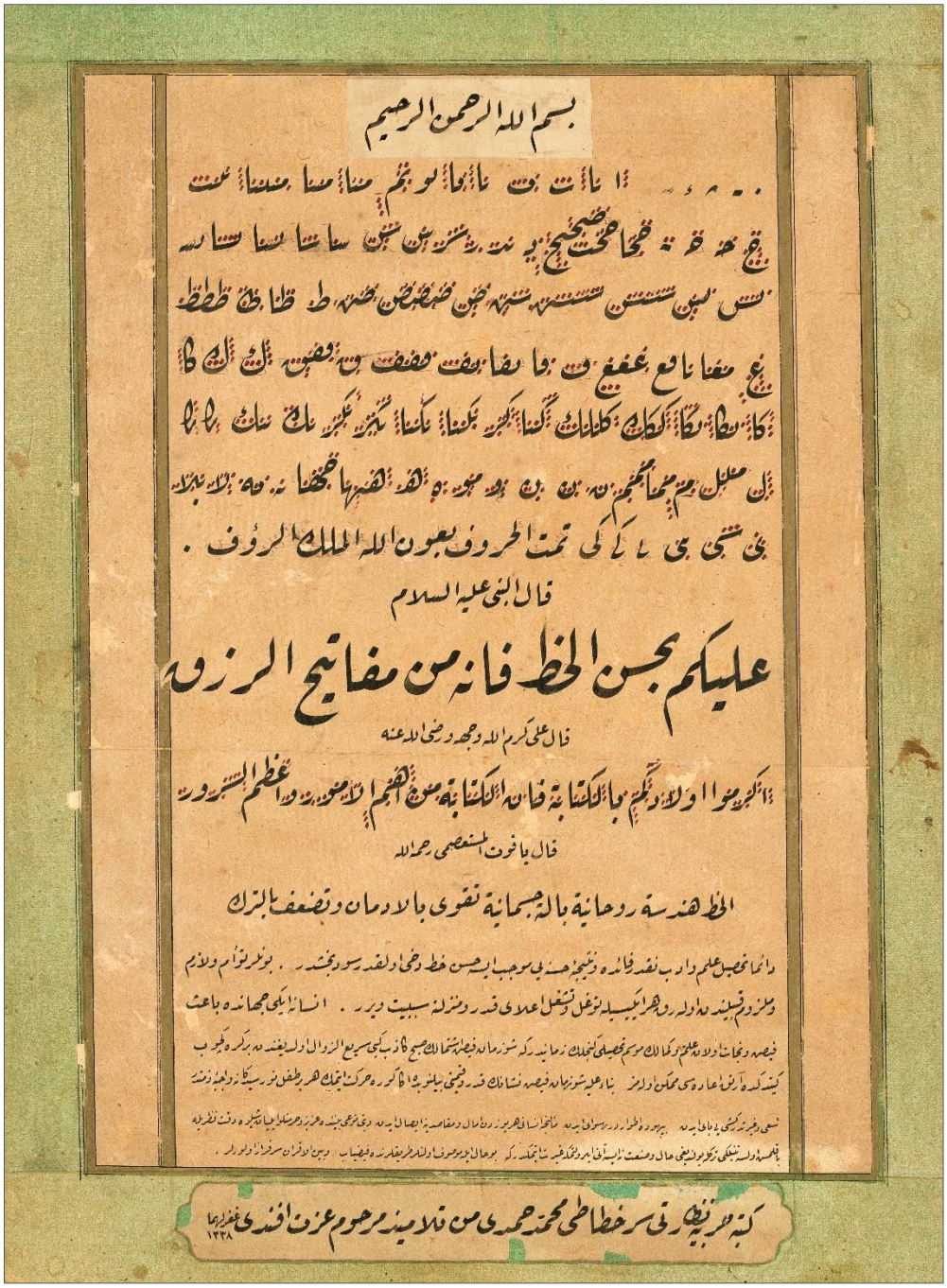

Resim 90– Rık'a "Besmele" M. Hamdî Efendi (Nurullah Özdem Arşivi)

Rık'a hurufatından ve rık'adan örnekler yazdığı meşklerinin başında yer alan, Hamdi Bey'in bu besmelesi, rık'adaki kudretini anlatmaya kâfidir.

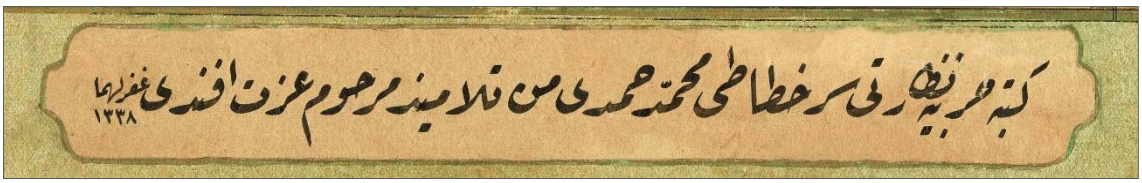
Yazılı kaynaklarda hayatı hakkında çok fazla malumat bulunmayan Hamdi Efendi, yazdığı yazıların ketebe kısımlarında, hocalarının adını zikretmiştir. Bu vesileyle nesih yazısını Arif Efendi'den sonra Kâmil Bey'den devam ettiğini öğrenmekteyiz (bkz. Resim 101, 102). Hamdî Efendi, sülüs, nesih ve rık'a yazı nevilerinden eserler vermiştir. Rık'a yazısındaki maharetini gösteren en güzel örneklerden bir diğeri de, Süheyl Bey için yazdığı Rık'a meşkleridir (bkz. Resim 92-96).

[80] İnal, *age.*, s. 118.
[81] İnal, *ae.*, s.118, Derman, "Sâmi Efendi, İsmâil Hakkı", *DİA*, 2009, c. 36., s. 73.
[82] İnal, *ae.*, s. 118.

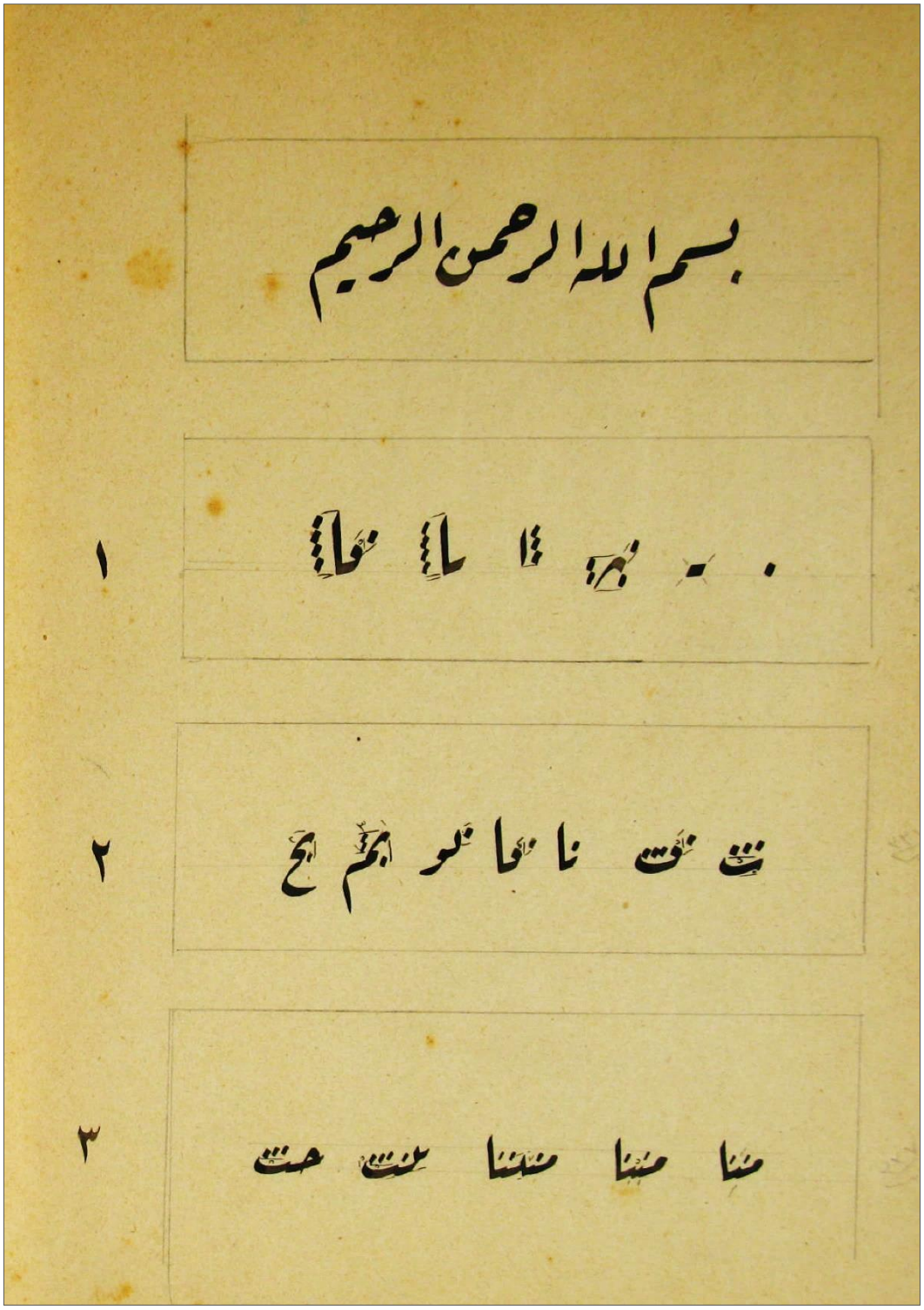

Resim 91- M. Hamdi Bey'in Rık'a Meşkleri'nden örnek harf ve satırlar, h.1338

(Nurullah Özdem Arşivi)

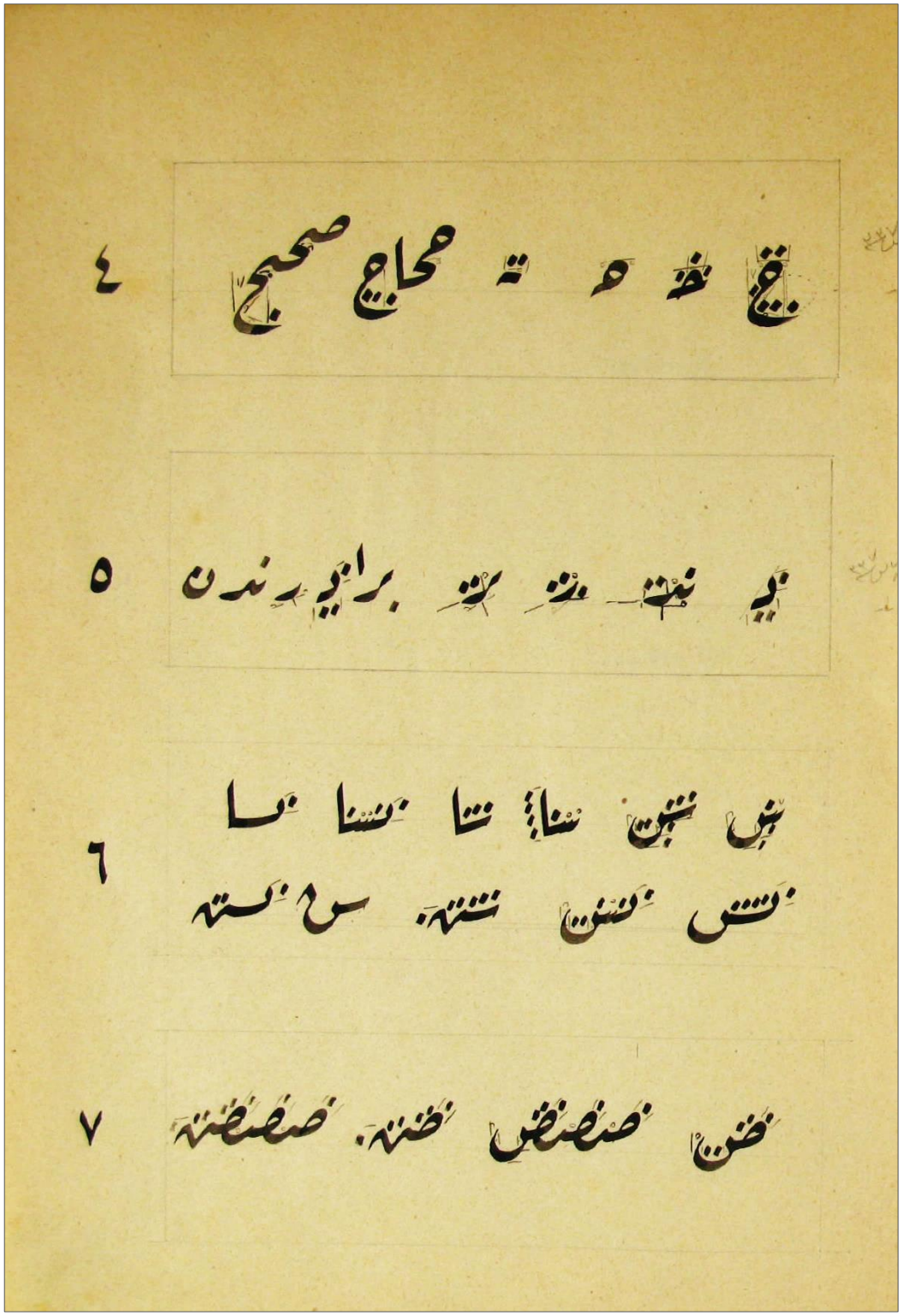
Resim 91.a- İmza satırı *Ketebehû Harbiye Nezâreti ser hattatı Mehmed Hamdî min telâmîzi merhûm İzzet Efendi, gufire lehümâ, 1338.*

Resim 92– Rık'a meşk örnekleri 1, 2 ve 3. dersler M. Hamdi Efendi,

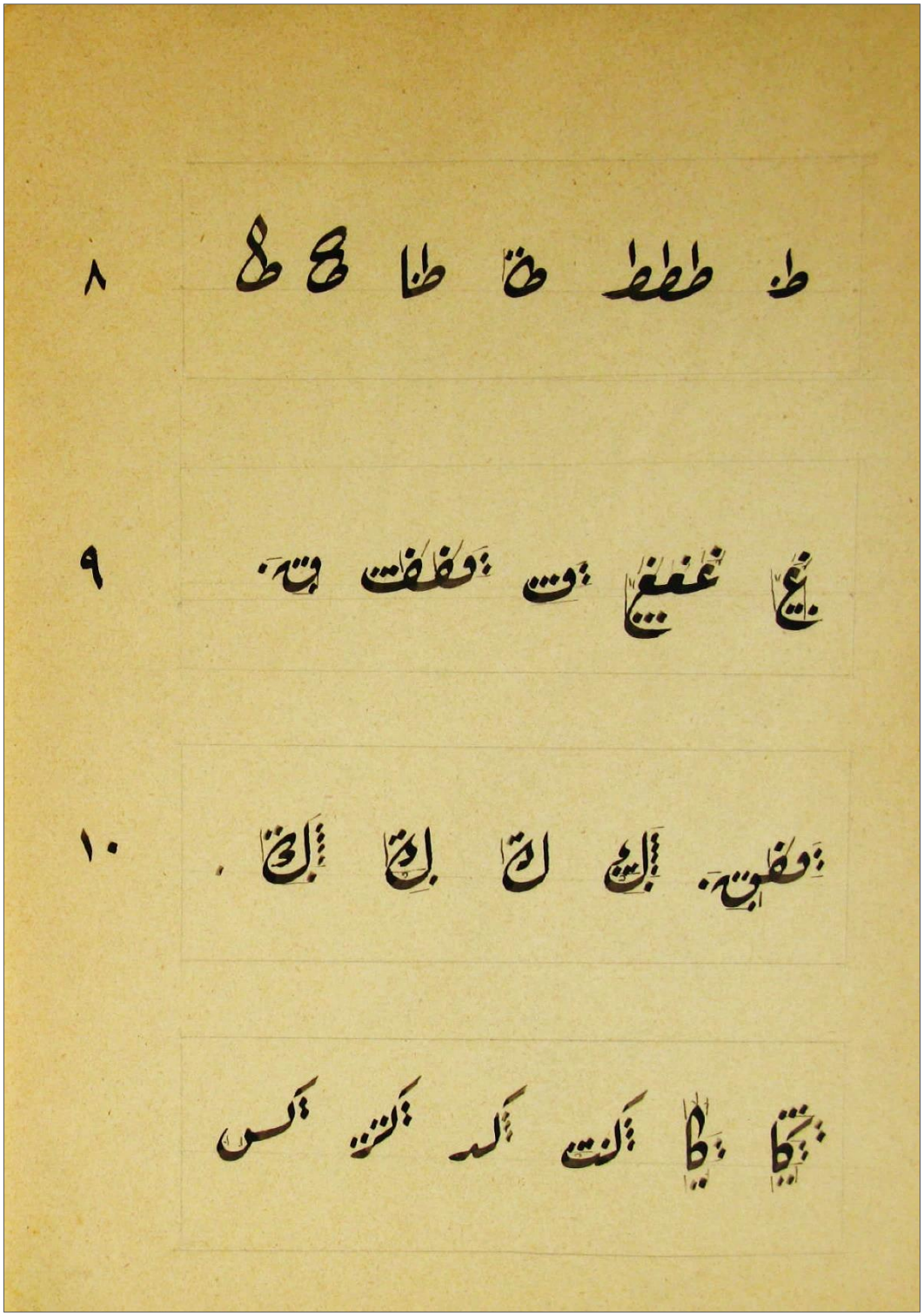
(Süheyl Ünver / 65, Süleymaniye YEK)

Baş kısmında rık'a besmele olan bu meşkler harflerin farklı versiyonlardaki yazılışını ve kurallarını göstermektedir. 1. Kısımda, rık'anın noktaları, elif yazımı ve bâ yazımı gösterilirken, 2. Kısımda ise iki farklı be harfi ve bu harfin; elif, vav, mim ve ha'ya birleşimi gösterilmiştir. Son satır olan 3. Kısımda mim, be ve ha harflerinin başta yazılışına örneklendirme yapılmıştır.

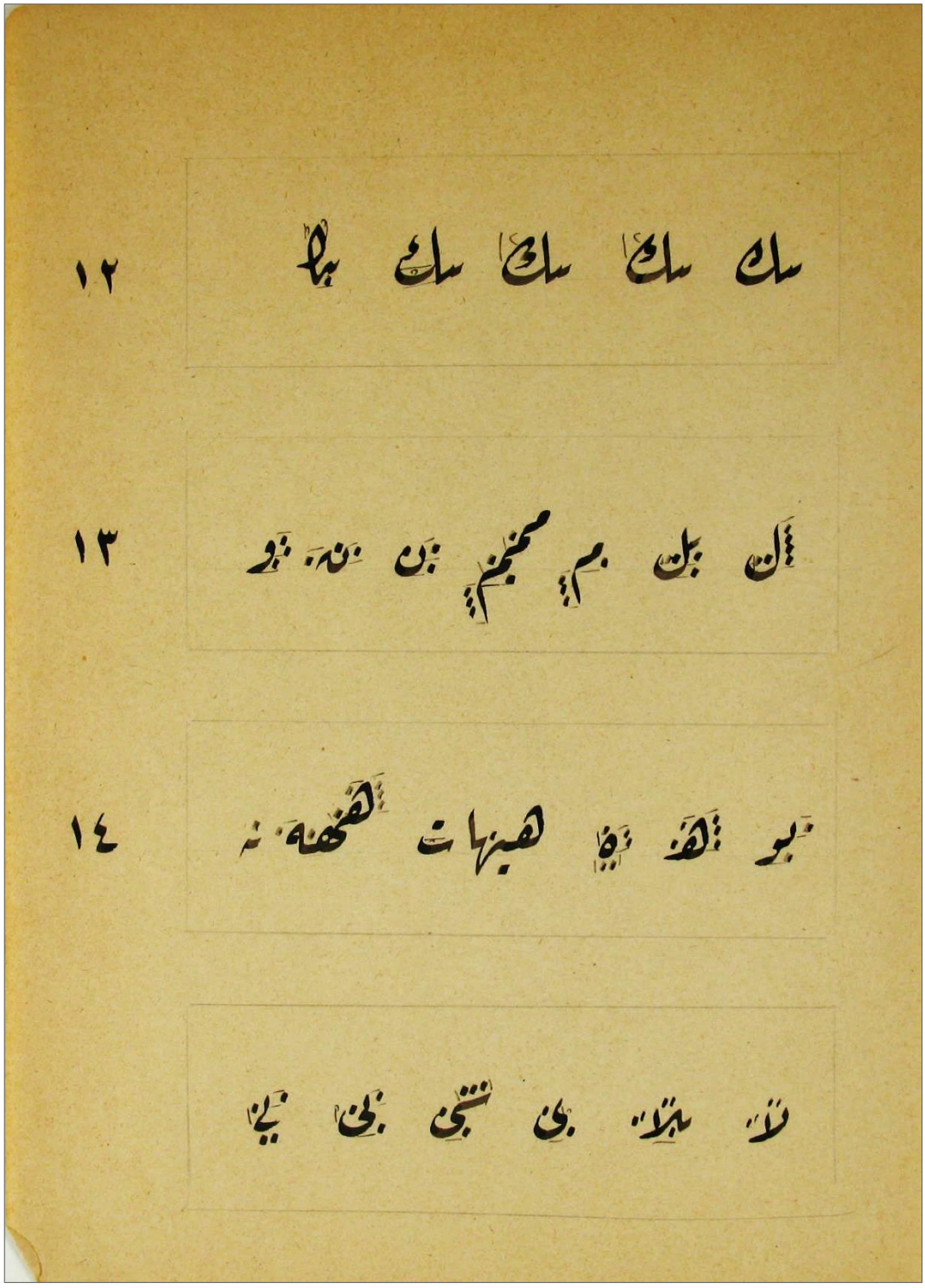
Resim 93– Rık'a meşk örnekleri 4, 5, 6 ve 7. dersler, M. Hamdi Efendi,
(Süheyl Ünver / 65, Süleymaniye YEK)

4. kısımda, iki farklı şekilde yazılan cim harfinin, başta yazımına örnek verilmiş ve kuralları gösterilmiştir. 5. Kısımda, dâl ve ra harflerinin başta ve sondaki halleri yazılmıştır. 6. Kısımda dişli ve dişsiz sin harfinin, 7. Kısımda ise sad harfinin başta, ortada ve sonda yazılışı kuralları ile birlikte gösterilmiştir.

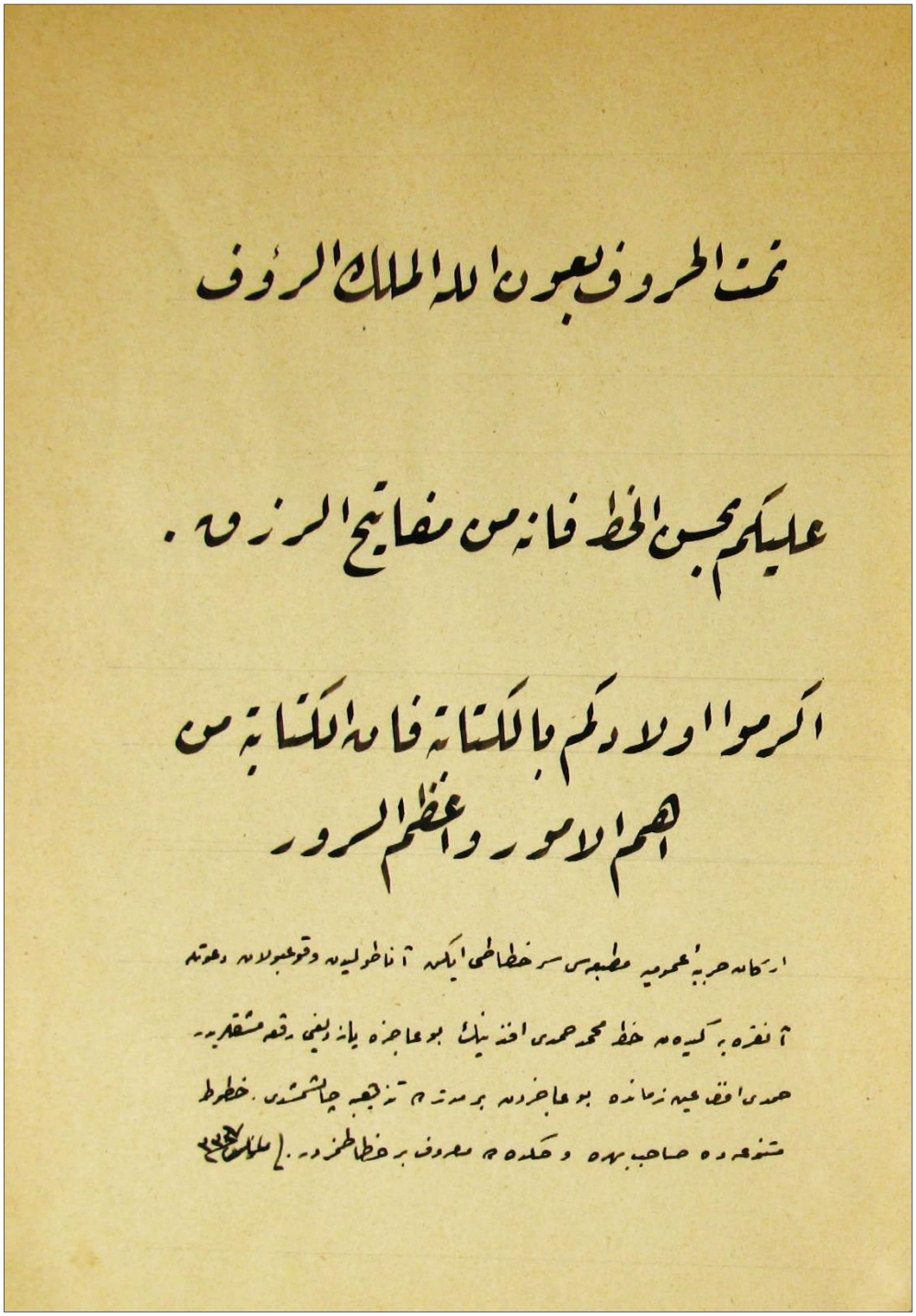
Resim 94– Rık'a meşk örnekleri 8, 9, 10 ve 11. dersler, M. Hamdi Efendi,
(Süheyl Ünver / 65, Süleymaniye YEK)

8. kısımda tı harfinin, 9. Kısımda ise ayn, fe ve kaf harflerinin başta, ortada ve sonda yazılışı ölçü ve kuralları ile görülmektedir. 10. Kısımda farklı versiyonlarda yazılan kef harfinden örnekler verilmiş ve başka bir harfle birleşimi ile ilgili örneklendirme yapılmıştır.

Resim 95– Rık'a meşk örnekleri 12, 13, 14 ve 15. dersler, M. Hamdi Efendi,
(Süheyl Ünver / 65, Süleymaniye YEK)

12. kısımda sonda yazılan kef harfi ve farklı yazılışları gösterilmiştir. 13. Kısımda lâm ve mim harfinin birleşimlerine örnek verilirken, müstakil halde yazılan nûn ve vav harfleri ölçüleri ile verilmiştir. 14. ve son kısımda ise he, lâmelif ve ye harflerinin kuralları ve ölçüleri yazılarak rık'a hattına ve yazım kurallarına dair genel bir mâlûmat verilmiştir.

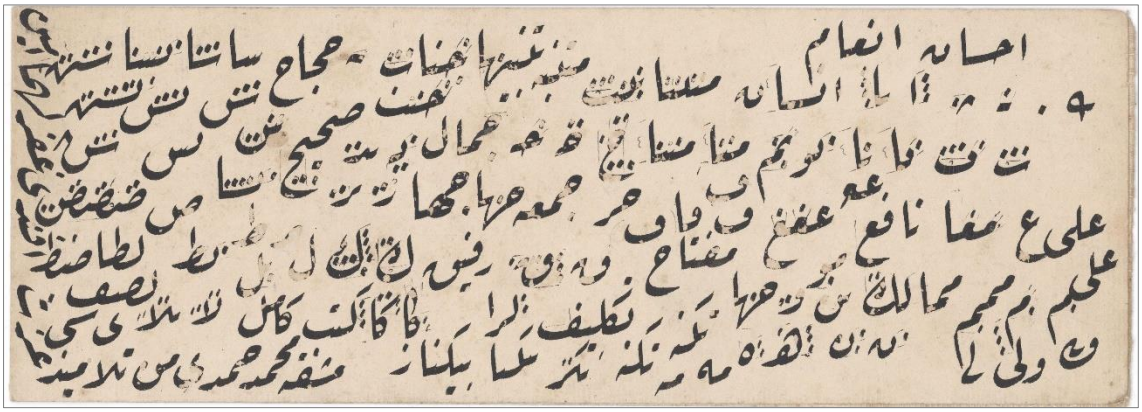
Resim 96– Rık'a "temmet" satırı ve bazı satır çalışmaları, M. Hamdi Efendi,
(Süheyl Ünver / 65, Süleymaniye YEK)

Sayfa sonundaki ince rık'a Süheyl Bey'in dilinden şu şekilde ifâde eilmiştir:

Erkan-ı Harbiye-i Umûmiye Matbaası ser hattatı iken anadoludan vukû bulan davetle Ankara'ya giden hattat Mehmed Hamdî Efendi'nin bu âcize yazdığı rık'a meşkleridir. Hamdî Efendi aynı zamanda, bu âcizden bir müddet de tezhib çalışmıştı. Hutût-u mütenevviada sâhib-i behre ve hikmete ma'ruf bir hattatımızdır.

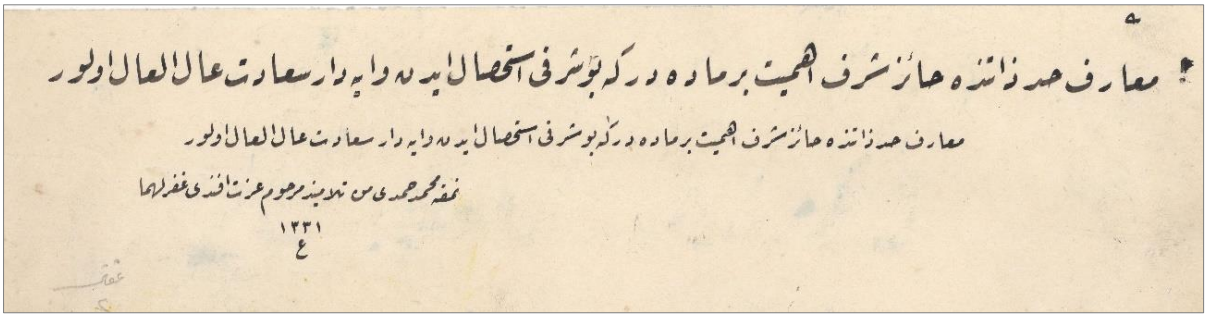
Mehmed Hamdi Bey'in elinden çıkan bu meşkler, rık'a hakkında bir hayli malûmat sahibi olmaya yetmektedir. Zira harflerin kendine has duruşu, kaleminin sağlamlığı ve rık'a yazısının bütün güzelliği Hamdî Bey'in harflerinde mevcuttur.

İzzet Efendi'nin rık'a hattı üzerine yaptığı ıslahatların yanı sıra Hamdî Bey'in elinde rık'a yazısı bir kademe daha yükselmiştir.

Resim 97– Mehmed Hamdi Bey'in rık'a harf karalamaları (Nurullah Özdem Arşivi)

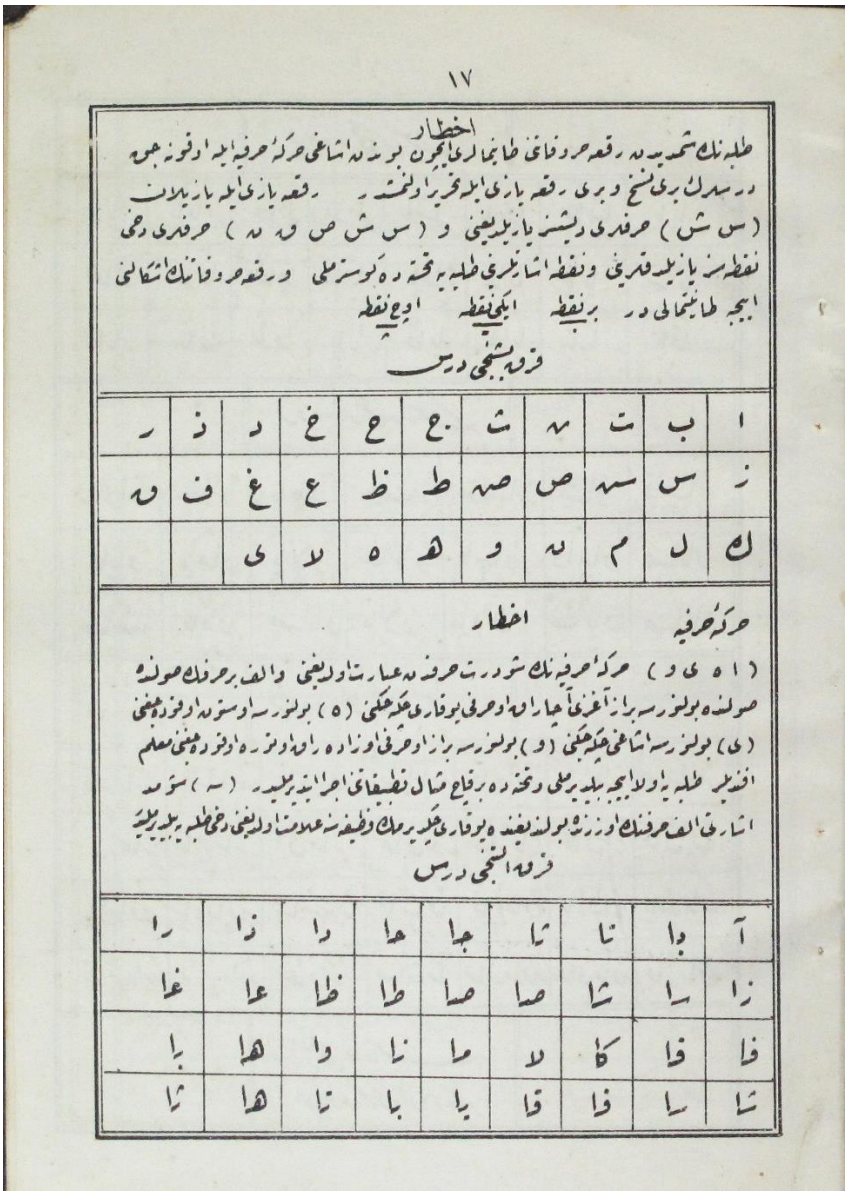
Mehmed Hamdi Bey'in bu harf örnekleri rık'a harfleri için söylenebilecek ne varsa hepsini kapsayacak güzelliktedir. Sayfanın sol alt köşesinde imzası bulunan Hamdi Bey hocası İzzet Efendi'nin adını burada da zikretmiştir.

Resim 98–Mehmed Hamd Bey'in rık'a satır örneği, h. 1331 (Nurullah Özdem Arşivi)

H. 1331 tarihli bu yazısında, aynı metni iki farklı boyut kalem kullanarak adeta inci gibi yazmıştır. Bu satırlarda, ince rık'a hattının bütün letâfetini görmekteyiz. Son satırda ise *nemekahû Mehmed Hamdi min tilâmîz merhûm İzzet Efendi gufire lehümâ 1331 a'* şeklindeki imzasını görmekteyiz.

Mehmed Hamdi Bey'in rık'a hattı üzerinde yaptığı çalışmaların bir diğerini de h. 1338 yılında yayınlanmış olan *Elifbâ-yı Cedîd* isimli elifbâ üzerinden görmekteyiz. Nesih ve rık'a harf çeşitleri ile hazırlanan elifbâ cüzü 33 sayfadan oluşmaktadır.

١٧

اخطار

طلبه نك تعلم يده رقعه حروفاتى طابنجارى ايچون بونده اشاغى حركه حرفيه ايله اوقونه جقدر سدك برى نسخ و برى رقعه يازى ايله تحرير اولنمشدر رقعه يازى ايله يازيلان (س ش) حرفندى ديشسز يازيلديغى و (س ش ص ض ط ظ) حرفندى دخى نقطه سز يازيلمه قدرينى و نقطه اشاريلرى طلبه يه تحته ده كوسترملى و رقعه حروفاتك اشكالى ايچون طابلتمالى در بر نقطه ايكى نقطه اوچ نقطه

فرقه بشنجى درس

ا	ب	ت	ث	ج	ح	خ	د	ذ	ر	
ز	س	ش	ص	ض	ط	ظ	ع	غ	ف	ق
ك	ل	م	ن	و	ه	ة	لا	ى		

حركه حرفيه اخطار

(ا ه ى و) حركه حرفيه نك شو درت حرفه نه عبارت اولديغى و الف بر حرفك صوكنده صوكنده بولنورسه بر از آغزى آچيلوب اوحرفى بوفارى حركه حكمى (ه) بولنورسه اوسوندن اوفورده يعنى (ى) بولنورسه اشاغى حركه حكمى (و) بولنورسه بر از اوحرفى اوزاده راه اوفورده يعنى معلم افندى طلبه يه اولايجه بلديرملى و تخته ده برقاچ مثال تطبيقاتى اجرا ايتديرملى (ء) سوندن اشارتى الف حرفنك اوزرنده بولنديغنده بوفارى حركه يرنك وظيفه سنه علامت اولديغنى دخى طلبه يه بلديرملى

فرقه التنجى درس

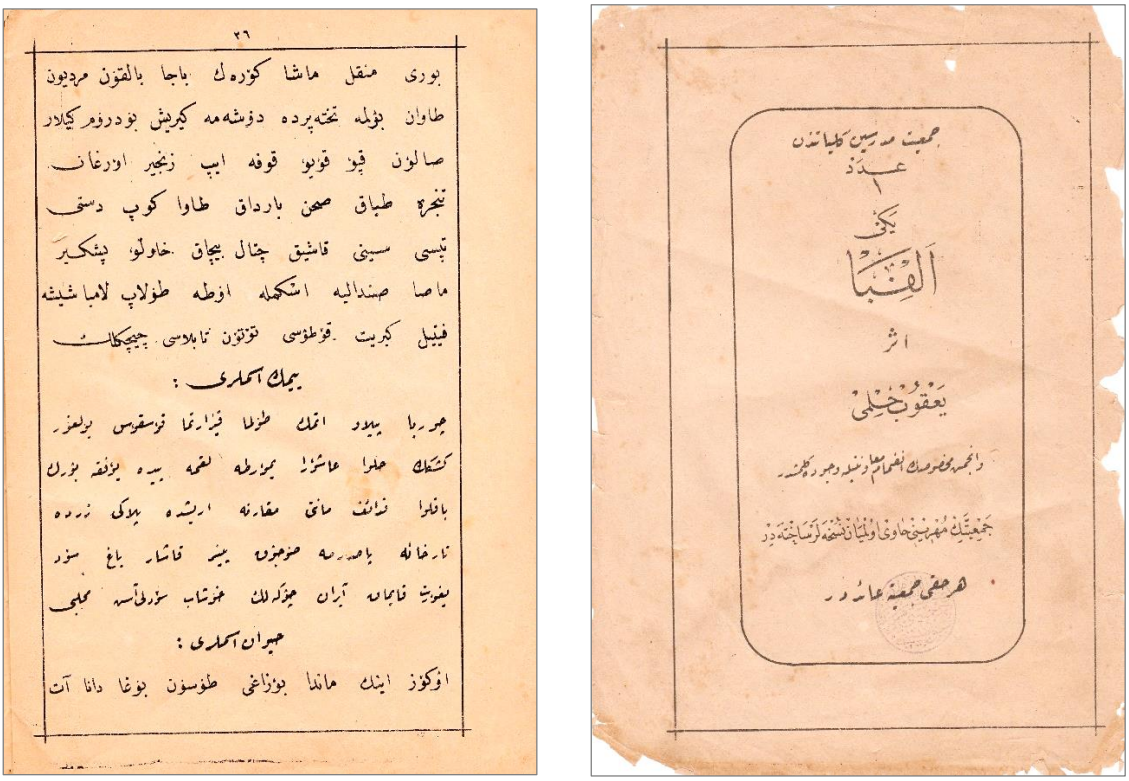
آ	با	تا	ثا	جا	حا	خا	دا	ذا	را
زا	سا	شا	صا	ضا	طا	ظا	عا	غا	
فا	قا	كا	لا	ما	نا	وا	ها	يا	
ثا	سا	فا	قا	يا	با	تا	ها	ثا	

Resim 99– *Elifbâ-yı Cedîd*, Mehmed Hamdî s. 17 (Atatürk Kitaplığı)

Resim 100– İmza detay, *Ed'afü'l küttâb Muhammed Hamdî min telâmîzi el-hac Kâmil Efendi sene 1338*

Hamdî Bey'e ait bir diğer elifbâ cüzü de yine h. 1338 yılında *Yeni Elifbâ* adıyla yayınlanmıştır. 41 sayfadan oluşan bu elifbâ cüzü nesih ve rık'a yazıları ile hazırlanmıştır.

Resim 101– *Yeni Elifbâ*, sağda kapak fotoğrafı, solda 22. Sayfa, h.1338, Mehmed Hamdî Efendi
(İsmail Yazıcı Kütüphanesi)

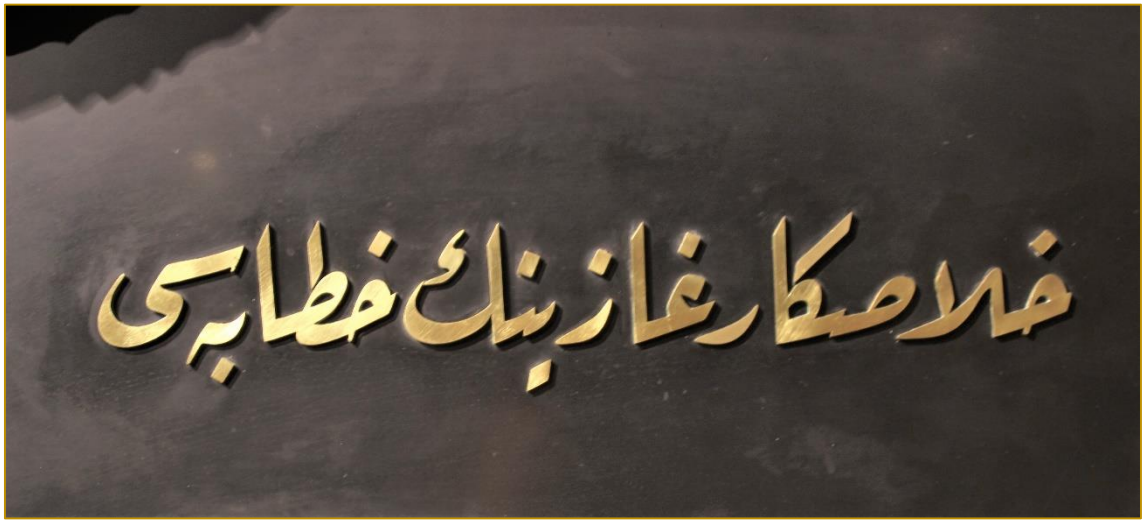
Resim 102– *Yeni Elifbâ* imza detay, sayfa 40, *Ed'afü'l Küttâb Muhammed Hamdi min telâmîzi el-hâc Ârif Efendi ve ba'de el-hâc Kâmil Efendi gufira lehum sene 1338.*

Bu elifbâ cüzleri vesilesiyle Mehmed Hamdi Bey'in, Bakkal Ârif Efendi'den sonra Kâmil Bey'den de ders aldığı görülmektedir.

Sofu Mehmed Hamdi Efendi, ince rık'ada hüner sahibi olduğu kadar celî rık'ada da aynı kudrete sahiptir. Bunun en nâdide örneğini İstanbul / Şişli Atatürk Müzesi'nde görmekteyiz. Mustafa Kemal Atatürk'ün İstanbul'u ziyaretinde Dolmabahçe Sarayı'nda yaptığı konuşma metnini Mehmed Hamdi Efendi rık'a ile yazmış, İsmail Hakkı Altunbezer ise büyük bir titizlik ve incelikle yazıyı pirinçten keserek mermer zemin üzerine hakk etmiştir[83] (bkz. Resim 103).

Resim 103– "Halaskârgazînin Hitâbesi" 1 Temmuz 1927, Mehmed Hamdi. (S.D. Fotoğraf Arşivi)

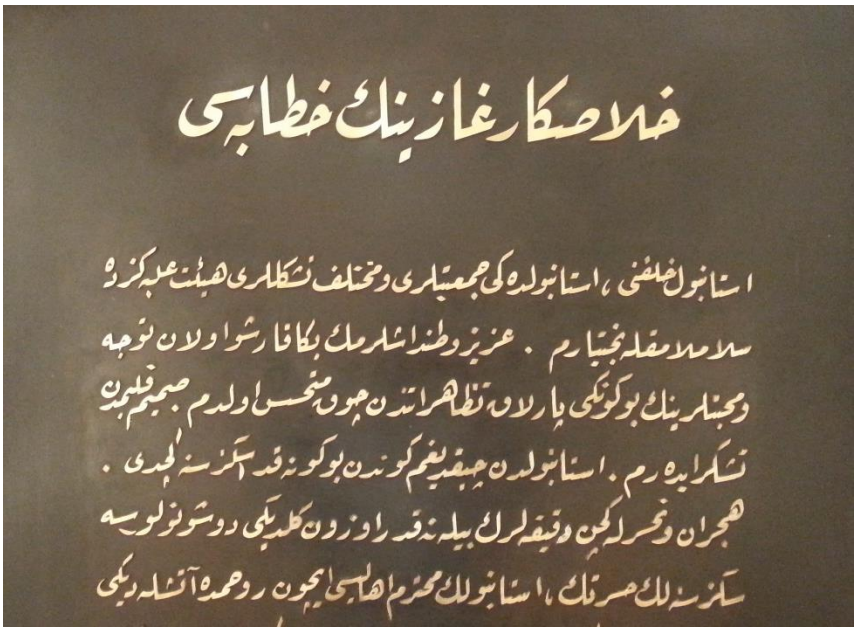

Resim 103.a– *Halaskârgazinin Hitâbesi* detay. (S.D. Fotoğraf Arşivi)

[83] Ahmed Zahid Çelebi, "Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Bir Hattatın Portresi: Tuğrakeş İsmail Hakkı Altunbezer (1873-1946)", YL. (yayınlanmamış tez), İstanbul 2016, s. 101.

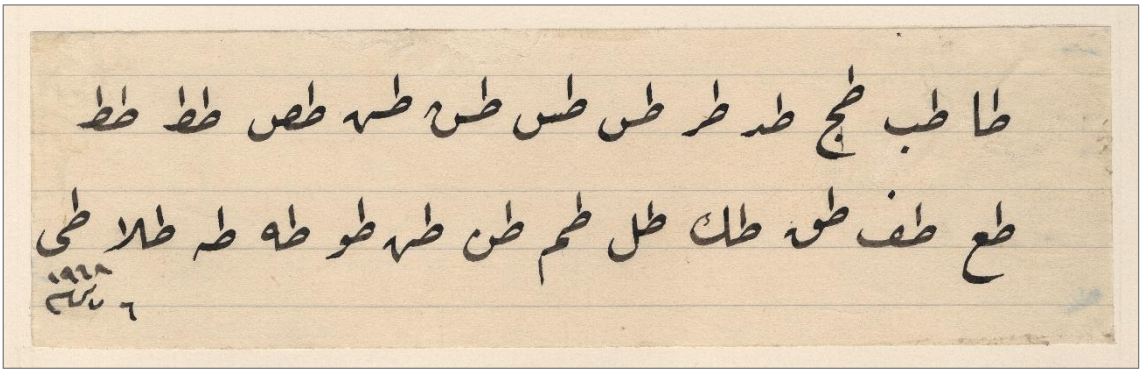
Resim 103.b– İmza ve tarih detay, *1 Temmuz 1927 Cuma "Hamdî"* (S.D. Fotoğraf Arşivi)

Sofu Mehmed Hamdi Bey Erkân-ı Harbiyye Matbaası başhattatı vazifesinde bulunduğu yıllarda, talebeleri arasında, ta'lik-nüvîs hattat Kemal Batanay (ö. 1981) da yer almaktadır. Kemal Batanay, sülüs, nesih ve rık'a hatlarını Hamdi Bey'den öğrenmiştir.[84]

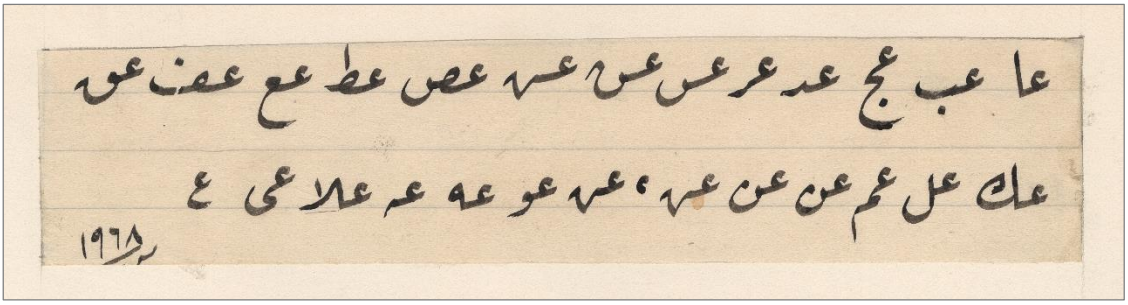
Resim 104– Sofu Mehmed Hamdî Bey'in Kemal Batanay'a yazı çıkartmaları (M. Serin Arşivi)

Kemal Batanay Sofu Mehmed Hamdi Efendi'den öğrendiği rık'a hattını, daha sonra yetiştirdiği talabelerine de aktarmıştır. Kemal Batanay'ın talebeleri arasında yer alan günümüz ta'lik hattatlarından, hattat Muhittin Serin ve hattat Savaş Çevik, rık'a ve ta'lik yazılarını Kemal Bey'den meşk etmişlerdir.

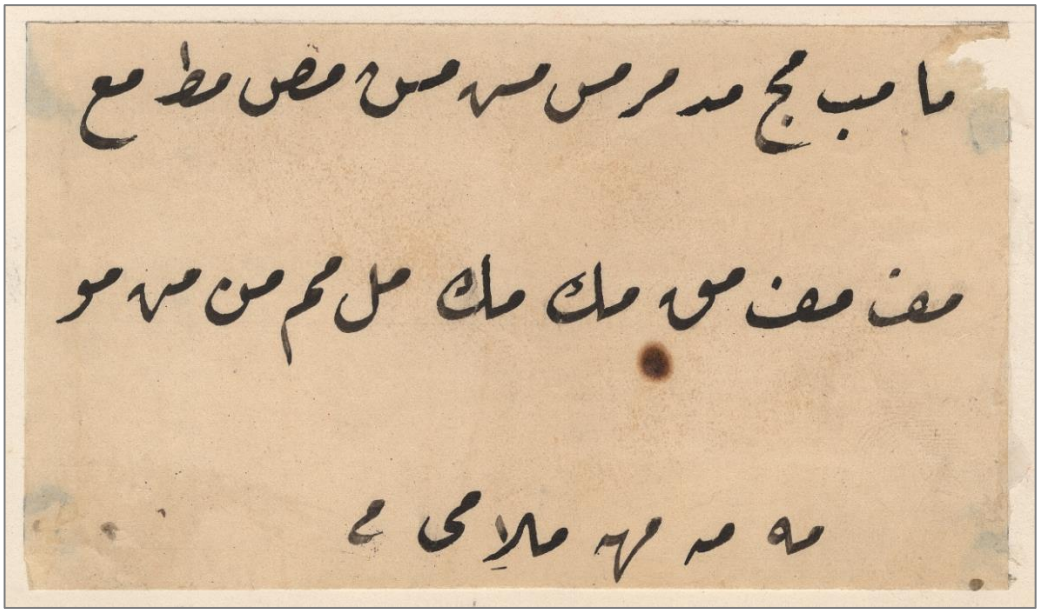

Resim 105– Kemal Batanay'a ait rık'a *tı* meşki, 1968 (M. Serin Koleksiyonu)

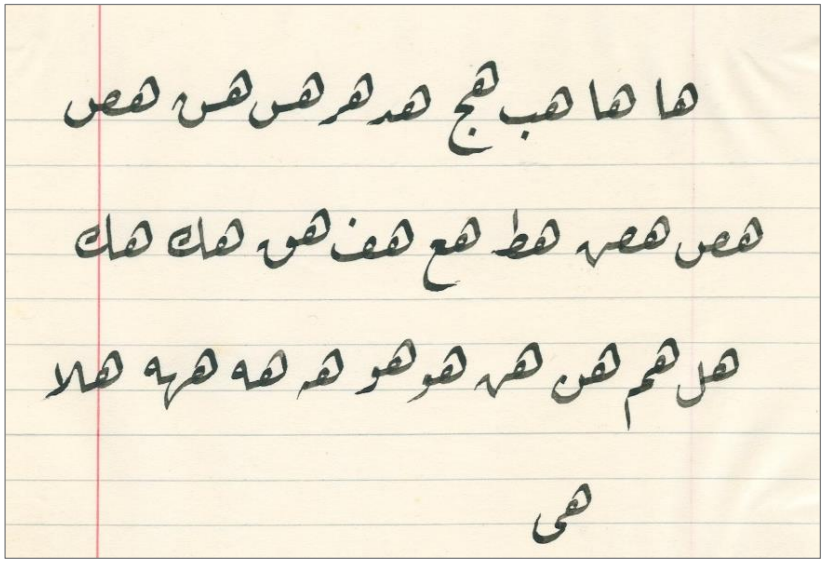
[84] Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, bs. 4, s. 388.

Resim 106– Kemal Batanay'a ait rık'a *ayn* meşki, 1968 (M. Serin Koleksiyonu)

Resim 107– Kemal Batanay'a ait rık'a *mim* meşki (M. Serin Koleksiyonu)

Resim 108– Kemal Batanay'a ait rık'a *he* meşki (S. Çevik Koleksiyonu)

2.16. Mustafa Halîm Özyazıcı (1897-1964)

1313/1898 yılında İstanbul'da doğan Mustafa Halîm Özyazıcı, nalıncı Hacı Cemal Efendi'nin oğludur.

İsa kapısı ibtidai mekteplerinde bir müddet okuduktan sonra Gülşen-i Mearif rüşdî mektebine devam etmiş ve yüksek derece ile mezun olmuştur. Eski Sanayi-i Nefise mektebindeki hâk ve resim bölümüne başlamış, bir yıl sonra da yeni açılan Medresetü'l-Hattâtîn'e kaydını yaptırmıştır (1915)[85]. Henüz rüşdî mektebinde iken yazı hocası olan Hâmid Aytaç'tan rık'a yazısını öğrenmiş[86] ve takdirini kazanmıştır. Mektep haricinde de cuma günleri hocasının derslerine devam ederek diğer yazıları da meşke başlamıştır. Bu arada Divan-ı Hümayun mühimme kalemi müdürü Ferid Bey (1858-1930)'den de istifade etmiştir.

Halim Bey, yazıya olan sevgi muhabbetiyle her fırsatta hocalarından istifade etmeye çalışmış ve yazı hususunda müstesnâ bir birikime sahip olmuştur. Medreseye devamında, önce Hasan Rızâ'dan daha sonra Hacı Kâmil Akdik'ten sülüs ve nesih, Hulûsi Efendi'den ta'lik, Tuğrakeş İsmail Hakkı Bey'den celî sülüs ve tuğra, Ferid Bey'den dîvânî ve celî dîvânî, Mehmed Saîd Bey'den de rık'a meşk ederek Mederesetü'l-Hattâtîn'den mezun olmuştur (1918).[87]

Resim 109– Halîm Efendi'nin hocası Kâmil Akdik'e yazdığı rabbiyessir meşki, altta hocasının sülüs hurûfatı ve imzası (M Serin arşivi)

[85] Derman, *Medresetü'l-Hattâtîn*, İstanbul 2015, s. 155.
[86] Ae., s. 155.
[87] Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar,* 4. bsk., İstanbul 2010 s. 281., Derman, *age*., s: 156., İbnülemin Mahmud Kemal İnal, *Son Hattatlar*, İstanbul 1970, s. 105., Serin *Halim Efendi'nin Meşk Mecmuası*, İstanbul 2017, s. 7.

Rı'a hocası Said Bey vesilesiyle Dîvân-ı Hümâyûn Kalemi'ne giren Halîm Efendi, askerlik görevini de hattat olarak Matbaa-i Askeriyye'de yapmıştır (1916).

Mustafa Halim Efendi 6 Ekim 1918'de Medresetü'l-Hattâtîn'de yapılan icâzet merâsiminde, celî sülüs ve tuğra nevilerinden icâzet almıştır (bkz. Resim 110). Diğer yazı nevilerini de meşk etmesine rağmen yalnızca medresenin verdiği icazetnâmesi bulunmaktadır. Hocalarından, eski usulle icâzetnâme almadığına her zaman hayıflanırmış.[88]

Resim 110– M. Halîm Özyazıcı'ya Medresetü'l-Hattâtîn'den verilen celî sülüs ve tuğra icâzetnâmesi
(U.Derman *Medresetü'l Hattâtîn Yüz Yaşında*)

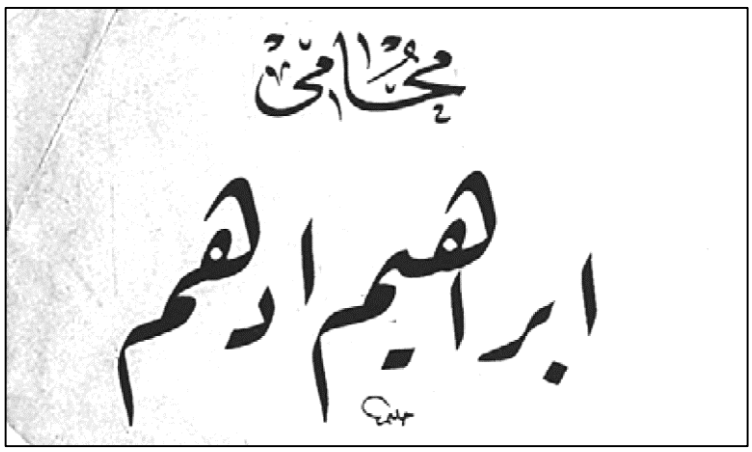
[88] Derman, *age*, *Medresetü'l-Hattâtîn*, İstanbul 2015, s. 156.

Matbaa hattatlıklarının yanı sıra 1924'te Bâbıâli'de bir yazıhâne açıp serbest çalışmalar yaparak bütün yazı nevilerinden eserler üretmiştir. Aynı zamanda bu yazıhanede kartvizit, mühür, kitap başlığı gibi piyasaya da işler çıkarmıştır.

Resim 111– Kartvizit, Rık'a: *Diş Tabibi*, Ta'lik: *İhsan*

Kartvizit çalışmalarındaki isim kompozisyonlarında daha çok sülüs ve ta'lik yazılarını tercih etmekte rık'ayı ise genelde unvan veya adres bilgilerinde kullanmaktadır. Ancak rık'a ile isim kompozisyonları da yok değildir.

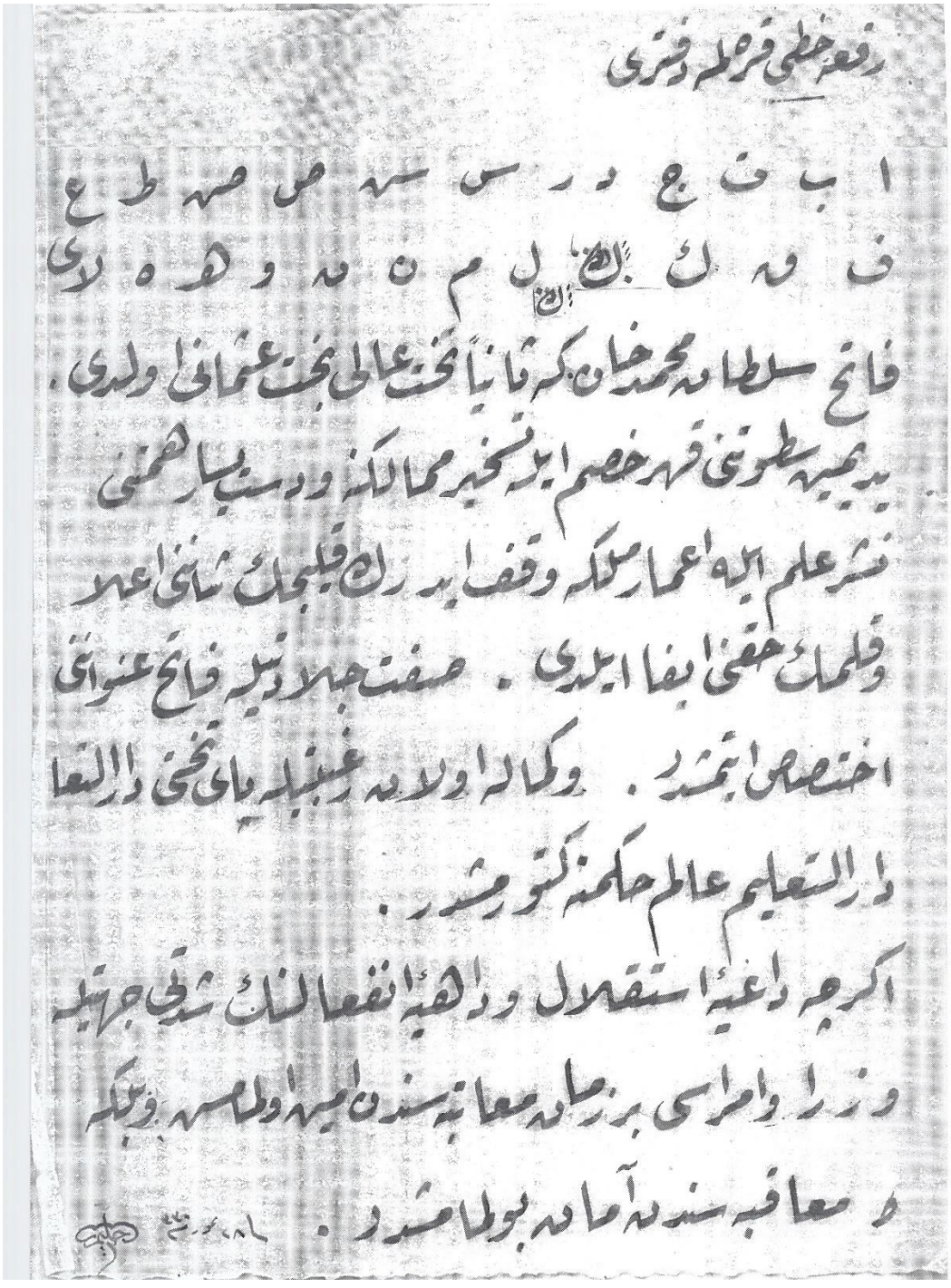
Resim 112– Kartvizit, Nesih: *Muhâmî*, Rık'a: *İbrahim Edhem* (Halûk Perk Koleksiyonu)[89]

1928 yılında gerçekleşen harf devrimiyle yazıhanesini kapatmak durumunda kalan Halîm Bey, Topkapı dışında Tepebağ semtinden bir arazi satın alarak, uzun yıllar bağcılıkla meşgul olmuştur. Ama hiçbir zaman yazıya ara vermemiş meşguliyeti çok olmasına

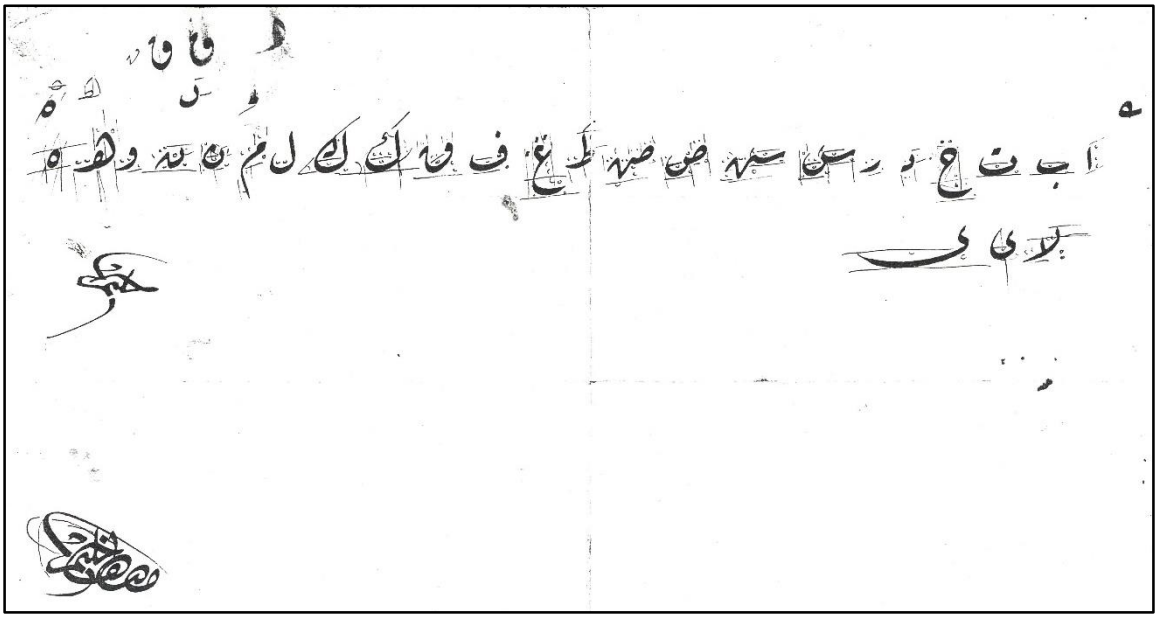
[89] Süleyman Berk, *Halûk Perk Kartvizit Koleksiyonu Çerçevesinde Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Hattat Mustafa Halim Efendi ve Kartvizit Çalışmaları*, Tuliya Dergisi, İstanbul 2005, s. 329.

rağmen sürekli yazı yazmaya devam etmiştir. Halîm Efendi'nin yazıya olan merakını, tuttuğu defterlerden de anlamaktayız.

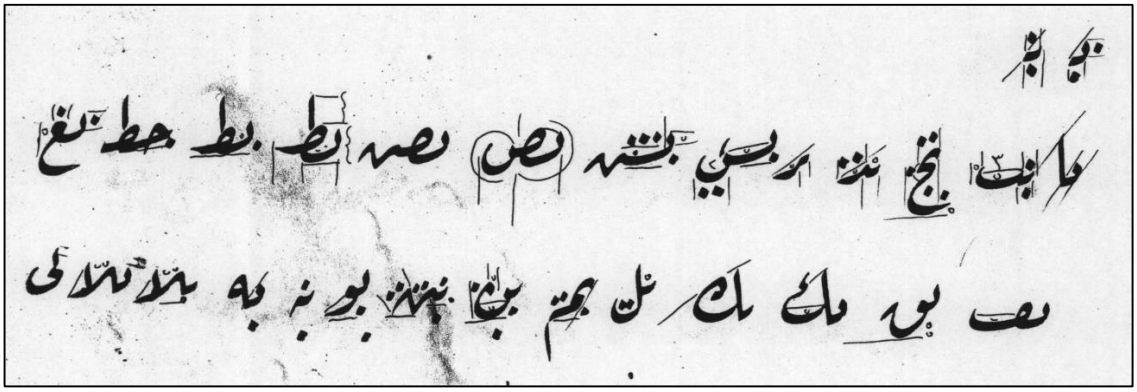
Gençlik yıllarında tuttuğu "Karalama Defteri", "Rık'a Karalama Defteri" isimleri ile karşımıza çıkmaktadır. Bu defterler sayesinde Halîm Efendi'nin o yıllara ait rık'a yazılarından da kendi tavrının oluşumunu görmekteyiz (bkz. Resim 113-116).

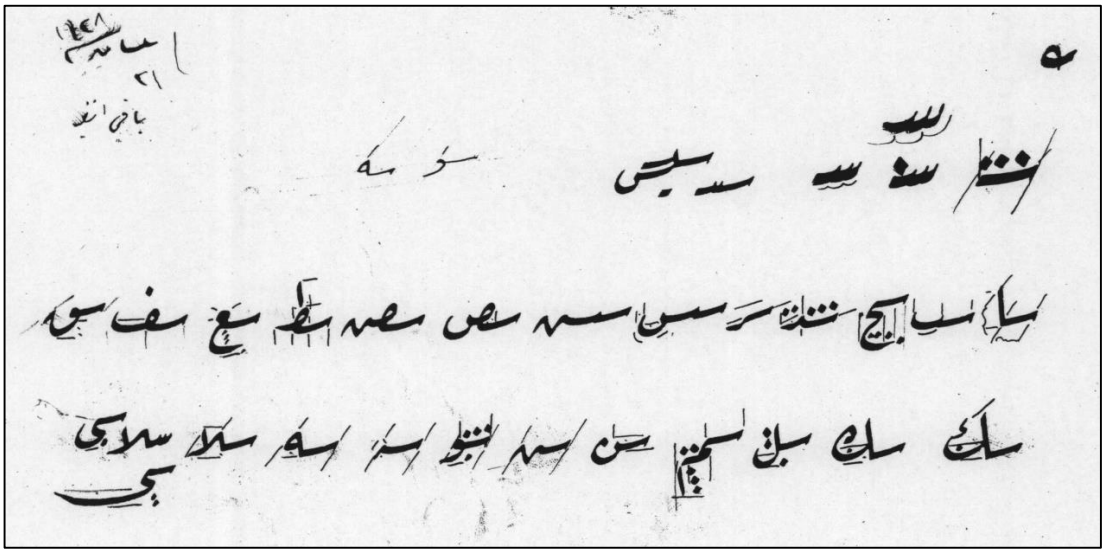
Resim 113– M. Halîm Özyazıcı *Rık'a Hattı Karalama Defteri*, 1330/1912 (Nurullah Özdem Arşivi)

Resim 114– M. Halîm Özyazıcı *Rık'a Hattı Karalama Defteri*, hurûfât (N. Özdem Arşivi)

Resim 115– M. Halîm Özyazıcı *Rık'a Hattı Karalama Defteri*, *bâ* meşki (N. Özdem Arşivi)

Resim 116– M. Halîm Özyazıcı *Rık'a Hattı Karalama Defteri*, *sin* meşki (N. Özdem Arşivi)

1946 yılında Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'ndeki Türk Tezyînî Sanatlar Şubesi'ne hüsn-i hat muallimi olarak tâyin edilmiştir[90]. İlk defa hat hocalığı vazifesini yapacak olan Halim Efendi, talebelerinin bu sanatı öğrenebilmeleri için elinden geleni yapmakta ve akademinin diğer şubelerinden dahi öğrencileri derse davet ederek yazı yazmalarını teşvik edecek sözler sarf etmektedir. Talebelerine verdiği önemi ve hocalık vazifesindeki titizliğini akademide tuttuğu talebe kayıt defterlerinden anlamaktayız. Bu defterlerde, talebelerin fotoğraflarının hemen yanında; ismi ve soyadı, baba adı, meşguliyeti, derece-i tahsili, adresi ve başladığı tarih, Halîm Efendi'nin rık'a hattıyla yazılmıştır.

Resim 117– M. Halîm Efendi Özyazıcı'nın 1951-1952 senesinde tutulan talebe kaydı defterinden
(S. Berk arşivi)

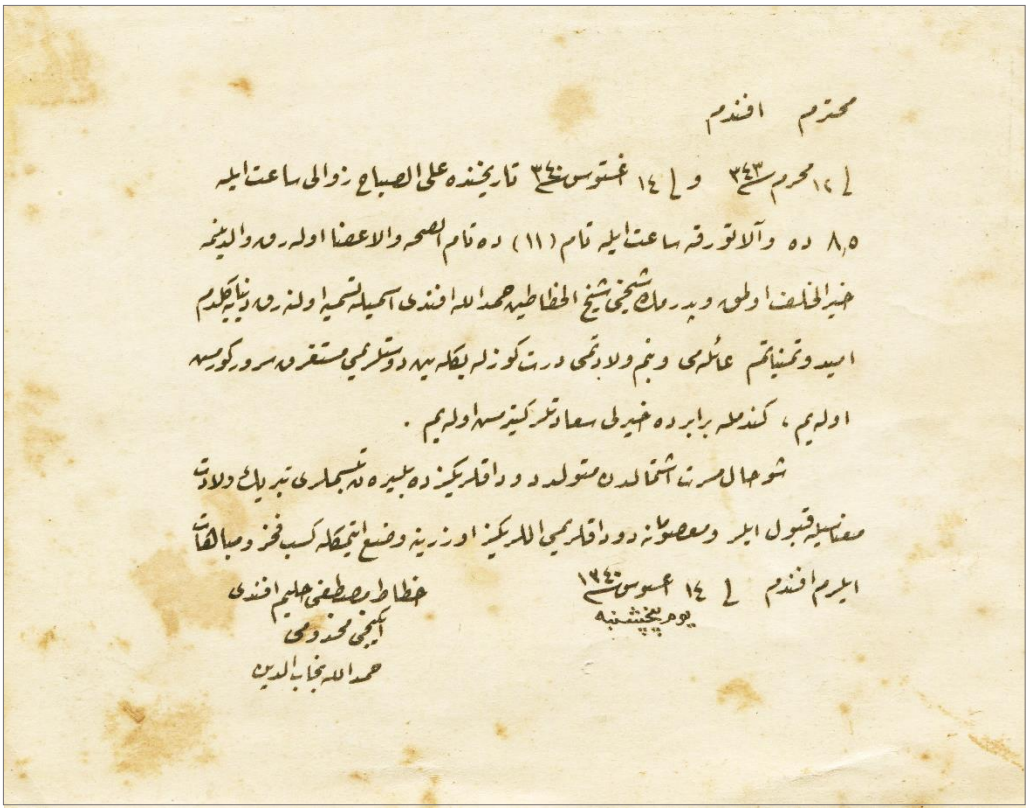
[90] Serin, *age*., s. 284., Derman, age., s. 162.

Halim Efendi'nin vefatından sonra, terekesinden çıkan önemli evrakların arasında yer alan bu talebe kayıt defterleri 1949-1952 senelerini kapsamaktadır. Bazı kayıtlarda talebenin sadece fotoğrafı bulunmaktadır, kimilerinin ise yalnızca bilgileri var fotoğrafı yoktur fakat bunların sayısı daha azdır. Bazı talebelerin kayıtlarında ise "devam etmiyor" ibaresi bulunmaktadır.

Değişik okullardan, bölümlerden ve mesleklerden insanların, Halîm Bey'den yazı dersi aldığı görülmektedir, defterlerdeki isimler arasında bugün tanınan isimlere de rastlanmaktadır, bunlardan bazıları: Prof. Dr. Şinasi Tekin, Prof. Dr. Orhan Okay, Hattat Ref'et Bey'in oğlu Cemil Yazgan ve Dr. Tahsin Aykutalp'tir. Bunların yanı sıra sanatını devam ettiren hattatlardan da Saim Özel (ö. 2005), Bekir Pekten (ö. 1994) ve Recep Berk (ö. 1978) de bu defterde yer alan talebeler arasındadır[91].

1963 yılına kadar akademiye devam ederek birçok öğrenciye yazı öğreten Halim Efendi akademi haricinde de dersler vermiştir. Bu en verimli sanat hayatında birçok mimârî yapının da kitâbe, kuşak ve kubbe yazılarını büyük bir ustalıkla yazmıştır.

İlk evliliğini 1918 yılında yapan Halim Efendi üç kere evlenmiştir. İki erkek biri kız üç çocuğu vardır. Halim Efendi oğlu Hamdullah Necâbeddin'in doğumunda, rık'a hattı ile bir tebrik kartı yazmıştır.

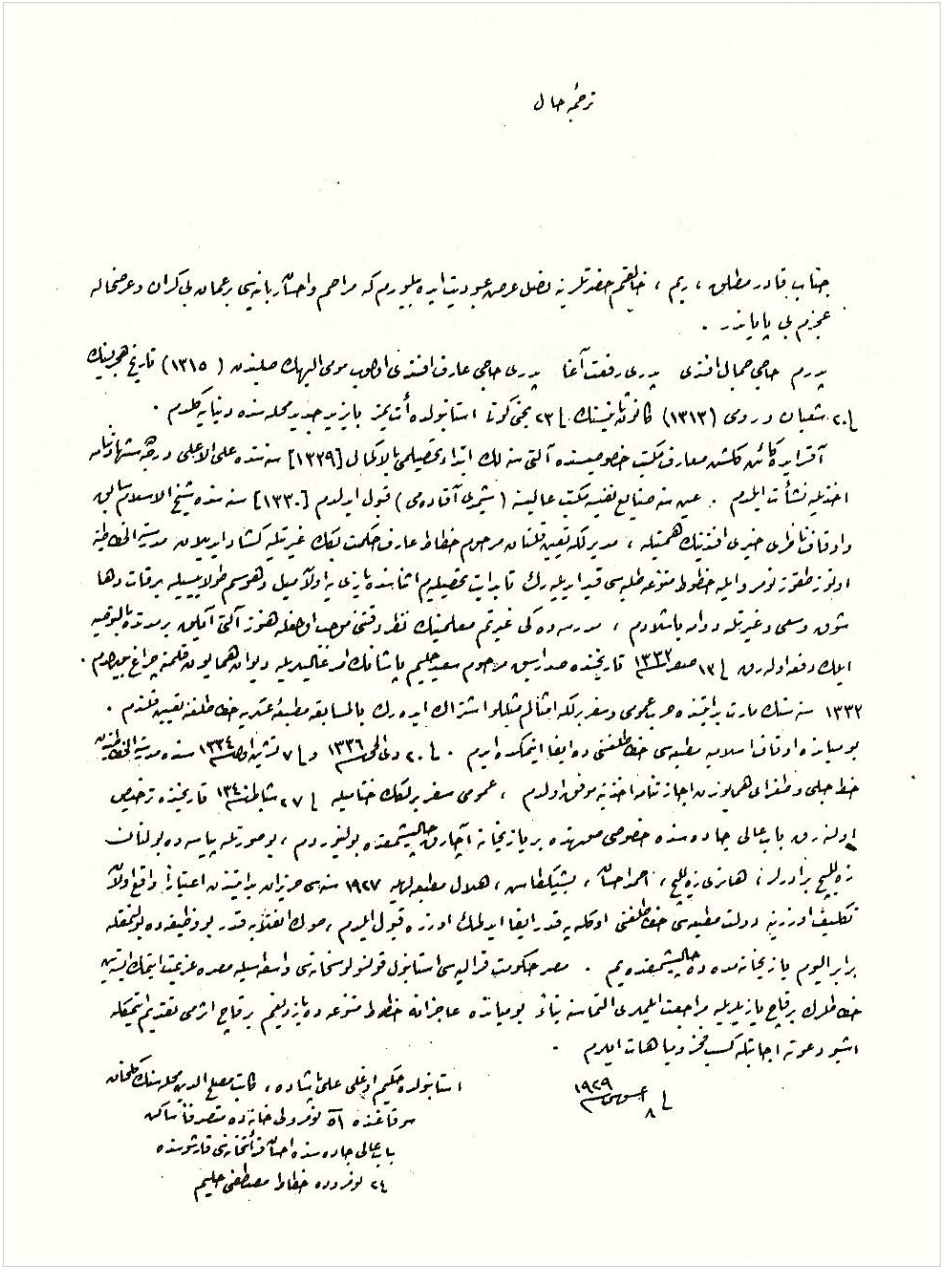

Resim 118- Oğlu Hamdullah Necâbeddin'in doğumunda rık'a hattı ile yazdığı ve bastırdığı bir tebrik kartı
(S. Berk Arşivi)

[91] Süleyman Berk, *Hattat Mustafa Halim Özyazıcı ve Tuttuğu Talebe Kayıt Defterleri*, YÜ. İlahiyat Fak. Hakemli Dergisi, sayı 1, Yalova 2015, s. 27.

Halim Efendi 20 Eylül 1964 tarihinde bir trafik kazası geçirerek 30 Eylül 1964'te vefat etmiş, Silivrikapı Kozlu Mezarlığı'na defnedilmiştir.[92]

Halim Efendi'nin kendi ifâdeleriyle yazdığı, Mısır İstanbul Başkonsolosluğu'na takdim edilmek üzere, Mısır'a gitmek istediğini belirten bir terceme-i hâli bulunmaktadır. Hayatının önemli safhaları hakkında bilgi sahibi olmamızı sağlayan bu otobiyografiyi Halim Efendi rık'a hattıyla yazmıştır.

Resim 119– Halim Efendi'nin kendi hattıyla terceme-i hâli.[93]

[92] Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar,* 4. bsk., İstanbul 2010 s. 284., Derman, *age*., s: 163., İbnülemin Mahmud Kemal İnal, *Son Hattatlar*, İstanbul 1970, s. 107., Serin, *Halim Efendi'nin Meşk Mecmuası*, İstanbul 2017, s. 9.

[93] Serin, Kubbealtı Akademi Mecmuası, sayı: 2, İstanbul Nisan 2001, s. 56.

"*Terceme-i Hâl*[94]

Cenâb-ı Kadir-i mutlak, Rabbim, hâlikım Hazretleri'ne nasıl arz-ı ubudiyet edebilirim ki merâhim ve ihsân-ı Rabbâniyyesi bir ummân-ı bî-kerân ve arz-ı hâle aczim bîpâyândr.

Pederim Hacı Cemal Efendi pederi Rif'at Ağa pederi Hacı Ârif Efendi olup mûmâileyhin sulbünden (1315 târih-i hicrîsinin 20 Şâban ve Rûmî (1313) Kânûn-ı sânîsinin 23.üncü günü İstanbul'da Etyemez Bâyezîd-i cedîd mahallesinde dünyaya geldim.

Aksaray'da kâin Gülşen-i Maârif Mekteb-i husûsîsinde altı senelik ibtidâî tahsilimi bi'l-ikmal (1329) senesinde aliyyü'l-a'lâ derecede şehâdetnâme ahz ile neş'et eyledim. Aynı sene Sanâyi-i Nefîse Mekteb-i Âlî'sine (şimdi Güzel Sanatlar Akademisi) kabul edildim. (1330) senesinde Şeyhülislâm-ı sâbık ve Evkâf Nâzırı Hayri Efendi'nin himmetiyle, müdürlüğe tâyin kılınan merhum Ârif Hikmet Bey'in gayretiyle küşâd edilen Medresetü'l-Hattâtîn'e otuz dokuz numara ile hutut-ı mütenevvia talebesi kaydedilerek tâ bidâyet-i tahsiliyyem esnâsında yazıya olan meyl ve hevesim dolayısıyla bir kat daha şevk ve sa'y ve gayretle devâma başladım; medresedeki gayretim muallimînin nazar-ı dikkatini mûcib olmakla henüz altıaylık bir müddette bi't-tavsiye ilk defa olarak 12 Safer 1332 târihinde Sadr-ı Esbak merhum Said Halîm Paşa'nın emr-i âlîleriyle Dîvân-ı Hümâyûn Kalemi'ne çerağ buyuruldum. 1332 senesinin mart bidâyetinde Harb-i umûmî ve seferberliğe emsâlim misillû iştirak ederek bi'l-müsâbaka Matbaa-ı Askeriyye hattatlığına tâyin kılındım. Bu meyânda Evkâf-ı İslâmiyye matbaası hattatlığını da ifâ etmekte idim. 20 Zilhicce 1326 ve 7 Teşrinievvel 1334 senesinde Medresetü'l-Hattâtin'den hatt-ı celî ve tuğray-ı hümâyûndan icâzetnâme ahzine muvaffak oldum. Umûmî seferberliğin hitâmıyle 27 Şubat 1340 târihinde terhis olunarak Bâb-ı Âli caddesinde husûsî surette bir yazıhâne açarak çalışmakta bulunuyordum. Bu surette piyasada bulunan Zelliç Birâderler, Henry Zelliç, Ahmed İhsan, Beşiktaş, Hilâl matbaalarıyla *1927 senesi Haziran bidâyetinden îtibâren vâki' olan teklif üzerine Devlet Matbaası hattatlığını öğleye kadar îfâ edilmek üzere kabul eyledim. Son inkılâba kadar bu vazîfede bulunmakla berâber elyevm yazıhânemde de çalışmaktayım. Mısır Hükümet-i Kraliyesi İstanbul Konsoloshânesi vasıtasıyle Mısır'a azîmet etmek isteyen hattatların birkaç yazılarıyla mürâcaat eylemeleri iltimâsına binâen bu meyanda âcizâne hutut-ı mütenevviada yazdığım birkaç* eserimi *takdim etmekle iş bu dâvete icâbetle kesb-i fahr u mübâhât eylerim.*

8 Ağustos 1929

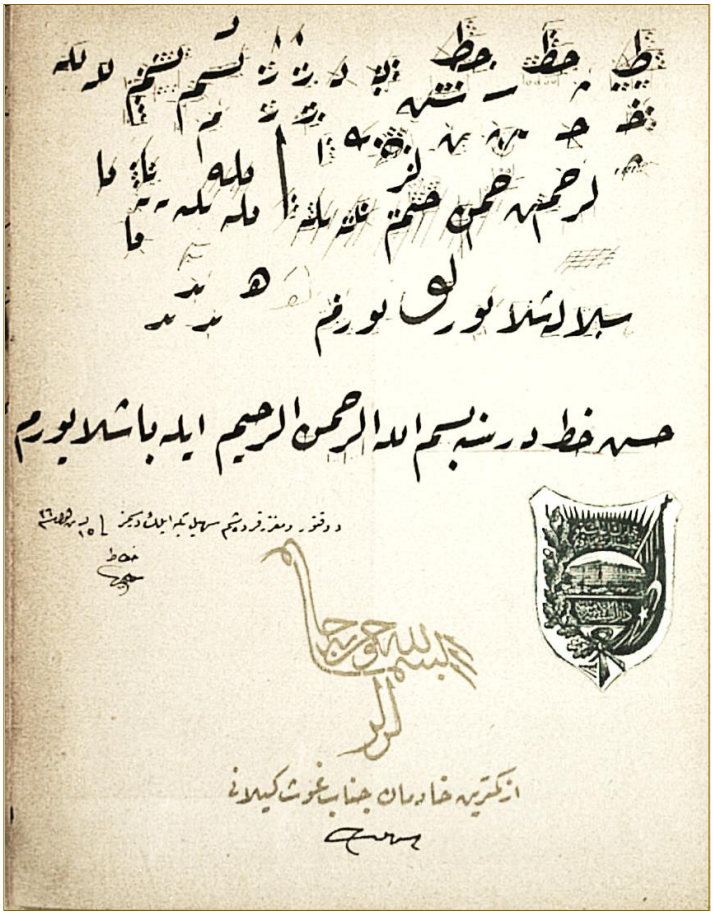
İstanbul'da Hekimoğlu Alipaşa'da, Kâtip
Muslihuddin Mahallesi'nin Gülhâne sokağında
51 numaralı hânede mutasarrıfen sâkin
Bâb-ı ali Caddesi'nde İhsan Kıraathânesi karşısında
24 numarada Hattat Mustafa Halîm."

[94] Serin, Kubbealtı Akademi Mecmuası, sayı: 2, İstanbul Nisan 2001, s. 54-55.

Halim Özyazıcı hattın her nevini büyük bir ustalıkla yazan döneminin en nâdide hattatlarındandır. Çok sür'atli ve taslak hazırlamadan yazması onun bu sanattaki alâmet-i farikası sayılabilirdi. Çocukluk arkadaşı sayılan Ahmed Süheyl Ünver, Halim Bey'in bu vasıflarını şu şekilde ifâde etmiştir:

"Bir sanatkâr eserini evvelâ zihninde şekillendirmeli, oradan eline inmelidir. İş kafada oldu mu doğuştan geliyor demektir. Muvaffakiyet de buna bağlıdır. Bir şey kafada olgunlaşmadı mı sâhibini ileri götürmez. İşte Halim, yazacağı metni önce kafasında istifine sokardı, sonra kâğıda naklederdi. Müsveddesi yoktu. Nefes alır gibi şaheserler yazıyordu. Sonra bunu akılların kabul edemeyeceği bir süratle yazardı. Onu yazarken görmek çok zevkli olurdu.[95]"

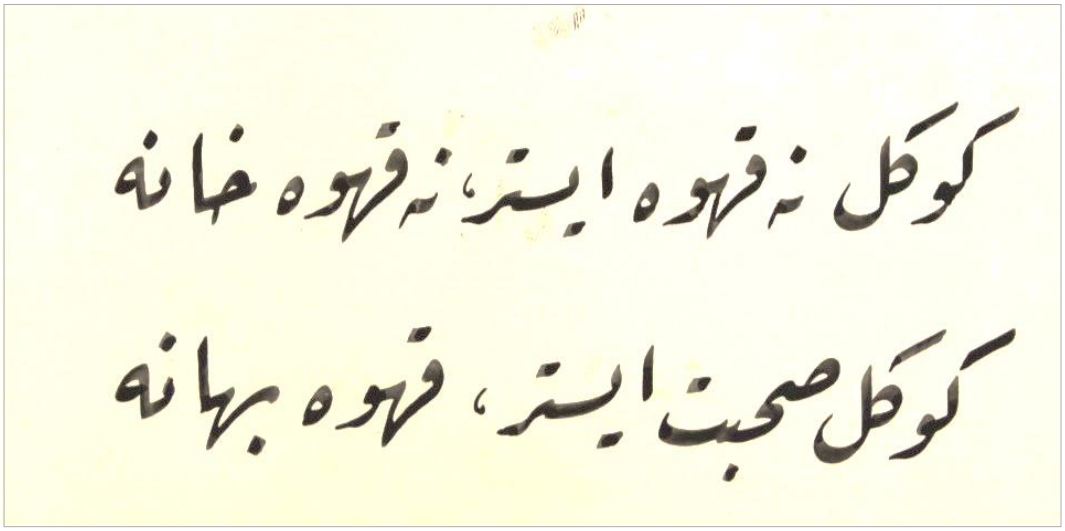
Bütün yazıları büyük bir ustalıkla yazan Halim Efendi rık'a yazısında da hüner sahibidir ve bu yazı nevinde de bir hayli örneği ve meşkleri bulunmaktadır. Süheyl Bey de Halim Efendi'den yazı dersi almıştır. Rık'a hattı ile başladığı ilk meşkinin altında Halim Efendi'nin "Doktor ve .. kardeşim Süheyl Bey'e ilk dersimiz" notu bulunmaktadır.

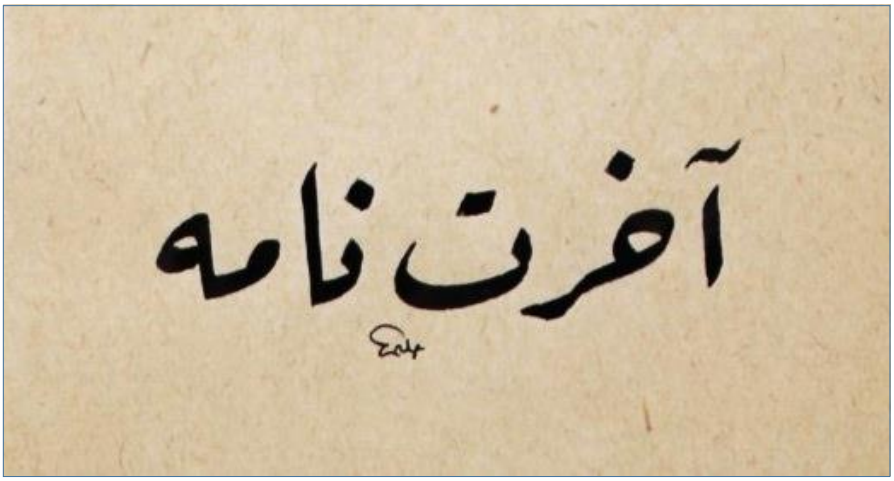
Resim 120– Süheyl Ünver'in, Halim Efendi'den ilk ders meşki (Süheyl Ünver, Süleymaniye Ktp. 47/7)

[95] Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar,* 4. bsk., İstanbul 2010 s. 288, Serin, *Halim Efendi'nin Meşk Mecmuası*, İstanbul 2017, s. 10.

Süheyl Ünver'in Halim Efendi adına tuttuğu defterde bulunan rık'a örnekleri:

Resim 121- Halim Efendi'nin Rık'a satır çalışması (S. Ünver, Süleymaniye Ktp. 47/7)

Resim 122- Halim Efendi'nin Celî Rık'a çalışması *Âhiretnâme* (S. Ünver, Süleymaniye Ktp. 47/7)

Rık'anın her alanında yazı örneklerine rastladığımız Halim Efendi'nin, bu yazının gelişmesi ve öğrenilmesi noktasında da bir hayli çalışmaları vardır. 20. asrın başında Mehmet İzzet Efendi'nin üslubuyla yeni bir soluk kazanan rık'a hattını 21. asırda temsil eden önemli hattatlardandır. Bugün hat sanatına başlayan talebeye evvela rık'a dersi verilmektedir. Bu ders esnasında, bugün en çok istifade edilen meşk mecmuası M. Halim Özyazıcı'ya aittir.[96] Halim Efendi'nin bu mecmualarda yayınlanan meşkleri, husûsen yazılmış yazılar olmamakla birlikte, talebeye ders esnasında yazılmış meşk örnekleridir.

[96] Saim Özel, Hat Örnekleri, Üçdal Neşriyat, İstanbul 1969., Muhittin Serin, *Halim Efendi'nin Dîvânî, Celî Dîvânî, Rik'a Meşk Murakkaı*, Kubbealtı yay., İstanbul 2000. Muhammed Temimi, *M. Halim Özyazıcı'nın Dîvânî-Celî Dîvânî-Rık'a Meşkleri,* Ircica yay., İstanbul 2003. Muhittin Serin, *Halim Efendi'nin Meşk Mecmuası,* Kubbealtı yay., İstanbul 2016.

Bu meşklerin yazılmasına şahitlik eden talebelerinden, Mimar İbrahim Aydın Yüksel, Halim Efendi'nin vefatından evvelki son 3 buçuk yılını (1961-1964) hocanın rahle-i tedrisatında geçirmiştir. Yazı meşk etmeye ilk nesih ile başlamıştır. Rık'a yazısına olan muhabbeti vesilesiyle hocadan rık'a meşk etmeyi talep eden İ. Aydın Bey, hocasının kabulüyle rık'a yazı meşklerini tamamlamış ancak diğer yazı nevilerini hocanın vefatı ile yarım bırakmak zorunda kalmıştır. Nesih ile rık'a tamamlanmış fakat sülüs yazıda en son "he" meşklerini yazmış ve kalan kısımlarını Hamid Aytaç'tan devam etmiştir.

Resim 123– Halim Efendi, bağ evindeki yazı odasında İ. Aydın Yüksel'in meşkini kontrol ederken, 24.08.1963 (İ. Aydın Yüksel Koleksiyonu)

Kendisiyle bizzat tanışıp hatıralarından istifade ettiğimiz İ. Aydın Bey, Halim Hoca ile geçirdiği vakitleri ve hocasının ders esnasında kendisine bulunduğu tavsiyeleri bizlerle paylaşarak, bizleri o yıllara Halim Efendi'nin atölyesine taşımıştır. Resim 123-125'deki kareler Halim Efendi'nin bağ evinde yaptığı bir ders günündendir. Bu fotoğraflar İ.Aydın Bey'in babası Hasan Selami Yüksel tarafından çekilmiştir.

Halim Efendi'nin talebelerinden bir diğeri de Konyalı merhum Ahmed Selahaddîn Hidayetoğlu'dur. Halim Efendi'nin vefatından evvelki son yıllarında hocadan yazı meşk eden Hidayetoğlu, tuttuğu bir hatıra defterine Halim Efendi için de yer ayırmıştır ve kendisine takdim edilen bu deftere çok kısa bir vakitte, celî divânî besmele yazmış ve rık'a ile muvaffâkiyet temennisinde bulunmuştur (bkz. Resim 127). Ayrıca yine o yıllara

ait, Hidayetoğlu'nun dayısı İsmail Zekai Bey'e ait bir dörtlüğü, Halîm Efendi rık'a hattı ile kaleme almıştır[97] (bkz. Resim 128).

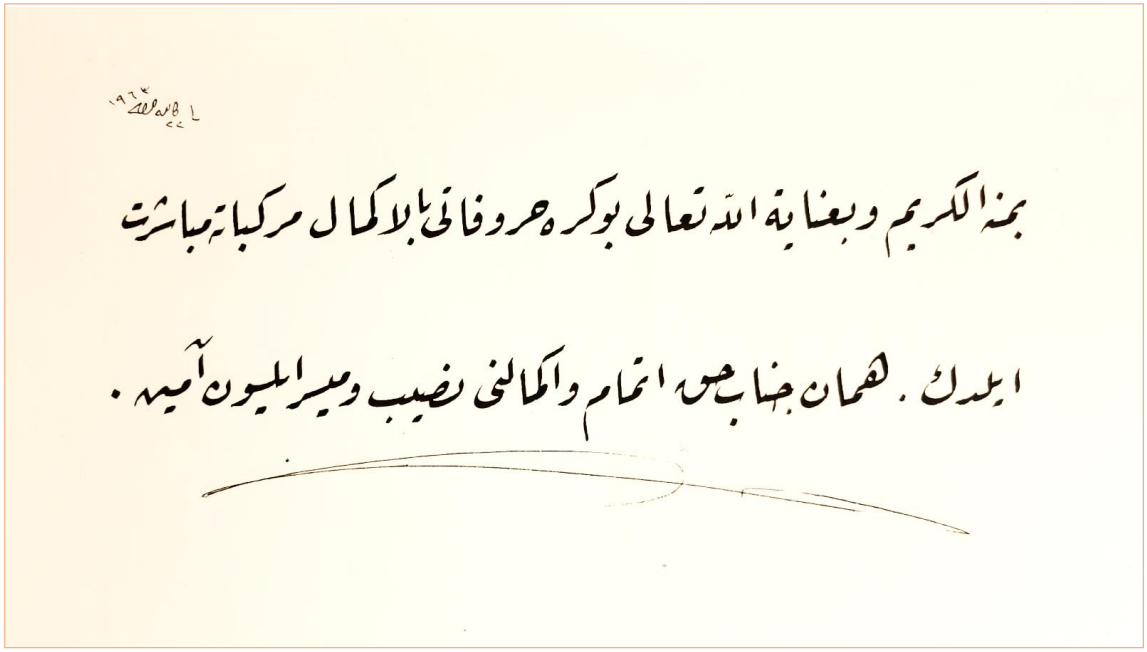

Resim 124– Halim Efendi Bağ Evinde, İ. Aydın Yüksel ve diğer talebeleri ile hatıra fotoğrafı 24.08.1963
(İ. Aydın Yüksel Koleksiyonu)

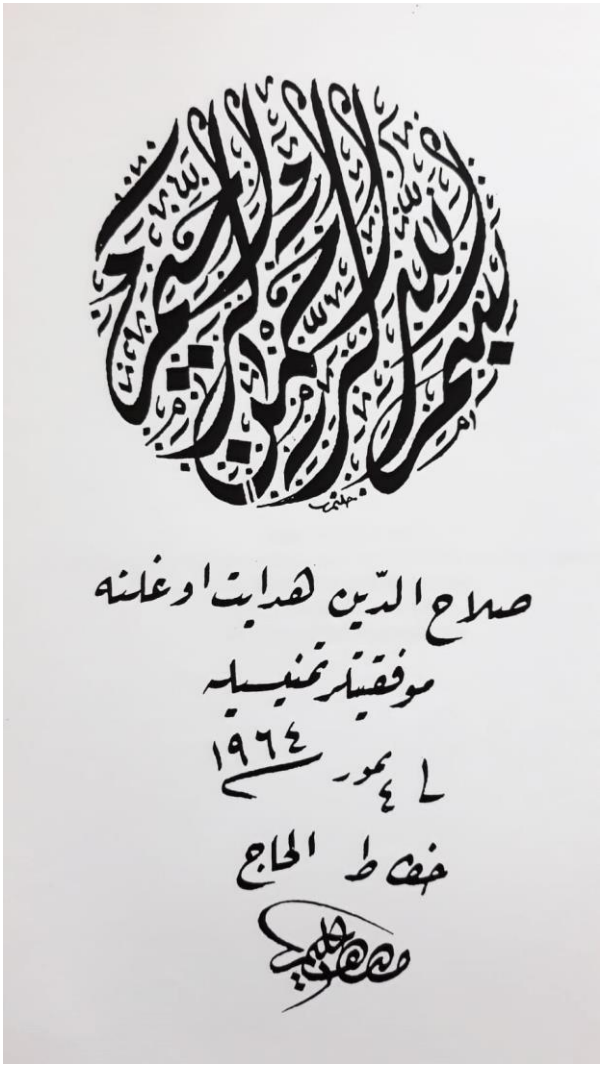
[97] Halîm Efendi'nin, A. Selahaddîn Hidayetoğlu için yazdığı bu yazılara ve bilgilere, Konya'da ikâmet eden kızı M. Banu Hidayetoğlu ile yapılan, 30/06/2019 tarihli bir görüşme vesilesiyle ulaşılmıştır.

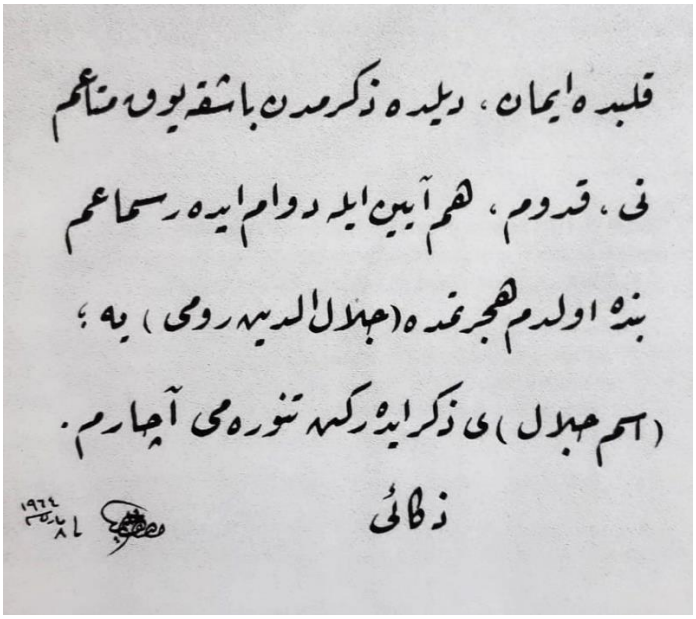
Resim 125– Halim Efendi Bağında, talebeleri ile hatıra fotoğrafı 24.08.1963
(İ. Aydın Yüksel Koleksiyonu)

Resim 126- Halim Efendi'nin Selahaddîn Hidayetoğlu'na, rık'a meşklerini bitirdiğine dair yazdığı dua metni 1963. (M. Banu Hidayetoğlu Arşivi)

Resim 127– Halim Efendi, celî divânî besmele ve rık'a satır, 1964 (M. Banu Hidayetoğlu Arşivi)

Resim 128– Halim Efendi'nin rık'a ile yazdığı dörtlük, 1964. (M. Banu Hidayetoğlu Arşivi)

2.17. Hâmid Aytaç (1891-1982)

Asıl ismi Şeyh Musa Azmî[98] olan Hâmid Aytaç 1309/1891'de[99] Diyarbakır'da doğmuştur. Babası Zülfikâr Efendi, büyük dedesi ise tanınmış hattatlardan Âdem-i Âmidî adında bir zattır.[100]

İlköğrenimi esnasında hocası Âkif Tütenk'ten yazı eğitimine başlayan Hâmid Aytaç, Diyarbekir Askerî Rüşdî mektebinde Hoca Vâhid Efendi'den rık'a ve Ahmed Hilmi Efendi'den sülüs yazılarını meşk etmiştir. Yazı kadar resme de merakı olduğundan Ressam Ali Rıza Bey'in talebelerinden, Ressam Hilmi Efendi'den resim eğitimi de almıştır. 1324/1909 yılında Diyarbekir İdâdîsi'nden mezun olmuş ve İstanbul'a gelmiştir. Burada bir sene Hukuk Mektebi'ne daha sonra da Sanâyi-i Nefîse Mektebi'ne (1325/1909) kayıt yaptırarak eğitimine devam etmiştir. İstanbul'da hat eğitimine devam eden Hâmid Bey, sülüs-nesihi Hacı Kâmil Efendi'den, celî sülüs yazısını Mehmed Nazif Bey'den, ta'lik hattını ise Hulûsi Efendi'den meşk etmiştir.[101]

1326/1910'da Haseki'de Gülşen-i Maârif Mektebi'ne resim ve yazı hocası olmuş ve burada henüz ortaokul talebesi olan Mustafa Halîm Efendi'ye yazı dersi vermiş ve geleceğin büyük hattatı olarak yetiştirmiştir. 1327'de matbaa hayatı başlayan Hâmid Aytaç, Rüsûmat Matbaası akabinde de Mekteb-i Harbiye Matbaası hattatlığına atanmıştır. H.1336/1920 itibariyle "Hattat Hâmid Yazı Evi" adında bir dükkân açarak serbest çalışmalar yapmıştır. Hattat Ârif Hikmet Bey'in vefatı üzerine hanımı ile ortaklık yaparak "Ârif Hikmet Yazı Yurdu"nda çalışmalarına devam etmiştir. Burada uzun yıllar çalışarak piyasadan gelen siparişlere de cevap veren Hâmid Bey, yazıhanede kitap başlığı, kartvizit, tabelâ ve reklam yazıları, çinkografılık gibi matbaa işleri de yapmıştır (bkz.Ekler, s.327-336). Ayrıca hat sanatıyla da alâkasını devam ettirmiş ve Şişli Camii başta olmak üzere birçok cami yazıları ve husûsî yazılar yazmıştır.[102]

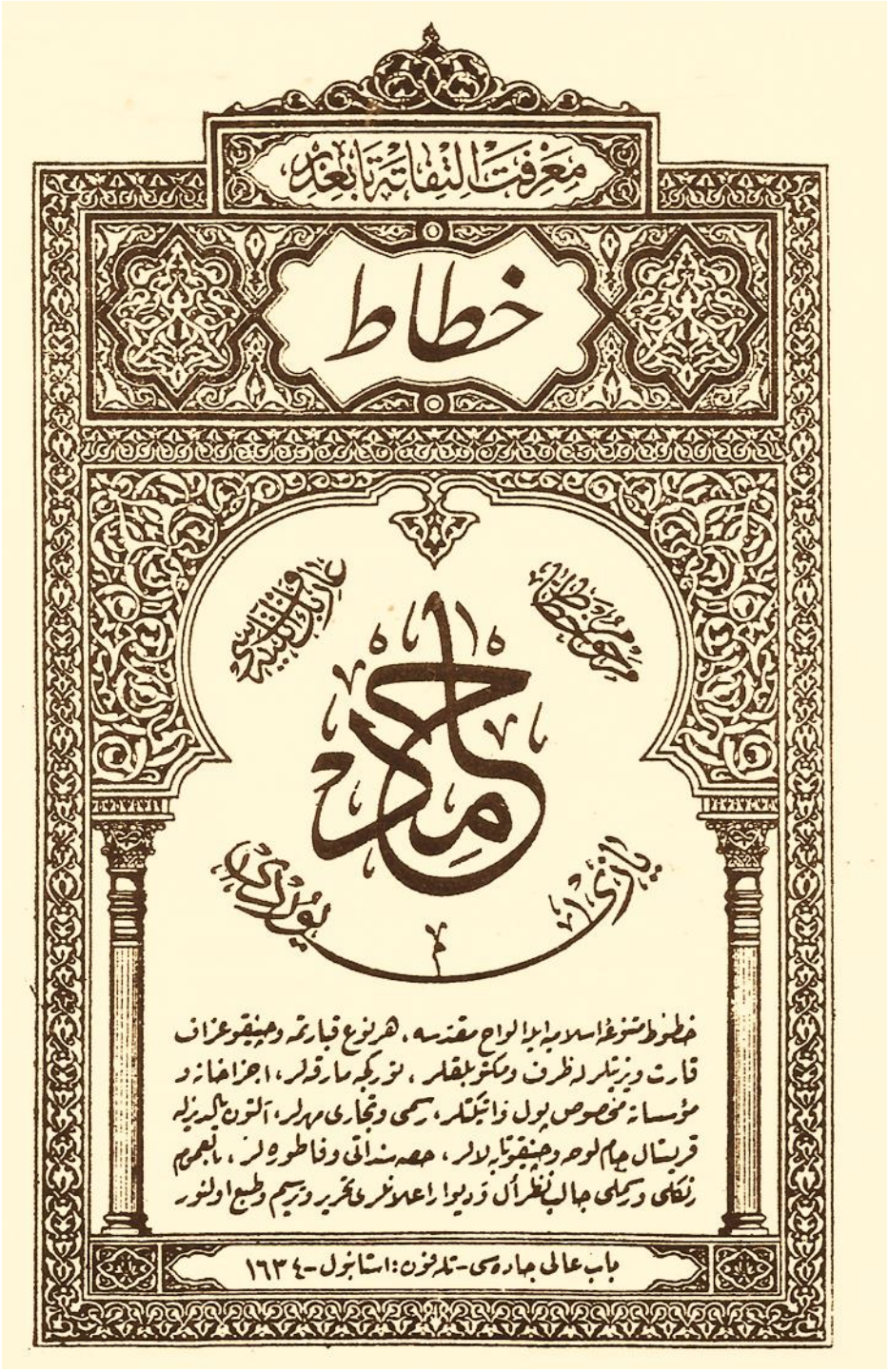
Harf inkılâbı ile inkıtâya uğrayan yazı sanatı, Hâmid Aytaç'ı da etkilemiştir. Ancak yine de yazıhanesini kapatmayarak, matbaa işlerini yeni harflerle devam ettirmiştir.

Hâmid Bey'in Türkiye ve yurt dışı olmak üzere yetiştirdiği yüzlerce talebesi vardır. Harf inkılâbı ile ilginin azaldığı hat sanatında adeta bir köprü olmuş ve bu sanatın kaybolmasına müsaade etmemiştir.

Hâmid Aytaç, hat sanatında emsali bulunmaz bir hattat olarak yetişmiştir. Kendi istîdâdının yanında hocalarından da müstefîd olarak var olan yeteneğini en yüksek dereceye kadar taşımış ve hem kendi döneminde hem de kendisinden sonra bu sanata gönül veren hat talebelerine rehber olmuştur. Talebeleri arasında M. Halim Özyazıcı başta olmak üzere, günümüzde Hasan Çelebi, Hüseyin Gündüz, Hüseyin Kutlu, Hüseyin

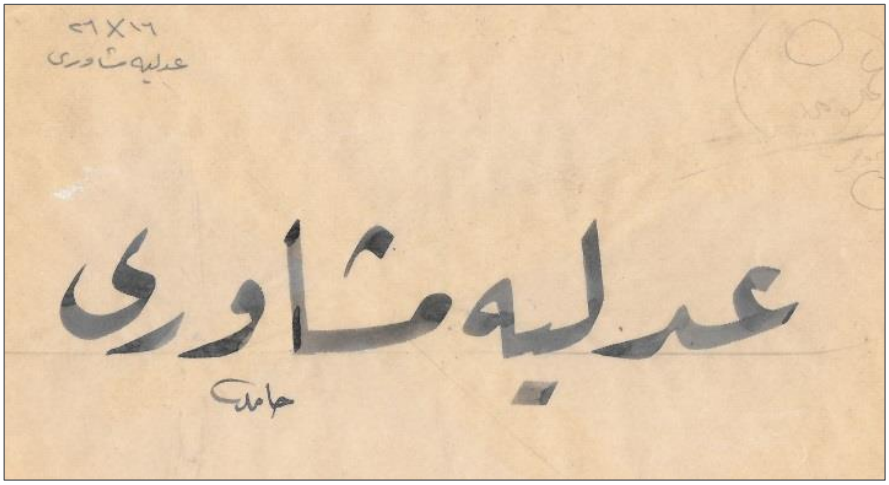
[98] İnal, *age*, s. 122.
[99] Derman, *Ömrümün Bereketi I*, 4. bs., s. 415.
[100] Serin, *age*, s. 290.
[101] İnal, *age*, s. 123.
[102] İnal, *ae*, s. 123, Serin, *age.*, s. 293.

Öksüz, M. Hüsrev Subaşı, Savaş Çevik, Fuad Başar, Turan Sevgili yurt dışında Hâşim Bağdâdî, Yusuf Zennun Hâmid Bey'in icâzet verdiği talebeleri arasında yer alır.[103]

Resim 129– "Hâmid Yazı Yurdu" (İsmail Yazıcı Arşivi)

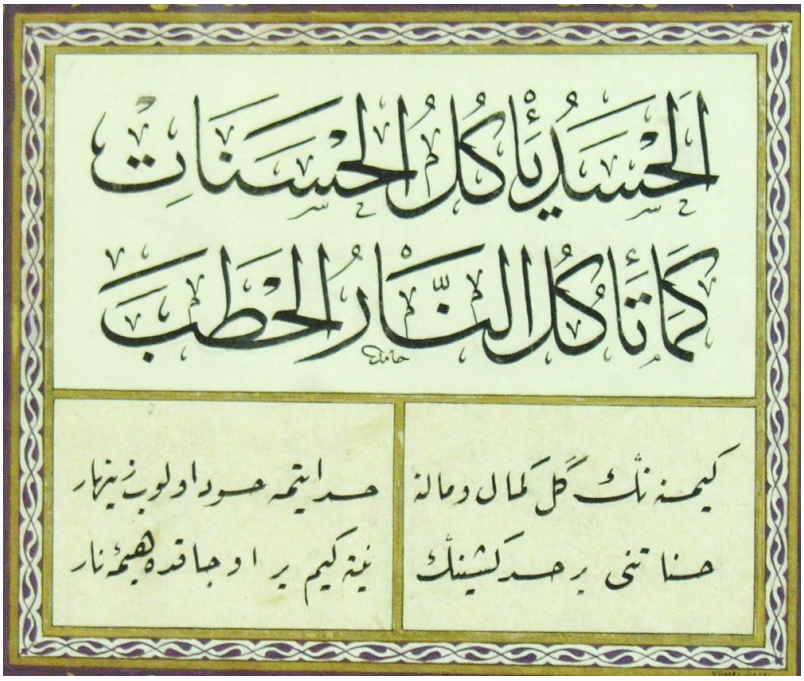
[103] Serin, *age*, s. 295.

Resim 130– *Adliye Müşâviri,* İmza: Hâmid Aytaç (İsmail Yazıcı Arşivi)

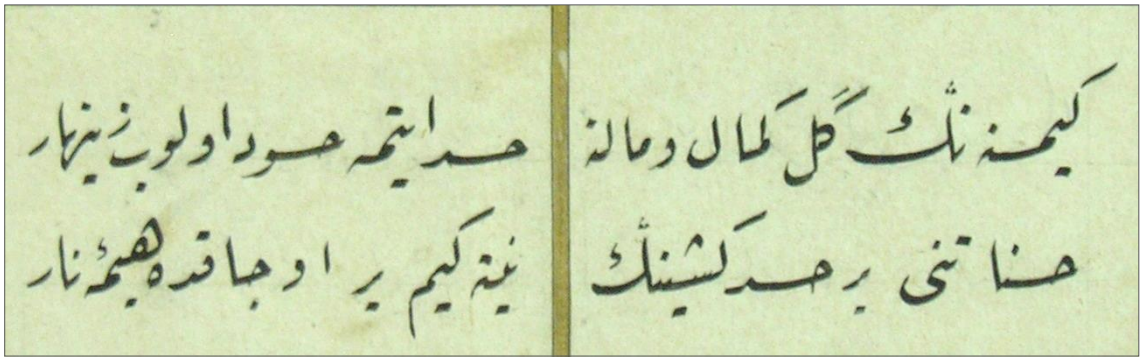
18 Mayıs 1982 tarihinde vefat eden Hâmid Aytaç, Karacaahmet Mezarlığı'na Şeyh Hamdullah'ın yanına defn edilmiştir.[104]

Hâmid Bey, hat nevilerinin her birini büyük bir ustalıkla yazmıştır. Yaşadığı dönemde talep edilen mîmarî yapılarda, bazı özel mekânlarda ve yurtdışında Arap ülkelerindeki birçok mîmarî yapılarda yazısı bulunmaktadır. Bunların yanısıra husûsi koleksiyonlar ve resmi yerlerden gelen talepler üzerine yazdığı levhalar da bir hayli fazladır. Yazı çeşitlerinin her birinden eserler veren Hâmid Bey, rık'a yazısını da levha sanatı içerisinde kullanmıştır (bkz. Resim 131, 132).

Resim 131– Hâmid Aytaç'ın üstte iki satır sülüs ve altta ikişer satır rık'a yazısı. (40 Kırk Hadis, Sabah)

[104] Serin, age., s. 295.

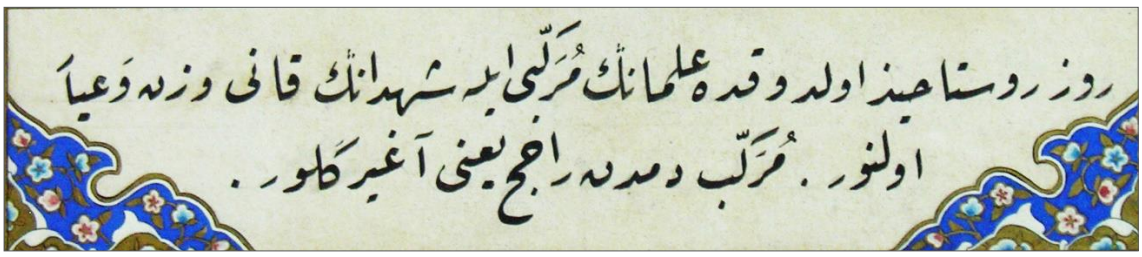

Resim 131.a- Levha’dan rık’a detay

Bir diğer levhasında, iki satır celî dîvânî ve altına rık’a hattı ile iki satır yazmıştır. O dönemlerde, levha sanatında çok nadir görülen rık’a hattını Hâmid Bey, diğer yazı cinsleriyle birlikte kullanmıştır. Ayrıca harekesiz bir yazı olan rık’anın bazı yerlerinde muhtemelen okumaya kolaylık olması hasebiyle harekeler kullanmıştır.

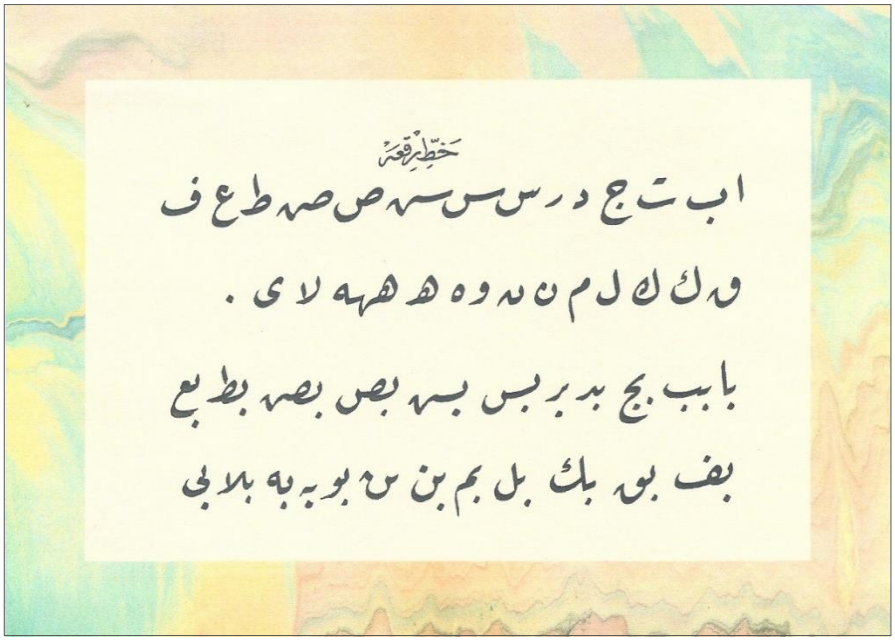

Resim 132– Hâmid Aytaç’ın üstte iki satır celî dîvânî, altta iki satır rık’a yazısı. (40 Kırk Hadis, Sabah)

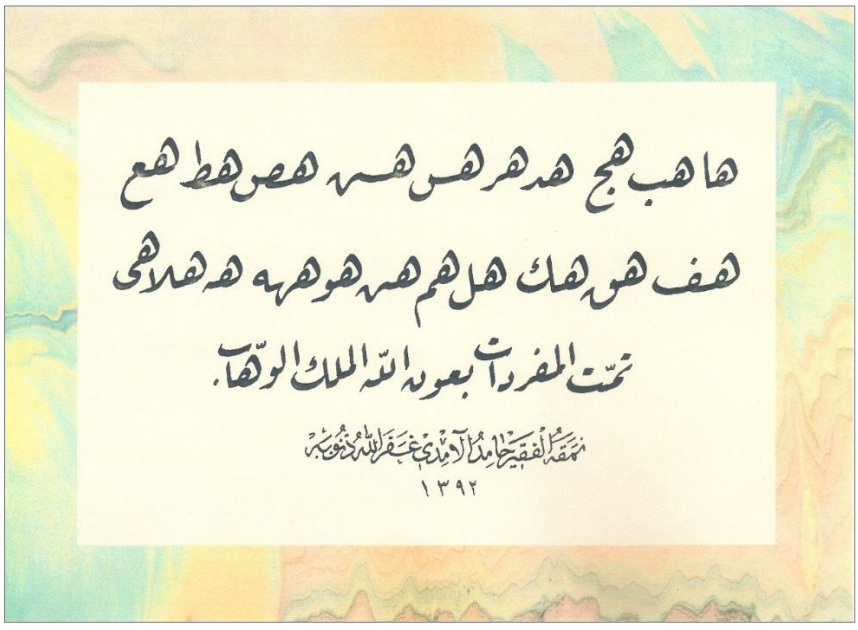

Resim 132.a- Levha’dan rık’a detay

Hâmid Bey'in rık'a yazısına verdiği kıymet bu alanda ürettiği eserlerden ve yaptığı çalışmalardan da anlaşılmaktadır. Çok keskin ve kendine has bir tavrı olan rık'asıyla diğer rık'a hattatlarından ayrılmaktadır. Rık'a hurûfatı ve mürekkabatına baktığımızda bu tavrı çok net bir şekilde görülmektedir. Elimizde meşk örneklerinin tamamı bulunmaktadır fakat konu bütünlüğünün çok dağılmaması nedeniyle yalnızca bu meşklerin birkaç örneğine yer vermekteyiz.

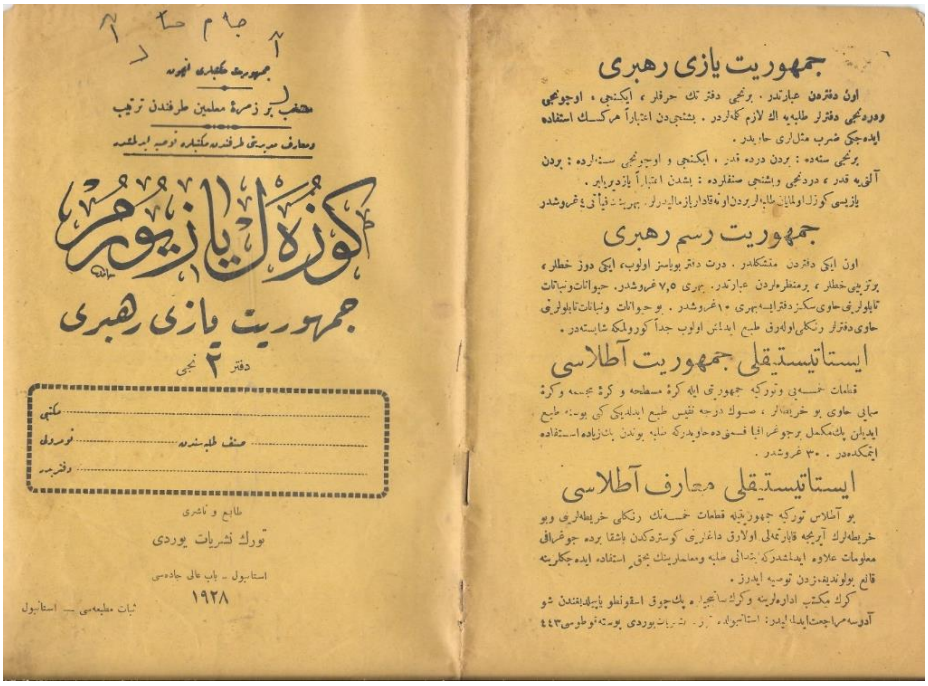

Resim 133– Hâmid Aytaç'ın rık'a hurûfat ve mürekkabât kısmından *bâ* meşki (Davud Bektaş Arşivi)

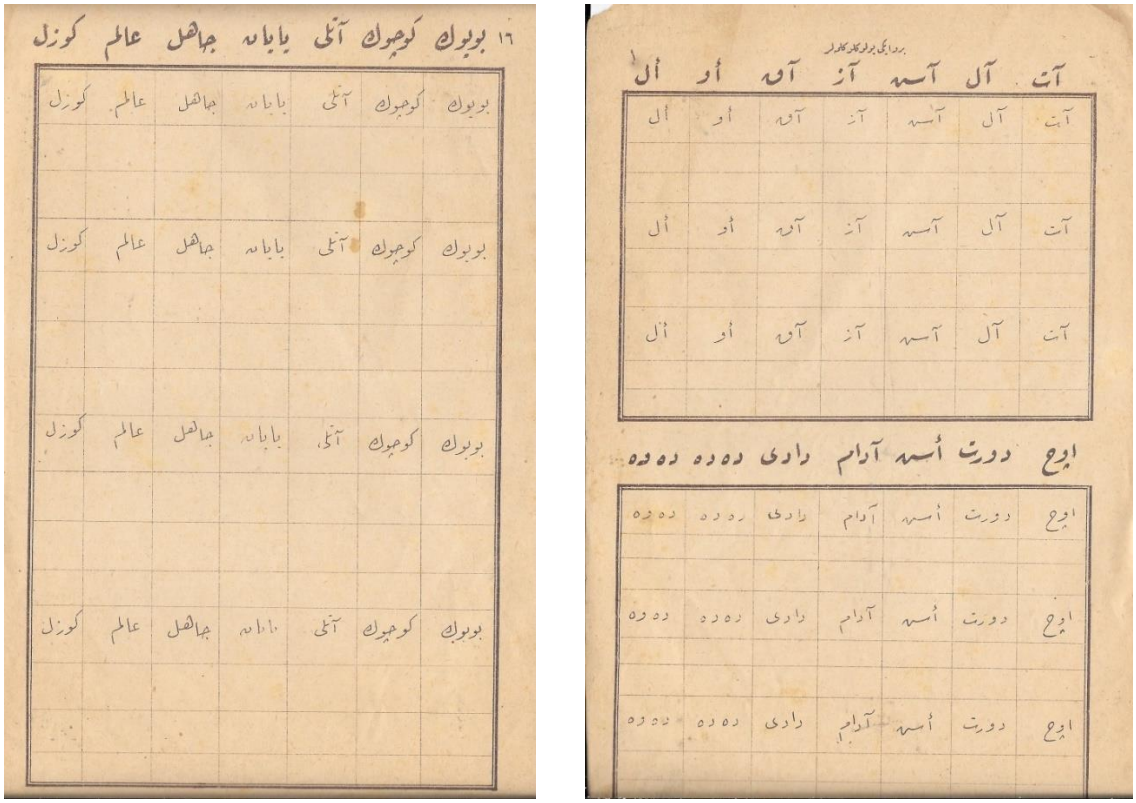

Resim 134– Hâmid Aytaç'ın 1392/1972 tarihli, rık'a mürekkabat bölümünün son kısmı olan *he* meşki ve *temmet* satırı (Davud Bektaş Arşivi)

Hâmid Aytaç'ın, rık'a öğrenimine dair meşklerinin yanında, bu yazının daha güzel yazılabilmesi ve okunabilmesi adına elifbâ kitapları, güzel yazı defterleri bulunmaktadır. Ayrıca birçok Osmanlıca öğrenme kitaplarının bazı bölümlerinde rık'a yazısı mevcuttur.

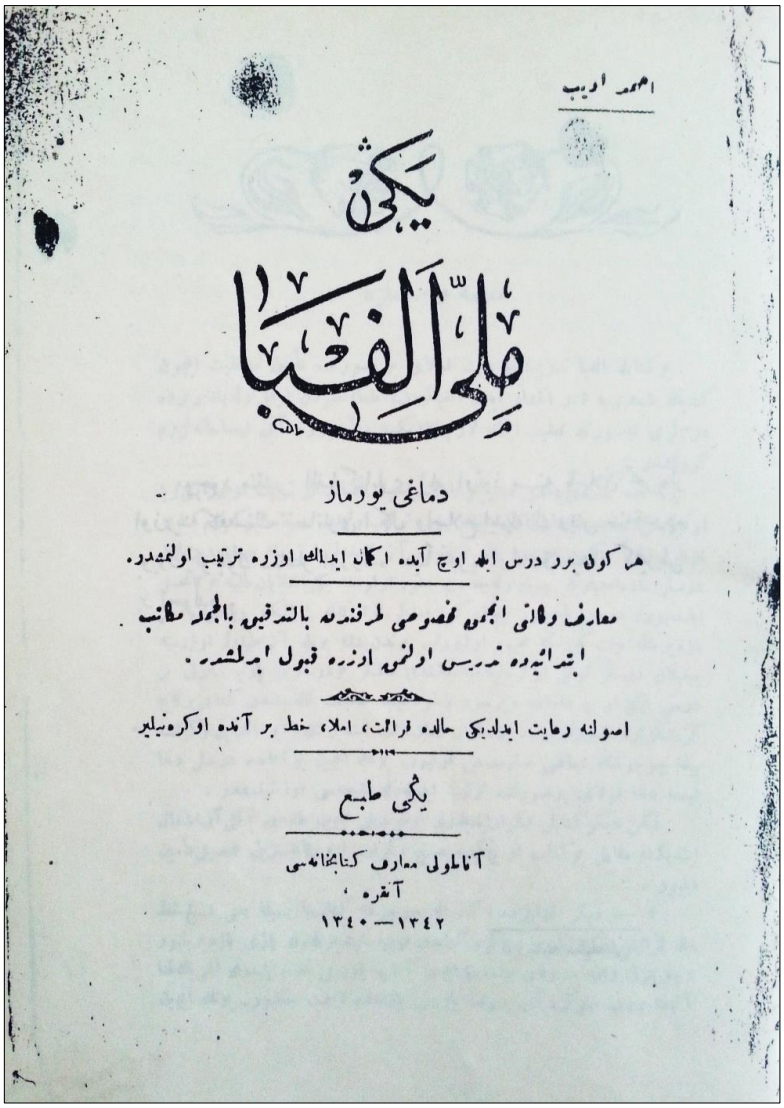
Resim 135– *Güzel Yazıyorum / Cumhuriyet Yazı Defteri*, defterin ön ve arka kapağı. (İsmail Yazıcı Arşivi)

Resim 136– *Güzel Yazıyorum / Cumhuriyet Yazı Defteri,* ilk (1) ve son sayfa (16), (İsmail Yazıcı Arşivi)

1928 tarihli bu rık'a yazı defteri "Güzel Yazıyorum / Cumhuriyet Yazı Rehberi" adıyla İstanbul Türk Neşriyat Yurdu'nda neşr edilmiştir. Elimizde mevcut olan örneğin, defterin II. cüzü olduğu düşünülürse, bu defterler fasikül şeklinde birkaç cüz olarak neşr edilmiştir. Bu defterlerin kapak yazılarında Hâmid Bey'in imzası bulunmaktadır fakat, iç kısmında bir imzaya rastlanmamaktadır. Arşivinden istifade ettiğimiz İsmail Yazıcı Bey kitabın içindeki yazıların da Hâmid Bey'e ait olduğunu söylemektedir. Bu defterler daha önce adı geçen Mehmed İzzet Efendi'ye ait sıbyân defterlerini anımsatmaktadır, zira bu defterinin içeriği ve metodu neredeyse sıbyan defterlerinin aynısıdır. En başta hocanın hattıyla örnek yazı yazılmıştır, hemen alt satırda hocanın yazısının noktalı hali bulunmaktadır, noktaların üzerinden geçerek elini bu yazıya alıştıran talebe, sonrasındaki boş satırlara da kendi gayretiyle yazmaktadır.

Bu defterin yanı sıra Hâmid Aytaç'a ait *Yeni Milli Elifbâ* (1340/1921), *Yavrumun Elifbâsı* (1346/1927) gibi bu alanda yayınlanmış kitapçıkları da mevcuttur.

احمد ادیب

یکی

ملی الفبا

دماغی یورماز

هر کون برر درس ایله اوچ آیده اکمال ایدلك اوزره ترتیب اولنمشدر.

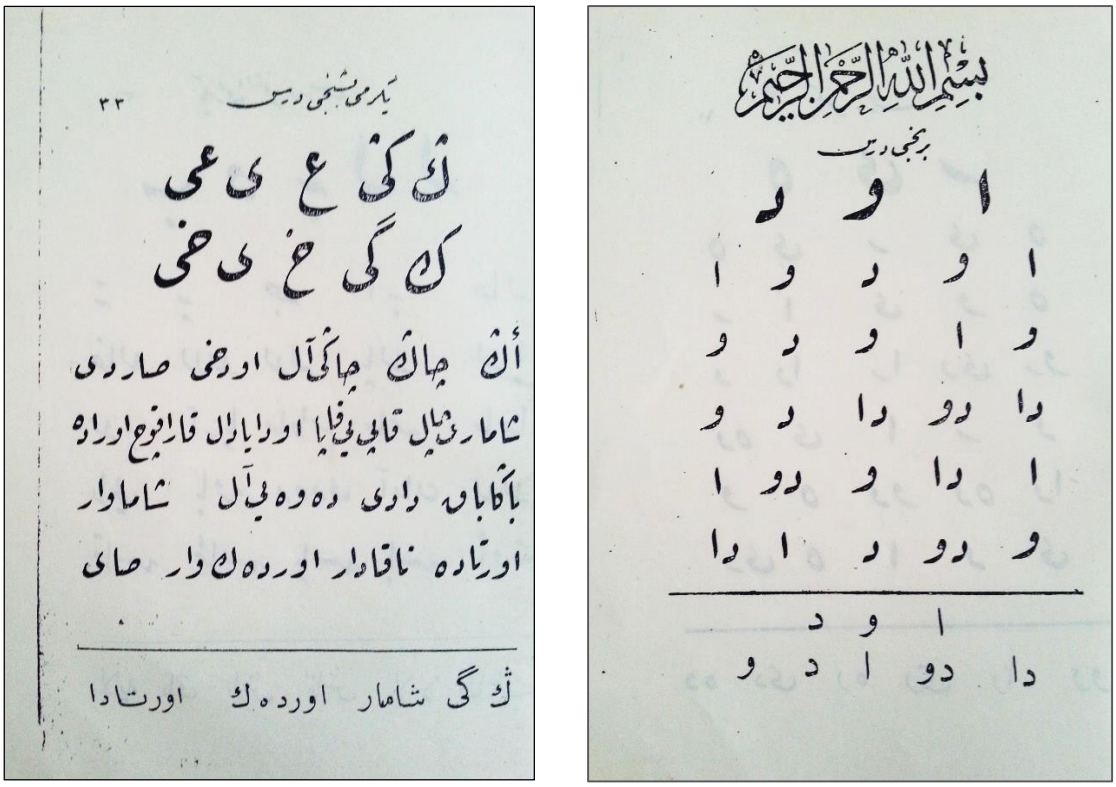
معارف وقالی انجمن مخصوصی طرفندن بالتدقیق بالجمله مکاتب ابتدائیه ده تدریس اولنمق اوزره قبول ایدلمشدر.

اصولله رعایت ایدلدیکی حالده قرائت، املا، خط بر آنده اوکرهنیلیر

یکی طبع

آناطولی معارف کتابخانه سی
آنقره ،
۱۳٤۰ — ۱۳٤۲

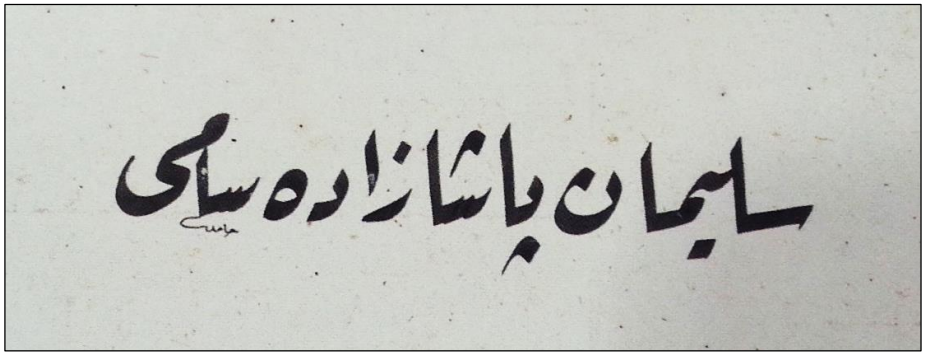
Resim 137– "*Yeni Milli Elifbâ"* kitabı, Hâmid Aytaç, iç kapak (İsmail Yazıcı Arşivi)

Resim 138– *Yeni Milli Elifbâ* kitabı, 1. ve 22. sayfaları (İsmail Yazıcı Arşivi)

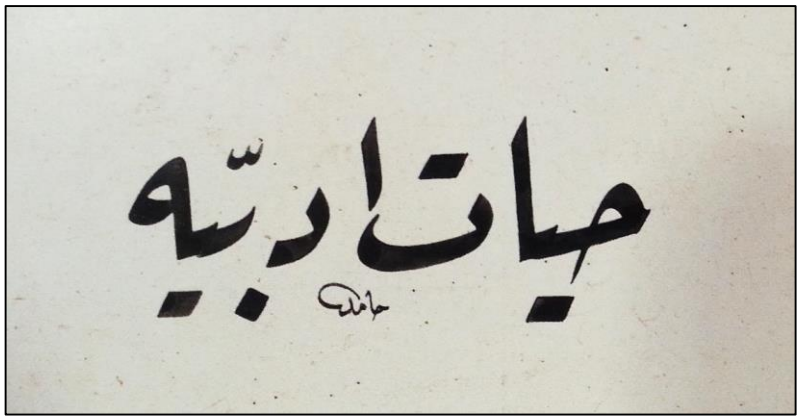
1340/1921 yılında yayınlanan *Yeni Milli Elifbâ* kitabı, tamamı rık'a yazısı ile, 80 sayfa olarak hazırlanmıştır. Bu kitabın başlığında olduğu gibi içinde de son sayfada Hâmid Bey'in imzası bulunmaktadır. Okumaya yönelik olan bu kitap diğer elifbâ kitaplarından biraz farklıdır. Harfler sırasıyla verilmemiş, karışık olarak verilmiş ve üstte biraz irice bir kalemle yazılan harf altta başka bir kelime içinde gösterilmiştir. Sonraki sayfalarında da bu şekilde bir yol izlenmiş, en sonunda okuma parçası verilmiştir. Kitabın kapağında, *dimağı yormaz, her gün birer ders ile üç ayda ikmâl edilmek üzere tertîb olunmuştur* ibaresi bulunmaktadır (bkz. Resim 137).

Hâmid Aytaç'ın, celî rık'a ile yazılmış kartvizit, kitap ve dergi isimleri de mevcuttur.

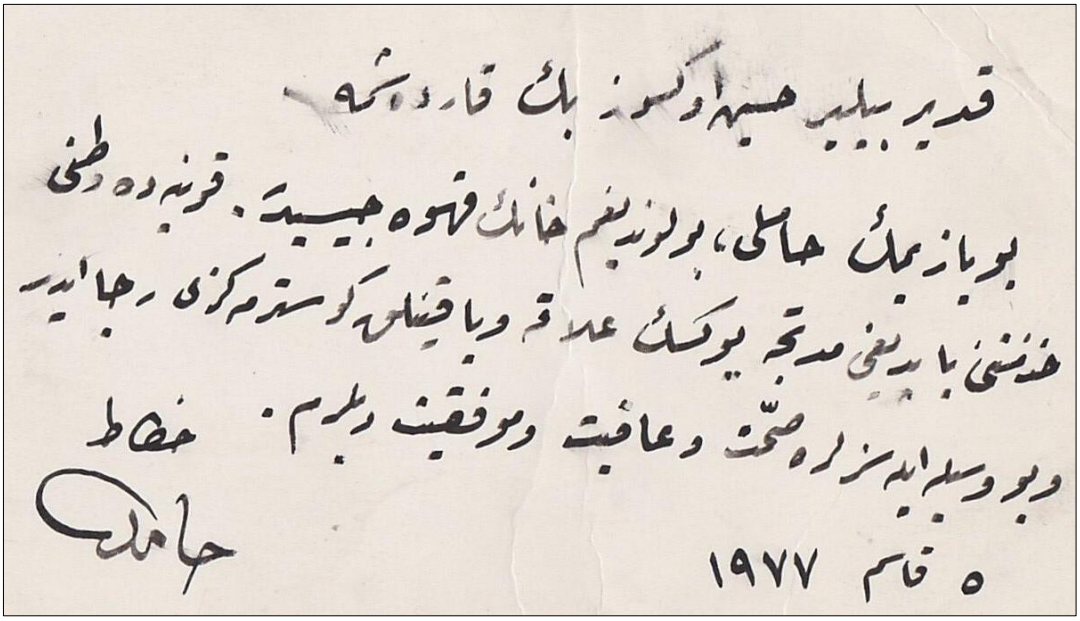
Resim 139- Rık'a kartvizit *Süleyman Paşazâde Sâmî,* imza *Hâmid* [105]

[105] Subaşı, *Hat Sanatını Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Taşıyan Adam Diyarbakırlı Hattat Hâmid Aytaç*, Diyarbakır Belediyesi Yay., İstanbul 2013, s. 163.

Resim 140- Rık'a kitap ismi *Hayat-ı Edebiyye* imza *Hâmid* [106]

Hâmid Aytaç'ın günlük yazışmalarında rık'a ile yazdığı bir çok notları bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi de 1977 yılında, talebelerinden Hüseyin Öksüz[107] Bey'e yazdığı bir pusula örneğidir. Bu pusulada şunlar yazmaktadır:

Resim 141- Hâmid Bey'in Hüseyin Öksüz'e yazdığı rık'a pusula (Davud Bektaş Arşivi)

Kadirbilir Hüseyin Öksüz Bey Kardeşime
Bu yazının hâmilî, bulunduğum hanın kahvecisidir. Konya'da vatanî hizmetini yaptığı müddetçe yüksek alâka ve yakınlık göstermenizi ricâ eder ve bu vesîle ile sizlere sıhhat ve âfiyet ve muvaffakiyet dilerim.
Hattat Hâmid *5 Kasım 1977*

[106] Subaşı, age., s. 163.
[107] Hüseyin Öksüz, 1944 yılında Konya'da doğmuştur. 1966 yılında İstanbul'da Eczacılık tahsili sırasında Hâmid Aytaç'tan sülüs-nesih, Hattat M.Uğur Derman'dan ta'lik yazılarını meşk ederek icâzet almıştır. Halen, sülüs-nesih, ta'lik, dîvânî ve celî dîvânî yazı türlerinden eserler veren Öksüz, Konya Karatay Üniversitesi, Geleneksel Türk Sanatları Bölümü'nde Öğretim Üyesi olarak görevine devam etmektedir.

2.18. Rık'a Celîsinde Yeni Yöneliş ve Ali Toy

Ali Toy, 1960 yılında Kütahya'nın Tavşanlı ilçesinde doğmuştur. Tavşanlı Tunçbilek Lisesi'nden mezun olduktan sonra üniversite eğitimine İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'nde devam etmiş ve mezuniyetinin akabinde Yıldız Teknik Üniversitesi'nde Röleve Restorasyon dalında yüksek lisans yapmıştır. 2010 yılında Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Hat Atölyesinde, Hüsn-i Hat hocası olarak göreve başlamıştır.

Hat sanatına duyduğu ilgi ve muhabbetle 1985 senesinde Hattat Prof. Dr. Ali Alparslan ile tanışmış ve ta'lik meşk etmeye başlamıştır. 1988 yılında ta'lik yazıdan icâzet alan Ali Toy, hocası Ali Alparslan ile çalışmalarına 21 yıl, hocasının vefatına kadar devam etmiştir. Hat eğitimi süresince, ta'lik yazının yanında, sülüs, rık'a, dîvânî ve celî dîvânî yazılarılarını da çalışmıştır.

Ali Toy, şikeste, kûfî, makılî ve mağribi hatları üzerine de araştırmalar yapmış ve birkaç yazıyı kullanarak karma tasarımlar hazırlamıştır. Modern ve klâsik hatlar üzerinde incelemeler yaparak yeni kompozisyonlar oluşturmuştur. Mimârlık ve klâsik hat eğitiminin verdiği birikim ve tecrübeyle yazıya başka bir bakış açısı ile yeni yorumlar getirmiştir.

Özellikle sade ve yalın tasarımları ile tanınan Ali Toy, her zaman kaybolmaya yüz tutmuş yazıları gün yüzüne çıkarmaya çalışmış ve yeni kompozisyonlarla çağın beğenisine sunmuştur.

Rık'a hattı üzerine yaptığı çalışmalar da bu minval üzerinedir. Henüz rık'a hattı ile yazdığı bir levhası olmamakla birlikte Fatih Sultan Mehmed Vakıf Üniversitesi GSF. Öğrencileri ile çalışmaları esnasında hazırladığı onlarca rık'a kompozisyonu bulunmaktadır. Her biri taslak aşamasında olan bu çalışmalar Ali Toy'un rık'a yazı üzerindeki kudretini de göstermeye kâfidir.

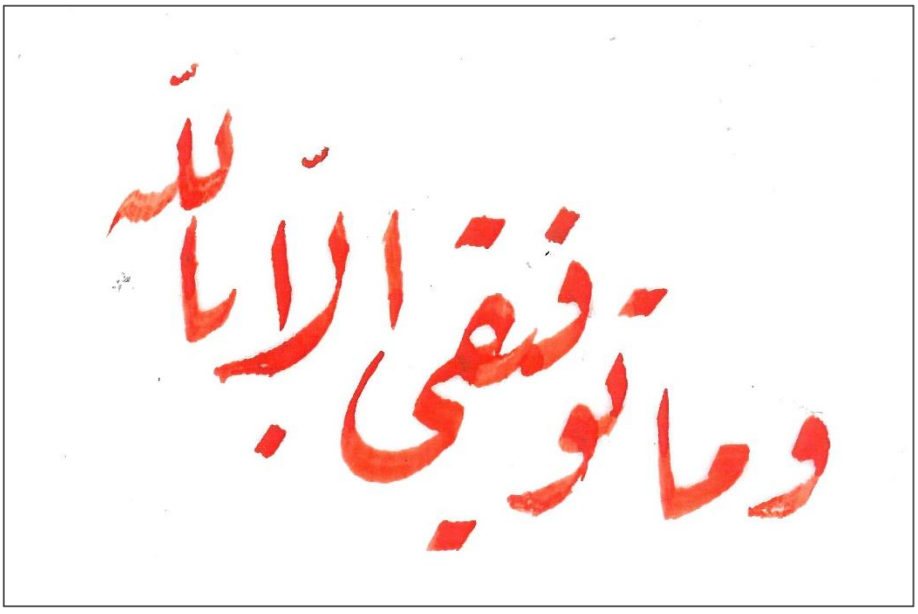
Rık'anın yabânî, aykırı bir duruşu olduğunu söyleyen Ali Toy, bu yazının son dönem insanlarının beğenisine daha yakın bir yazı olduğunu düşünmektedir. Zira insanların beğenisi günden güne, inceden ziyâde daha büyük yazılar üzerine olmuştur. Ali Toy, rık'anın harf anatomisi itibariyle daha kısa ve tok bir yazı olması bakımından, etki gücünün daha yüksek olduğunu söylemektedir.

Rık'anın incesi kadar celîsinin de önemine dikkat çeken Ali Toy, daha önce üzerinde çalışılmamış olması bunun yapılamayacağı anlamına gelmez diye düşünmektedir. Bilhassa levha sanatında celî rık'a üzerine kompozisyonlar yaparak yeni bir çığır açma yolunda ilk adımı atmaktadır.

Burada, Ali Toy'a ait bu kompozisyonlardan birkaçına yer vermekteyiz. Bu celî rık'a çalışmaların tamamı ders esnasında, talebe için yazılan müsveddelerden ibarettir.

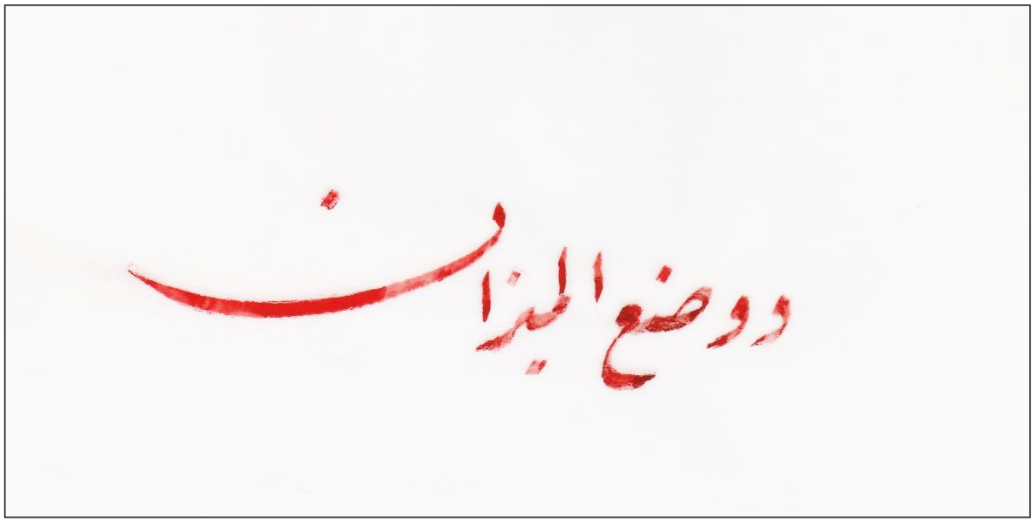
Resim 142– Celî Rık'a Besmele, Ali Toy/2019

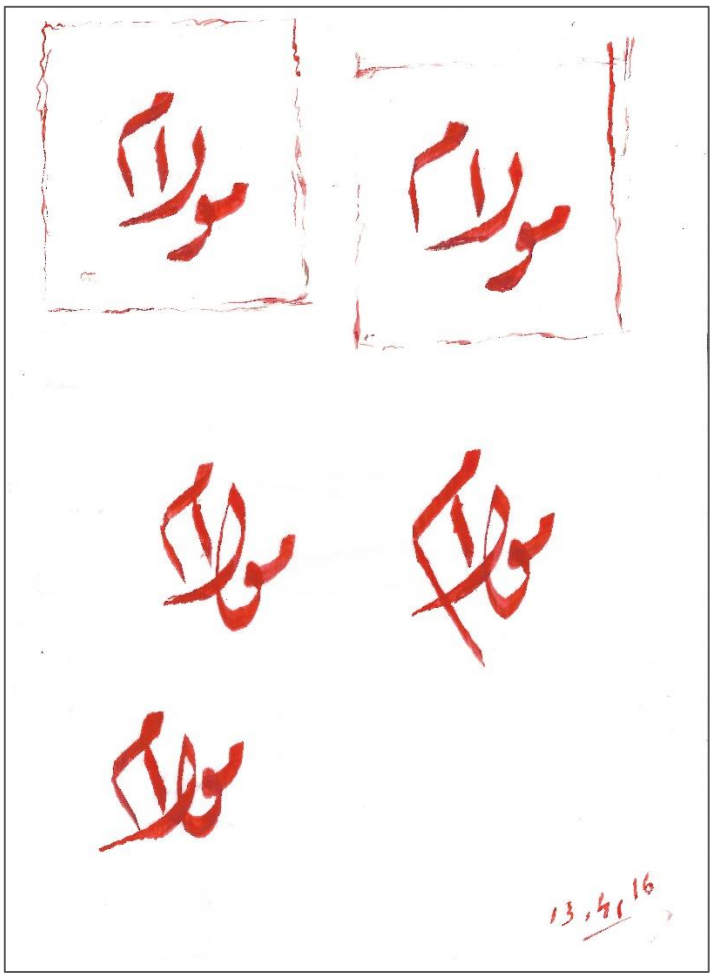
Resim 143– Celî Rık'a, *Ve mâ tevfîkî illâ billâh*, Ali Toy/2018

Resim 144– Celî Rık'a, *Allah Aşkına*, Ali Toy/2017

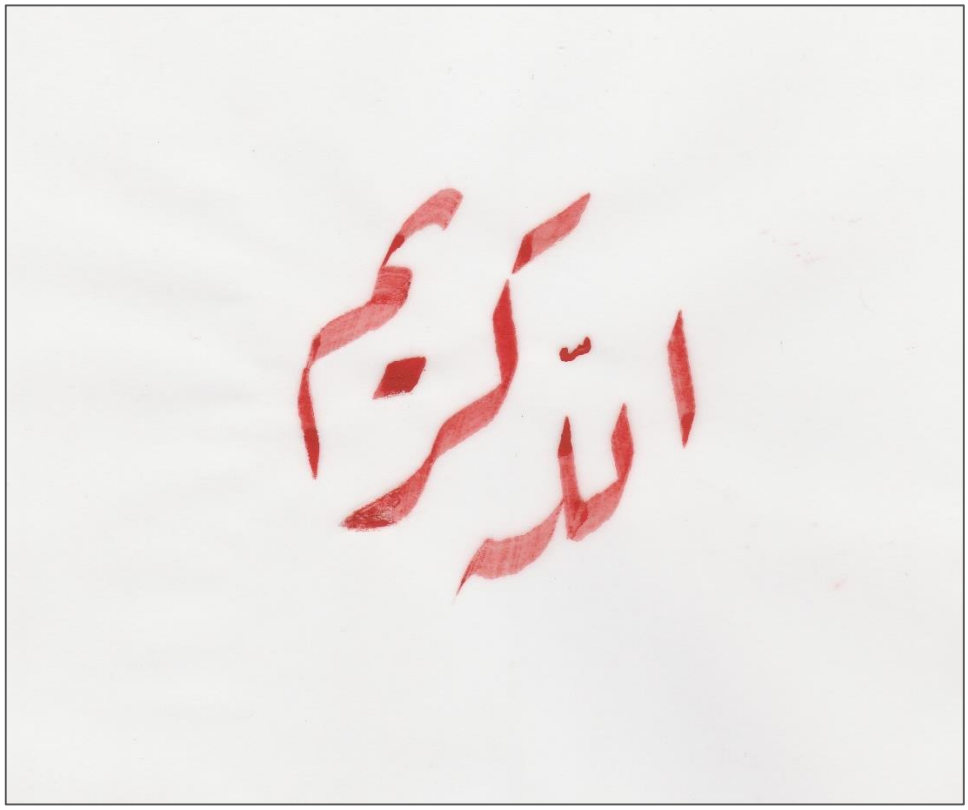
Resim 145– Celî Rık'a, *Ve veda'l-mîzân*, Ali Toy/2019

Resim 146– Celî Rık'a *Mevlam*, Ali Toy/2016

Resim 147– Celî Rık'a *men câle nâle,* Ali Toy/2018

Resim 148– Celî Rık'a *Allah Kerîm*, Ali Toy/2019

Resim 149– Celî Rık'a *kul hel yestevî'llezîne ya'lemûne ve'llezîne lâ ya'lemûn*, Ali Toy/2017

3. RIK'A MEŞK MECMUÂLARI

Hüsn-i hat sanatında eğitim usta çırak ilişkisi ile devam etmektedir. Yazı öğrenmek isteyen talebe, hocanın rahle-i tedrîsinde bulunarak yazı öğrenmeye başlar. Hoca ile talebe arasında geçen bu mesâi, hoca ile talebenin ömrü vefa edene kadar devam eder; zira yazı yazmayı öğrenebilmek uzun soluklu bir çalışma gerektirir.

Bu eğitim sürecinde hocanın talebeye hazırladığı derslere meşk denir. Bu meşkler evvela, harflerin müstakil haliyle yazılmış müfredat kısmı ile başlar. Devamında, yanındaki harflere birleşebilen bütün harfler sırasıyla yazılır, bu bölüme mürekkebât denilir. Müfredât ve mürekkebât bölümlerinin ardından satır çalışmalarına geçilir ve bu bölümde harflerin tamamlanmış olmasını ifade eden "temmet" satırı:

Temmeti'l-hurûf bi-avni'llâhi'l-meliki'l-azîzi'r-raûf (harfleri; melik, azîz ve raûf olan Allah'ın yardımı ile tamamladım) ile başlar ve akabinde *sübhâneke* ve *ebced* satırı gibi kısa metinlerle satır çalışmalarına bir girizgâh yapılmış olur.

Yazı öğrenmeye ilk olarak, yazı çeşitleri arasında en kolay yazı olarak değerlendirilen rık'a yazısını meşk etmekle başlanır. Bu alanda muhtelif yıllarda hattatların hazırlamış oldukları meşk mecmuaları bulunmaktadır. Meşklerine ulaşabildiğimiz hattatlar şunlardır:

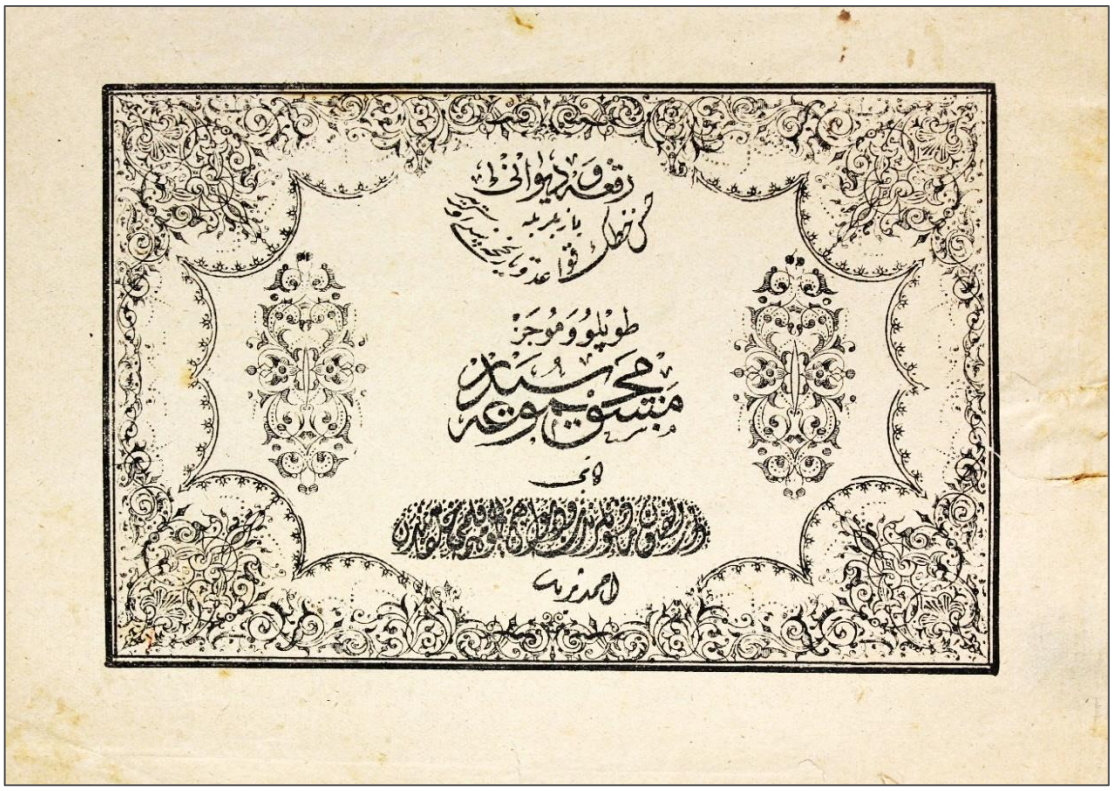
Mehmed İzzet Efendi (ö.1903), Mustafa Halîm Özyazıcı (ö.1964), Ahmed Süreyyâ Efendi (ö.1969), Mehmed Fuat bey ve Hüseyin Hüsnü Efendi'dir.

3.1. Ahmed Süreyyâ Bey Meşk Mecmuâsı

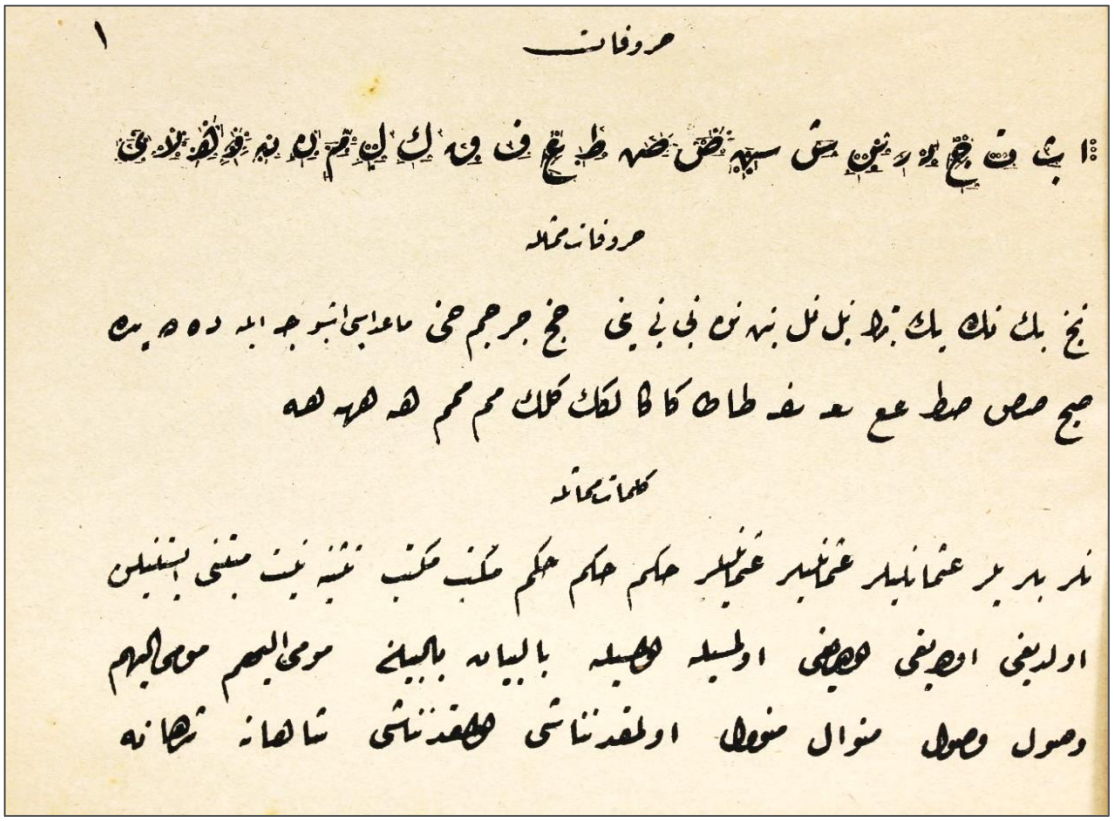
Ahmed Süreyyâ Saltuk (1891-1969), Mushaf kâtipliği ile bilinen Hasan Rızâ Efendi'nin oğludur.

Ahmed Süreyyâ Efendi'nin 1330/1912 yılında Mahmud Bey Matbaası'nda basılmış olan *Toplu ve Mûcez Meşk Mecmuasıdır* isimli mecmuanın 9 sayfası rık'a 2 sayfası da dîvânî yazı çeşitleri ile yazılmıştır. Rık'a harf müfredatı ile başlayan kitapta, meşklerin olduğu kısım bütün mürekkebâtı kapsamamaktadır, lüzumlu gördüğü bazı bölümlerin akabinde rık'a kırmasında sıkça görünen klişe sözcüklere yer vermiştir. Mecmuâda, "Hurûfat", "Hüsn-i Hatta Faide-i Esâsiye", "Rık'a Yazısı" ve "Yazılarımızın Tarihçesi" başlıkları altında kısa bilgiler mevcuttur. Son kısımda ise dîvânî harflerin tamamı ve dîvânî ile kaleme alınmış bir metin bulunmaktadır.

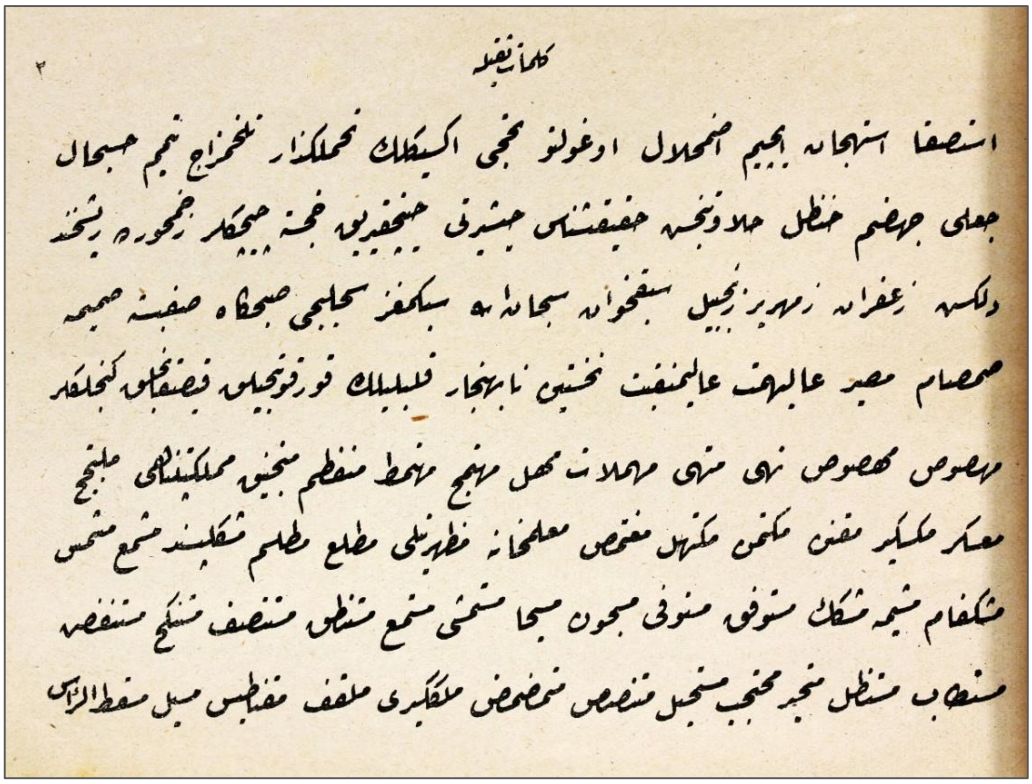
Burada yalnızca rık'a meşkleri ve rık'a kırması örneklerine yer vermekteyiz.

Resim 150- Ahmed Süreyya Saltuk, *Toplu ve Mûcez Meşk Mecmuasıdır*, dış kapak, h. 1330
(Süheyl Ünver / Hasan Rızâ Efendi Dosyası)

Resim 151- *Toplu ve Mûcez Meşk Mecmuasıdır*, sayfa:1 (Süheyl Ünver / Hasan Rızâ Efendi Dosyası)

Resim 152- *Toplu ve Mûcez Meşk Mecmuasıdır*, sayfa:2 (Süheyl Ünver / Hasan Rızâ Efendi Dosyası)

3.2. Mehmed İzzet Efendi Meşk Mecmuâları

Mehmed İzzet Efendi'nin muhtelif zamanlarda yayınlanmış birden fazla meşk mecmuaları bulunmaktadır. Bu mecmuaların içinde sadece rık'a yazısı olmamakla birlikte, sülüs, nesih, ta'lik, dîvânî ve celî dîvânî yazı çeşitlerinin de bölümleri vardır. Mecmuanın içinde yer alan yazıların tamamı İzzet Efendi'ye ait değildir. Bazı bölümlerdeki yazılar Hafız Tahsin'e aittir.

Bunların katalog bilgileri ile ulaşabildiklerimiz şu şekildedir:

- *Hutût-i Osmâniye Sülüs, Nesih, Rik'a, Divani ve Ta'lik, ve Celî Divani ve Hatt-ı İcâze'den İbaret Meşk Mecmuası*

  Yazar: Mehmed İzzet

  Yayın yeri ve yılı: İstanbul / h.1309

  Sayfa sayısı: 52

  Matbaa: Matbaa-i Osmaniye

  Bulunduğu yer: İSAM

• *Hutût-i Osmâniye Sülüs, Nesih, Rik'a, Divanî ve Ta'lik ve Salî Divanî ve Hatt-ı İcâze'den İbaret Meşk Mecmuası*

Yazar: Mehmed İzzet

Yayın yeri ve yılı: İstanbul / h.1317

Sayfa sayısı: 50

Matbaa: Matbaa-i Osmaniye

Bulunduğu yer: BDK-MİL

• *Hutût-i Osmâniye Sülüs, Nesih, Rik'a, Divanî ve Ta'lik ve Celî Divanî ve Hatt-ı İcâze'den İbaret Meşk Mecmuası*

Yazar: Mehmed İzzet

Yayın yeri ve yılı: İstanbul / h.1319

Matbaa: Matbaa-i Osmaniye

Bulunduğu yer: İnternetten ulaşım

• *Hutût-ı Osmâniye Sülüs, Nesih, Rik'a, Divanî ve Ta'lik ve Celî Divanî ve Hatt-ı İcâze'den İbaret Meşk Mecmuası*

Yazar: Mehmed İzzet

Yayın yeri ve yılı: İstanbul / h.1327

Sayfa sayısı: 52

Matbaa: Osmanlı Kütüphanesi

Bulunduğu yer: MİL

• *Hutût-ı Osmâniye Sülüs, Nesih, Rik'a, Divanî ve Ta'lik ve Celî Divanî ve Hatt-ı İcâze'den İbaret Meşk Mecmuası*

Yazar: Mehmed İzzet

Yayın yeri ve yılı: İstanbul / 2014

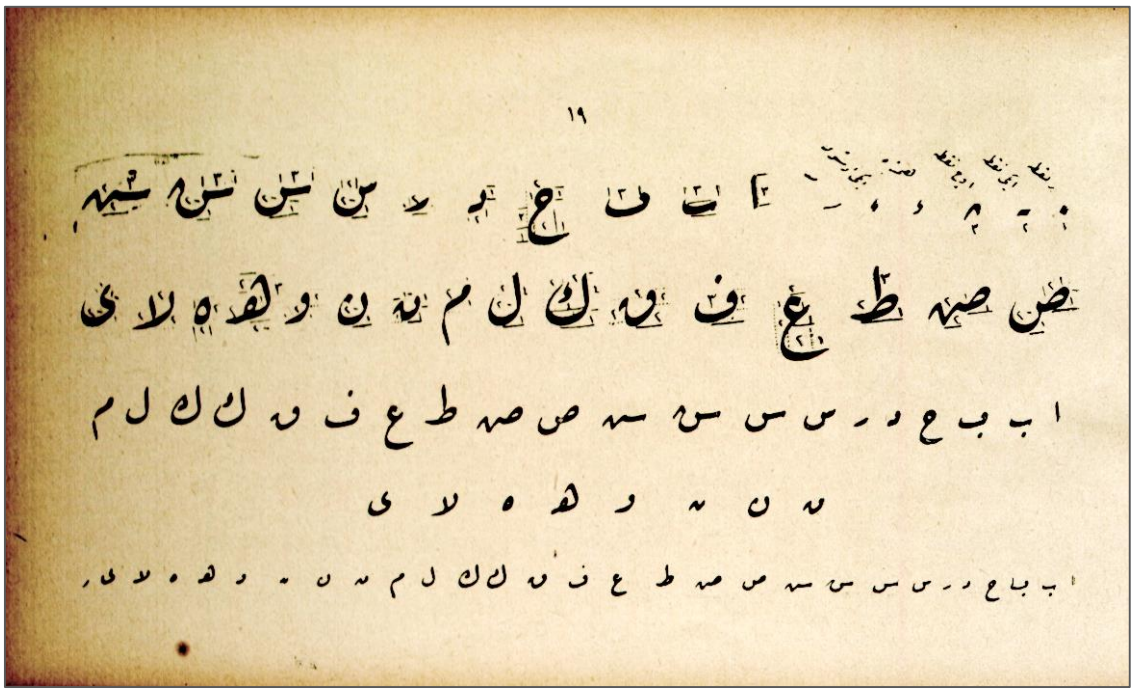
Yayınevi: Hâşimî Yayınevi

Bulunduğu yer: İSAM

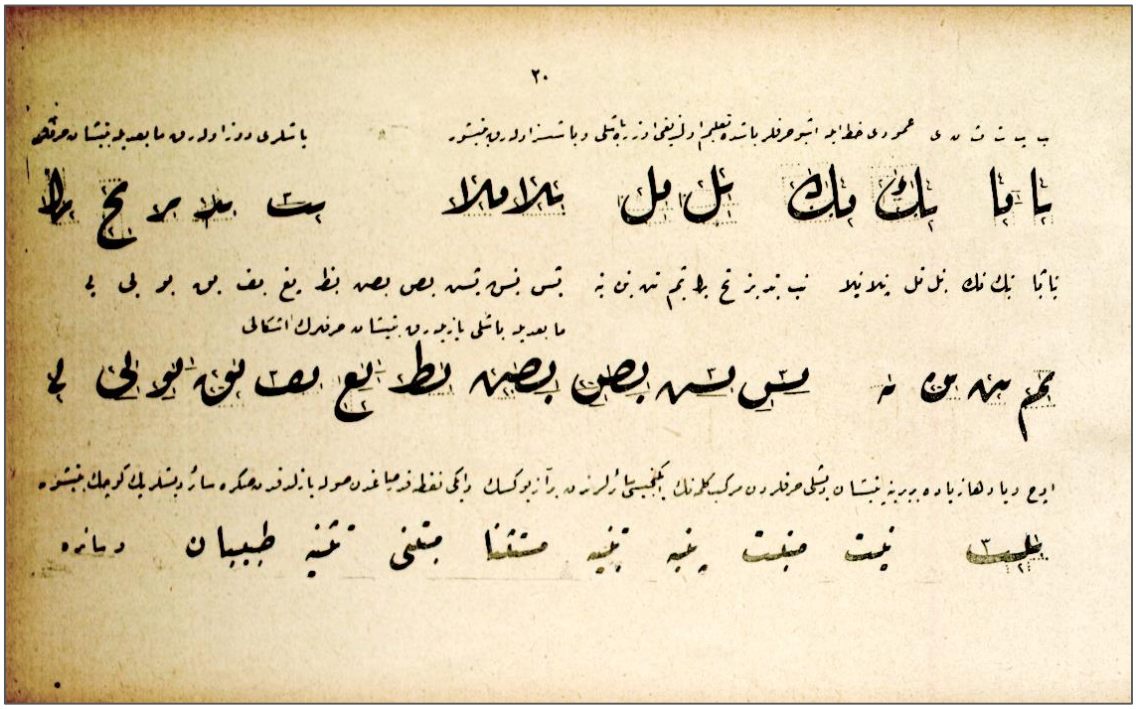
Bu mecmuaların 1309 tarihli basımında yer alan “Rık’a Meşkleri” müfredat, mürekkebât ve satır çalışmaları şu şekildedir:

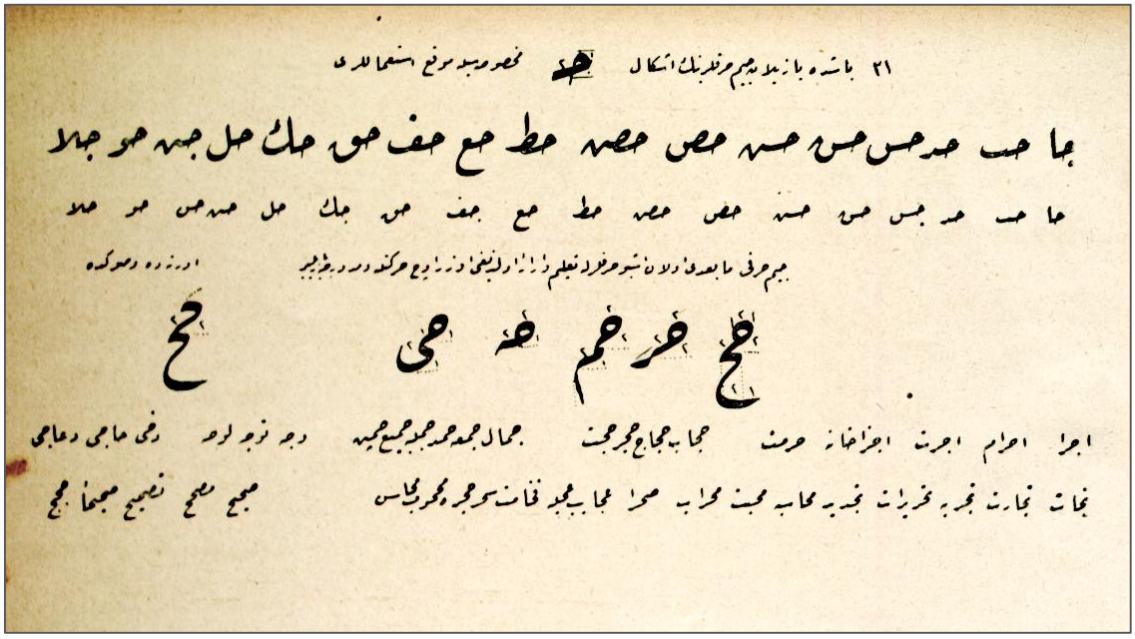
Resim 153- M. İzzet Efendi, *Hutût-ı Osmâniye*, kapak, h. 1309 (İSAM)

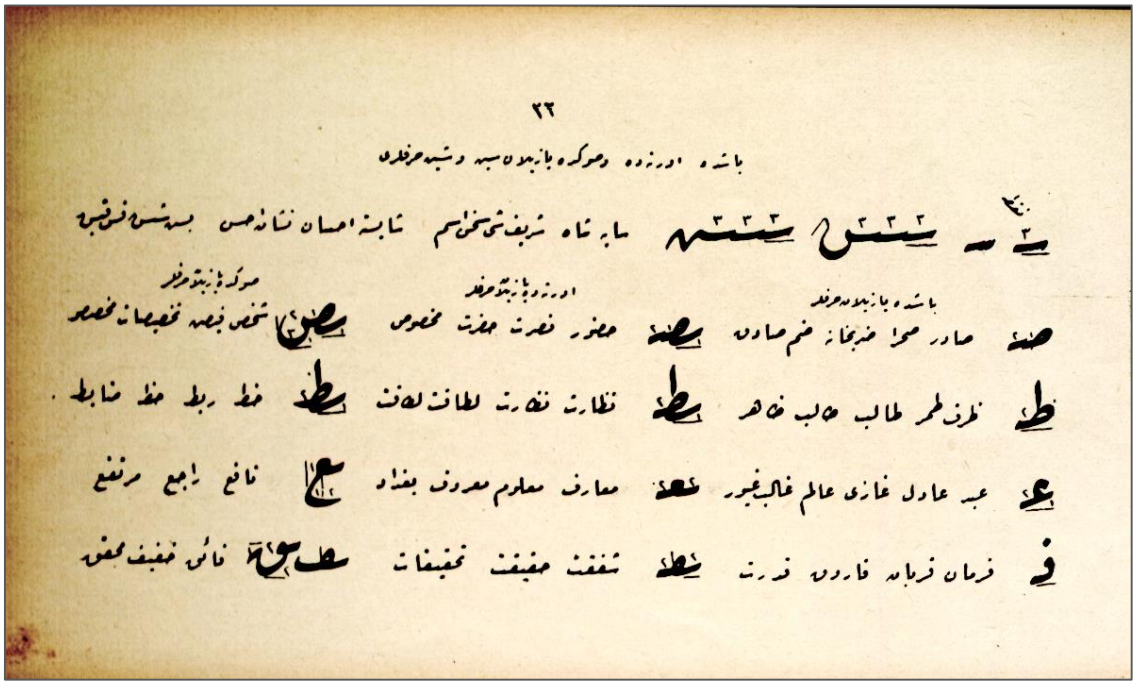
Resim 154- *Hutût-ı Osmâniye*, rık’a hurufat, s. 19 (Atatürk Kitaplığı)

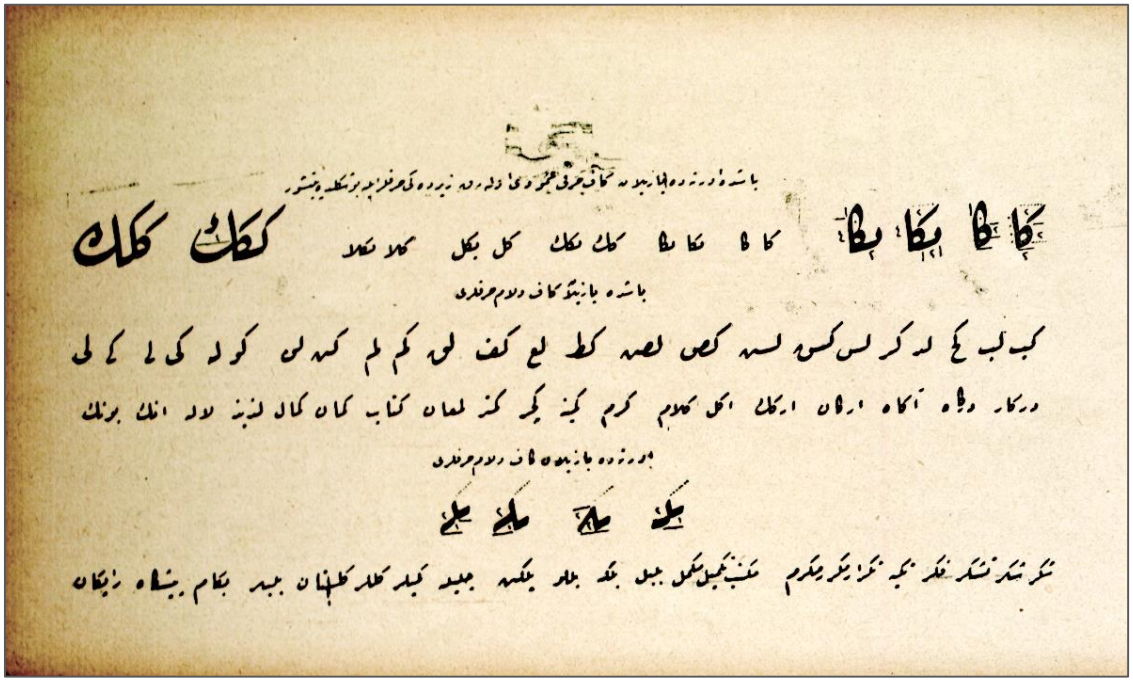
Resim 155- *Hutût-ı Osmâniye*, *bâ* meşkleri, s. 20 (Atatürk Kitaplığı)

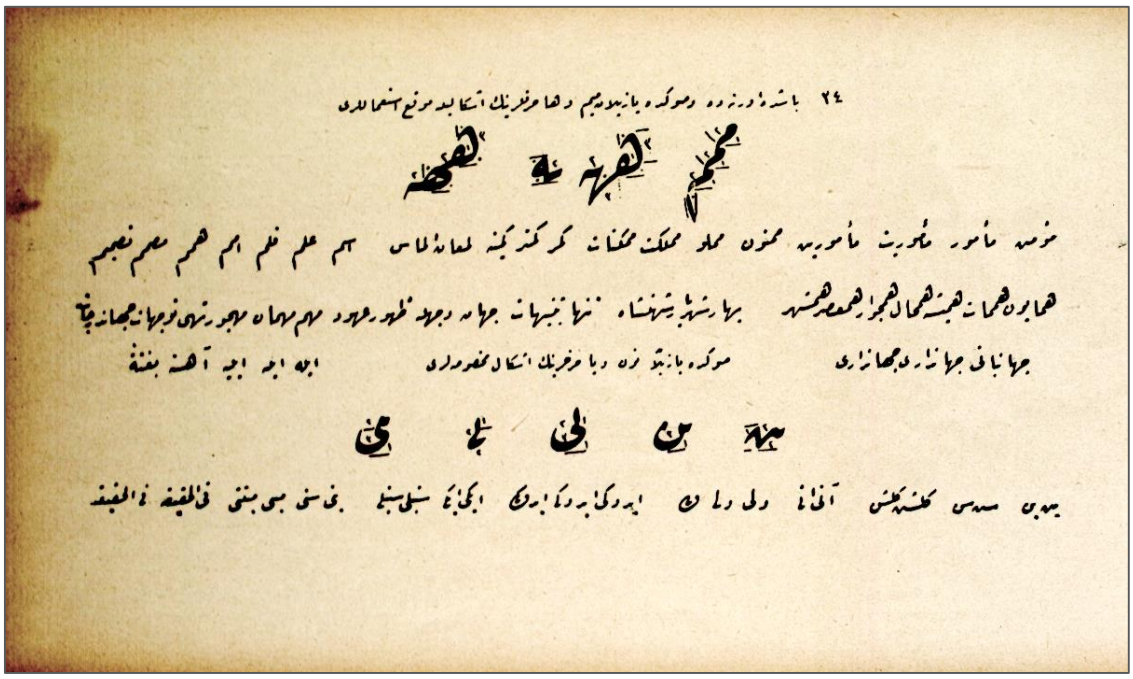
Resim 156- *Hutût-ı Osmâniye*, *cim* meşkleri, s. 21 (Atatürk Kitaplığı)

Resim 157- *Hutût-ı Osmâniye*, *sin*, *sad*, *tı*, *ayn*, *fe* meşkleri, s. 22 (Atatürk Kitaplığı)

Resim 158- *Hutût-ı Osmâniye*, *kef* meşkleri, s. 23 (Atatürk Kitaplığı)

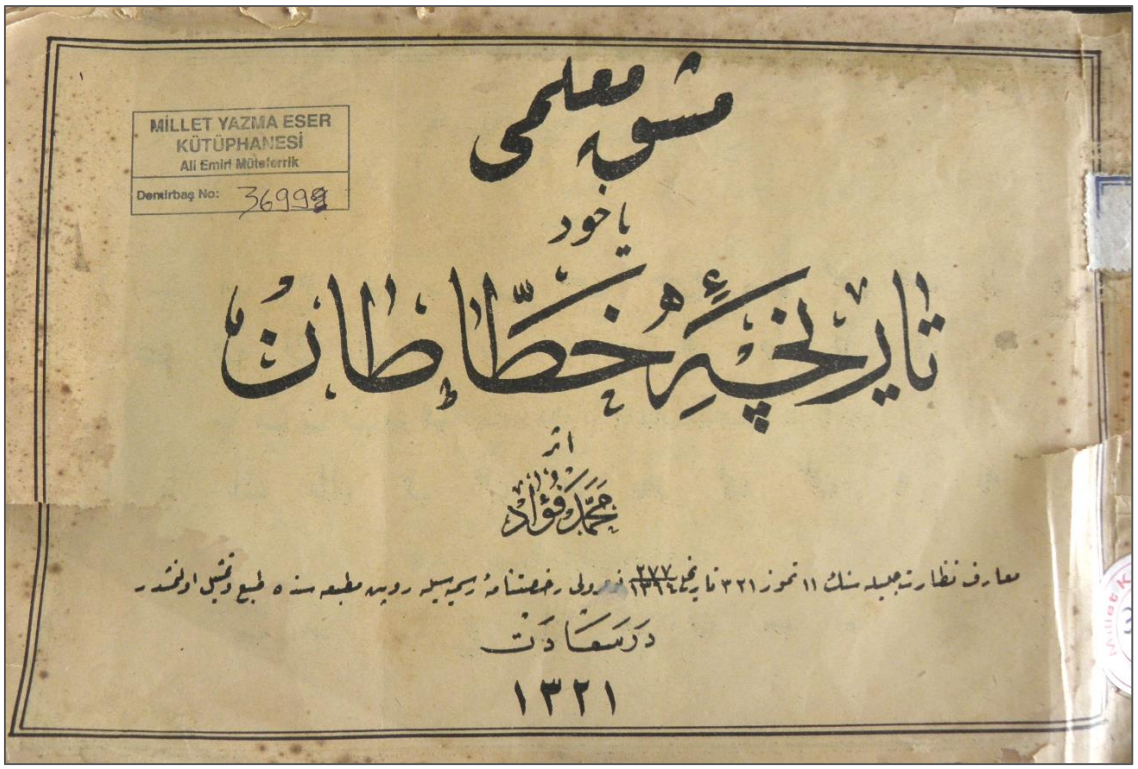
Resim 159- *Hutût-ı Osmâniye*, rık'a *mim, he* ve *ye* meşklerinden örnekler, s. 24 (Atatürk Kitaplığı)

3.3. Mehmed Fuad Bey Meşk Mecmuası

Mehmed Fuad Bey'in 1321/1903 yılında basılmış olan *Meşk Muallimi Yâhud Tarihçe-i Hattâtân* isimli mecmuâsının tamamı rık'a yazısı ile yazılmıştır.

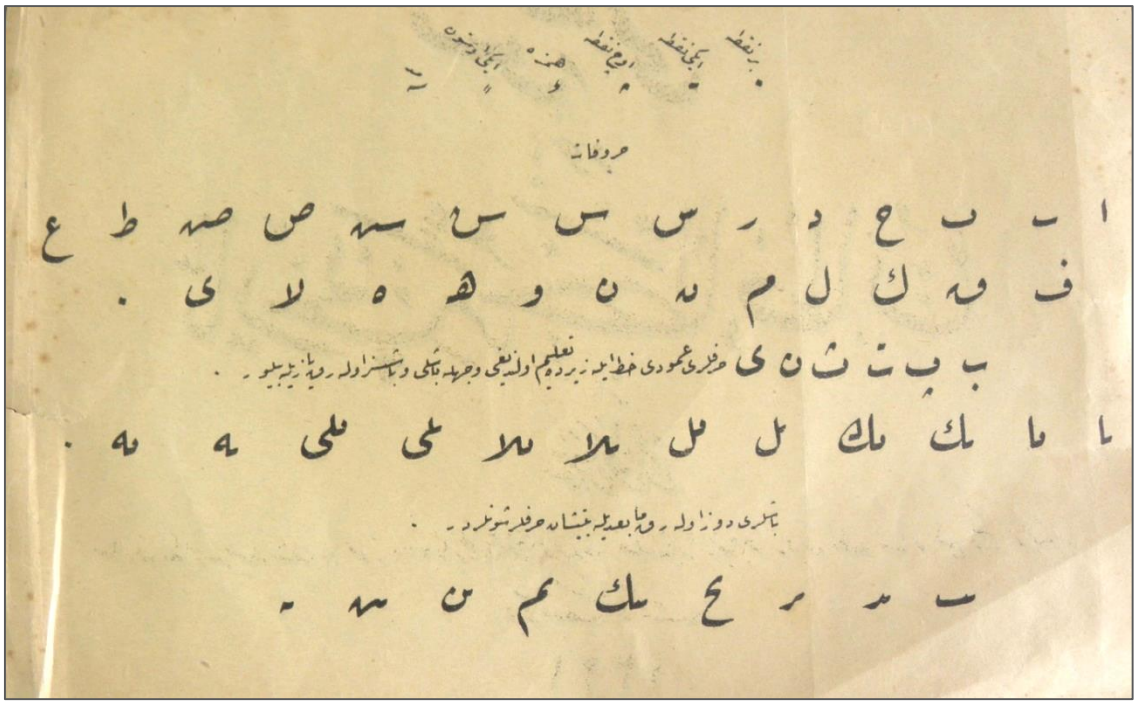
Bu mecmuada, rık'a müfredâtın tamamı, mürekkebât kısmının ise bazı bölümleri vardır. Devamında rık'a kırması ile yazılan klişeleşmiş kelime gruplarından örneklendirmeler yapılmış, akabinde "Yazı Hakkında Bazı Malûmat" başlığı altında konuya dair fikir ve yorumlarına yer verilmiştir. Son bölümde ise İbn-i Mukle, İbn-i Bevvâb, Yâkut Musta'sımî, Şeyh Hamdullah, Mustafa Râkım Efendi, Mahmud Celâleddîn, Mehmed Şevket Vahdetî, Mustafa İzzet, Şefik Bey, Hacı Ârif Efendi ve Abdülfettah Efendi gibi hat tarihinin önemli hattatları hakkında kısa malûmatlar bulunmaktadır.

Burada yalnızca rık'a meşklerine ve rık'a kırması örneklerine yer vermekteyiz:

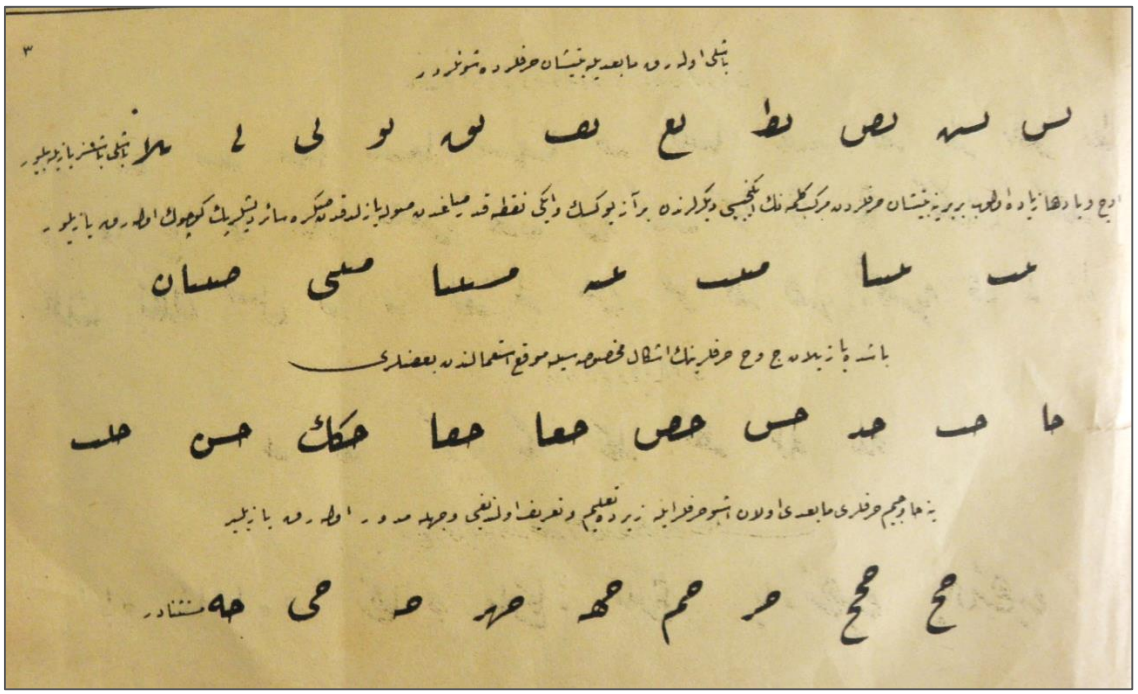
Resim 160- Mehmed Fuad, *Meşk Muallimi Yâhud Tarihçe-i Hattâtân*[108], kapak, 1321/1903

(Millet Kütüphanesi)

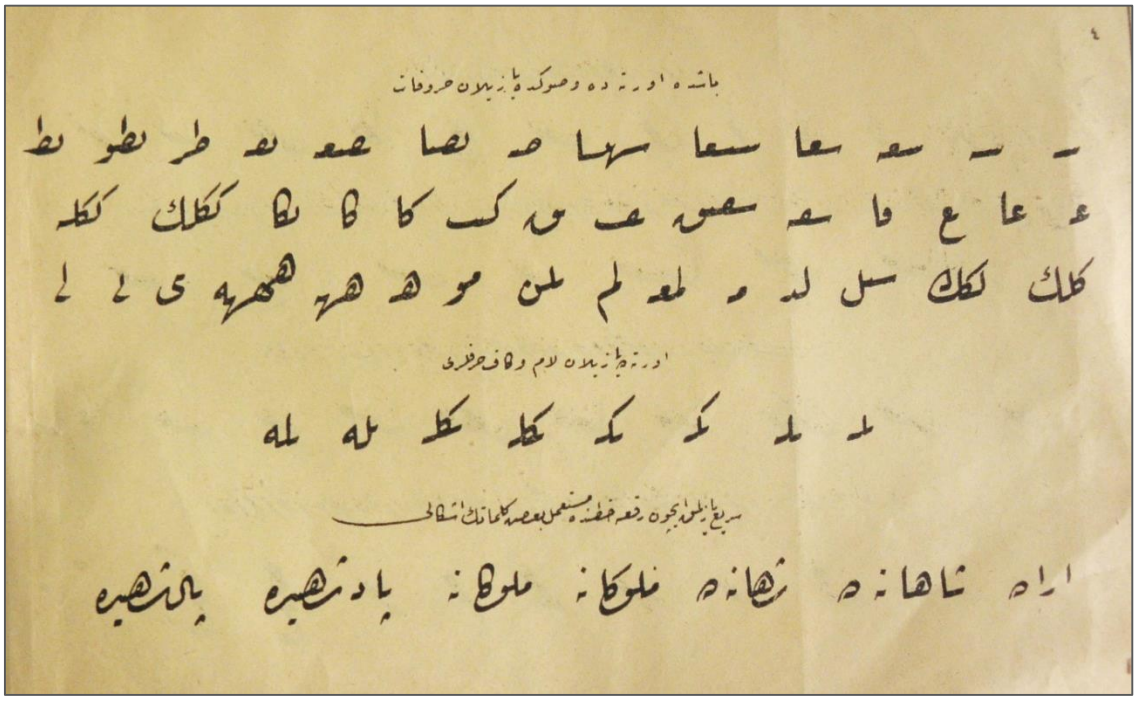

Resim 161- *Meşk Muallimi Yâhud Tarihçe-i Hattâtân*, hurûfat ve bâ meşki, s. 2 (Millet Kütüphanesi)

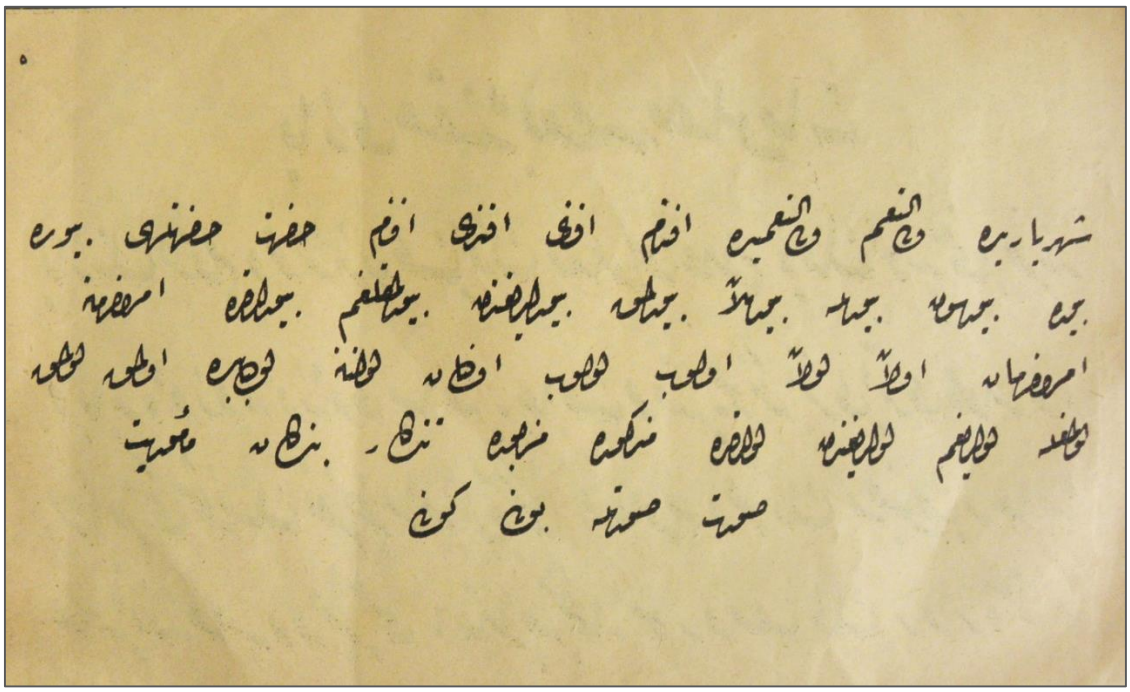
[108] Kitabın kapak yazısındaki *Tarihçe-i* kelimesinin yazımında "hı" ve "çe" harfleri ortak kullanılmış veyahut bir harf eksik yazılmıştır.

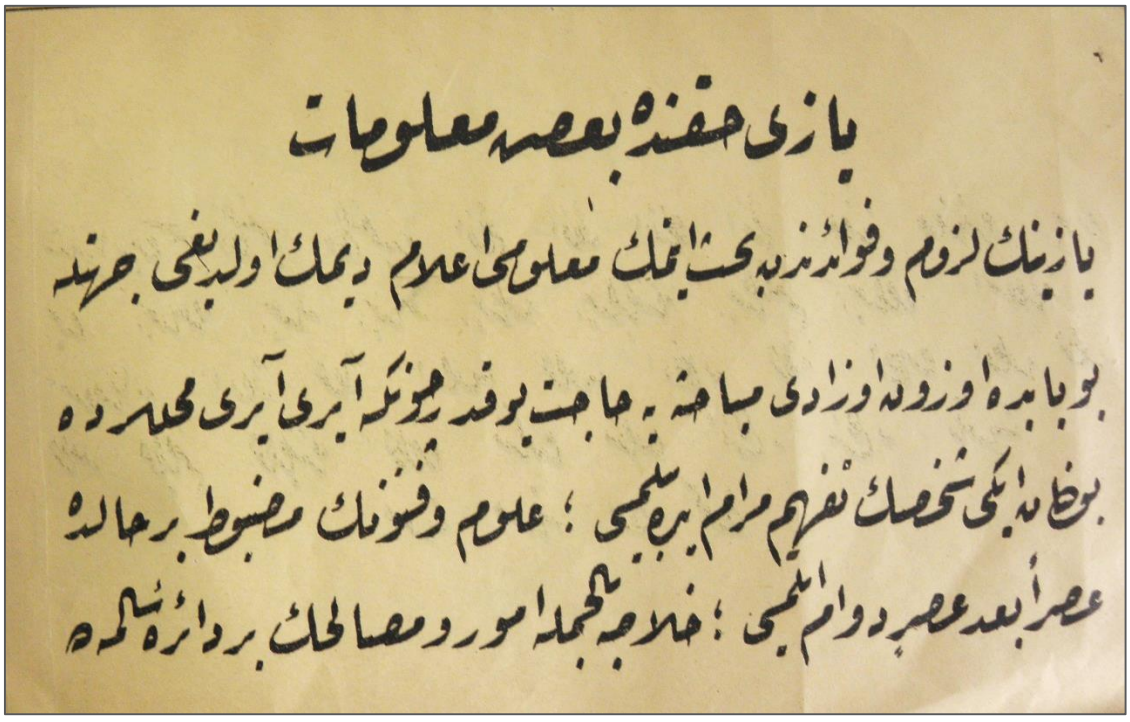
Resim 162- *Meşk Muallimi Yâhud Tarihçe-i Hattâtân*, s. 3 (Millet Kütüphanesi)

Resim 163- *Meşk Muallimi Yâhud Tarihçe-i Hattâtân*, s. 4 (Millet Kütüphanesi)

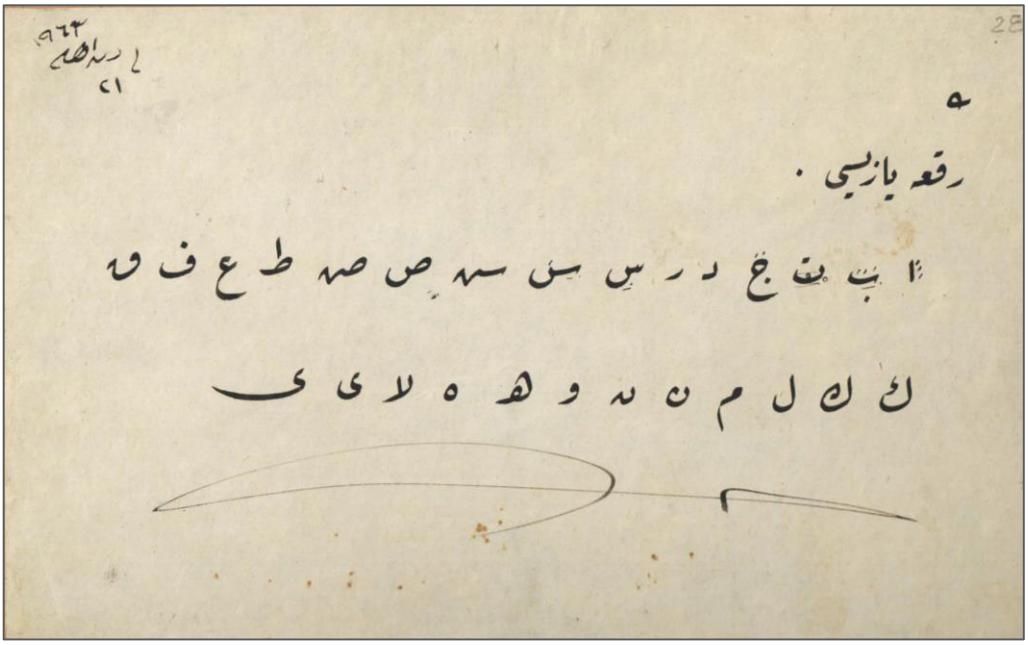
Resim 164- *Meşk Muallimi Yâhud Tarihçe-i Hattâtân*, s.5 (Millet Kütüphanesi)

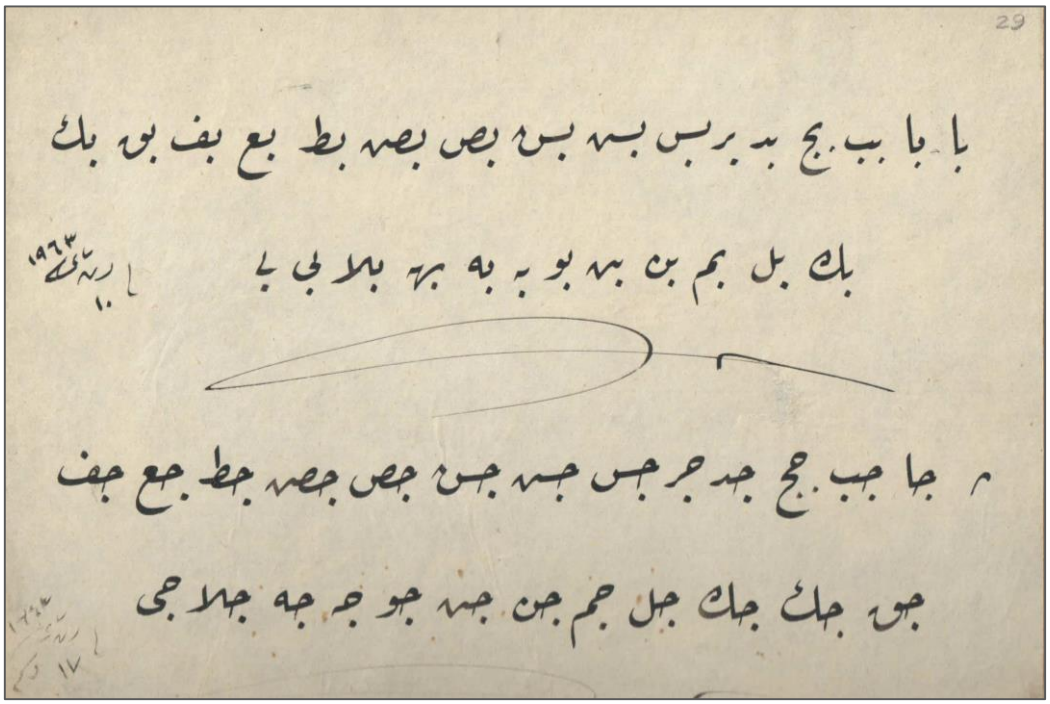
Resim 165- *Meşk Muallimi Yâhud Tarihçe-i Hattâtân*, s.6 (Millet Kütüphanesi)

3.4. Mustafa Halîm Özyazıcı Meşk Mecmuaları

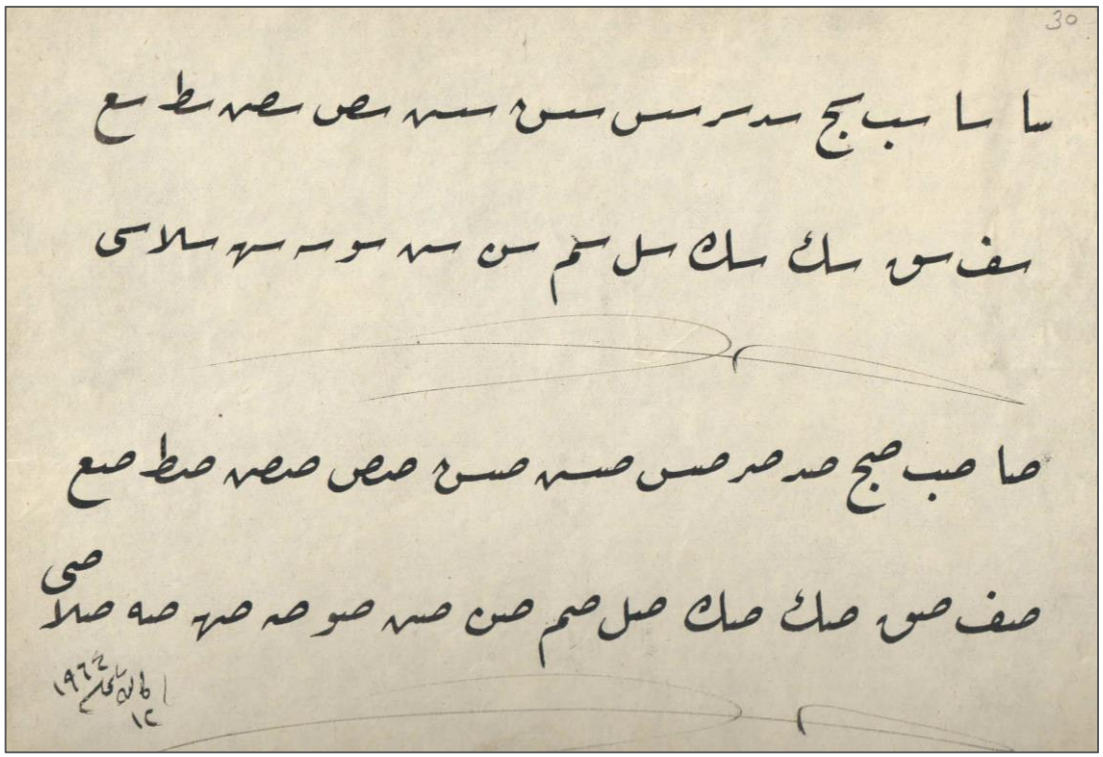
Mustafa Halîm Özyazıcı'ya ait "Rık'a Meşkler" müfredât, mürekkebât ve satır çalışması örneklerinden oluşmaktadır. Diğer yazı çeşitlerinin de yer aldığı meşk murakkaaları derlenerek muhtelif zamanlarda yayınlanmıştır. Burada yalnızca rık'a meşklerine yer vermekteyiz:

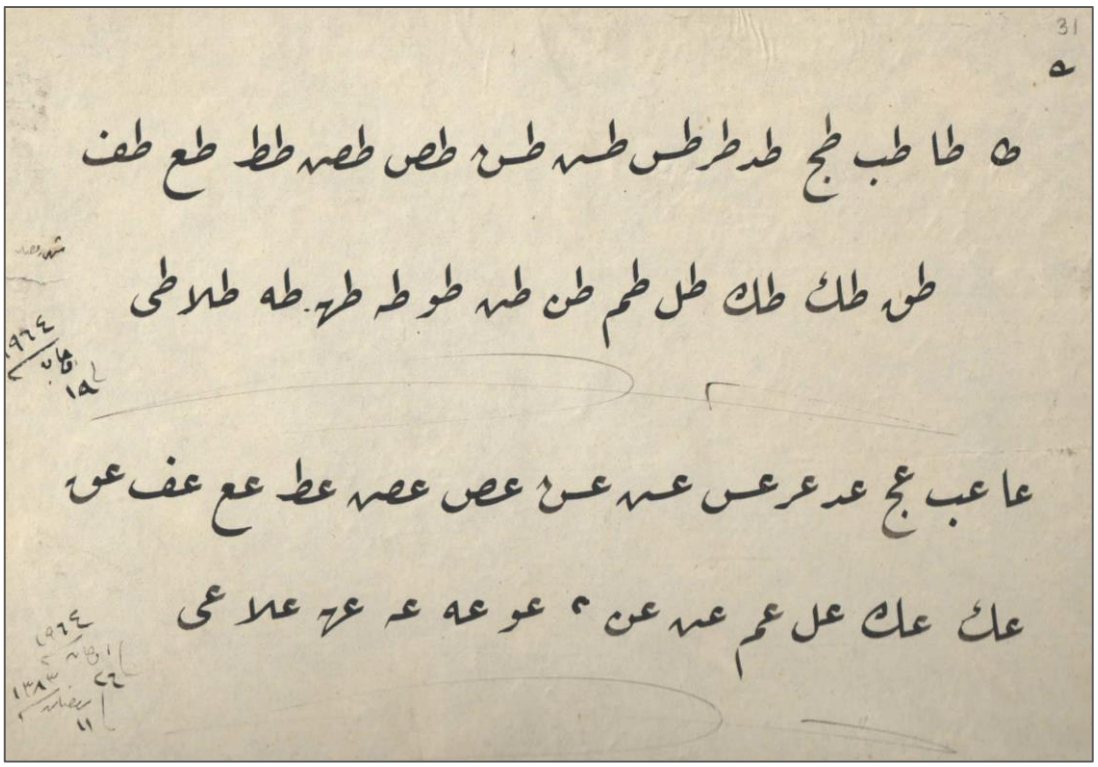
Resim 166- M. Halîm Efend'nin rık'a hurûfatı meşki, 1963 (İ. Aydın Yüksel Koleksiyonu)

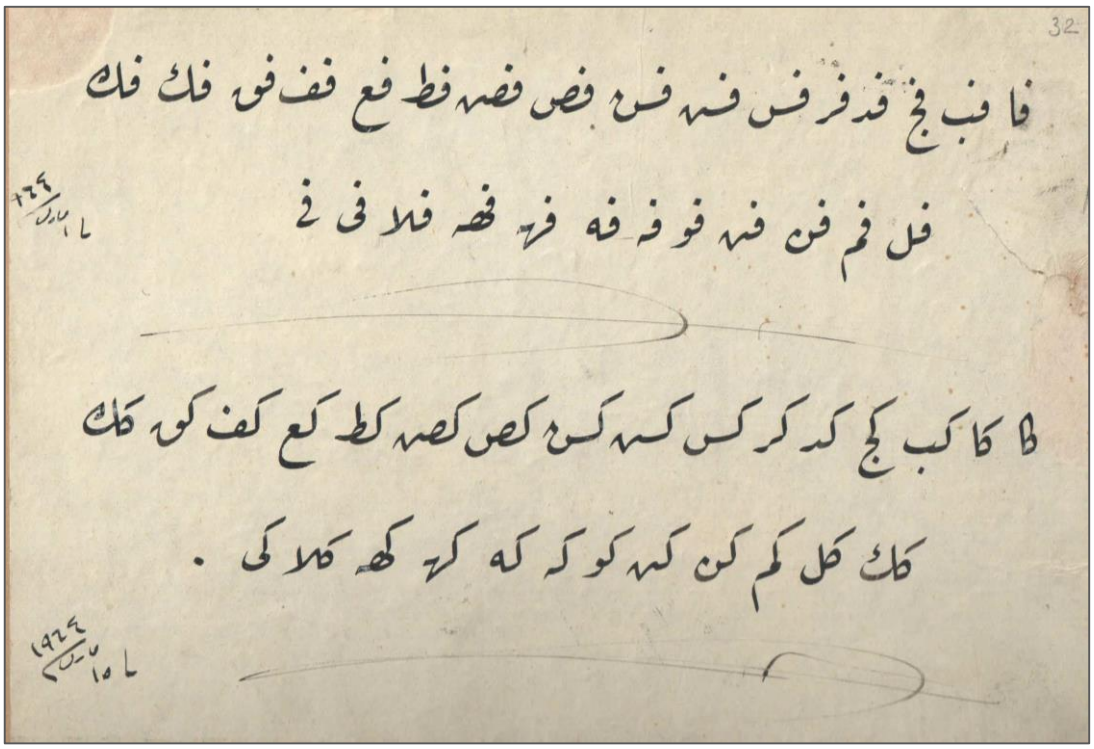
Resim 167- M. Halîm Efendi *bâ* ve *cim* meşkleri 1963 (İ. Aydın Yüksel Koleksiyonu)

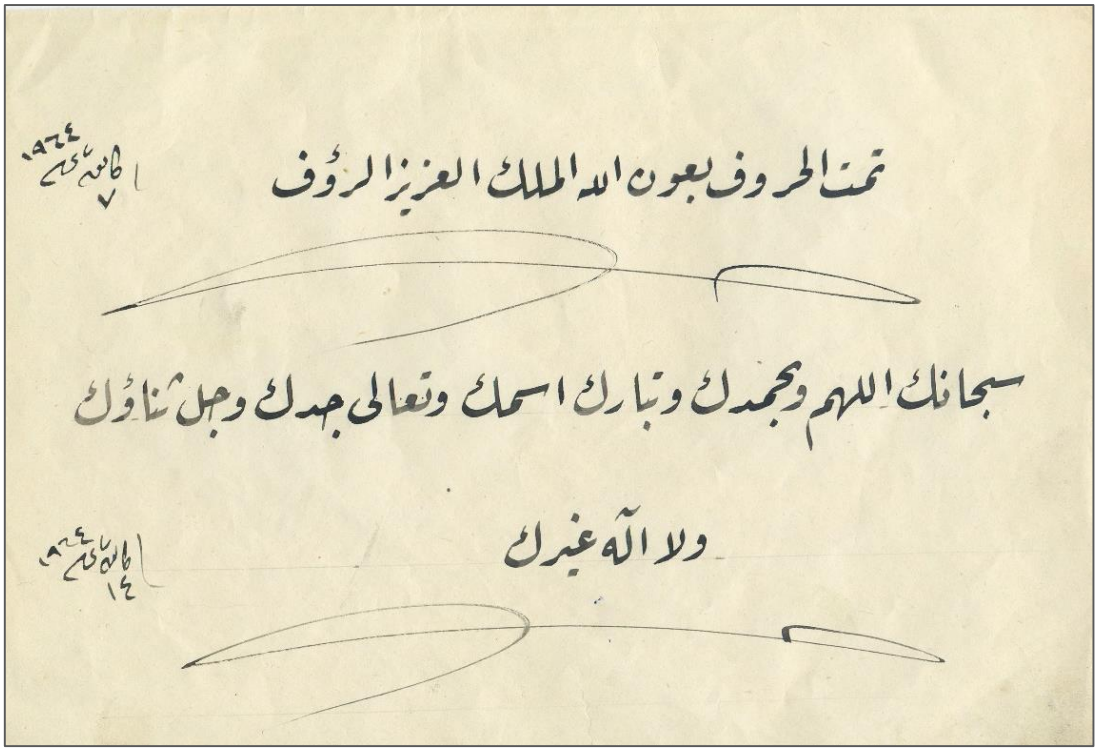
Resim 168- M. Halîm Efendi *sin* ve *sad* meşkleri (İ. Aydın Yüksel Koleksiyonu)

Resim 169- M. Halîm Efendi *tı* ve *ayn* meşkleri (İ. Aydın Yüksel Koleksiyonu)

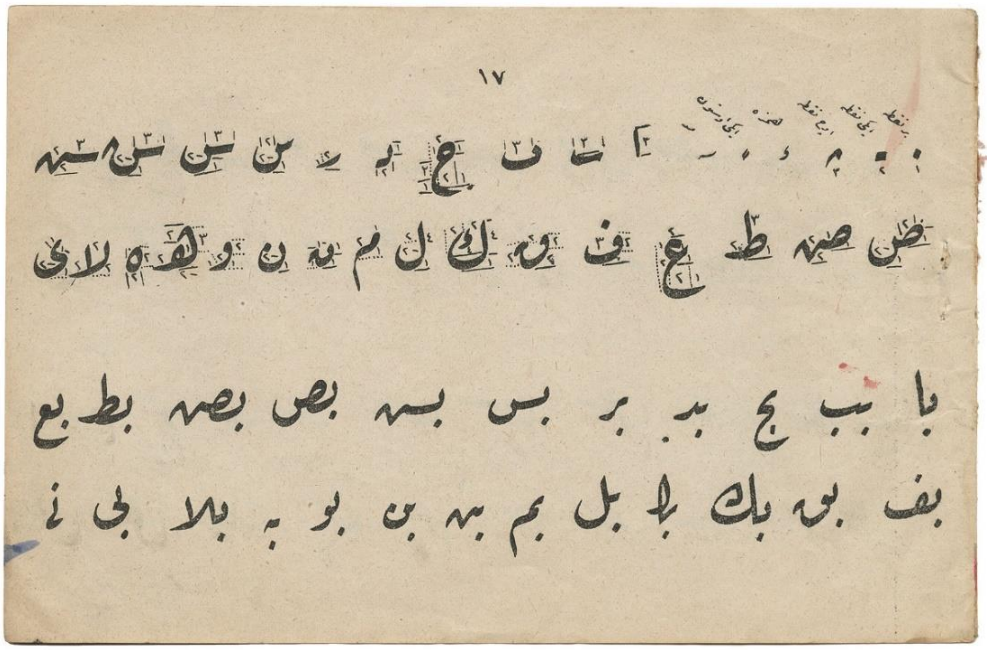
Resim 170- M. Halîm Efendi *fe* ve *mim* meşkleri (İ. Aydın Yüksel Koleksiyonu)

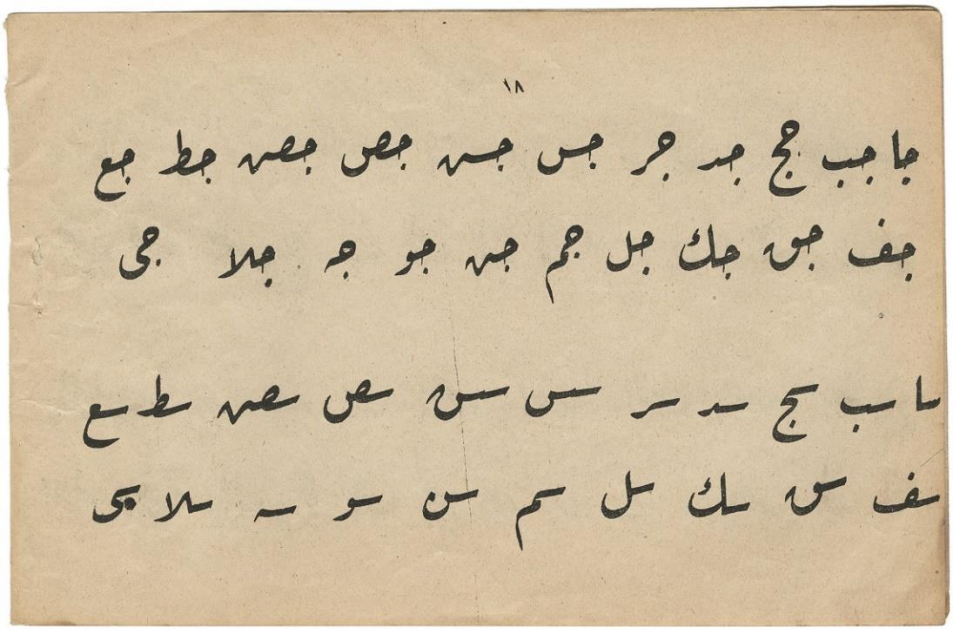
Resim 171- M. Halîm Efendi *temmet* ve *sübhâneke* satırları (İ. Aydın Yüksel Koleksiyonu)

3.5. Hüseyin Hüsnî Efendi Meşk Mecmuası

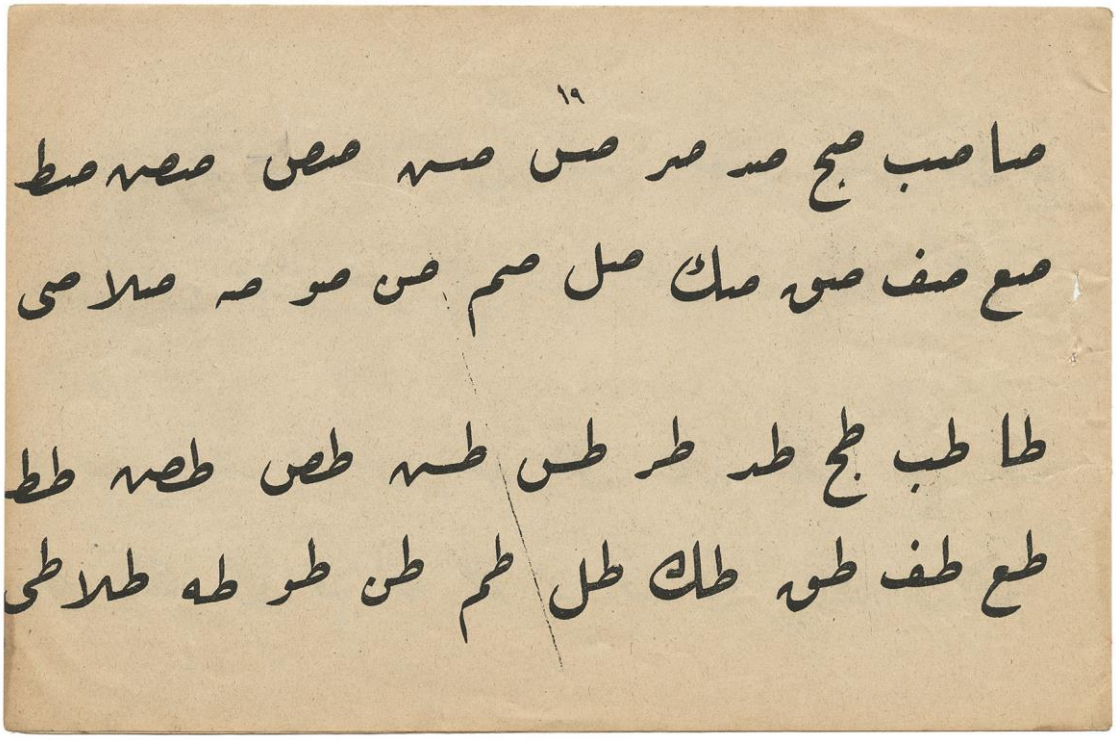
Hüseyin Hüsnî Efendi'nin elimize ulaşan meşk mecmuasının kapak sayfası olmamasından dolayı hangi tarihte yayınlandığına dair bir malumatımız bulunmamaktadır. 52 sayfadan oluşan bu mecmuada, sülüs-nesih ve rık'a meşklerine yer verilmiştir. Konumuz itibariyle burada yalnızca, rık'a meşkleri bölümüne yer vermekteyiz.

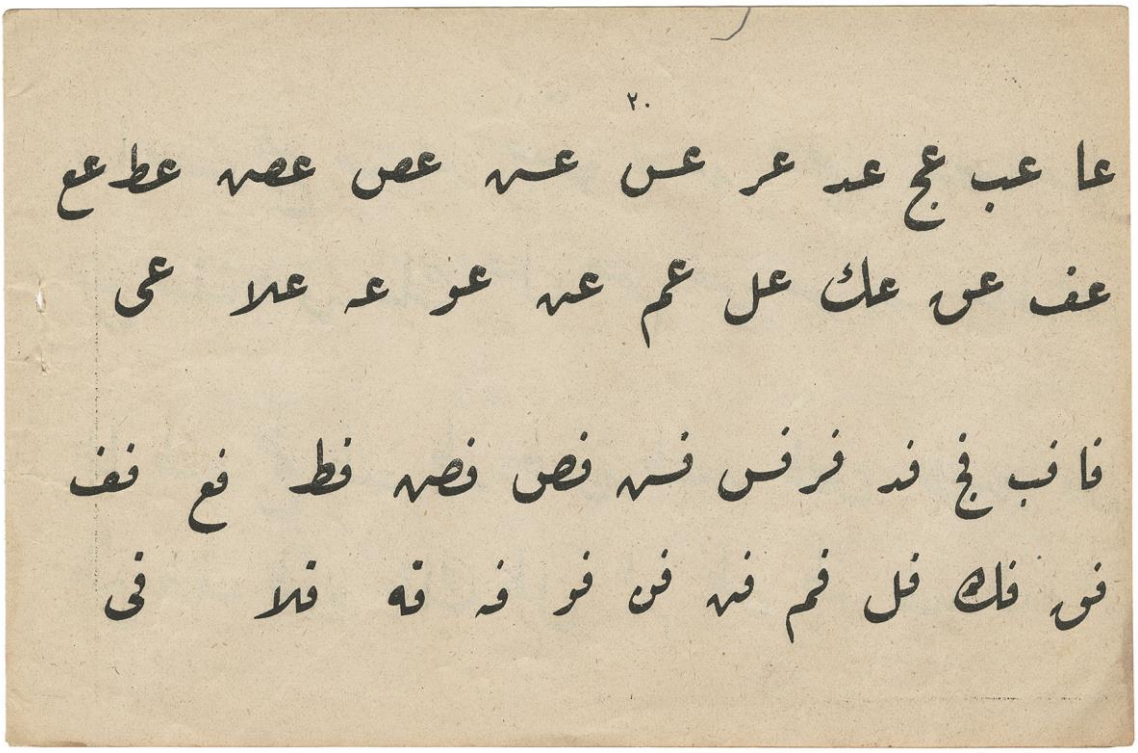
Resim 172- Hüseyin Hüsni Efendi, hurufât ve *bâ* meşkleri (M. Zeki Kuşoğlu Arşivi)

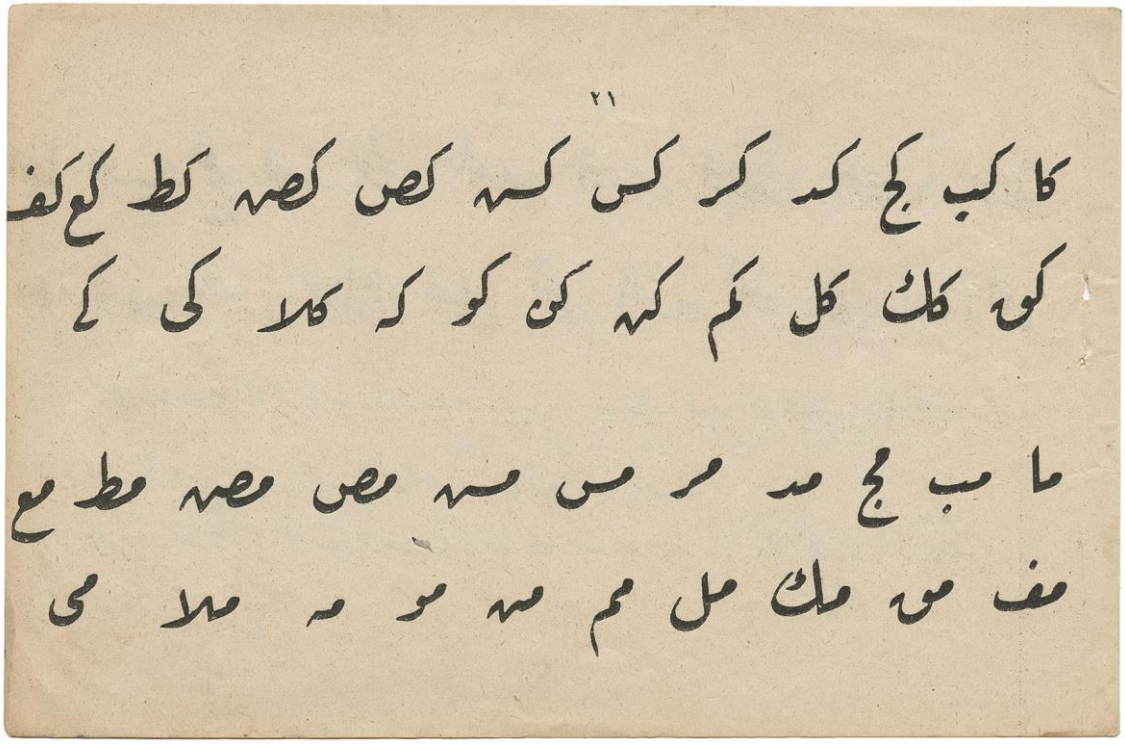
Resim 173- Hüseyin Hüsni Efendi, *cim* ve *sin* meşkleri (M. Zeki Kuşoğlu Arşivi)

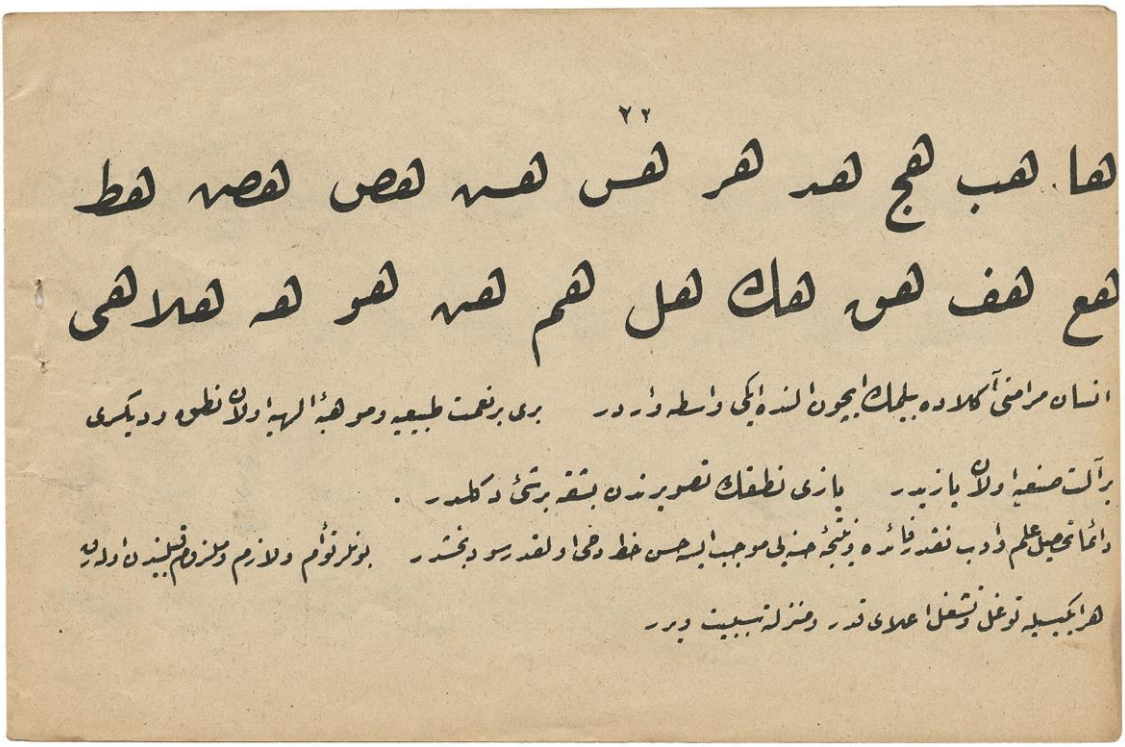
Resim 174- Hüseyin Hüsni Efendi, *sad* ve *tı* meşkleri (M. Zeki Kuşoğlu Arşivi)

Resim 175- Hüseyin Hüsni Efendi, *ayn* ve *fe* meşkleri (M. Zeki Kuşoğlu Arşivi)

Resim 176- Hüseyin Hüsni Efendi, *kef* ve *mim* meşkleri (M. Zeki Kuşoğlu Arşivi)

Resim 177- Hüseyin Hüsni Efendi, *he* meşkleri ve satır çalışması (M. Zeki Kuşoğlu Arşivi)

3.6. Rık'a Meşk Mecmuası (imzasız)

Mekteb-i İdâdî ve Rüşdiye Şakirdânına Mahsus Rık'a Meşk Mecmuâsı isimli bu mecmuanın kime ait olduğuna dair net bir bilgi bulunmamaktadır. Yalnızca mecmuanın kapağında, "eser: İzmir Mekteb-i Sultânî Hat Muallimi ve Ahenk matbaası hattatına aittir" yazmaktadır.

1886 yılında açılan İzmir Mekteb-i İdâdî'nin ilk yıllarında okutulan dersler arasında Hüsn-ü Hat (Güzel Yazı) dersine de yer verilmiştir. Bu dersi veren hoca ise Şerif Efendi adında bir zattır.[109] Dolayısıyla bu mecmuanın hattatının Şerif Efendi olma ihtimali yüksektir.

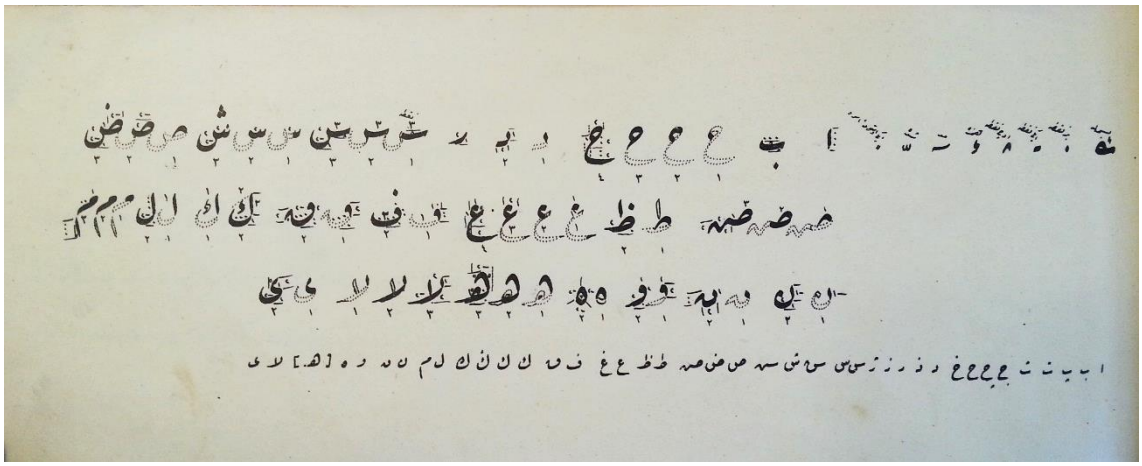
Mecmuanın tamamı rık'a ile yazılmıştır. İlk olarak rık'a hurûfâta, hemen akabinde ise "Ta'limât" başlığı altında mürekkebât kısmına yer verilmiştir. Harf birleşimlerinin sadece baştaki hallerinden ziyade ortada ve sonda yazılışları da bu bölümde örneklerle gösterilmiştir. Diğer meşk mecmualarından farklı olarak müstakil harflerin bir bölümünü noktalı halde yazarak talebenin daha iyi öğrenmesine yardımcı olmaktadır. Mecmuanın devamında ise ince ve celî rık'a ile metinler yazılmıştır.

Burada yalnızca, rık'a hurûfât ve mürekkebât bölümlerine yer verilmiştir.

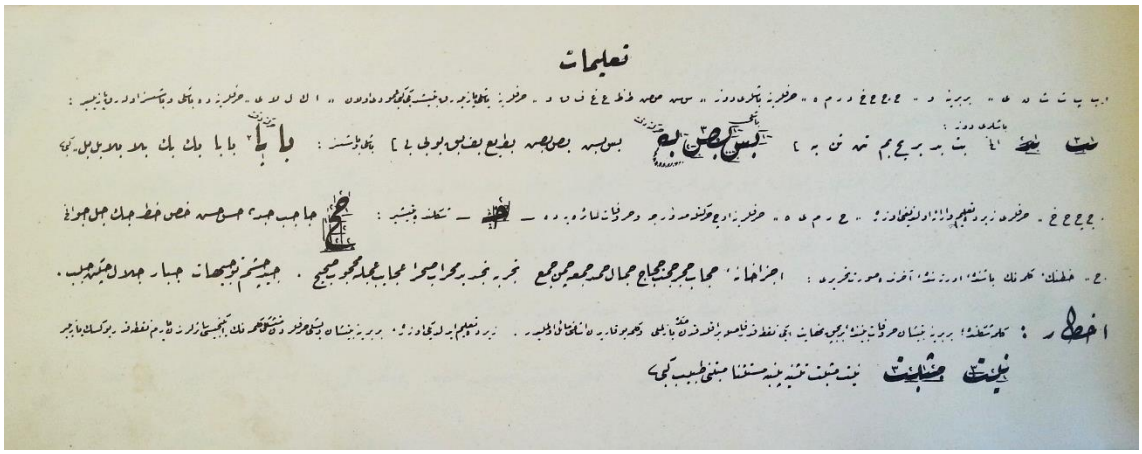

Resim 178- *Mekteb-i İdâdî ve Rüşdiye Şakirdânına Mahsus Rık'a Meşk Mecmuâsı*, kapak.
(S.D. fotoğraf arşivi)

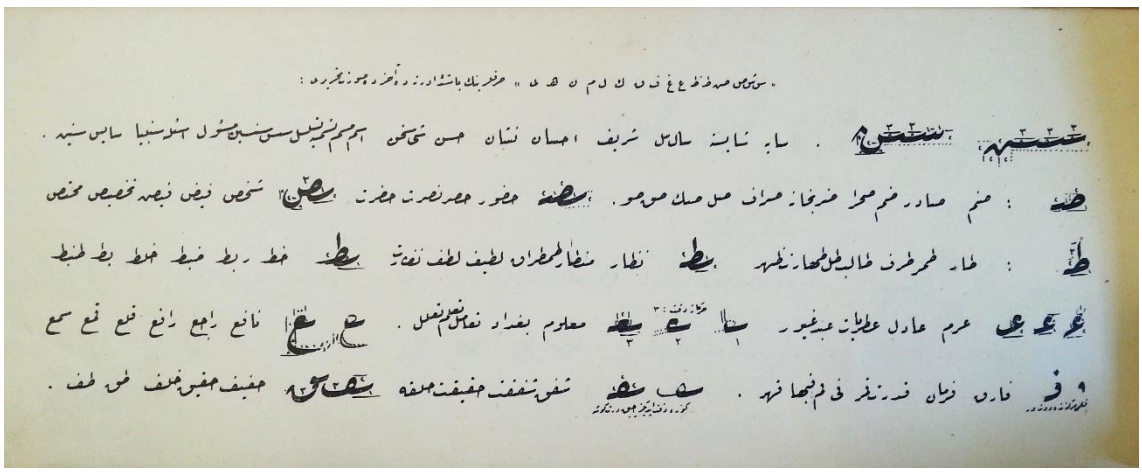
[109] Melih Tınal, "İzmir Mekteb-i İdâdîsi" s. 350.
https://ataturkilkeleri.deu.edu.tr/pdf/dergi8/c3_s8_melih_tinal.pdf

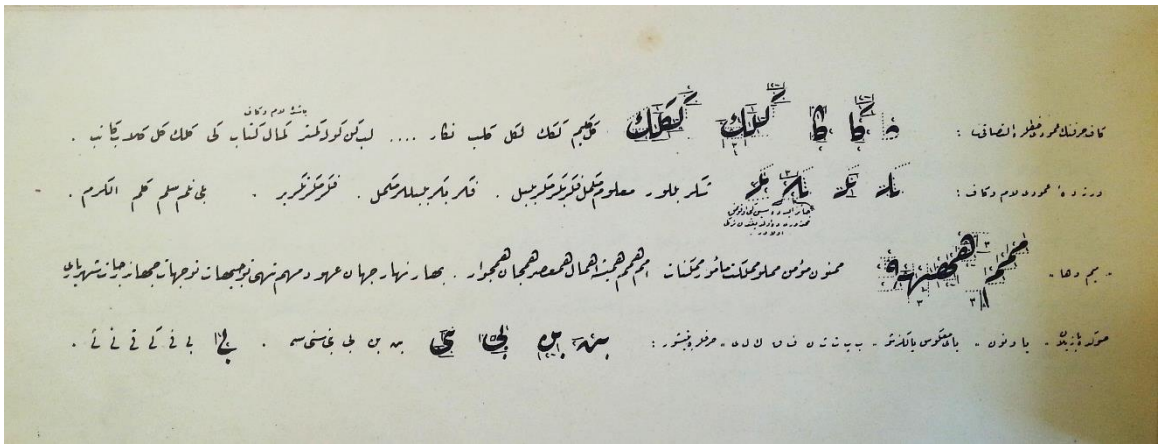
Resim 179- Rık'a hurûfât ve ölçüleri (S.D. fotoğraf arşivi)

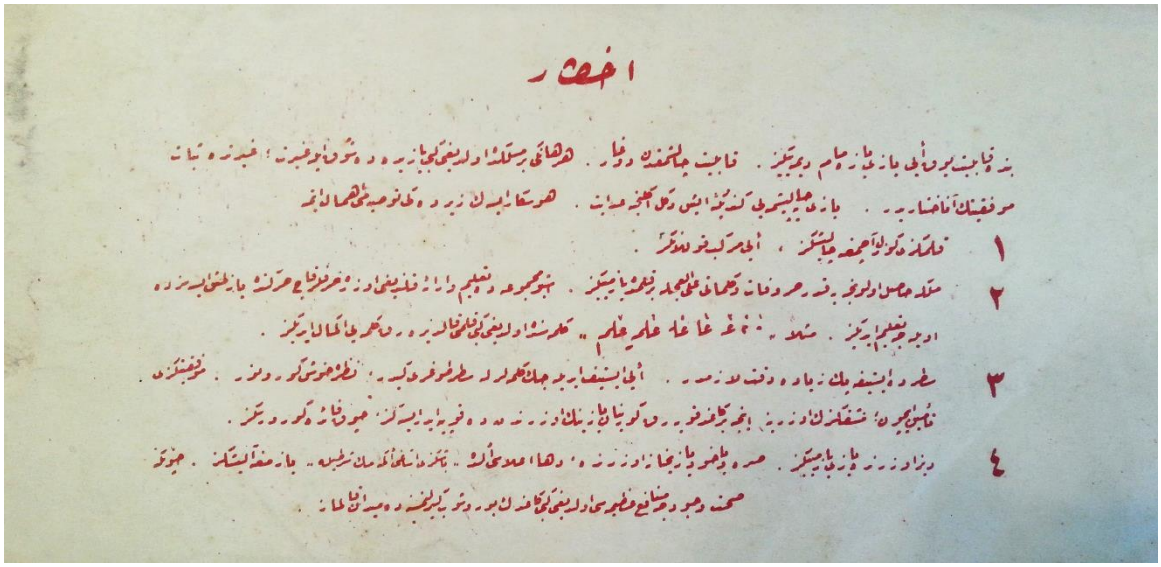
Resim 180- Ta'limât bölümü *bâ* ve *cim* meşkleri (S.D. fotoğraf arşivi)

Resim 181- Ta'limât bölümü *sin, sad, tı, ayn* ve *fe* meşkleri (S.D. fotoğraf arşivi)

Resim 182- Ta'limât bölümü *kef, mim* ve *he* meşkleri (S.D. fotoğraf arşivi)

Resim 183- Dört maddeden oluşan "İhtâr" bölümü, arka kapak (S.D. fotoğraf arşivi)

4. RIK'A HATTI MUKAYESELERİ

Rık'a hattının harf ve satır özelliklerini mukayese edeceğimiz bu bölümde, mukayese edilecek harfler için dört hattatın yazılarından istifade edilmiştir. Bu hattatlar; M. İzzet Efendi (ö.1903), Mehmed Hamdî Efendi (ö.), M. Halîm Özyazıcı (ö.1964) ve Hâmid Aytaç (ö.1982)'tır.

Mukayese için harf örneklerini kullandığımız bu hattatlar, rık'a hattı ile yazılmış hatrı sayılır yazıya imza atmışlardır. Aynı zamanda rık'anın gelişmesine katkı sağladıkları gibi farklı kullanım alanlarında da bir hayli örnekleri bulunmaktadır. Bir diğer husus da rık'a hattının öğrenilmesine yönelik yapılan çalışmaları mevcuttur. Her biri farklı bir dönemde rık'a üzerine çalışmalar yaparak, rık'ada kendi üslûplarını oluşturmuşlardır. Dolayısıyla rık'a hattının mukayesesi için bu dört üslûptan istifade edilmiştir.

Öncelikle, rık'a hurûfâtının ölçüleri ve bu ölçülendirme usulleri üzerinden bir mukayese yapılmıştır. Fakat bu bölümde Hâmid Bey'in harf ölçülerini gösteren bir meşkine ulaşılamamıştır. Ayrıca Mehmed Hamdî Bey'in, rık'a harf ölçülerini gösteren örneği, diğer meşklerdeki gibi yalnızca müstakil rık'a hurûfâtından oluşmamaktadır. Fakat konu itibariyle harflerin ölçülendirme sistemini göstermesi açısından tercih edilmiştir. Nitekim Mehmed Hamdî Bey'in bu şekilde yazılmış bir rık'a hurûfât nüshasına tesadüf edilmemiştir.

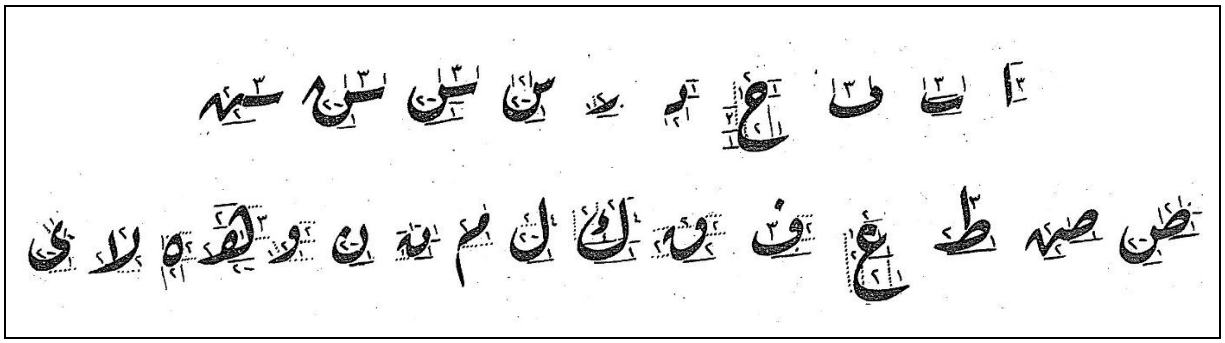
Daha sonra tercih edilen bu dört hattatın rık'a harfleri, meşklerinden tek tek seçilerek bir tablo oluşturulmuştur. Bu tablodaki harflerin her biri, yatay ve dikey şekiller yardımıyla incelenmiş ve hattatlar arasındaki yazım farkları belirlenmiştir.

Son olarak rık'a satırlarına örnek teşkil etmesi ve dahi aynı ibare olması bakımından *temmet* satırı dikkate alınmıştır. Mürekkebât bölümünün akabinde, dua mahiyetinde yazılan *temmet* satırı, gerek satır düzeni gerekse içeriği ele alınacak şekilde mukayese edilmiştir. Mukayese bölümünde istifâde edilen dört hattatın içinde yer alan M. İzzet Efendi'nin *temmet* satırı örneğine ulaşılamaması nedeniyle bu bölümde kendisinden istifade edilememiştir.

Rık'a harf mukayeselerini yaparken istifade edilen, hattatlara ait nüshalar, bölümün sonunda verilmiştir.

4.1. Rık'a Harf Ölçüleri

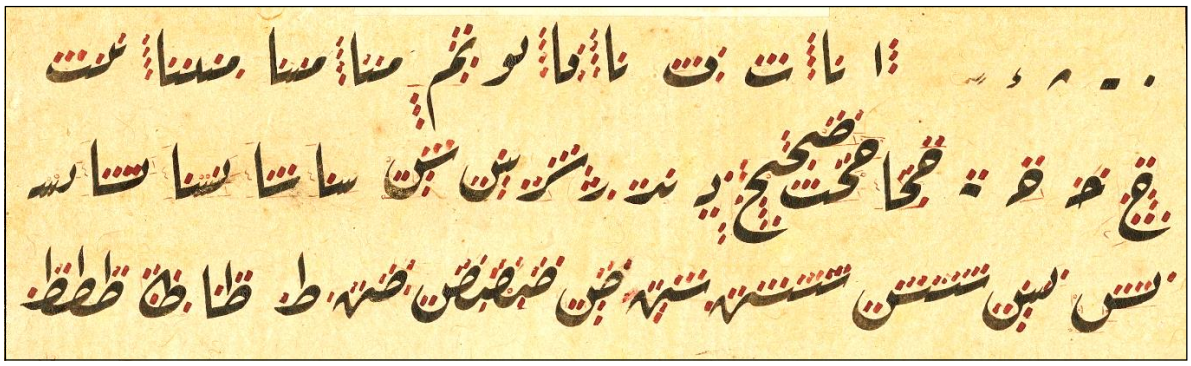
Yazıyı kurallarına uygun bir şekilde öğrenebilmek için ve harfleri daha iyi tanıyabilmek adına harfler üzerinde bazı ölçülendirmeler yapılmıştır. Bu ölçüler sayesinde harfler belli bir karakter kazanmıştır. Her yazı çeşidinde uygulanan bu ölçülendirme rık'a yazısı için de kullanılmıştır. Böylece her harfin kendine has bir ölçüsü ve kuralı söz konusu olmuştur. Bu ölçüler nokta ile veyahut rakam ile gösterilmektedir. Harfin eğimi, uzunluğu, kısalığı, derinliği vs. gibi özellikleri nokta değeriyle ya da arap rakamları ile gösterilmektedir.

Resim 184– M. İzzet Efendi, rık'a harf ölçüleri, h. 1309

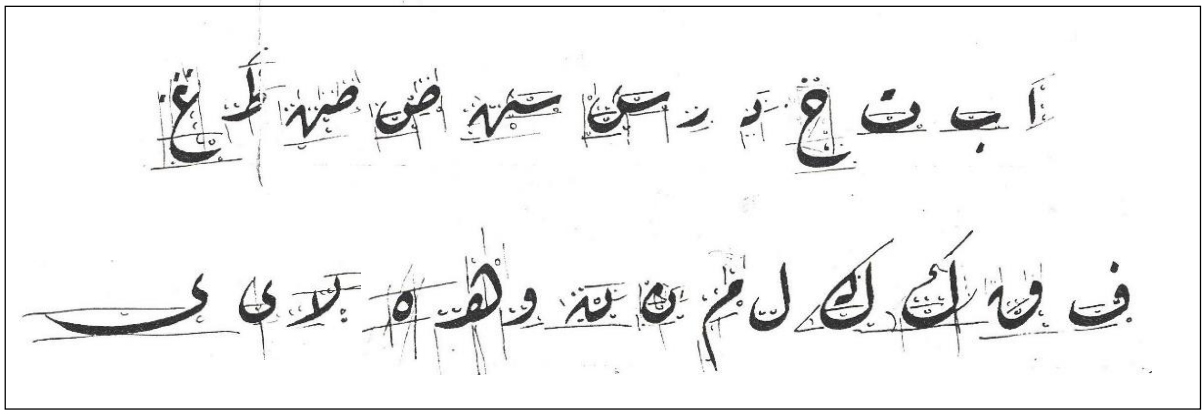
M. İzzet Efendi'nin, *Hutût-ı Osmaniye* isimli meşk kitabında bulunan rık'a hurûfatı incelediğimizde, her bir harfin ölçüsü; kaç nokta geliyor ise o nokta sayısı harfin ölçümü yapılan kısmına, arap rakamı ile daha ince bir kalem veya yazı kaleminin ucu (ki genelde kalem ucu ile yapılmaktadır) kullanılarak yazıldığı görülmüştür

Harfleri yazarken dikkat edilen bir diğer husus da açılarıdır. M. İzzet Efendi, her bir harfin eğimini yatay ve dikey çizgiler (yer yer kesik çizgiler) kullanarak göstermektedir.

Resim 185– M. Hamdî Bey, rık'a harf ölçüleri, h. 1338

Mehmed Hamdî Efendi'nin, rık'a harf ölçülerine örnek olarak seçtiğimiz bu nüshasındaki harfleri incelediğimizde, her bir harfin ölçüsünü; farklı bir mürekkep kullanarak, noktalandırma sistemi ile belirtmiştir. Harflerin, uzunluğu, genişliği ve yüksekliği kaç nokta geliyor ise harfin ölçümü yapılan kısmına, o kadar nokta koyulmuştur. Bu noktalar, meşk kalemi ile yazılmıştır. Zira harflerin ölçüsü kalem kalınlığı ile eşdeğerdir. Harflerin eğim ve açıları ise kesik çizgiler ile gösterilmiştir.

Resim 186– M. Halîm Özyazıcı, rık'a harf ölçüleri, h. 1332

M. Halîm Efendi'nin, gençlik yıllarına ait *Rık'a Karalama Defteri*'nde yer alan h.1332 tarihli bu nüsha, harf ölçülerine örnek olması bakımından kullanılmıştır.

Halîm Efendi, harflerin ölçülerini göstermek için rakam yerine noktalama sistemini tercih etmiştir. Lakin noktalar, kalemin çıkardığı noktadan farklı olarak, daire olarak noktanın çapı genişliğinde çizilerek yapılmıştır. Bu daireler meşk kaleminin yalnızca vahşî kısmı kullanılarak çizilmiştir. Harflerin eğim ve açılarını ise yatay, dikey ve çapraz çizgiler yardımıyla detaylı bir şekilde göstermektedir.

Yukarıda değerlendirmelerini yaptığımız nüshaların mukayeselerini şu şekilde yapabiliriz:

M. İzzet Efendi, harflerin ölçülerini göstermek için nokta değerini rakamla yazmıştır. Eğim ve açıları ifade ederken ise dikey ve yatay çizgilerden istifade etmiştir.

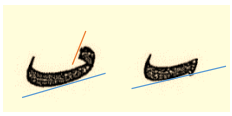
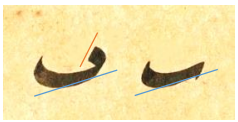
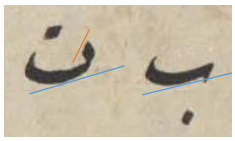
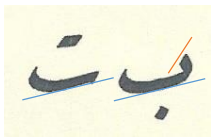
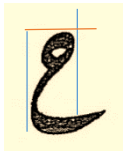
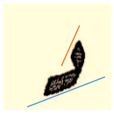
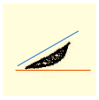
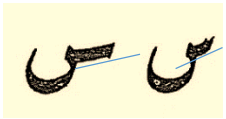
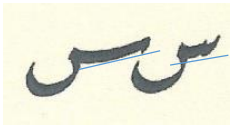
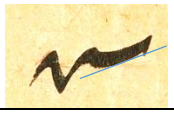
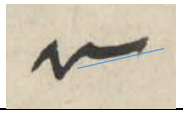
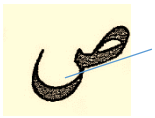
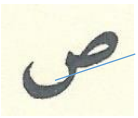
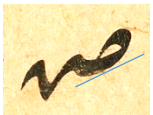
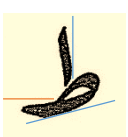
M. Hamdî Efendi bu ölçülendirme sistemini, rakam ile yazmak yerine noktalama usulü ile göstermiştir.

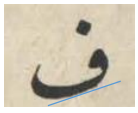
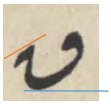
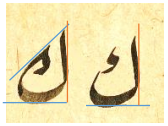
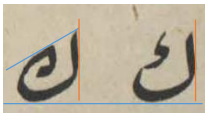
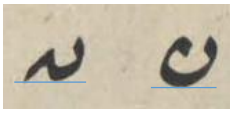
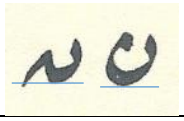
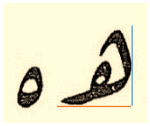
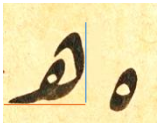
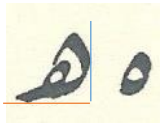
M. Halîm Efendi ise M Hamdî Bey gibi noktalama usulünü kullanmış fakat noktalar kalemin çıkardığı noktalardan ziyade, noktanın çapı genişliğinde çizilen dairelerdir.

Harflerin eğim ve açıları her birinde aynı şekilde dikey ve yatay kesik çizgiler yardımı ile gösterilmektedir.

Rık'a hurûfâtının ölçülendirmesi hususunda ortak nokta ise harflerin ölçü değerleridir. Her ne kadar anlatma tekniği, hattatlara göre değişse de rık'a harflerinin ölçü değerleri her zaman aynıdır.

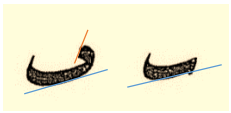
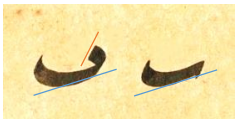
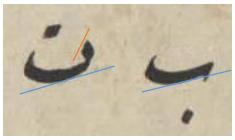
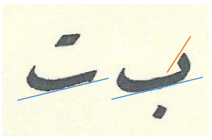
4.2. Rık’a Harfleri

Harfler	M. İzzet Efendi	M. Hamdi Bey	M. Halîm Özyazıcı	Hâmid Aytaç
Elif ا				
Be ب				
Ha ح				
Dâl د				
Ra ر				
Sin س				
Şın ش				
Sad ص				
Dad ض				
Tı ط				

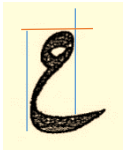
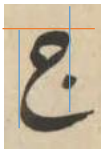
Ayn ع				
Fe ف				
Kaf ق				
Kef ك				
Lâm ل				
Mim م				
Nun ن				
Vav و				
He ه				
Lâmelif لا				
Ye ى				

M. İzzet Efendi	M. Hamdî Bey	M. Halîm Özyazıcı	Hâmid Aytaç
			

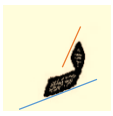
Elif harfinde, kalemin açısı İzzet Efendi ve Hâmid Bey'de birbirine yakın bir meyildeyken, Hamdî Bey'in daha eğimli, Halîm Efendi'ninki ise daha düze yakındır. Buna bağlı olarak Halîm Efendi'nin elif harfi daha kalıncadır, zira kalemin eğimi ne kadar düz tutulursa harf de o nispette kalınlaşır. Ayrıca eliflerin kendi meyilleri birbirine yakın olsa da, Hâmid Bey'in elifinde bu eğim sola doğru biraz daha fazla, Halîm Efendi'nin ise sola eğim daha azdır.

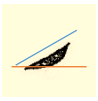
Be harfini incelediğimizde, M. İzzet Efendi ile Hamdî Bey'in iki be harfinde de harflerin meyilleri birbirine yakın olmakla birlikte daha dik eğimdedir. Halîm Efendi ile Hâmid Bey'inki ise eğim olarak birbirine yakındır fakat harf genişliği olarak, Hâmid Bey'in daha büyük Halîm Efendi'nin ise biraz daha küçüktür. Tırnaklı olarak yazılan be harfinde, be'nin tırnak kısmı İzzet Efendi ve Hamdi Bey'de daha içe dönük ve tok, Halîm Efendi ve Hâmid Bey'de ise daha dik ve incedir.

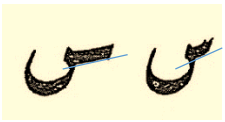
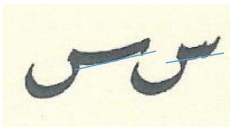
Cim (ha, hı) harfine baktığımızda, M. İzzet Efendi ve M. Hamdî Bey'in harflerinde, cim'in tepe kısımları daha yuvarlak ve küçüktür. Halîm Efendi ve Hâmid Bey'de ise daha düze yakın ve uzundur. Harfin çanak (küp) kısımlarında ise Mehmed Hamdî Bey'in harfinde sola doğru çıkıntı daha fazla ve çanak kısmı daha büyüktür. Diğerlerinde ise bu kısım birbirine benzemektedir.

M. İzzet Efendi	M. Hamdî Bey	M. Halîm Özyazıcı	Hâmid Aytaç
			

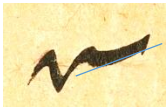
Dâl harfini incelediğimizde, İzzet Efendi'nin harfinin özellikle bağlantı yerleri daha köşeli ve daha keskindir. Diğerlerinde bu özellik biraz daha yumuşatılmıştır. Genel görüntü olarak İzzet Efendi, Hamdi Bey ve Hâmi Bey'in dal harfi nispeten birbirine benzerken buna mukabil Halîm Efendi'de dal'ın baş kısmı daha dik ve satıra uzanan kısmı daha az meyildedir.

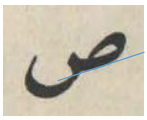
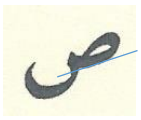
Râ harfinin genel olarak eğimleri birbirine yakındır, yalnızca Hâmid Bey'in harfi biraz daha dik ve daha incedir. İzzet Efendi ve Halîm Efendi'nin harfleri birbirine yakın incelikte iken Hamdî Bey'in ra harfi diğerlerine göre daha toktur.

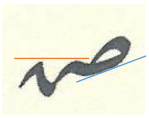
İki ayrı şekilde yazılan *sin* harflerini incelediğimizde, dişli olarak yazılan sin'in dişleri İzzet Efendi ve Hamdî Bey'de daha dik bir meyille yazılırken bu açı Halîm Efendi ve Hâmid Bey'de daha düz olmuştur. Dişsiz sin harfindeki eğim Hamdî Bey'de daha fazlayken, diğerlerinde bu eğim nispeten birbirine yakındır. Ayrıca Hâmid Bey'de sin'in kolu diğerlerine göre daha uzuncadır. *Sin* harfinin çanaklarına baktığımızda İzzet Efendi ve Hamdî Bey'de daha derin diğerlerinde derinlik daha az ve sola meyil daha fazladır.

Şın harfi, genel olarak birbirine benzemektedir, sadece Hamdî Bey'in *şın* kolu daha dik, Hâmid Bey'de ise bu kısım daha uzundur.

M. İzzet Efendi	M. Hamdî Bey	M. Halîm Özyazıcı	Hâmid Aytaç
			

Sad harfini incelediğimizde, harflerin genel olarak birbirine benzediği görülmektedir. Yalnızca Hamdî Bey'in harfinde *sad* başı daha dik ve küçük yapılmış, İzzet Efendi'de ise *sad* başı daha toktur.

Dad harfinde, İzzet Efendi *dad* başını daha dik, gözünü ise daha kısık yapmıştır. Hamdî Bey'in harfinde *dad* başı daha tok ve diktir. Çanakta ise sol kol sağ kola göre daha aşağıdadır. Halîm Efendi'nin *dad* başı diğerlerine göre daha büyüktür. Ayrıca çanak kısmında sol kol sağ kola göre daha yukarıdadır. Hâmid Bey'in harfinde en bariz fark çanaktadır. *Dad* başını yaptıktan sonra çanağa geçen kısım diğerlerine göre çok daha yumuşaktır. Ayrıca çanağın sol kolu, diğerlerinde tam kalem iken, Hâmid Bey'de alt kısımdan yukarı doğru çıktıkça daha inceldiği görülmektedir.

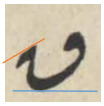
Tı harfine bakıldığında, *tı* başları, yukarıda incelediğimiz *sad* ve *dad* harfinin özelliklerini taşımaktadır. *Tı* gözünü yaptıktan sonra devam eden uzantısı, İzzet Efendi ve Halîm Efendi'de daha uzunken diğerlerinde bu kısım daha kısadır. Elif'leri incelendiğimizde ise İzzet Efendi'ninki diğerlerine nispeten daha uzundur. Eğimleri ise genel olarak birbirine benzemekle birlikte Hâmid Bey'in elif'i sola doğru daha meyillidir.

M. İzzet Efendi	M. Hamdî Bey	M. Halîm Özyazıcı	Hâmid Aytaç
			

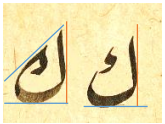
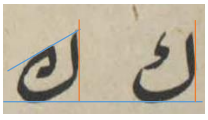
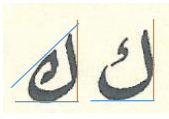
Ayn harfini incelediğimizde, Halîm Efendi'nin ayn kaşı daha düz, diğerlerininki ise daha yatık (aşağı doğru) olduğunu görmekteyiz. Küplerinde ise İzzet Efendi ve Halîm Bey'in harflerinde birbirine benzerdir. Ancak Hamdî Bey ayn küpünü daha büyük ve geriye doğru daha çıkıntılı, Hâmid Bey ise daha küçük yapmıştır. Ayrıca Hâmid Bey, çanağın son kısmını düz değil biraz yukarı doğru meyilli bırakmıştır.

Fe harfine bakıldığında, İzzet Efendi ve Hamdî Bey fe çanağını daha küçük yaparken Halîm Bey ve Hâmid Bey'in biraz daha geniş yaptıkları görülmüştür. Satıra olan eğimleri birbirine benzemektedir.

Kaf harfini incelediğimizde, harfin baş kısmı İzzet Efendi ve Hamdî Bey'de küçük, Halîm Efendi ve Hâmid Bey'de daha büyük yapılmıştır. Ayrıca Hâmid Bey'in harfinde *kaf* başının alt kısmı biraz daha yuvarlaktır. Çanağa birleşen nokta kısmında ise İzzet Efendi ve Halîm Efendi'de tam kalem olarak yazılmış, Hamdî Bey ve Hâmid Bey'de ise tam kalem başlamış sona doğru inceldiği görülmüştür.

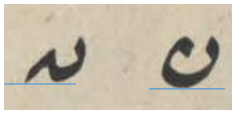
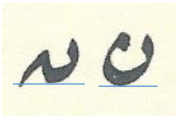
Kef harflerine bakıldığında, İzzet Efendi ve Halîm Efendi'nin elif'leri birbirine benzerken, Hamdî Bey'in daha ince Hâmid Bey'in elif'i ise sola doğru daha meyillidir. Kef çanakları nispeten birbirine benzerdir ancak Halim Efendi'nin kef çanağı diğerlerine göre biraz daha büyüktür.

M. İzzet Efendi	M. Hamdî Bey	M. Halîm Özyazıcı	Hâmid Aytaç
			

Lâm harfini incelediğimizde, Hâmid Bey'in lâm harfi diğerlerine göre daha küçüktür. Bilhassa çanak derinliği daha az, elif meyili daha fazladır. Diğer lâm harfleri birbirine daha yakın olmakla birlikte Hadî Bey'in elif'i daha incedir.

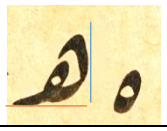
Mim harfine baktığımızda, harfin baş kısmı İzzet Efendi ve Hâmid Bey'de daha yuvarlak iken diğerlerinde daha köşeli olduğu görülmektedir. Mim harfinin uzantısı, İzzet Efendi'de daha uzun, diğerlerinde daha kısa ve toktur.

Nûn harflerini incelediğimizde, İzzet Efendi'de büyük nûn'un tırnak kısmı daha uzun, noktanın bitiştiği son kısım ise daha içe dönüktür. Diğerleri nispeten birbirine benzemektedir. Küçük nûn'ların ise dışa dönük nokta kısımları İzzet Efendi ve Hamdî Bey'de daha kısa, diğerlerinde ise biraz daha uzundur ki satıra kadar uzandığı görülmektedir.

Vav harfine baktığımızda, baş kısmı İzzet Efendi ve Hamdî Bey'de daha küçük diğerlerinde ise büyüktür. Çanaklar nispeten birbirine benzemekte ancak Hamdî Bey'in vav çanağı diğerlerine göre daha tok ve uzundur.

M. İzzet Efendi	M. Hamdî Bey	M. Halîm Özyazıcı	Hâmid Aytaç
			

He harfleri incelendiğinde, İzzet Efendi ve Hamdî Bey'in harfleri arasında çok bariz farklar olmadığı görülmektedir. Ancak büyük he Hamdî Bey'de daha dik yazılmış, küçük he'nin ise üst kısmının daha tok olduğu kaydedilmiştir. Halim Efendi ve Hâmid Aytaç'ın harfleri de nispeten birbirine benzemekte fakat Hâmid Bey'in he harfi sola doğru daha eğimli, küçük he ise tam kalem hareketleri ile yazılarak daha tok yazılmıştır.

Lâmelif harfinde, İzzet Efendi ve Hamdî Bey'in harlerinin benzerlikleri birbirine yakındır. Yalnızca Hamdî Bey'in dikey harflerinin eğimi daha düze yakındır. Halîm Efendi'nin harfinde dikey çizgiler diğerlerine göre biraz daha uzundur. Hâmid Bey'in harfi ise diğerlerine göre biraz farklıdır. Dikey çizgilerin ilki, ikincisinden daha yukarıda durmaktadır, bunun sebebi elif harfini oldukça kısa ve sola doğru yazmasındandır. Aynı zamanda Hâmid Bey'in lamelif harfinde, satıra uzanan kısmın diğerlerine göre daha kısa olduğu görülmektedir.

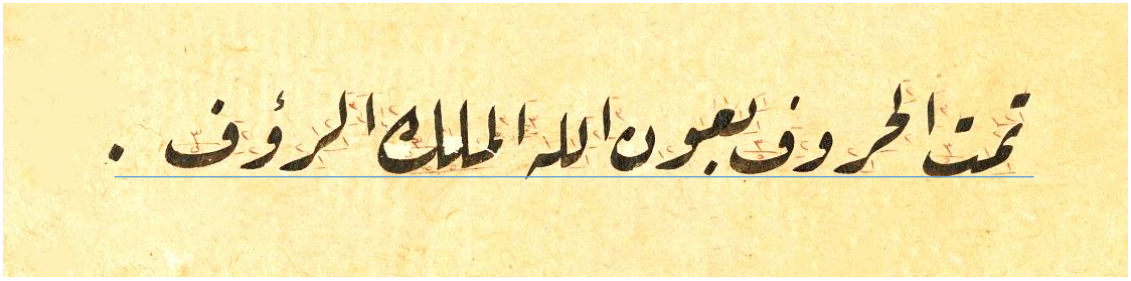
			

Ye harfini incelediğimizde, İzzet Efendi ve Hamdî Bey'in harflerinin genel olarak birbirine yakın benzerlikte olduğu görülmektedir. Halîm Efendi'nin ye başı daha yatık ve kalın, Hâmid Bey'in ise nesih yazının ye harfinde olduğu gibi hafif çıkıntılıdır. Aynı zamanda Hâmid Bey, ye çanağını diğerlerine göre daha küçük yazmıştır.

	M. İzzet Efendi	M. Hamdî Bey	M. Halîm Özyazıcı
Noktalar			

4.3. Rık'a *Temmet* Satırları

Aşağıda örnekleri bulunan *temmet* satırları sırasıyla; M. Hamdî Efendi, M. Halîm Özyazıcı ve Hâmid Aytaç'a aittir. Bu nüshalar incelendiğinde, dikkati çeken hususlar şu şekildedir:

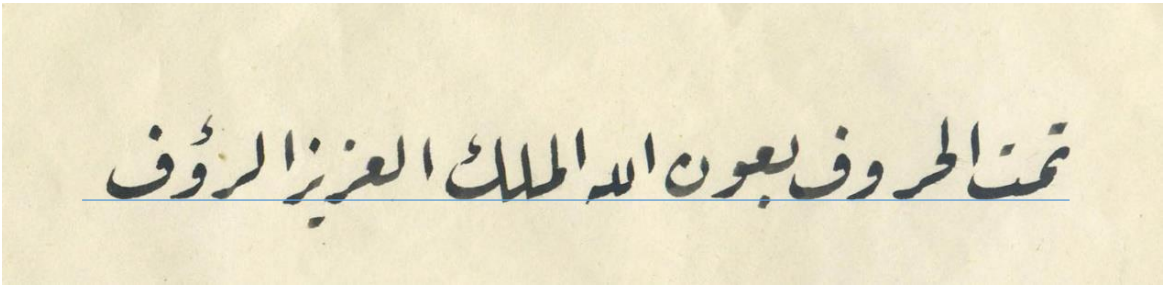

Resim 187– Mehmed Hamdî (Sofu) Efendi, *Temmeti'l-hurûf bi-avni'llâhi'l-meliki'r-raûf,* 1338/1919

M. Hamdî Bey'in *temmet* satırında, arap rakamları ile harf ölçüleri verildiği görülmektedir. Bu ölçüler kırmızı mürekkep ile harflerin kenarlarına yazılmıştır. Temmet satırında kullanılan ibare *Temmeti'l-hurûf bi-avni'llâhi'l-meliki'r-raûf* şeklindedir.

Hamdî Bey'in rık'a harflerindeki şîvesi, temmet satırında da kendini göstermektedir. Dikey harfler çok daha dik ve keskindir.

Lafzatullâh yazarkenki ikinci lâm harfi ilkinden daha uzun ve daha düzdür. Bu kısım diğerlerinde hem daha sola meyilli hem de daha kısadır.

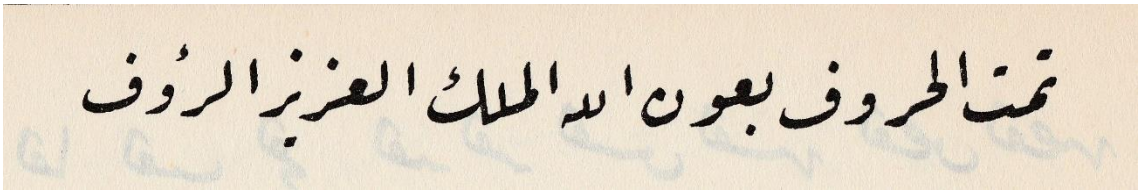
Resim 188- Mustafa Halîm Özyazıcı, *Temmeti'l-hurûf bi-avni'llâhi'l-meliki'l-azîzi'r-raûf,* 1384/1964

M. Halîm Efendi'nin *temmet* satırı, satır düzeni ve ibâre olarak Hamdî Bey ile benzer şekildedir. Ancak burada metne *azîz* kelimesi eklendiği görülmektedir. Halîm Efendi'nin yazdığı t*emmet* satırı şu şekildedir: *Temmeti'l-hurûf bi-avni'llâhi'l-meliki'l-azîzi'r-raûf.*

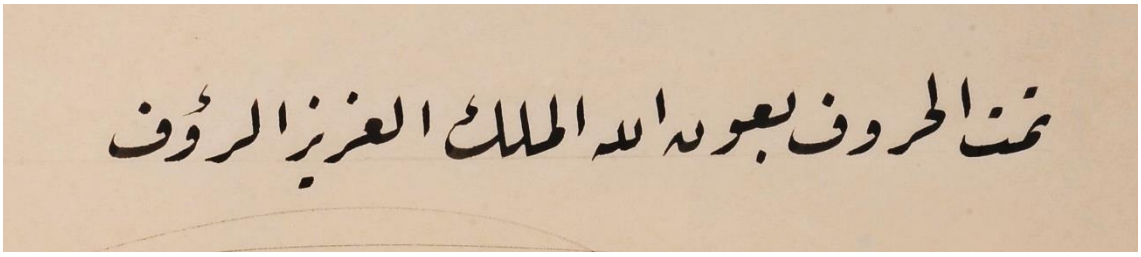
Halîm Efendi'nin harflerindeki genel özellikler burada da görülmektedir.

Satırda, gerek harflerin birbiri arasındaki mesafe gerek sözcüklerin yerleşimi gayet dengelidir. Yazıda genel bir ahenk ve akıcılık mevcuttur.

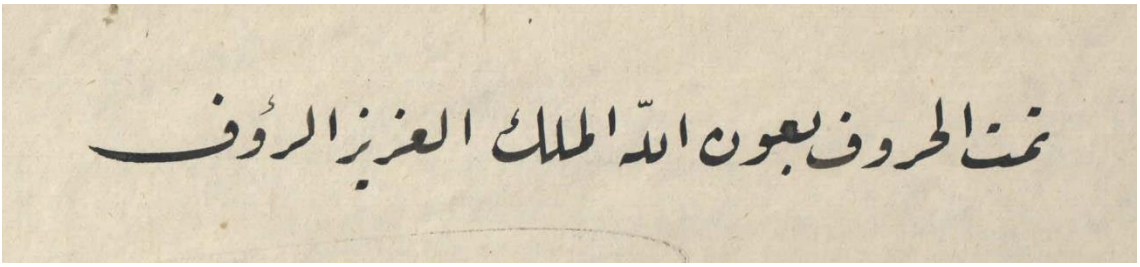
Halîm Efendi'nin farklı zamanlarda yazdığı temmet satırları da mevcuttur. Birbiri arasında da bir mukayese yapılabileceği için diğerlerine de yer verilmiştir.

Resim 189- Mustafa Halîm Özyazıcı *temmet* satırı, 1958 (Sâim Özel *Nümûnetü'l-Hutût Hat Örnekleri*)

Resim 190- Mustafa Halîm Özyazıcı *temmet* satırı, 1963 (Süleyman Berk Arşivi)

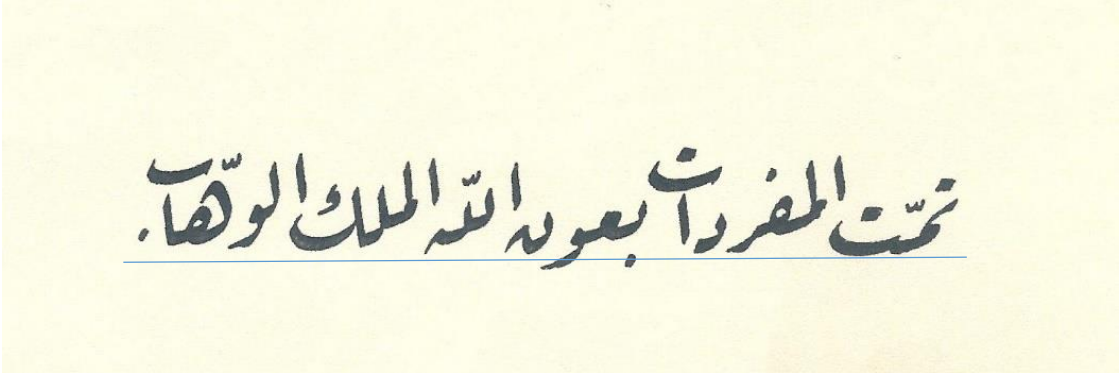
Resim 191- Mustafa Halîm Özyazıcı *temmet* satırı, 1964 (İ. Aydın Yüksel Koleksiyonu)

Halîm Efendi'nin ulaşabildiğimiz bu dört *temmet* satırında, kullanılan ibâre hepsinde aynıdır. Tek metin tercih edilmiştir.

Talebesi Sâim Özel için yazdığı, 1958 tarihli satırda, kelime ve harf araları daha seyrektir (bkz. Resim 189).

1963 ve 1964 yıllarında yazlan satırlar daha dengeli ve akıcıdır. Bilhassa talebelerinden İ. Aydın Yüksel için yazdığı satır pek latîftir. Burada bir de Lafzatullâh'ın üzerinde şedde ilavesi vardır (bkz. Resim 191).

Satırları harf tercihleri olarak değerlendirdiğimizde kullanılan harfler genel olarak aynıdır. Fakat iki yerde farklılık mevcuttur, birincisi resim 190'da *biavnillâh* yazarken küçük nûn tercih edilmiştir. İkincisi ise *raûf* kelimesinde "fe" harflerinin çanakları genelde müdevver yazılmışken, resim 191'de keşîdeli olarak yazılmıştır.

Resim 192- Hâmid Aytaç, *Temmeti'l-müfredât bi-avni'llâhi'l-meliki'l-vehhâb,* 1392/1972

Son olarak değerlendirdiğimiz Hâmid Bey'in satırında ise diğerlerine göre bir hayli fark olduğu görülmektedir. Bunlar:

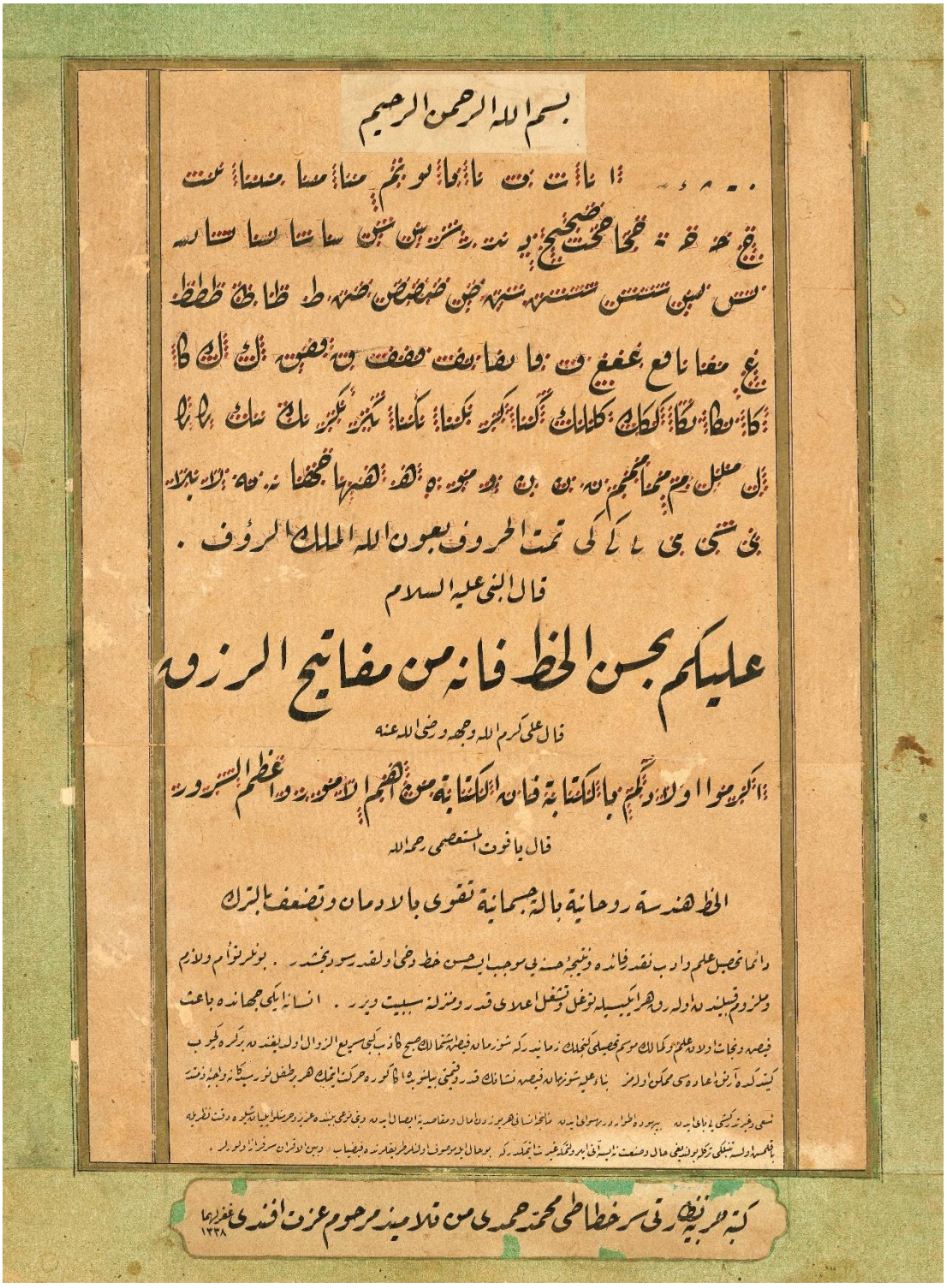
Diğerlerine göre satır düzenini farklı bir şekilde kullanmıştır. Harflerin bazılarını satıra oturtmak yerine, istif yapmayı tercih etmiştir. Bunu yapmasının sebebi daha çok celî sülüs üzerine çalışmasından ve istif kabiliyetinin yüksek olmasından kaylanıyor olabilmektedir.

Rık'a yazısında genel olarak hareke kullanılmazken, Hâmid Bey'in bu satırda şedde kullandığı görülmektedir.[110]

Son olarak ise, Hâmid Bey, alışılmışın dışında bir *temmet* metni kullanmıştır. Kullandığı ibare şu şekildedir. *Temmeti'l-müfredât bi-avni'llâhi'l-meliki'l-vehhâb.*

[110] Rık'a yazısında okutucu işaretlerden istifade etmek daha çok Araplarda yaygındır. Türklerde ise bu duruma nadir rastlanır. Okumaya yardımcı olması bakımından kullanılan harekeler, daha çok tenvin, şedde ve âsar işaretleridir.

Mukayeselerde istifade edilen örnekler:

بسم الله الرحمن الرحيم

قال النبي عليه السلام

علیکم بحسن الخط فانه من مفاتیح الرزق

قال علی کرم الله وجهه رضی الله عنه

اکتبوا اولادکم بالکتابة فان الکتابة من الحکمة المرضیة واعظم المسرة

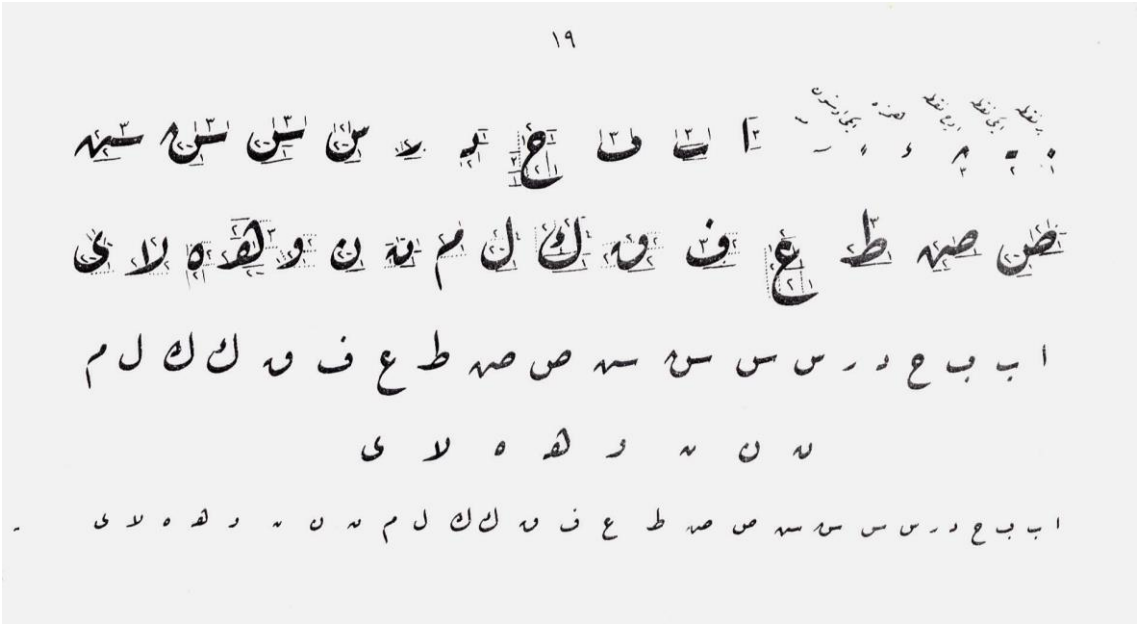
قال یاقوت المستعصمی رحمه الله

الخط هندسة روحانیة بالة جسمانیة تقوی بالادمان وتضعف بالترک

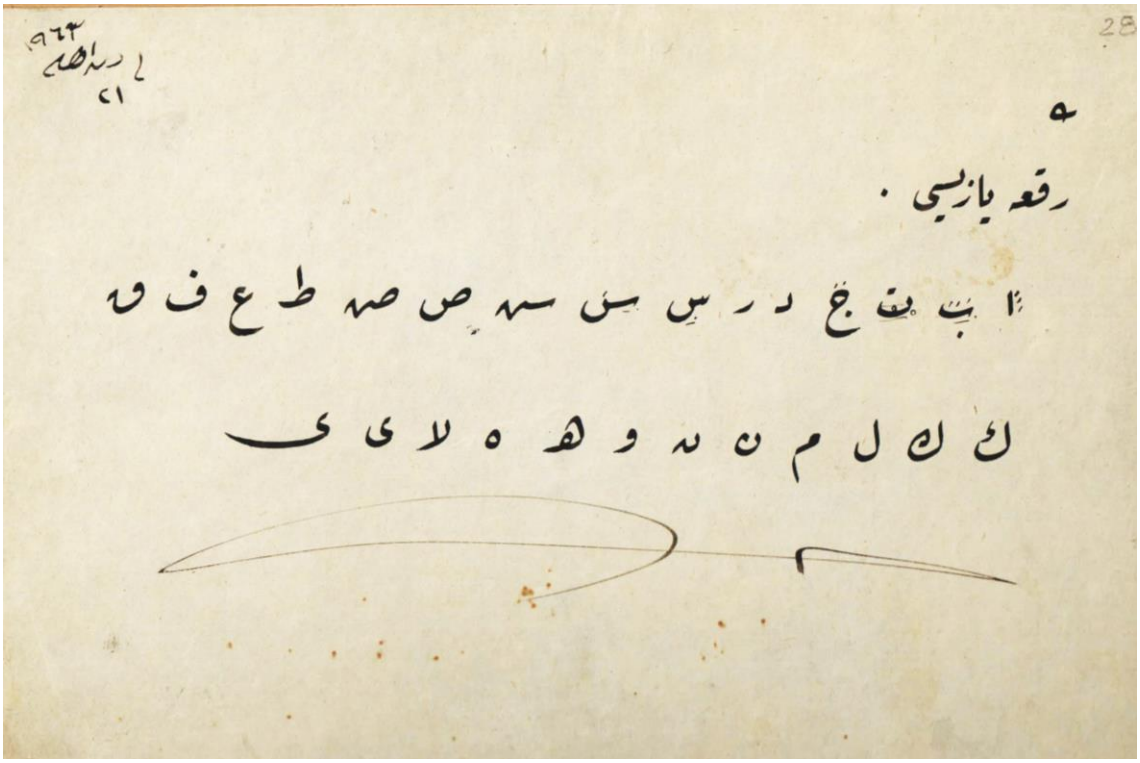
کتبه مرتبه نظری سر خطاطی محمد حمدی من تلامیذ مرحوم عزت افندی غفرلهما ۱۳۳۸

Resim 193- Mehmed Hamdî Bey'in mukayese bölümünde istifade edilen örneği 1338/1919

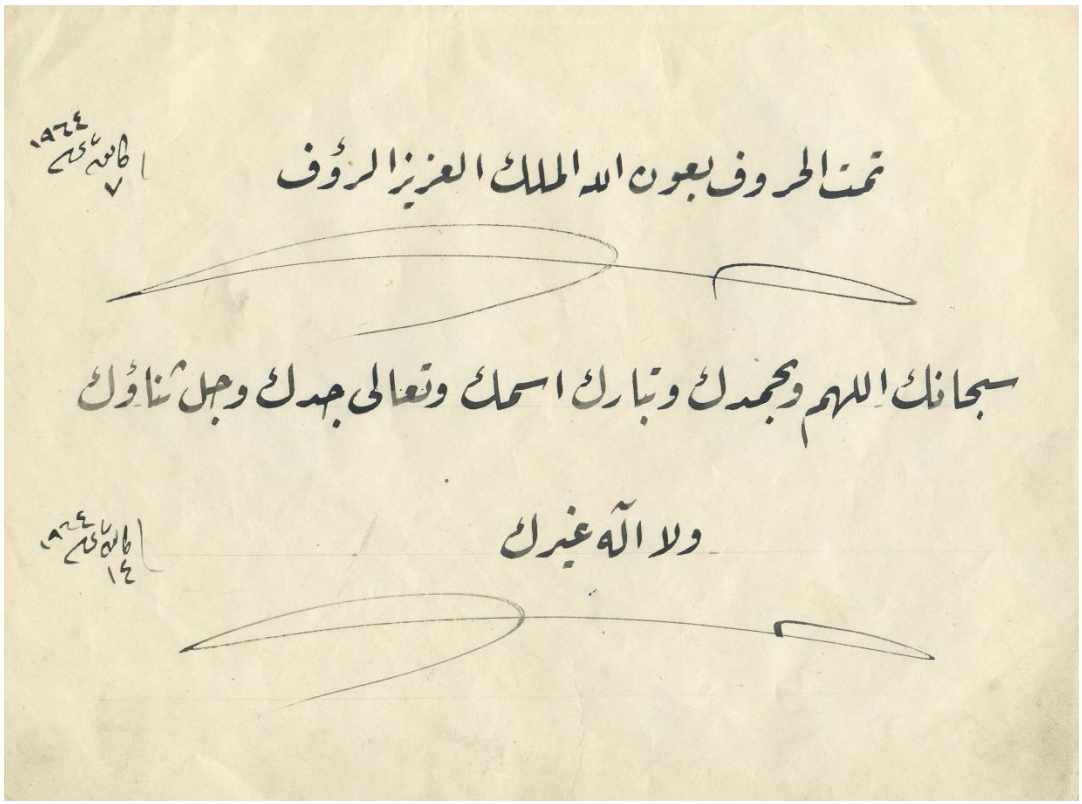
(N. Özdem Arşivi)

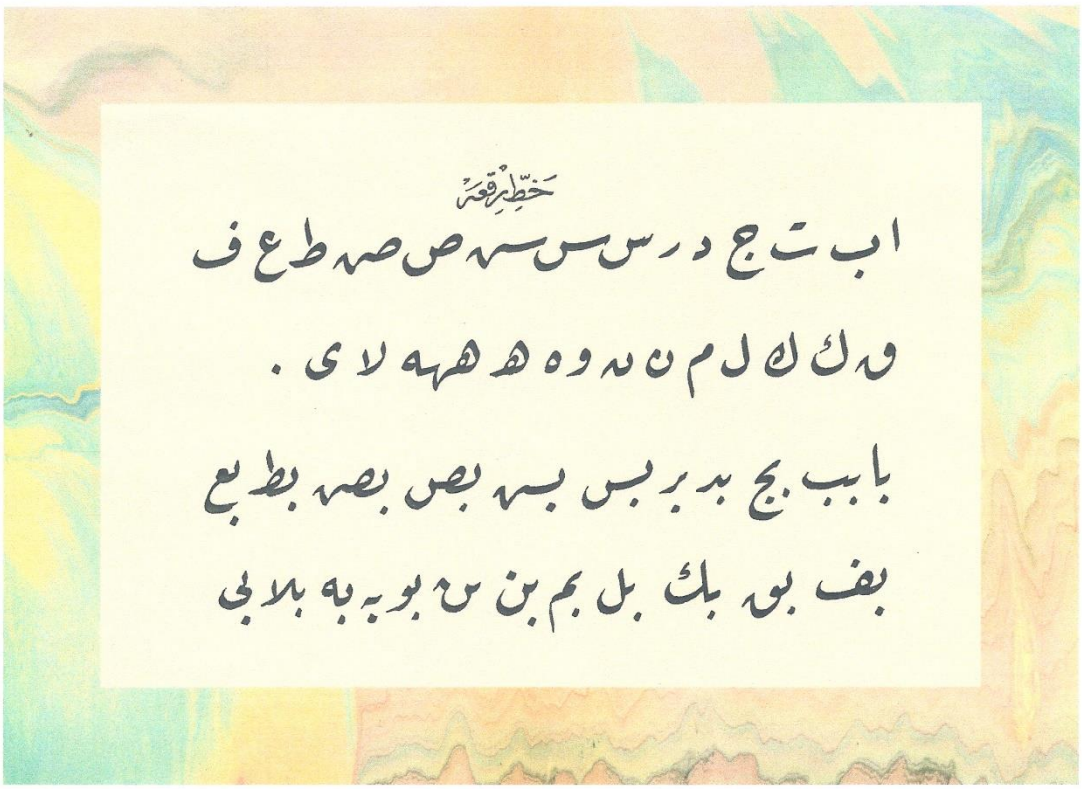
Resim 194- Mehmed İzzet Efendi'nin mukayese bölümünde istifade edilen örneği h. 1309
(*Hutût-ı Osmâniye)*

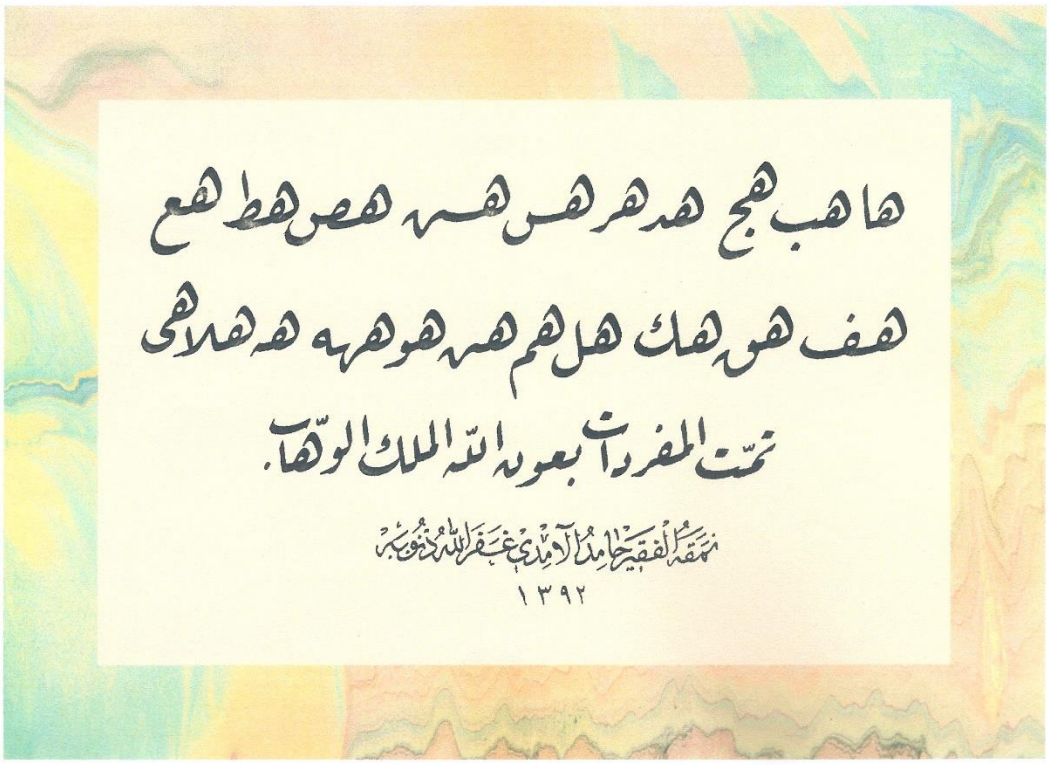
Resim 195- M. Halîm Efendi'nin mukayese bölümünde istifade edilen örneği, 1963
(İ. Aydın Yüksel Koleksiyonu)

Resim 196- M. Halîm Efendi'nin *Temmet* satır mukayeselerinde istifade edilen örneği, 1964
(Davud Bektaş Arşivi)

Resim 197- Hâmid Aytaç'ın harf mukayeselerinde istifade edilen örneği h. 1392
(Davud Bektaş Arşivi

Resim 198- Hâmid Aytaç'ın *Temmet* satır mukayeselerinde istifade edilen örneği h. 1392
(Davud Bektaş Arşivi)

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Rık'a hattı, Osmanlılar zamanında resmi yazışmalarda, fermanlarda kullanılan dîvânî yazıya mukabil olarak icad edilmiştir. Seri yazmaya fırsat vermeyen dîvânî yazının harfleri sadeleştirilerek yeni bir yazı meydana getirilmiştir. Resmi evraklarda, yazışmalarda, mektuplarda (resmî ve husûsî), iletişimi sağlayan her türlü yazı kullanımında rık'aya müracaat edilmiştir.

Tarihi süreçte ilk örneklerine XVI. asırda karşılaşıldı denilse de yapılan araştırmalar neticesinde bu dönemde bulunan örnekler daha çok dîvânî yazı etkisindedir. Zamanla kendi hüviyetini kazanan yazı, esas kimliğine XVIII. yüzyılda kavuşmuştur ve bugün halen yazılmaktadır. Rık'anın tarihi sürecini ele alan bu tez, rık'anın hangi aşamalarla oluştuğunu ve hangi hattatlar elinde geliştiğini kapsamaktadır.

Rık'a yazısının gelişimi, Bâb-ı Âli'de Mümtaz Efendi ile başlamış ve Galatasaray Sultânisi hocası Mehmed İzzet Efendi elinde belli kurallara bağlanarak sanat yazısı kıvamına getirilmiştir. Rık'a yazısının kullanım alanı çok geniş olması hasebiyle gelişmesi sürekli devam etmiştir. Kitâbelerde kullanımı daha önce hiç olmamışken, araştırmalarımız sonucu ulaşabildiğimiz kitâbe örneklerini dikkate aldığımızda İzzet Efendi'nin bu alanda da rık'ayı kullanan hattatların başında yer aldığı görülmüştür. Hicrî 1300'lü yılların ilk yarısında rık'a kitâbelerin birçok örneğine rastlanmıştır. Bu vesileyle rık'anın celîsi de kendini göstermiştir.

İdâdî mekteplerde rık'a dersleri verilmiş ve rık'anın yazımı kadar, okunmasına yönelik de çalışmalar yapılmıştır. XX. asrın ilk yarısında sıbyan mekteplerinde rık'a yazısı öğretimi için Rık'a Karalama Defterleri hazırlanmış; bunun yanında, elifbâ kitaplarıyla da dönemin el yazısı olan rık'anın okunması kolaylaştırılmıştır.

Rık'a hattı bilhassa harf inkılâbından önce, yazının ihtiyaç olduğu neredeyse her mecrada kullanılmıştır. Günlük yazışmalarda, mecmua ve gazetelerde, kartvizit, mühür, etiket gibi alanlarda incesi kullanılırken, tabelalar, kitap kapakları, taşa mahkûk eserlerde de celîsi kullanılmıştır. Bu sebeple gelişimi her zaman devam eden rık'a hattı, her dönemde yeniden tazelenmiştir. 1928 yılında ülkemizde gerçekleşen harf inkılâbı sebebiyle bir inkıtaya uğrayan rık'a yazısı, Arap ülkelerinde kullanılmaya devam etmiştir.

Rık'a yazısı için söylenecek bir diğer husus da, icâzet geleneğinin bu alanda mevzubahis edilmemesidir. Yazı öğreniminde önemli bir yere sahip olan icâzet geleneği, talebenin meşk ettiği bir yazıda belli bir kıvama geldiğini ve artık yazılarının altına imza atabileceği gibi bundan sonra talebe de yetiştirebileceğini ifade etmektedir. Rık'a daha çok ihtiyaç yazısı olarak kullanıldığından, bir levha hazırlanması ve hocanın icâzet vermesi bu yazı için pek mümkün olmamıştır. Ancak yaptığımız araştırmalar esnasında hattat merhum Necmeddîn Okyay Efendi'nin, hocası Talât Bey'den aldığı h. 1315 tarihli rık'a icâzetnâmesine tesadüf edilmiştir. Bu durum rık'a hattı için nadir de olsa icâzet söz konusu olabildiğine işaret etmektedir. Dolayısıyla bugün de bir hat talebesine diğer yazı türlerinde olduğu gibi rık'a yazı için de icâzet geleneği sürdürülebilmelidir.

Sonuç olarak, rık'anın serüvenini araştırdığımız bu tez, bu yazıya olan teveccühün bir nebze dahi artmasına vesile olması temennisi ile hazırlanmıştır. Bir yazı, tarihin bir döneminde icad edilmiş ve kullanılagelmişse bugün de pek tabi kullanılmalıdır. Bugün rık'a hattı daha çok, yazıya başlayan talebenin elinin ısınması ve yazıya giriş mahiyetinde ilk yıl öğretilen bir yazı çeşidi olarak kullanılmaktadır. Rık'a yazısını öğrenen bir talebe başka bir yazıya başlamakta ve daha sonra rık'aya çok vakit ayıramamaktadır. Dolayısıyla yazı, talebenin elinde gelişimini tamamlayamadan bırakılmakta ve istenilen kıvama gelmemektedir.

XXI. yy. öncesinde rık'anın her alanda kullanılır olması, aynı zamanda gelişmesine de sebep olmuştur. Ancak bu gelişme ihtiyaca binaen kullanılabilirliği devam ettiği nispette kendini göstermiş, sanatsal anlamda bir ilerleme kaydedilememiştir.

Bugün ise kendine kullanım sahası bulamaması rık'anın sanat yönünün açığa çıkmasına vesile olmuştur. Rık'anın kullanım sahasının olmaması, onun terkedilmesini veyahut hafif görülmesini gerektirmemektedir. Nitekim günümüzde yapılan denemelerde, rık'a yazısı ile muazzam örnekler ve kompozisyonlar meydana gelebilmektedir. Lakin tercih edilmesi diğer yazılara nispetle daha azdır ki bu pek tabiidir. Zira levha sanatı denildiğinde akla gelen yazılar arasında rık'a henüz yer etmemiştir. Bu nedenle tercih oranı azdır.

Fakat az sayıda da olsa son günlerde rık'a ile yazılmış levhalar, sergilerde, kataloglarda ve dahi koleksiyonlarda insanların beğenisine sunulmaya başlanmıştır ve bu durum rık'anın sanat kimliğinin de var olduğundan haberdâr olunmasını sağlamıştır. Dolayısıyla rık'anın görünürlüğü, aynı zamanda kullanım alanının genişletilmesine ve gelişmesine de vesile olmuştur. Bu sebeple rık'a yazı örneklerinin ve hattatlarının sayılarının artması arzu edilmektedir.

KAYNAKÇA

1. Kitaplar

ALPARSLAN Ali, *Osmanlı Hat Sanatı Tarihi*, YKY, İstanbul 1999, 4. bs. 2012.

ARSEVEN Celâl Esad, *Sanat Ansiklopedisi*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1975.

BALTACIOĞLU İsmayıl Hakkı, *Türklerde Yazı Sanatı*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1958.

BALTACIOĞLU İsmayıl Hakkı, *Yazının Usûlü Tedrîsi*, h. 1340.

CETE Hayrettin, *Besmele İslamiyet'in Doğuşundan Bugüne Dek,* Reform Dil Yay., İstanbul 2004.

ÇORUH Haydar, ÇAPARLAR Ahmet, *Osmanlı Arşiv Vesikaları Üzerinde İncelemeler I,* Hatay 2012.

DERMAN M. Uğur, *Harflerin Aşkı*, Korpus Yay., İstanbul 2014

DERMAN M. Uğur, *Medresetü'l-Hattâtîn Yüz Yaşında*, Kubbealtı Yay., İstanbul 2015.

DERMAN M. Uğur, *Ömrümün Bereketi 1*, Kubbealtı Yay., 4. bs., İstanbul 2017.

DERMAN M. Uğur, *Türk Hat Sanatının Şaheserleri*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1982.

DERMAN M. Uğur, *Türk Hat Sanatının Şaheserleri*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1982.

DEVELLİOĞLU Ferid, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara 2013.

EMİNOĞLU Mehmet, *Osmanlı VesîkalarınıOkumaya Giriş,* Ankara 2001.

GÖKBİLGİN M. Tayyib, *Osmanlı Paleografya Ve Diplomatik İlmi*, İstanbul 1992.

HAKKI İsmail, *Sanat,* İstanbul 1934.

İNAL İbnülemin Mahmud, *Son Hattatlar*, Meb. Yayınevi, İstanbul 1955, 1970.

İZZET Mehmed, *Hutût-ı Osmaniye Sülüs, Nesih, Rik'a, Divanî ve Ta'lik, ve Celî Divanî ve Hatt-ı İcâze'den İbaret Meşk Mecmuası,* Matbaa-i Osmaniye, İstanbul 1309.

KUŞOĞLU M. Zeki, *Dünkü Sanatımız-Kültürümüz*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1994.

KUŞOĞLU M. Zeki, *Görgü Şahitleri Osmanlı Mühürleri*, İBB Yay., İstanbul 2008.

KUŞOĞLU M. Zeki, *Osmanlı Medeniyetinde 33 Kadim Sanat,* Kaynak Yay., İstanbul 2010.

KUŞOĞLU Mehmet Zeki, KUŞOĞLU M. Oğuzhan, *Osmanlı Kartvizitleri*, Klâsik Türk Sanatları Yay., İstanbul 2013.

MÜSTAKİMZÂDE Süleyman Sâdeddin, *Tuhfe-i Hattâtîn,* (neşr. İbnülemin Mahmud Kemal İnal), İstanbul 1928.

NEFESZÂDE İbrahim, *Gülzâr-ı Savâb* (neşr. Kilisli Muallim Rifat), İstanbul 1938.

ÖZEL Saim, *Numune-i Hutût Hat Örnekleri,* Üç Dal Neşriyat, İstanbul 1969.

PAKALIN Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri Ve Terimleri Sözlüğü III,* Meb. Yay., İstanbul 1993.

SALTUK, Ahmed Süreyya, *Toplu Ve Mucez Meşk Mecmuasıdır*, Mahmud Bey Matbaası, İstanbul, h. 1330.

SÂMÎ Şemseddin, *Kâmûs-ı Türkî*, Çağrı Yay., İstanbul 1989.

SARINAY Yusuf, *Osmanlı Belgelerinde Surre Alayları,* Ankara 2010.

SERİN Muhittin, *Halim Efendi'nin Dîvânî, Celî Dîvânî, Rik'a Meşk Murakkaı*, Kubbealtı Yay., 3. bs. İstanbul 2014.

SERİN Muhittin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı, İstanbul 2010.

SERİN Muhittin, *Hattat Şeyh Hamdullah: Hayatı, Talebeleri, Eserleri*, Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı, İstanbul I. baskı 1992, II. baskı 2007.

SUBAŞI M. Hüsrev, *Yazıya Giriş*, Dersaadet Yay., İstanbul 1987.

SUBAŞI M. Hüsrev, *Hat Sanatını Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Taşıyan Adam Diyarbakırlı Hattat Hâmid Aytaç*, Diyarbakır Belediyesi Yay., İstanbul 2013.

SUYOLCUZÂDE Mehmed Necîb, *Devhatü'l-Küttab*, tsh. Kilisli Rifat Bilge, Güzel Sanatlar Akademisi neşriyatı, İstanbul 1942.

TEMİMİ Muhammed, *M. Halîm Özyazıcı'nın Dîvânî-Celî Dîvânî-Rık'a Meşkleri,* Ircıca, İstanbul 2003.

TİMURTAŞ Faruk K., *Osmanlı Türkçesine Giriş*, Alfa Basım Yayım Dağıtım, 14. bs., İstanbul 1996.

ÜLKER Muammer, *Başlangıcından Günümüze Türk Hat Sanatı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., Ankara 1987.

ÜNAL Uğur, *Osmanlı'dan Günümüze İnsanî Diplomasi Cihan-Penah*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Yay., İstanbul 2016.

ÜNVER Süheyl, *Türk Yazı Çeşitleri Ve Faideli Ba'zı Bilgiler,* Yeni Labaratuvar Yay., İstanbul 1953.

YAZICI İsmail, *Hattat Hâmid Aytaç Kitabı*, Kartalite Kültür Yayınları, İstanbul 2008.

YAZIR Mahmud Bedreddin, *Medeniyet Âleminde Yazı ve İslâm Medeniyetinde Kalem Güzeli*, neşr. haz. M. Uğur Derman, c. I-II, DİB Yay., Ankara (c. I-1972/ c. II-1974)

YAZIR Mahmud Bedrettin, *Siyâkat* Yazısı, Vakıflar Umum Müdürlüğü Neşriyatı, İstanbul 1941.

YAZIR Mahmud, *Eski Yazıları Okuma Anahtarı*, İdeâl Matbaası, 4. bs. Ankara 1983.

Tezler

BİLEN Yusuf, *Hattat Mehmed Şevki Efendi ve Sülüs-Nesih Hat Ekolü*, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk-İslâm Sanatları Tarihi, Erzurum 2010.

ÇELEBİ Ahmed Zahid Çelebi, *Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Bir Hattatın Portresi: Tuğrakeş İsmail Hakkı Altunbezer*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları, İstanbul 2016.

DİKBIYIK Tuba Ruhengiz, *Hat ve Süsleme Sanatları ve Mîmâri Üslup Bakımından Yahya Efendi Kabristanı Mezar Taşları*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Anabilim Dalı İslam Tarihi ve Sanatları, İstanbul 2009.

KARAMAN Gülay, *Hasan Rızâ Dîvânı (İnceleme-Metin-Nesre Çeviri),* Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Kocaeli 2009.

UYANIK Hasan, *Hat Sanatının Kaynakçısı*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Geleneksel Türk El Sanatları, Ankara 2009.

YILMAZ Abdulkadir, *Hat Sanatında Satır Sistemi*, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları, Erzurum 1996.

Makaleler

AKÜN Ömer Faruk, "İbnülemin Mahmud Kemal", *DİA*, c. 21., İstanbul 2000.

ALPARSLAN Ali, "Celî", *DİA*, c.7., İstanbul 2008.

ERKMEN Aslıhan, "Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver'in Geleneksel Türk Kitap Sanatları Tarih Yazımına Katkısı: Necmeddin Okyay Defterleri" Sanat Tarihi Yıllığı sayı 27, 2018.

İLTER Elif, "Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne'nin Kitâbesine Dair Bazı Değerlendirmeler", Uluslararası Üsküdar Sempozyumu X, İstanbul 2019.

KUT Turgut, "Matbaa", *DİA*, c. 28., Ankara 2003.

MEMİŞ Mehmet, “Son Dönem Osmanlı Hattatlarından Hasan Rıza Efendi ve Oğlu Ahmed Süreyya Bey”, Osmanlı’da Mimari, Sanat ve Yemek Kültürü, İstanbul 2018.

MEMİŞ Mehmet, XX. “Hat Sanatına Terminolojik Bir Yaklaşım”, Uluslararası Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu, Sakarya 2017.

SALTUK Ahmed Süreyya, “Osmanlılarda Sanayi-i Nefise Ezcümle Hutût-ı Bedia”, Sırât-ı Müstakîm, Sayı 174., c. 7., İstanbul 1912.

SERİN Muhittîn, “Rik’a”, *DİA*, c.35, TDV Yayınları, İstanbul 2008.

SEZEN Gülşen, “Hattat Bir Şair: Hasan Rıza (1849-1920) ve Dîvânı, İki Şiirinin İncelenmesi” Türkiyat Araştırmaları Dergisi.

SUBAŞI M. Hüsrev, “Tahsin Efendi, Hasan”, *DİA*, c. 39, İstanbul 2010.

SUBAŞI M. Hüsrev, “Aytaç, Hamit”, *DİA,* c. 4, İstanbul 1991.

TAŞÇIOĞLU Melike – ACAR Şinasi “Bir Hattatın Dönüşümü: Alfabe Devrimi’nin Halim Efendi’nin Çalışmaları Üzerinden İncelenmesi”, Osmanlı Bilimi Araştırmaları, XV/2, 2014.

TÜFEKÇİOĞLU Abdülhamid, “Üsküdarlı Taşçılar ve “Taşçı” İmzalı Mezar Taşları” Uluslararası Üsküdar Sempozyumu X, İstanbul 2019.

YILDIZ A. Vahap, “Osmanlılar’da Yazı Çeşitleri” Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı 28, Şanlıurfa 2012.

İnternet Siteleri

https://www.osmanlicagazeteler.org/index.php

http://www.oncu.com/eskiharflikitaplar-wordpress/

https://dergipark.org.tr/akusosbil/page/3424

http://info.ottomaninscriptions.com/

https://ketebe.org/sanatkar/galatali-mehmed-izzet-efendi-457

https://islamansiklopedisi.org.tr/rika--osmanli

http://katalog.idp.org.tr/yazilar/99041/osmanlilarda-sanayi-i-nefise-ezcumle-hutut-i-bedia

https://mahmoodtarada.blogspot.com/2015/03/blog-post_68.html

DİZİN

A

Ahmed Selahaddîn Hidayetoğlu, 101
Ahmed Süreyya Bey, 10, 72, 162
Aklâm-ı sitte, 1
Ali Alparslan, 1, 2, 11, 12, 114, 341
Ali Toy, 17, 114, 115, 116, 117, 118, 300, 305, 316

B

Bâb-ı Âlî, 9, 12, 29, 51

C

Celî, 2, 9, 27, 28, 58, 61, 72, 100, 115, 116, 117, 118, 121, 122, 159, 160, 161, 247, 313, 314, 315
celî divânî, 1, 56
celî rık'a, 1, 27

D

Dîvân-ı Hümâyun, 1, 9
Divânî, 1, 9, 10, 11, 12, 47, 56, 68, 101, 104

E

el yazması eserler, 24
Elif-bâ cüzleri, 16
Elifbâ-yı Cedîd, 84
Erkân-ı Harbiyye Matbaası, 88
Es'ad Bey, 49, 63, 75

G

Galatasaray Mekteb-i Sultânîsi, 12, 56
günlük yazışmalar, 19, 58

H

Hacı Ârif Efendi, 98, 126
Hafız Tahsin, 16, 35, 56, 60, 66, 67, 121
Hâmid Aytaç, 90, 105, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 139, 142, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 152, 155, 156, 160, 166, 186, 212, 213, 214, 229, 230, 233, 234, 237, 238, 239, 297, 320, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335
Hasan Rıza, 2, 10, 71, 72, 162
Hasan Rızâ Efendi, 71, 72, 119, 120, 121
hat nevi, 1
Hat Sanatı, 1, 46, 72, 88, 90, 97, 99, 159, 160
Hurûfat, 25, 31, 45, 109, 127
Hutût-ı Osmânî, 2, 56, 60
Hüseyin Hâşim Bey, 69, 70, 71
Hüseyin Hüsnî Efendi, 67, 133

İ

İbnülemin, 12, 48, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 58, 63, 64, 69, 75, 90, 97, 159, 160, 161

İbrahim Aydın Yüksel, 101
İcâzet, 16, 67, 69, 71, 91, 106, 113, 114, 157
ince rık'a, 1, 19, 24
islâm yazısı, 1
İstanbul, 159, 160
İzzet Efendi, 1, 2, 4, 5, 6, 7, 9, 12, 13, 14, 15, 16, 19, 25, 29, 30, 31, 35, 36, 37, 45, 46, 56, 57, 58, 59, 60, 64, 66, 72, 76, 77, 83, 100, 111, 119, 121, 123, 139, 140, 141, 142, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 154, 157, 250, 253, 254, 255, 256, 257

K

Karalama Defteri, 15, 16, 31, 36, 44, 45, 47, 56, 62, 93, 94, 141
Kartvizit, 92
Kemal Batanay, 88, 89
Kitâbe, 28, 58, 96, 157, 250, 297
Klişe, 119
Kûfî, 12, 114

M

M. Halim Özyazıcı, 2, 100, 105, 226, 227, 327, 335, 338, 342, 343
Mahmud Kemal İnal, 12, 48, 50, 51, 53, 55, 63, 64, 69, 90, 97
matbaa, 105
Matbu, 24, 165, 166, 202
mecmualar, 2, 67
Medresetü'l-Hattâtîn, 69, 72, 75, 90, 91, 98, 159
Mehmed Fuad, 20, 126, 127
Mehmed Hamdi Efendi, 76, 86, 88
Mehmet Ali Efendi, 67
mektup, 4, 9, 12, 21, 22, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190
meşk, 2, 3, 7, 15, 19, 31, 50, 56, 57, 60, 64, 66, 67, 69, 71, 75, 76, 78, 79, 80, 81, 88, 90, 91, 100, 101, 105, 109, 113, 114, 119, 121, 130, 133, 136, 140, 141, 157
meşk mecmuaları, 3, 15, 56, 60, 66, 119, 121
mukayese, 139, 150, 153, 154
Mümtaz Efendi 9, 12, 13, 29, 30, 46, 48, 50, 51, 56, 63, 157

N

Nadir Eserler Kütüphanesi, 22, 60, 73
Necmeddîn Okyay, 16, 17, 157
Nesih, 2, 9, 10, 25, 29, 56, 61, 64, 72, 84, 92, 101, 121, 122, 159, 161

O

Osmanlı, 159
Osmanlı hattatları, 48

R

Rehber-i Sıbyan, 15, 16, 31, 36, 44, 45, 47
rık'a, 1, 2, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 24, 27, 29, 30, 31, 35, 36, 37, 45, 46, 47, 48, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 60, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 71, 75, 76, 78, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 88, 89, 90, 92, 93, 95, 96,97, 99, 100, 101, 103, 104, 105, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 119, 121, 123, 126, 130, 133, 136, 139, 140, 141, 150, 157, 158, 166, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 337, 338, 342, 343
Rık'a Besmele, 115
Rık'a harf ölçüleri, 6
Rık'a hattatları, 48
Rık'a hocalığı, 14
Rık'a Kırması, 19

S

Saim Özel, 2, 8, 96, 100
Sanâyi-i Nefîse Mektebi, 105
satır, 6, 7, 8, 35, 45, 78, 82, 83, 100, 104, 107, 108, 119, 123, 130, 135, 139, 150, 151, 152, 155, 156, 268
Sofu Mehmed Hamdî Efendi, 8, 58, 206, 207, 208
Son Hattatlar, 12, 48, 51, 52, 53, 54, 55, 58, 63, 64, 69, 72, 90, 97, 159
Süheyl Ünver, 2, 13, 17, 22, 27, 57, 78, 79, 80, 81, 82, 99, 100, 120, 121, 161, 339
sülüs-nesih, 2, 57, 113, 133

Ş

Şeyh Hamdullah, 160

T

Temmet, 82, 109, 119, 132, 139, 150, 151, 152

Ü

Üslûp, 29, 56

Y

Yeni Milli Elifbâ, 111, 112

EKLER

1. Arşiv Belgeleri

2. Mektup ve Diplomalar

3. Yazma Eserler (Risâleler)

4. Matbu‘ Kitaplar

5. Elifbâ Kitapları

6. Kartvizitler

7. Kitap, Dergi ve Gazete Başlıkları

8. Kitâbeler

9. Tabelâ, Reklam ve Afişler

10. Levhalar ve Diğer Rık’a Örnekleri

Ekler bölümü, belli başlıklar altında on ayrı bölümden meydana gelmiştir. Bu durum, rık'anın kullanım alanının çok olmasından kaynaklanmaktadır. Rık'a yazısını daha iyi tanıyabilmek ve kullanım sahalarını öğrenebilmek adına bu görselleri tasniflemek faydalı olacaktır.

Bu başlıkların sıralaması, rık'anın gelişimi ve kullanım alanları dikkate alınarak hazırlanmıştır. Yazının ulaşabildiğimiz en eski örneklerinden başlayarak, ince rık'adan celî rıkaya kadarki aşamaları göz önünde bulundurulmuştur. Ayrıca her başlık kendi içinde kronolojik bir tasnif gözetilerek hazırlanmıştır.

Arşiv belgeleri başlığı altında, Osmanlı Arşivi'nde bulunan belgelere yer verilmiştir. Ulaşılan belgeler rık'anın resmi evraklardaki değişim seyrini de göstermesi bakımından kronolojik olarak sıralanmıştır.

Mektup ve diplomalar bölümünde, rık'a hattı kullanılarak yazılmış gerek resmi gerek şahsî mektuplara yer verilmiştir. Rık'anın resmi evraklarda kullanıldığı dönemlerde hazırlanan diploma örnekleri de yine bu bölümde bulunmaktadır. Bu örneklerin birçoğu husûsî arşivlerden derlenmiştir. Özellikle mektuplar, son dönem hattatlarının talebelerine veyahut bir diğer hattata yazdığı mektuplar olması bakımından da ayrı bir öneme sahiptir.

Yazma eserler başlığı altında, bilhassa risâlelere yer verilmiştir. Rık'a hattı ile yazılmış defterler ve risâleler, rık'anın kitap yazımında da kullanılabileceğine bir işarettir ki rık'a ile yazılmış gerek taş baskı gerekse matbu eser olarak yayınlanmış kitaplar da mevcuttur. Bu örneklere matbu kitaplar bölümünde yer verilmiştir. Matbu kitapların bazılarında rık'a ile nesih ortak kullanılırken, tamamı rık'a ile yazılmış kitaplar da mevcuttur. Rık'a ile yazılmış kitapların tamamına yer vermemiz mümkün olmadığından, konuya örnek teşkil etmesi bakımından birkaç kitap kullanılmıştır.

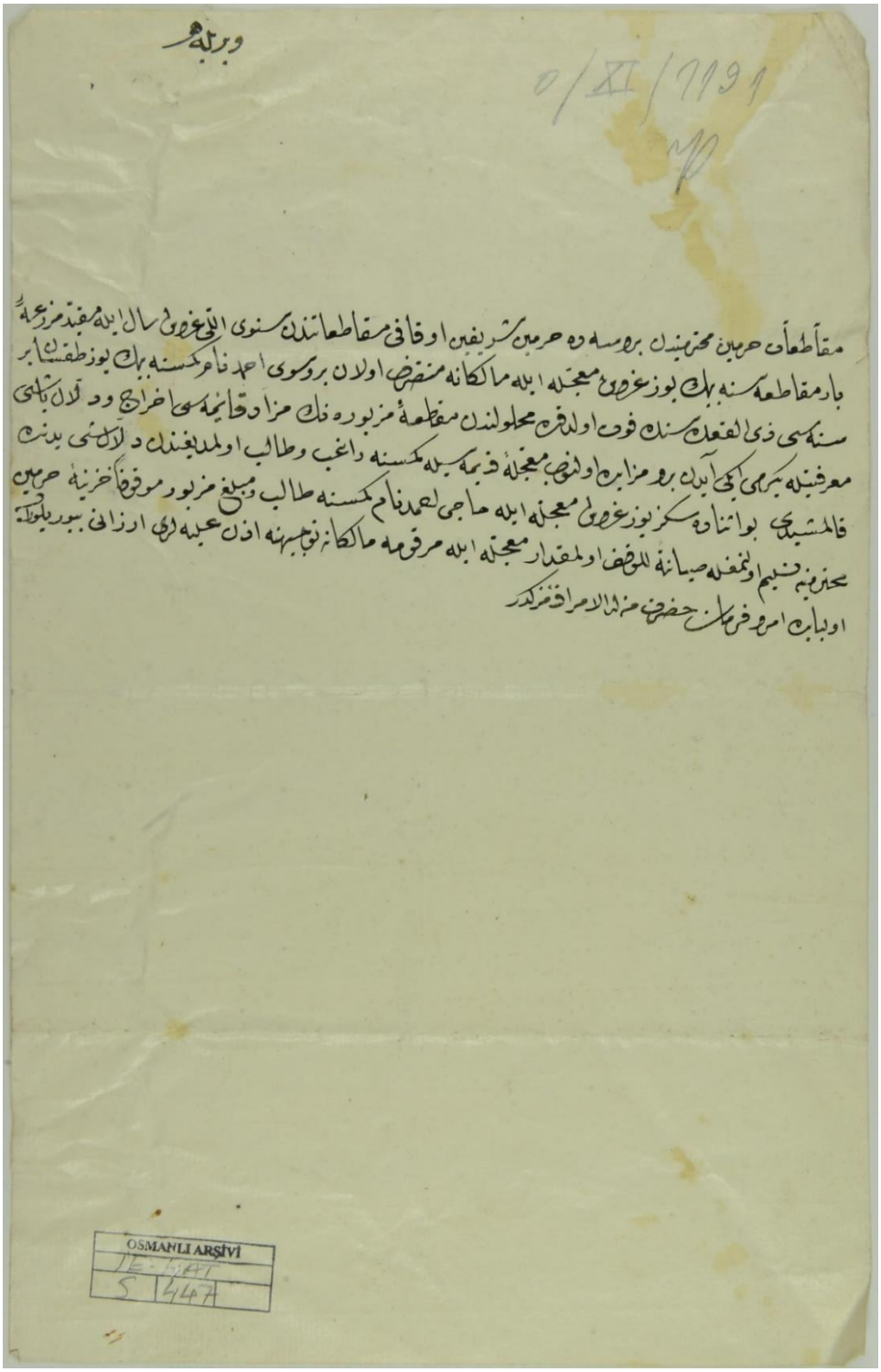
Elifbâ Kitapları bölümünde ise, rık'a ve nesih yazının yazımı kadar okunabilmesine de katkı sağlamış olan Elifbâ kitaplarına yer verilmiştir. Bu kitapların kimileri rık'a ve nesih olarak müşterek, kimileri ise yalnızca nesih ya da rık'a olarak hazırlanmıştır. Sayıları elbette çok fazladır, burada yalnızca hattat imzalı olanlarından birkaç örnek sunulmuştur. Bu kitaplara ulaşabilmek için çeşitli kütüphanelerden istifade edilmiştir.

Kartvizitler başlığı altında ağırlıklı olarak M. Zeki Kuşoğlu'nun *Osmanlı Kartvizitleri* kitabından istifade edilmiş ve ulaşabildiğimiz diğer rık'a kartvizit örneklerine yer verilmiştir. Kitap, dergi ve gazete bölümünde ise, rık'anın celî kullanımına örnek olan başlıklara yer verilmiştir. Burada kronolojik olarak tasniflenen örnekler tabiki bunlarla sınırlı değildir, zira harf inkılâbından önce basılan dergi, kitap, mecmua gibi yayınlarda arap alfabesi kullanılmıştır. Bunların içinde rık'a yazısı diğer yazı çeşitlerine göre daha az tercih edilse dahi her birine ulaşmamızın mümkün olmayacağı kadar çok sayıdadır. Çalışmamızda kullanmayı tercih ettiklerimiz ise hattat imzalı ve yazı kalitesi bakımından daha estetik olanlardır.

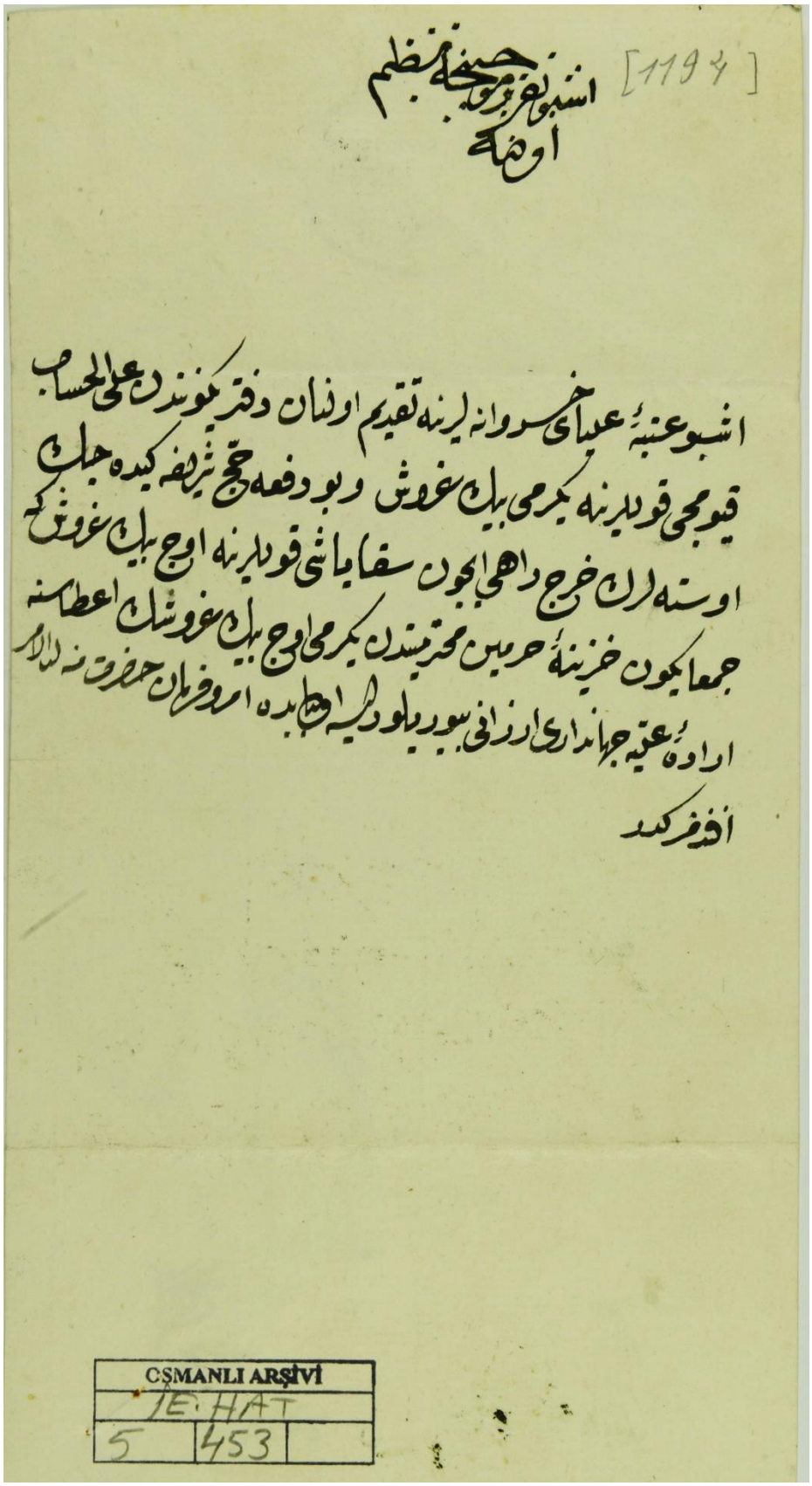
Kitâbeler ve Tabelâlar başlıkları altında ise celî rık'a yazının hem taşa mahkûk hem de hakk edilmiş örneklerine yer verilmiştir. Rık'a tabelaların ise kâğıt üzerinde yazılmış nüshalarına ulaşılmıştır. Bilhassa hattat Hâmid Aytaç'ın hazırladığı celî rık'a tabela yazıları, iğneli yazı kalıpları olarak bu bölümde sunulmuştur. Son bölümde ise, rık'a ile yazılmış levhalara ve hattatlara ait bazı yazı örneklerine yer verilmiştir.

1. Arşiv Belgeleri

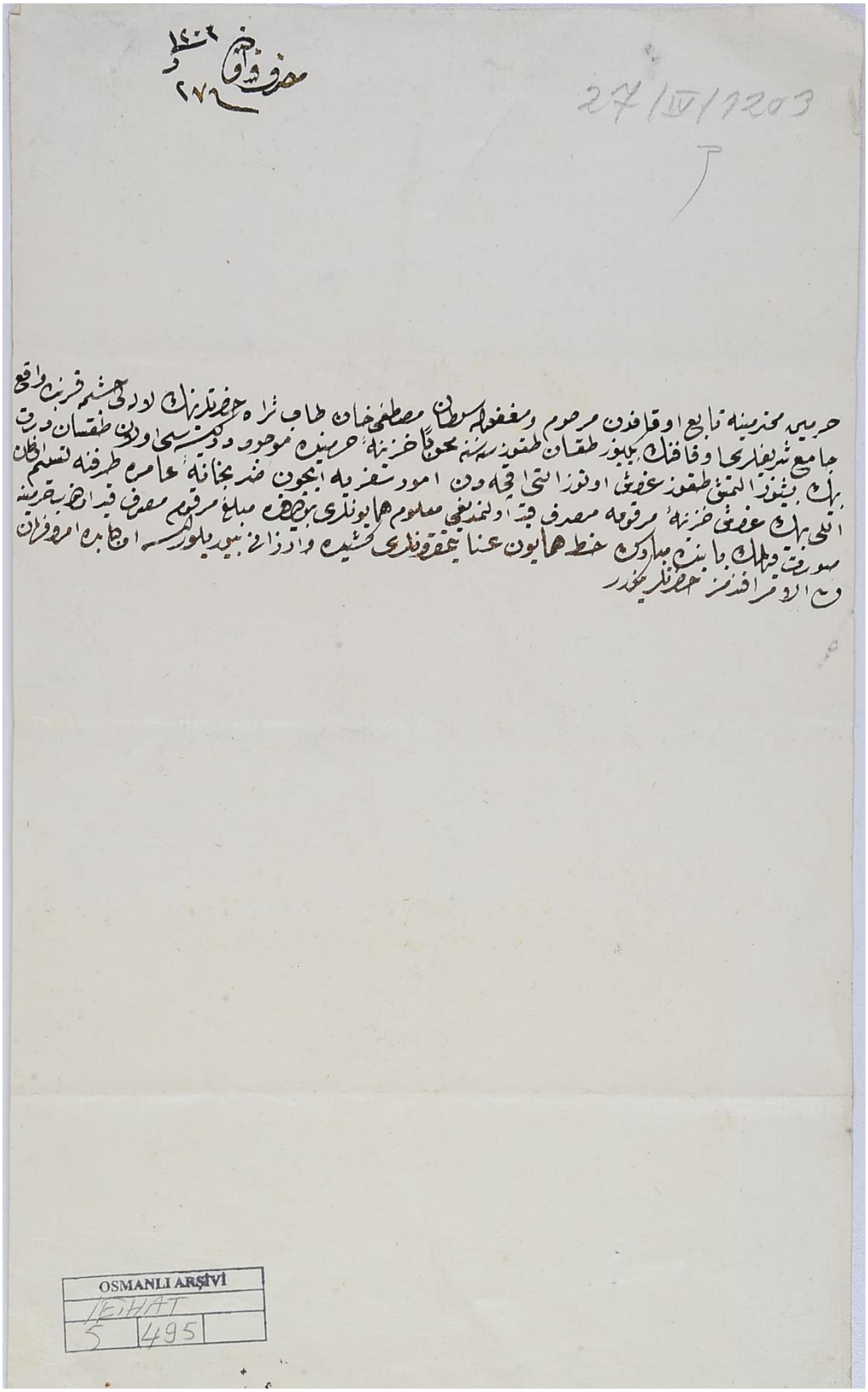
Ekler bölümünde kullanılan görsellerin numaralandırılması, tezin metin kısmında kullanılan resim numaralarından devam etmektedir. Aksi takdirde tezde iki ayrı numaralandırma yapılmış olacaktır.

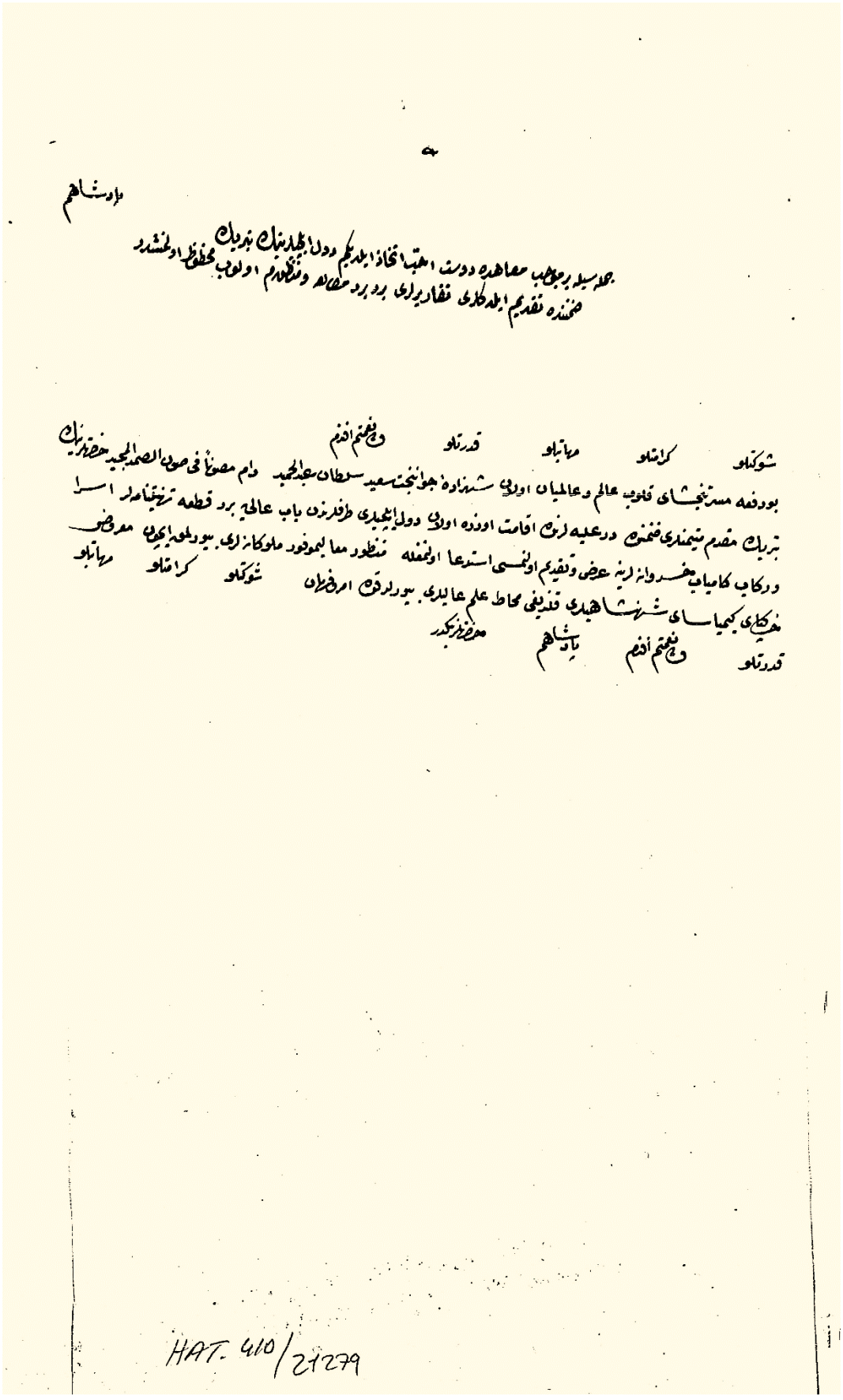
Resim 199– Osmanlı Arşivi'nden h. 1191 tarihli bir belge (İE_HAT 05_0447_01)

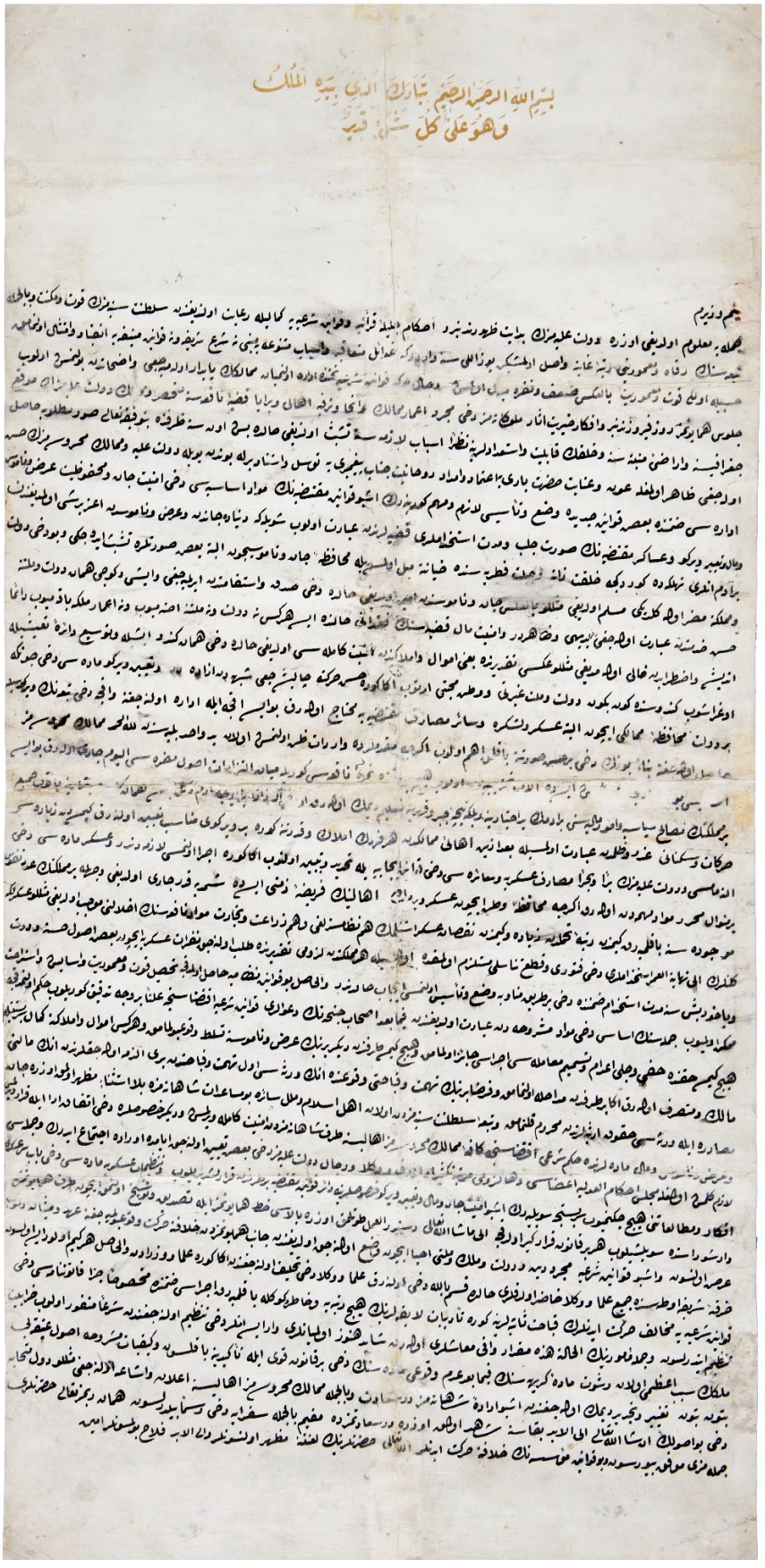
Resim 200– Osmanlı Arşivi'nden h. 1194 tarihli bir belge (İE_HAT 05_0453_01)

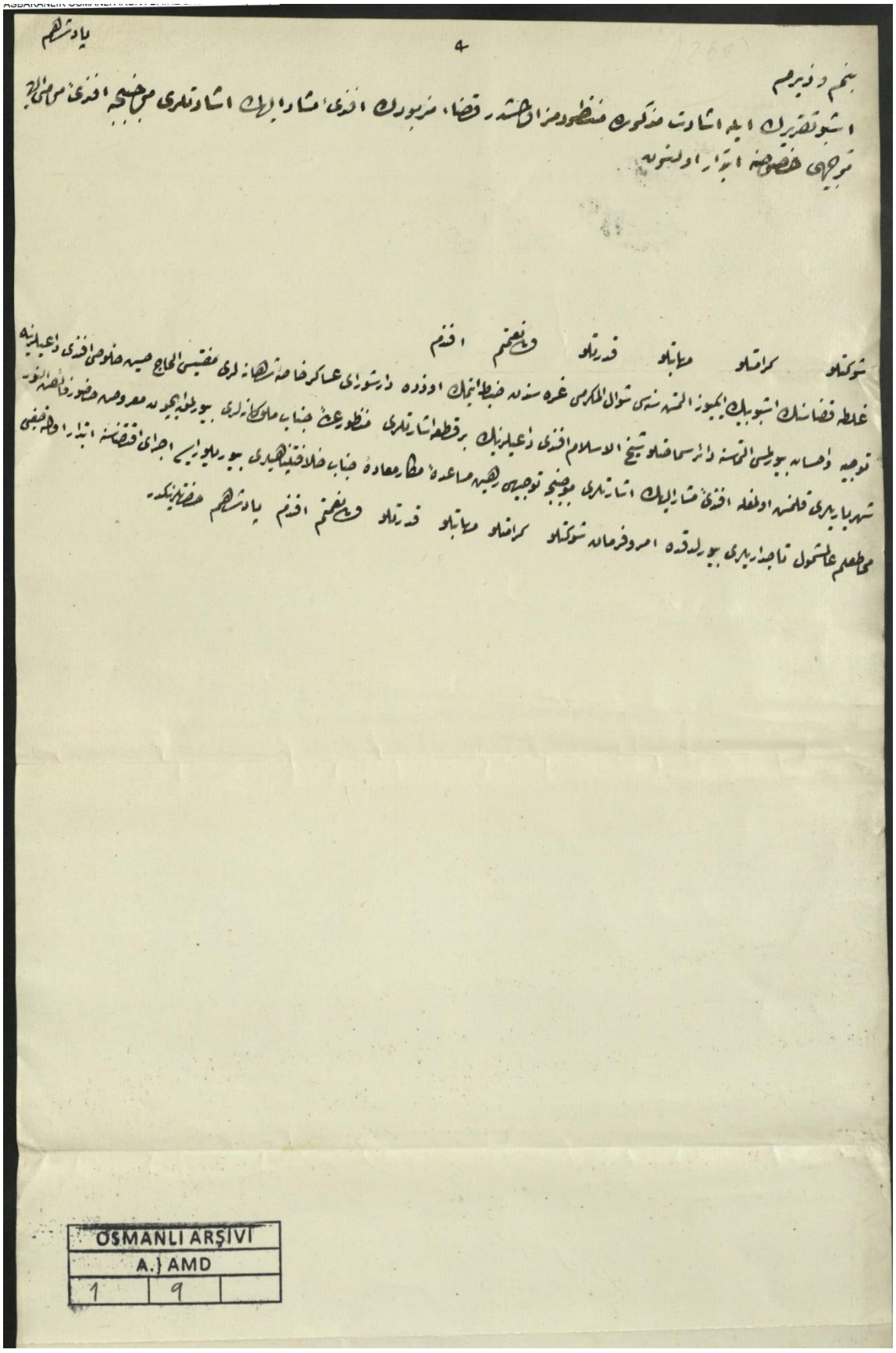
Resim 201– Osmanlı Arşivi'nden h.1203 tarihli bir belge (E_HAT 05_0495_01)

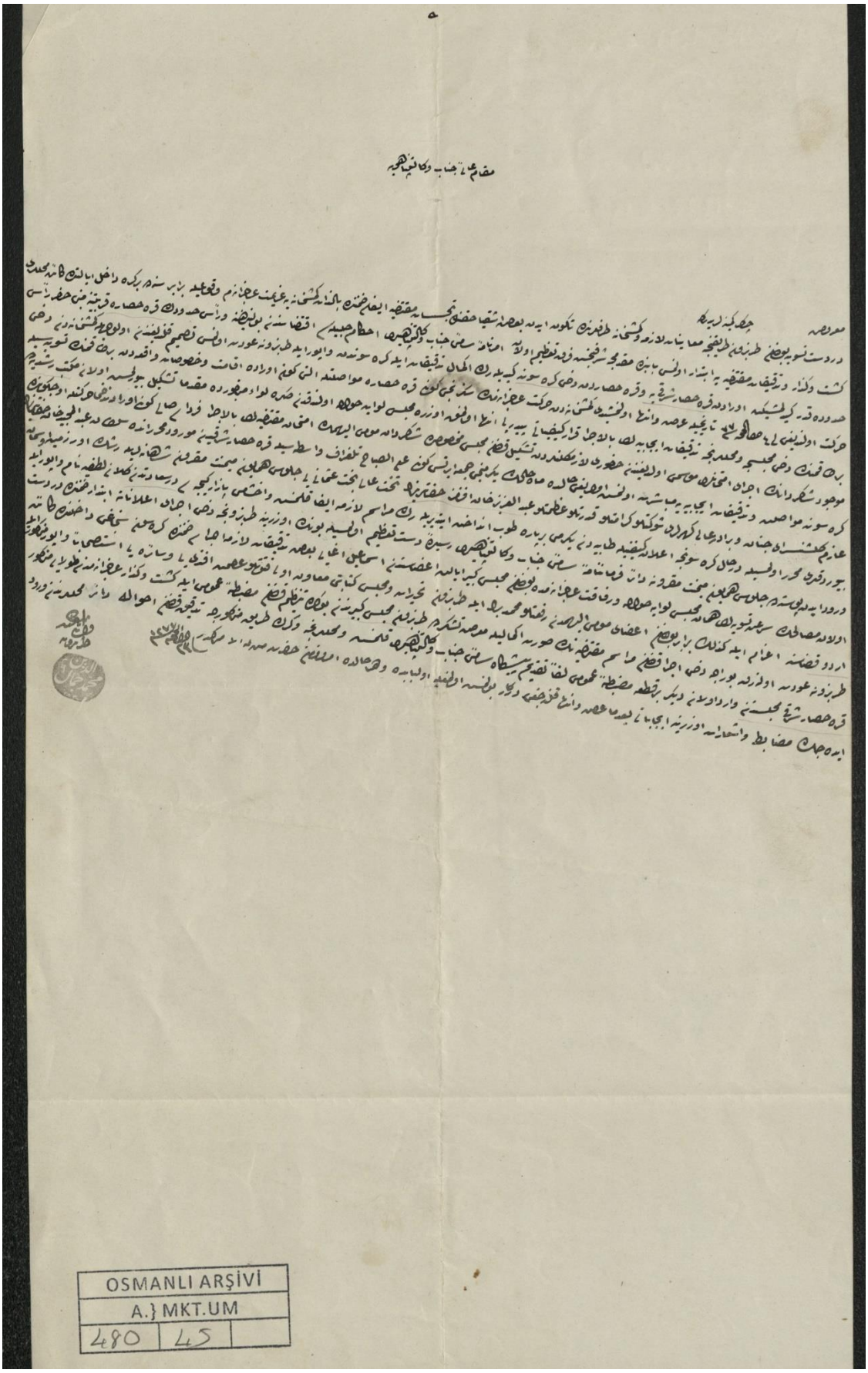
Resim 202– Osmanlı Arşivi'nden h. 1242 tarihli bir belge (HAT_0410_21279_01)

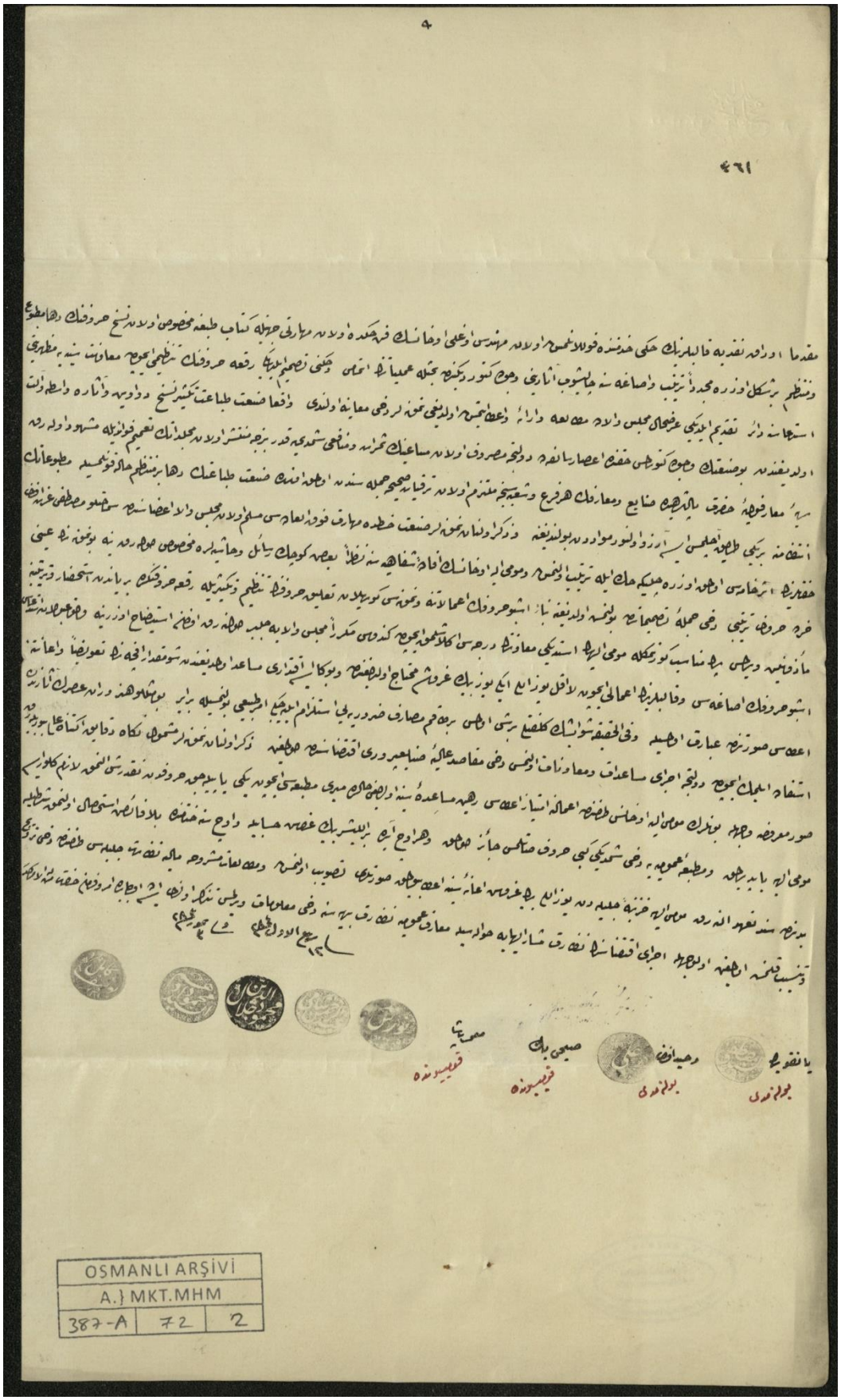
Resim 203–Mustafa Reşid Paşa tarafından Gülhane'de okunan hatt-ı hümayun 1255
(Osmanlı Arşivi / MFB_00048_001)

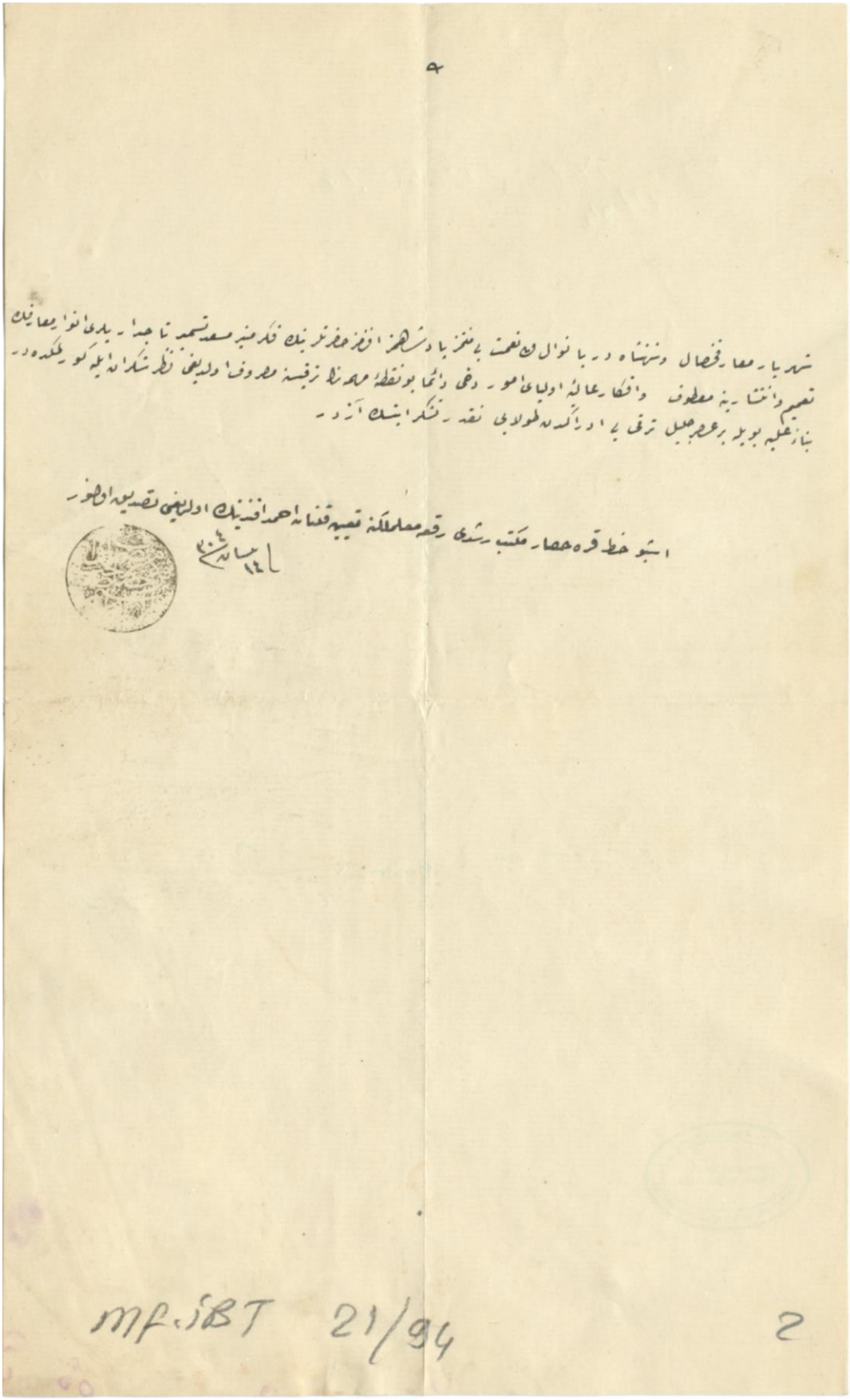
Resim 204– Osmanlı Arşivi'nden h. 1260 tarihli bir belge (AMD__00001_00009_001_001)

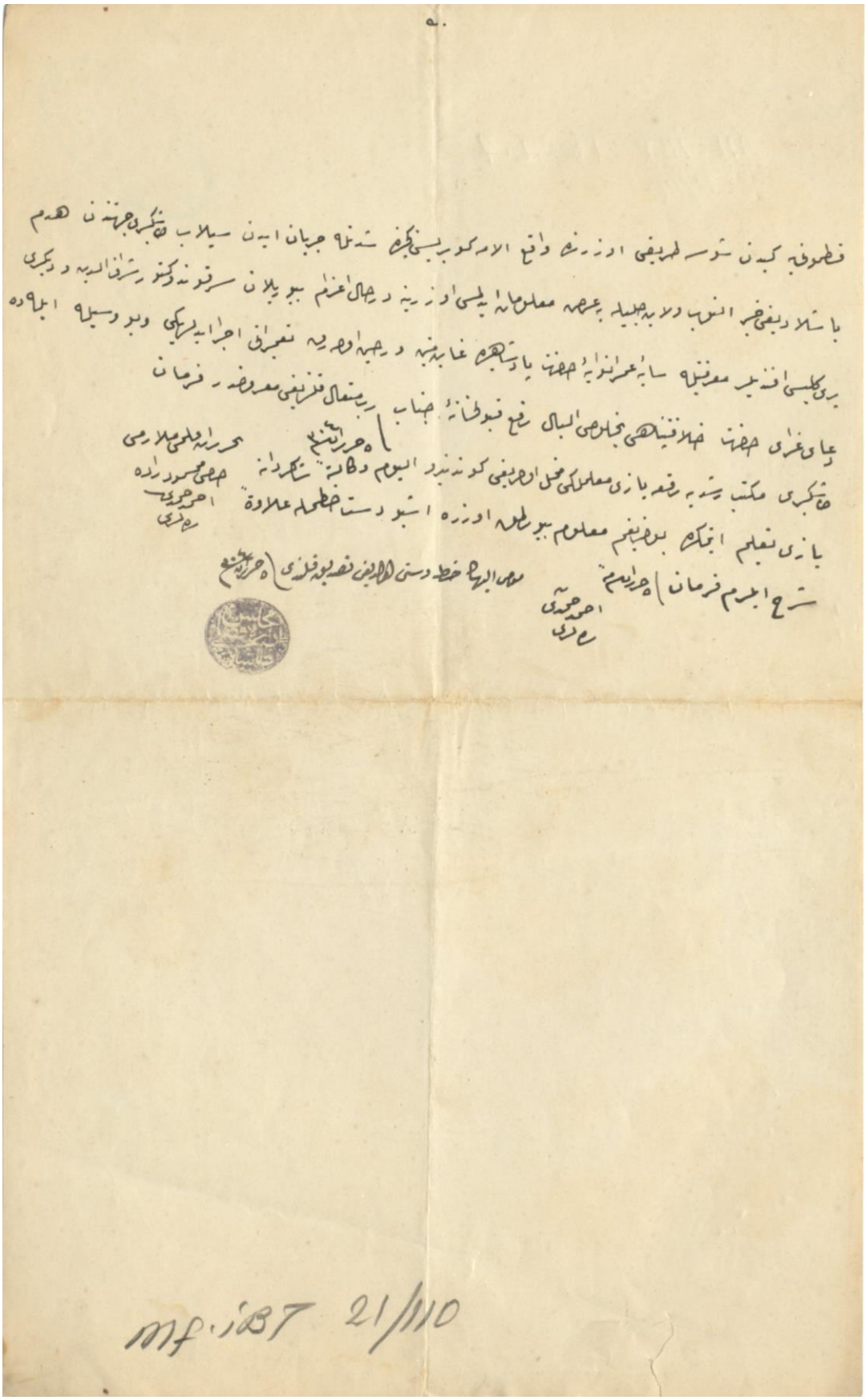
Resim 205– Osmanlı Arşivi'nden h. 1277 tarihli bir belge (MKT_UM 480_045_01_01)

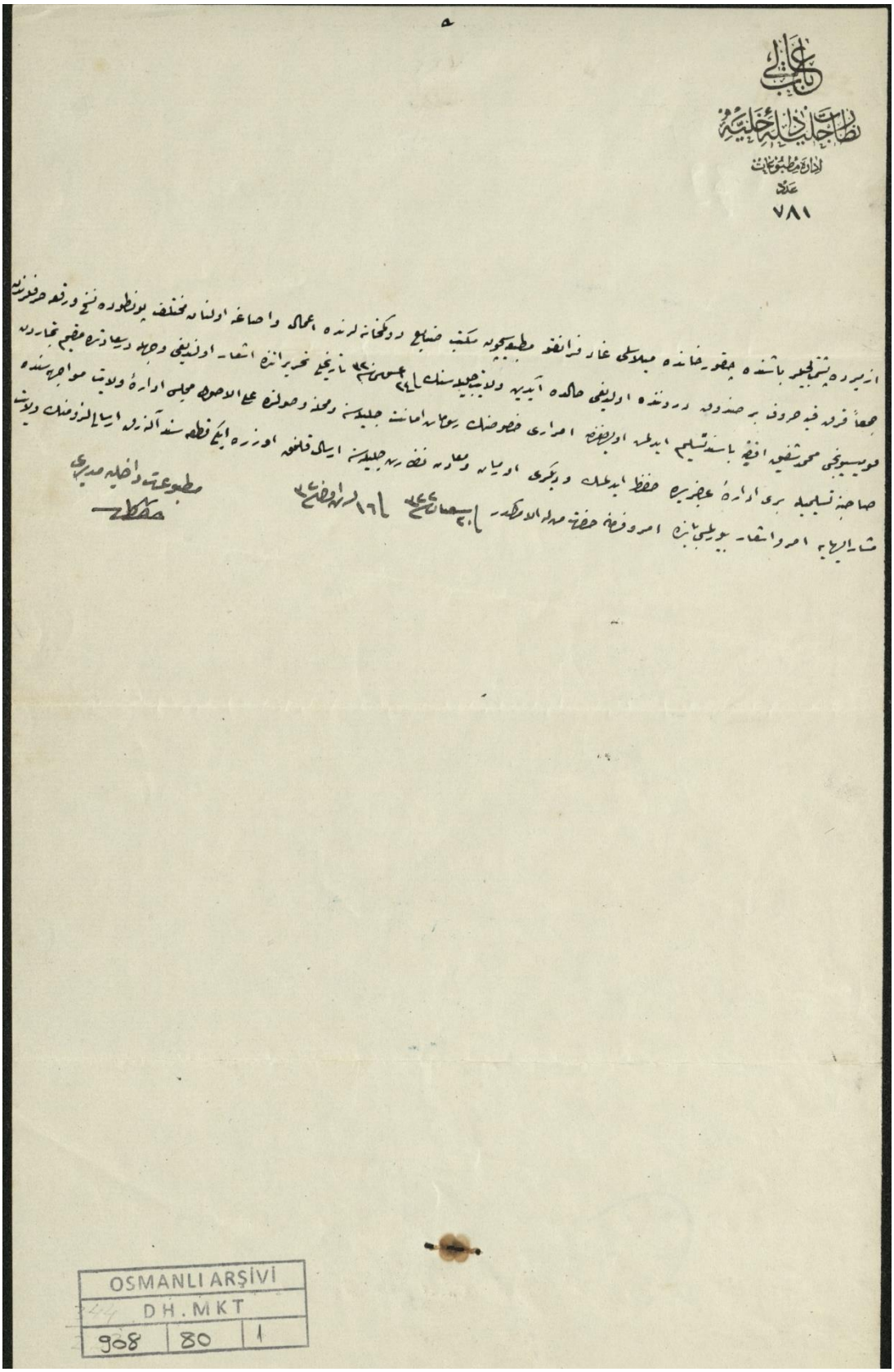
Resim 206– Mühendis oğlu Ohannes'in; nesih, rik'a ve ta'lik harflerinin matbu olarak yeniden tertibine dair yapacağı çalışma için imtiyaz verilmesi talebi h. 1284 (Osmanlı Arşivi MKT_MHM_0387_A_ 072_02_01)

Resim 207– Karahisar Rüşdiyesi rika muallimliğine tayin olunan Ahmed Efendi ile Kırçova rüşdiyesi eski rika mualliminin örnek hatları, h. 1305 (Osmanlı Arşivi MF_İBT_021_094_02_01)

Resim 208– Kandıra Rüşdiyesi Rika Muallimi Ahmed Hamdi Efendi'nin örnek hatları h. 1305
(Osmanlı Arşivi MF_İBT_021_0110_01_01)

Resim 209– İzmir'de Milaslı Gad Franko Matbaası için istenen nesih ve rika harflerinin ulaştırılmak üzere Dersaadet'de komisyoncu Mehmed Şefik Efendi'ye teslim edildiği, h.1322
(Osmanlı Arşivi DH_MKT_0908_080_01_01)

Resim 210– Sultan II. Abdülhamid'in Meclisi Açış Konuşması, sayfa 1, 20 Mart 1877

(Osmanlı Arşivi Y_EE_071_025_02_02)

OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI ©

Resim 211– Sultan II. Abdülhamid'in Meclisi Açış Konuşması, sayfa 2, 20 Mart 1877

(Osmanlı Arşivi Y_EE_071_025_02_02)

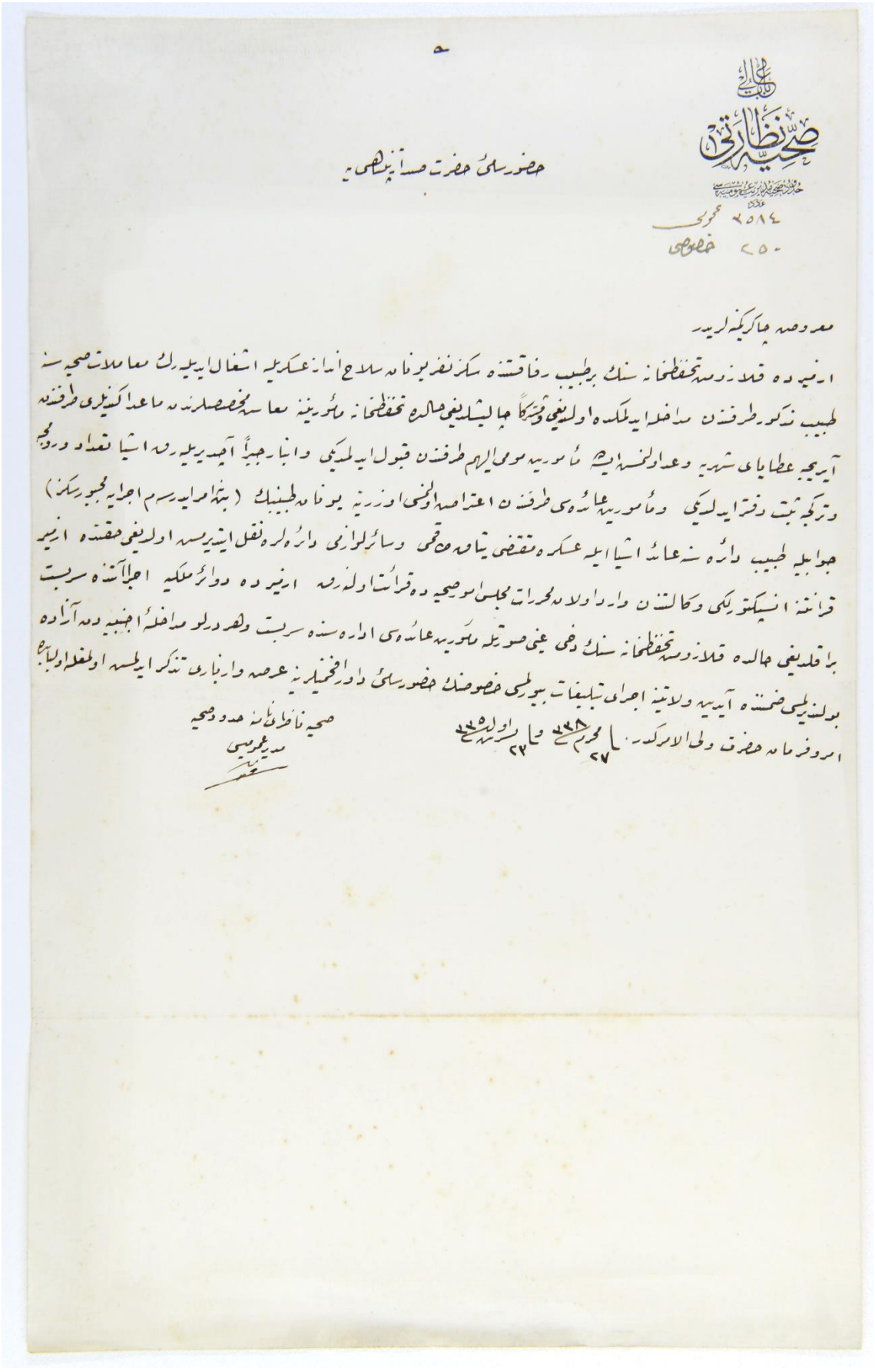
Resim 212– Sultan II. Abdülhamid'in Meclisi Açış Konuşması, sayfa 3, 20 Mart 1877

(Osmanlı Arşivi Y_EE_071_025_02_03)

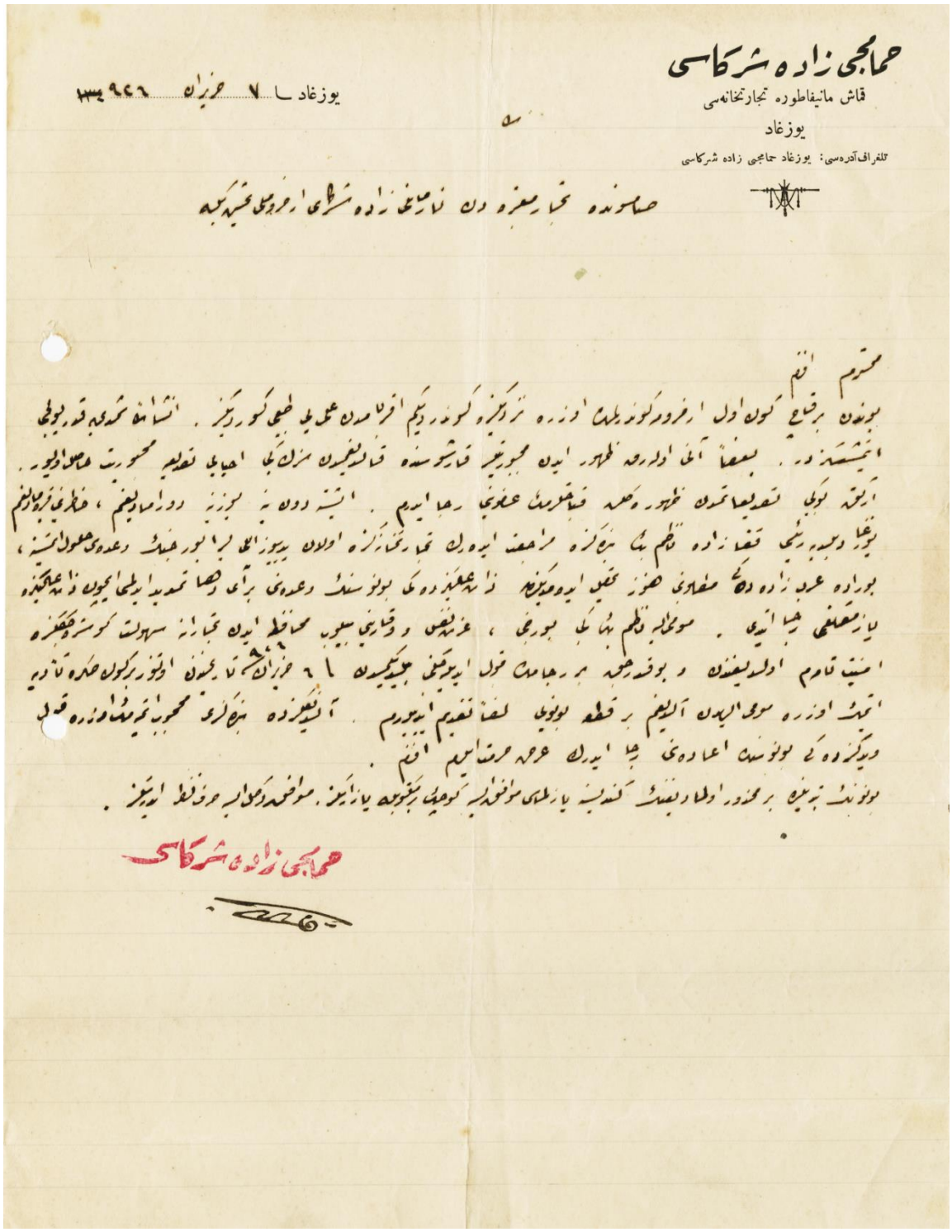
Resim 213– Sultan II. Abdülhamid'in Meclisi Açış Konuşması, sayfa 4-5, 20 Mart 1877

(Osmanlı Arşivi Y_EE_071_025_02_03)

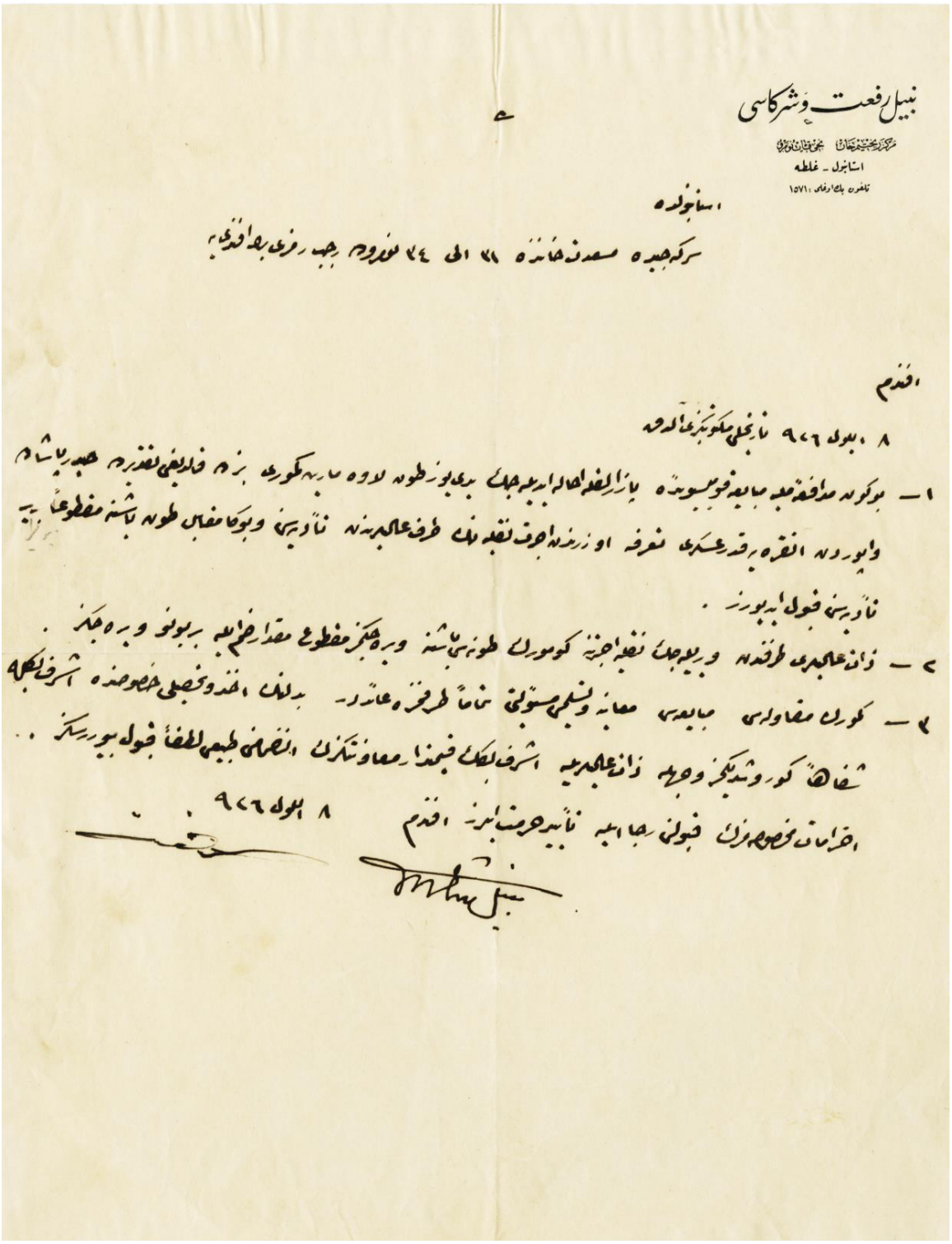
Resim 214– Osmanlı Arşivi'nden h. 1338 tarihli bir belge (AMD_MV 0108_023)

2. Mektup ve Diplomalar

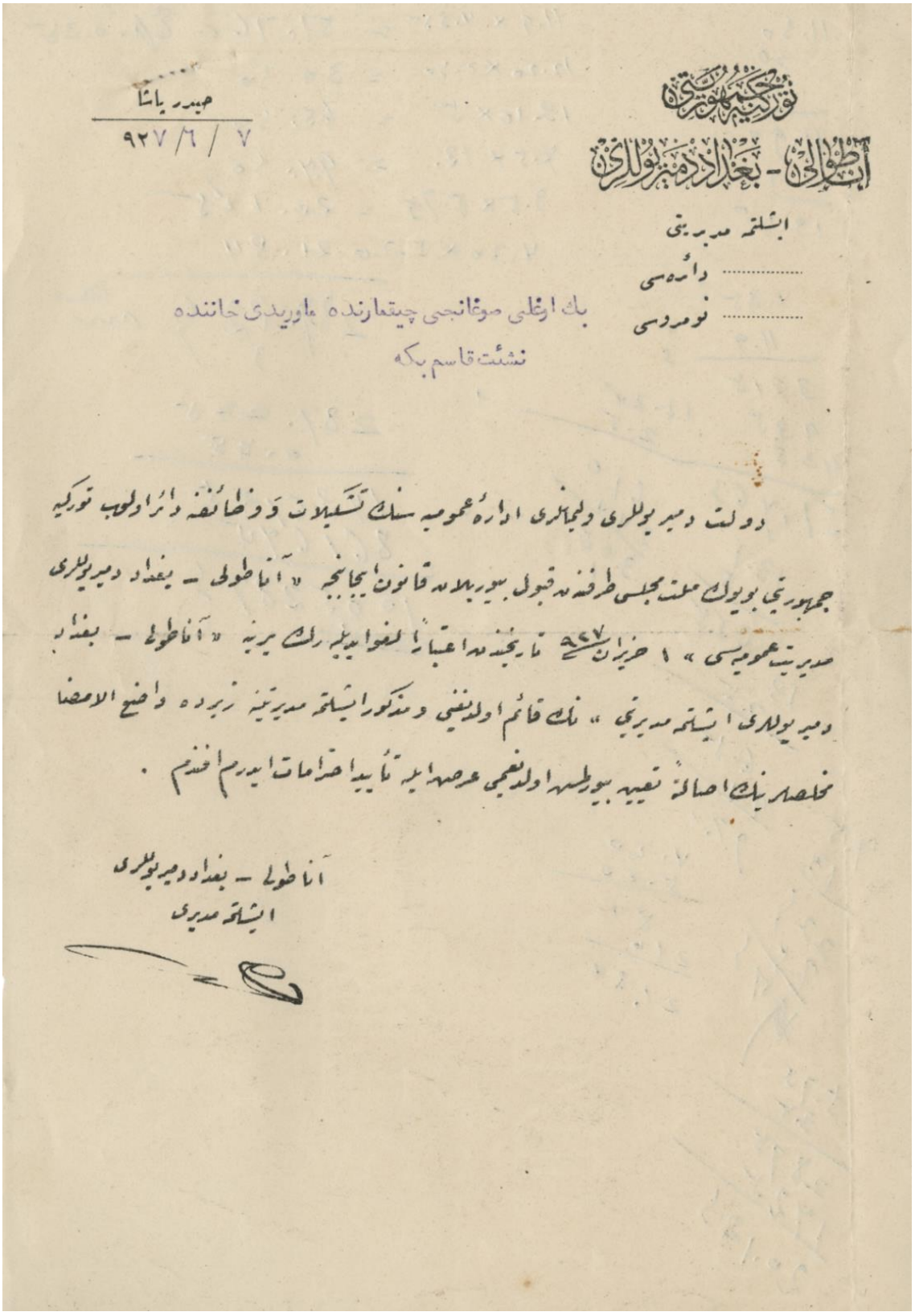

حمامجی زاده شرکاسی
قماش مانیفاطوره تجارتخانه‌سی
یوزغاد
تلغراف آدره‌سی: یوزغاد حمامجی زاده شرکاسی

یوزغاد ـ ۷ حزیران ۱۳۴۲

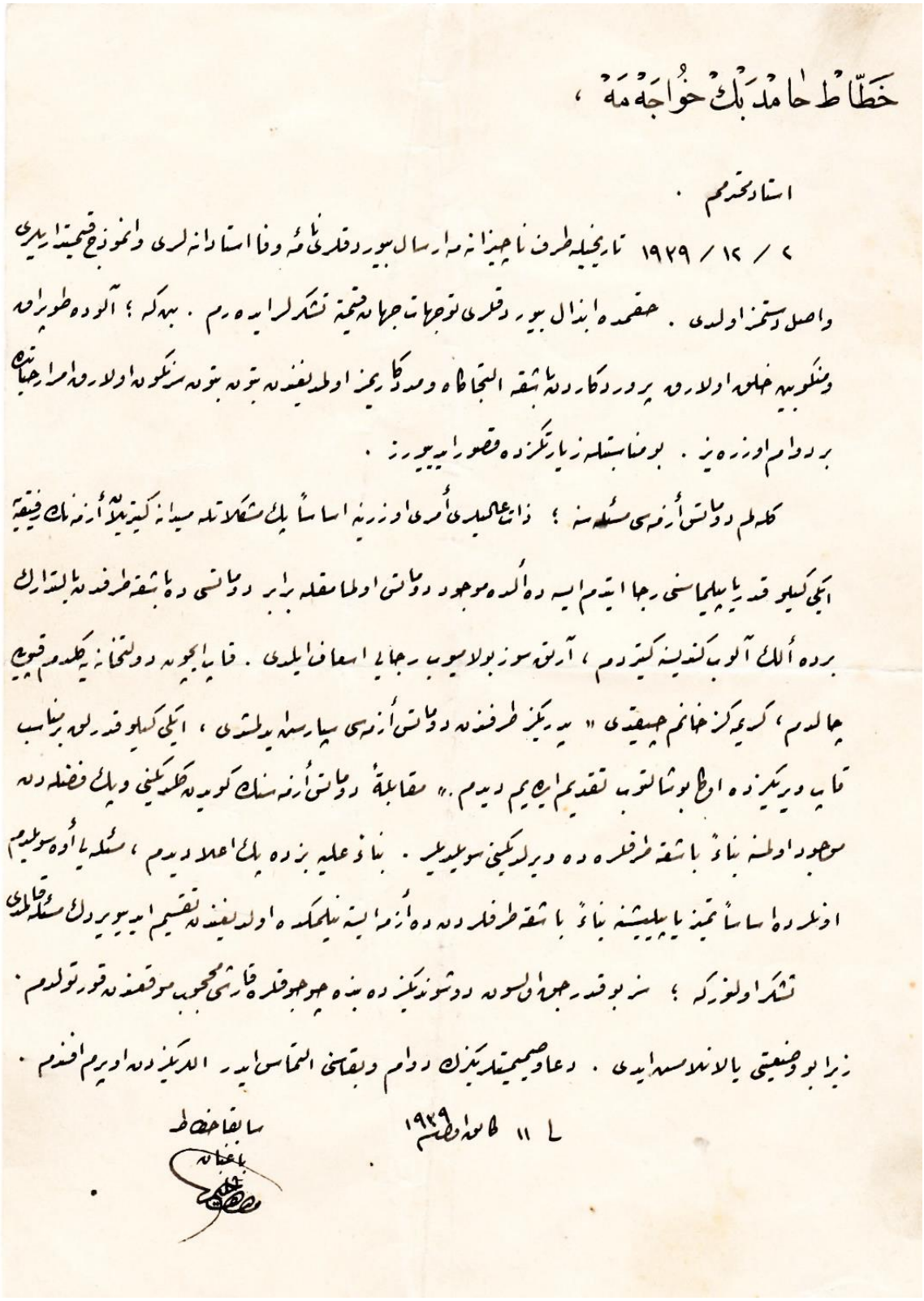
Resim 215- 1926 tarihli bir mektup (M. Zeki Kuşoğlu Arşivi)

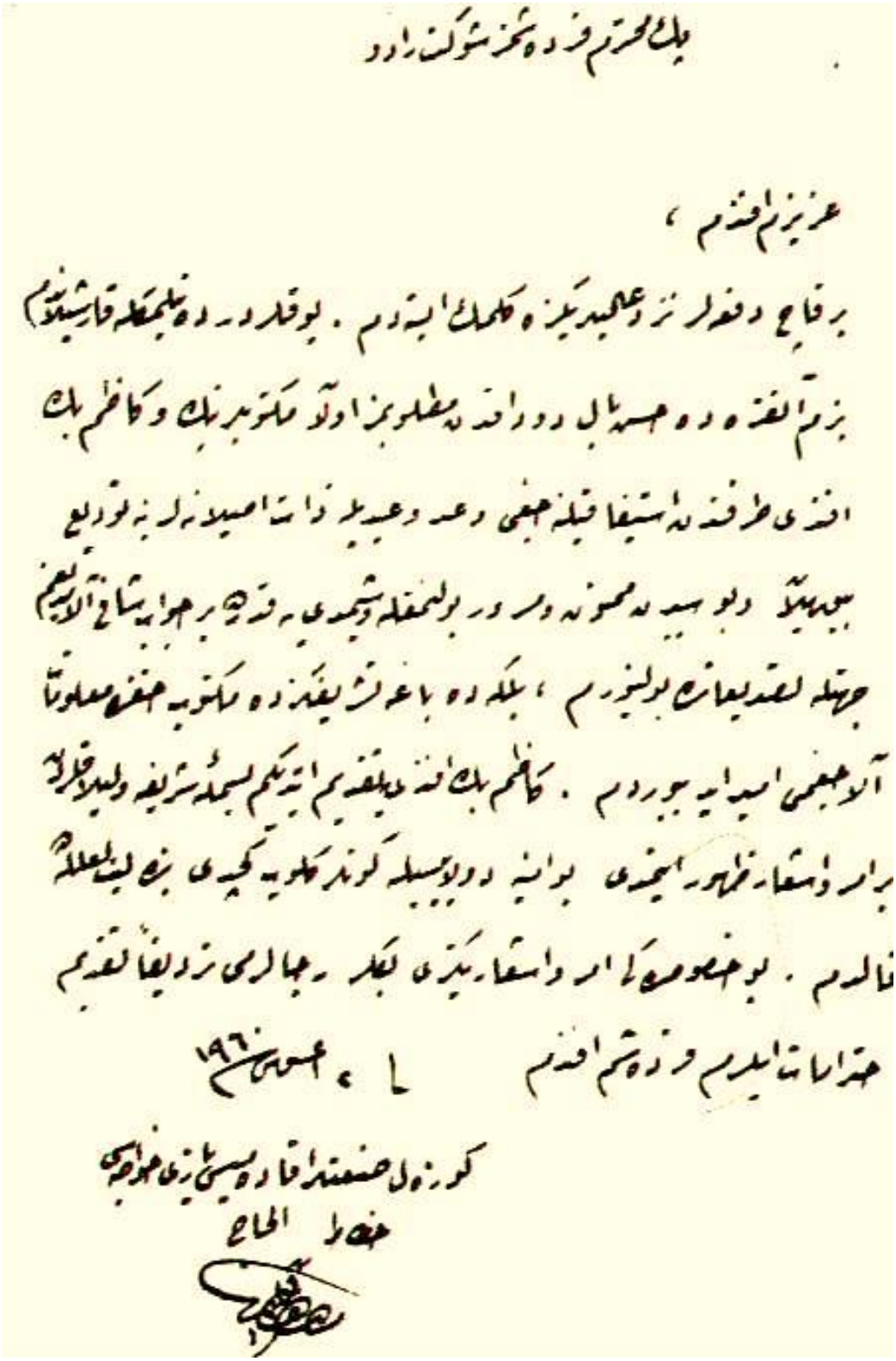
Resim 216- 1926 tarihli bir diğer mektup (M. Zeki Kuşoğlu Arşivi)

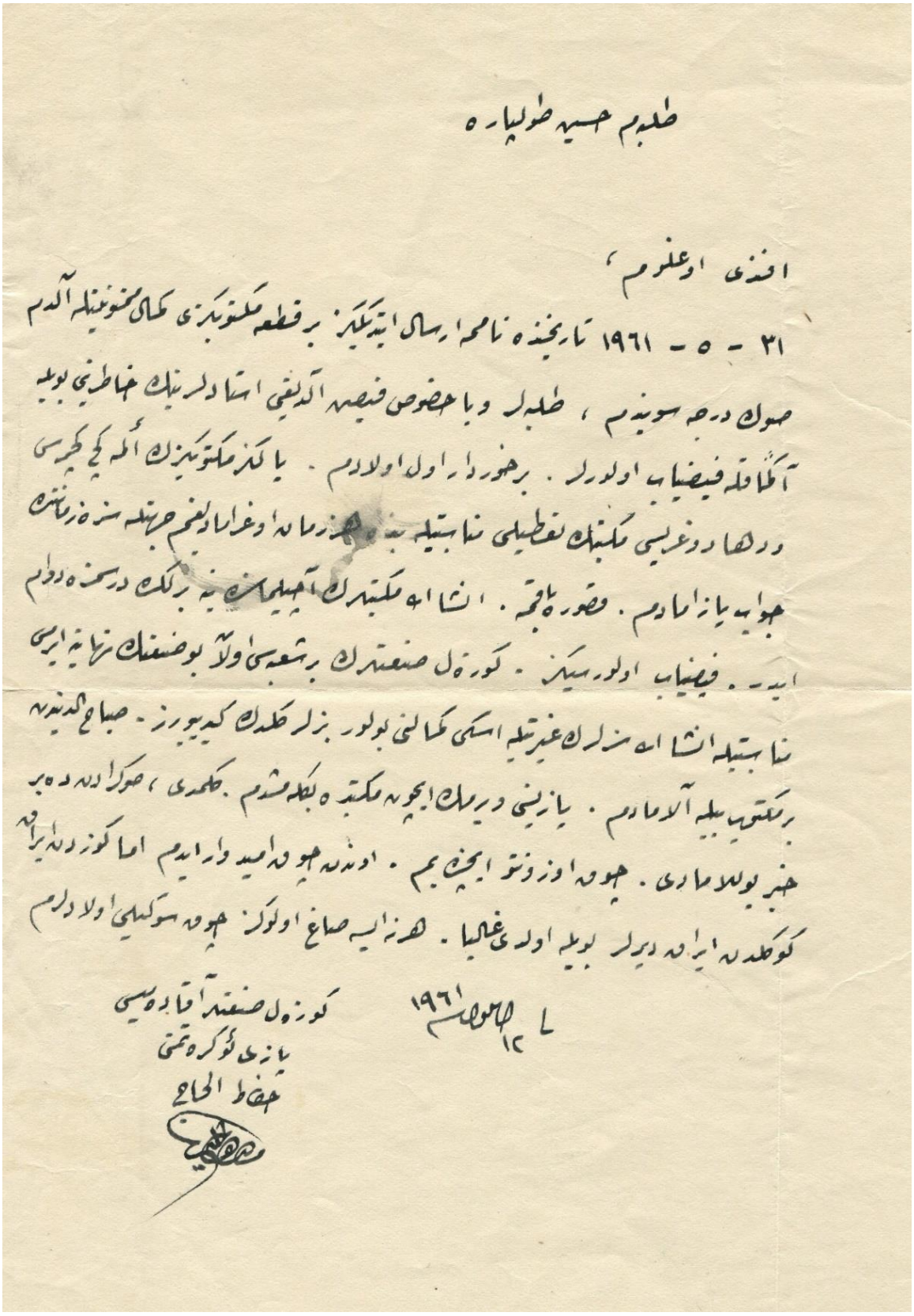
Resim 217- 1927 tarihli bir mektup (M. Zeki Kuşoğlu Arşivi)

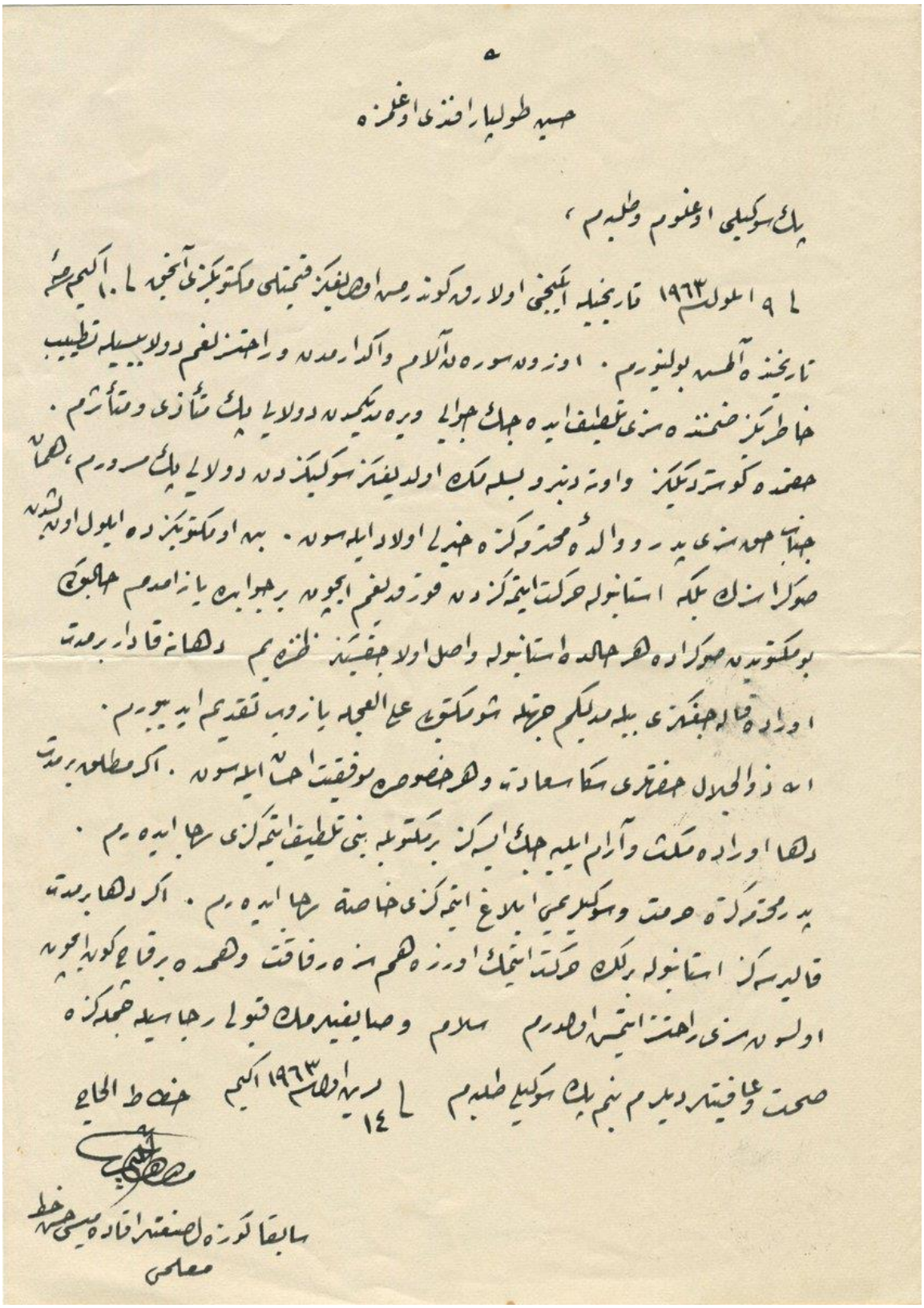
Resim 218- Mustafa Halim Özyazıcı'dan Hâmid Aytaç'a mektup 1939 (Aydın Ergün koleksiyonu)

Resim 219- Mustafa Halim Özyazıcı'dan Şevket Rado'ya mektup 1960 (Süleyman Berk arşivi)

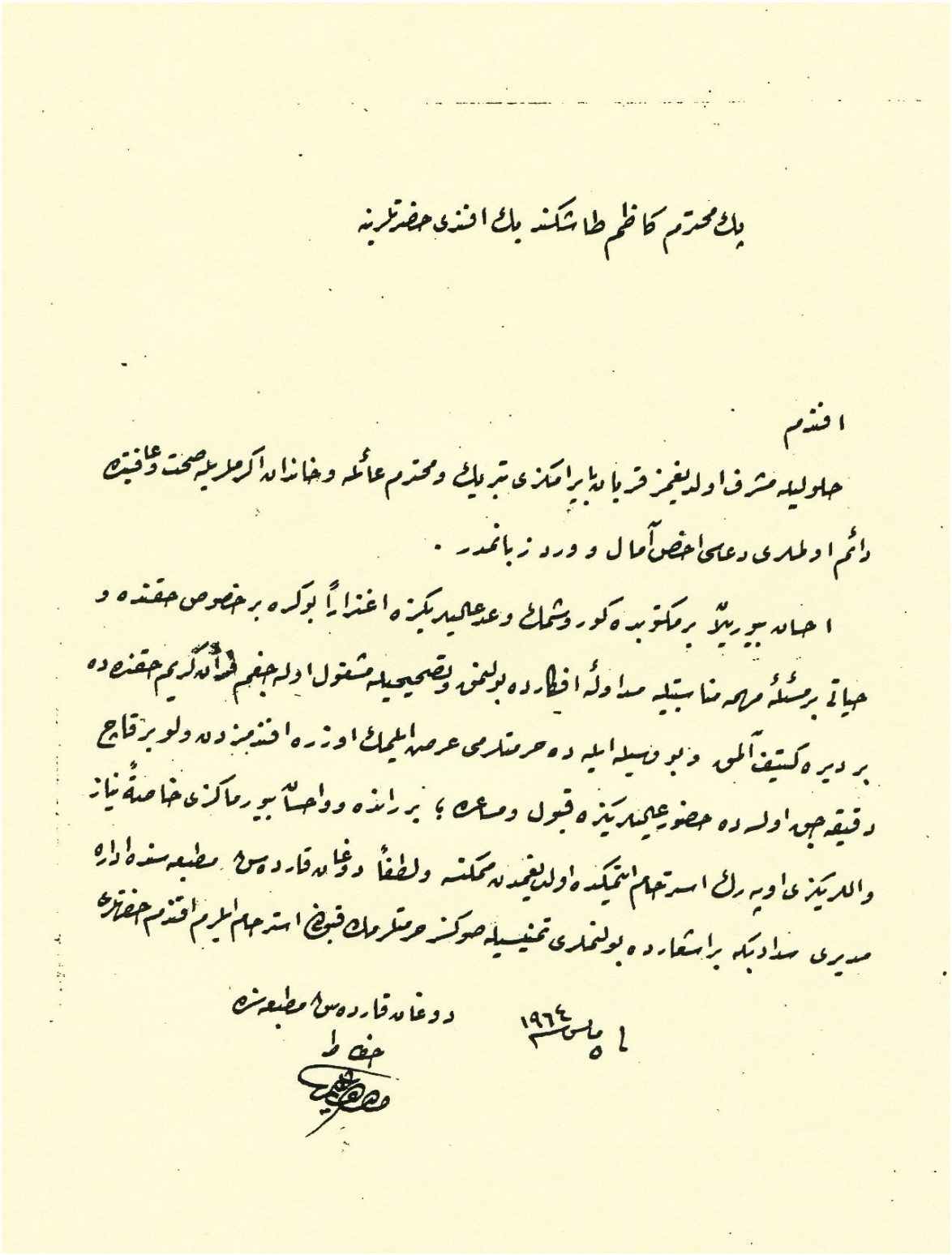

Resim 220- Mustafa Halim Özyazıcı'dan talebesi Hüseyin Tulpar'a mektup 1961
(Süleyman Berk arşivi)

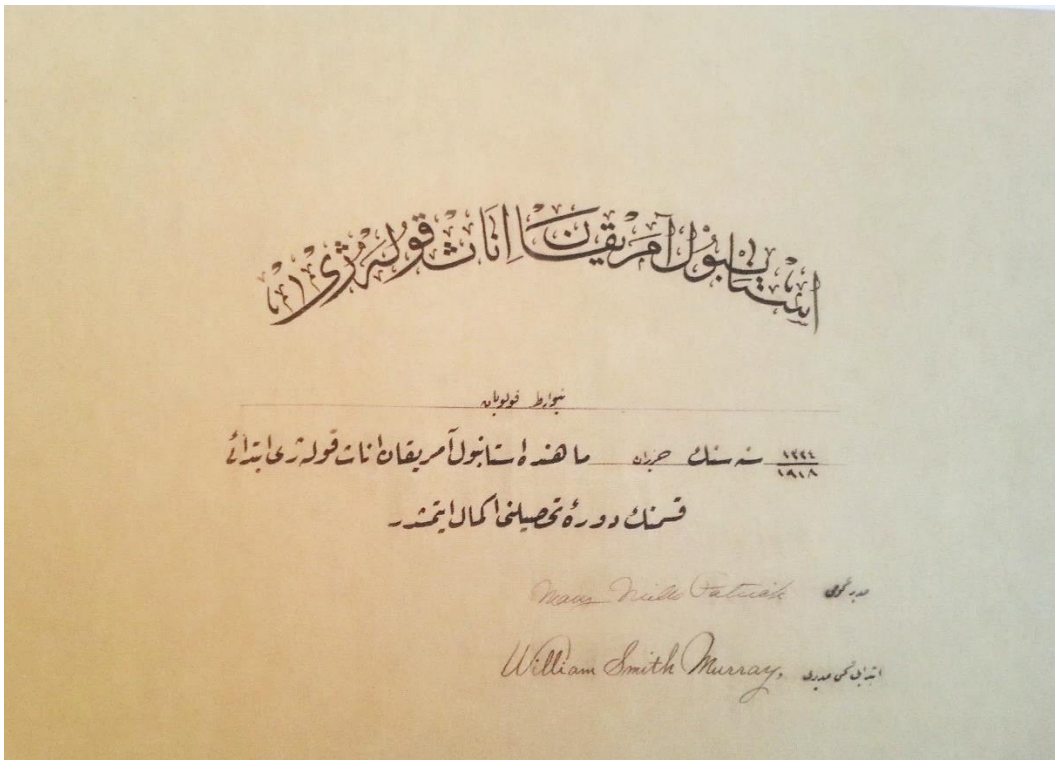

Resim 221- Mustafa Halim Özyazıcı'dan talebesi Hüseyin Tulpar'a mektup 1963

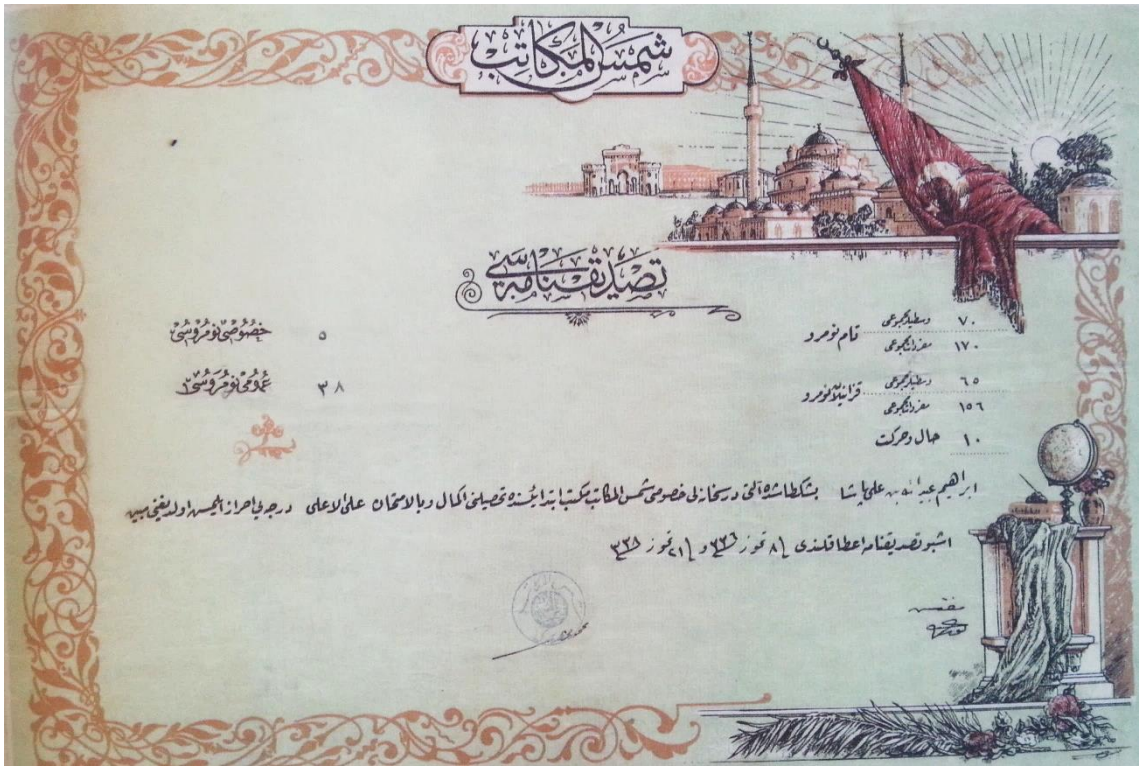
(Süleyman Berk arşivi)

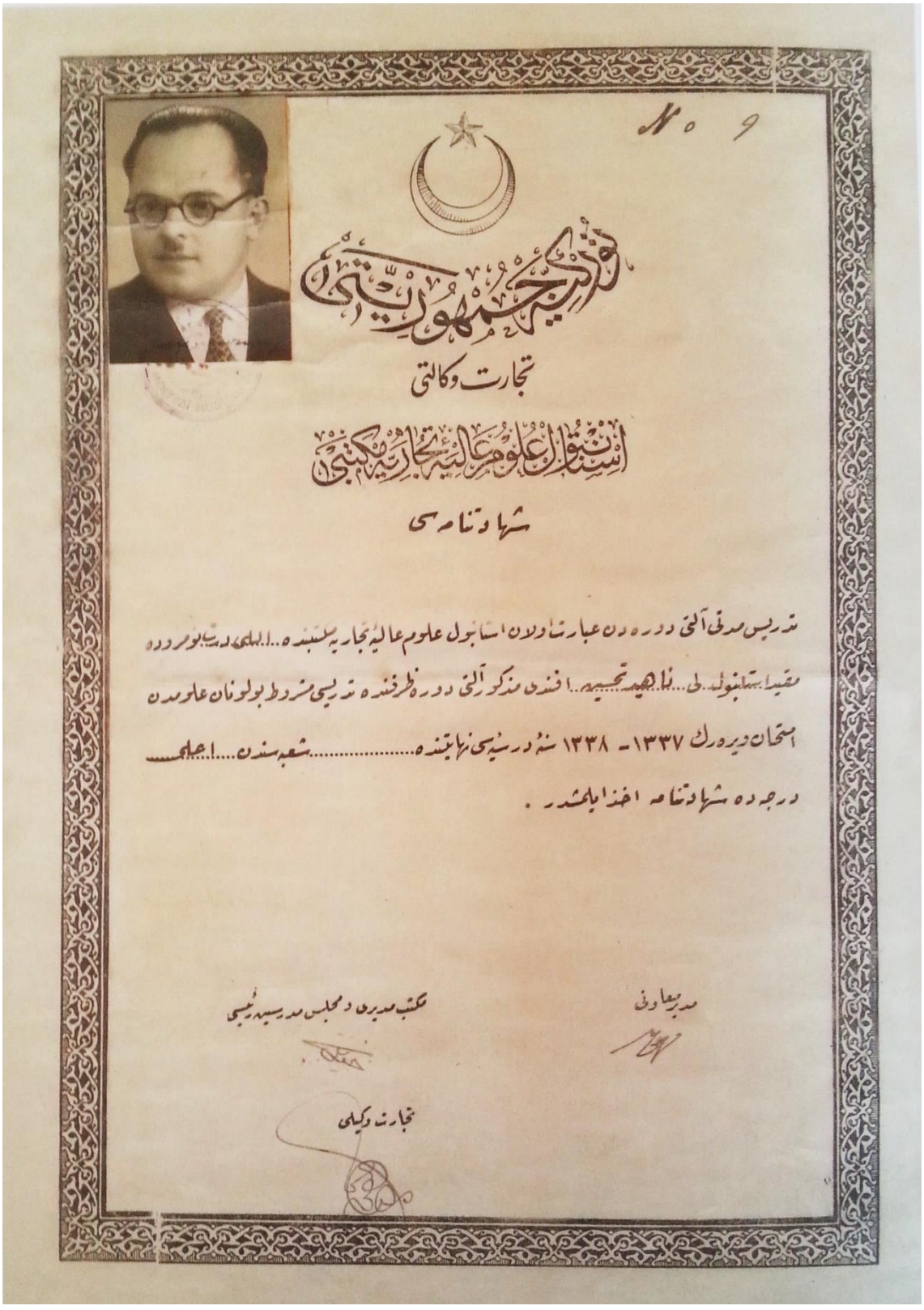
Resim 222- Mustafa Halim Özyazıcı'dan Kâzım Taşkent'e mektup 1964 (Süleyman Berk arşivi)

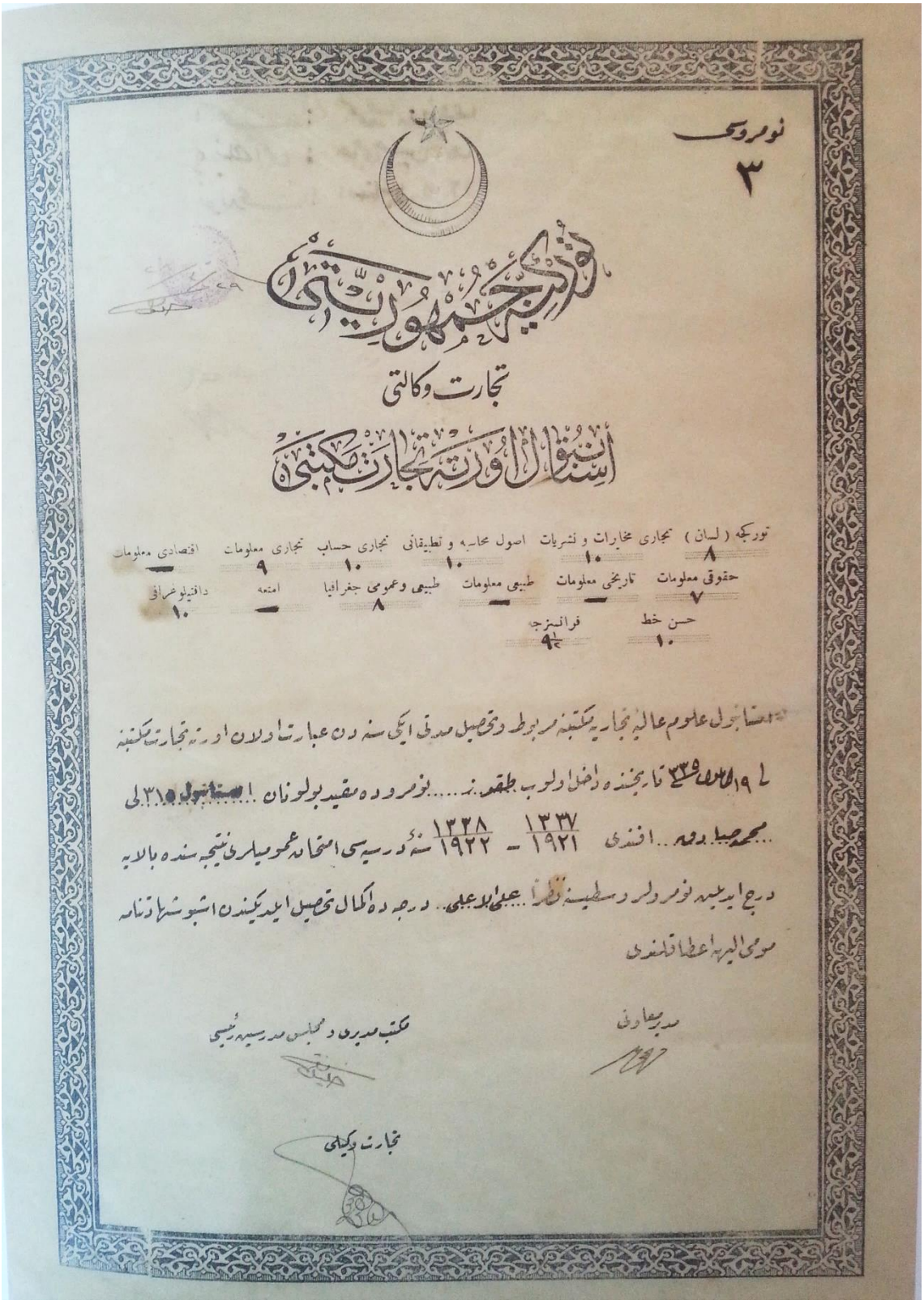
Resim 223- İstanbul Amerikan İnâs Koleji Diploması, 1918. (S.D. Foto Arşivi)

Resim 224- Şemsü'l-Mekâtip Tasdiknâmesi (S.D. Foto Arşivi)

Resim 225- İstanbul Ulûm-ı Âliyye-i Ticariyye Mektebi Diploması, 1922. (S.D. Fotoğraf Arşivi)

نومروسی
۳

تورکیه جمهوریتی

تجارت وکالتی

استانبول اورتا تجارت مکتبی

تورکجه (لسان) ۸	تجاری محاورات و نشریات ۱۰	اصول محاسبه و تطبیقاتی ۱۰	تجاری حساب ۱۰	تجاری معلومات ۹	اقتصادی معلومات —
حقوقی معلومات ۷	تاریخی معلومات —	طبیعی معلومات —	طبیعی وعمومی جغرافیا ۸	امتعه —	داقتیلوغرافی ۱۰
حسن خط ۱۰	فرانسزجه ۹½				

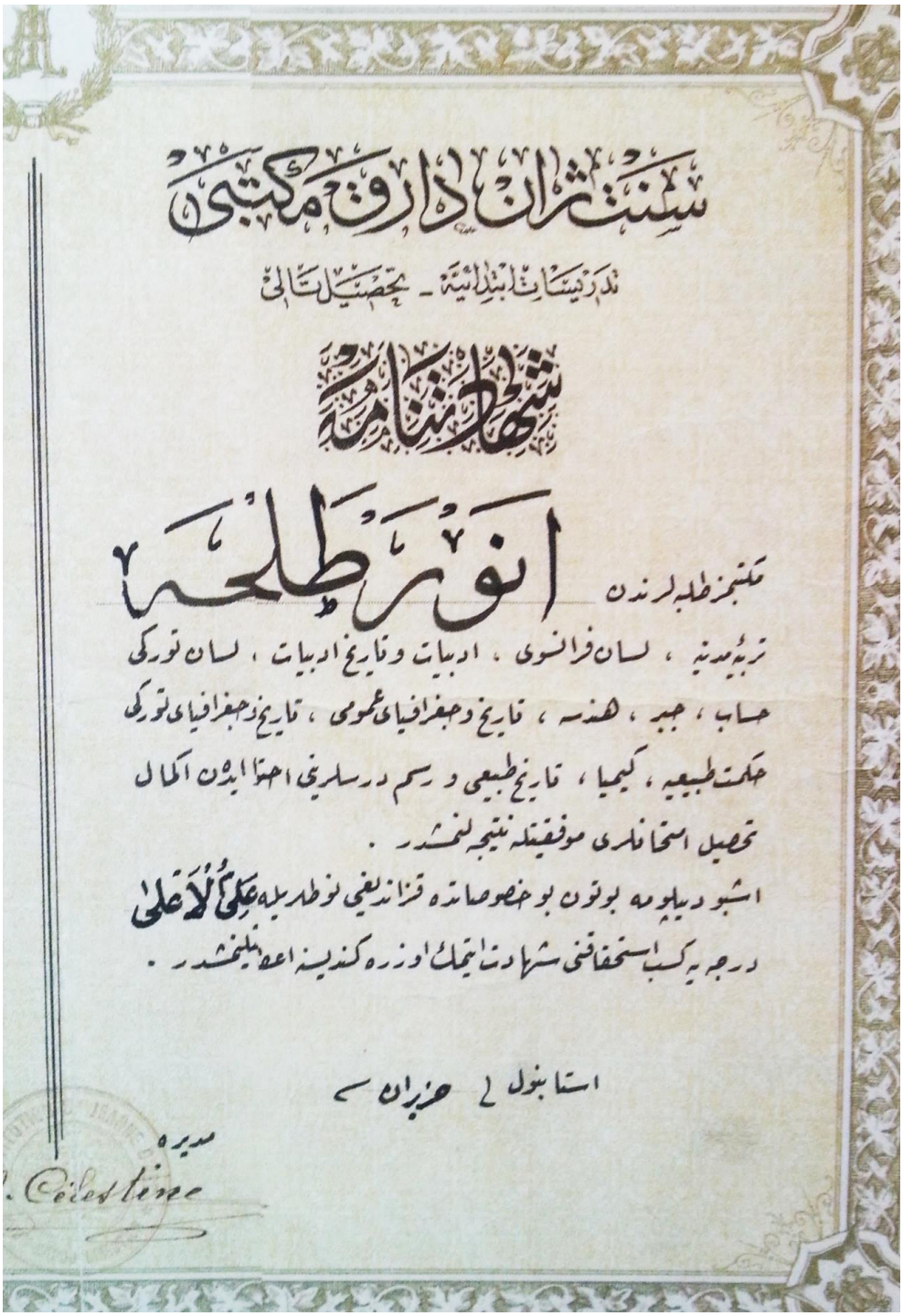
استانبول علوم عالیه تجاریه مکتبه مربوط وتحصیل صدقی ایکی سنه دن عبارت اولدیغی اورتا تجارت مکتبه
لا ۱۹ [illegible] ۳۳۹ تاریخنده داخل ولوب طقوز نجی ..... نومرو ده مقید بولونان استانبول ۳۱۵ لی
محمد صبا زاده افندی ۱۳۳۷/۱۹۲۱ - ۱۳۳۸/۱۹۲۲ سنه دوره سی امتحانه عمومیلری نتیجه سنده بالاده
درج اولنه نومرولر وسطینه نظراً علی الاعلی درجه ده اکمال تحصیل ایلدیکندن اشبو شهادتنامه
سومی الیه اعطا قلندی

مدیر معاونی

مکتب مدیری و مجلس مدرسه رئیسی

تجارت وکیلی

Resim 226- İstanbul Orta Ticâret Mektebi Diploması, 1922. (S.D. Fotoğraf Arşivi)

سنت ثران اداره مکتبی

تدریسات ابتدائیه - تحصیل تالی

شهادتنامه

انور طلحه

مکتبمز طلبه لرندن

تربیه مدنیه ، لسان فرانسوی ، ادبیات و تاریخ ادبیات ، لسان ترکی

حساب ، جبر ، هندسه ، تاریخ و جغرافیای عمومی ، تاریخ و جغرافیای ترکی

حکمت طبیعیه ، کیمیا ، تاریخ طبیعی و رسم دروسلرینی احوالیدن اکمال

تحصیل استحقاقلری موفقیتله نتیجه لنمشدر .

اشبو دیپلومه بونون بو خصوصاده قزاندیغی نوط مرتبه سنه علی الاعلی

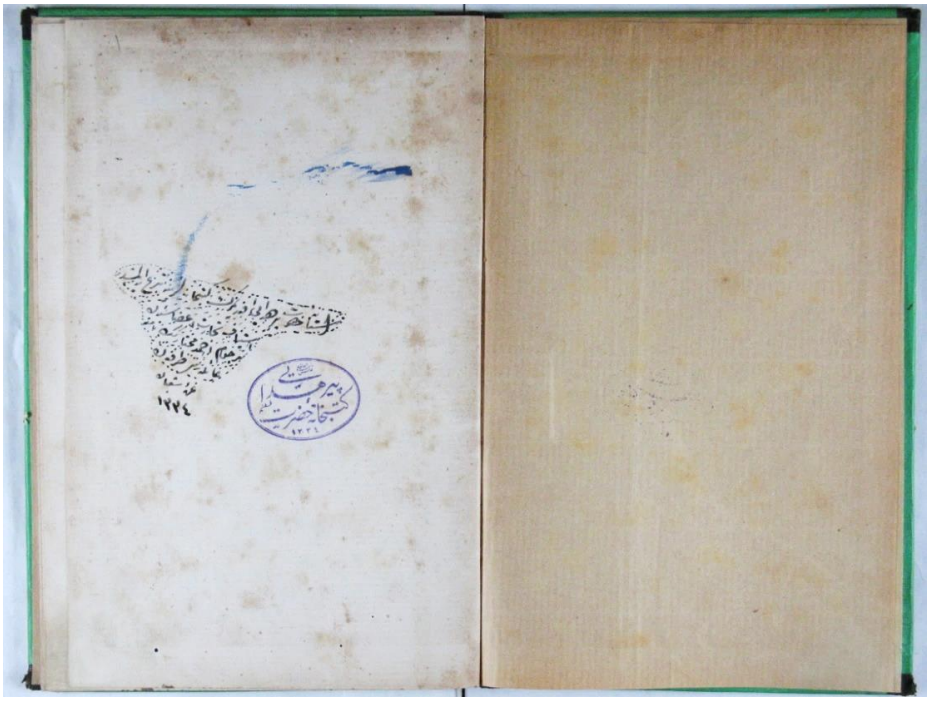
درجه یه کسب استحقاقنی شهادت ایتمک اوزره کندیسنه اعطا ملنمشدر .

استانبول ۷ حزیران سنه

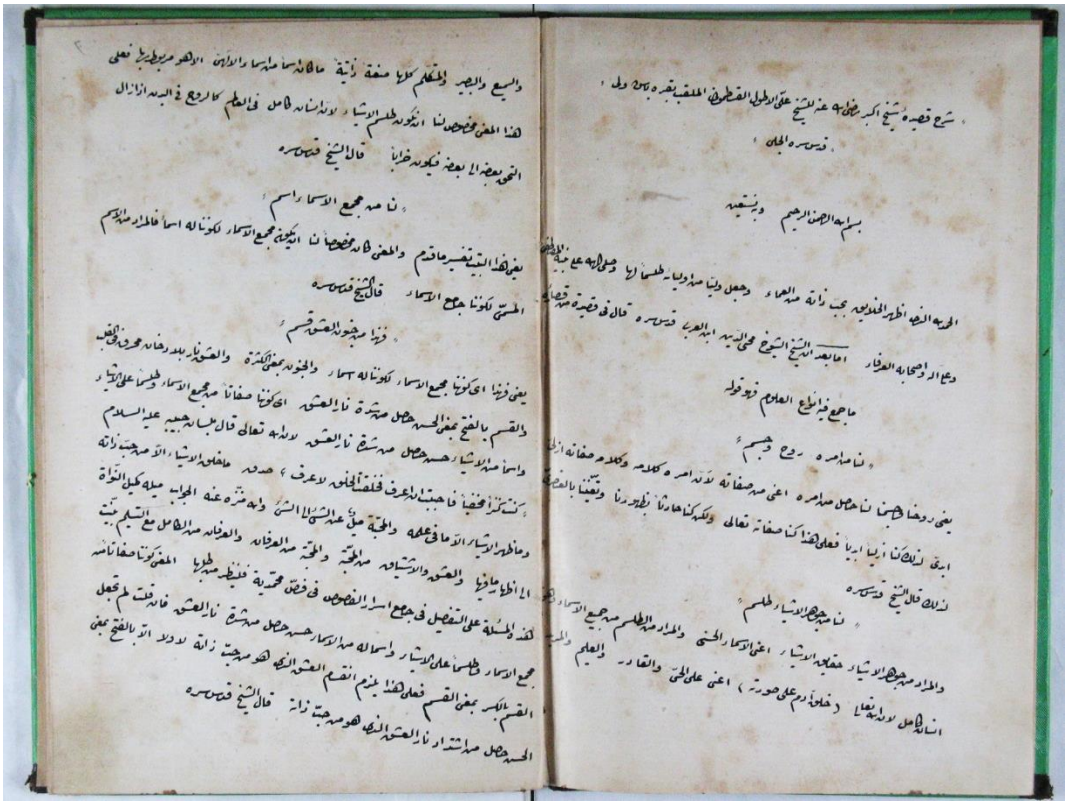
مدیره

Resim 227- Tedrîsât-ı İbtidâ'iyye – Tahsîl-i Tâlî Diploması, 1928. (S.D. Fotoğraf Arşivi)

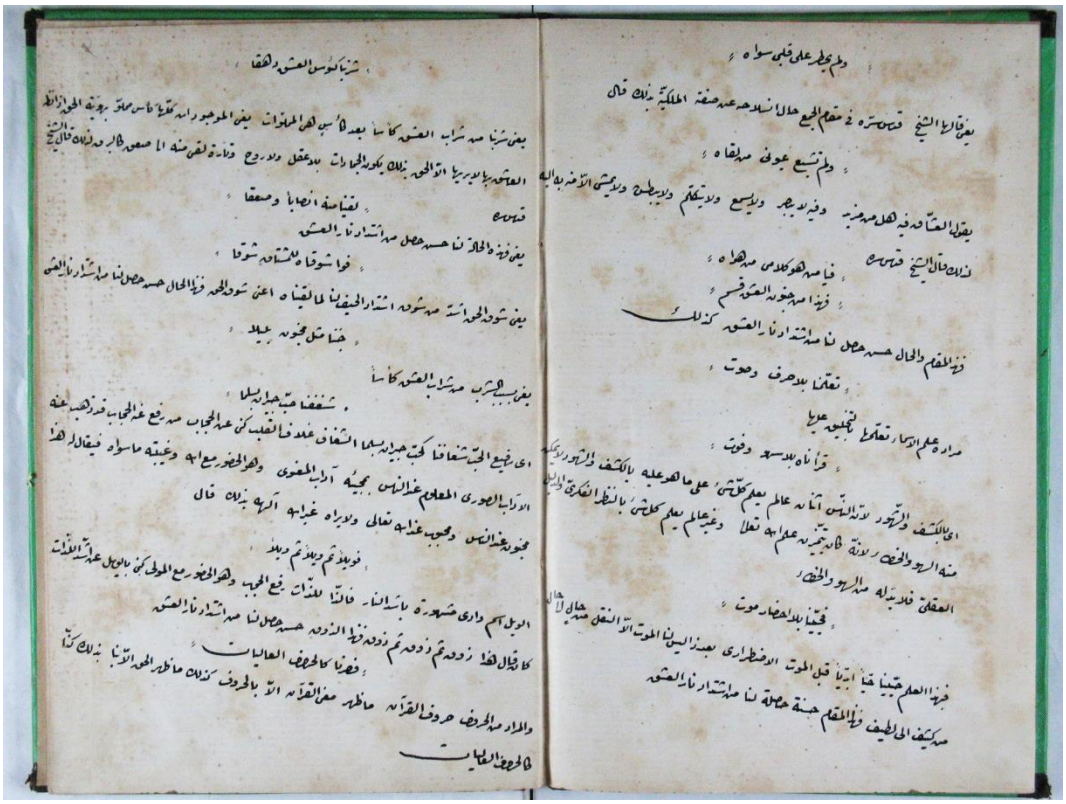
3. Yazma Eserler (risâleler)

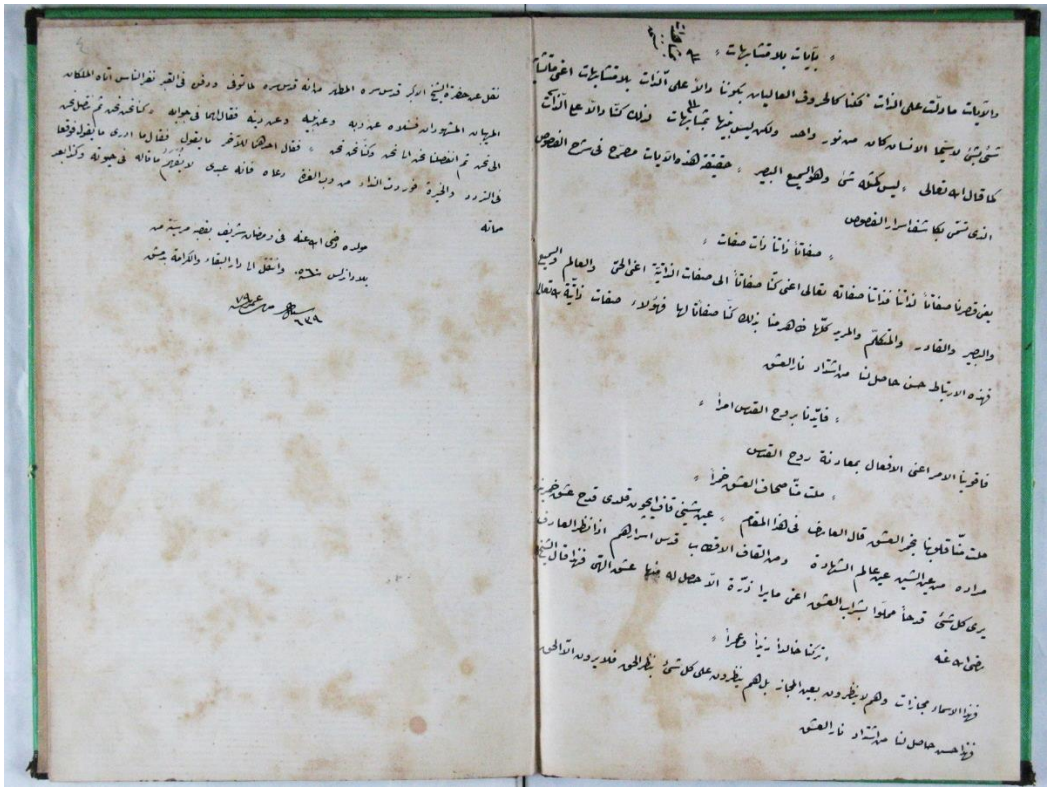
Resim 228- Hacı Selim Ağa Yazma Eserler Kütüphânesi'nde bulunan bir risale, h.1334
(HUDAIEFENDI 426/002)

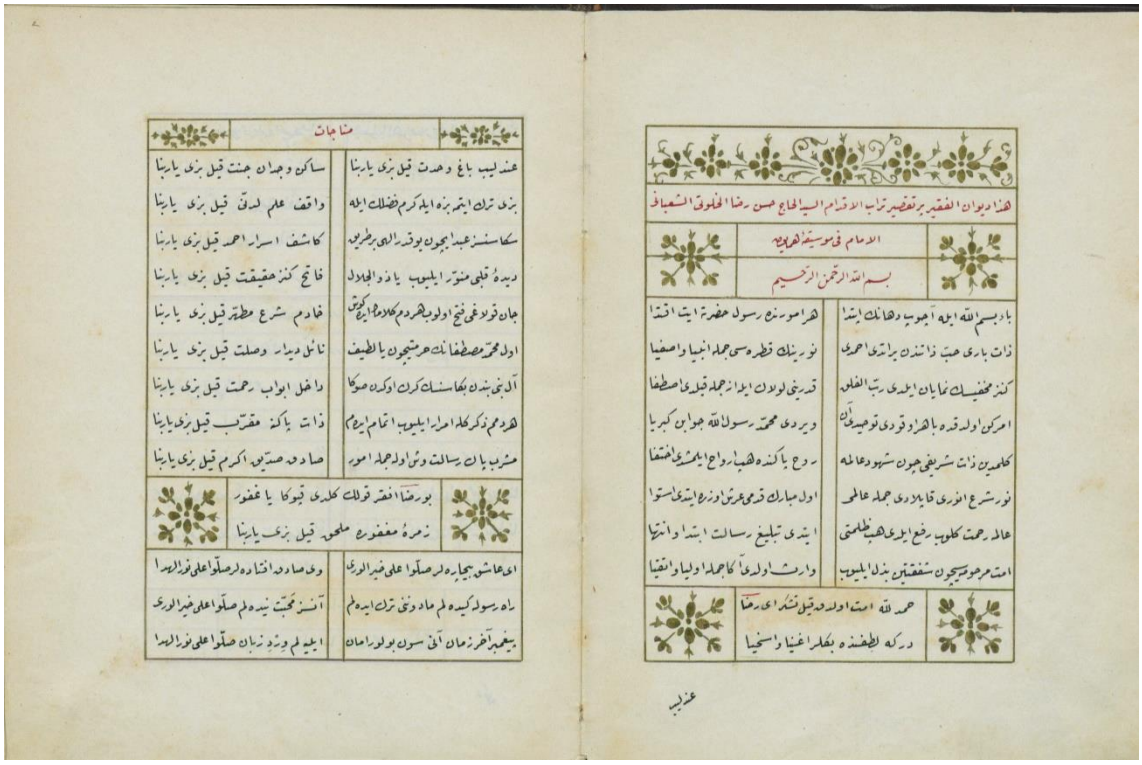
Resim 229- Hacı Selim Ağa Yazma Eserler Kütüphânesi'nde bulunan bir risale, h.1334
(HUDAIEFENDI 426/002)

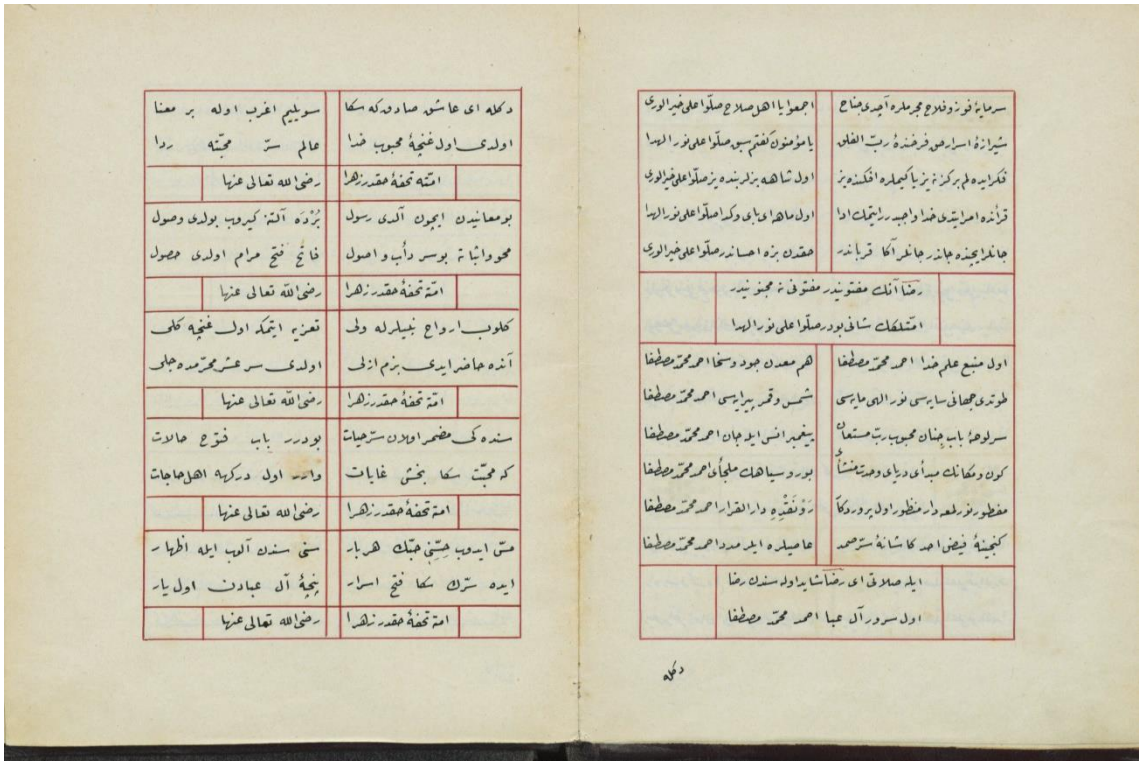
Resim 230- Hacı Selim Ağa Yazma Eserler Kütüphânesi'nde bulunan bir risale, h.1334
(HUDAIEFENDI 426/002)

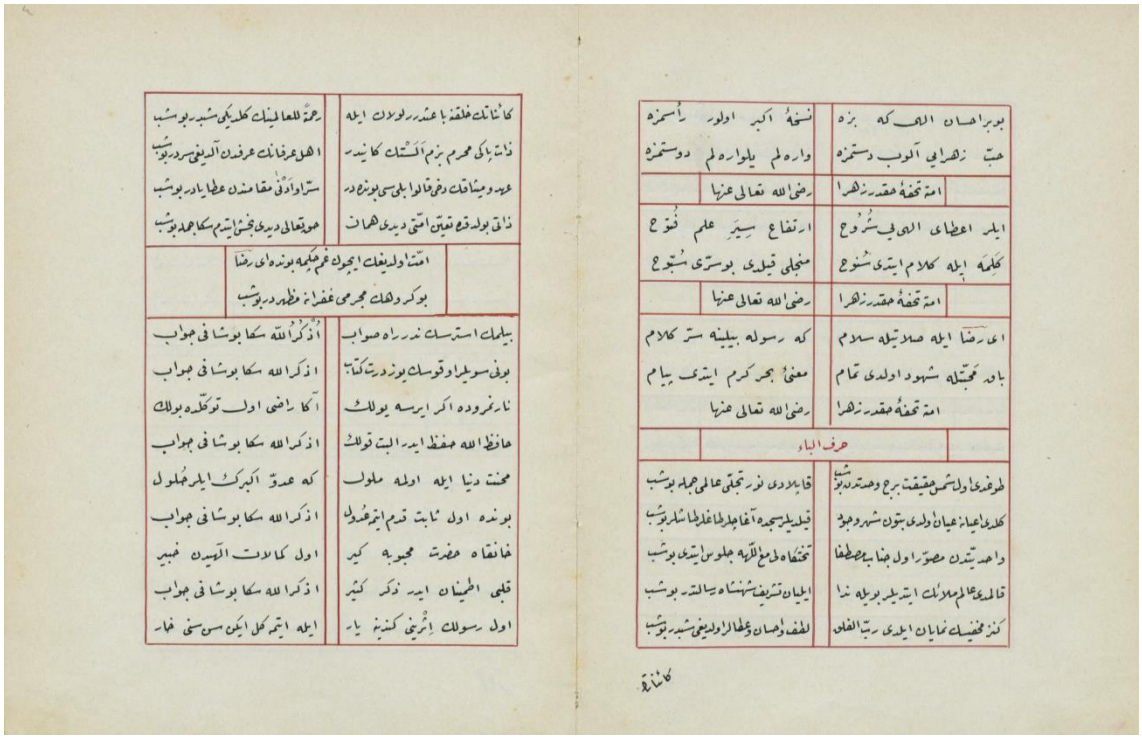
Resim 231- Hacı Selim Ağa Yazma Eserler Kütüphânesi'nde bulunan bir risale, h.1334
(HUDAIEFENDI 426/002)

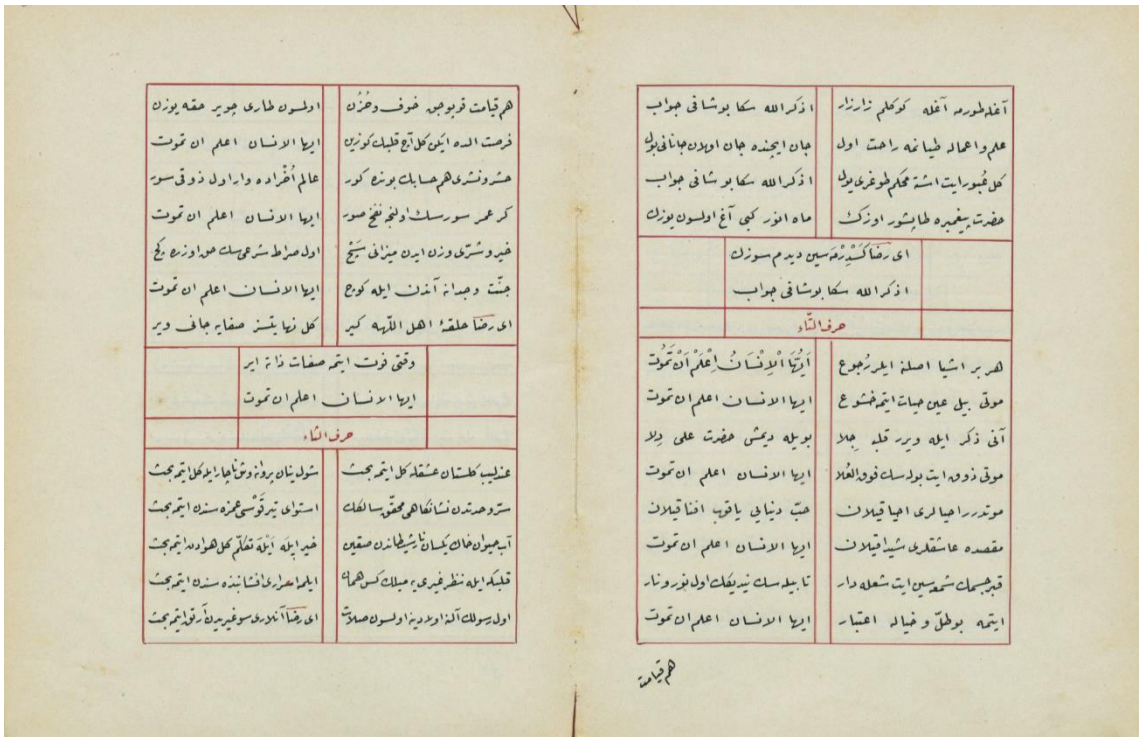
Resim 232- Hasan Rızâ Dîvânı, 1 ve 2. sayfalar, (İÜ NEK. T/2884)

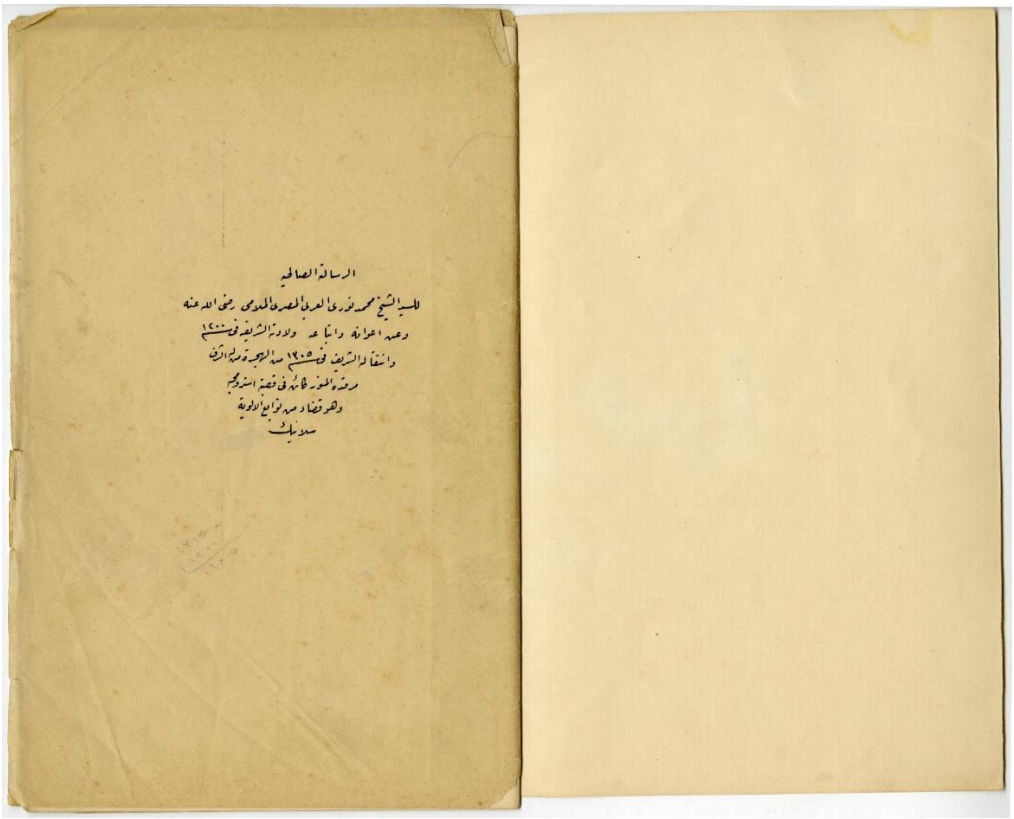
Resim 233- Hasan Rızâ Dîvânı, 3 ve 4. sayfalar, (İÜ NEK. T/2884)

Resim 234- Hasan Rızâ Dîvânı, 5 ve 6. sayfalar, (İÜ NEK. T/2884)

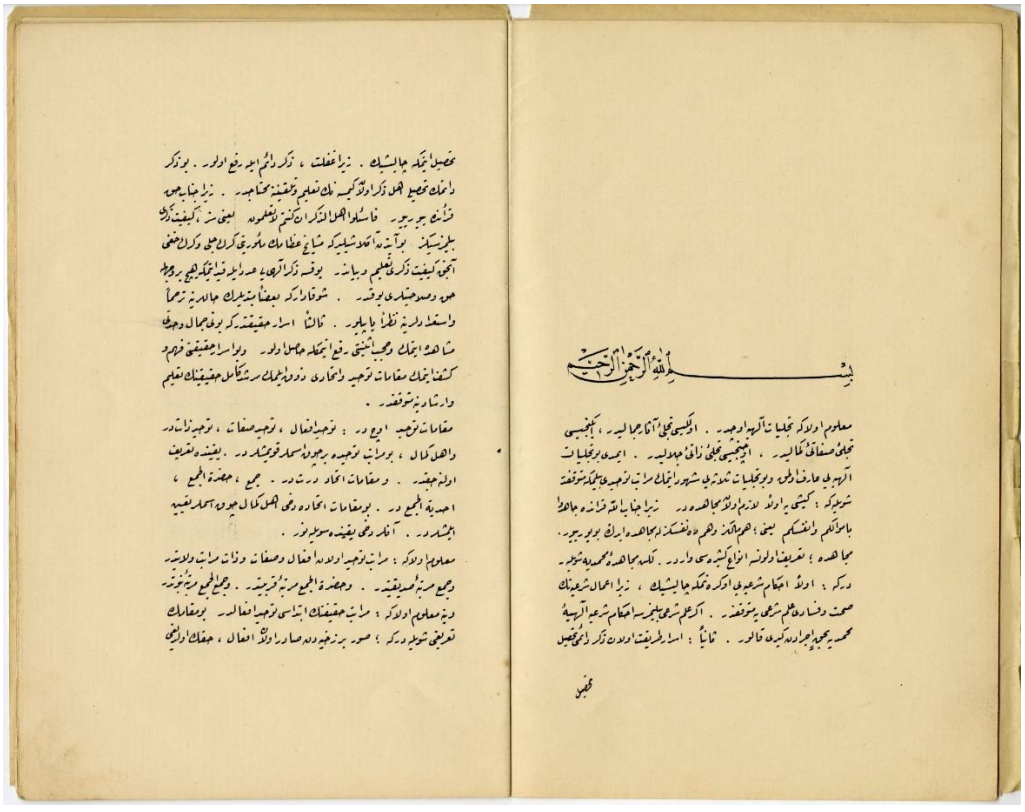

Resim 235- Hasan Rızâ Dîvânı, 7 ve 8. sayfalar, (İÜ NEK. T/2884)

الرسالة الصالحية
للسيد الشيخ محمد نور بن العربي المصري المدني رضي الله عنه
وعن اعزائه واتباعه وذريته الشريفة في سنة ١٣٤٩
والشرف في سنة ١٩٠٥ من الهجرة النبوية
من المنورة طابت في قصبة استروجم
والحمد لله وحده نوابغ الدولة
سعد بك

Resim 236- M.Halim Özyazıcı- *Risâle-i Sâlihiyye,* h.1349 (Sami Tokgöz Koleksiyonu)

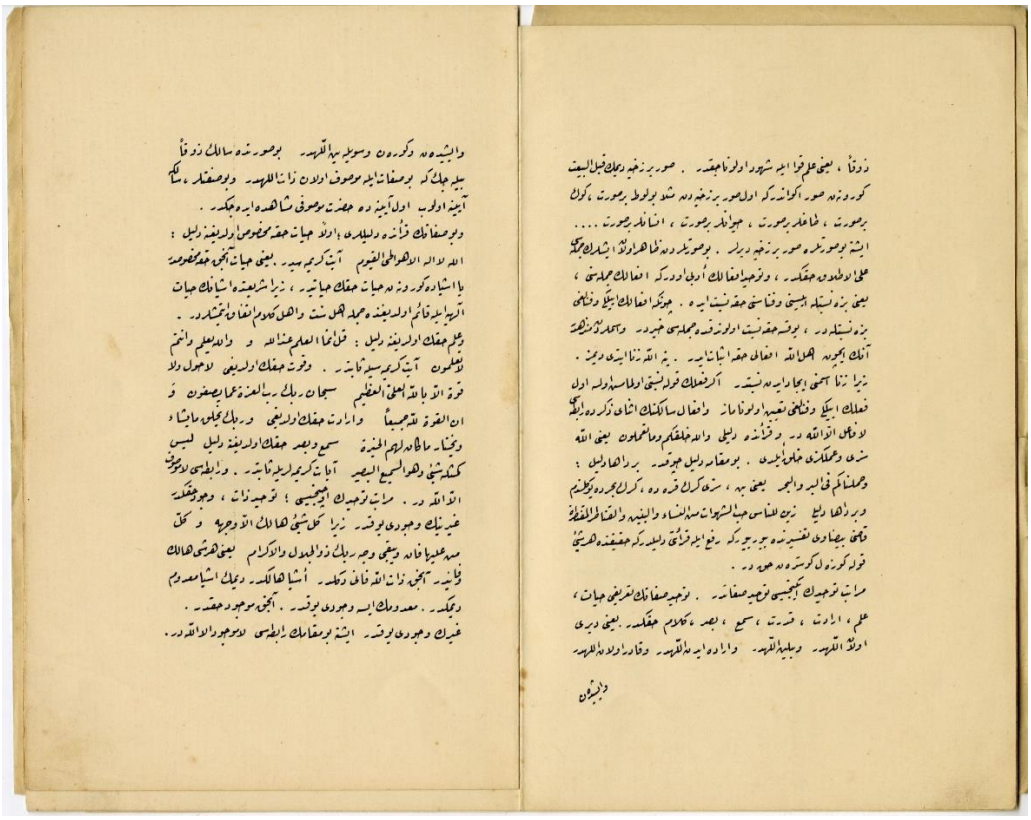
بسم الله الرحمن الرحيم

معلوم اولدقده تجليات الهيه در . الوهيتي تجلي آثار جماليه در ، الهيتي تجلي صفات كماليه در . الوهيتي تجلي ذاتي جلاليه در . ايجادي بو تجليات الهيه يك عارف اولمق وبو تجليات متدرجه شهوديه ايتمك مراتب توحيد خاصه سيله موصوفيت شويله كه : كيمسي « انا الحق » لوزم اولدقجه محاله در . زيرا جنابي الله « فاذا وه جاهدوا باموالكم وانفسكم » يعني : الحق بالخلق وانفسكم لربكم محاله در ايرك بويله بويله . تعريفات اولونه انواع كثيره سي وار در . لكن بحمالله « محمديه » شويله در كه : اولا احكام شرعيه يي اوكرنه كمك جاليسك ، زيرا اعمال شرعيه نك صحت وفسادي علم شرعي بيلمزسه احكام شرعيه آلهيه محمديه يي اجرا دن كيري قالور . ثانياً : اسماء طريقت اولدن ذكر ايتمك فضيلتي

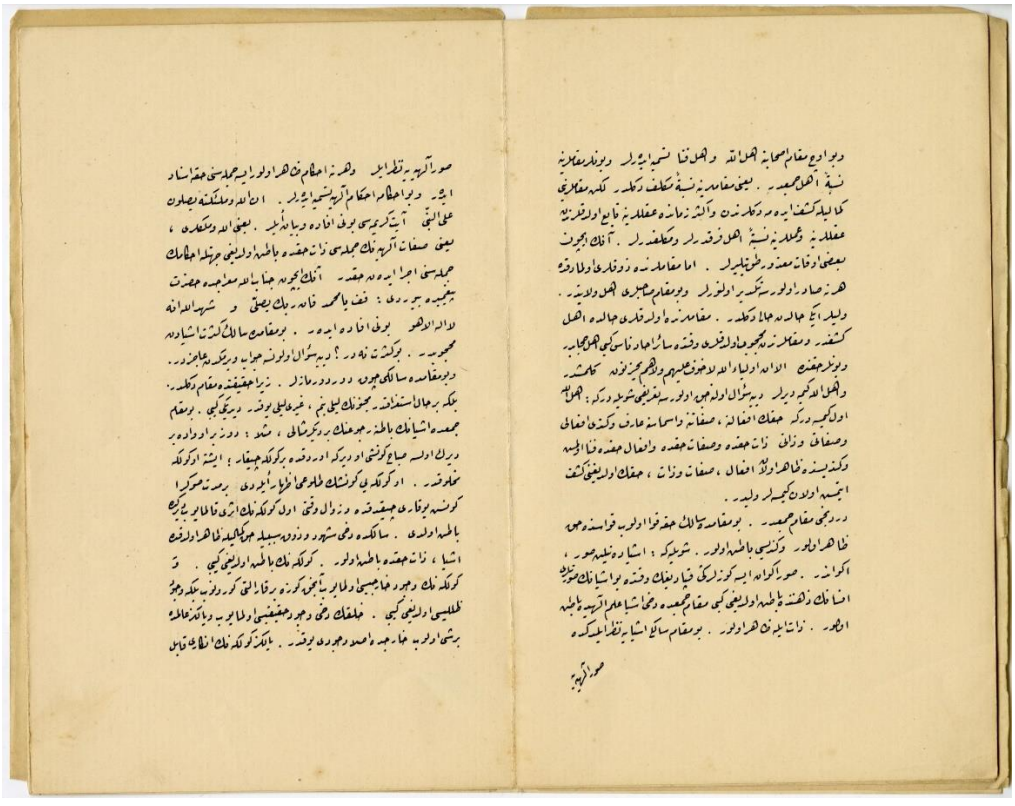
تحصيل ايتمك جاليسك . زيرا غفلت ، ذكر دائم ايله رفع اولور . يوذكر دائمك توصيل اهل ذكر اولدقجه سنك تعليم وتلقين محتاجدر . زيرا جنابي هو فرانج بويورمشلر . فاسئلوا اهل الذكر ان كنتم لا تعلمون يعني سز بيلمديكز شيلري بيلنلردن صورك ديمكدر . بو آيت مدهشيلرك مشايخ عظامك مأمور بي كرال طبي وكرال خفي اولمق كيفيت ذكري تعليم وبيانندر . بوفقه ذكر آلهيه ده رابطه في الشيخ كبي بر رابطه هو وصول هنيلري بوقدر . شو قدار ذكر بعضاً مبتدئلرك جالدينه زحمتلر واسعاد ربانيه نظراً بيليور . ثالثاً اسماء حقيقيه ذكر بوفي جمال وجهك مشاهده ايتمك وحجاب اثنيتي رفع ايتمكه حاصل اولور . ولو اسماء حقيقيه فهم وكشف ايتمك مقامات توحيد واحادي ذوق ايتمك سر شكافيل حقيقتك تعليم واشاعه متوقفدر .

مقامات توحيد اربع در : توحيد افعال ، توحيد صفات ، توحيد ذات در واهل كمال ، بو مراتب توحيده بر جهودله سعادتمند اولمشلر در . يقيننه تعريف اولنه جقدر . ومقامات اتحاد درت در . جمع ، جمعة الجمع ، احدية الجمع در . بو مقامات اتحاده رغمي اهل كمال جهودي آسمان تفهيم ايتمشلر در . آنلر رغمي يقيننه موصولدر .

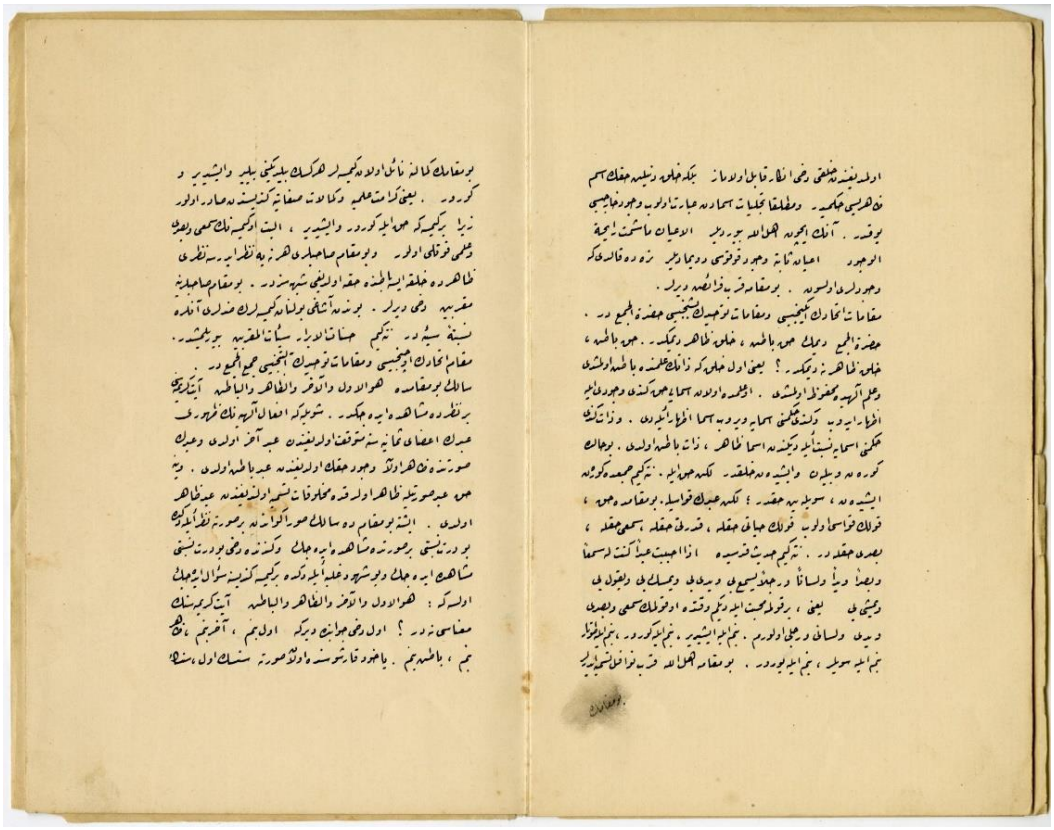
معلوم اولدقده : مراتب توحيد اولدقده افعال وصفات وذات مراتب اولدقده جمع مرتبه سي وار در . وجمعة الجمع مرتبه سي توحيد در . وجمع الجمع مرتبه سي توحيد در . معلوم اولدقده : مراتب حقيقتك ايتسي توحيد افعاله بو مقاملرك تعريفي شويله در كه : صور برزخيه دن صاري اولدقده افعال ، جمعك اولنمسي

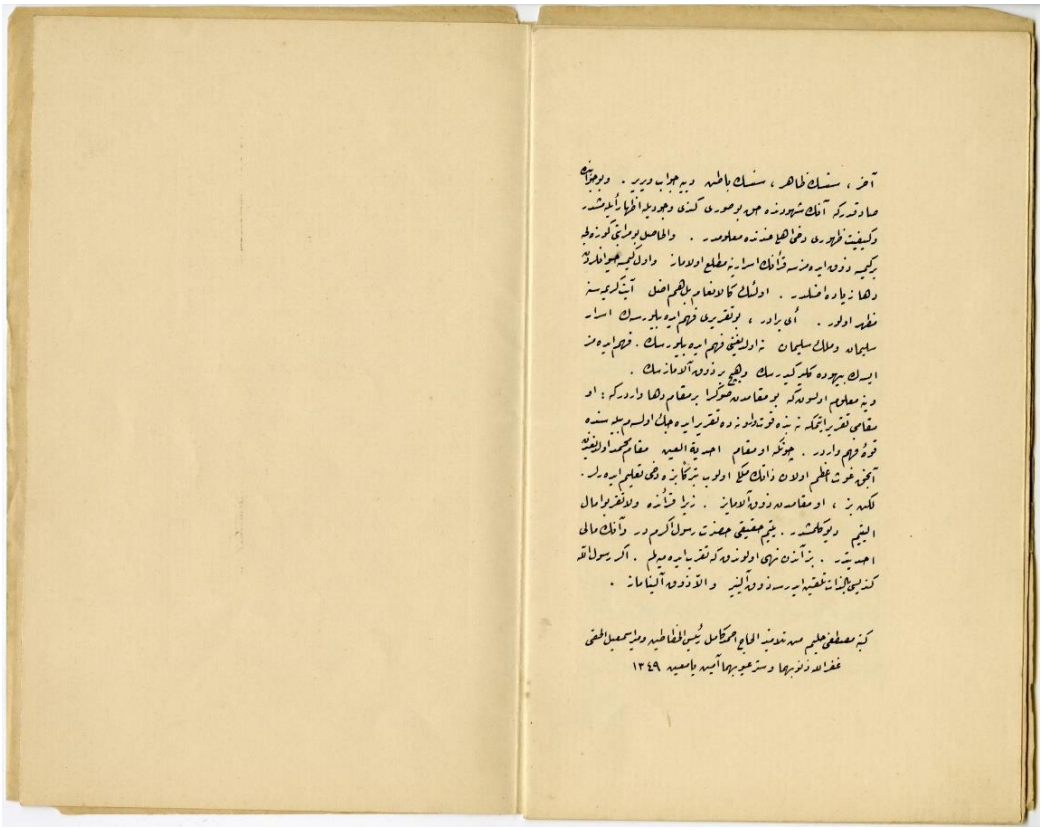
Resim 238- M.Halim Özyazıcı- *Risâle-i Sâlihiyye,* s. 3 ve 4, h.1349 (Sami Tokgöz Koleksiyonu)

Resim 239- M.Halim Özyazıcı- *Risâle-i Sâlihiyye,* s. 5 ve 6, h.1349 (Sami Tokgöz Koleksiyonu)

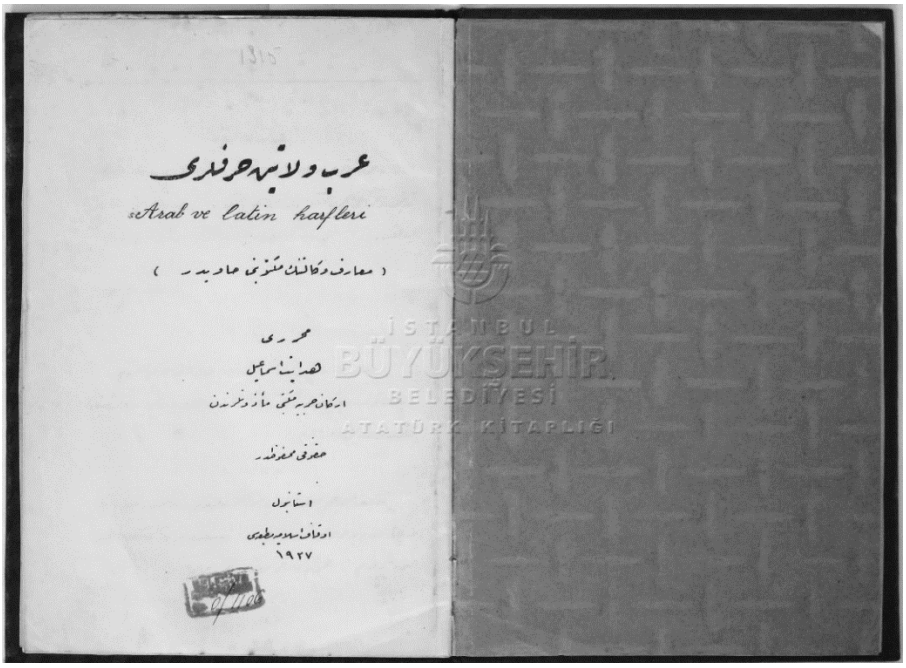

Resim 240- M.Halim Özyazıcı- *Risâle-i Sâlihiyye,* s. 7 ve 8, h.1349 (Sami Tokgöz Koleksiyonu)

Resim 241- M.Halim Özyazıcı- *Risâle-i Sâlihiyye,* s. 9 ve 10, h.1349 (Sami Tokgöz Koleksiyonu)

4. Matbu‘ Kitaplar

عرب و لاتین حرفلری

Arab ve Latin harfleri

(معارف وکالتنك مكتوبی مأذونیتیله طبع اولنمشدر)

محمد رمزی

اهدا ایتدیگی نسخه

ارکان حربیه بحری میرالایی دیمیتریدن

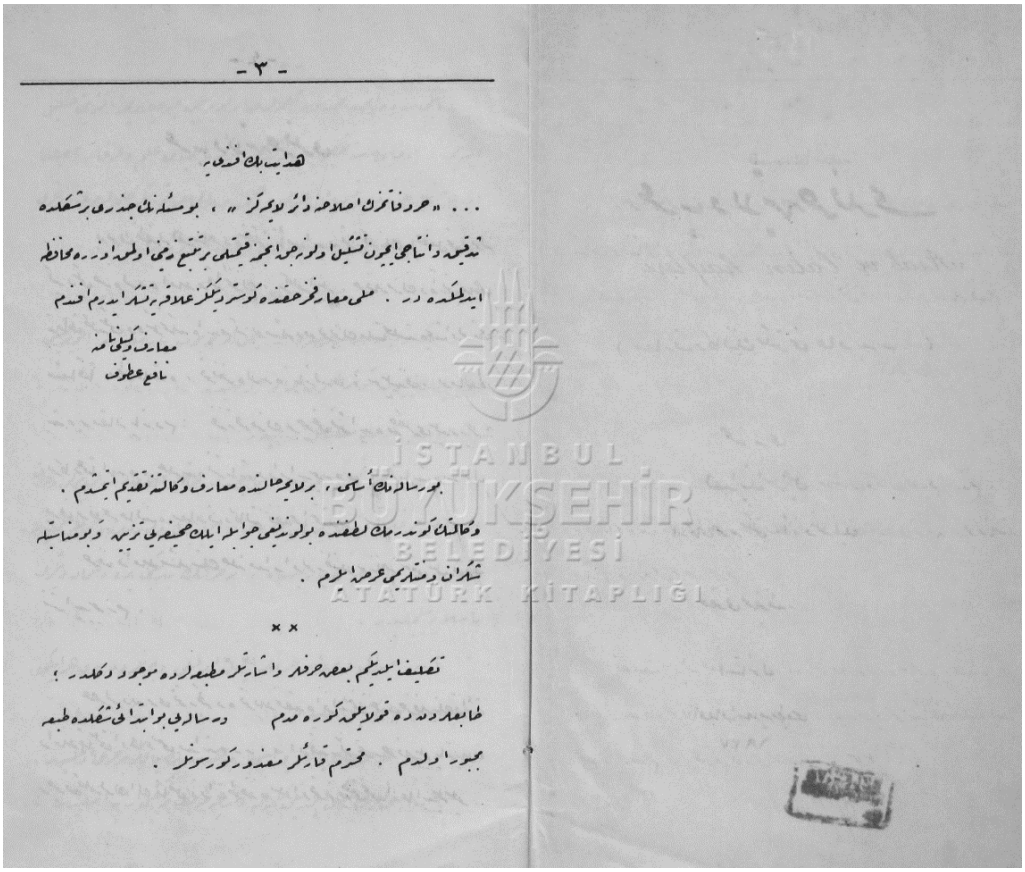
حضرتلرینه

استانبول

اوقاف اسلامیه مطبعه سی

۱۹۲۷

Resim 242- *Arap ve Latin Harfleri,* Evkâf-ı İslâmiye Matbaası, İstanbul 1927, iç kapak (Atatürk Kitaplığı)

- ۳ -

اهدا یه نامه سی

... « حروف تهجی اصلاحنه دائر لایحه کز » ، بو مسئله نك جذری بر شکلده تدقیق و اساسجه یون تشکیل اولونرجه قیمتلی بر تتبع مبنی اولمه سنده محافظه ایدیلمکده در . مسلی معارفجه حضرتلرینك توسترد یکز علاقه یه تشکر ایدرم افندم

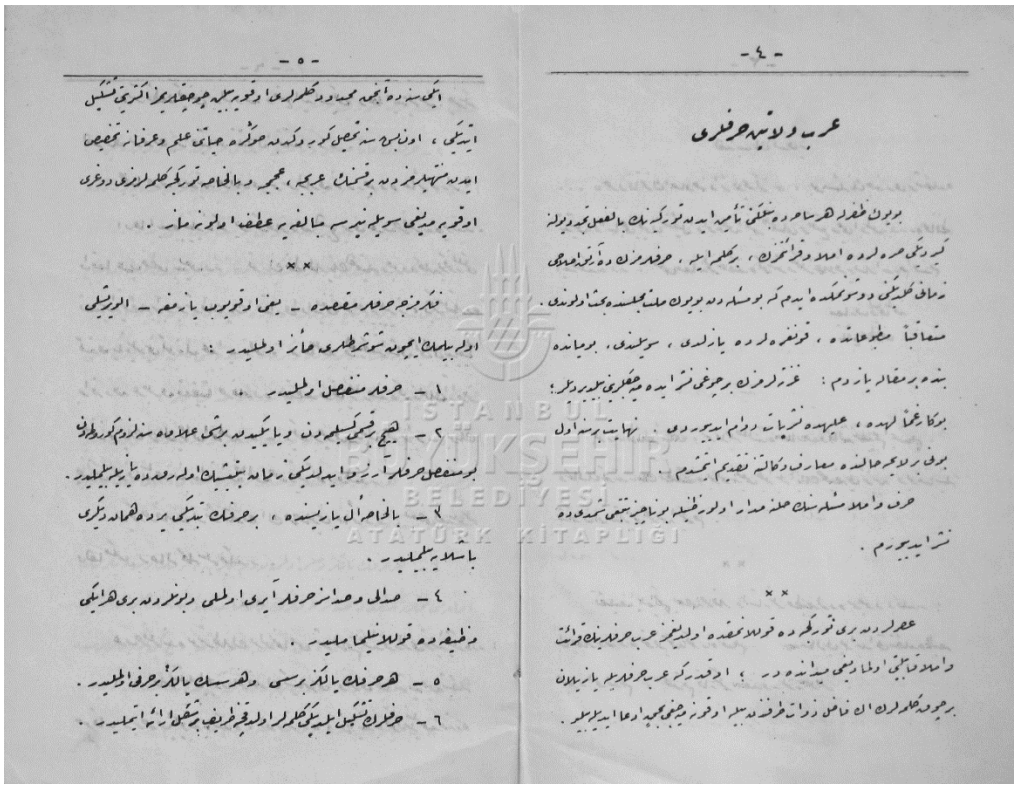
معارف وکیلی نامنه
نافع عطوف

بو رساله نك اساسی ، برلایحه حالنده معارف وکالته تقدیم ایتدم . وکالتجه ده مسئله نك لطفنده بولونرنیجه جوابلر ایله تحقیق یی تزیید و بو مناسبتله شکرانمی دخی عرض ایلرم .

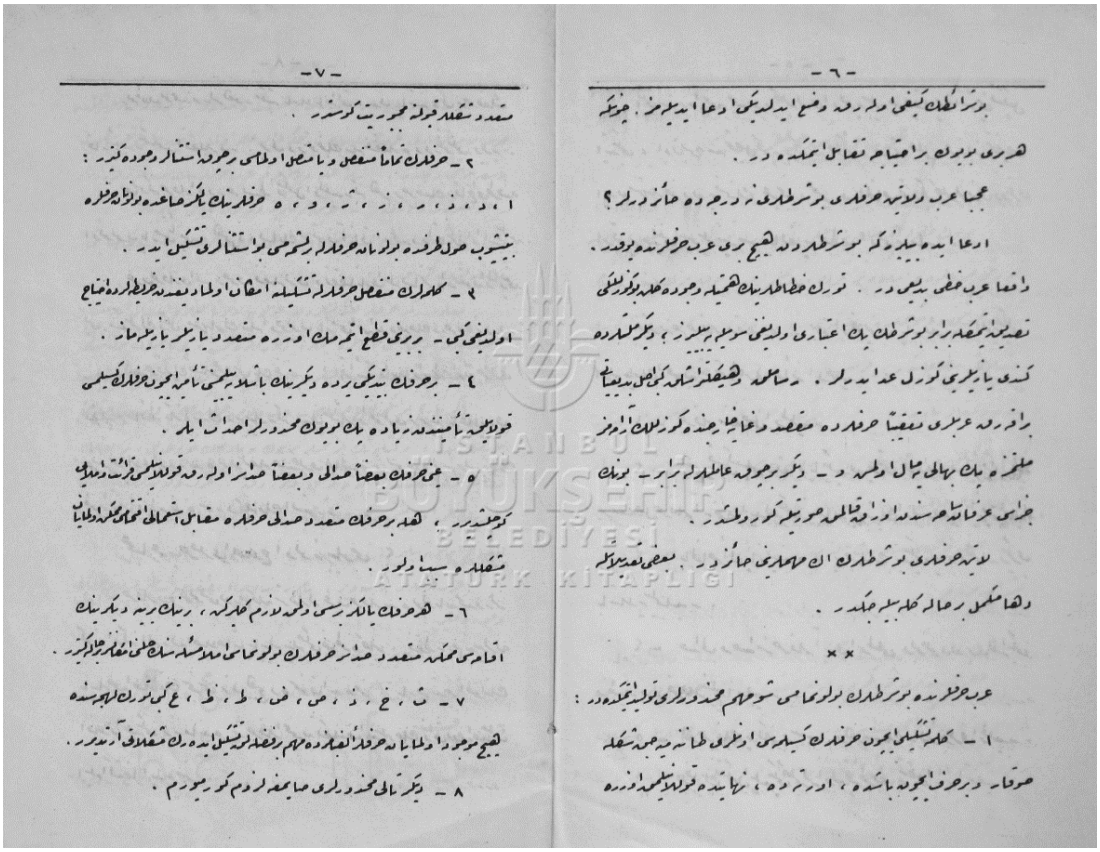
× ×

تألیف ایدیگم بعض حرف و اساتیر مطبعه لرده موجود و کلدی ؛ طابعلرینه ده قولایجه کوره مدم و رسالمی بو ابتدائی شکلده طبعه مجبور اولدم . محترم قارئلر معذور کورسونلر .

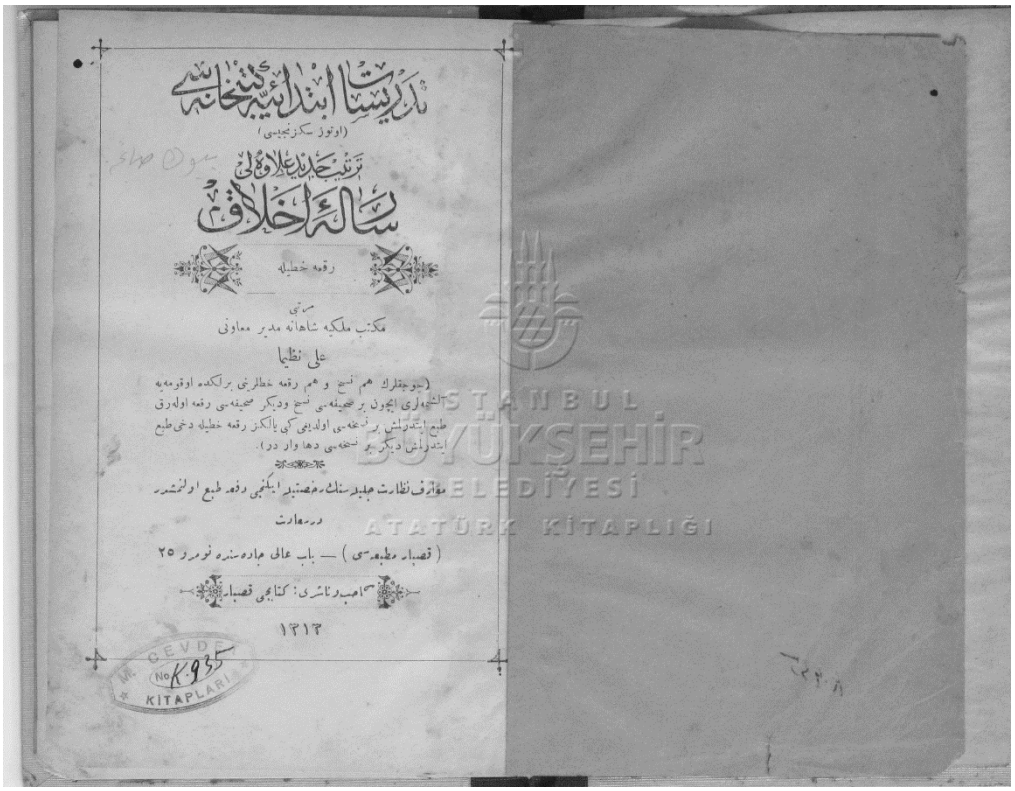
Resim 243- *Arap ve Latin Harfleri,* Evkâf-ı İslâmiye Matbaası, İstanbul 1927, s. 3 (Atatürk Kitaplığı)

Resim 244- *Arap ve Latin Harfleri*, Evkâf-ı İslâmiye Matbaası, İstanbul 1927, s. 4, 5 (Atatürk Kitaplığı)

Resim 245- *Arap ve Latin Harfleri*, Evkâf-ı İslâmiye Matbaası, İstanbul 1927, s. 6, 7 (Atatürk Kitaplığı)

مکتب ملکیه شاهانه مدیر معاونی

علی نظیا

(سوجقلرك هم نسخ و هم رقعه خطلرنی برلکده اوقومه‌یه
آلشمه‌لری ایچون بر مجیدی‌یه نسخه‌سی ودیگر مجیدی‌یه رقعه اولدرق
طبع ایتدرلمش بر نسخه‌سی اولدیغی گی یالکز رقعه خطیله دخی طبع
ایتدرلمش دیگر بر نسخه‌سی دها وار در).

معارف نظارت جلیله‌سنك رخصتیله ایکنجی دفعه طبع اولنمشدر

در سعادت

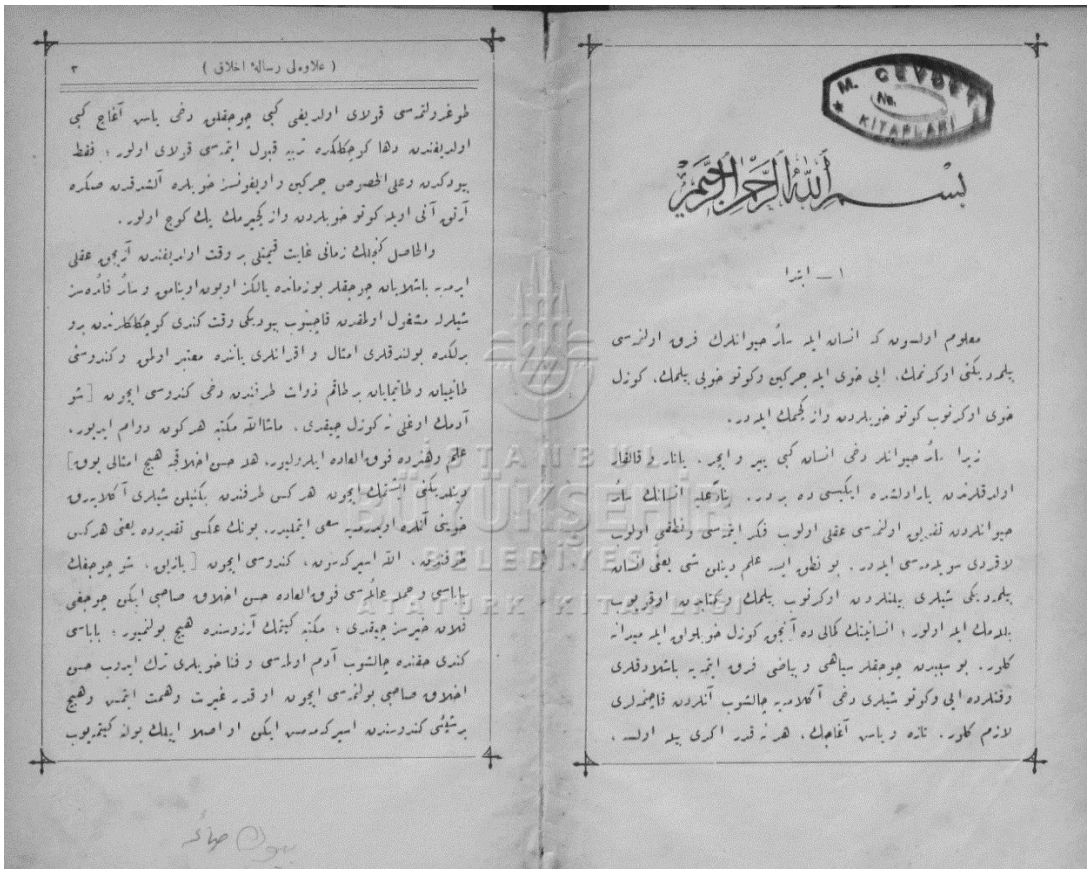
(قصباه مطبعه‌سی) — باب عالی جاده‌سنده نومرو ۲۵

امین ناشری: کتابجی قصباه‌سی

۱۳۱۳

M. CEVDET KİTAPLARI No K.935

Resim 246- *Risâle-i Ahlâk*, İstanbul h. 1313, iç kapak (Atatürk Kitaplığı)

طوغرولتمه‌سی قولای اولدیغی کبی هرحقلی دخی یاسه آغاج کبی
اولدیغندن دها کوچکلکده تربه قبول ایتمه‌سی قولای اولور ، فقط
بیوکلکده وعلی الخصوص چرکین و ارپلوسز هوبلده آلشدیرمه صمکده
آرتق آنی ایکی کونو هوبلدرده واز گچیرملك بیك کوچ اولور .

والحاصل کوچلك زمانی غایت قیمتلی بر وقت اولدیغندن آدمك عقلی
ایرمه باشلدیغنه هرحقلر بوزمامق بالکز اویونه اویناسون و سائر فائده‌سز
شیلرله مشغول اولمقدنه فاهیلوب بیوکلکی وقت کندی کوچکلکلرنده بر
برلکده بولندقلری امثال و اقرانلری یانده معتبر اولمق و کندوسنی
طانیتمه و طانیتمایه بر طاقم ذوات طرفندن دخی کندوسی ایچون [شو
آدملك ارغلی نه کوزل هیئتدی ، ماشاءالله مکتبه شو کوده دوام ایدیور ،
علم و هنرده فوق العاده ایلرلیور ، شو حسن اخلاقه هیچ امثالی یوق]
دیه‌لمکی ایستمك ایچون هر کس طرفندنه بکنیلمک شیلری آکلدیرمق
هویتی آلنده اولدیغندن سعی ایتمه‌لیدر . بونك عکسی تقدیرده یعنی هرکس
طرفندن ، الله امیرکسون ، کندوسی ایچون [یازیق ، شو هرحقلك
یاپاسی و جمله عالمدن فوق العاده حسن اخلاق صاحبی ایکن هرحقلی
نه‌لره هیرسز هیئتدی ؛ مکتبه کیتمك آرزوسنده هیچ بولنمیور ؛ یاپاسی
کندی هیئتنده چالشوب آدم اولدیسی و فنا خویلری ترك ایدوب حسن
اخلاق صاحبی بولدیسی ایچون او قدر غیرت و همت ایتسه دخی هیچ
برشیئی کندوسنده امیرکه‌مسه ایکن او اصل ایلك بوله کیتمیوب

M. CEVDET KİTAPLARI No

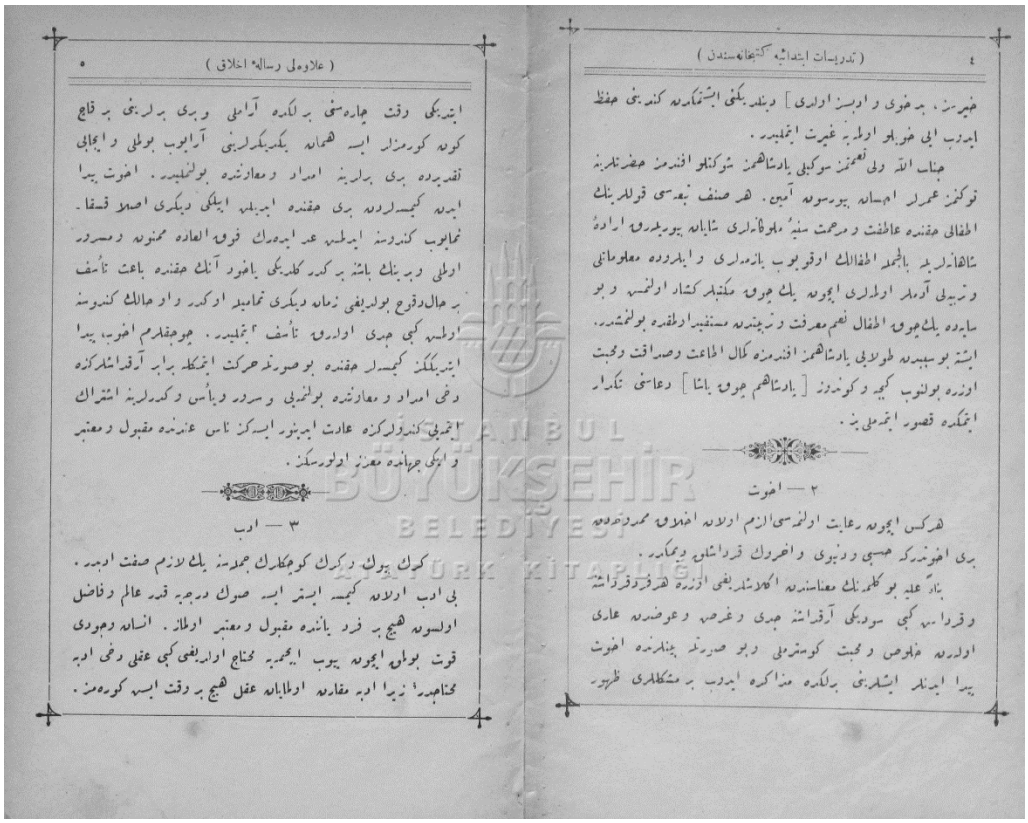
بسم الله الرحمن الرحیم

۱ — ابتدا

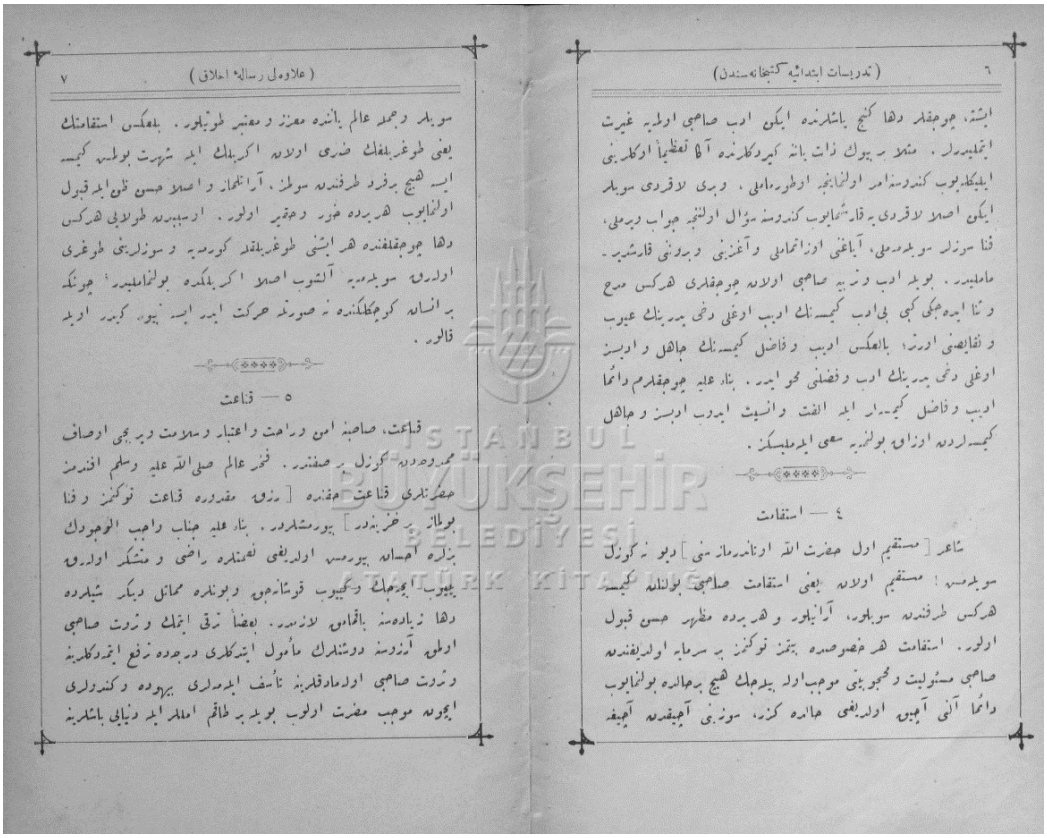
معلوم اولدیغی وجه که انسانه ایله سائر هیوانلرك فرق اولدیسی
یلمك و یکمك اوکرنمك ، ایی خوی ایله چرکین و کوتو خوی یلمك ، کوزل
خوی اوکرنوب کوتو خویلردن واز گچیرملك ایله در .

زیرا سائر هیوانلر دخی انسانه کبی بیر و ایچون یاتار و قالقار
اولدقلرنده یاداولشدره ایکیسی ده بردر . بناءعلیه انسانك سائر
هیوانلردن تفریق اولنمسی عقلی اولوب فکر اجتماعی و تعقلی اولوب
لوازمی سویلدیسی ایله در . بو نظره ایسه عالم دیانتی شی یعنی انسانه
یلمك و یکمك شیلری یاپلدقدن اوکرنوب یلمك و کتابجه اوقویوب
یاپلمك ایله اولور ، انسانلنك کافه آنچق کوزل خویلری ایله هیوانه
کلور . بو سببدن هرحقلر سیاهی و یاضی فرق ایتمه باشلدیغی
وقتلرده ایی و کوتو شیلری دخی آکلامه چالشوب آندن فاهیلرك
لازم کلور . تازه و یاسه آغاجلك ، هرنه قدر اکری یاپلسه ،

Resim 247- *Risâle-i Ahlâk*, İstanbul h. 1313, s. 2, 3 (Atatürk Kitaplığı)

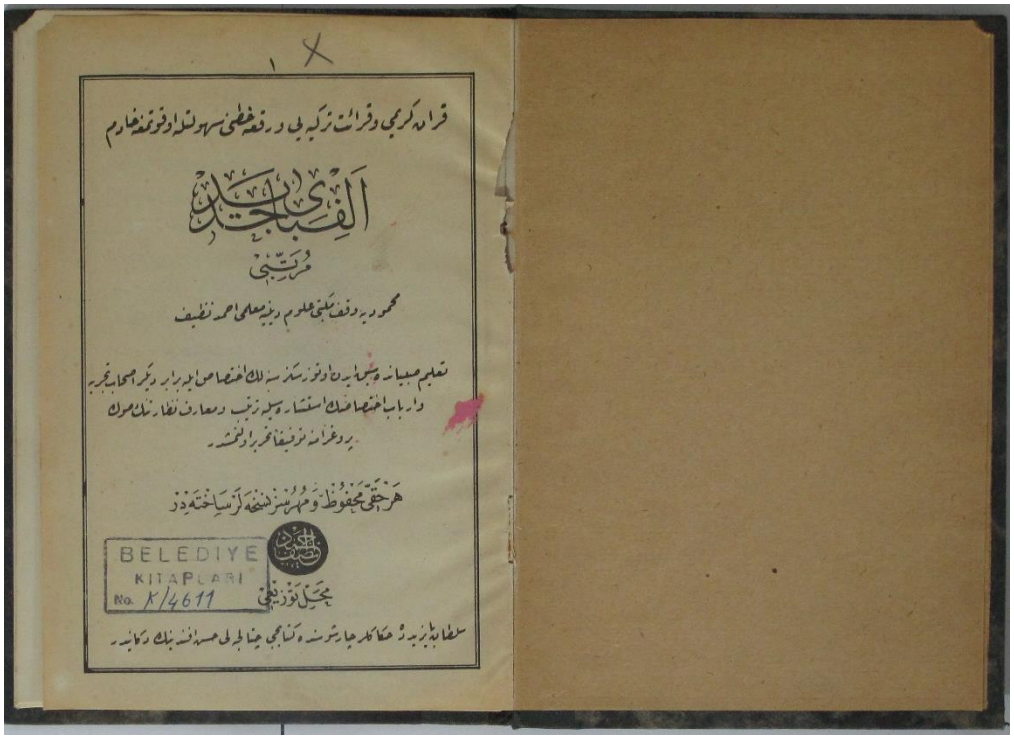

Resim 248- *Risâle-i Ahlâk*, İstanbul h. 1313, s. 4, 5 (Atatürk Kitaplığı)

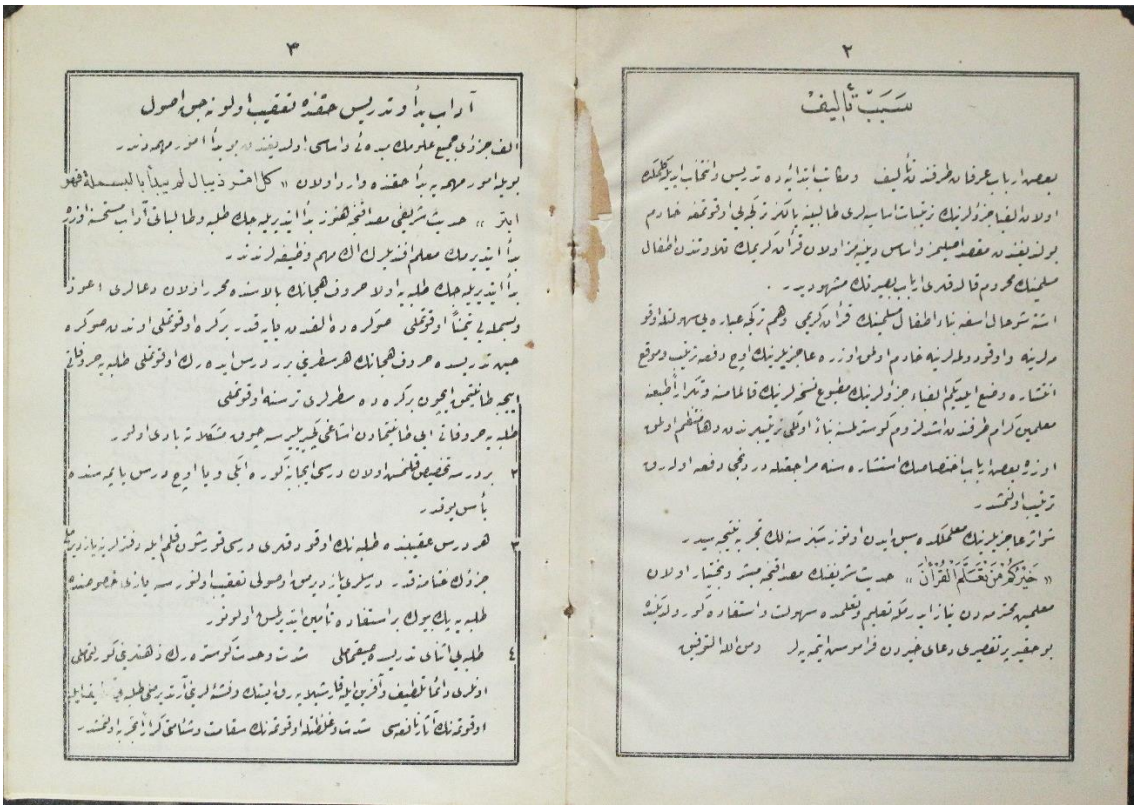

Resim 249- *Risâle-i Ahlâk*, İstanbul h. 1313, s. 6, 7 (Atatürk Kitaplığı)

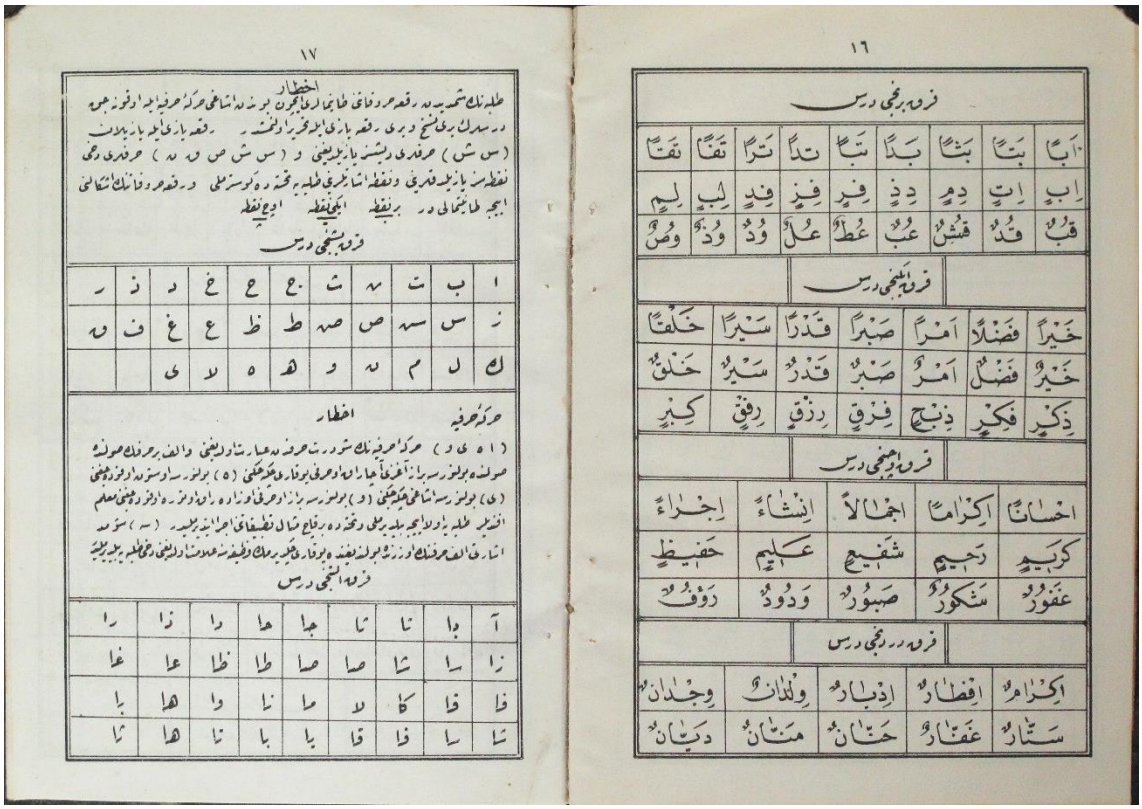
5. Elifbâ'lar

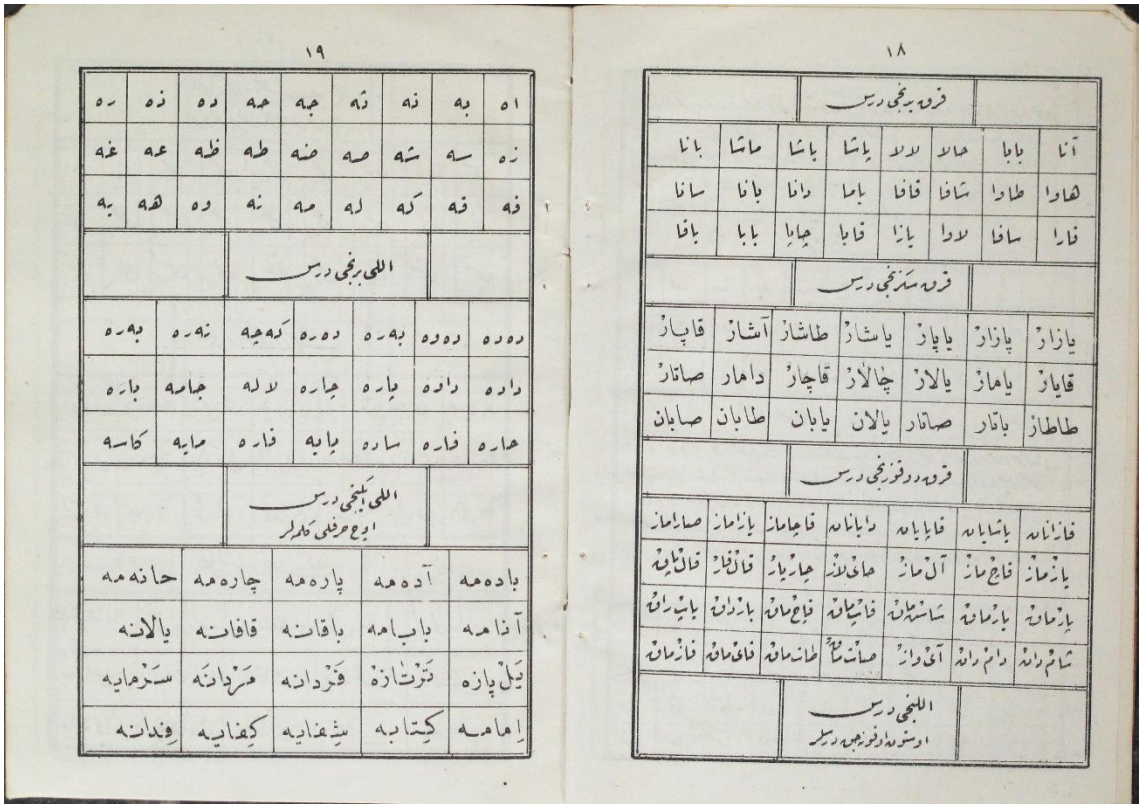
Resim 250- *Elif-bâ yı Cedîd*, h. 1338, iç kapak, hat: Sofu Mehmed Hamdî Efendi
(Atatürk Kitaplığı)

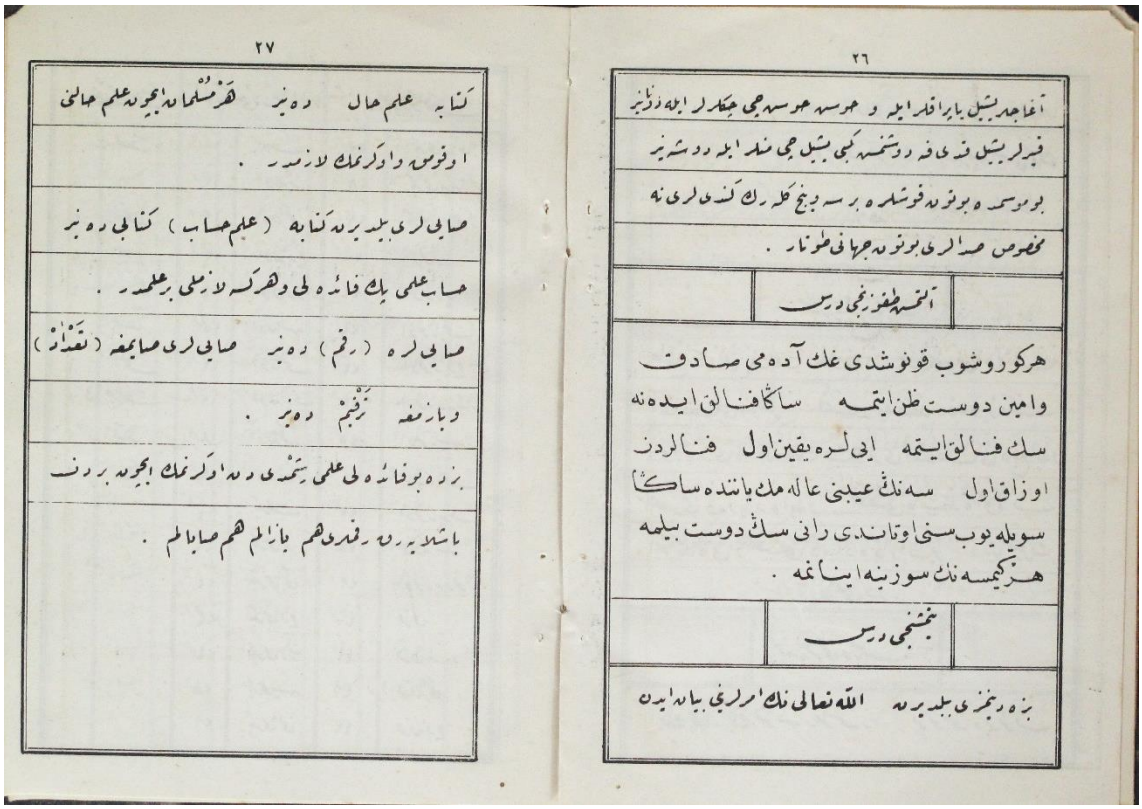
Resim 251- *Elif-bâ yı Cedîd*, h. 1338, s. 2, 3, hat: Sofu Mehmed Hamdî Efendi
(Atatürk Kitaplığı)

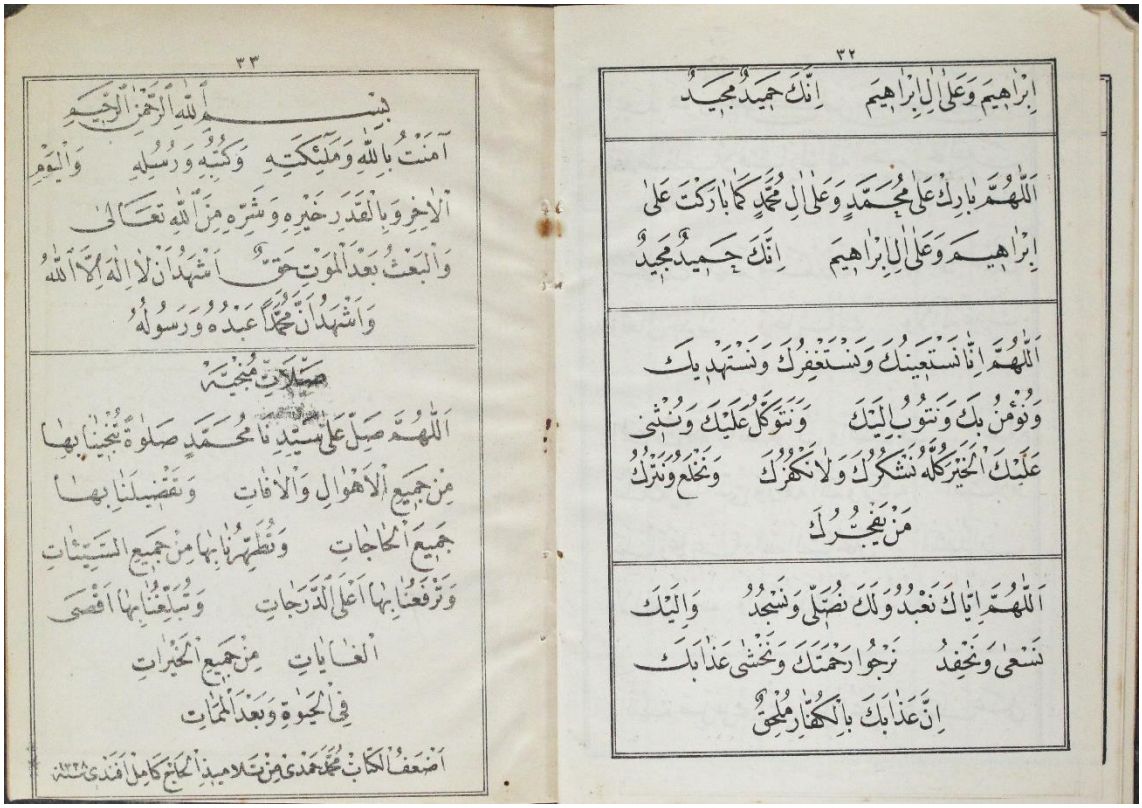
Resim 252- *Elif-bâ yı Cedîd*, h. 1338, s. 16, 17, hat: Sofu Mehmed Hamdî Efendi (Atatürk Kitaplığı)

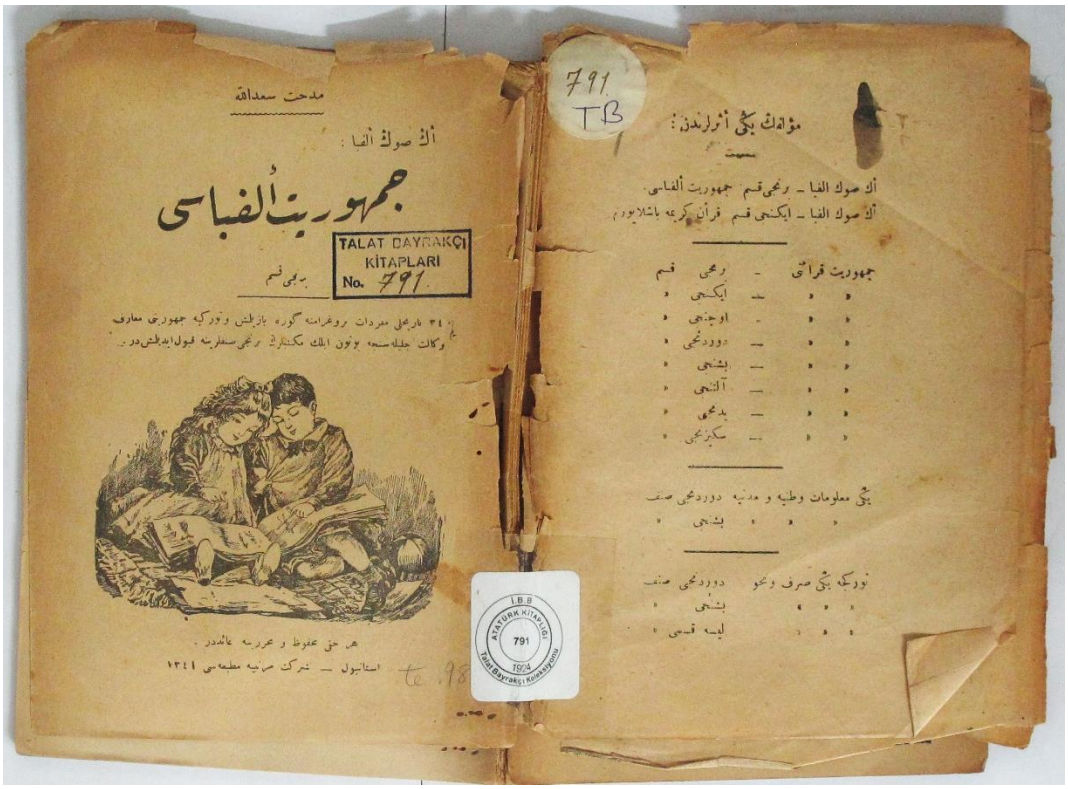
Resim 253- *Elif-bâ yı Cedîd*, h. 1338, s. 18, 19, hat: Sofu Mehmed Hamdî Efendi (Atatürk Kitaplığı)

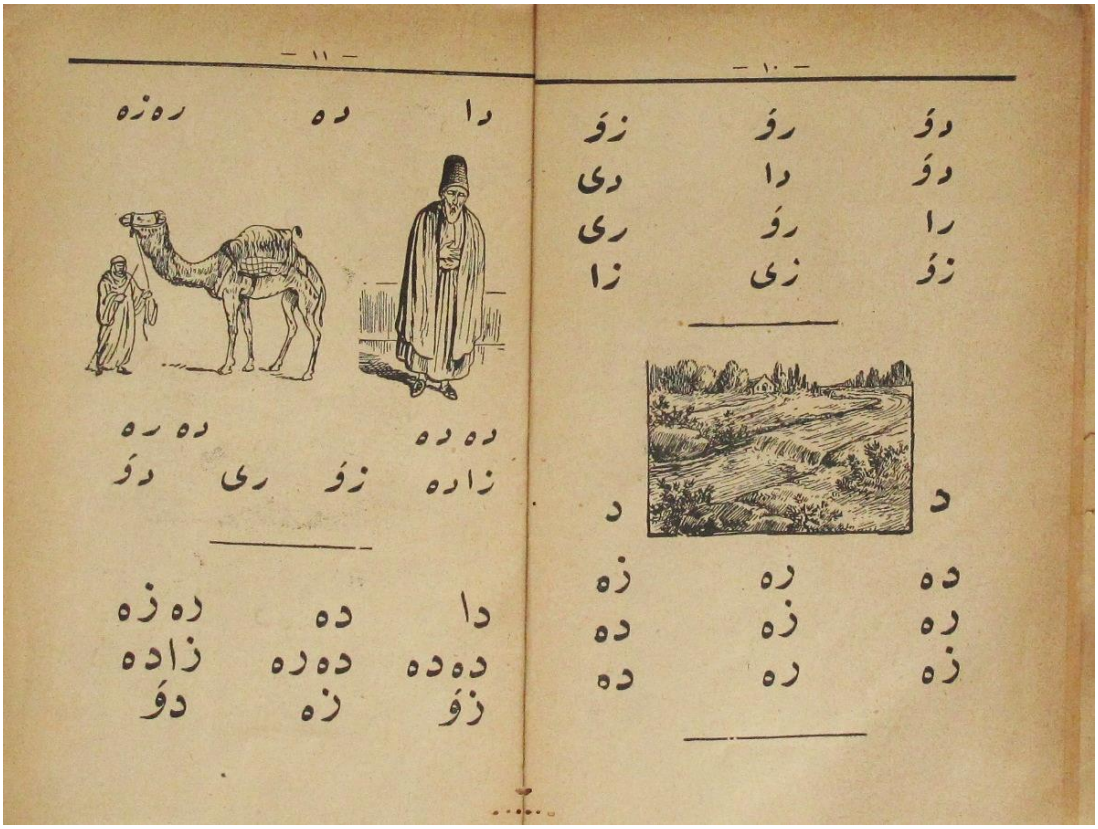
Resim 254- *Elif-bâ yı Cedîd*, h. 1338, s. 26, 27, hat: Sofu Mehmed Hamdî Efendi (Atatürk Kitaplığı)

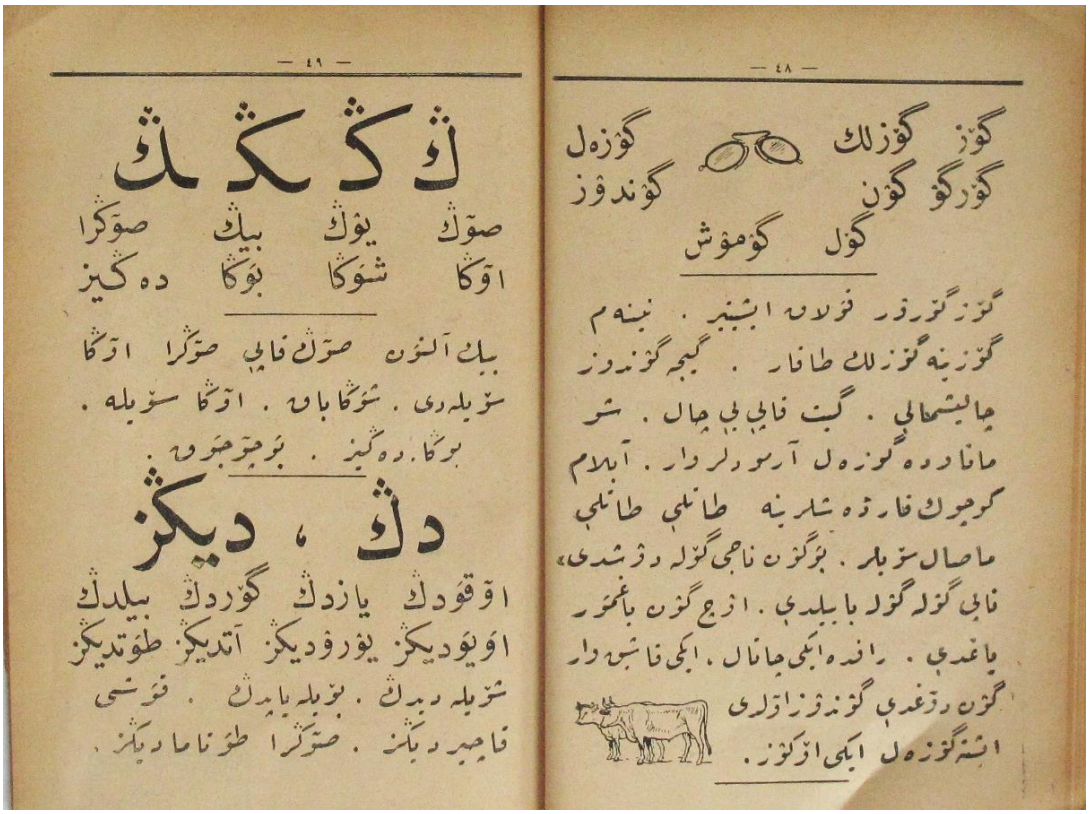
Resim 255- *Elif-bâ yı Cedîd*, h. 1338, s. 32, 33, hat: Sofu Mehmed Hamdî Efendi (Atatürk Kitaplığı)

Resim 256- *Cumhuriyet Elifbâsı*, iç kapak, h. 1341, (Atatürk Kitaplığı)

Resim 257- *Cumhuriyet Elifbâsı*, s. 10, 11, h. 1341, (Atatürk Kitaplığı)

— ٤٨ —

گوز گوزلك گوزه‌ل
گوزگو گوزن گوندوز
گول گوموش

گوز گوزه‌ل فولانه ایشلیر . نیشانه‌م گوزیمه گوزلك طاقار . گیجه گوندوز چالیشمالی . گیت قالی‌یی چال . شو مانادوه گوزه‌ل آرسولر وار . آیلام گوجوك قارداشلرینه طانیلی طانیلی ماصال سویلر . بوگون ناجی گوله دوشدی ، قالی گوله گوله بابه‌یه . ازیج گون باغمور یاغدی . رانده ایکی چاناق . ایکی قاتیر وار گون دوغدی گوندوز اولدی اشته گوزه‌ل ایکی اوگوز .

— ٤٩ —

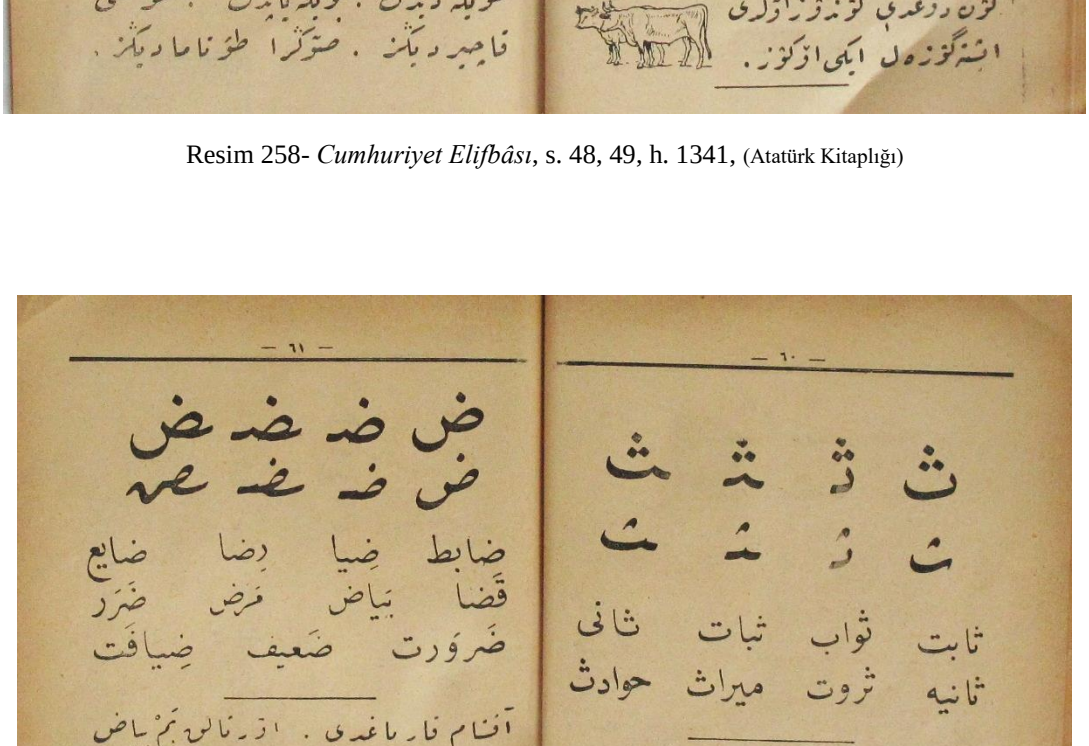
ك ڭ گ ك

صوك يوك بيك صوگرا
اوگا شوگا بوگا ده‌گیز

بيك آلتون صوك قالي صوگرا اوگا سويله‌دی . شوگا باق . اوگا سويله . بوگا ده‌گیز . بوجوجوغه .

دك ، ديگز

اوقودك يازدك گوردك بيلدك
اويودیگز يورودیگز آتديگز طوتديگز
سويله‌دیك . بويله باقدك . فوشی قاچيردیگز . صوگرا طوتاماديگز .

— ٦٠ —

ث ثـ ثـ ث
ث ثـ ثـ ث

ثابت ثواب ثبات ثانی
ثانيه ثروت ميراث حوادث

ميراث يديلر اللرنده‌کی مالاری اسراف ايده‌رلر ، صوگرا فقير قاليرلر . ايلك ايده‌ن ايلك بولور . انسان باشلادیغی ايشده ثبات ايتمه‌لی در . بر دقيقه آلتميش ثانيه در . ثروته گوره نمه‌مه‌لی در .

— ٦١ —

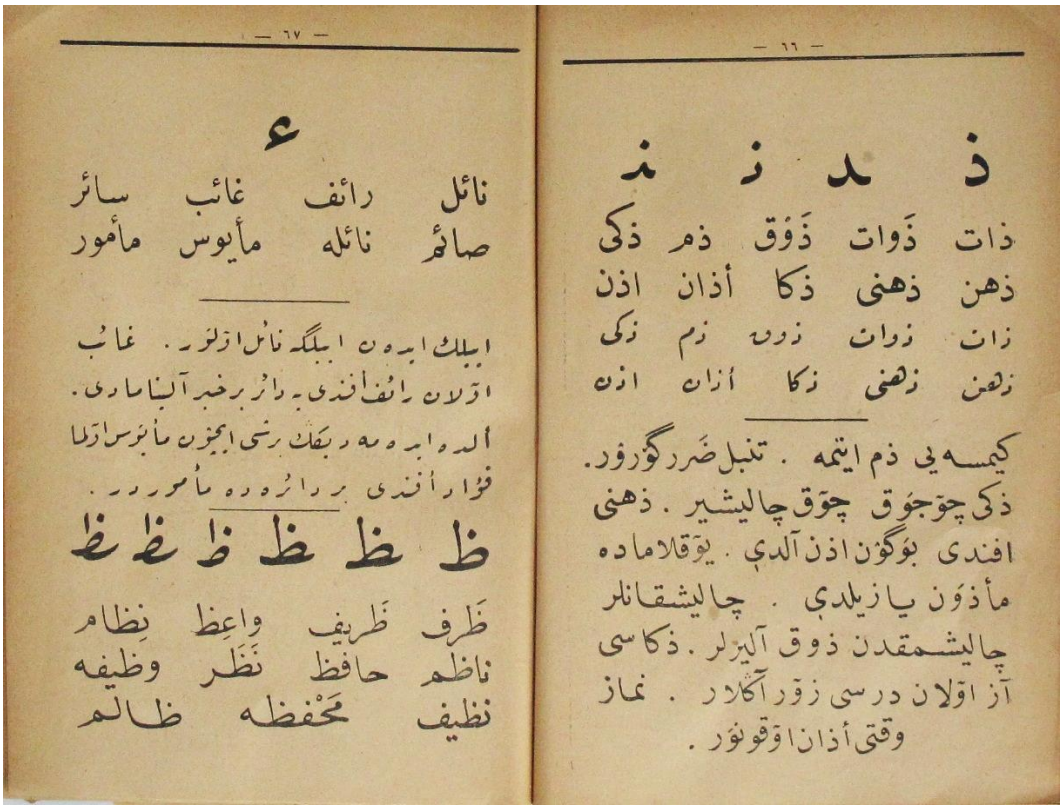
ض ضـ ضـ ض
ض ضـ ضـ ضه

ضابط ضيا رضا ضايع
قضا بياض مرض ضرر
ضرورت ضعيف ضيافت

آقشام فنا باغدی . اوزمانلر بم بياض اولدی . اخبارلقده ضرورت بلك فنا شی در . گنجلكده چالیشان اخبارلقده ضرر گورمز . برآی رمضانده اوروج طوتولور . فيضی آلندی بوگون درسی گوزه‌ل اوقودی . فضالره فائده‌سی ندير لی برلونمالی در انسان ، رفتی ضايع ايتمه‌مه‌یه چالیشمالی در .

Resim 258- *Cumhuriyet Elifbâsı*, s. 48, 49, h. 1341, (Atatürk Kitaplığı)

Resim 259- *Cumhuriyet Elifbâsı*, s. 60, 61, h. 1341, (Atatürk Kitaplığı)

ذ د ز ذ

ذات ذوات ذوق ذم ذکی
ذهن ذهنی ذکا أذان اذن
زات زوات زوق زم زکی
زهن زهنی زکا أزان ازن

کیمسه یی ذم ایتمه . تنبل ضرر گورور.
ذکی چوجوق چوق چالیشیر . ذهنی
افندی بوگون اذن آلدی . یوقلاماده
مأذون یازیلدی . چالیشقانلر
چالیشمقدن ذوق آلیرلر . ذکاسی
آز اولان درسی زور آگلار . نماز
وقتی أذان اوقونور .

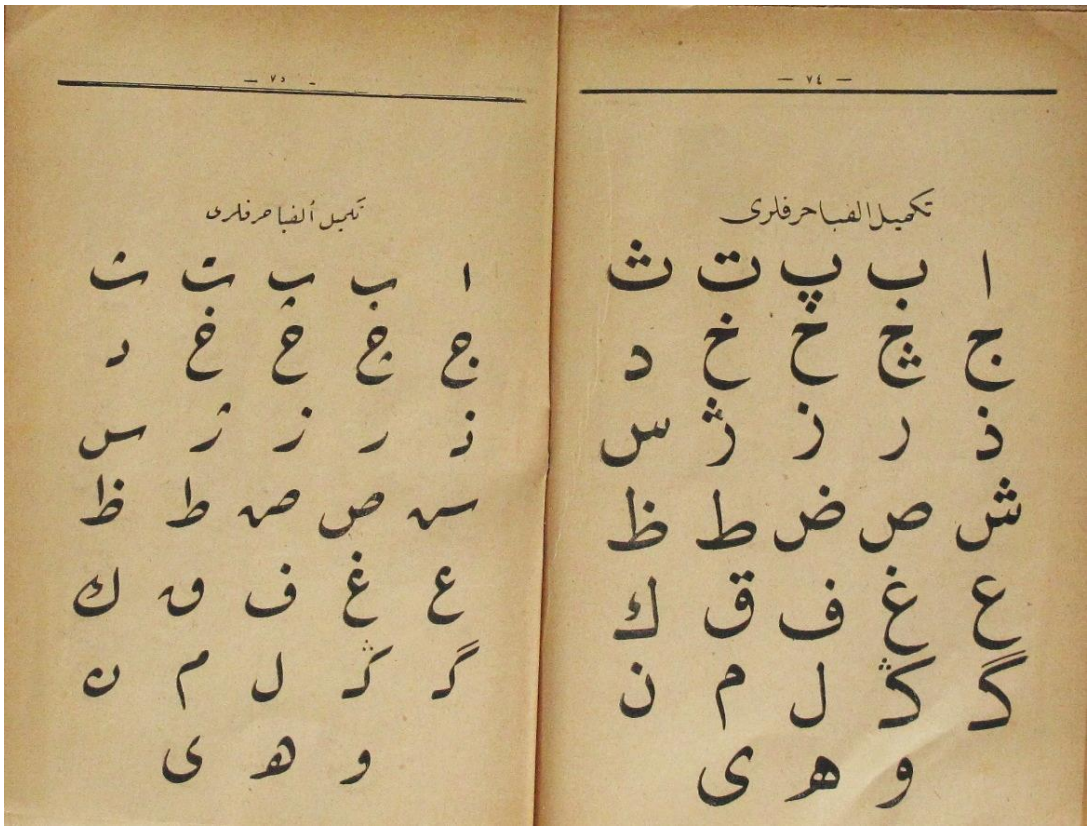
ع

نائل رائف غائب سائر
صائم نائله مأیوس مأمور

ایلك ایکی اینجه یه نائل اولور . غائب
اولان رائف افندی یه دائر بر خبر آلنامادی .
آلدیغی ایکی یه بکك برشی ایچون مأیوس اولما
فؤاد افندی یه دائره ده مأمور در .

ظ ظ ظ ظ ظ ظ

ظَرف ظَریف واعِظ نِظام
ناظم حافظ نَظَر وظیفه
نظیف مَحْفظه ظالم

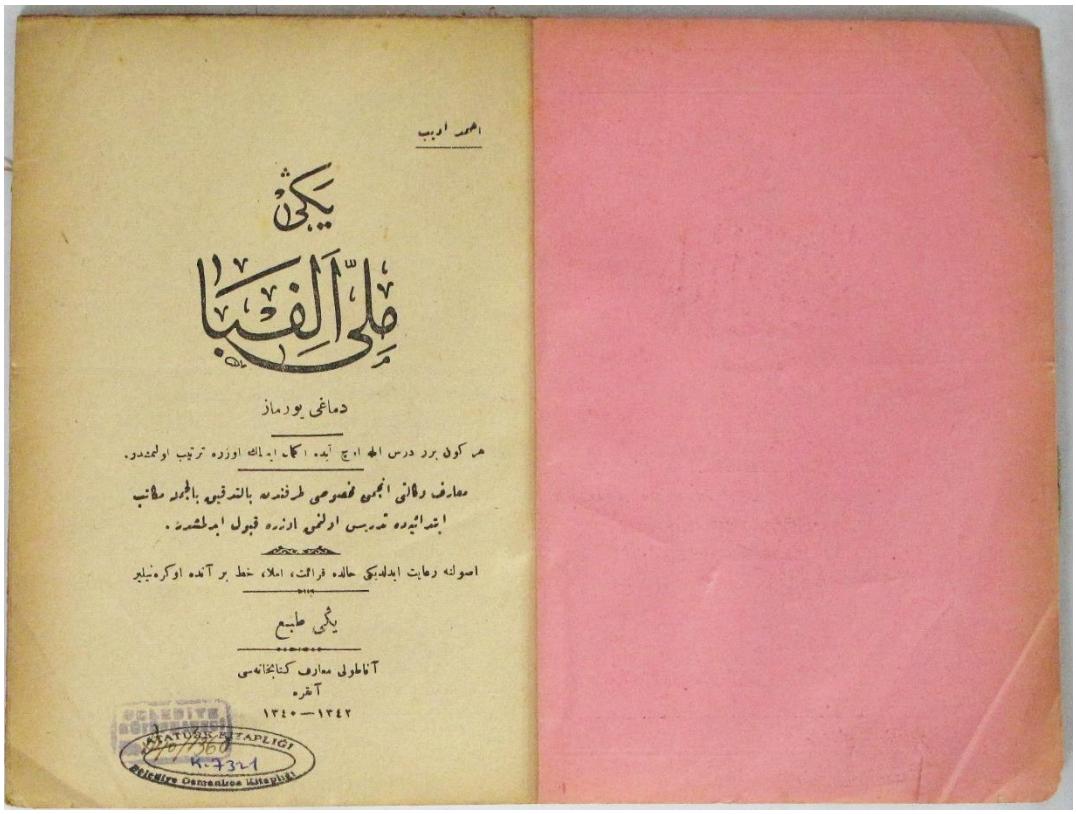
تکمیل الفباحرفلری

ا ب پ ت ث
ج چ ح خ د
ذ ر ز ژ س
ش ص ض ط ظ
ع غ ف ق ك
گ ڭ ل م ن
و ه ی

تکمیل الفباحرفلری

ا ب پ ت ث
ج چ ح خ د
ذ ر ز ژ س
ش ص ض ط ظ
ع غ ف ق ك
گ ڭ ل م ن
و ه ی

Resim 261- *Cumhuriyet Elifbâsı*, s. 74, 75, h. 1341, (Atatürk Kitaplığı)

احمد ادیب

یکی

ملی الفبا

دماغی یورماز

هر کون برر درس الله اوچ آیده اکمال ایدلك اوزره ترتیب اولنمشدر.

معارف وکالتی انجمن مخصوصی طرفندن بالتدقیق بالجمله مکاتب ابتدائیه ده تدریس اولنمق اوزره قبول ایدلمشدر.

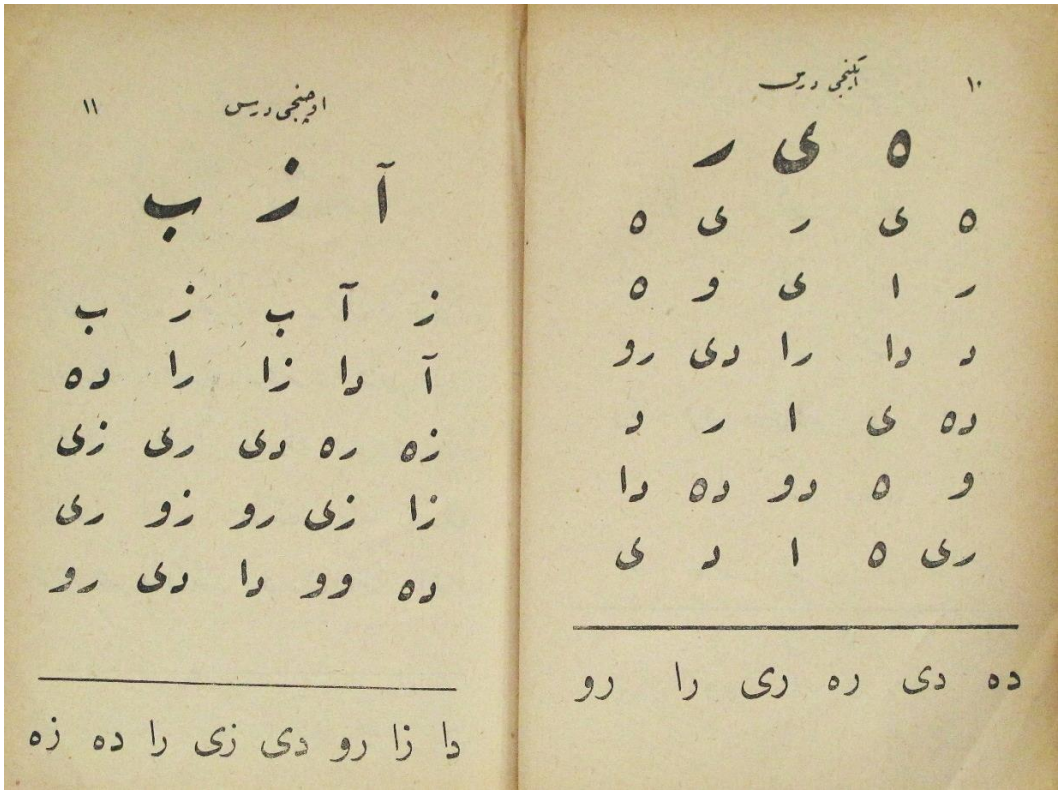
اصولنه رعایت ایدلدیکی حالده قرائت، املا، خط بر آنده اوکرهتیلیر

یکنجی طبع

آناطولی معارف کتابخانهسی
آنقره
۱۳٤۲ — ۱۳٤۰

ATATÜRK KİTAPLIĞI
K.7321
Arşivine Osmanlıca kitaplığı

Resim 262- *Yeni Millî Elifbâ*, iç kapak, h. 1345, hat: Hâmid Aytaç (Atatürk Kitaplığı)

۱۰ اوچنجی درس

ه ی ر

ه ی ر ی ه

ر ا ی و ه

د دا را دی رو

ده ی ا ر د

و ه دو ده دا

ری ه ا د ی

ده دی ره ری را رو

۱۱ اوچنجی درس

آ ز ب

ز آ ب ز ب

آ دا زا را ده

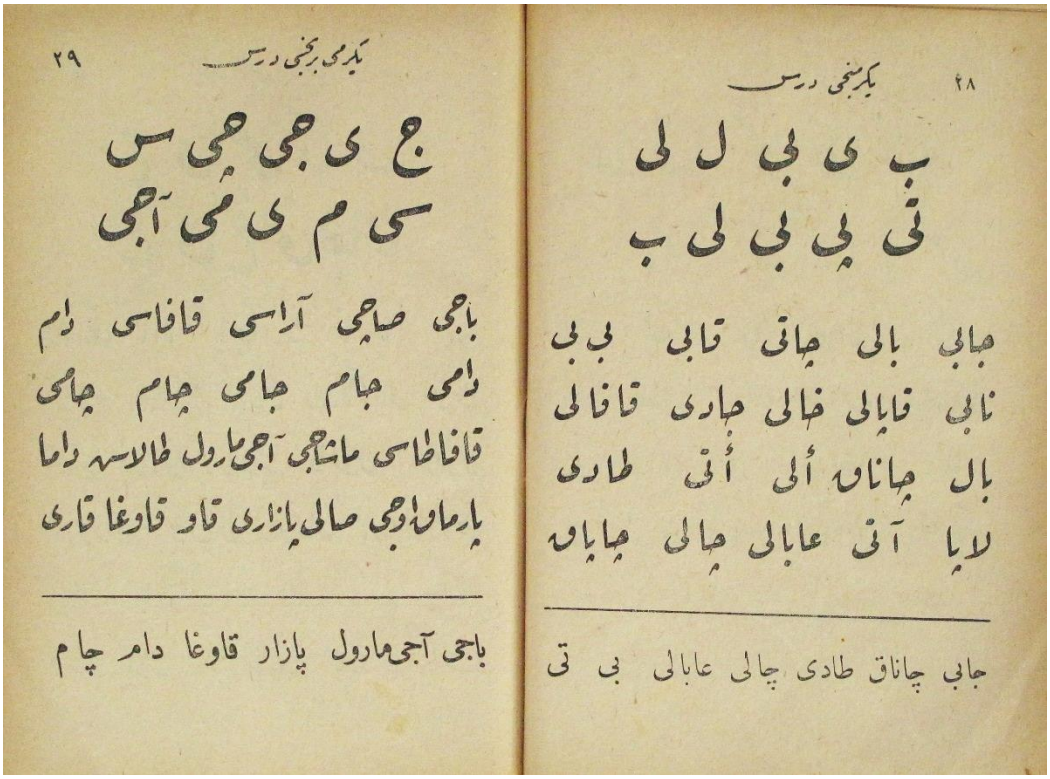
زه ره دی ری زی

زا زی رو زو ری

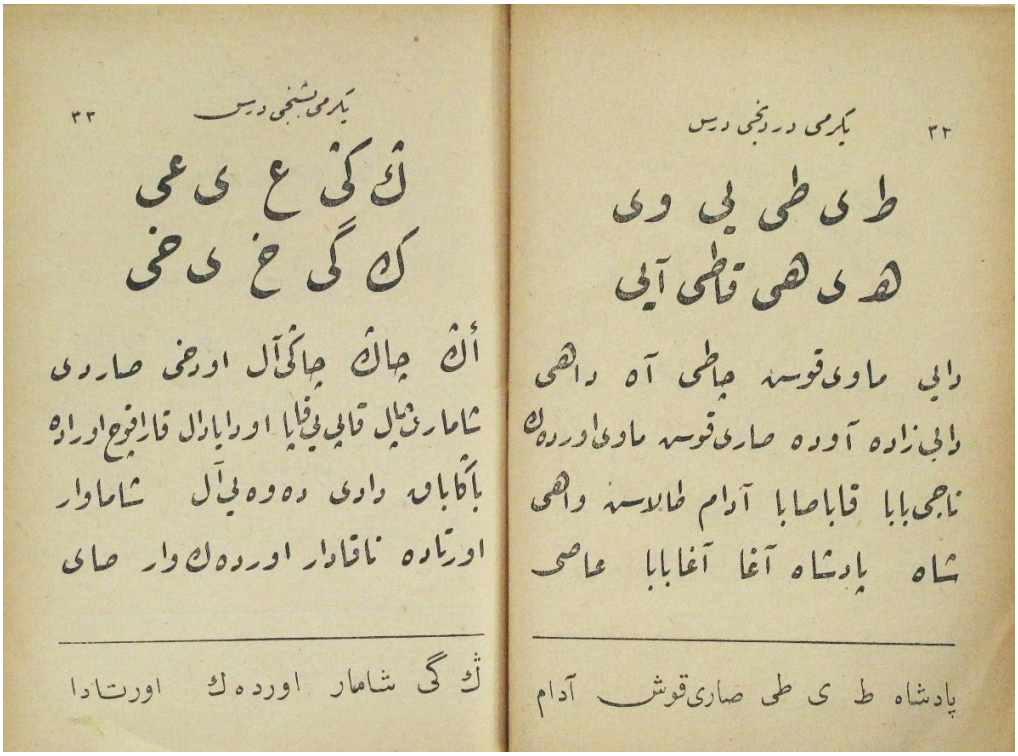
ده دو دا دی رو

دا زا رو دی زی را ده زه

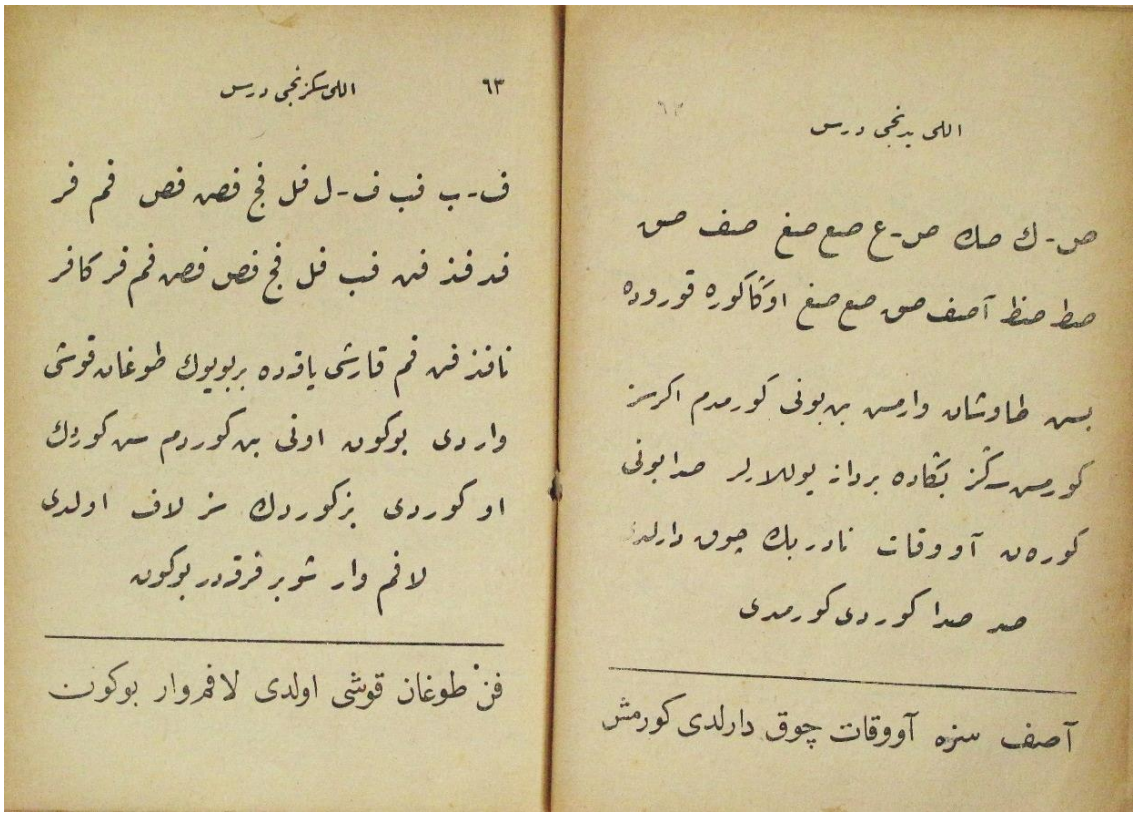
Resim 263- *Yeni Millî Elifbâ*, s. 10, 11, h. 1345, hat: Hâmid Aytaç (Atatürk Kitaplığı)

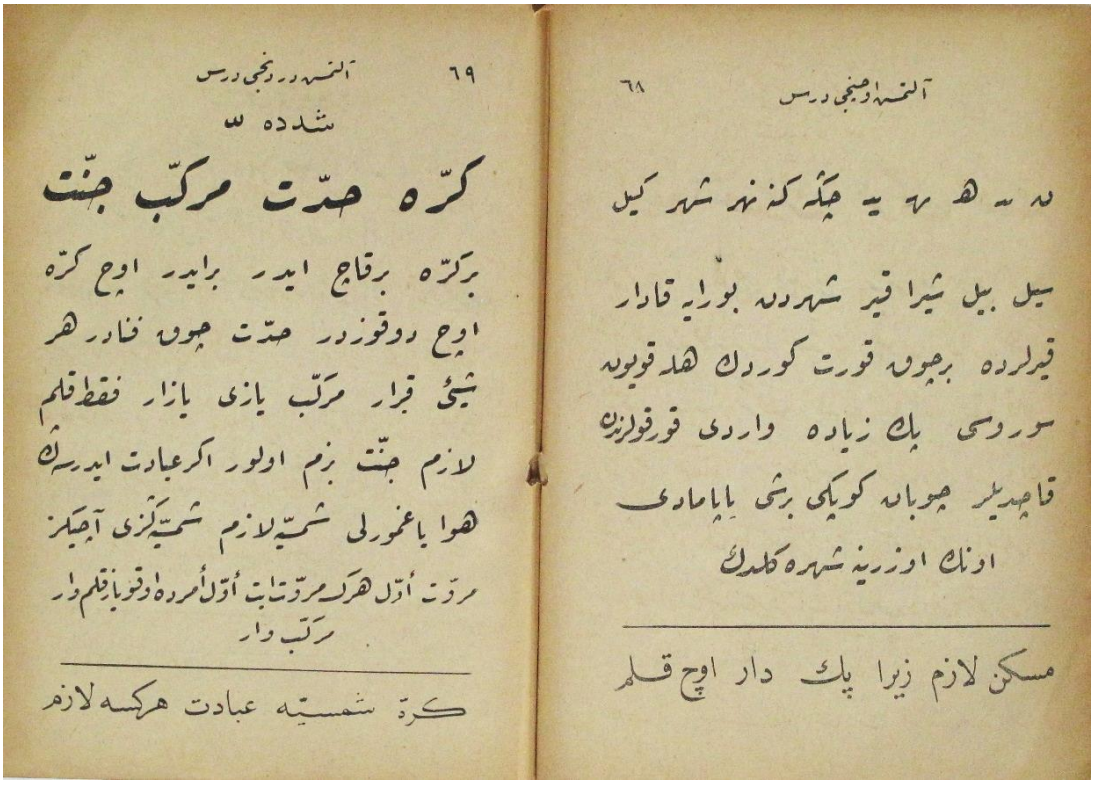
Resim 264- *Yeni Millî Elifbâ*, s. 28, 29, h. 1345, hat: Hâmid Aytaç (Atatürk Kitaplığı)

Resim 265- *Yeni Millî Elifbâ*, s. 32, 33, h. 1345, hat: Hâmid Aytaç (Atatürk Kitaplığı)

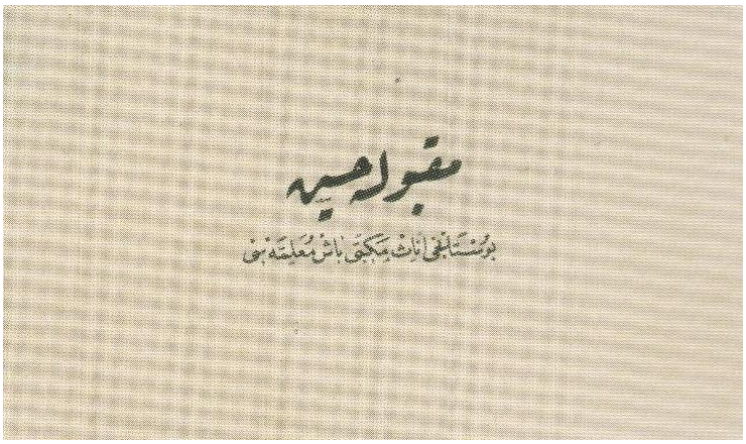

Resim 266- *Yeni Millî Elifbâ*, s. 62, 63, h. 1345, hat: Hâmid Aytaç (Atatürk Kitaplığı)

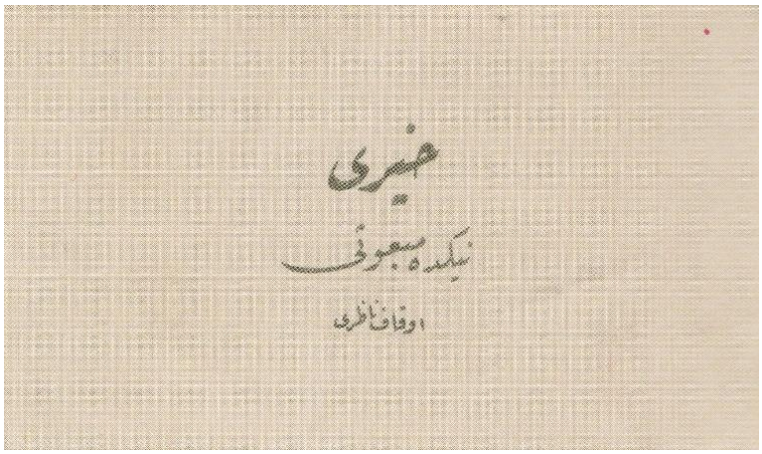

Resim 267- *Yeni Millî Elifbâ*, s. 68, 69, h. 1345, hat: Hâmid Aytaç (Atatürk Kitaplığı)

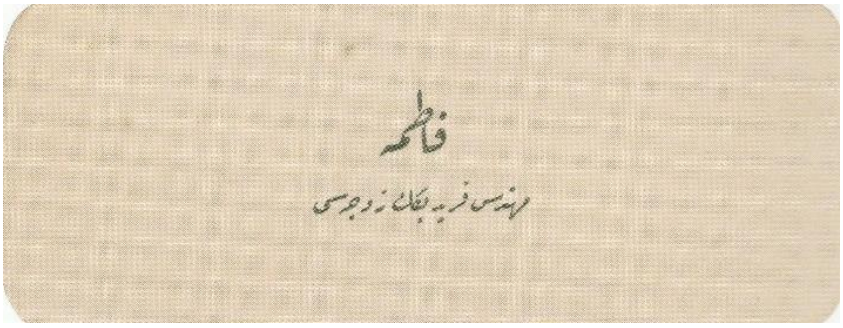
6. Kartvizitler

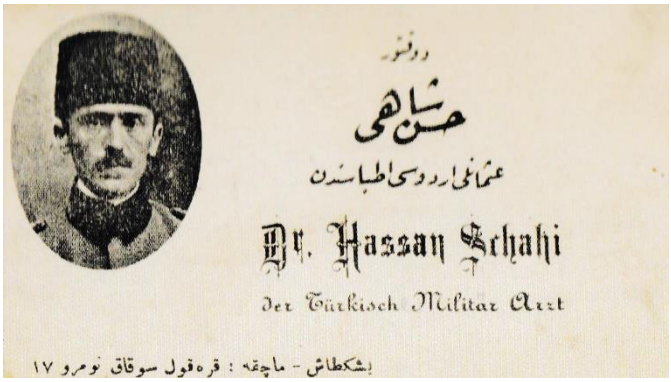
Resim 268- *Makbule Hüseyin* (M. Zeki Kuşoğlu *Osmanlı Kartvizitleri*)

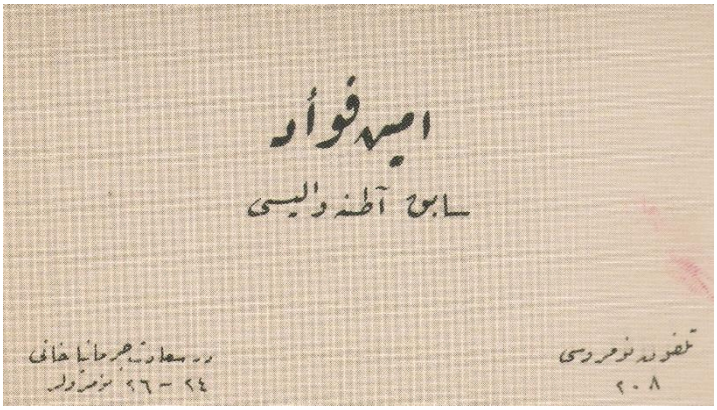
Resim 269- *Hayrî* (M. Zeki Kuşoğlu *Osmanlı Kartvizitleri*)

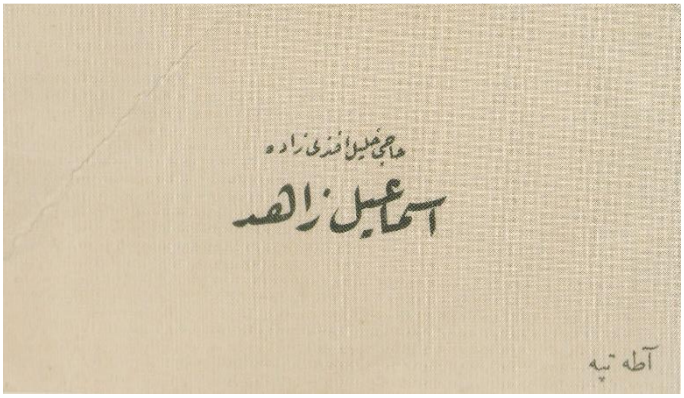
Resim 270- *Fâtıma* (M. Zeki Kuşoğlu *Osmanlı Kartvizitleri*)

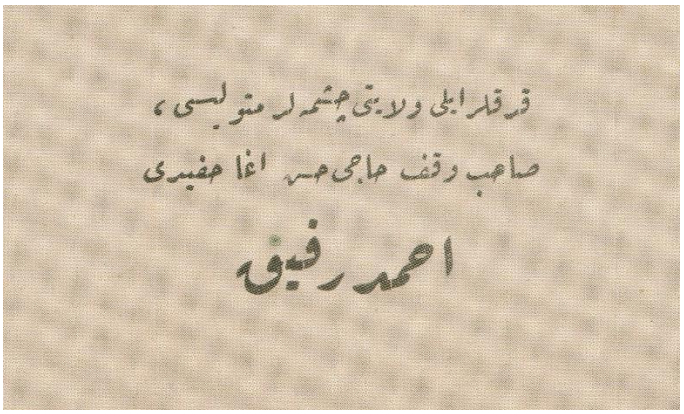
Resim 271- *Hasan Şâhî* (M. Zeki Kuşoğlu *Osmanlı Kartvizitleri*)

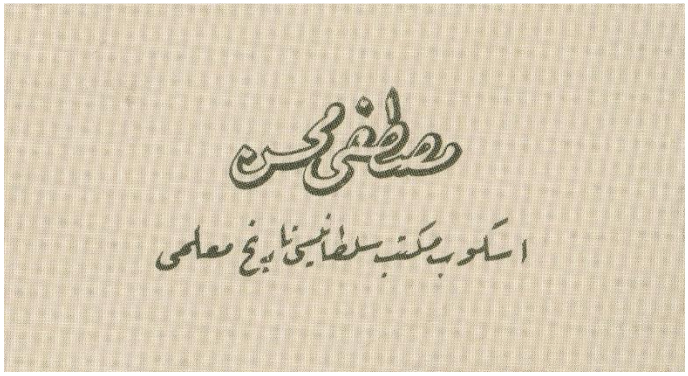
Resim 272- *Emin Fuad* (M. Zeki Kuşoğlu *Osmanlı Kartvizitleri*)

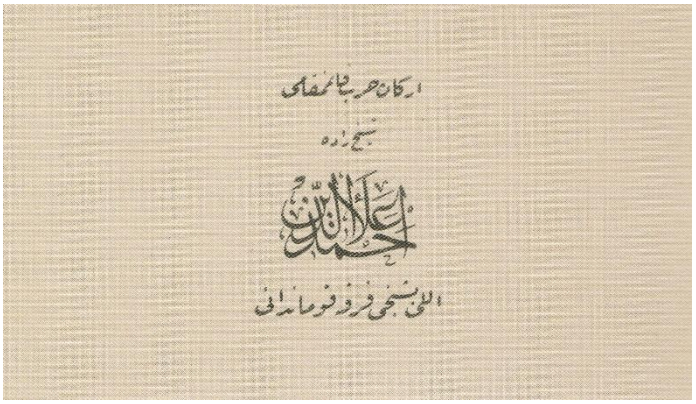
Resim 273- *İsmail Zâhid* (M. Zeki Kuşoğlu *Osmanlı Kartvizitleri*)

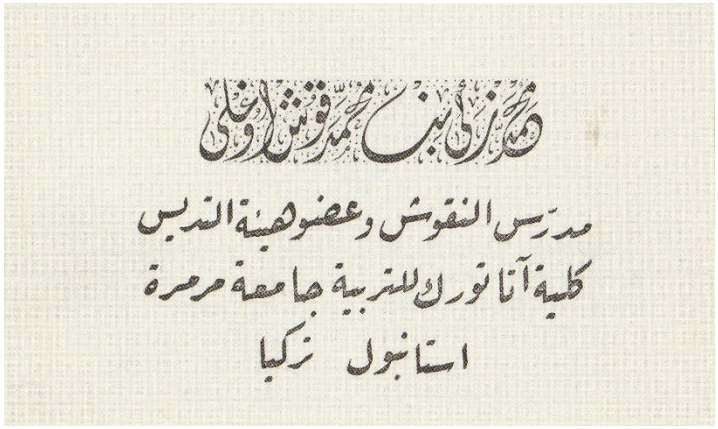
Resim 274- *Ahmed Refik* (M. Zeki Kuşoğlu *Osmanlı Kartvizitleri*)

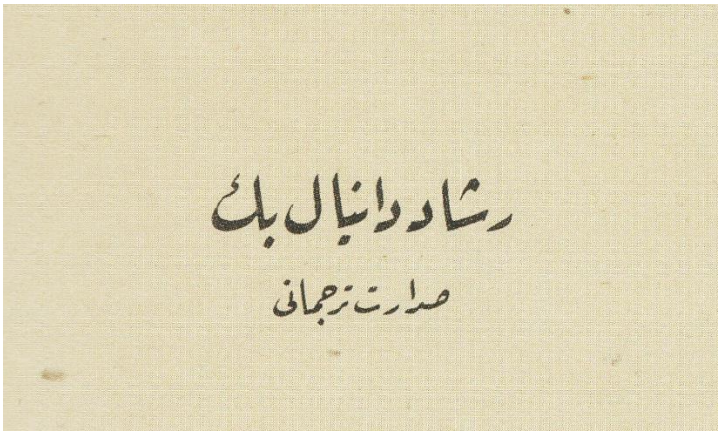
Resim 275- *Mustafa Muhsin* (M. Zeki Kuşoğlu *Osmanlı Kartvizitleri*)

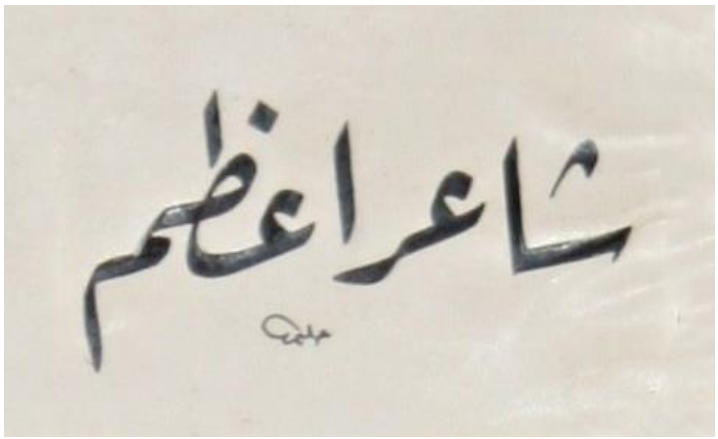
Resim 276- *Ahmed Alâaddîn* (M. Zeki Kuşoğlu *Osmanlı Kartvizitleri*)

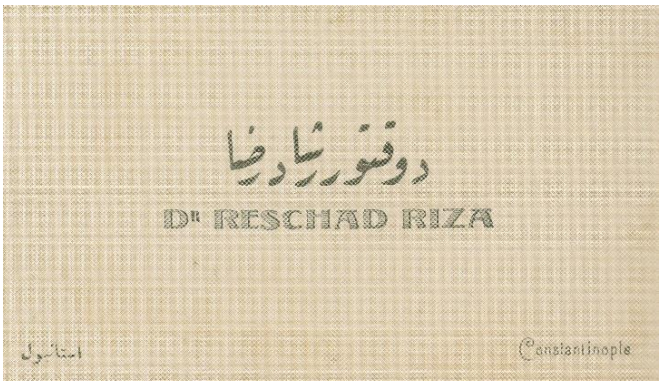
Resim 277- *Mehmed Zeki Bin Mehmed Kuşoğlu* (M. Zeki Kuşoğlu *Osmanlı Kartvizitleri*)

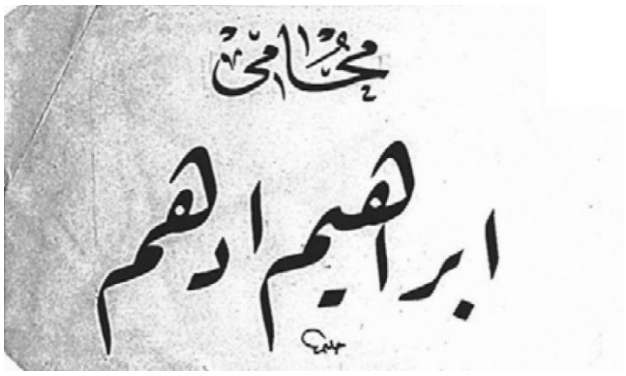
Resim 278- *Reşâd Danyâl Bey* (M. Zeki Kuşoğlu *Osmanlı Kartvizitleri*)

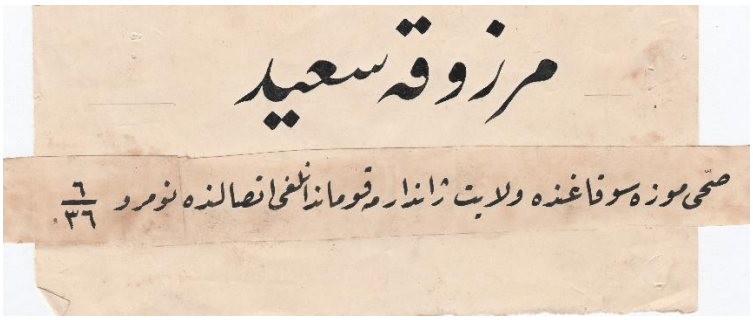
Resim 279- *Şair Azam*, Hattat: M Halim Özyazıcı (Süleyman Berk Arşivi)

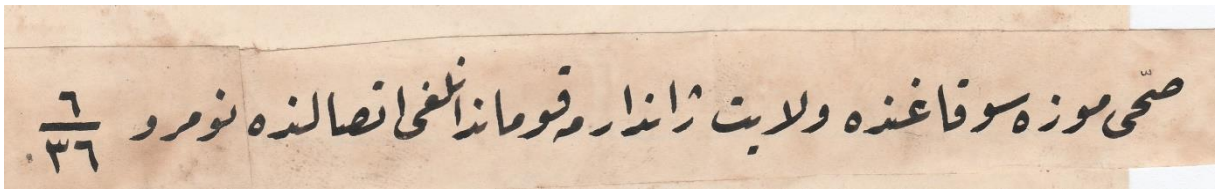
Resim 280- *Doktor Reşad Rıza* (M. Zeki Kuşoğlu *Osmanlı Kartvizitleri*)

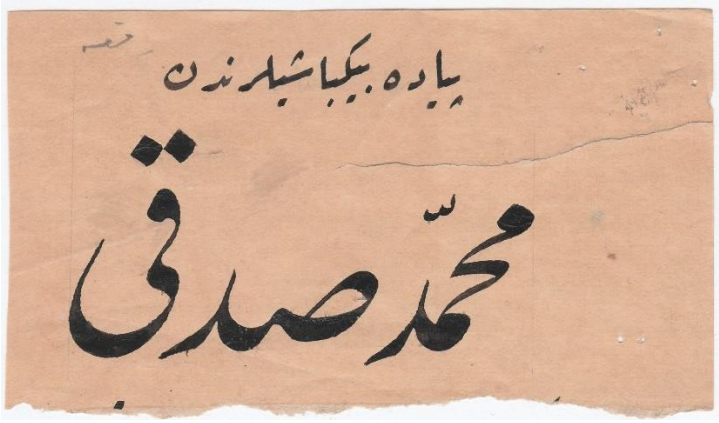
Resim 281- *İbrahim Edhem*, Hattat: M. Halîm Özyazıcı (Haluk Perk Koleksiyonu)

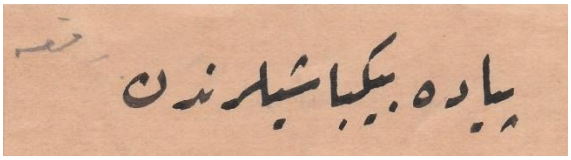
Resim 282- *Merzuka Said*, Hattat Hulûsî Yazgan (Aydın Ergün Kolleksiyonu)

Resim 282.a- Rık'a detay *Sıhhî müze sokağında vilayet jandarma kumandanlığı itsâlinde numara 6/36*

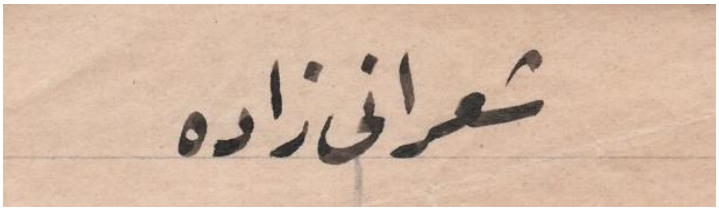
Resim 283- *Muhammed Sıdkı*, Hattat: Hulûsî Yazgan (Aydın Ergün Kolleksiyonu)

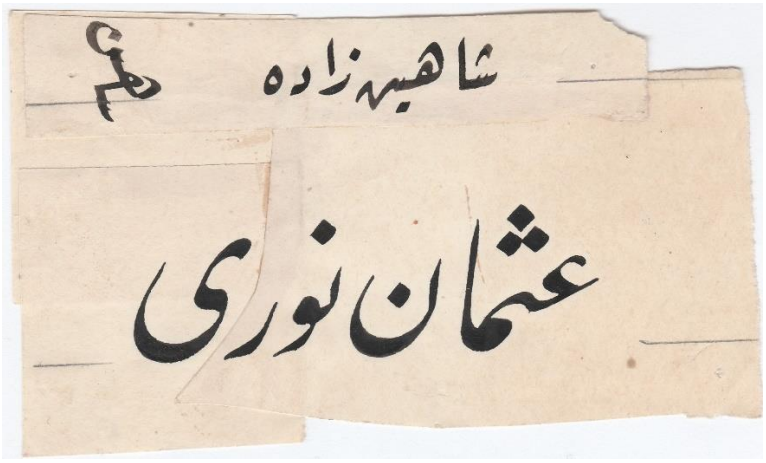
Resim 283. a- Rık'a detay *Piyade binbaşılarından,* Hattat: Hulûsî Yazgan

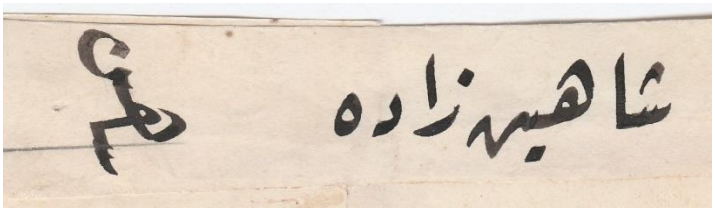
Resim 284- *Kenan Fevzi*, Hattat: Hulûsî Yazgan (Aydın Ergün Kolleksiyonu)

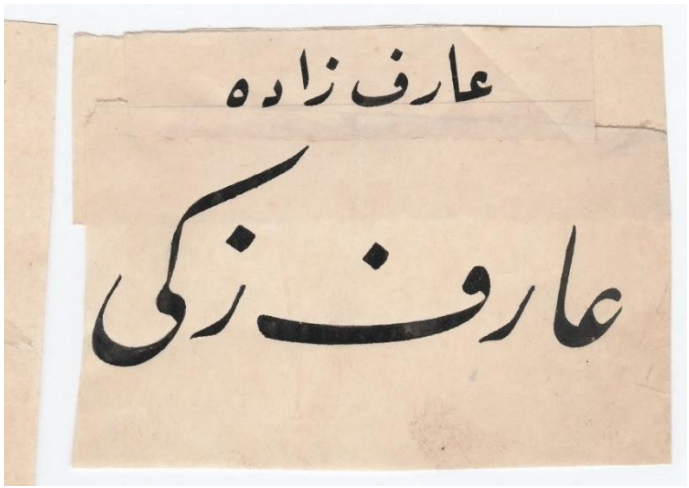
Resim 284. a- Rık'a detay *Şa'rânîzâde,* Hattat: Hulûsî Yazgan

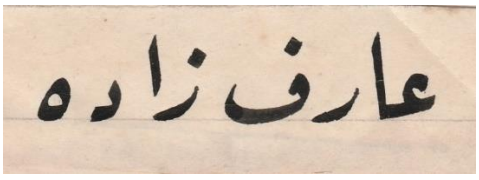
Resim 285- *Osman Nûrî*, Hattat: Hulûsî Yazgan (Aydın Ergün Kolleksiyonu)

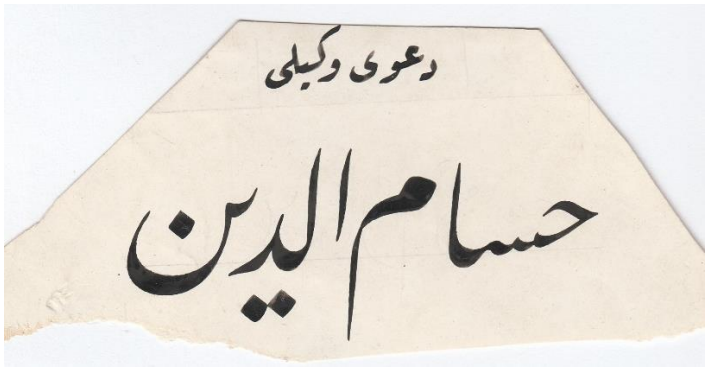
Resim 285.a- Rık'a detay *Şâhînzâde,* Hattat: Hulûsî Yazgan

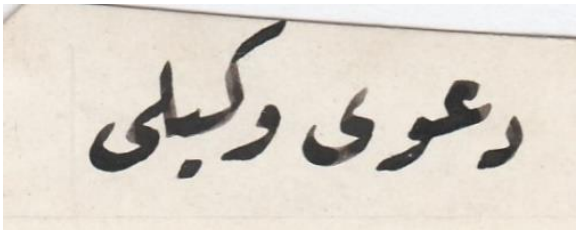
Resim 286- *Ârif Zeki,* Hattat: Hulûsî Yazgan (Aydın Ergün Kolleksiyonu)

Resim 286. a- Rık'a detay *Ârifzâde,* Hattat: Hulûsî Yazgan

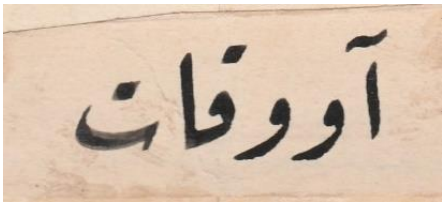
Resim 287- *Hüsâmeddîn*, Hattat: Hulûsî Yazgan (Aydın Ergün Kolleksiyonu)

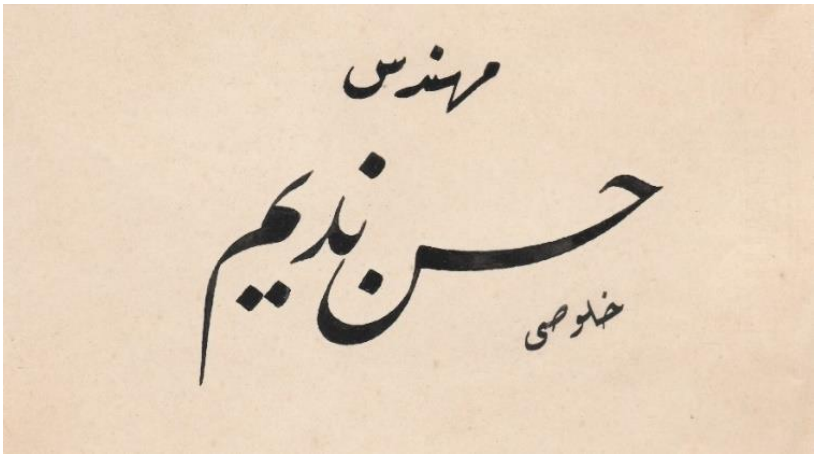
Resim 287. a- Rık'a detay *Dava vekili*, Hattat: Hulûsî Yazgan

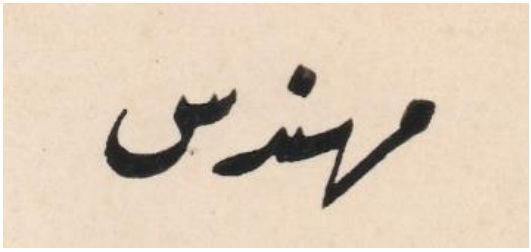
Resim 288- *Mekkî Hikmet*, Hattat: Hulûsî Yazgan (Aydın Ergün Kolleksiyonu)

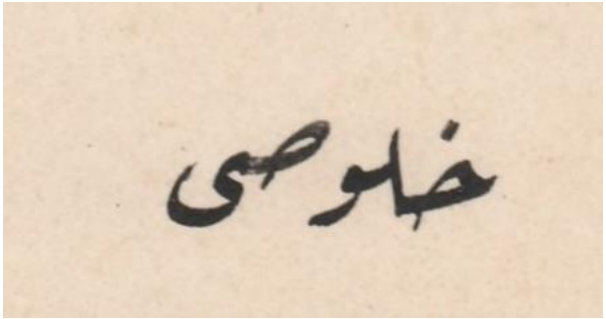
Resim 288. a- Rık'a detay *Avukat*, Hattat: Hulûsî Yazgan

Resim 289- *Hasan Nedîm*, Hattat: Hulûsî Yazgan (Aydın Ergün Kolleksiyonu)

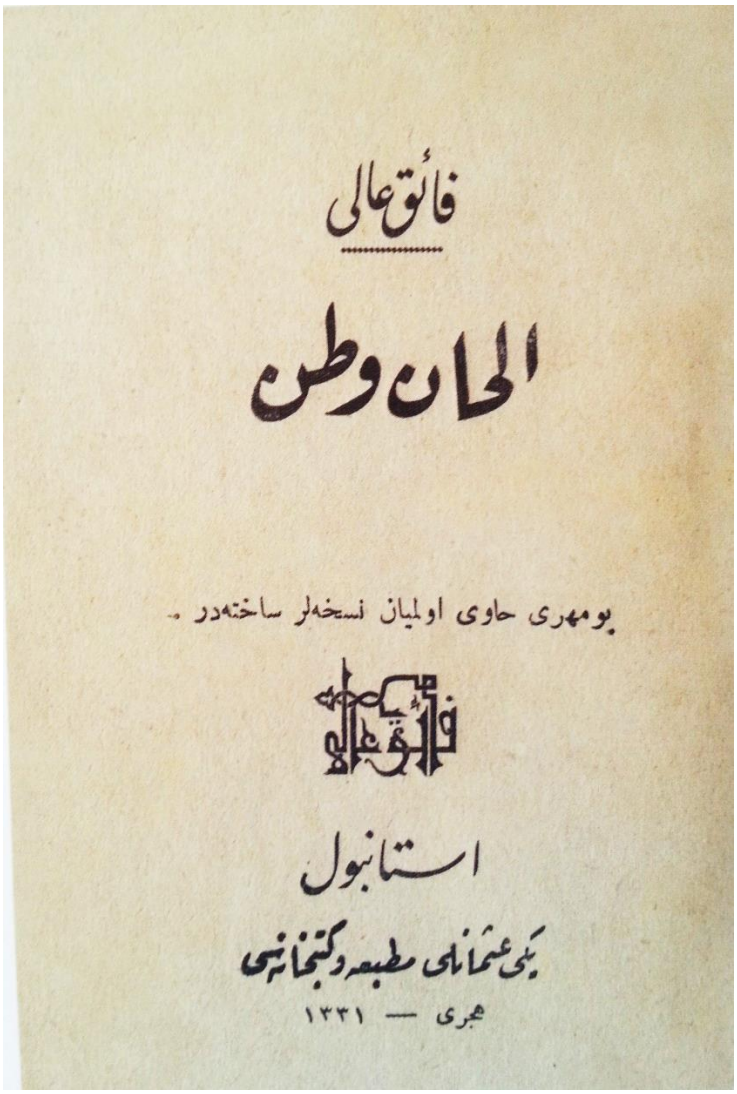

Resim 289. a- Rık'a detay *Mühendis,* Hattat: Hulûsî Yazgan

Resim 289. b- Rık'a imza *Hulûsî*, Hattat: Hulûsî Yazgan

7. Kitap, Dergi ve Gazete Başlıkları

فائق عالی

الحان وطن

بومهری حاوی اولمیان نسخه‌لر ساخته‌در .

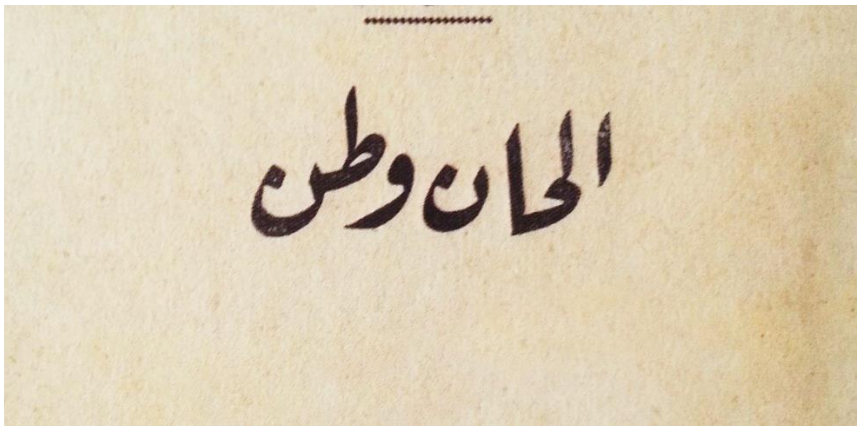
فائق عالی

استانبول

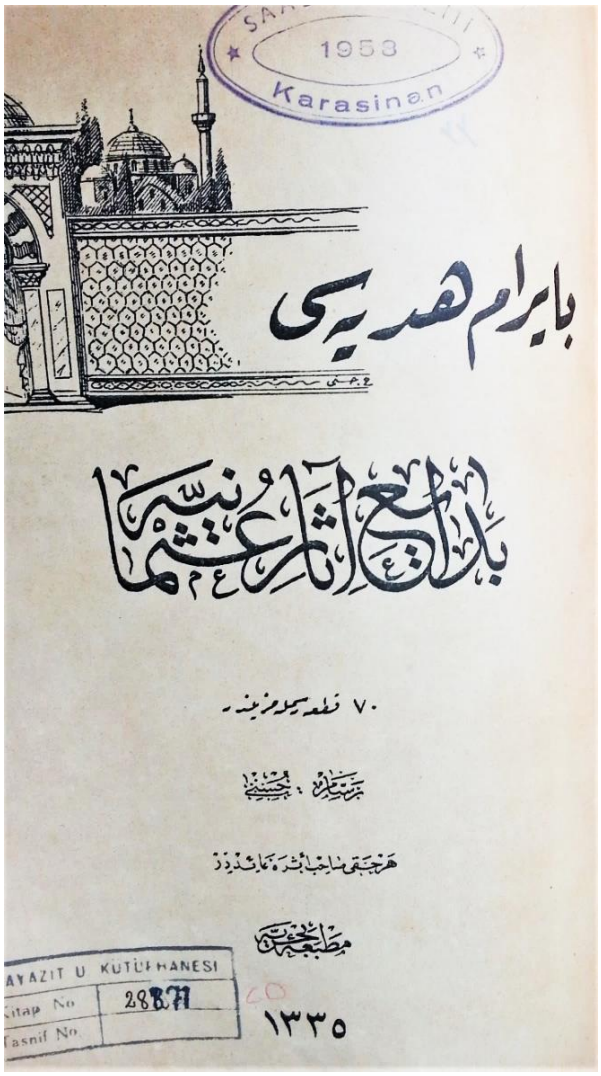
یکی عثمانلی مطبعه وکتبخانه‌سی

هجری — ۱۳۳۱

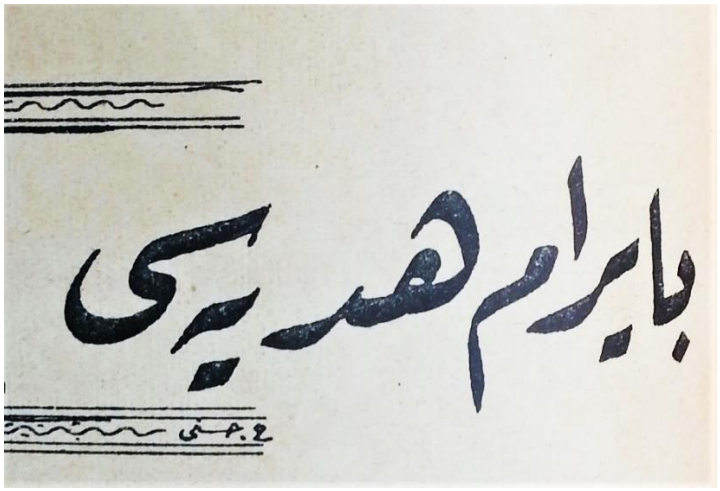
Resim 290- Kitap Kapağı “Elhan-ı Vatan” 1331. (S.D. Fotoğraf Arşivi)

الحان وطن

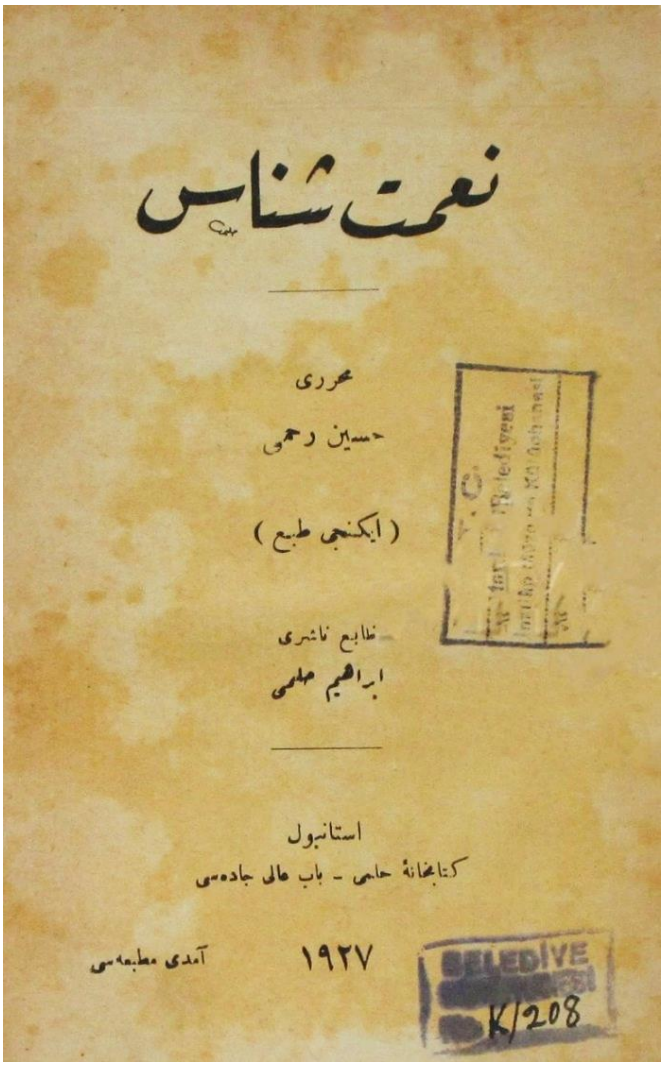
Resim 290. a- “Elhan-ı Vatan” detay

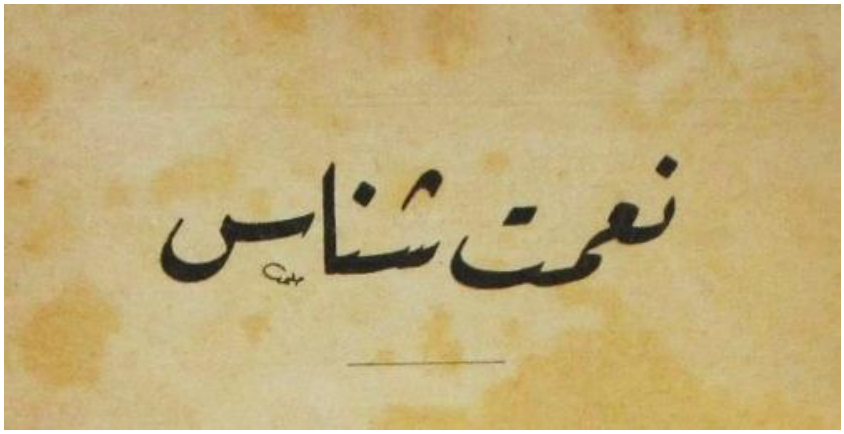
Resim 291- Kitap Kapağı “Bayram Hediyesi” iç kapak, 1335 (S.D. Fotoğraf Arşivi)

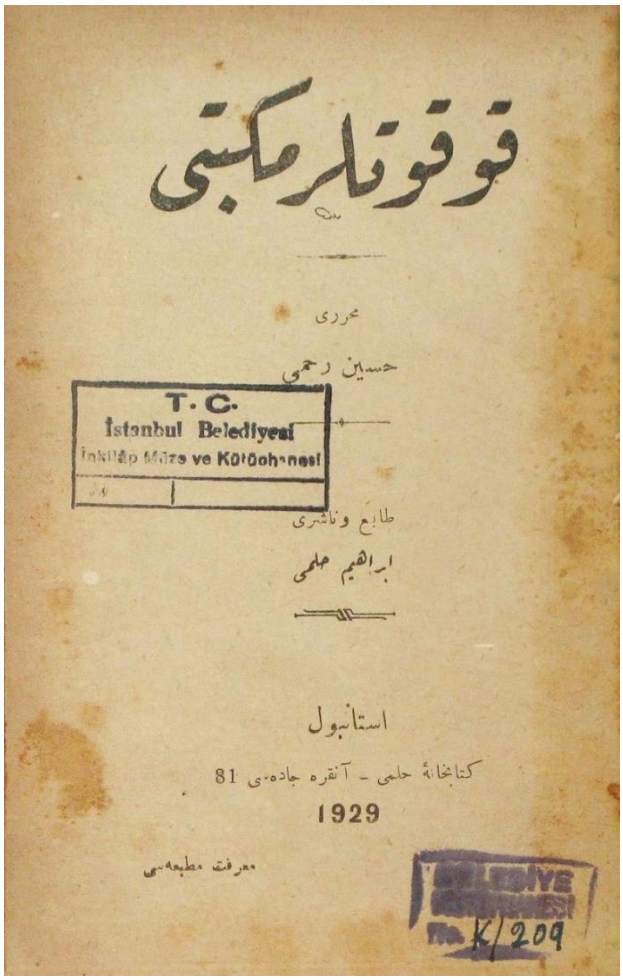
Resim 291.a-“Bayram Hediyesi” detay

Resim 292- Kitap Kapağı “Nimet Şinas” 1927 (Atatürk Kitaplığı)

Resim 292.a- “Nimet Şinas” detay, Hat: M. Halim Özyazıcı

قوقوتلر مکتبی

محرری

حسین رحمی

T.C.
İstanbul Belediyesi
İnkılâp Müze ve Kütüphanesi
No. K/209

طابع وناشری

ابراهیم حلمی

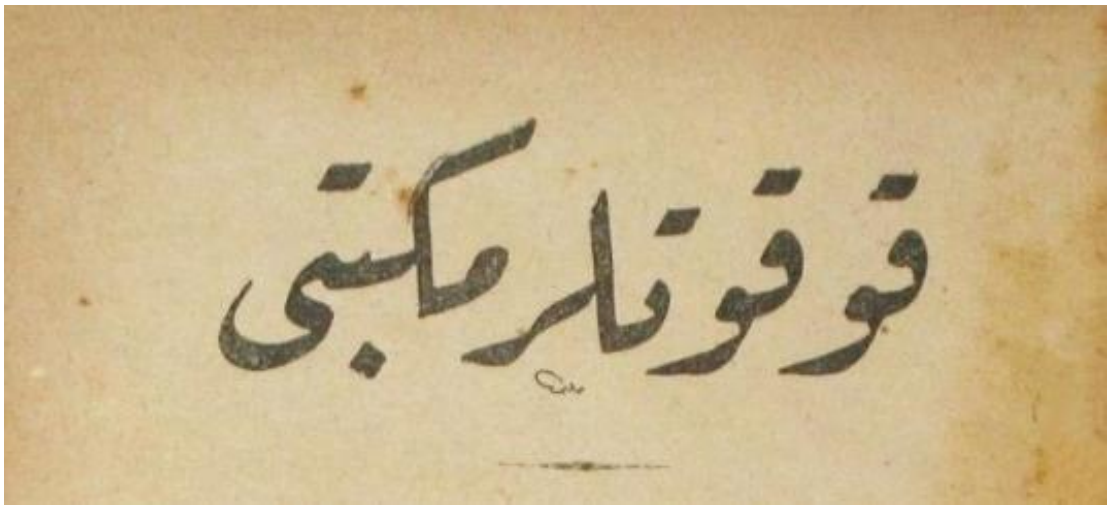
استانبول

کتابخانهٔ حلمی - آنقره جاده‌سی 81

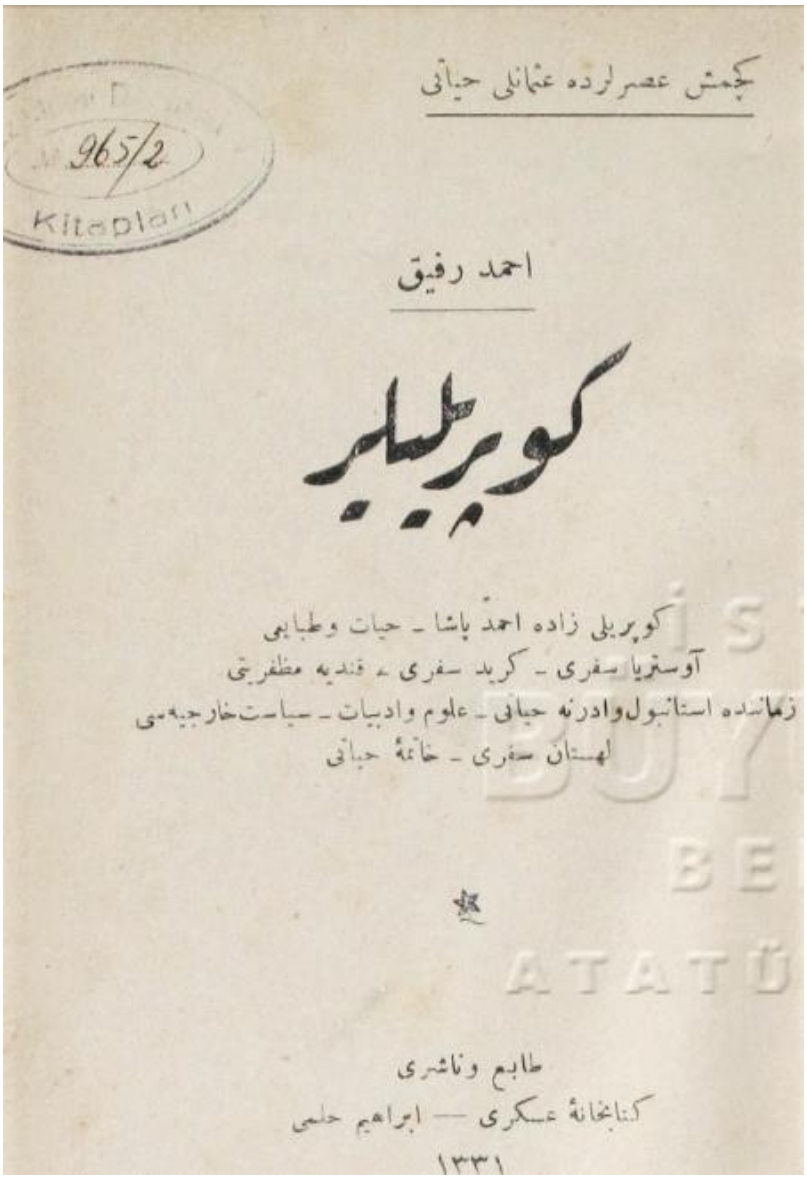
1929

معرفت مطبعه‌سی

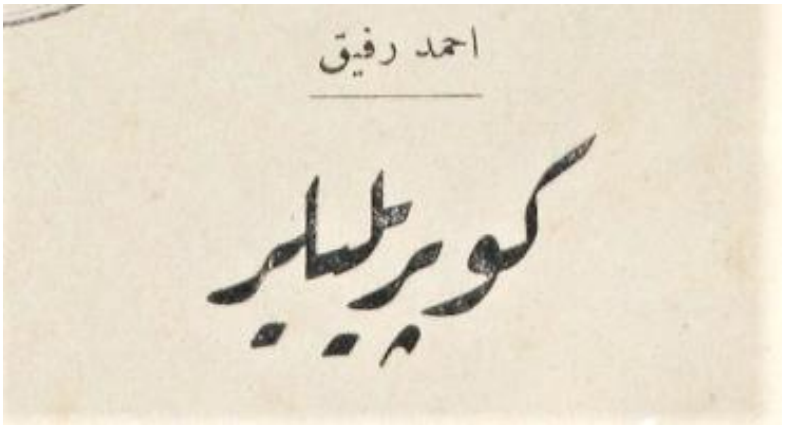
Resim 293- Kitap Kapağı “Kokotlar Mektebi” 1929 (Atatürk Kitaplığı)

قوقوتلر مکتبی

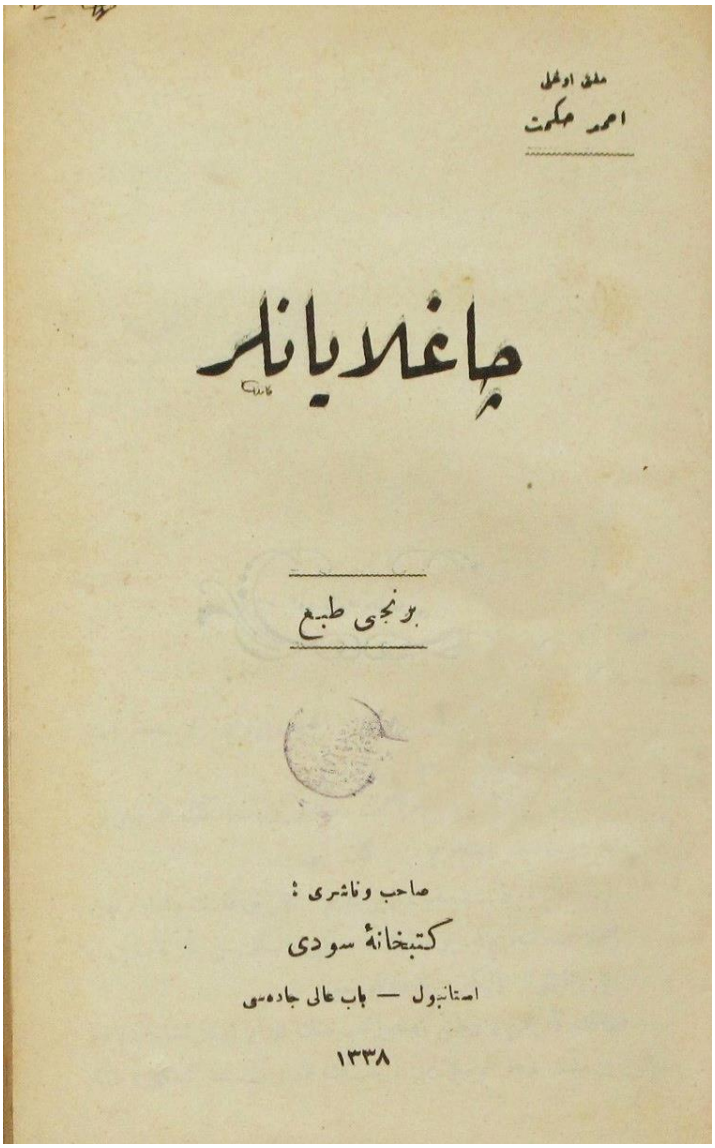
Resim 293.a- “Kokotlar Mektebi” detay, Hat: M. Halim Özyazıcı

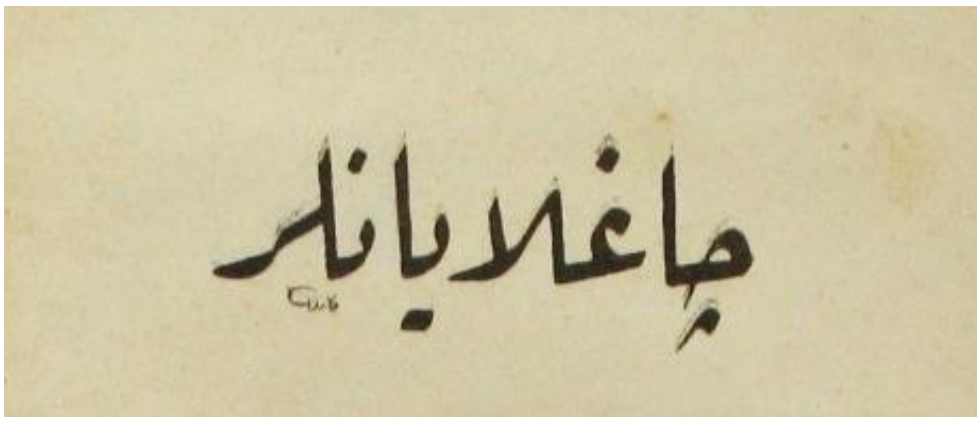
Resim 294- Kitap kapağı “Köprülüler” 1331 (Atatürk Kitaplığı)

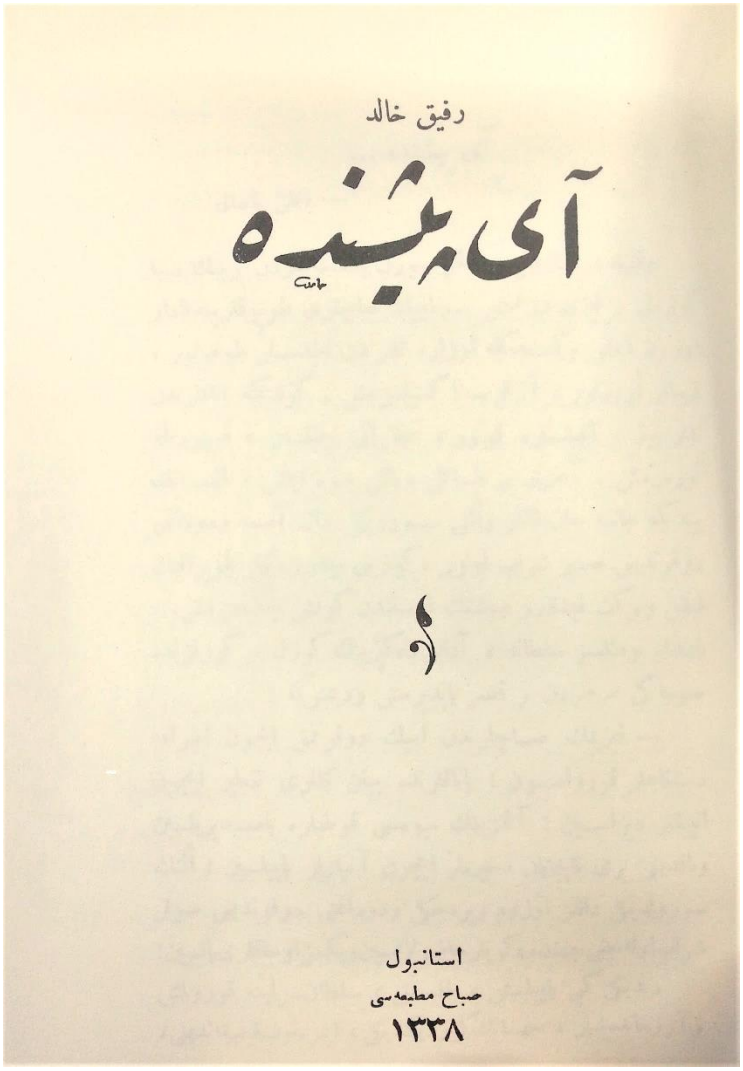
Resim 294.a- “Köprülüler” detay

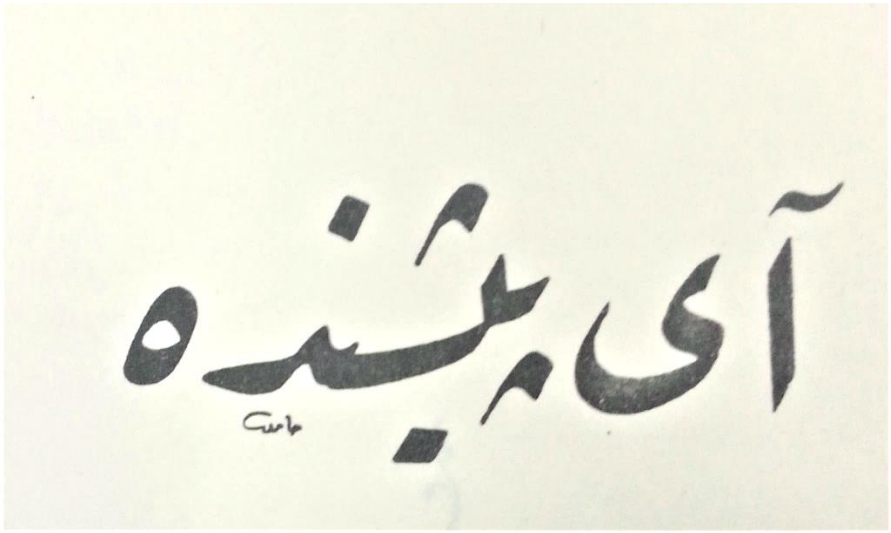
Resim 295- Kitap Kapağı “Çağlayanlar” Hat: Hâmid Aytaç, 1338. (Atatürk Kitaplığı)

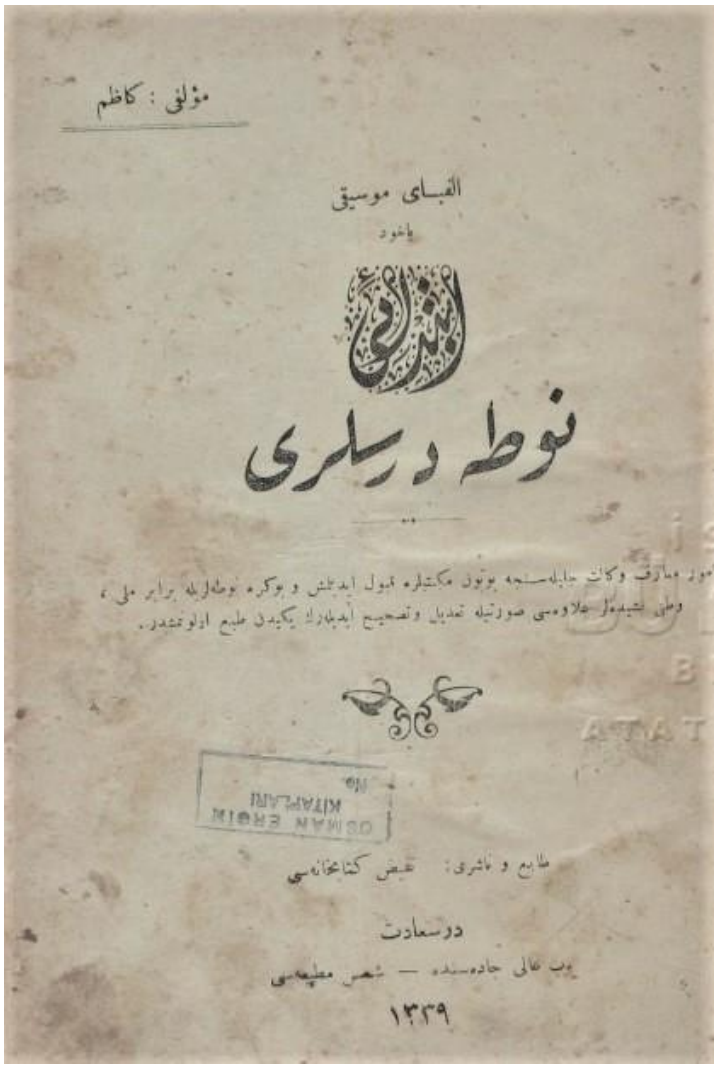
Resim 295. a- “Çağlayanlar” detay, Hat: Hâmid Aytaç.

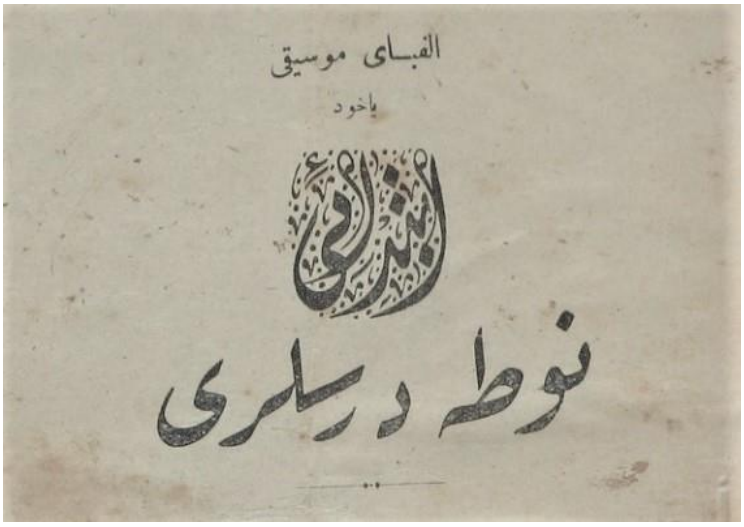
Resim 296- Kitap Kapağı “Ay Peşinde” iç kapak, H. 1338 (S.D. Fotoğraf Arşivi)

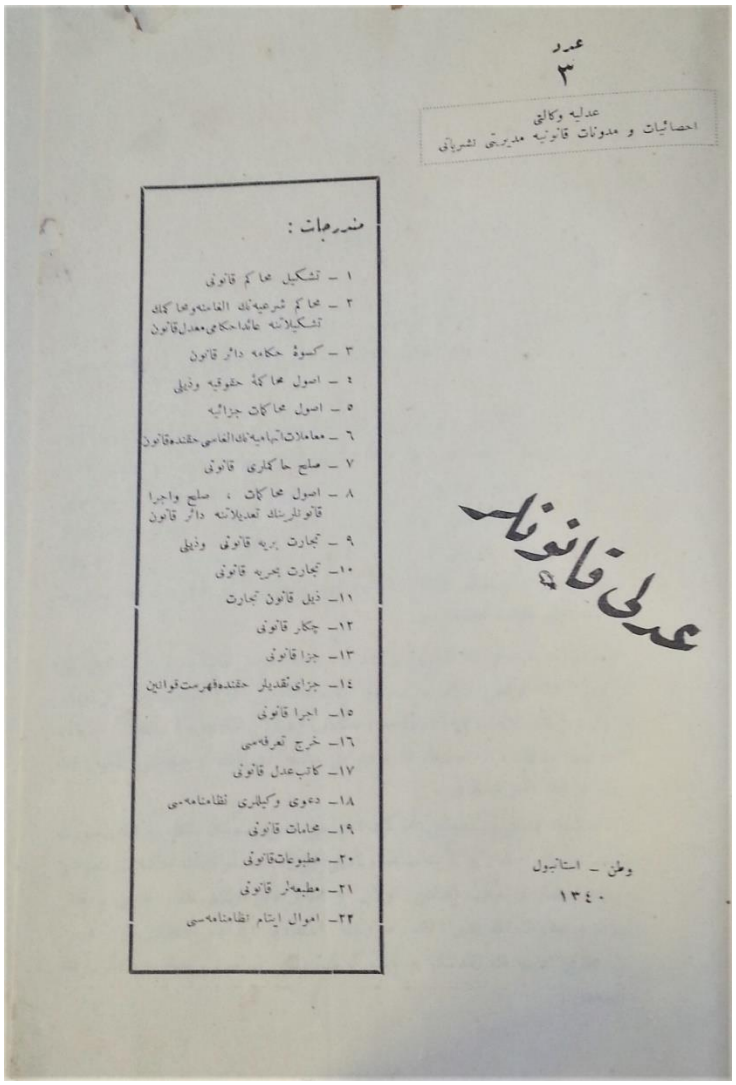
Resim 296.a-“Ay Peşinde” detay, Hat: Hâmid Aytaç

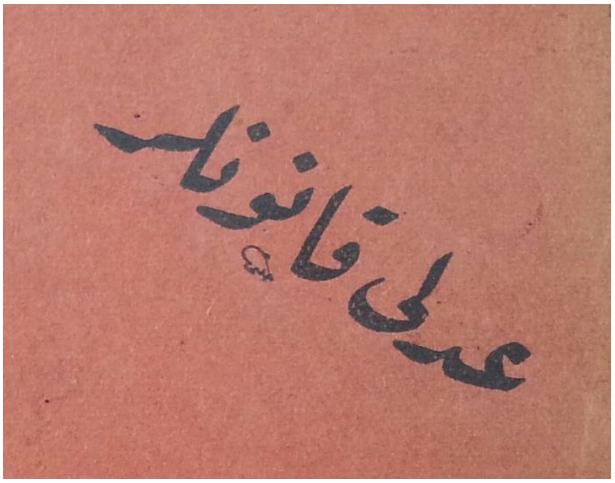
Resim 297- Kitap kapağı “Nota Dersleri” iç kapak, H. 1339 (S.D. Fotoğraf Arşivi)

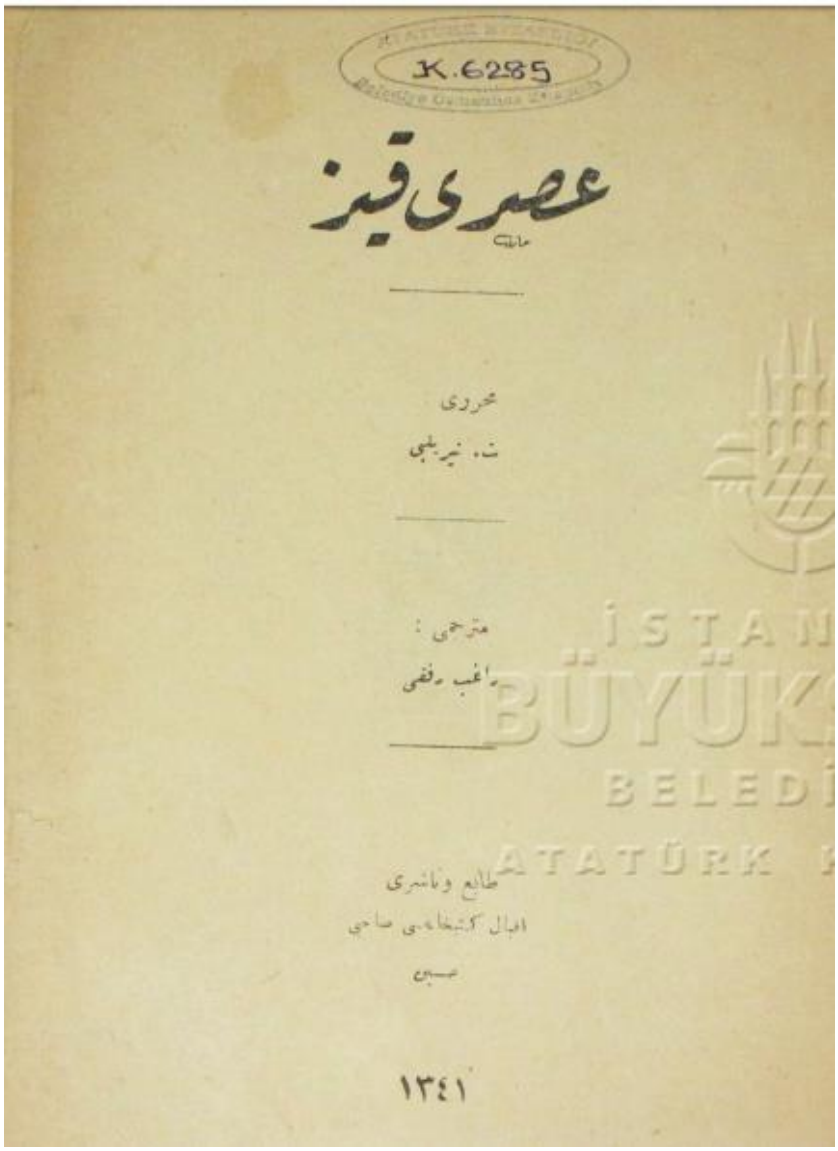
Resim 297.a- “Nota Dersleri” detay

عدد
٣
عدليه وكالتى
احصائيات و مدونات قانونيه مديريتى اشتراكى
مندرجات :
١ – تشكيل محاكم قانونى
٢ – محاكم شرعيه‌نك الغاسنه‌وحاكمك تشكيلاتنه عائد احكامى معدل قانون
٣ – كسوة حكامه دائر قانون
٤ – اصول محاكمهٔ حقوقيه وذيلى
٥ – اصول محاكمات جزائيه
٦ – معاملات آتيه‌نك الغاسى حقنده قانون
٧ – صلح محاكمارى قانونى
٨ – اصول محاكمات ، صلح واجرا قانونلرينك تعديلاتنه دائر قانون
٩ – تجارت برريه قانونى وذيلى
١٠ – تجارت بحريه قانونى
١١ – ذيل قانون تجارت
١٢ – چكلر قانونى
١٣ – جزا قانونى
١٤ – جزاى نقديلر حقنده فهرست قوانين
١٥ – اجرا قانونى
١٦ – خرج تعرفه‌سى
١٧ – كاتب عدل قانونى
١٨ – دعوى وكيللرى نظامنامه‌سى
١٩ – محامات قانونى
٢٠ – مطبوعات قانونى
٢١ – مطبعه‌لر قانونى
٢٢ – اموال ايتام نظامنامه‌سى
عدلى قانونلر
وطن – استانبول
١٣٤٠

Resim 298- Kitap Kapağı “Adlî Kanunlar” iç kapak, H. 1340 (S.D. Fotoğraf Arşivi)

عدلى قانونلر

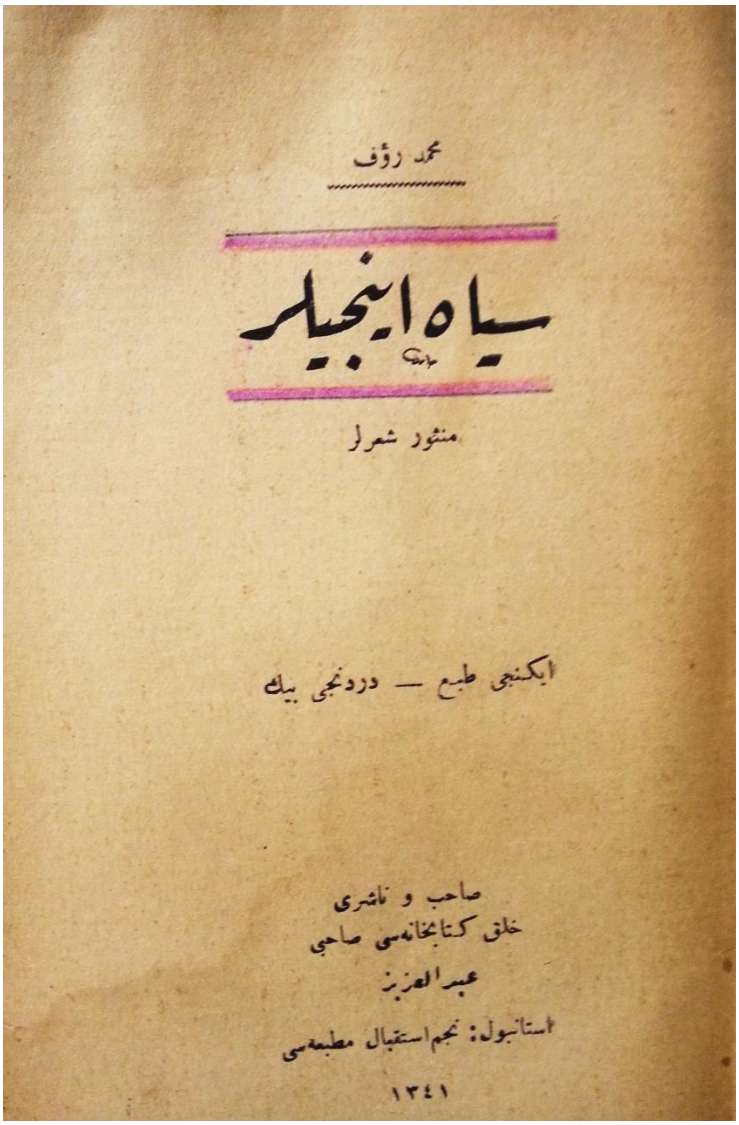
Resim 298.a- “Adlî Kanunlar” detay Hat: M. Halîm Özyazıcı

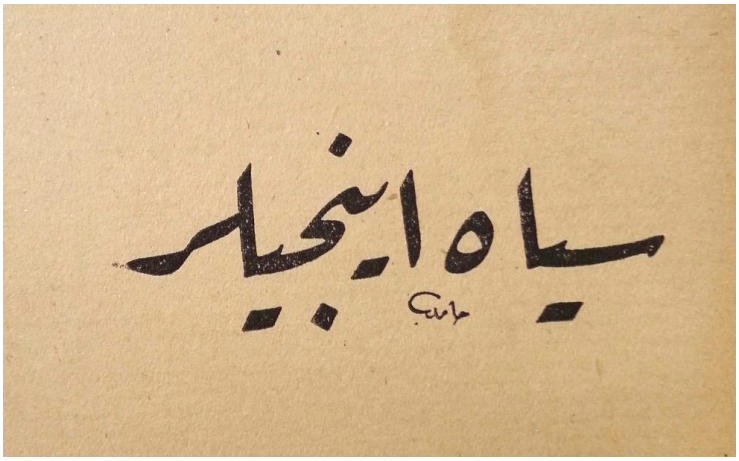
Resim 299- Kitap kapağı “Asrî Kız” H. 1341 (S.D. Fotoğraf Arşivi)

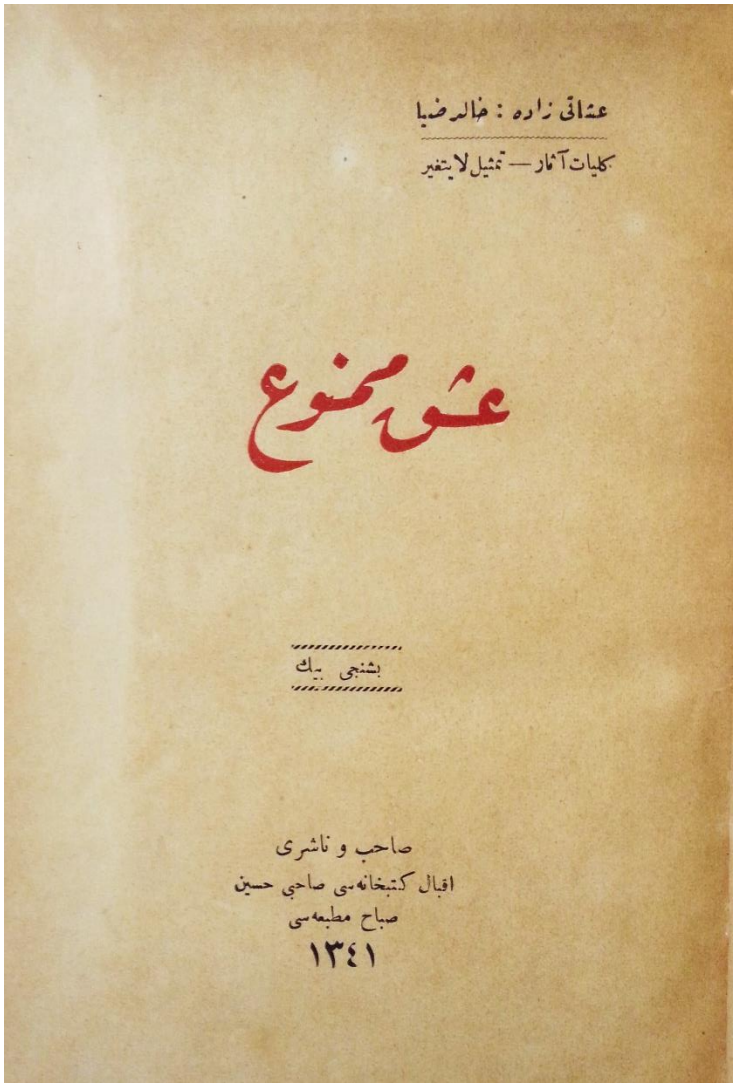
Resim 299.a-“Asrî Kız” detay iç kapak, Hat: Hâmid Aytaç

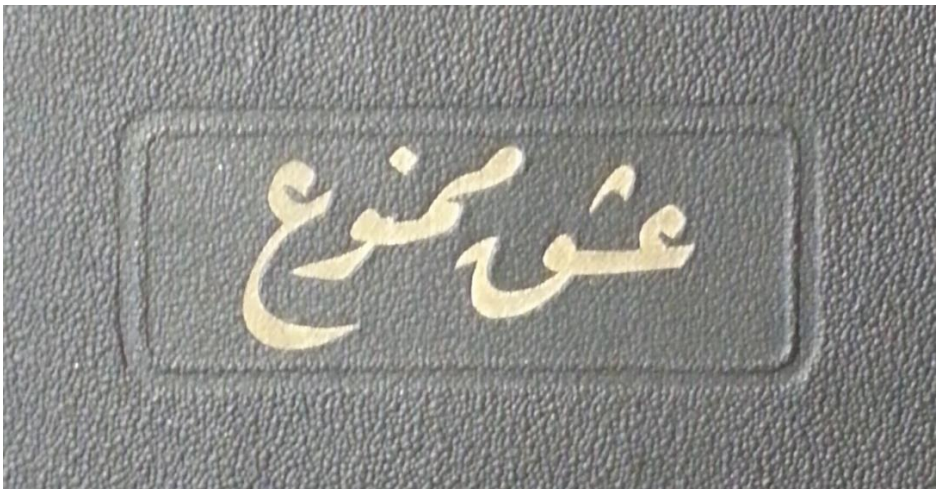
Resim 300- Kitap Kapağı “Siyah İnciler” iç kapak, H. 1341 (S.D. Fotoğraf Arşivi)

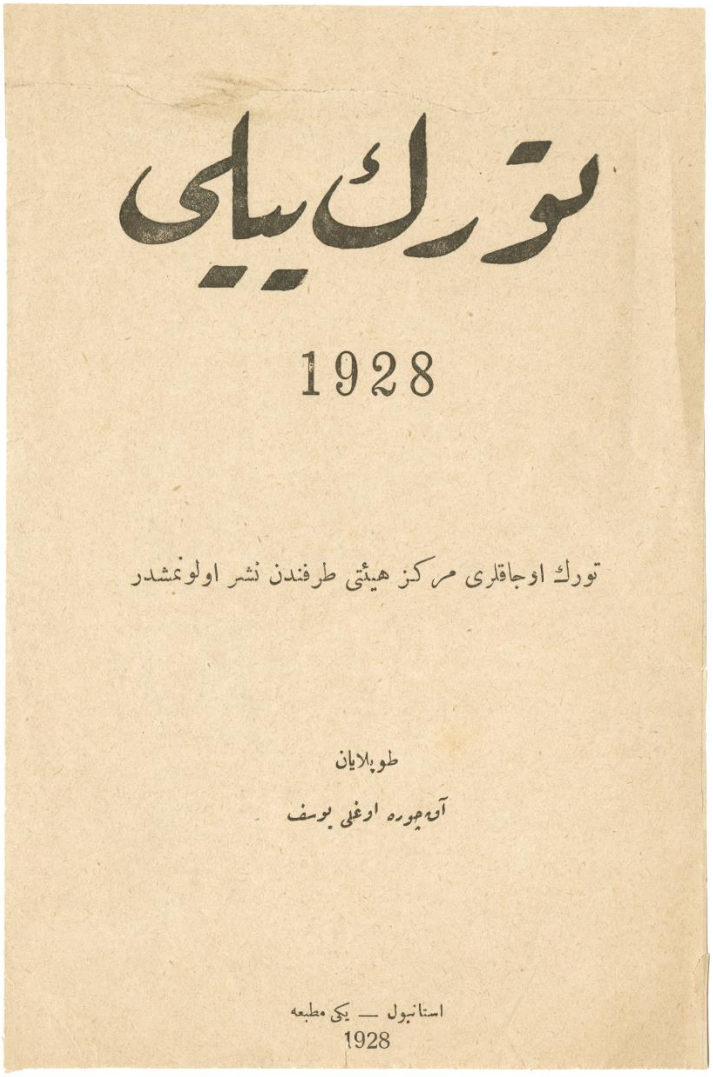
Resim 300.a- “Siyah İnciler” detay, Hat: Hâmid Aytaç

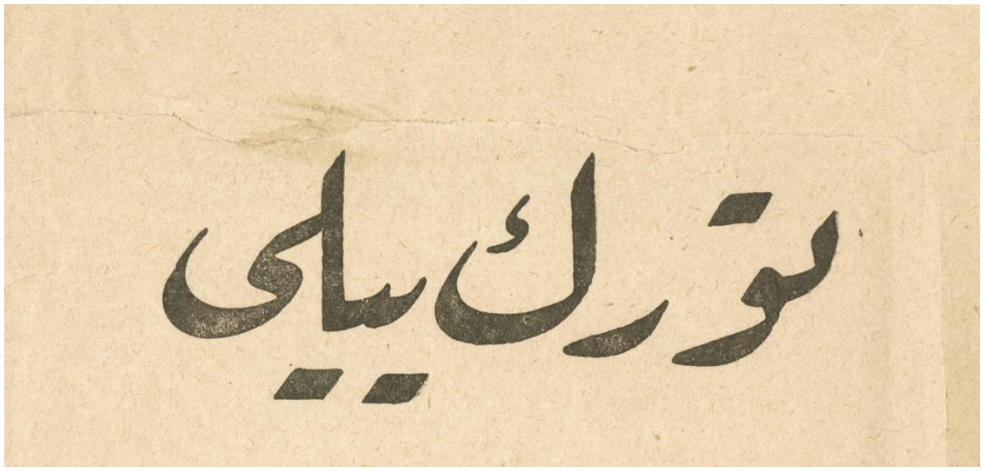
Resim 301- Kitap Kapağı “Aşk-ı Memnû” iç kapak, H. 1341 (S.D. Fotoğraf Arşivi)

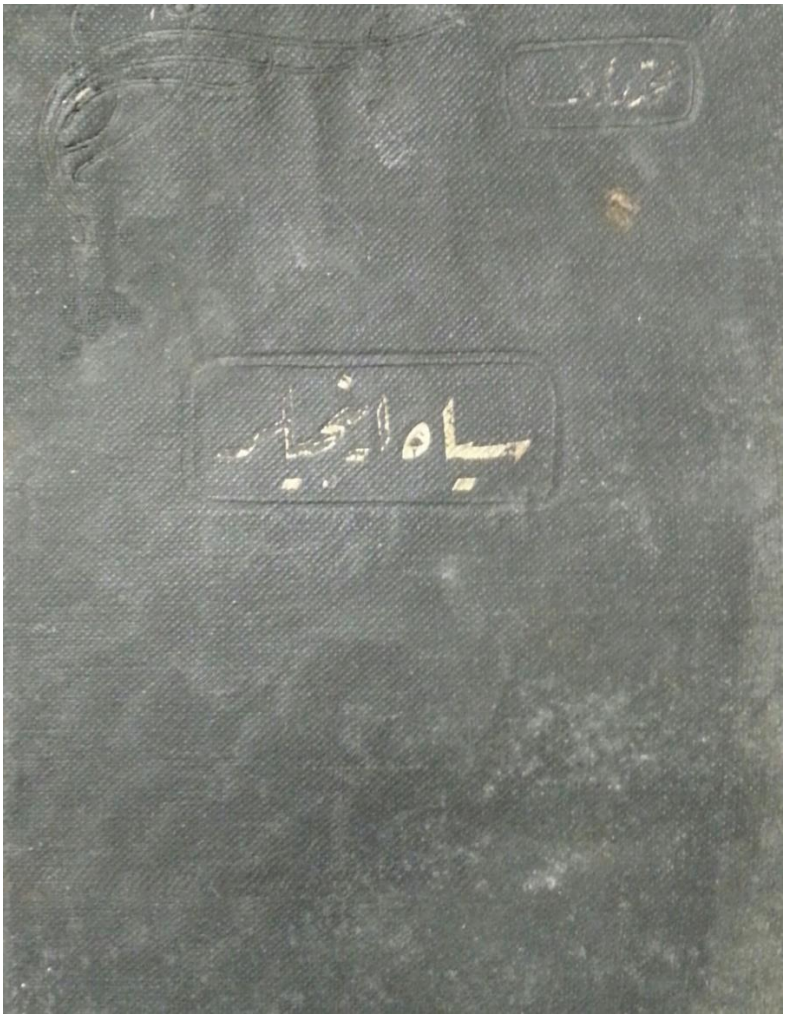
Resim 301.a- Kitap Kapağı “Aşk-ı Memnû” dış deri kapak

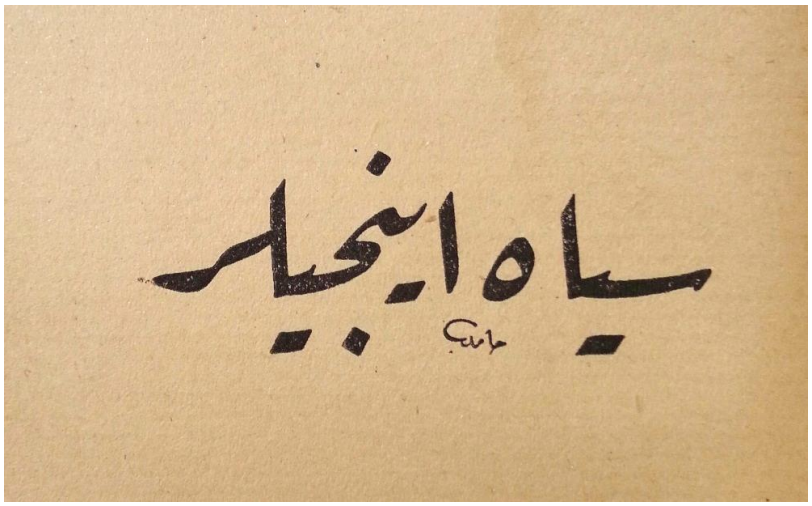
Resim 302- Kitap Kapağı “Türk Yılı” iç kapak, 1928 (M. Zeki Kuşoğlu Arşivi)

Resim 302.a- “Türk Yılı” detay

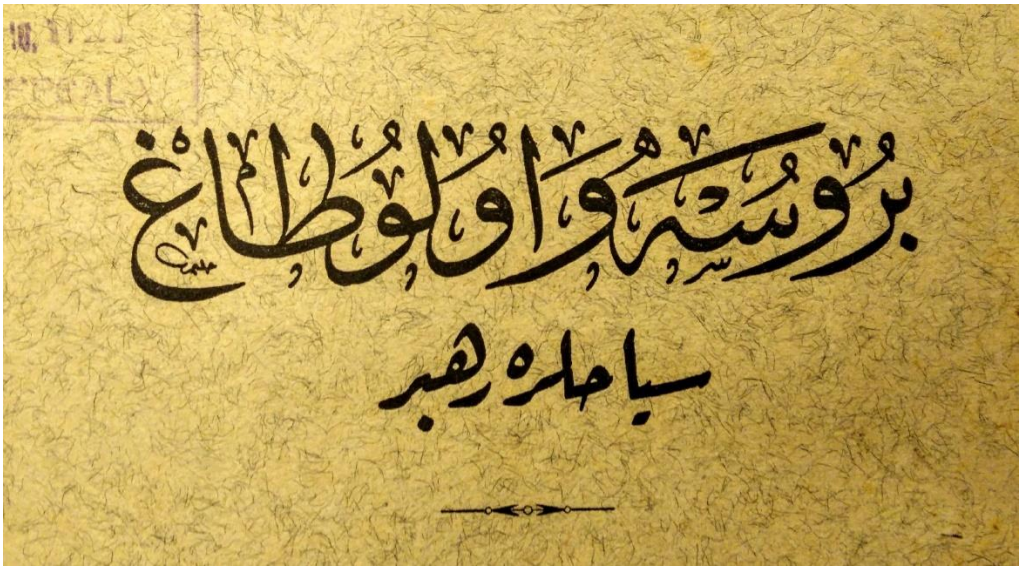
Resim 303- Kitap Kapağı “Siyah İnciler” dış kapak (S.D. Fotoğraf Arşivi)

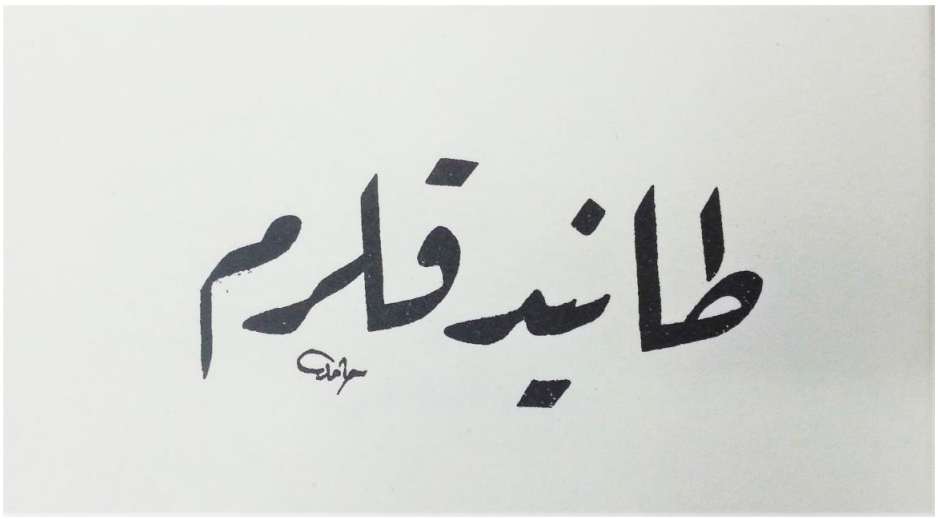
Resim 303.a-“Siyah İnciler” detay, Hat: Hâmid Aytaç

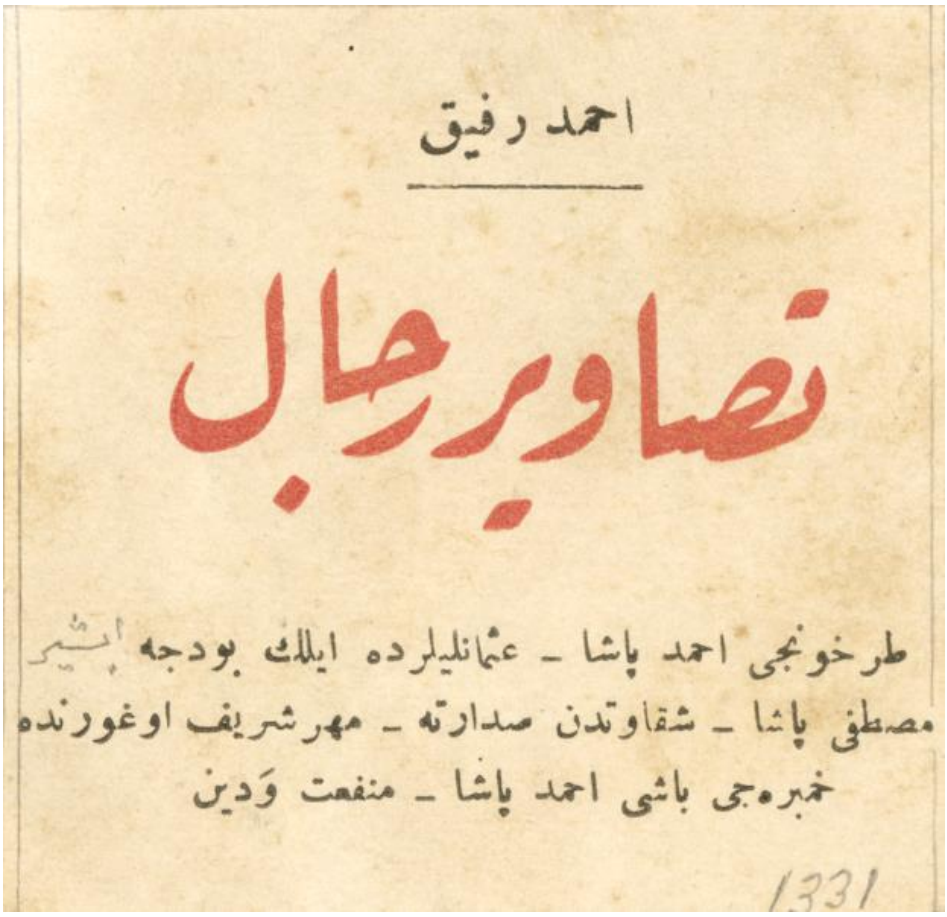
Resim 304- Kitap Kapağı “Çoban Yıldızı” Hat: Hâmid Aytaç (F: Davud Bektaş)

Resim 305- Kitap Kapağı “Bursa ve Uludağ **Seyyahlara Rehber**” Hat: M. Halîm Özyazıcı
(F: Davud Bektaş)

Resim 306- Kitap kapağı “Tanıdıklarım” iç kapak, Hat: Hâmid Aytaç (S.D. Fotoğraf Arşivi)

Resim 307- Kitap kapağı “Tesâvîr-i Ricâl” (M.Zeki Kuşoğlu Arşivi)

پیانو

هر هوادن چالار

صاحب امتیاز : م . بهاءالدین مدیرادبی : ناقد سر محرر : احمد نبیل

پازار ایرتسی کونلری نشر اولنور جدی ومزاحی تنقید غزتهسی
سنهلکی ۳۰ ، آلتی آیلغی ۲۰ غروشدر. محل اداره‌سی : شرف سوقاغنده
حریت مطبعه‌سنده دائرهٔ مخصوصه‌در .
هر خصوص ایچون صاحب امتیازه مراجعت اولنملی‌در
وکیل مدافع : اووقات داود وهبی ومحمد علی بکلر

Piano - Revue politique et littéraire

۷ : برنجی سنه ۲۰ ایلول ۱۳۲۶ نسخه‌سی ۲۰ پاره‌یه

مشهور بورژیا رومانینك ذیلی

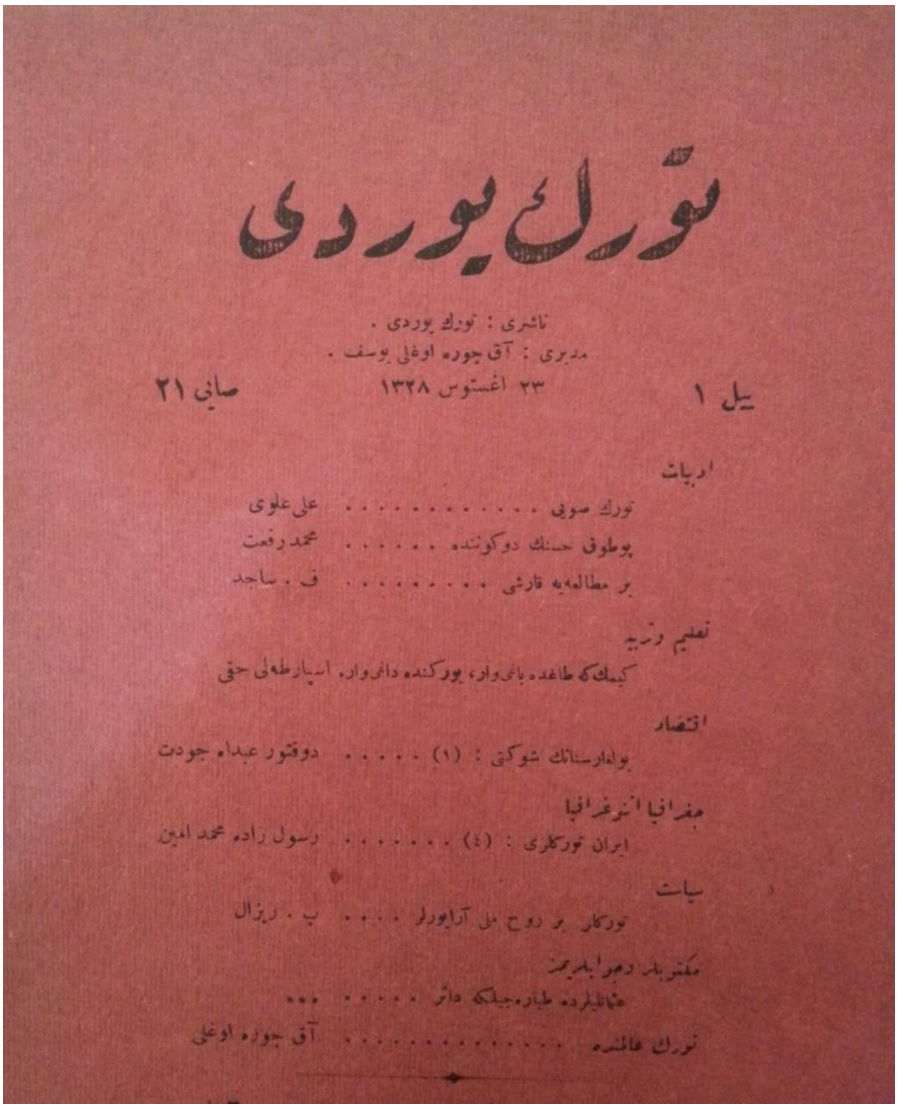
تریبوله برنجی فرانسوانك مسخره‌سی

محرری : میشل زه‌واقو

بو خارق‌العاده جنائی وفجیع رومانك نشری غزته‌مز طرفندن درعهده ایدلدی .
پیانویی آلان ذوات ایچنده تریبوله رومانی بولهجقلردر .
بوتون استفاده کزله برابر فجیع ومدهش برروman اوقومق ایسترسه کز
پیانویه مراجعت ایدیکز !!..

کلهجك نسخه‌مزه قالمشدر :
عشق ، خودبینی
بها توفیق بکك

Resim 308- H. 1326 tarihli mecmua “Piyano” (M. Zeki Kuşoğlu Arşivi)

تورك يوردى

ناشری : تورك يوردى .
مديری : آق چوره اوغلی يوسف .

يل ١ ٢٣ اغستوس ١٣٢٨ صاي ٢١

ادبيات

تورك صوبى . . . . . على علوى
يوطوق حسنك دوكونده . . . . . محمد رفعت
بر مطالعه يه قارشى . . . . . ف . ساجد

تعليم وتربيه

كيمك كه طاغده باغى وار، يوركنده داغى وار. اسپارطه لى حقى

اقتصاد

بولغارستانك شوكتى : (١) . . . . . دوقتور عبداه جودت

جغرافيا انثروغرافيا

ايران تركلرى : (٤) . . . . . رسول زاده محمد امين

سياست

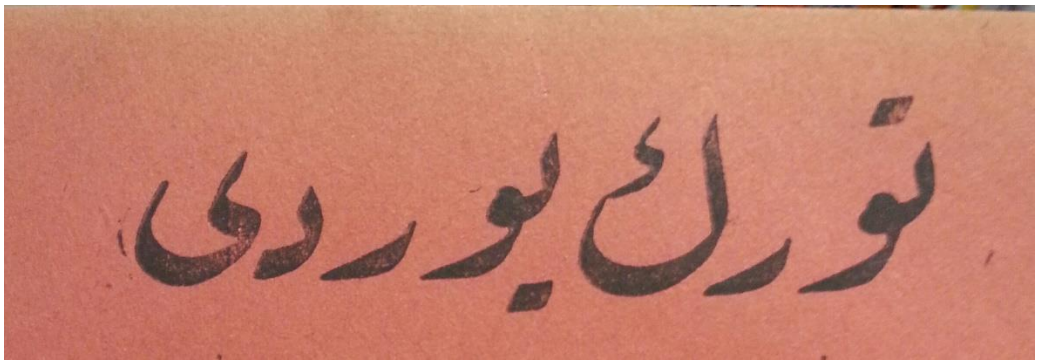
تركلر بر روح ملى آرايورلر . . . . ب . ريزال

مكتوبلر وجوابلرمز

عثمانلرده طيارجيلكه دائر . . . .

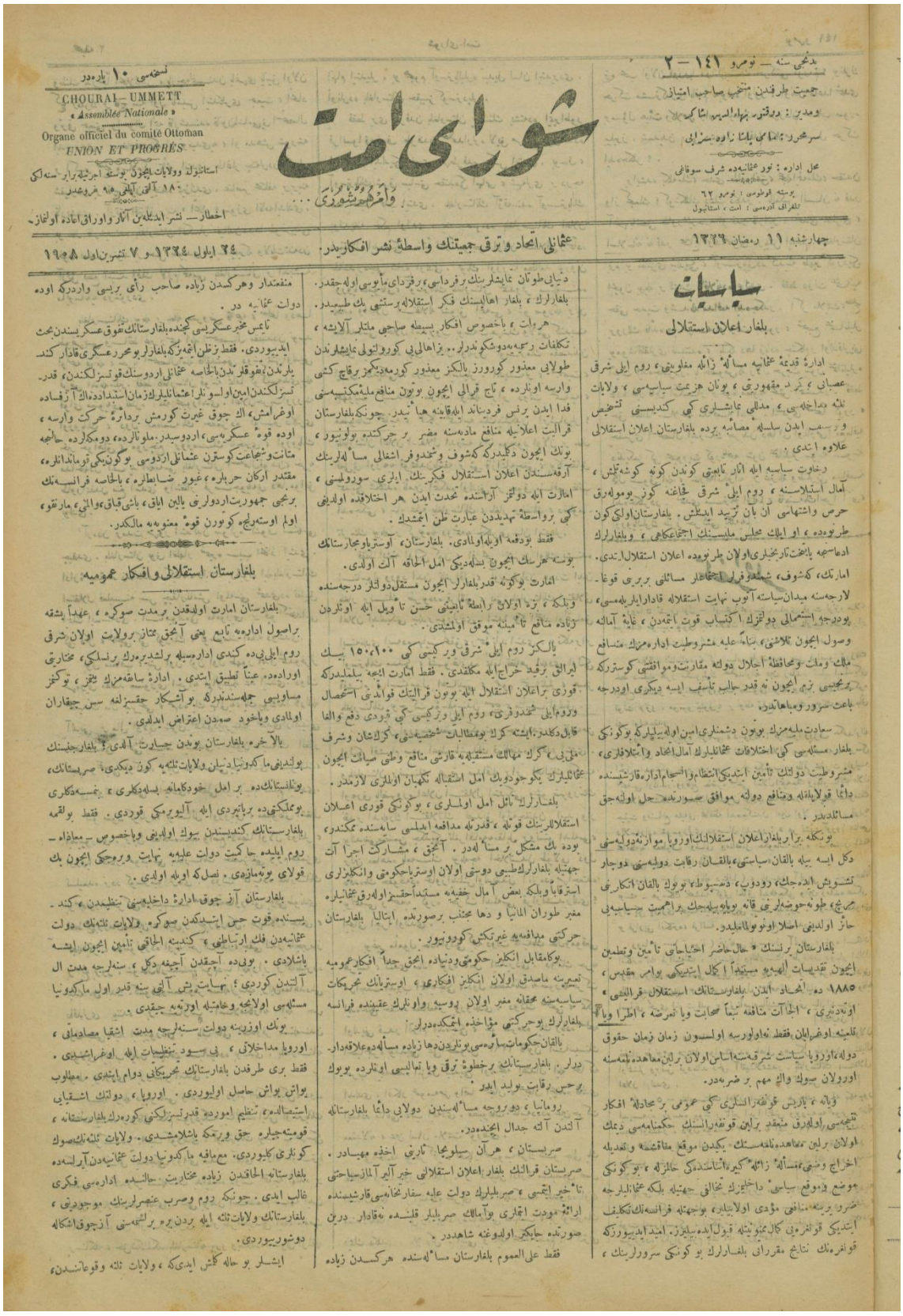
تورك عالمنده . . . . . آق چوره اوغلى

Resim 309- Dergi Kapağı “Türk Yurdu” H. 1328 (S.D. Fotoğraf Arşivi)

تورك يوردى

Resim 309.a-.“Türk Yurdu” detay

شورای امت

وَأَمْرُهُمْ شُورَىٰ ...

بدنجی سنه — نومرو ۱۴۱ — ۲

جمعیت طرفندن منتخب صاحب امتیاز

ومدیر: دوقتور بهاء الدین شاکر

سرمحرر: احمد بکلی زاده عزیزی

محل اداره: نور عثمانیه ده شرف سوقاغی

پوسته قوتوسی: نومرو ۶۲

تلغراف آدرسی: امت، استانبول

نسخه سی ۱۰ پاره در

CHOURAI — UMMETT

« Assemblée Nationale »

Organe officiel du comité Ottoman

UNION ET PROGRÈS

استانبول وولایات ایچون پوسته اجرتیله برابر سنه لکی ۱۸۰ آقچه یا خود ۹۰ غروشدر

اخطار — نشر ایدیلمین آثار واوراق اعاده اولنماز.

چهارشنبه ۱۱ رمضان ۱۳۲۶ — عثمانلی اتحاد وترقی جمعیتنك واسطهٔ نشر افکاریدر. — ۲۴ ایلول ۱۳۲۴ و ۷ تشرین اول ۱۹۰۸

سیاسیات

بلغار اعلان استقلالی

ادارهٔ قدیمهٔ عثمانیه مسألهٔ زائله مغلوبیتی، روم ایلی شرقی عصیانی، کرد میفهوریتی، یونان هزیمت سیاسیه سی، ولایات ثلثه داخلیه سی، مدللی نمایشلری کبی کندیسنی تشخیص وبو سبب ایدن سلسلهٔ مصائبه برده بلغارستان اعلان استقلالی علاوه ایتدی.

دخلوت سیاسیه ایله انار تابعیتی کوندن کونه کوشه تلیش، آمال استیلاسنه، روم ایلی شرق قپاغنه کوز یومه رق حرص واشتهاسی آن بان تزیید ایدیلش. بلغارستان اولکی کون طرتیلوده، او ایلك مجلس ملیسنك اجتماعکاهی، وبلغارلرك ادعاسنجه پایتخت تاریخاری اولان طرنوده اعلان استقلال ایتدی.

امارتك، کشوف، شمدیدن فرار اختطار مسائلی بربری قوغا. لارجه سنه میدان سیاسته آتیوب نهایت استقلاله قادار ابلریله سی، یودیجه استیصالی دوشونجه اکتساب قوت ایتمه دن، غایهٔ آمالنه وصول ایچون تلاشی، بناءً علیه مشروطیت اداره مزك منافع ملك ومللك وحافظهٔ اجلال دولته مقارنت وموافقتی کوستررك برنجیسی زیم ایچون نه قدر جالب تأسف ایسه دیکری اوقدر جه باعث سرور ومباهات ایدی.

سعادت ملیه مزك یونون دشمنلری امین اولدیلرکه بوکونکی بلغار مسئله سی کی اختلافات عثمانلیلرك آمال اتحاد وائتلافلری، مشروطیت دولتك تأمین ایتدیکی انتظام وانسجام اداره، قارشیسنده دائما قولایلقله ومنافع دولته موافق صورتده حل اولنه جق مسائلدیر.

یونکه برار بلغارك اعلان استقلالك اوروپا موازنهٔ دولیه سنی دکل ایسه بیله بالقان سیاستی، بالقان رقابت دولیه سنی دوجار تشویش ایده جك، رودوب، دمیر قپو، بوروك بالقان انکارنی مرتج، طونه حوضلرینی قانه بوياییه جك درجه ده اهمیت سیاسیه یی حائز اولدیغی اصلا اونوتولامیدر.

بلغارستان برنسك * حال حاضر احتیاجاتی تأمین وتطمین ایچون تقدیسات الهیه یه مستنداً اکمال ایتدیکی بوامر مقدس، ۱۸۸۵ ده اتحاد ایدن بلغارستانك استقلال قرابتی، اونه دیرنی، الحاصل منافعنه تبعاً محابات ویا تعرضه، اطرا ویا تلمینه اوغرایان فقط نه اولورسه اولسون زمان زمان حقوق دوله، اوروپا سیاست شرقیه سنه اساس اولان برلین معاهده نامه سنه اوروپانك سوك والیه مهم بر ضربه در.

ویانه، پاریس قونفرانسلری کی عمومی بر مجادلهٔ افکار نتیجه سی اولدیغی متعدد برلین قونفرانسنك حکمنامه سی دیمك اولان برلین معاهده نامه سنك یکیدن موقع مناقشه وتعدیله اخراج وضعی، مسألهٔ زائله کبیر وتأسفدکی حللزله، یوکونکی موضع ویا موقع سیاسی داخلیه مزك مخالفی جهتله بلکه عثمانلیلرجه ضروریه نه منافعی مؤدی اولابیلیر، بوجهتله فرانسه نك تکلیف ایتدیکی قونفرانس کالمیتوتیله قبول ایده بیلیرز. امید ایدیورکه قونفرانسك نتایج مقرراتی بلغارلرك یوکونکی سرورلرینك، دنیای طوتان تمایشلرینك برفردای مأیوسی اولمه جقدر. بلغارلرك، بلغار اهالیسنك فکر استقلاله پرستشی پك طبیعیدر.

هربات، باخصوص افکار بسیطه صاحبی ملتلر آلایشه، تکلفات رسمیه یه دوشکون دکلدرلر.. بزاهالی یی کورولتولی نمایشلردن طولایی معذور کورورز بالکز معذور کوریه میکیز رقاچ کشی وارسه اونلرده، تاج قرالی ایچون یوزون منافع ملیه مکتبیه سنی فدا ایدن برنس فردیناند ایله قاینه هیأتیدر. چونکه بلغارستان قرالیت اعلانیله منافع مادیه سنه مضر بر حرکتده بولونیور، یونك ایچون دکلدرکه کشوف وتحدید فراشغالی مسألهلرینك آرقه سندن اعلان استقلال فکرینك ایلری سورولمسی، امارت ایله دولتلر آراسنده تحدث ایدن هر اختلافده اولدیغی کبی بر واسطهٔ تهدیدین عبارت ظن ایتمه ملك.

فقط بودفعه اولیه اولمادی. بلغارستان، آوستریا وجارستانك یوسه هرسنك ایچون بسله دیکی امل الحاقه آلت اولدی.

امارت یوکونه قدر بلغارلر ایچون مستقل دولتلر درجه سنده وبلکه، بزدن اولاق رابطهٔ تابعیتی حسن تأویل ایله اونلردن زیاده منافع تأمینه موفق اولمشدی.

یالکز روم ایلی شرقی ورکیسی کی ۱۵۰،۱۰۰ یك لیرالق بر فید خراج ایله مکلفدی. فقط امارت ایچه یلمیلیدرکه قوزی براعلان استقلال ایله یونون قرالیتك فوائدنی احتصال وروم ایلی شمدوفرینی، روم ایلی ورکیسی کی قزودی دفع والغا قابل دکلدر. ایشته کرك بومعالیات شخصیه سنی، کرك شان وشرف ملی یی، کرك منالك مستقیمه یه قارشی منافع وطنی صیانت ایچون عثمانلیلرك یکوجودیوك امل استقباله تکیهان اولملرینی لازمدر.

بلغارلرك نائل امل اولدقلری، یوکونکی قوزی اعلان استقلالرینك قوتله، قدرتله مدافعه ایدلمسی سایه سنده ممکندر، بوده یك مشکل بر مسألهدر. آنجق، مشارکت اجرا آت جهتله بلغارلرك طبیعی دوستی اولان اوستریاحکومتی وانکلترلری استرقایا وبلکه بعض آمال خفیه یه مستند احتیاطه رق عثمانلیلره مغیر طوران المانیا ودها محتلف برصورتده ایتالیا بلغارستان حرکتی میافه یه غیرتکین کورونیور.

بوکامقابل انکلیز حکومتی ودنیاده انجق جداً افکار عمومیه تعبیرینه ماصدق اولان انکلیز افکاری، اوستریانك تحریکات سیاسیه سنه عثمانه مغیر اولان روسیه واونلرك عقیده فرانسه بلغارلرك بوحرکتی مؤاخذه ایتمکده درلر.

بالقان حکومات سأمه سی بونلردن دها زیاده مسألهدوعلاقه دارلر. بلغارستانك برخطوهٔ ترقی ویا تمایلسی اونلرده یوروك برحس رقابت بولید ایدر.

رومانیا، دوبروجه مسألهسندن دولایی دائما بلغارستانله آلتدن آلته جدال انجنده در.

صربستان، هرآن سیلوجا تارینی اخذه مهیادر. صربستان قرالیك بلغار اعلان استقلالی خبر آلیر آلمازسیاحتی تأخیر ایتمی، صربلرك دولت علیه سفارتخانه سی قارشیسنده ارائهٔ مودت اتمکری بوآمالك صربلرده قلبنده نه قادار درین صورتده جایکیر اولدوغنه شاهددر.

فقط علی العموم بلغارستان مسألهسنده هرکسدن زیاده منفعتدار وهرکسدن زیاده صاحب رأی بریسی واردرکه اوده دولت عثمانیه در.

تاعس مخبر عسکریسی کچنده بلغارستانك تفوق عسکریسندن بحث ایدیوردی. فقط زظن اتمه مزکه بلغارلر بو محور عسکری قادار کندیلرینی، تفوق قدرتی بالخاصه عثمانلی اردوسنك قوتسزلکندن، قدرتسزلکندن امین اولسونلر. عثمانلیلرك زمان استبداده دك آزفساده اوغرامش، اك جوق غیرت کورمش بردائرهٔ حرکت وارسه، اوده قوهٔ عسکریه سی، اردوسیدر. ملونارده، دوموکارده حاصله متانت وشجاعت کوستر عثمانلی اردوسی بوکون یکی تومانداره، مقتدر ارکان حربیه، غیور ضابطاره، باخاصه فرانسه نك برنجی جمهوریت اردولرینی یالین اپاق، باشی قپاق، والنی، مارتو، اولم اوسته رنج کورن قوهٔ معنویه یه مالکدر.

بلغارستان استقلالی وافکار عمومیه

بلغارستان امارت اولدقدن برمدت صوکره، عهداً یشقه براصول اداره یه تابع یعنی آنجق ممتاز برولایت اولان شرقی روم ایلی یه کندی اداره سیله برلشدیرمك برنسلکی، مختاریتی اوراده ده عیناً تطبیق ایتدی. اداره ساقه مزك یتمز، توکنمز مساویی جهله سندندرکه بوآشکار حقسزلغه سس چیقاران اولادی ویاخود صمدن اعتراض ایدلدی.

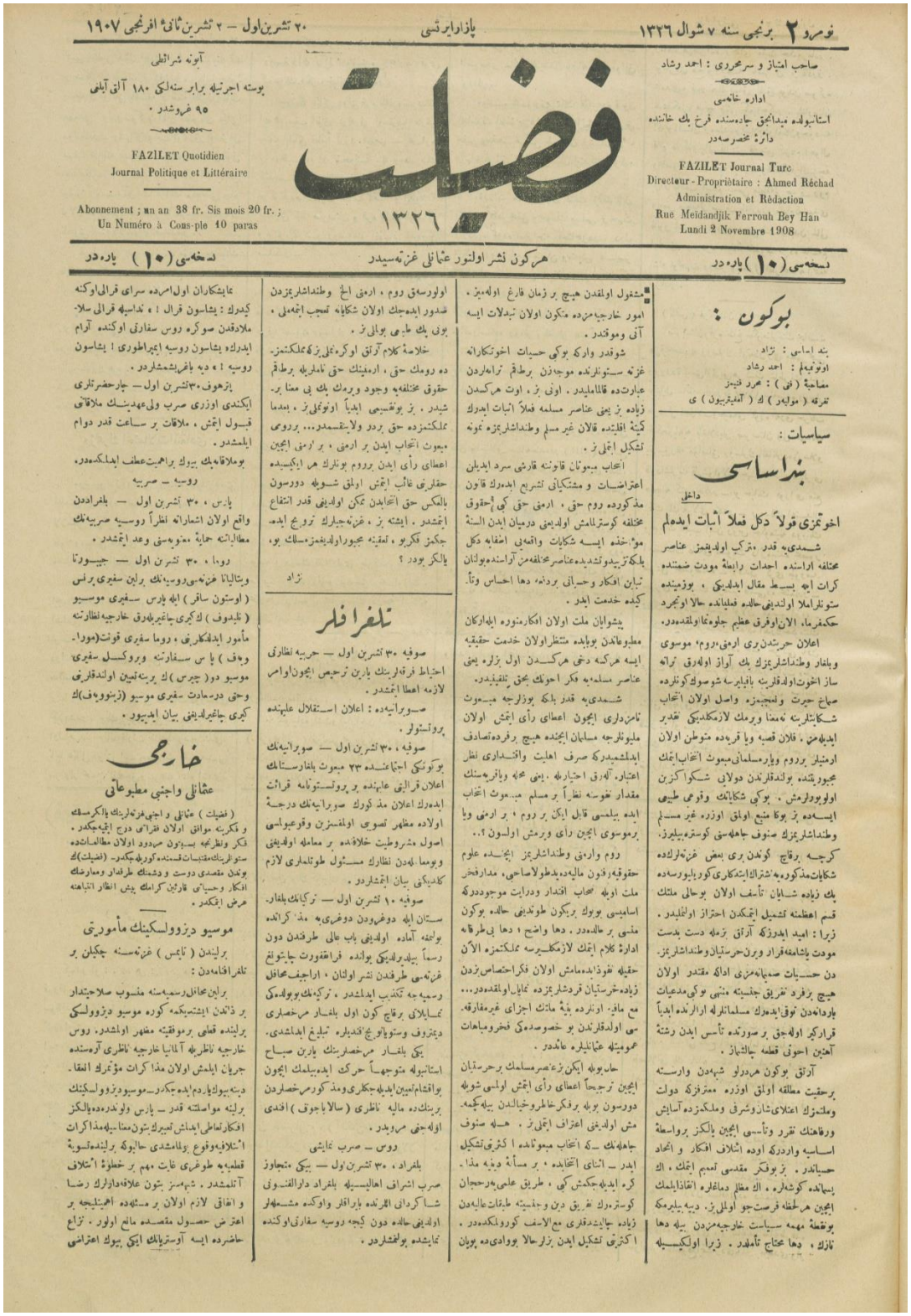
بالاخره بلغارستان بوندن جسارت آلدی، بلغارجه سنك بولندیغی ماکدونیا دیلن ولایات ثلثه یه کون دیکدی. صربستانك، یونانستانك ده بر امل خودکامانه سیله برلشدیرمك برنسلکی، نمسه فکری یوملکتی ده ربابتدی ایله آلیورمکی قوردی. فقط بوقدمه بلغارستانك کندیسندن بیوك اولدیغی وباخصوص معاذالله روم ایلیده حاکیت دولت علیه یه نهایت ویروجکی ایچون بك قولای یوتمه مازدی. نصل که اولیه اولدی.

بلغارستان آز چوق ادارهٔ داخلیه سنی تنظیمدن، کندیسنده قوت حس ایتدیکدن صوکره، ولایات ثلثه نك دولت عثمانیه دن فك ارتباطی، کندیسه الحاقی تأمین ایچون ایشه باشلادی. بوندن آجیقدن آجیغه دکل، سنه لرجه مدت ال آلتدن کوردی؛ نهایت بش آلتی سنه قدر اول ماکدونیا مسئله سی اولانجه وخاتمه اورتمیه جیقدی.

یونك اوزرینه دولت سنه لرجه مدت اشقیا مصادمانی، اوروپا مداخلاتی، پی سود تنظیمات ایله اوغراشدی. فقط بری طرفدن بلغارستانك تحریکاتی دوام ایتدی. مطلوب یوانی حاصل اولیوردی. اوروپا، دولتك اشقیایی استیصاله، تنظیم امورده قدرتسزلکنی کوره رك بلغارستانه، قومیته جیلره حق ویرمکه باشلامشدی. ولایات ثلثه نك صوك کونلری کلیوردی. مع مافیه ماکدونیا دولت عثمانیه دن آرتسه ده بلغارستانه الحاقدن زیاده مختاریت حائزده اداره سی فکری غالب ایدی. چونکه روم وصرب عنصرلرینك موجودیتی، بلغارستانك ولایات ثلثه ایله بردن بره برلشمه سی آزچوق اشکاله دوشوریوردی.

ایشلر بو حاله کلش ایدیکه، ولایات ثلثه وقوعاتندن،

Resim 310- Gazete “Şura-yı Ümmet” h. 1324. (İstanbul Üniv. N.E.K.)

نومرو ۲ برنجی سنه ۷ شوال ۱۳۲۶ — پازارایرتسی — ۲۰ تشرین اول — ۲ تشرین ثانی افرنجی ۱۹۰۷

فضیلت

۱۳۲۶

صاحب امتیاز و سرمحرری : احمد رشاد

اداره خانه‌سی

استانبولده میدانجق جاده‌سنده فرخ بك خانده دائرهٔ مخصوصه‌در

FAZILET Journal Turc
Directeur-Propriétaire : Ahmed Réchad
Administration et Rédaction
Rue Meidandjik Ferrouh Bey Han
Lundi 2 Novembre 1908

آبونه شرائطی

پوسته اجرتیله برابر سنه‌لکی ۱۸۰ آقچه آیلغی ۹۵ غروشدر .

FAZİLET Quotidien
Journal Politique et Littéraire

Abonnement ; un an 38 fr. Sis mois 20 fr. ;
Un Numéro à Cons-ple 10 paras

دسخه‌سی (۱۰) پاره‌در — هرگون نشر اولنور عثمانلی غزته‌سیدر — دسخه‌سی (۱۰) پاره‌در

بوگون :

بند اساسی : نژاد
اونونجمهٔ : احمد رشاد
مصاحبهٔ (فی) : محرد فنیمز
تفرقه (مولهٔر) لك (آمفیتریون) ی

سیاسیات :

بنداساسی

داخلی

اخوتمزی قولاً دکل فعلاً اثبات ایدهلم

شمدیه قدر ، ترکیه اولدیغمز عناصر مختلفه اراسنده اتحاد رابطهٔ مودت ضمننده کرات ایه بسط مقال ایدلدیکی ، یوزمیزده ستونلرملا اولدیغی حالده فعلیاتده حالا اونجرد حکمنده‌در . الان اوقرق عظیم جلوه‌نما اولقده‌در .

اعلان حریتدن بری ارمنی ، روم ، موسوی وبلغار وطنداشلرمزك یك آواز اولهرق تراته ساز اخوت اولدقلرینه بافیاره شوصوك کونلرده صباح حیرت و تعجیزه واصل اولان انتخاب شکایتلرینه نه‌معنا ویرملی لازمکلدیکی تقدیر ایدیلهمز . فلان قصبه ویا قریه‌ده متوطن اولان ارمنیلر یروم ویاخود مسلمانلی میعوث انتخاب ایتمك مجبوریتنده بولندقلرندن دولایی شکوا کزین اولیورلرمش . یوکی شکایتك وقوعی طبیعی ایسه‌ده بز بونلرك منبع اولق اوزره غیر مسلم وطنداشلرمزك صنوف جاهله‌سنی کوسترمه‌یلیزز .

کرچه برقاچ کوندن بری بعض غزته‌لرك ده شکایات مذکوره‌یه اشتراك ایتمکلری کوریلیورسه‌ده بك زیاده شایان تأسف اولان بو حالی ملتك قسم اعظمنه تشمیل ایتمکدن احتراز اولنلیدر . زیرا : امید ایدرزکه آتی یزمله دست بدست مودت یاشامقه‌قرار ویرن حرستیان وطنداشلرمز . دن حسیات صمیمانه‌مزی ادا کمقدر اولان هیچ برفرد تفریق جنسیته منتهی بوکی مدعیات باردانه‌دن توقی ایدهرك مسلمانلرله ارالرنده ابدیاً قرارکیر اولهجق یر صورتده تأسس ایدن رشتهٔ آهنین احوتی قطعه چالشیاز .

آرتق بوکون هردرلو شبهه‌دن وارسته برحقیت مطلقه اولق اوزره ممترفزکه دولت وملتمزك اعتلای شان وشرفی وملکدزده آسایش ورفاهنك تقرر وتأسی ایچین یالکز برواسطهٔ اساسیه واردرکه اوده ائتلاف افکار و اتحاد حسیاندر . بز بوفکر مقدسی تعمیم ایتمك ، الك یسیاندهٔ کوشه‌ده الك مظلم دماغلره اتفاذایلمك ایچین هرلحظه فرصت جو اولملی بز . دیه بیلیرمکه بوقطعهٔ مهمه سیاست خارجیه‌مزدن بیله دها نازك ، دها محتاج تأملدر . زیرا اولکیسیله مشغول اولمقدن هیچ بر زمان فارغ اولهمیز . امور خارجیه‌مزده متکون اولان تبدلات ایسه آنی وموقتدر .

شوقدر وارکه بوکی حسیات اخوتکارانه غزته ستونلرنده موجودن برطرف تراه‌لردن عبارت‌ده قالمامایدر . اونی بز ، اوت هرکسدن زیاده بز یعنی عناصر مسلمه فعلاً اثبات ایدرك کیفیهٔ اقلیتده قالان غیر مسلم وطنداشلرمزه تعمیم تشکیل ایتملی بز .

انتخاب میعوثان قانونه قارشی سرد ایدیلن اعتراضات و مشتکیانی تشریح ایدهرك قانون مذکوره روم حقی ، ارمنی حقی کبی استحقوق مختلفه کوستریلمامش اولدیغی درمیان ایدن السنهٔ موخذه ایسه شکایات واقعه‌یی اضافه‌یله دکل بلکه تزیدوتشدیده عناصر مختلفه‌من آراسنده بولنان تباین افکار وحسیاتی بردنبره دها احساس وتأکیده خدمت ایدر .

پیشوایان ملت اولان افکارمنوره ایله ارکان مطبوعاتدن بوبابده منتظر اولان خدمت حقیقیه ایسه هرکسه دخی هرکسدن اول بزلره یعنی عناصر مسلمه‌یه فکر اخوتی بحق تلقینیدر .

شمدیه قدر بلکه بوزلرجه میعوث نامزدلری ایچون اعطای رأی ایتمی اولان ملیونلرجه مسلمان ایچنده هیچ برفرده تصادف ایدلمشیدرکه صرف اهلیت واقتداری نظر اعتباره آلهرق اختیارایله ، یعنی محله ویاقریه‌سنك مقدار نفوسنه نظراً بر مسلم میعوث انتخاب ایده بیلمسی قابل ایکن بر روم ، بر ارمنی ویا برموسوی ایچین رأی ویرمش اولسون ؟ .

روم وارمنی وطنداشلرمز ایچنده علوم حقوقیه وفنون مالیه‌ده بدطولاصاحبی ، مدارفخر ملت اولهق محاب اقتدار ودرایت موجوددرکه اساسیسی بوبوك بریکون طوتدیغی حالده بوکون منسی بر حالده‌در . دها واضح ، دها بی طرفانه ادارهٔ کلام ایتمك لازمکلیرسه مملکتمزه الآن حقیله نفوذایده‌مامش اولان فکراخصاصی‌زدن زیاده خرستیان قردشلرمزده نمایان اولمقده‌در ... مع مافیه اونلرده بیهٔ مالك اجزای غیرمفارقه‌سی اولدقلرندن بو خصوصده‌کی فخروماهات عمومیتله عائدلرینه عائدلرینه عائدلرینه

برنجی سنه — جمعه — ۵ مرو

صاحب امتیاز :
صالح ذکی

— اداره‌خانه‌سی —
درسعادتده جغال اوغلنده روشن مطبعه‌سنده « عثمانلی زراعت وتجارت غزته‌سی » اداره خانه‌سیدر

شانلی اردو

هرگون نشر اولنور عثمانلی غزته‌سیدر

مدیر مسؤل :
ابراهیم راشد

ولایات ایچون آبونه‌سی
۵۰ کوروش ۶ غروش
بر آیلق » ۱۰ »
ایکی » ۲۰ »
اوچ » ۳۰ »
پوسته پولی‌ده قبول اولنور

۱۷ نیسان — نسخه‌سی (۱۰) پاره‌در — ۱۰ ربیع الاخر ۱۳۲۷

استقبال ملت پارلاقدر

جناب خالق کائناته عظیم شکرلر اولسونکه شو ملت مظلومه‌یی بار کران استبداددن، زنجیر اسارتدن تخلیص ایدرك مشروط بر حکومته حقیقی بر حریت، عادل وترقی پرور بر پادشاهه نائلیتله بکام بیوردی . مملکتمزده اوزون مدت حکمفرما اولان ظلم و استبدادك تأثیرات مضرمه‌سی یوزندن بر معموره زار عالم اولق استعدادینی حائز بولنان زوالللی وطنمز بر خرابه زاره چویرلمش ، هم درلو ترقیات مدنیه‌یه قابلیتلی اولان بیچاره ملتمز جهالت و عطالته وفقر و سفالته

کران دیون آلتنده براقمق صورتیله حکومتك مصارفی قیاعتی اصول سقیمی آرتق تطبیق ایدیلهمز. بارتصدیقله بوسبتون ازلمش اولان ملت بعدما ارتق بوکی شیلره تحمل ایدهمز . بوکا چاره ساز اولمق ایچون برطرفدن هردرلو اسرافاته بر سد ممانعت چکمك دیکر طرفدن مملکتمزی آبزلال مدنیتله اروا ایده‌جك منابع ثروتی کشف و اجرا ایلهمك اقتضا ایدر .

دوائر حکومتده بش اون مأمورك کوره بیله‌جکی بر ایش ایچون بر زاتی آدم استخدام ایتمك وبیلدیرمك توصیه‌لریله استحصال قلردن فات فاتك فضله معاشلرله فکرلره ، دینیز انلره صرف درجه محتاج ایکن مکتبلیلریز ، کنجلرمز حالمی مأموریت پیشنده قوشه‌جقلر ، ترقی وتعیضارینی حالمی باب حکومتده آرایه‌جقلردر ؟ یاز یق یاز یق براز اوتانهلم ، یالکز اجنبیلردن ذکل هیچ اولمازسه غیر مسلم وطنداشلرمزدن غیرت آلهلم . ارتق عطالتی براقهلم ده بر از ثروت و سعادتمزه چالیشهلم ، بعدما عقلمزی باشمزه طوپلایهرق شدیدی یه قدر قیمتلی بیلهمد . یکمز اراضینك ومؤسسات نافعه‌نك هپسی کیلیله مملکتمزه آجنبی ایده‌جك اوروپا سرمایه‌دارانه قاپدرمایهلم . بر ازبنده بز صاحب اولهلم . آجی تجربه‌لرله ثابت بر ایسه « ـ » طرفندن (:) چیقه‌جغی درکاردر .

اوروپالیلکی طریق ترقیده‌قطع مراحل ایتدکجه دولتمز ساحهٔ تدنیده‌کی خطواتی تسریع ایتمکده ایدی .

ایلك خورشید تعالی شرفك افق سعادتندن طلوع ایتمش ونور معارف اوردن انتشار ایتمش، اوراسی هردرلو صنایعك منشأنی بولنمش ایکن الیوم الك متدنی شرق، الك مترقی غربدر. بونعمت عظمانك قدر جلیلنی ملتمی تقدیر ایده‌مدیکدن عصرلردنبرو برظلمت جهالت ایچنده بوکالدی هردرلو ترقیات مدنیه‌دن محروم قالدی ؟ خیر ! بیچاره ملت بعضاً اوزون ، مزعج خطالر یکیجه‌نك فجر

برنجی سنه نومرو ۲۳ — ۲۶ رجب سنه ۳۲۸ — [صالی] — ۲۰ تموز سنه ۳۲۶ — ۲ اغستوس افرنجی سنه ۱۹۱۰

عوام

۲۸ ۱۳۲

سیاسی و هرشیدن بحث ایدر آجیق توکلو غزته‌در .

سر محرری :
نامی اکرم

اداره خانه :
استانبول : باب عالی جوارنده ابوالسعود جاده‌سنده نجم استقبال مطبعه‌سی . عوام غزته‌سی

عوامك تربیهٔ فکریه‌لرینه خدمت ایده‌جك مقالهلر ، مکتوبلر ممنونیتله قبول ایدیلهرك غزته‌منه یاصیلیور یاصلیمیان اولور ایسه کیرو ویرلر .

مدیر مسئولی :
جمعلی : محمد توفیق

آبونه بدلی :
سنه‌لکی طشره ایچون یکرمی غروشدر ممالك اجنبیه ایچون یکرمی بش غروشدر. پوسته پولی‌ده قبول اولنور

اعلانلرك هر سطری بر غروشدر

بر غزته ۱۰ پاره‌در — شمدیلك هفته‌ده بر دفعه چیقار — بر غزته ۱۰ پاره‌در

معراج النبی

بوکیجه معراج النبی اولمق مناسبتیله جمله اخوان دینه بیان تبریك ایلرز.

اتفاقی ایده‌جکز ؟ بیطرفی قاله‌جغز

ایشته بتون اوروپالك ده بزم ده‌دوشندکلریز هپ بو سؤالك جوابیدر .

نحیا اتفاقی ایدهلم یی طرفی قاله‌لم ؟ بزم ایچون بونلك ایکیسنده‌ده هم کار وار هم ضرر . برایشك بوتله ایکیسی ده هم کار ، هم ضرر ، اولنجه نه‌یاپیلی ؟

البته اهون شری ترجیه ایسه اولی کلدی حربیه‌سی بحریه‌سی فرانسزلردن قات قات زیاده قوتلندیردی . آرتق دشمندن قورقمازدی. دیه‌جکز دکلی ! خیر قورقمه‌ده صولر اوبور دشمن اوبورمی قول مشهور نخبه قوجه‌لمانیا بوقدر قوتیله هم اوسترپایی هدف بنالپای دائره ، اتفاقه آلدی . بتون دنیله اعلان ایتدی: ایشته بزبوندن صکره اتفاق ایتدك کیسه‌نك مالنده کوزمز یوقدر صلحك بقاسی ارزو ایدیبور فقط بزم بوارزومز خلافنده حرکت ایدرسه بزم هرشی اوجزدن هانکیمزك اوزره بر طرفدن هجوم واقع اولورسه اوه‌زك بی پرلکده حرکت بز بوکون بر طرفه تماماً اتفاق ایتمك سوزنی ویرمه‌جك اولورسق جمله‌سیله صاحبجورانه کچنمك ایسته‌دیکمز بر دولتلردن او وقت یاردیمی بزه دوست یاردیمی دشمن اولهجقدر .

کوردیلیورکه بزم بوتیفه‌مز هیچ بر دولته بکزه‌مز . هرکس اتفاقلره تأمین موقع ایده بیلدیکی حالده ترکیا بالعکس اتفاقسز . یعنی اتفاق دکل . ائتلافدیدیکاری بتون اوروپادوستانی قزانمقله اولهجقدر والحاصل بنه سیاسیات عالمنده فعلی بر خط حرکت موجود اولیوب دائما دکیشمکده اولدیغندن شوکونلر اوروپا عالمنده وفقط بیسوك و زرهلیلری چوقکدر ، بوکیلر اخیراً یونانستان قوای بحریه‌سنه التحاق ایتمك اوزره انقره‌آنی خنم بولان آوه‌روف زرهلیسنك فوقنده بر متاتی حائزدر . از جمله جلیك زرهلیلری بر پوص دها قالین اولدیغی کبی طوپلرینك عددی بهرنده ایکیشر فضله وچاپارلری‌دها بیوك ومتزاری زیاده‌در .

[زرهلیلر ۱۵ اغستوسده المانیاده تسلیم اولنه‌جق ، و بو کیلرله تعیین ایدیلن عثمانلی بحریه ضابطان و افرادی المانیایه کیدوب کیلری- اوزاده آله جغلر ، کیلر آغستوس سوکنه دوغری ممالك

Resim 314- Gazete "Şehbal" *On beş günde bir neşr olunur ve her şeyden bahs eder risale-i musavvara* /1329 (S.D. Fotoğraf Arşivi)

Resim 315- Gazete "**Çocuklara Mahsus** Gazete" H. 1313 (S.D. Fotoğraf Arşivi)

قره جه حصار

(* بايرام تبريكى *)

كونك اك مهم مسئله‌سى

Resim 316- Mahallî Gazete “Karacahisar” 19 Temmuz 1917. (S.D. Fotoğraf Arşivi)

قره جه حصار

Resim 316.a- “Karacahisar” detay

قيصرى

[مستقل قيصرى منجاغنك غزته‌سيدر]

Resim 317- Mahallî Gazete “Kayseri” 02 Mayıs 1918. (S.D. Fotoğraf Arşivi)

قيصرى

[مستقل قيصرى منجاغنك غزته‌سيدر]

Resim 317.a- “Kayseri” detay

یوزغاد

ولایت نهایته .

دون . یوکون

ایشته آیلرده لری کال . نات و

سوک هیوی ده باشلادی

Resim 318- Mahallî Gazete “Yeni Yozgat” 14 Temmuz 1921. (S.D. Fotoğraf Arşivi)

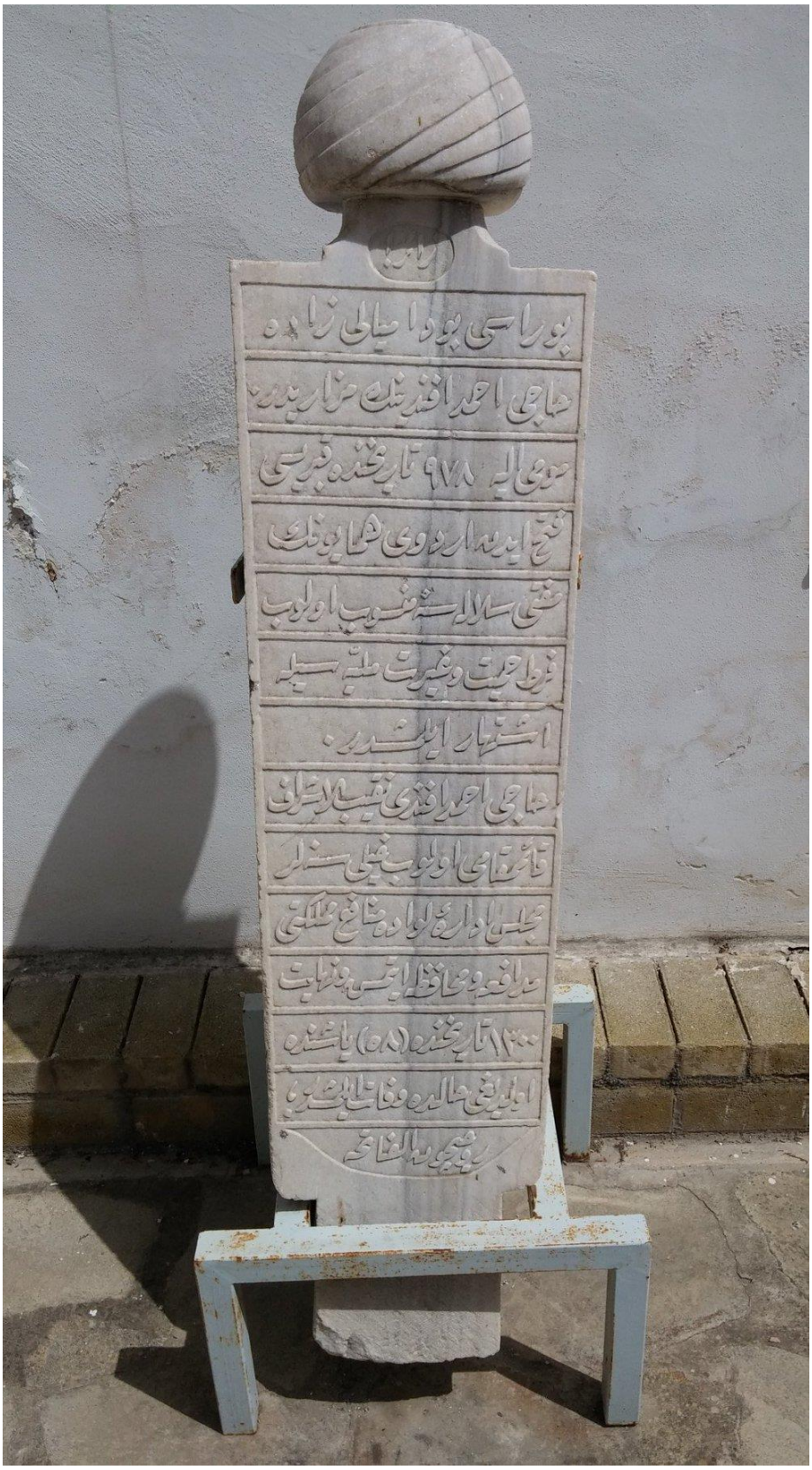
بارطین

بارطینك وضعیت اقتصادیه سی

Resim 319- Mahallî Gazete “Bartın”, başlık Celî Rık’a, metinler İnce Rık’a, 04 Ekim 1924

(S.D. Fotoğraf Arşivi)

8. Kitâbeler

Resim 320- Kıbrıs Lefkoşa Mevlevihâne avlusunda mezar taşı, h.1300 (F: Halil İbrahim Yıldırım)

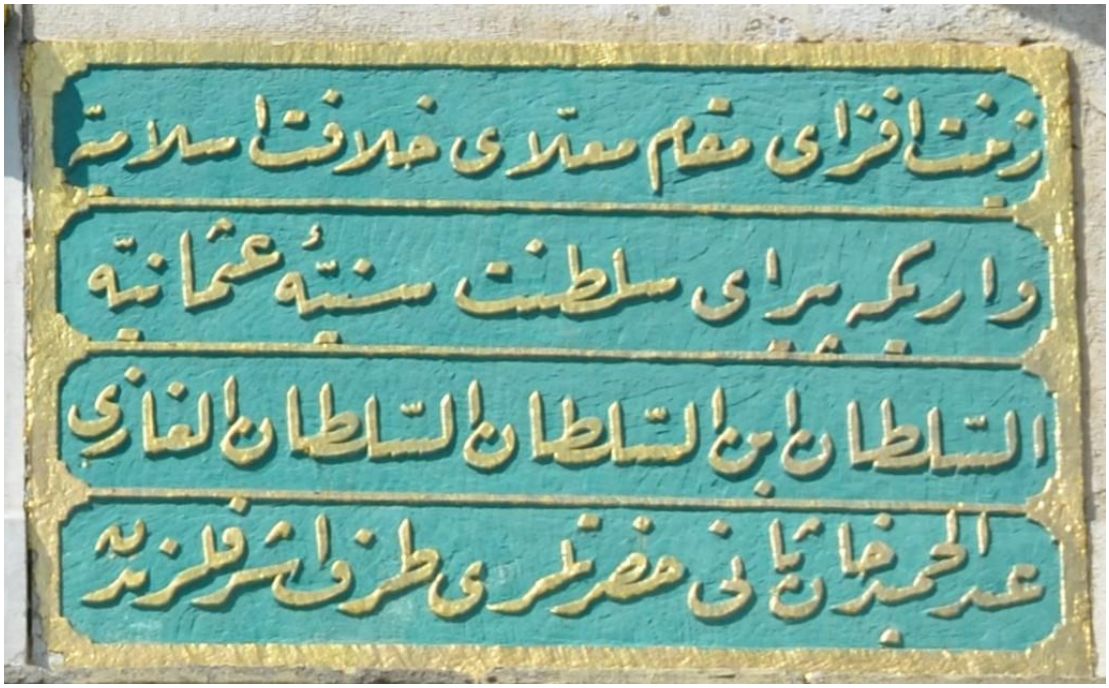

Resim 321- Üsküdar Mihrimah Sultan Camii Hazîresi, h.1310 (S. D. Fotoğraf Arşivi)

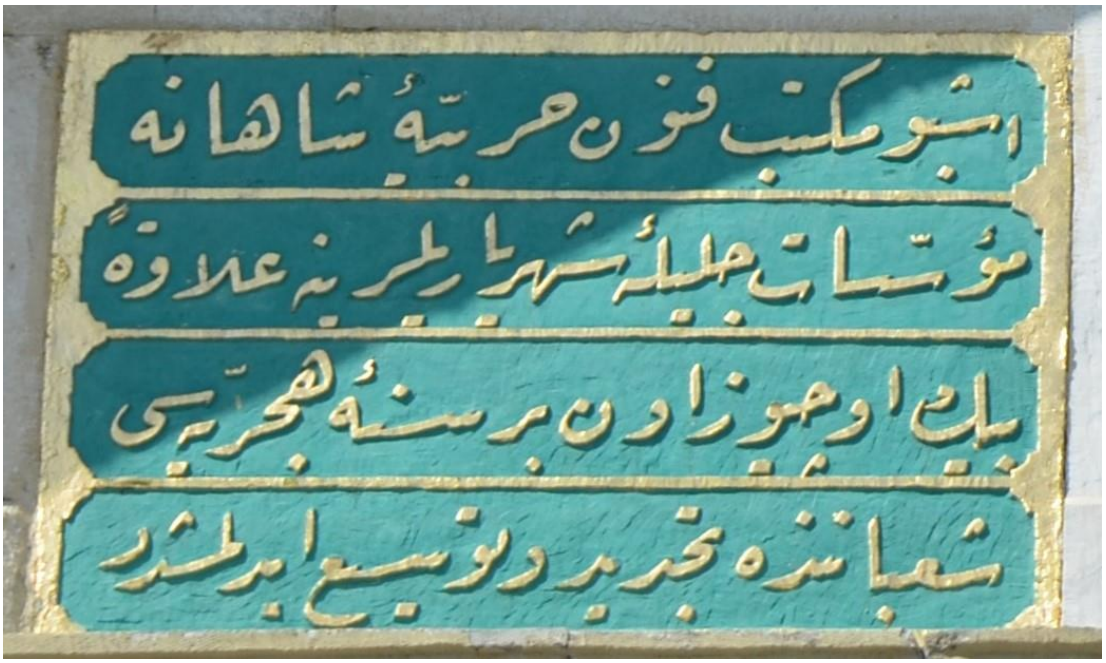

Resim 322- Askerî Müze (Harbiye Mektebi) Armalı kitâbe, h.1311 Hat: M. İzzet Efendi

(F: Betül Sayın)

Resim 322.a- detay (sağ kısım)

Resim 322.b- detay (sol kısım)

Resim 323- Yahya Efendi Türbesi Hazîresi, h.1316 (S. D. Fotoğraf Arşivi)

Resim 324– Yahya Efendi Türbesi Hazîresinde M. Celâleddîn Paşa'nın kabri, h.1316 - Hat: Mehmed İzzet Efendi (S. D. Fotoğraf Arşivi)

Resim 324.a- Yahya Efendi Hazîresinde M. Celâleddîn Paşa'nın kabri, Hat: Mehmed İzzet Efendi

(S. D. Fotoğraf Arşivi)

Resim 324.b– Yahya Efendi Hazîresinde M. Celâleddîn Paşa'nın kabri, h.1316 Hat: Mehmed İzzet Efendi

(S. D. Fotoğraf Arşivi)

Resim 324.c- Yahya Efendi Hazîresinde M. Celâleddîn Paşa'nın kabri - Hat: Mehmed İzzet Efendi

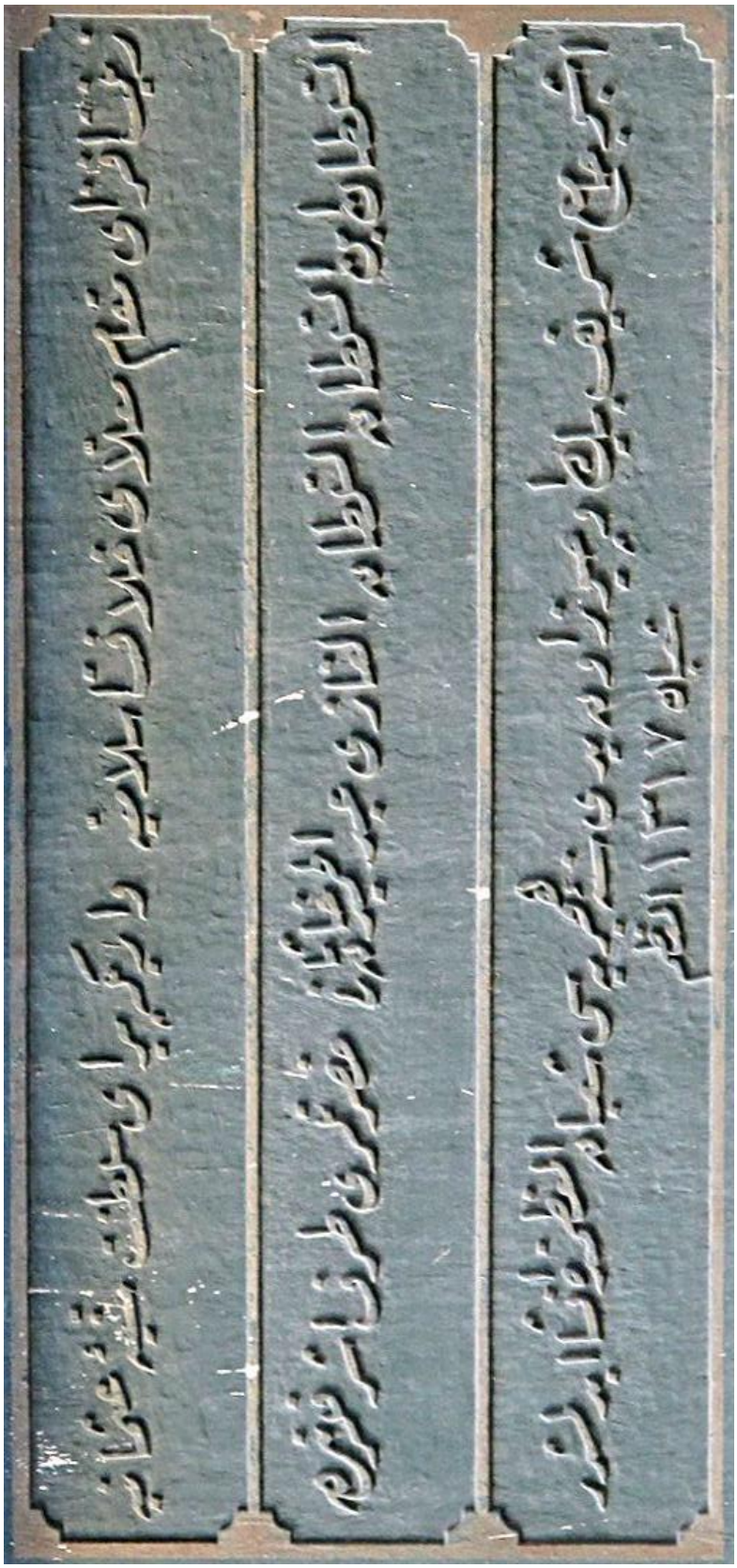
(S. D. Fotoğraf Arşivi)

Resim 324.d- detay Hat: Mehmed İzzet Efendi

Resim 324.e– detay İmza: Mehmed İzzet Efendi, h.1316

Resim 325- Kaptan İbrahim Paşa Camii kitâbesi, h.1317 İstanbul-Beşiktaş

Resim 326- Bülbül Deresi Kabristanı h. 1318 (S. D. Fotoğraf Arşivi)

Resim 327- Yahya Efendi Türbesi Hazîresi, h.1318 (S. D. Fotoğraf Arşivi)

Resim 328- Yahya Efendi Türbesi Hazîresi, h.1320 Hat: Nûri Korman (S. D. Fotoğraf Arşivi)

Resim 328.a- Yahya Efendi Türbesi Hazîresi, h.1320 Hat: Nûri Korman (S. D. Fotoğraf Arşivi)

Resim 329- “Âsitaneli Taşçı Ömer” h. 1320 İstanbul/Sirkeci (F: Davud Bektaş)

Resim 330- Yahya Efendi Türbesi Hazîresi, h.1320 (S. D. Fotoğraf Arşivi)

Resim 331- Yahya Efendi Türbesi Hazîresi, h.1321 (S. D. Fotoğraf Arşivi)

Resim 332- Yahya Efendi Türbesi Hazîresi, h.1321 (S. D. Fotoğraf Arşivi)

Resim 332.a- Yahya Efendi Türbesi Hazîresi, (S. D. Fotoğraf Arşivi)

Resim 332.b- Yahya Efendi Türbesi Hazîresi, (S. D. Fotoğraf Arşivi)

Resim 333- Maçka Kabristanı - h.1322 (S. D. Fotoğraf Arşivi)

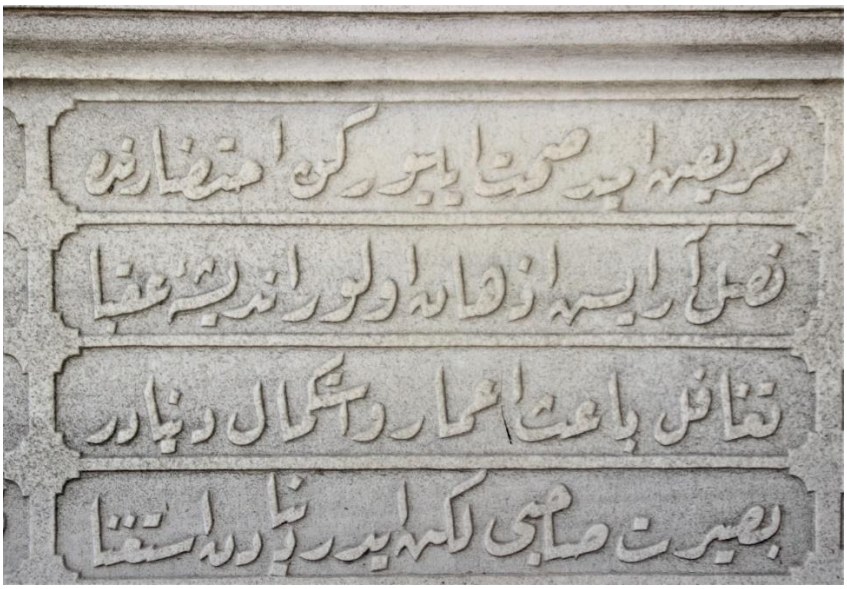
Resim 334- Süleymaniye Camii Hazîresi, h.1322 (S. D. Fotoğraf Arşivi)

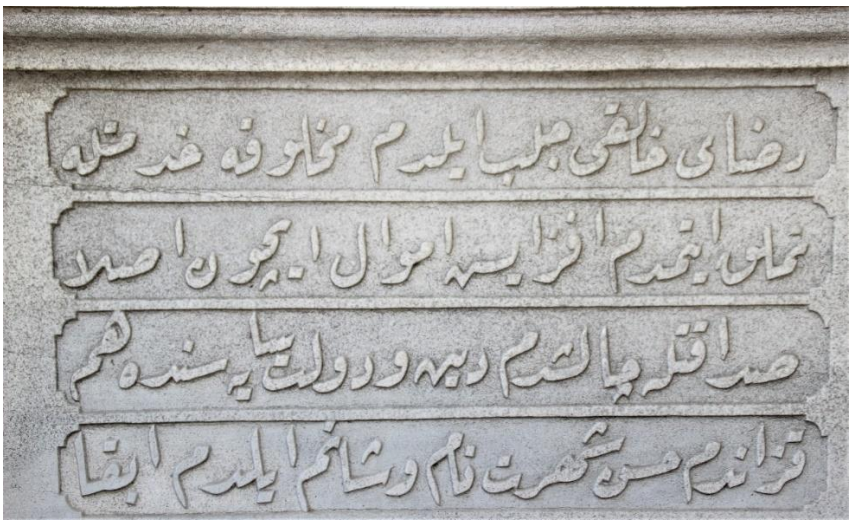
Resim 334.a - Süleymaniye Camii Hazîresi, h.1322 (S. D. Fotoğraf Arşivi)

Resim 334.b. sağ köşe ilk dört satır-detay

Resim 334.c. ortadan dört satır-detay

Resim 334.d. sol köşeden dört satır-detay

Resim 334.e.f. detay-üst silindir kısım

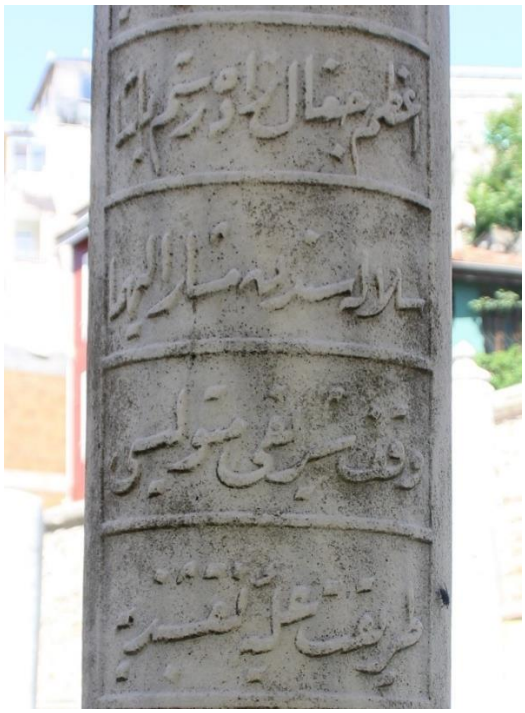
Resim 334.g- Detay-tarih h.1322

Resim 335- Süleymaniye Camii Hazîresi, h.1323 (S. D. Fotoğraf Arşivi)

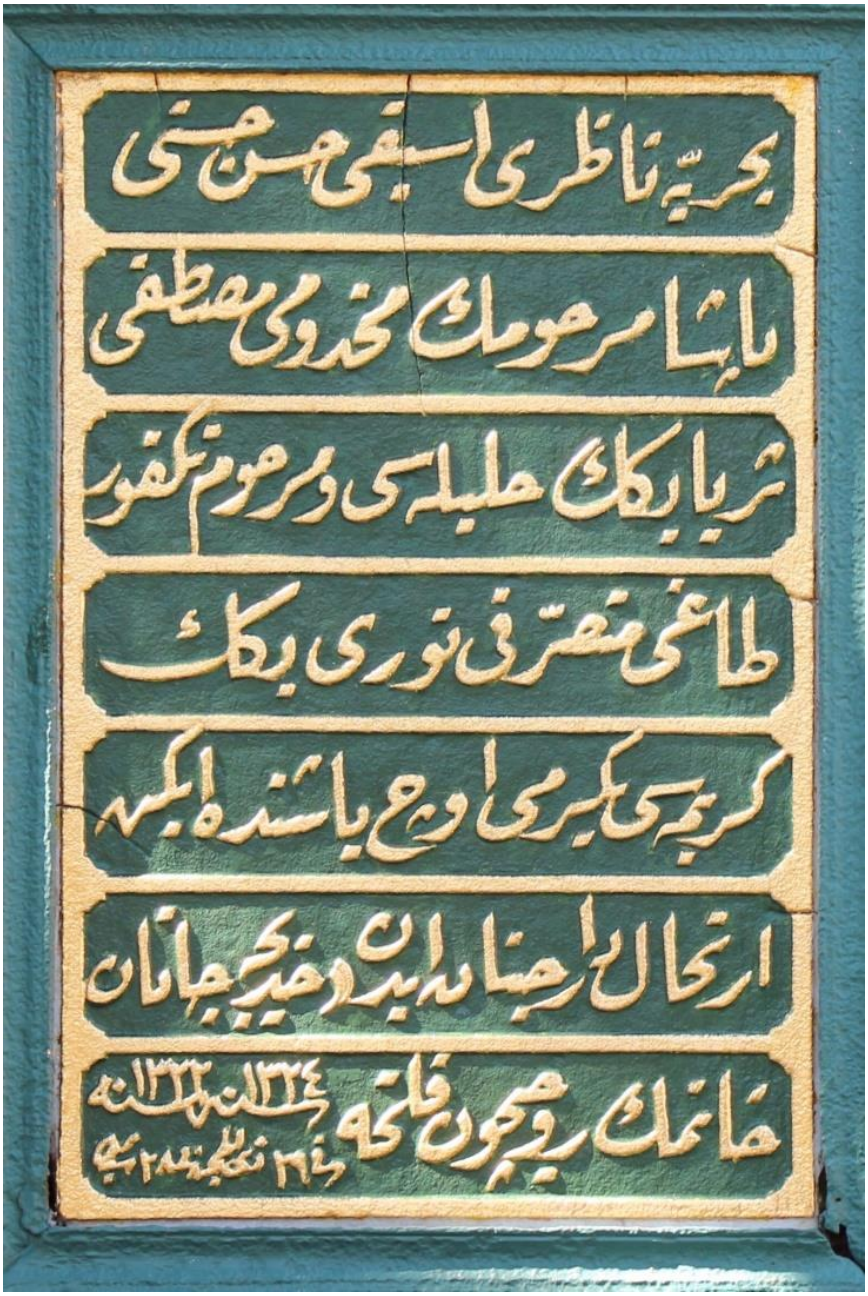
Resim 336- Üsküdar Mihrimah Sultan Camii Hazîresi, h.1323 (S. D. Fotoğraf Arşivi)

Resim 336.a.b. Üsküdar Mihrimah Sultan Camii Hazîresi-detay

Resim 336.c. Üsküdar Mihrimah Sultan Camii Hazîresi-detay

Resim 337- Eyüp Sultan Camii Haziresi, h.1324 (F: Betül Sayın)

Resim 338- Yahya Efendi Türbesi Hazîresi, h.1324 (S. D. Fotoğraf Arşivi)

Resim 339- Yahya Efendi Türbesi Hazîresi, h.1324 (S. D. Fotoğraf Arşivi)

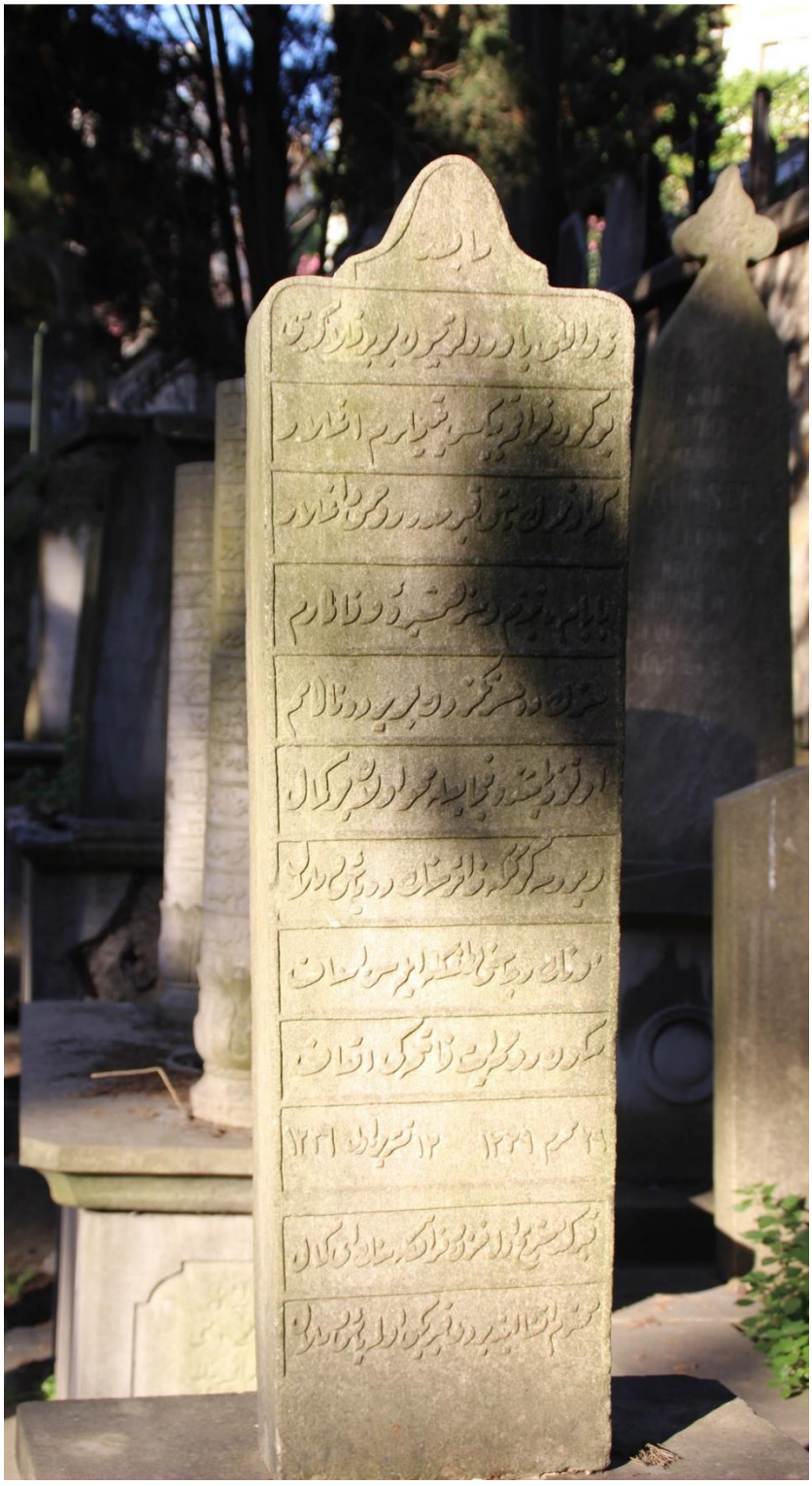
Resim 340- Üsküdar Mihrimah Sultan Camii Hazîresi, h.1325 (S. D. Fotoğraf Arşivi)

Resim 341- Süleymaniye Camii Hazîresi, h.1328 (S. D. Fotoğraf Arşivi)

Resim 342- Bülbül Deresi Kabristanı h. 1332 (S. D. Fotoğraf Arşivi)

Resim 342.a - Bülbül Deresi Kabristanı h. 1332 (S. D. Fotoğraf Arşivi)

Resim 343- Bülbül Deresi Kabristanı h. 1334 (S. D. Fotoğraf Arşivi)

Resim 343.a - Bülbül Deresi Kabristanı h. 1334 (S. D. Fotoğraf Arşivi)

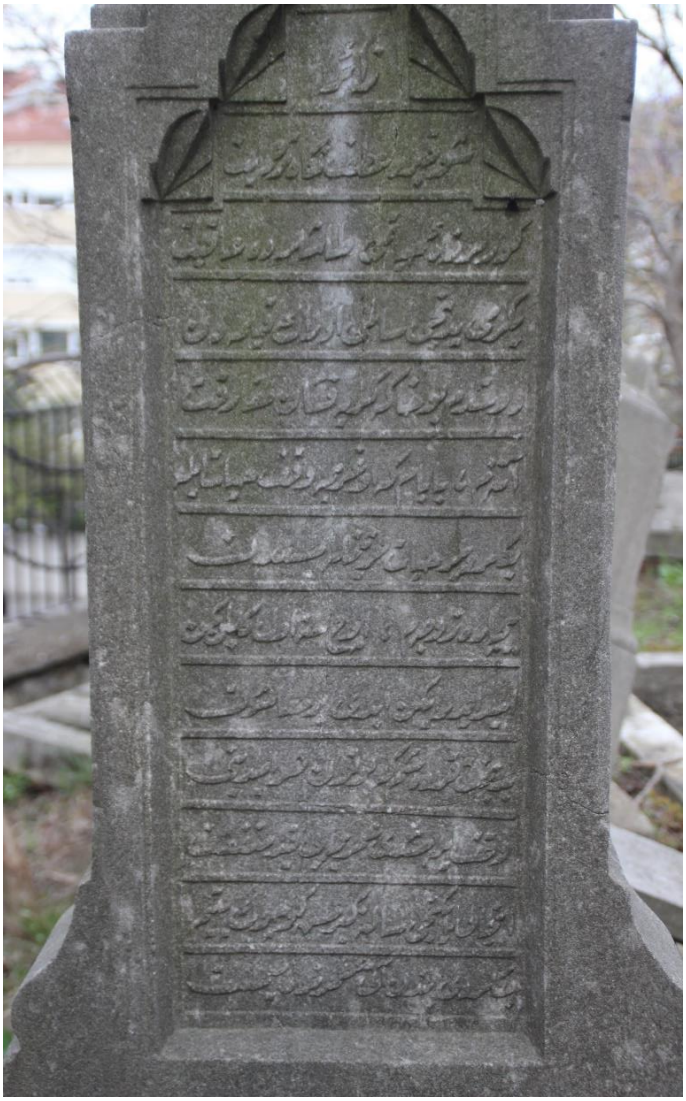
Resim 344- II. Mahmud Türbesi Hazîresi, h.1335 (F: Senem Demirci)

Resim 344.a- detay

Resim 345- Maçka Kabristanı - h.1335 (S. D. Fotoğraf Arşivi)

Resim 345.a - Maçka Kabristanı - h.1335 (S. D. Fotoğraf Arşivi)

Resim 345.b - Maçka Kabristanı - h.1335 (S. D. Fotoğraf Arşivi)

Resim 346- Bülbül Deresi Kabristanı h. 1337 (S. D. Fotoğraf Arşivi)

Resim 347- Bülbül Deresi Kabristanı h. 1337 (S. D. Fotoğraf Arşivi)

Resim 348- Bülbül Deresi Kabristanı h. 1337 (S. D. Fotoğraf Arşivi)

Resim 349- Bülbül Deresi Kabristanı h. 1337 (S. D. Fotoğraf Arşivi)

Resim 350- Maçka Kabristanı h. 1337 (S. D. Fotoğraf Arşivi)

Resim 351- Yahya Efendi Türbesi Hazîresi, h.1337 (S. D. Fotoğraf Arşivi)

Resim 352- Bülbül Deresi Kabristanı h. 1337 (S. D. Fotoğraf Arşivi)

Resim 352.a - Bülbül Deresi Kabristanı h. 1337 (S. D. Fotoğraf Arşivi)

Resim 353- Bülbül Deresi Kabristanı - h.1338 (F:S. Demirci)

Resim 354- Bülbül Deresi Kabristanı h. 1338 (S. D. Fotoğraf Arşivi)

Resim 355- Yahya Efendi Türbesi Hazîresi, h.1338 (S. D. Fotoğraf Arşivi)

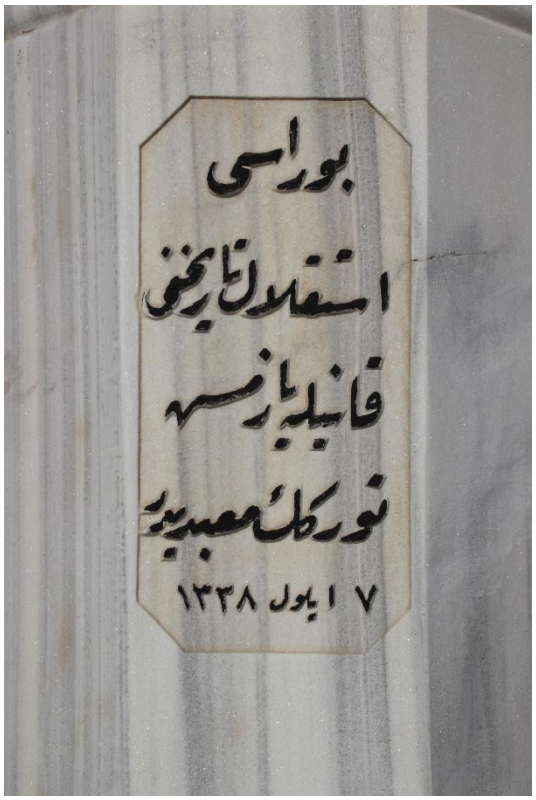

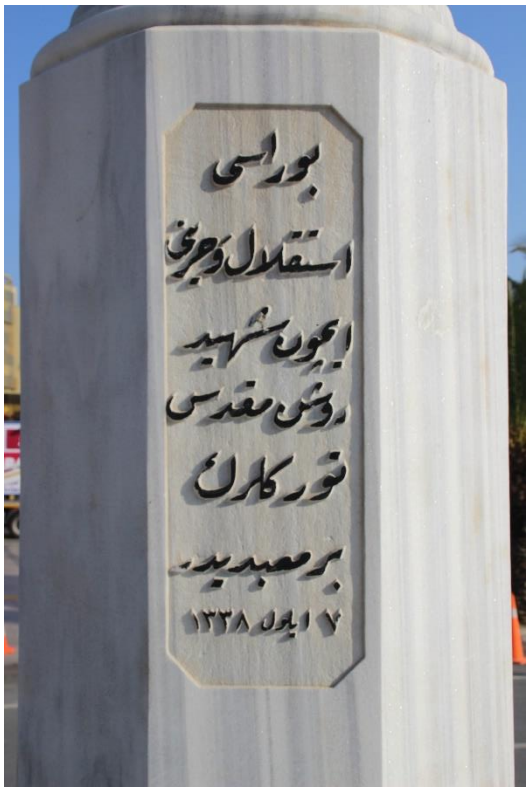

Resim 355.a.b- Yahya Efendi Türbesi Hazîresi, h.1338 (S. D. Fotoğraf Arşivi)

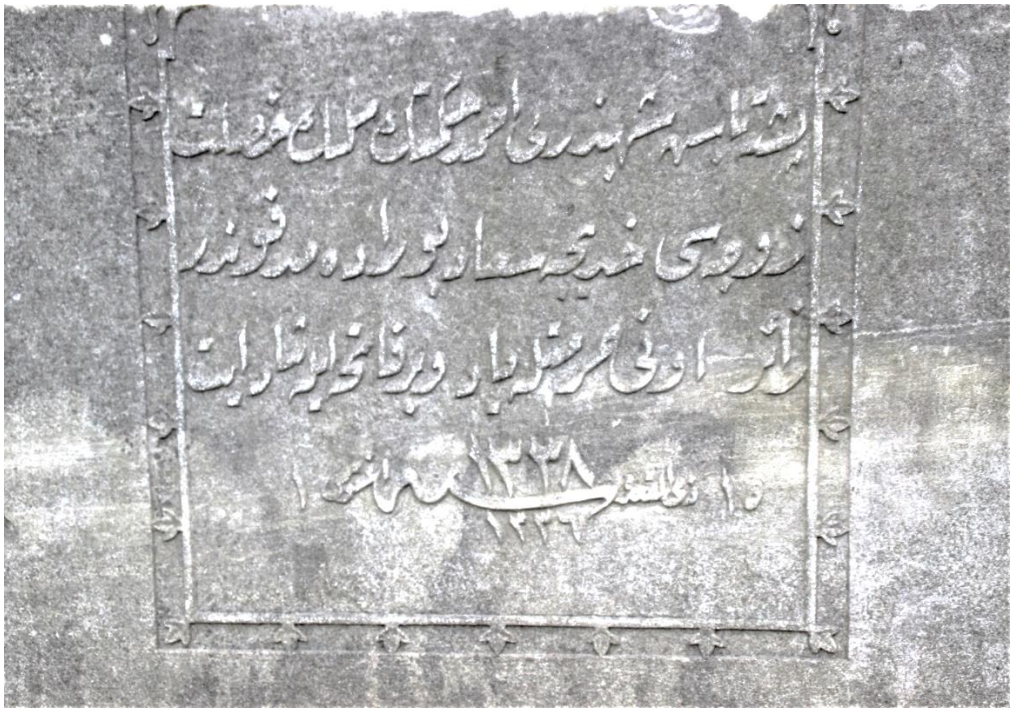

Resim 356– Şehitler Mabedi, Aydın/Merkez, 1922/1338 (S. D. Fotoğraf Arşivi)

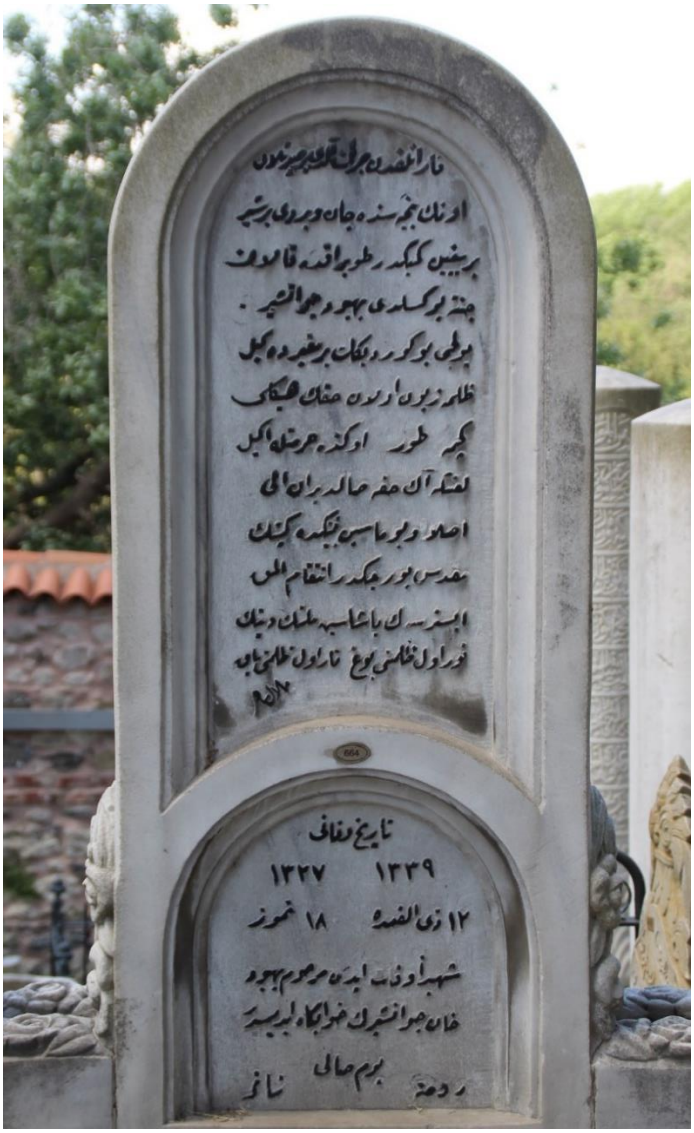
Resim 356.a.b– Şehitler Mabedi, Aydın/Merkez, detay

Resim 357- Maçka Kabristanı - h.1338 (S. D. Fotoğraf Arşivi)

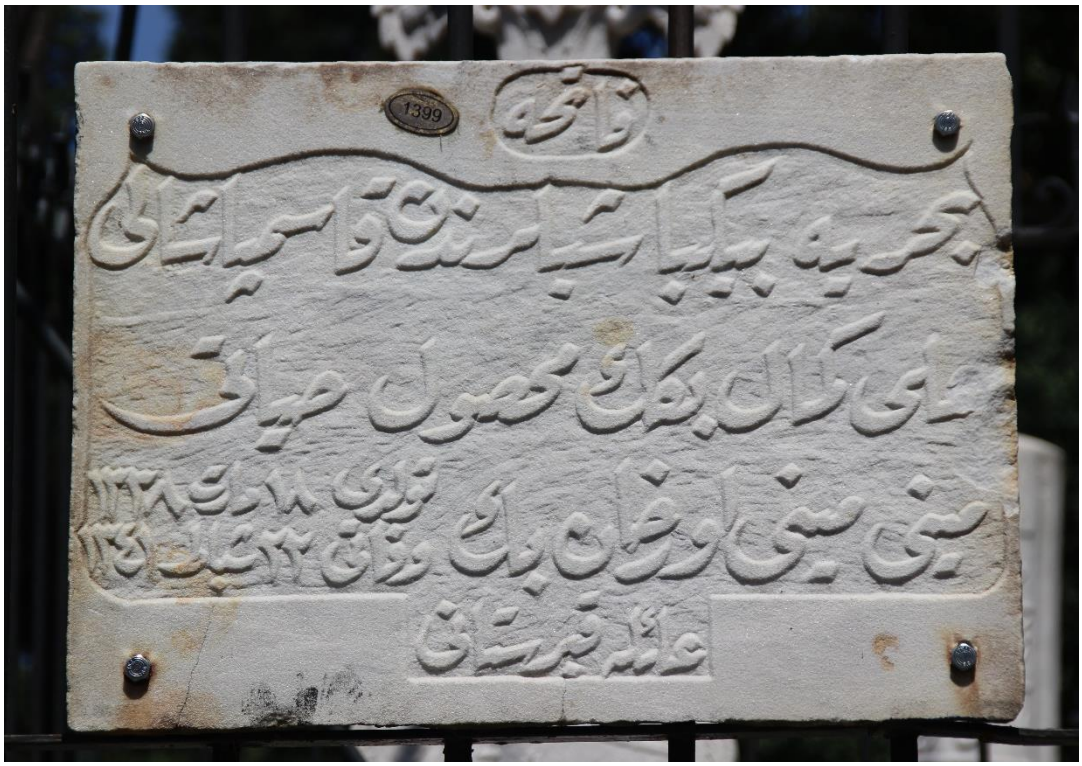
Resim 358- Bülbül Deresi Kabristanı 1339 (S. D. Fotoğraf Arşivi)

Resim 359- Yahya Efendi Türbesi Hazîresi, h.1339 (S. D. Fotoğraf Arşivi)

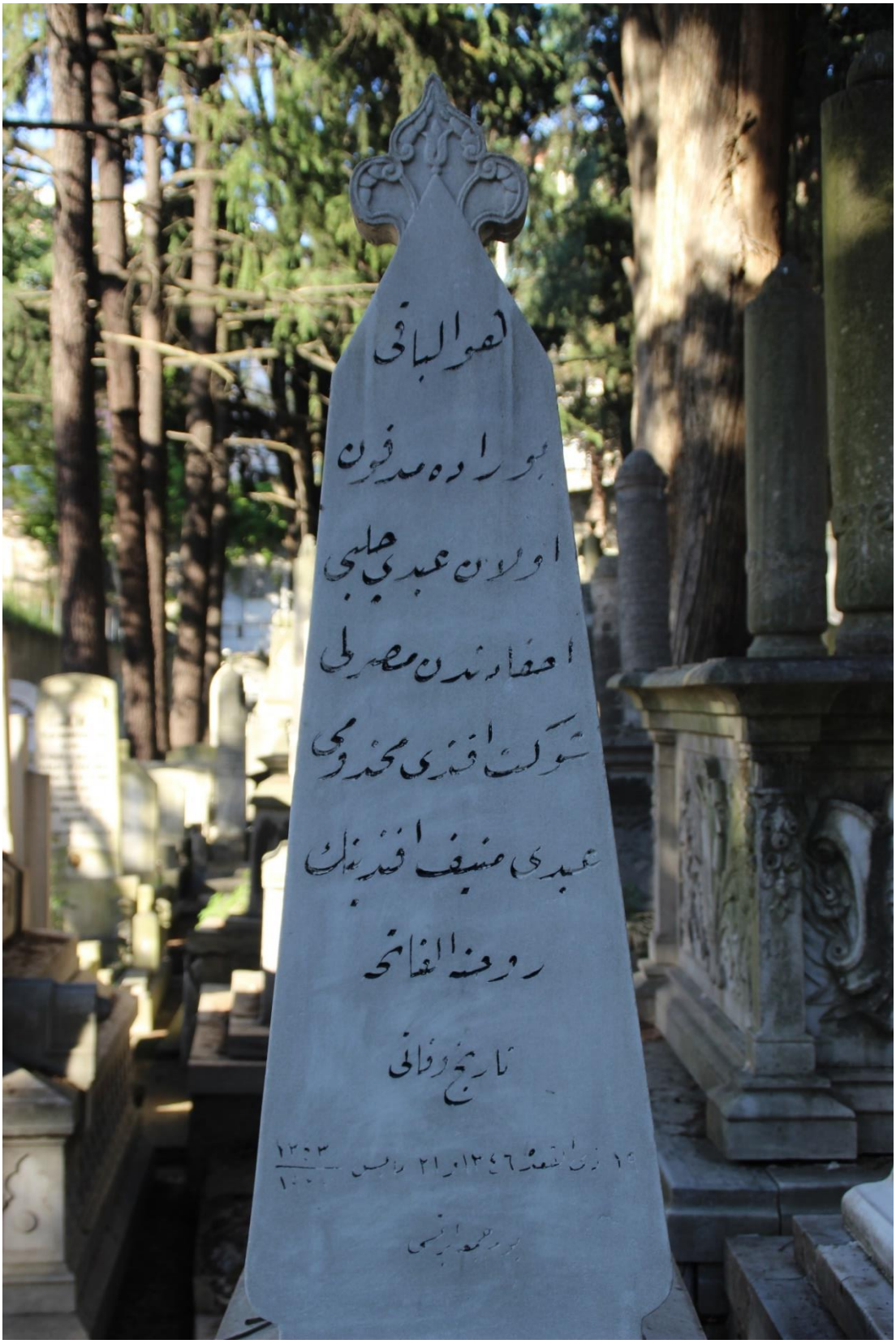
Resim 360- Zübeyde Hanım'ın h. 1340 yılında tamirine öncülük ettiği çeşmeye asılan kitâbe, Hat: Hâmid Aytaç (H.Subaşı, *Hâmid Aytaç* kitabı, s. 160)

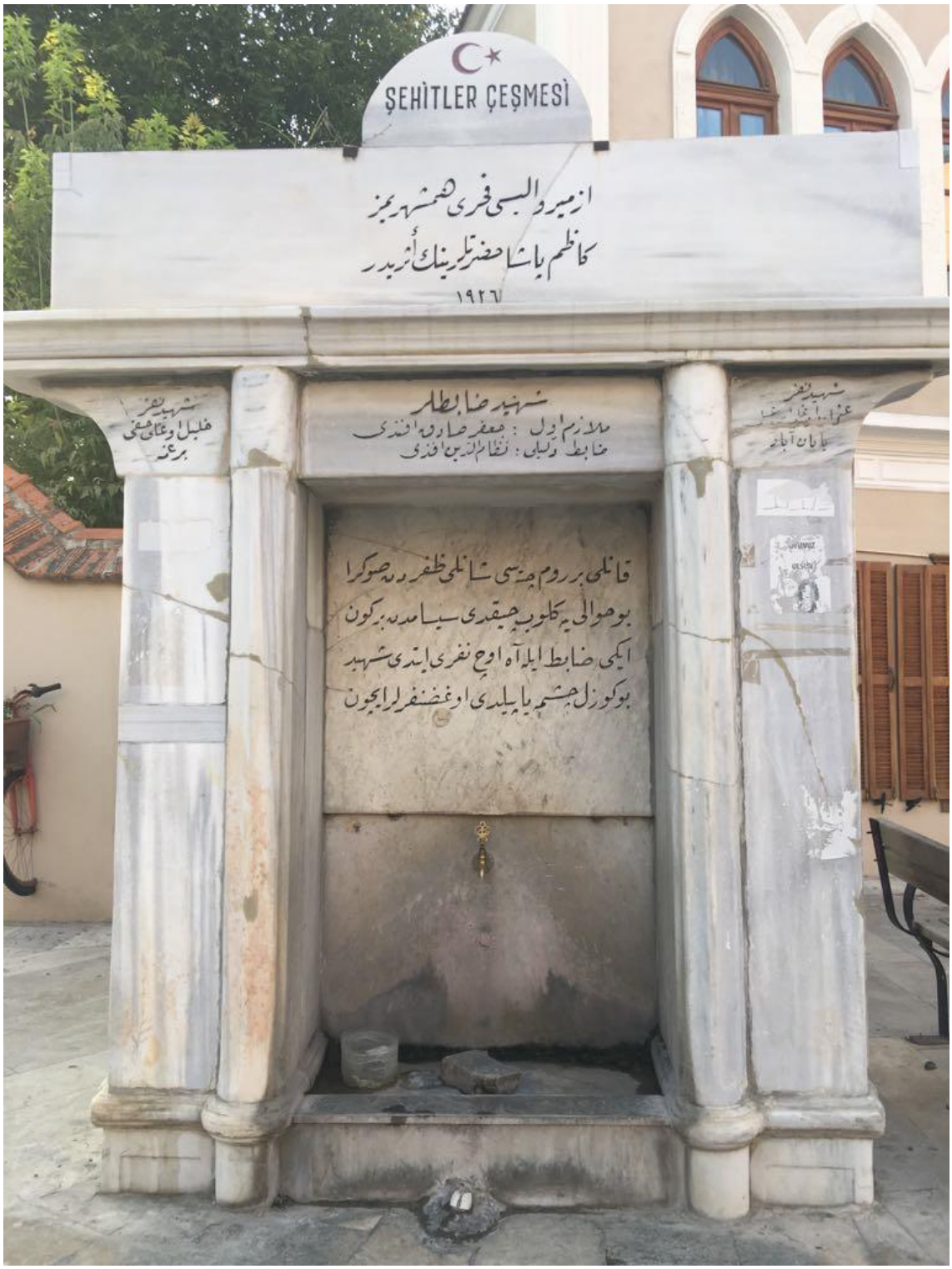
Resim 361- Yahya Efendi Türbesi Hazîresi, h.1341 (S. D. Fotoğraf Arşivi)

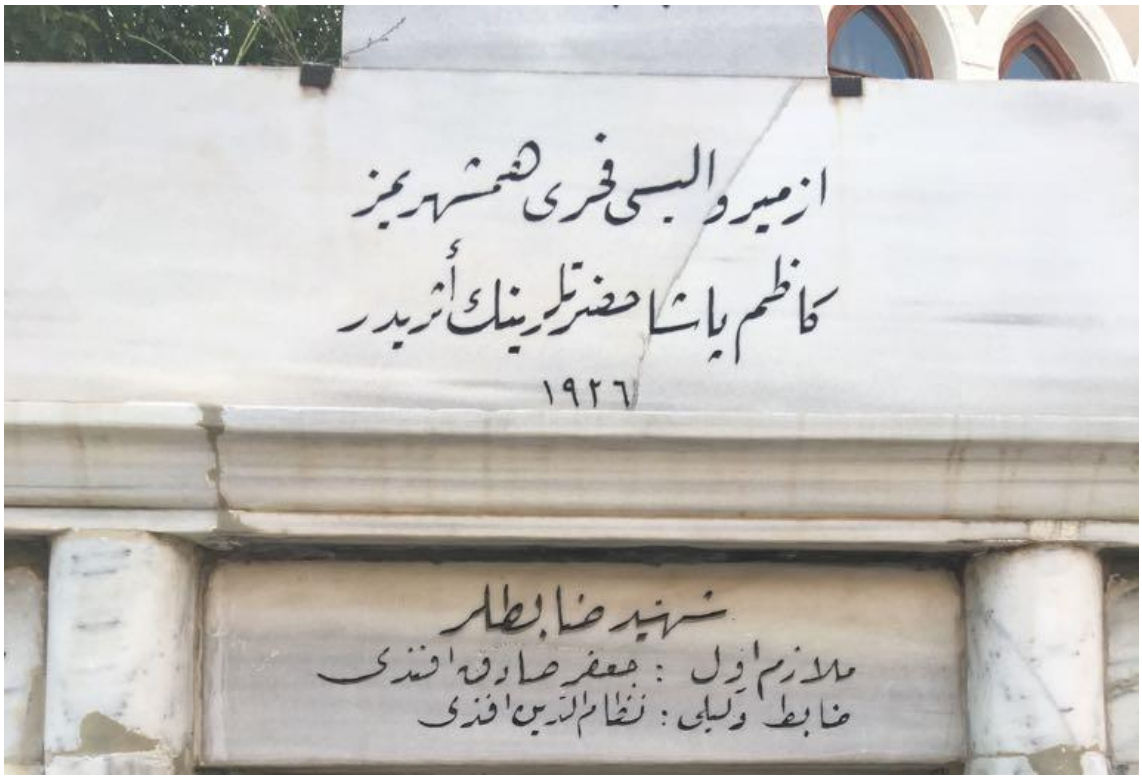
Resim 362- Bülbül Deresi Kabristanı h. 1342 (S. D. Fotoğraf Arşivi)

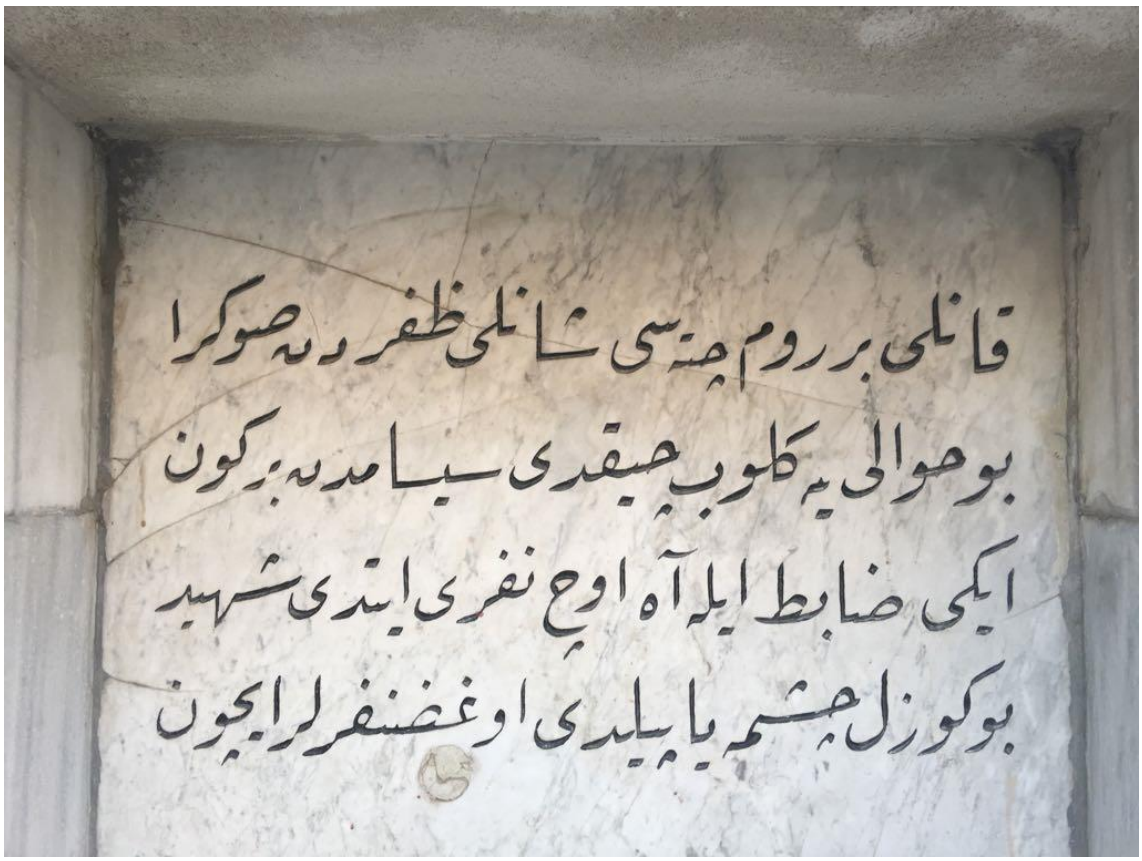
Resim 363- Bülbül Deresi Kabristanı h. 1343 (S. D. Fotoğraf Arşivi)

Resim 364- “Şehitler Çeşmesi” İzmir-Seferihisar, 1926 (F: Ali Toy)

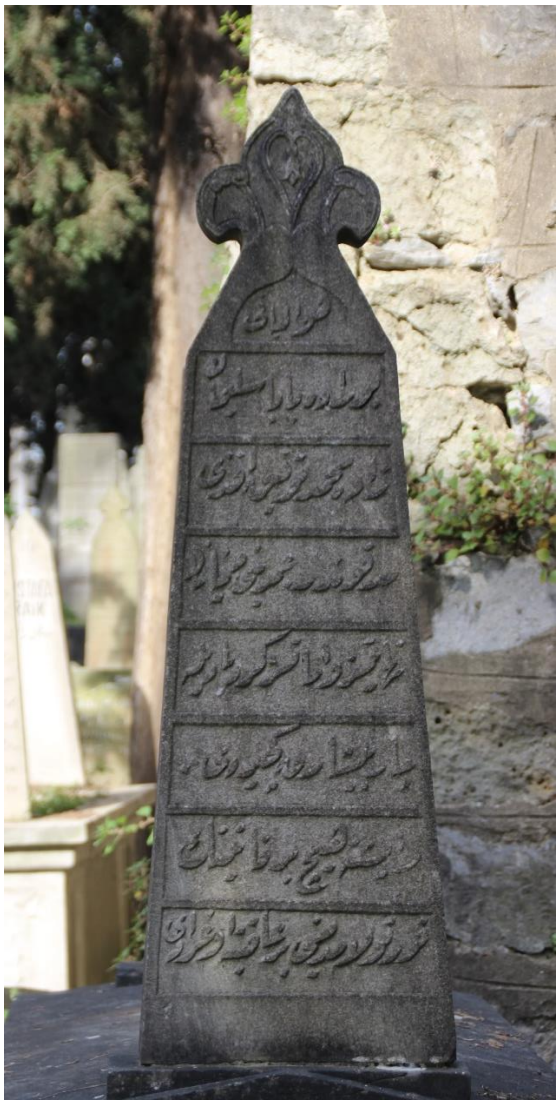
Resim 364.a- Detay çeşme üst kısım

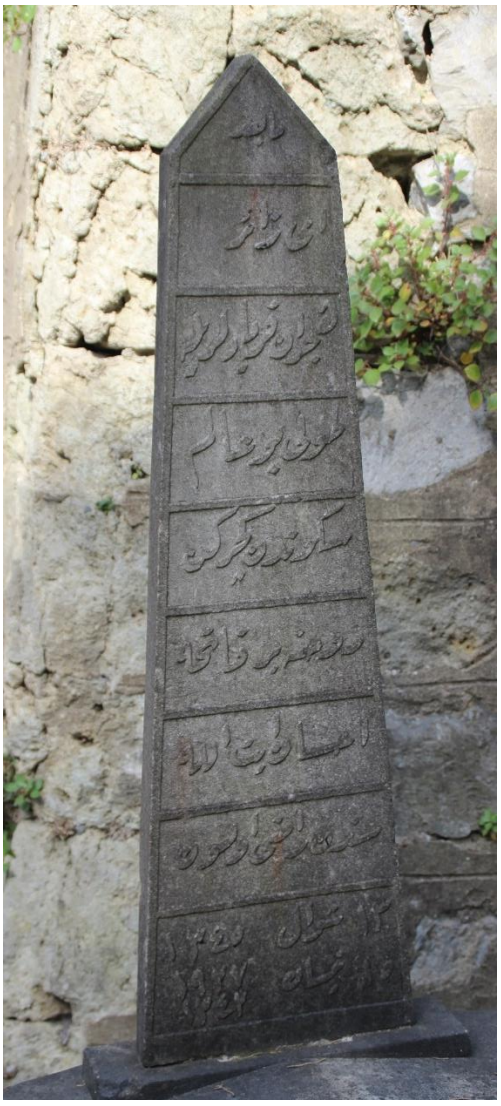

Resim 364.b- Detay çeşme orta iç kısım

Resim 364- Bülbül Deresi Kabristanı 1345/1927 (S. D. Fotoğraf Arşivi)

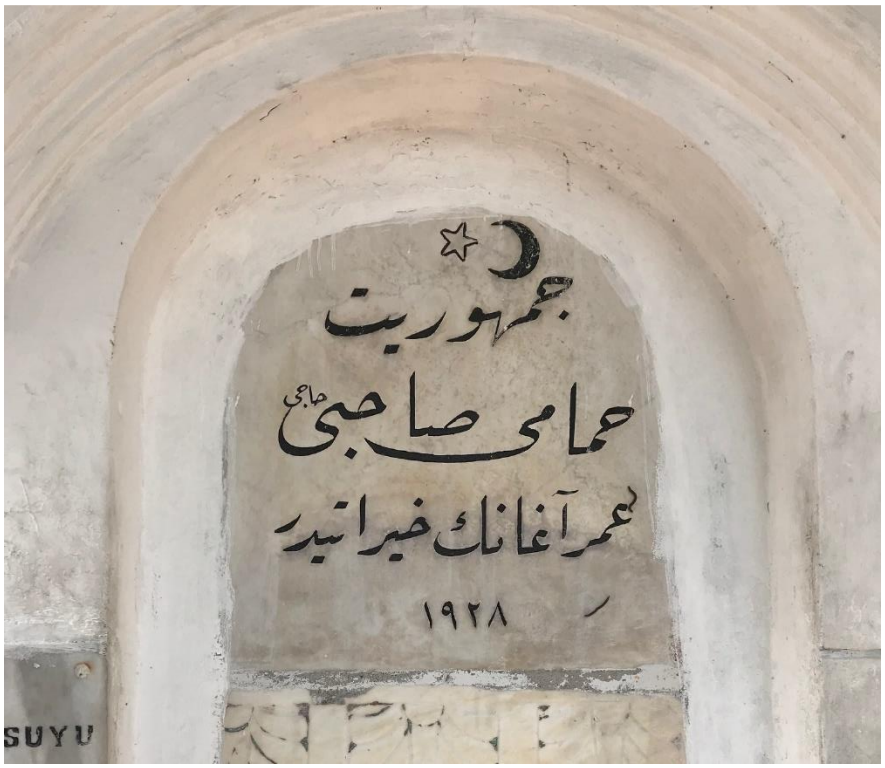
Resim 365. a, b Bülbül Deresi Kabristanı 1345/1927 (S. D. Fotoğraf Arşivi)

Resim 366- Bülbül Deresi Kabristanı 1927 (S. D. Fotoğraf Arşivi)

Resim 367- Bülbül Deresi Kabristanı h. 1346/1928 (S. D. Fotoğraf Arşivi)

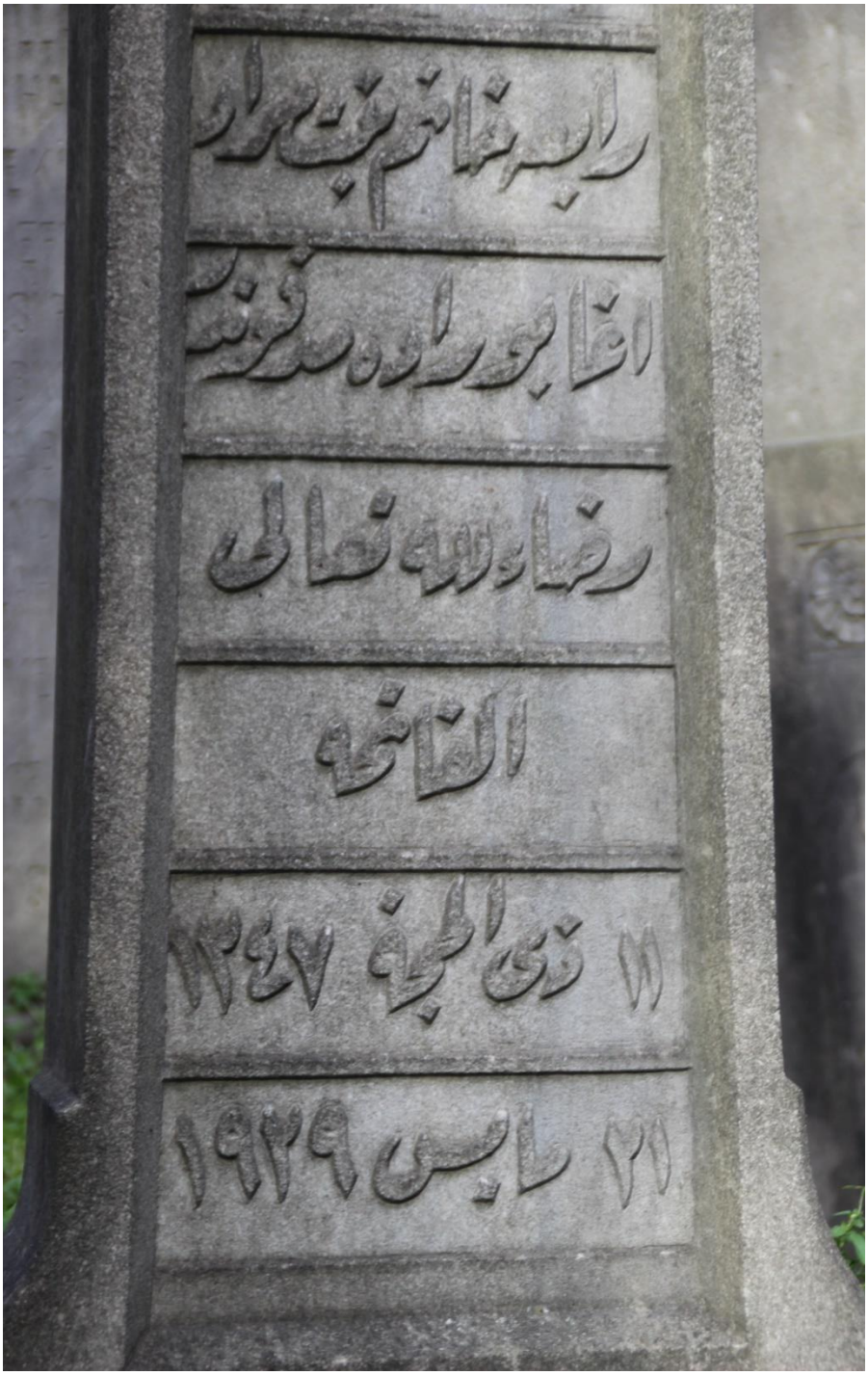
Resim 368- 1928 tarihli bir çeşme, Manisa (F: Ali Şükrü Çoruk)

Resim 369- Nuri Mehmet Paşa Camii avlusunda mezar taşı kitâbesi, Gaziantep (F: Ali Toy)

Resim 370- Bülbül Deresi Kabristanı 1347/1929 (S. D. Fotoğraf Arşivi)

Resim 370.a- Bülbül Deresi Kabristanı 1347/1929 (S. D. Fotoğraf Arşivi)

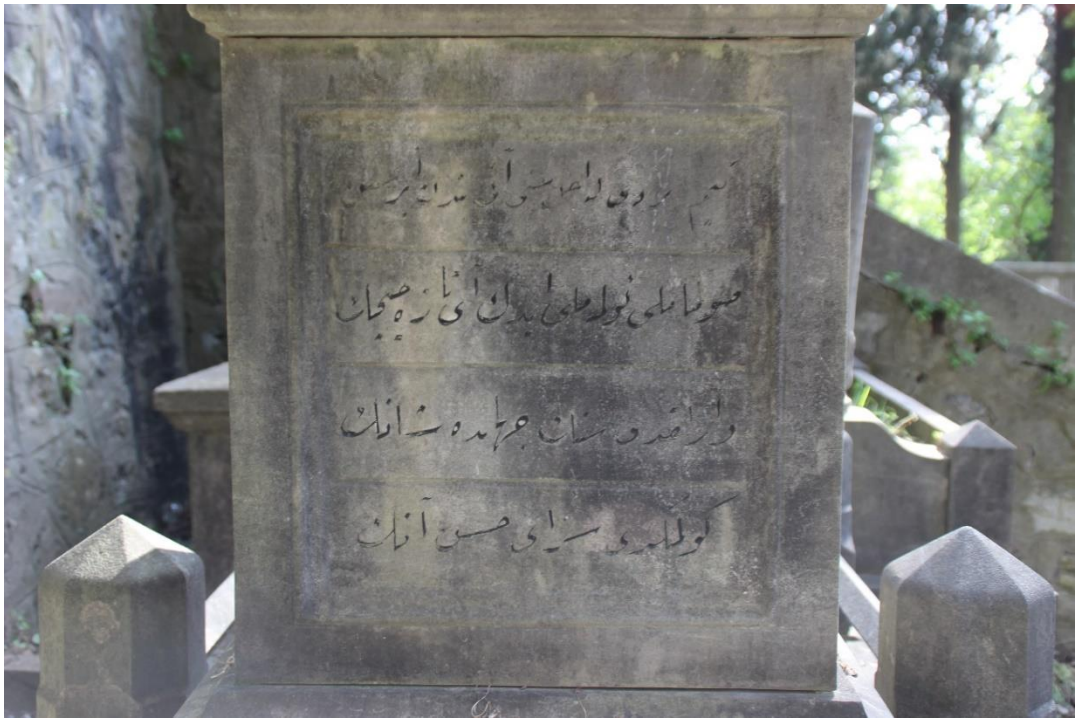
Resim 371- Bülbül Deresi Kabristanı 1348/1929 (S. D. Fotoğraf Arşivi)

Resim 372- Bülbül Deresi Kabristanı 1930 (S. D. Fotoğraf Arşivi)

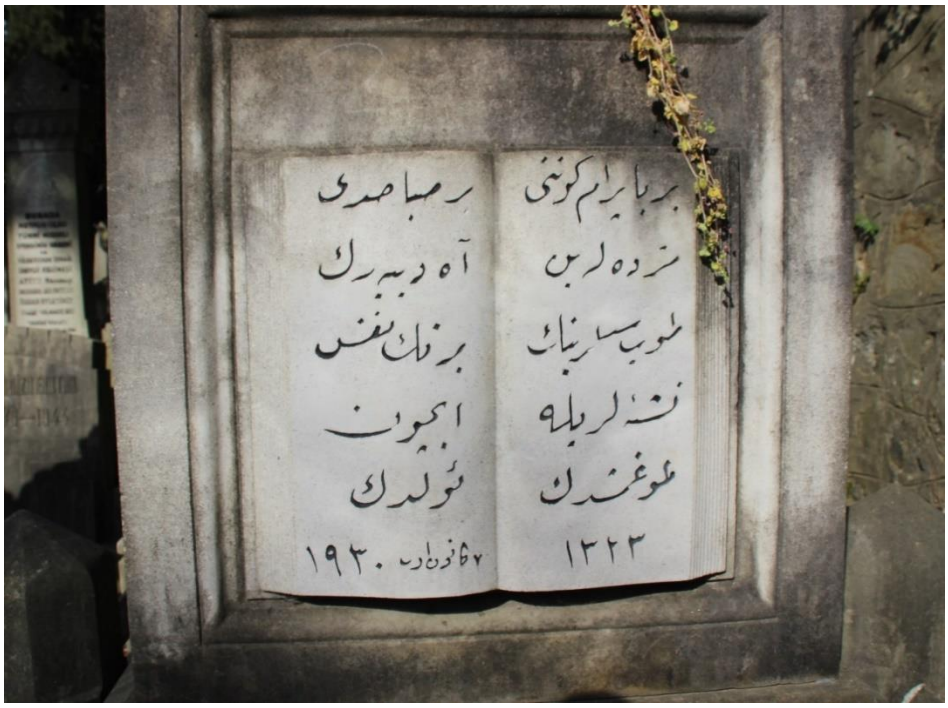
Resim 372.a- Bülbül Deresi Kabristanı 1930 (S. D. Fotoğraf Arşivi)

Resim 372.b- Bülbül Deresi Kabristanı 1930 (S. D. Fotoğraf Arşivi)

Resim 372.c- Bülbül Deresi Kabristanı 1930 (S. D. Fotoğraf Arşivi)

Resim 372.d- Bülbül Deresi Kabristanı 1930 (S. D. Fotoğraf Arşivi)

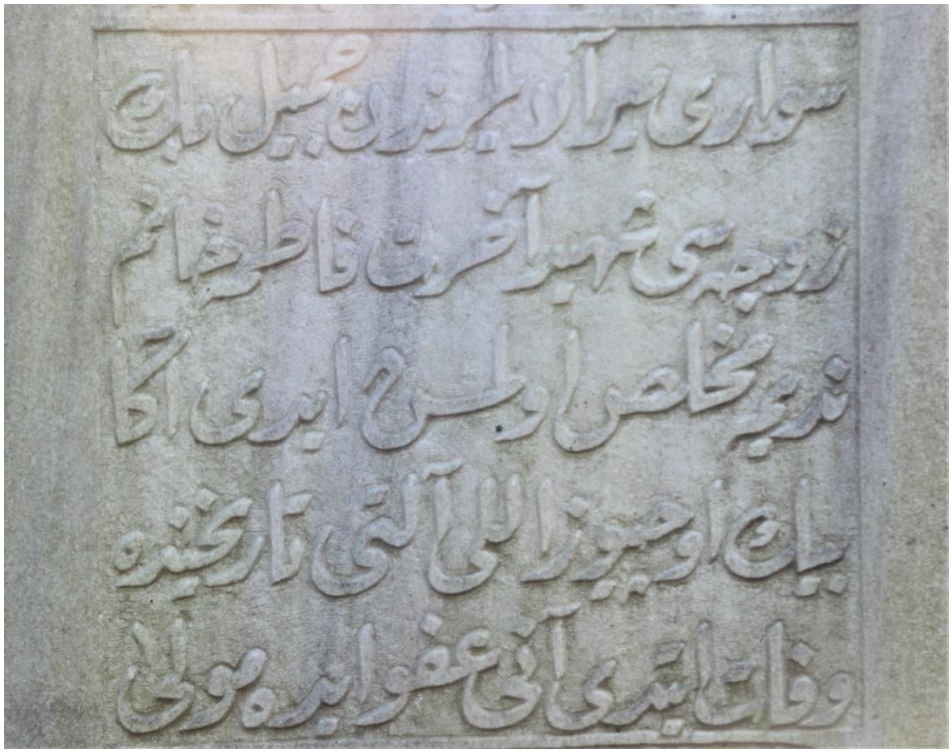

Resim 373- Yahya Efendi Türbesi Hazîresi, h.1350 (S. D. Fotoğraf Arşivi)

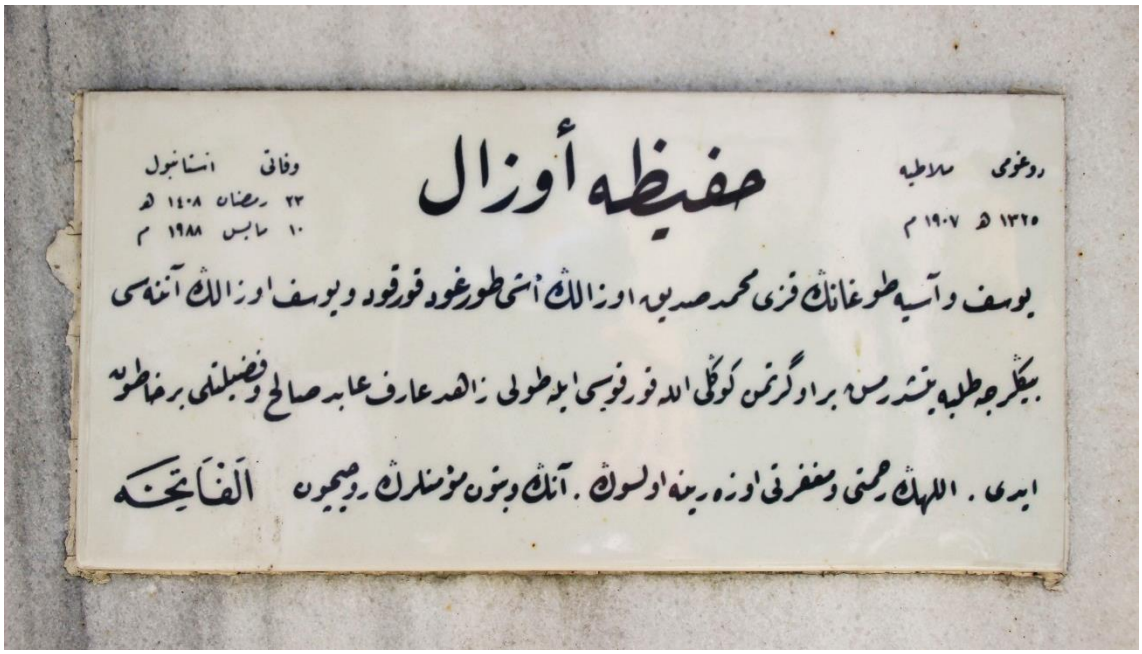

Resim 374- Yahya Efendi Türbesi Hazîresi Celî Sülüs ve Celî Rık'a Kitabe, h.1356 Hat: Kâmil Akdik

(S. D. Fotoğraf Arşivi)

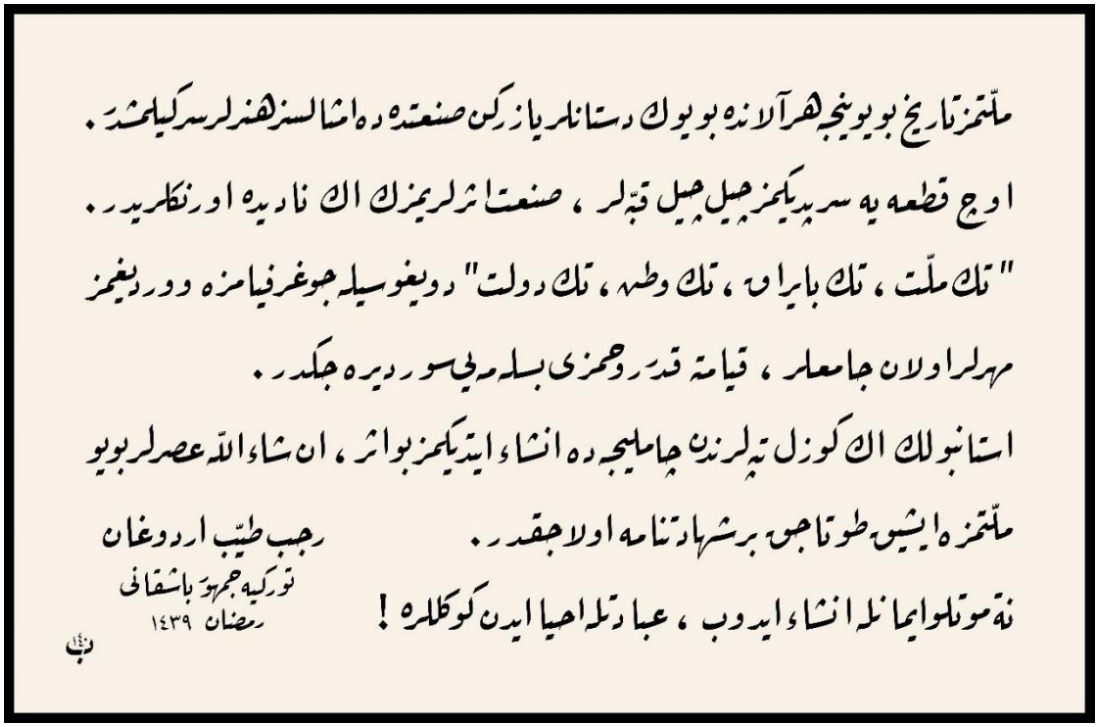
Resim 374.a. Celî Rık’a Kısmı, Hat: Kâmil Akdik

Resim 375– Süleymaniye Camii Hazîresinde Hafize Özal’ın kabri, 1988 (S. D. Fotoğraf Arşivi)

Resim 376- Çamlıca Camii, Celî Rık'a Kitâbe 2018/1439 Hat: Davud Bektaş (S.D. Fotoğraf Arşivi)

Resim 376.a- Çamlıca Camii, Celî Rık'a Kitâbe (dijitali) 2018/1439 Hat: Davud Bektaş
(Davud Bektaş Arşivi)

Resim 377- İsa Bey Camii avlusu İzmir-Selçuk (F: Ali Toy)

Resim 378- Üsküdar Mihrimah Sultan Camii Hazîresi (S. D. Fotoğraf Arşivi)

Resim 379- Yahya Efendi Türbesi Hazîresi, (S. D. Fotoğraf Arşivi)

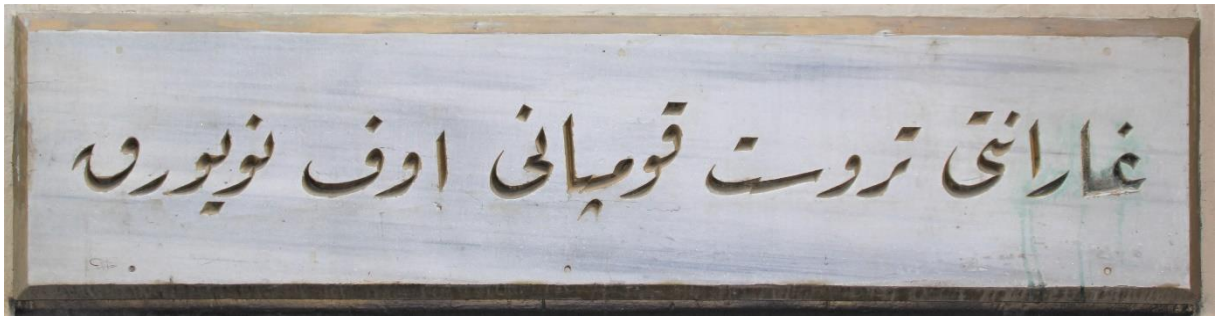
Resim 380- Maçka Kabristanı (S. D. Fotoğraf Arşivi)

Resim 381- Bülbül Deresi Kabristanı (S. D. Fotoğraf Arşivi)

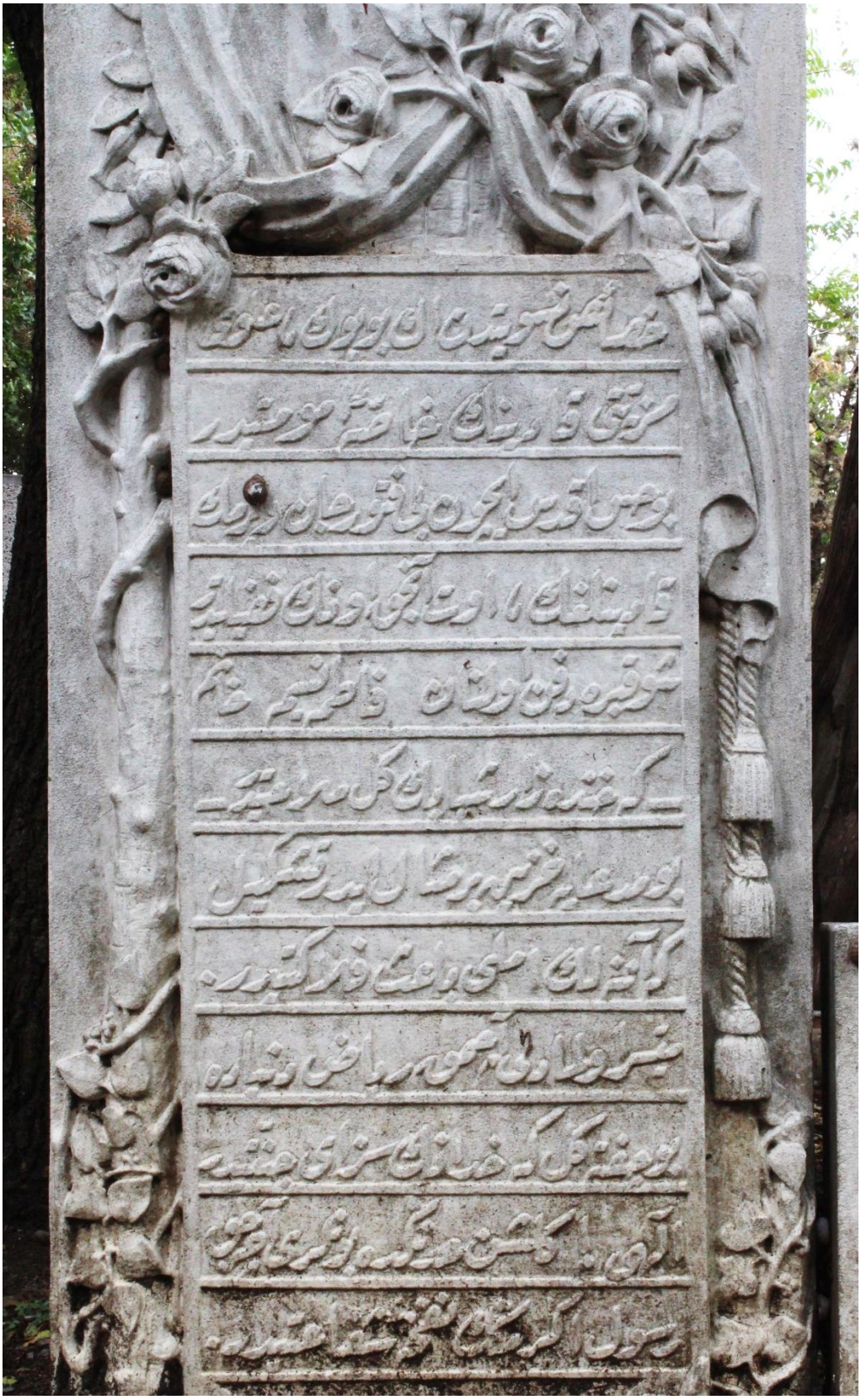
Resim 382- Şeyh Mustafa Devâtî Türbe Kapısı Kitâbesi (S.D. Fotoğraf Arşivi)

Resim 383- Karaköy Sirkeci Ptt Binası “Guaranty Trust Company of New York” Hat: Hâmid Aytaç (S. D. Fotoğraf Arşivi)

Resim 383.a- İmza detay “Hâmid”

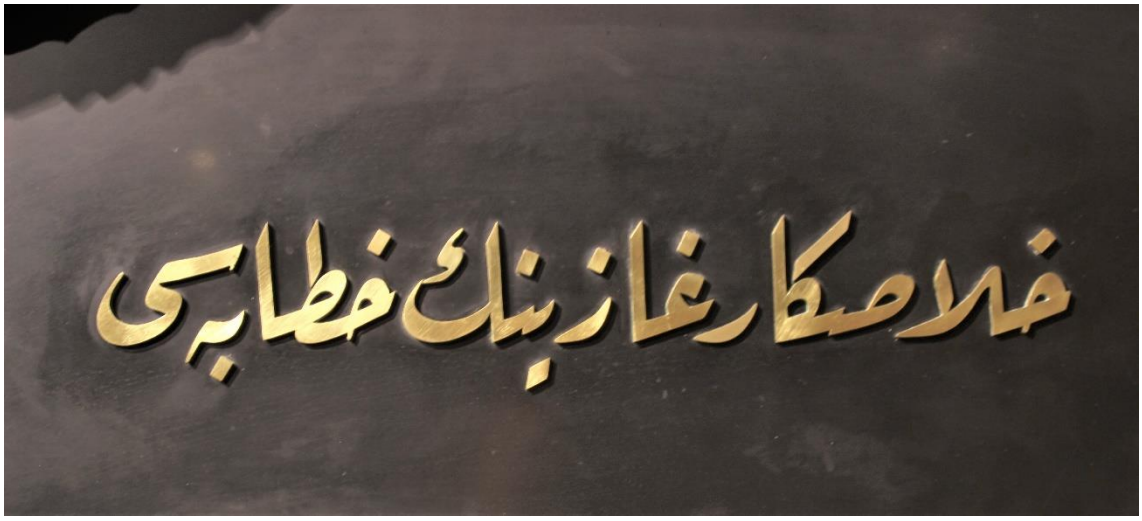

Resim 384- Eyüp Sultan Hazîresi (F: Ayşegül Şengöz)

Resim 385-Atatürk Müzesi “Halaskargazinin Hitâbesi” 1927, Hat: Mehmed Hamdi Bey

(S.D. Fotoğraf Arşivi)

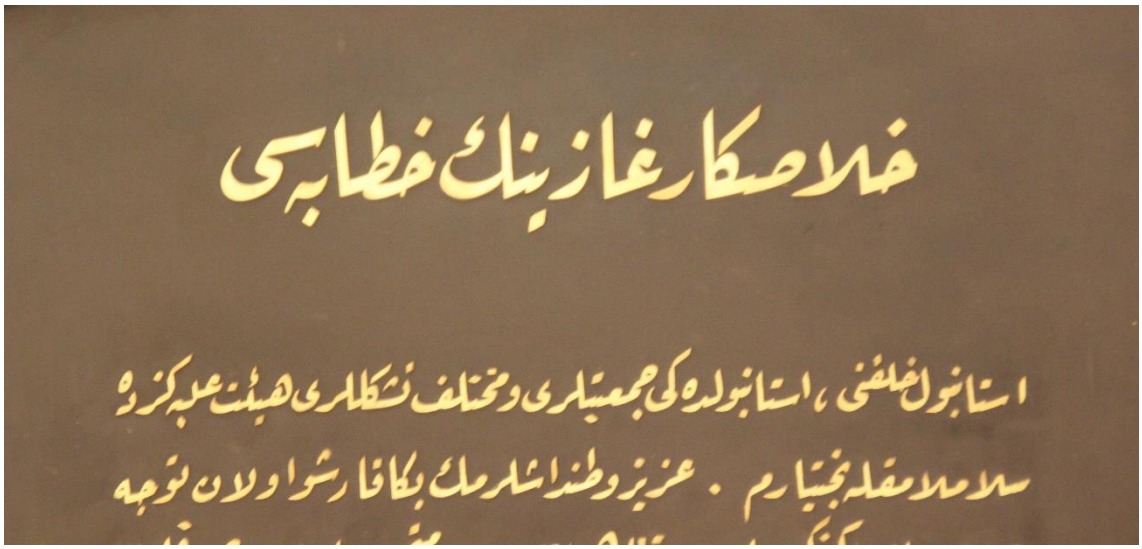
Resim 385.a- “Halaskârgazinin Hitâbesi” Hat: Mehmed Hamdi Bey (S.D. Fotoğraf Arşivi)

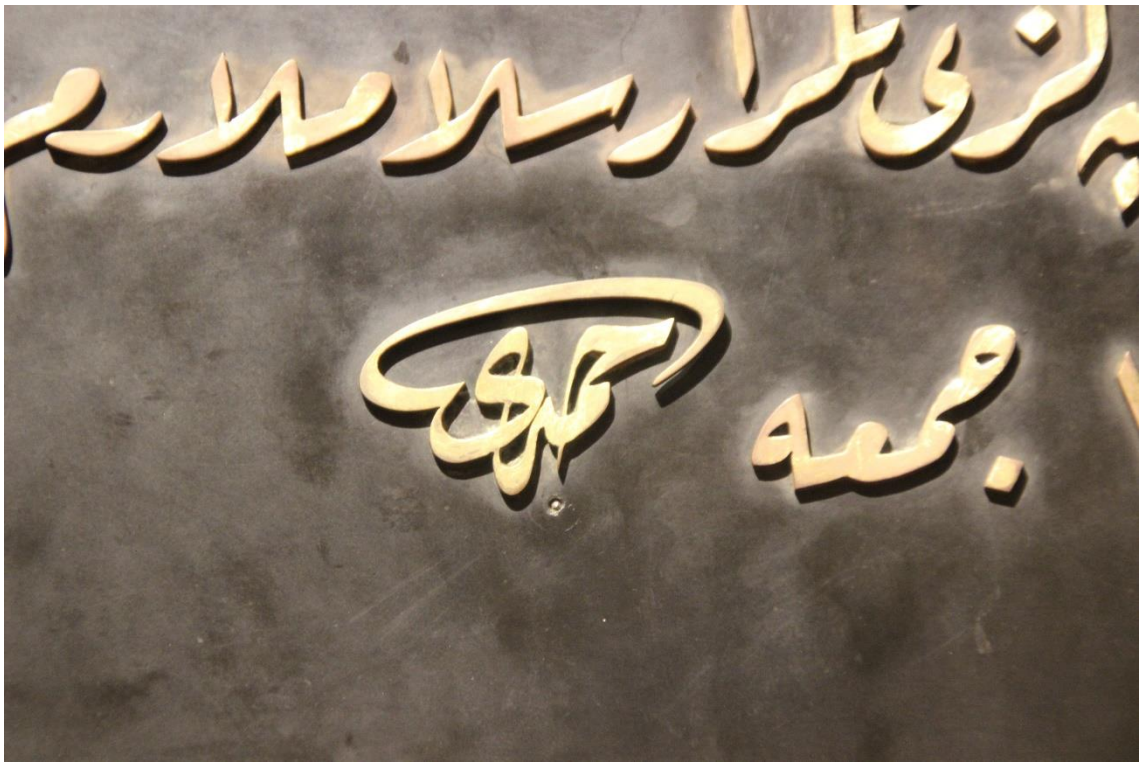
Resim 385.b- “Halaskârgazinin Hitâbesi” Sağ kısım detay, (S.D. Fotoğraf Arşivi

Resim 385.c- “Halaskârgazinin Hitâbesi” Sol kısım detay, (S.D. Fotoğraf Arşivi)

Resim 385.d- “Halaskârgazinin Hitâbesi” detay, (S.D. Fotoğraf Arşivi

Resim 385.e- imza: “Hamdî” (S.D. Fotoğraf Arşivi

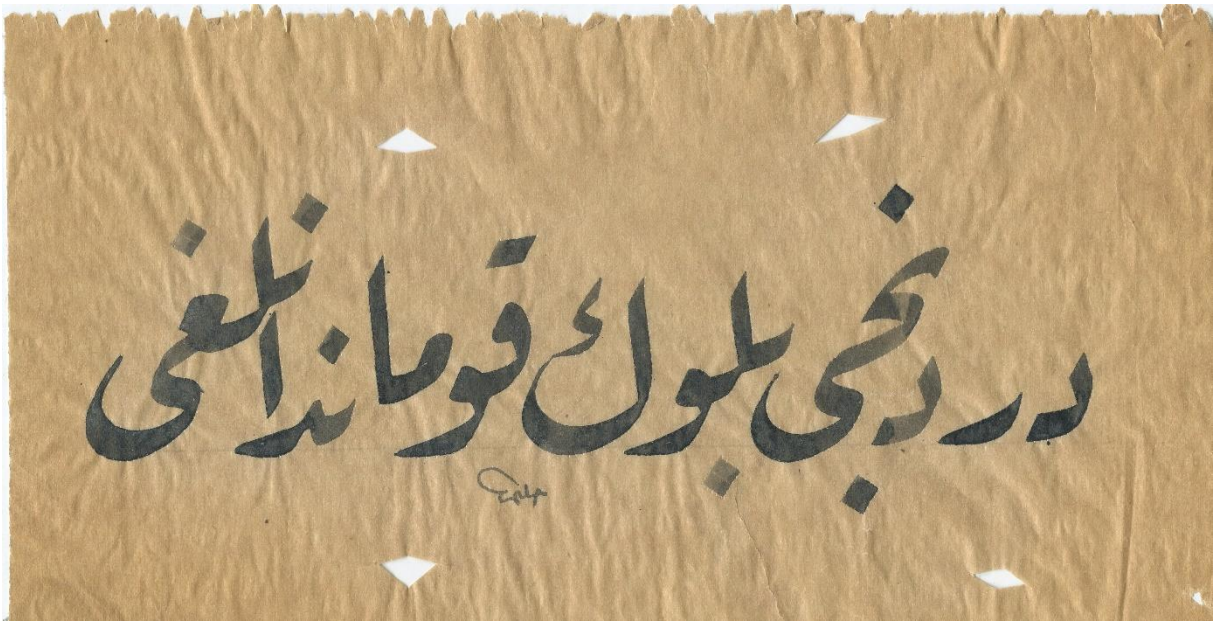

Resim 386- Atatürk Müzesi "Gazi Mustafa Kemal Paşa" h. 1335, (S.D. Fotoğraf Arşivi)

Resim 387- "Gençliğe Hitabe" Atatürk Müzesi, 1927 (S.D. Fotoğraf Arşivi)

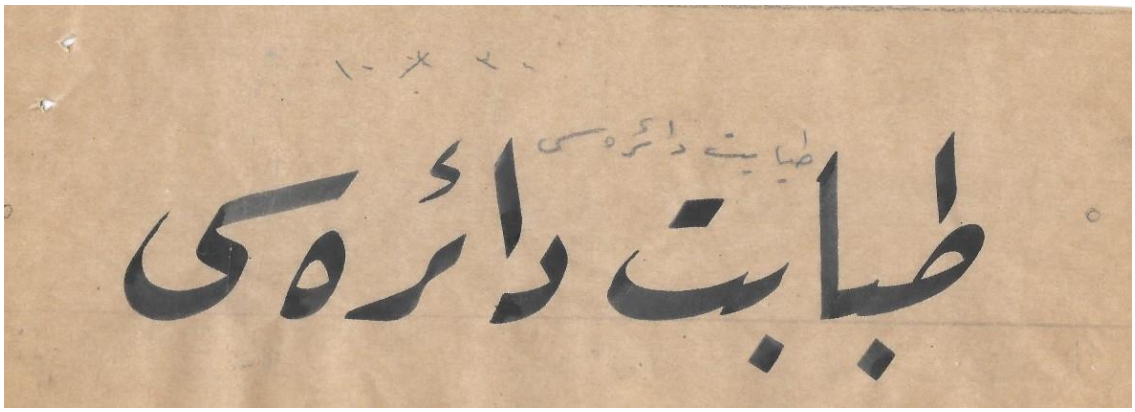
9. Tabelâ, Reklam ve Afişler

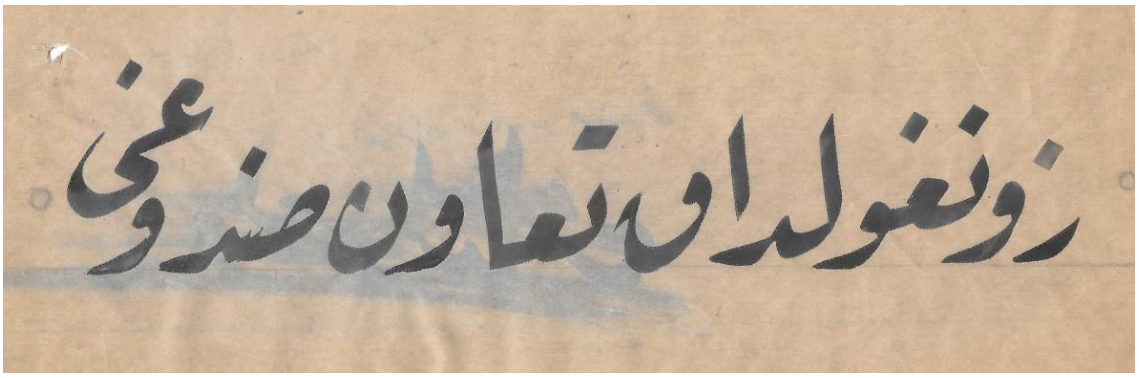
Resim 388- "Dördüncü Bölük Kumandanlığı" celî rık'a iğneli kalıp, Hat: M. Halim Özyazıcı
(Süleyman Berk Arşivi)

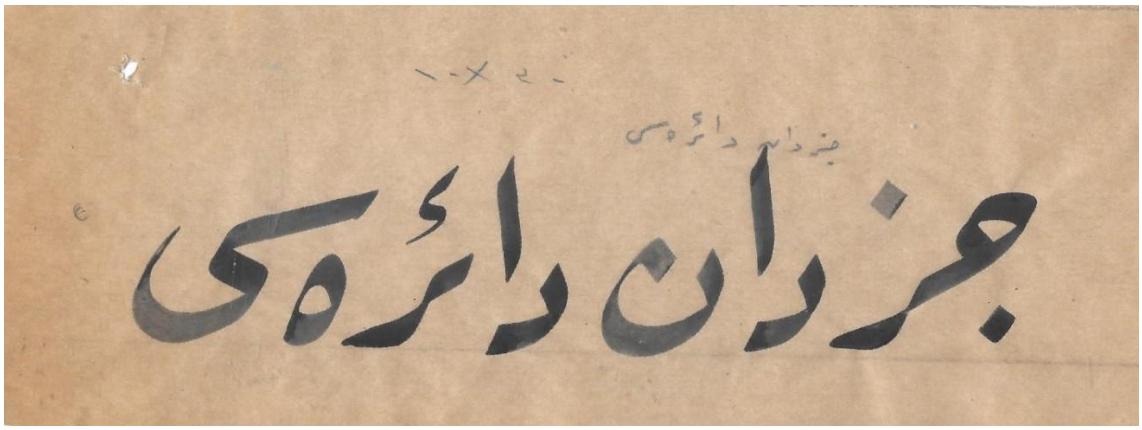
Resim 389- "İdâre ve Hesap Memurluğu – Bayezıd Kaza Memurluğu" celî rık'a iğneli kalıp,
Hat: M. Halim Özyazıcı, (Süleyman Berk Arşivi)

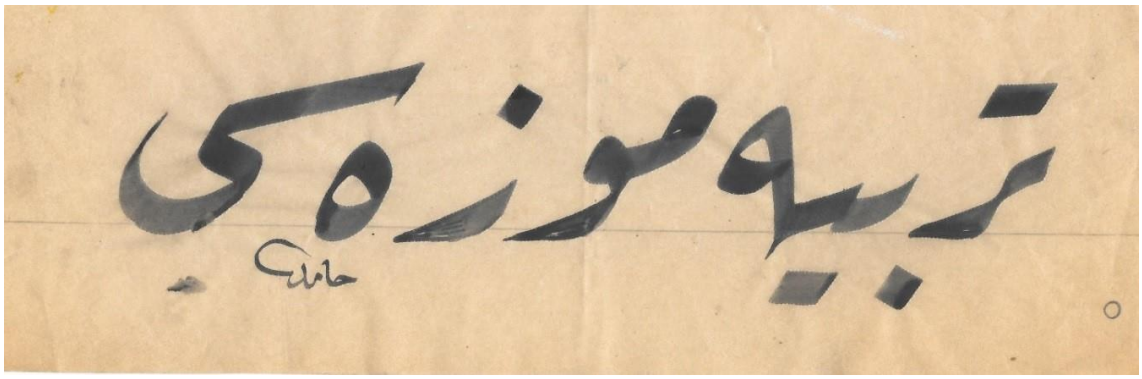
Resim 390- “Tabâbet Dâiresi” celî rık’a iğneli kalıp, Hat: Hâmid Aytaç, (İsmail Yazıcı Arşivi)

Resim 391-“Zonguldak Teâvin Sandığı” celî rık’a iğneli kalıp, Hat: Hâmid Aytaç,
(İsmail Yazıcı Arşivi)

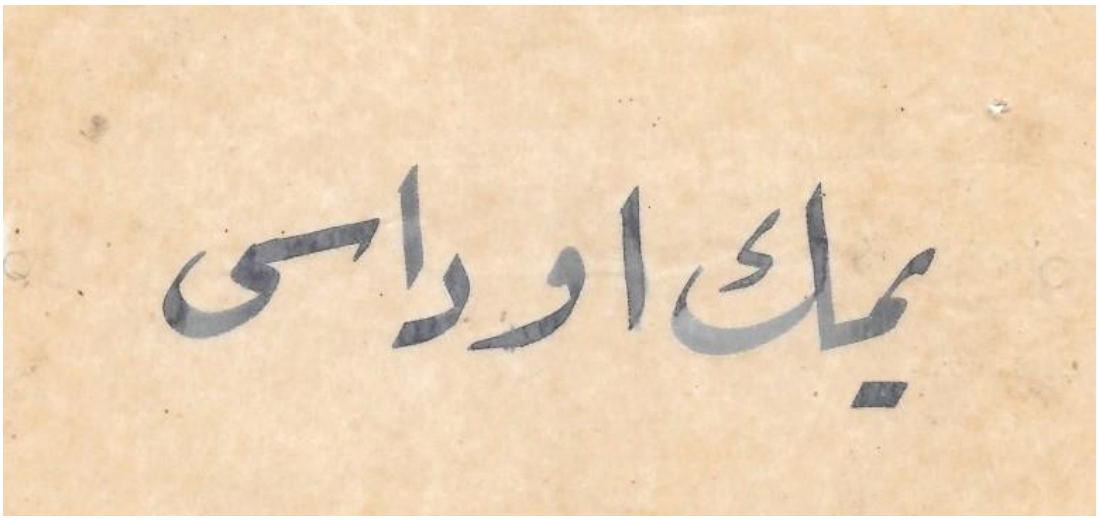
Resim 392- “Cüzdân Dairesi” celî rık’a iğneli kalıp, Hat: Hâmid Aytaç, (İsmail Yazıcı Arşivi)

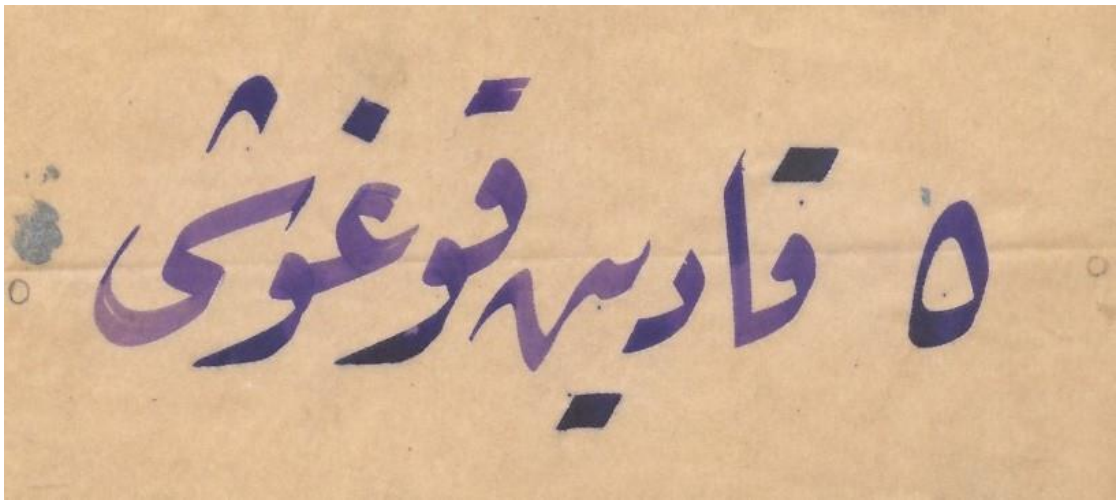
Resim 393- “Terbiye Müzesi” celî rık’a iğneli kalıp, Hat: Hâmid Aytaç, (İsmail Yazıcı Arşivi)

Resim 394- “Ana Sınıfı 1” celî rık’a iğneli kalıp, Hat: Hâmid Aytaç, (İsmail Yazıcı Arşivi)

Resim 395- “Yemek Odası” celî rık’a iğneli kalıp, Hat: Hâmid Aytaç, (İsmail Yazıcı Arşivi)

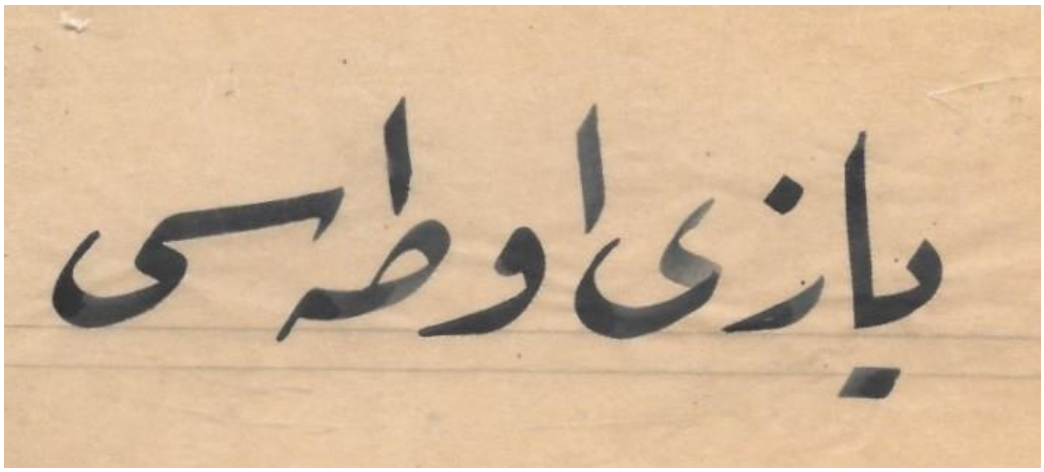
Resim 396– “5-Kadın Koğuşu” celî rık’a iğneli kalıp, Hat: Hâmid Aytaç, (İsmail Yazıcı Arşivi)

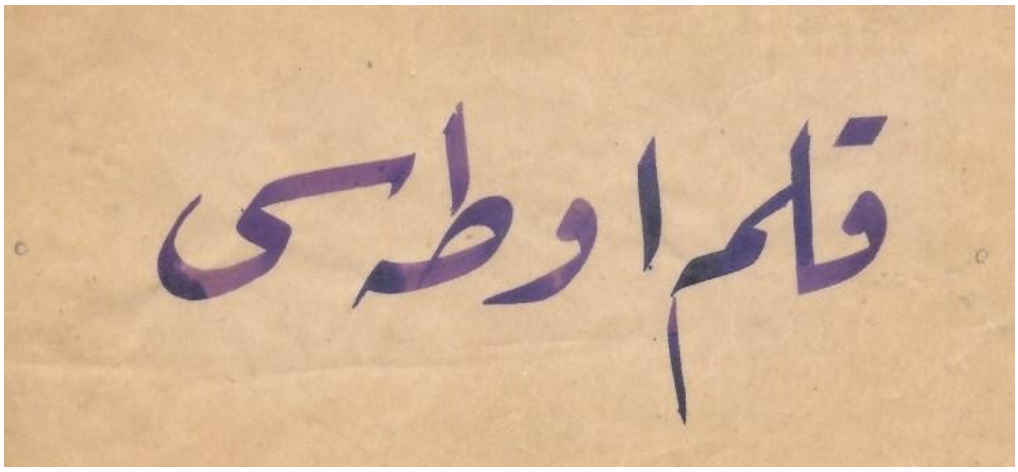
Resim 397– “Beşinci Sınıf” celî rık’a iğneli kalıp, Hat: Hâmid Aytaç, (İsmail Yazıcı Arşivi)

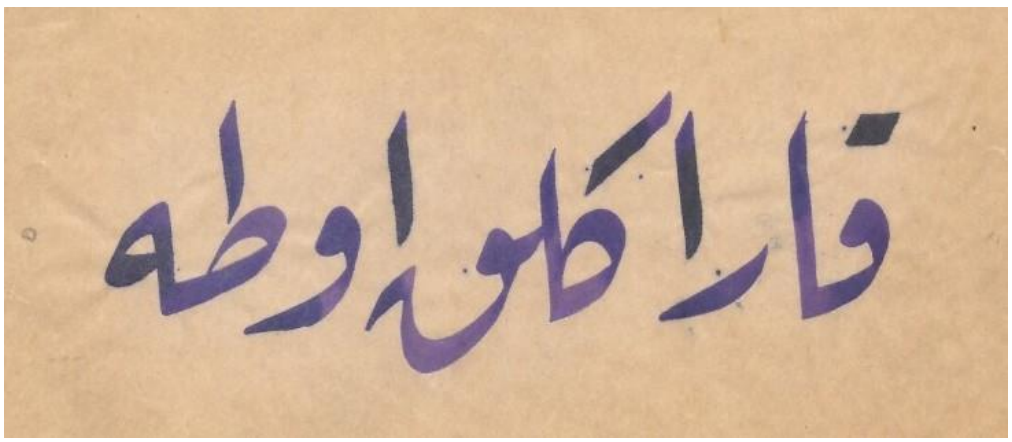
Resim 398– “Ruhiyyât Laboratuvarı” celî rık’a iğneli kalıp, Hat: Hâmid Aytaç, (İsmail Yazıcı Arşivi)

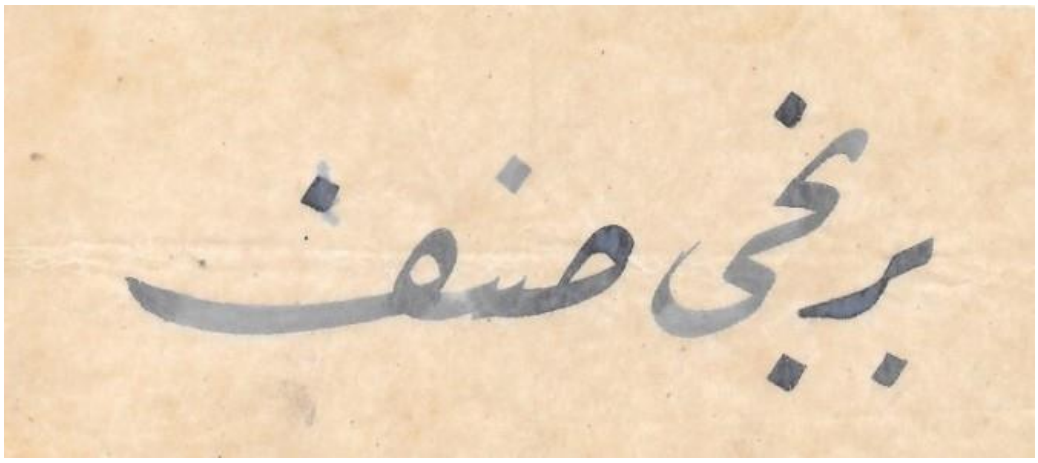
Resim 399– “Yazı Odası” celî rık’a iğneli kalıp, Hat: Hâmid Aytaç, (İsmail Yazıcı Arşivi)

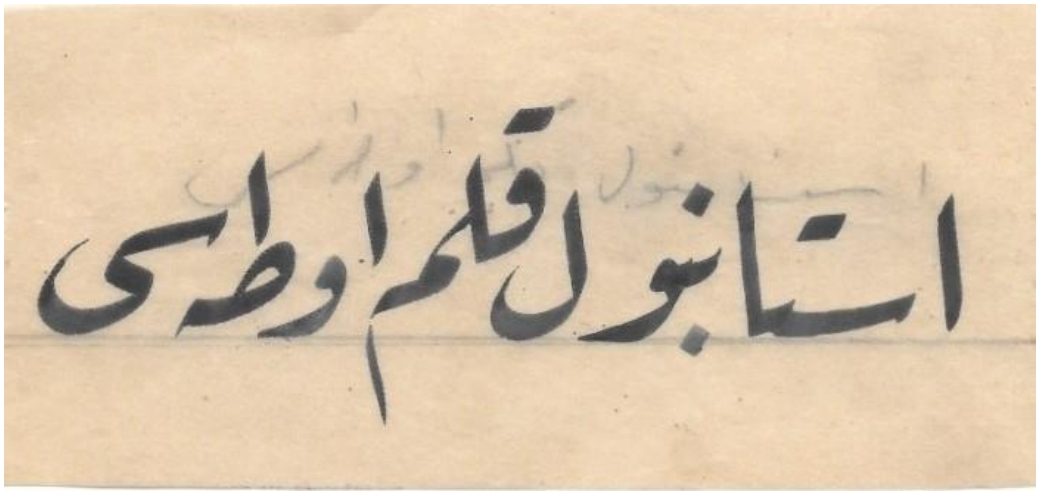
Resim 400– “Kalem Odası” celî rık’a iğneli kalıp, Hat: Hâmid Aytaç, (İsmail Yazıcı Arşivi)

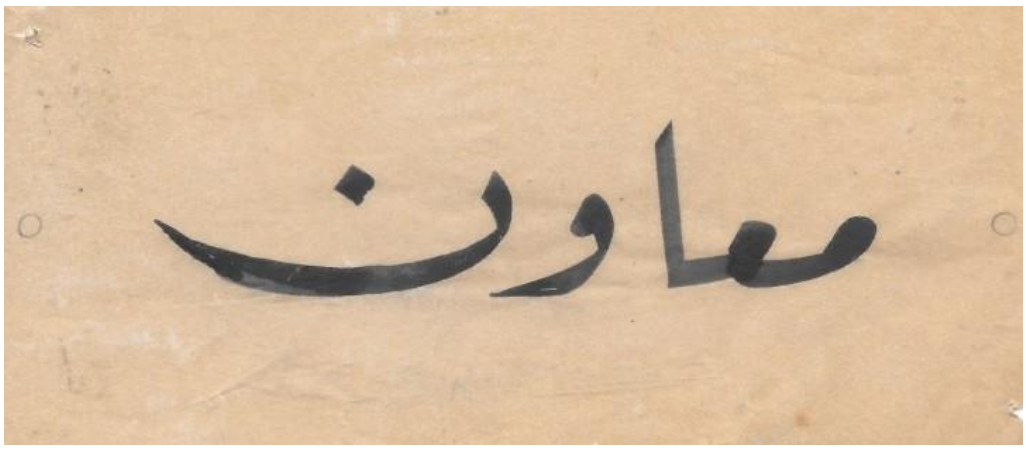
Resim 401– “Karanlık Oda” celî rık’a iğneli kalıp, Hat: Hâmid Aytaç, (İsmail Yazıcı Arşivi)

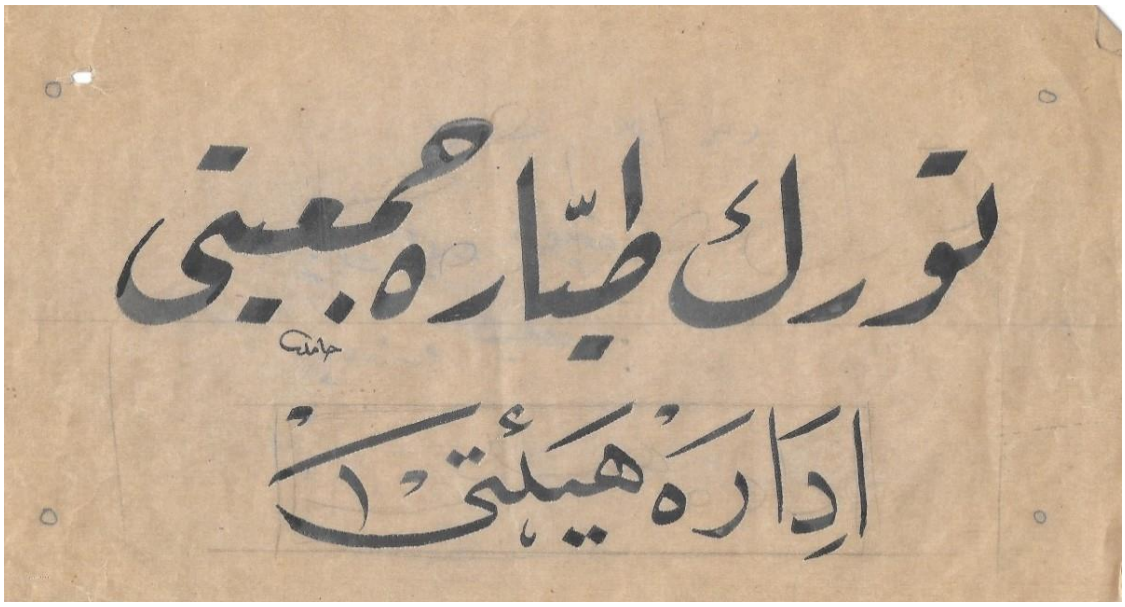
Resim 402– “Birinci Sınıf” celî rık’a iğneli kalıp, Hat: Hâmid Aytaç, (İsmail Yazıcı Arşivi)

Resim 403– “İstanbul Kalem Odası” celî rık’a iğneli kalıp, Hat: Hâmid Aytaç, (İsmail Yazıcı Arşivi)

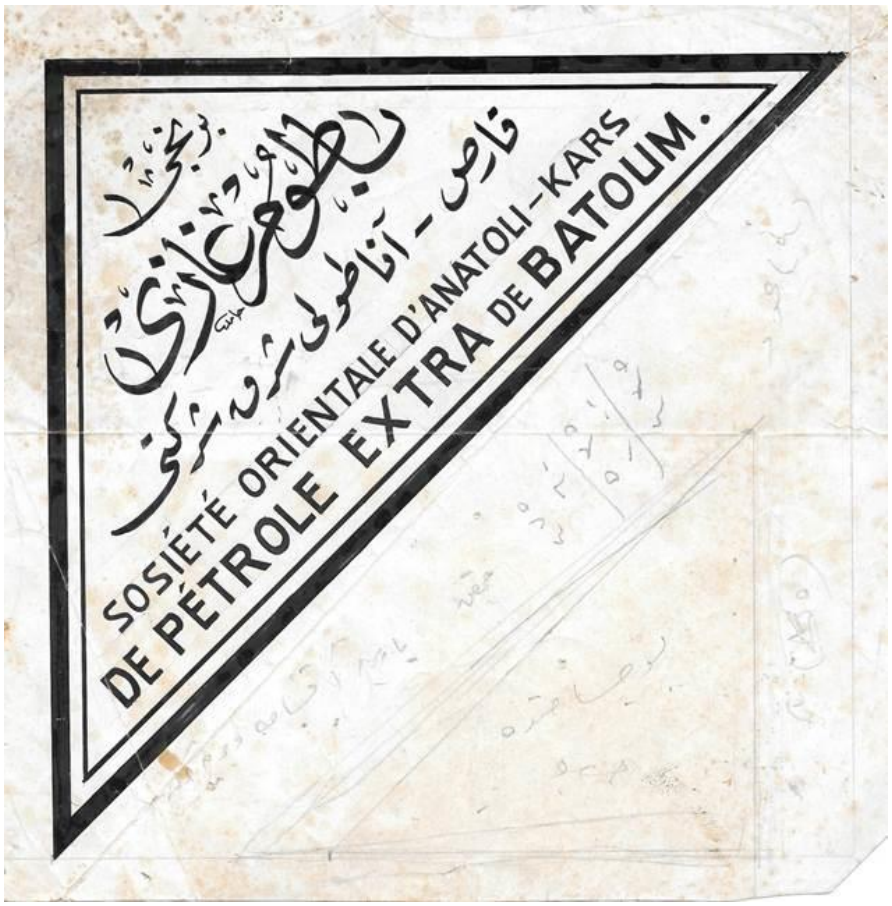
Resim 404– “Muavin” celî rık’a iğneli kalıp, Hat: Hâmid Aytaç, (İsmail Yazıcı Arşivi)

Resim 405– "Türk Tayyâre Cemiyyeti" celî rık'a iğneli kalıp, Hat: Hâmid Aytaç
(İsmail Yazıcı Arşivi)

Resim 406– Reklam Afişi, Hat: Hâmid Aytaç, (İsmail Yazıcı Arşivi)

Resim 407– Reklam Afişi, Hat: Hâmid Aytaç, (İsmail Yazıcı Arşivi)

Resim 408– "Türkiye Cumhuriyeti Maliye Vekâleti" Hat: Hâmid Aytaç, (İsmail Yazıcı Arşivi)

Resim 409– Reklam Afişi, Hat: Hâmid Aytaç, (İsmail Yazıcı Arşivi)

Resim 410– "Pertev Kolonyası" Reklam Afişi, Hat: M. Halim Özyazıcı, (İsmail Yazıcı Arşivi)

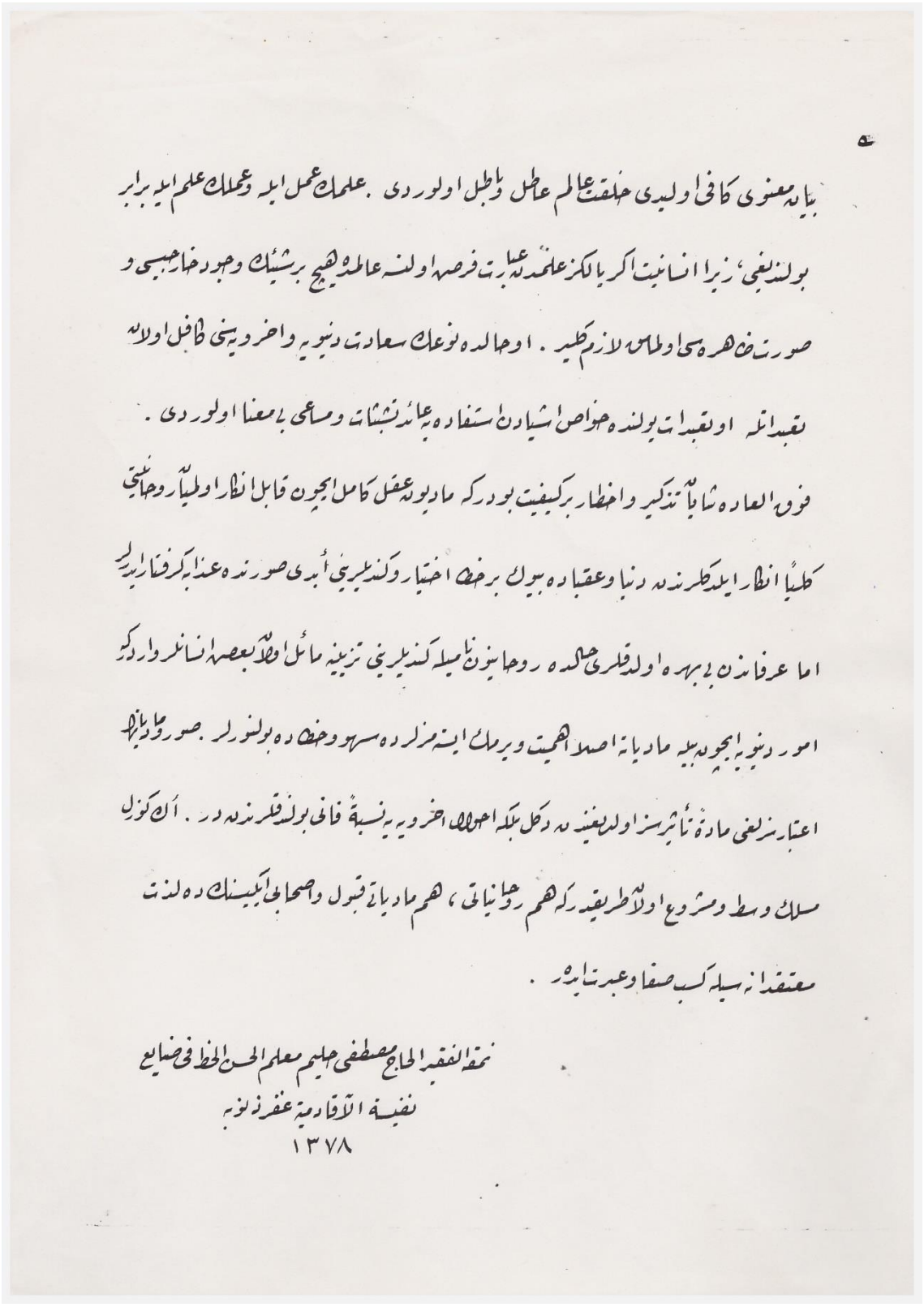
10. Levhalar ve Diğer Rık'a Örnekler

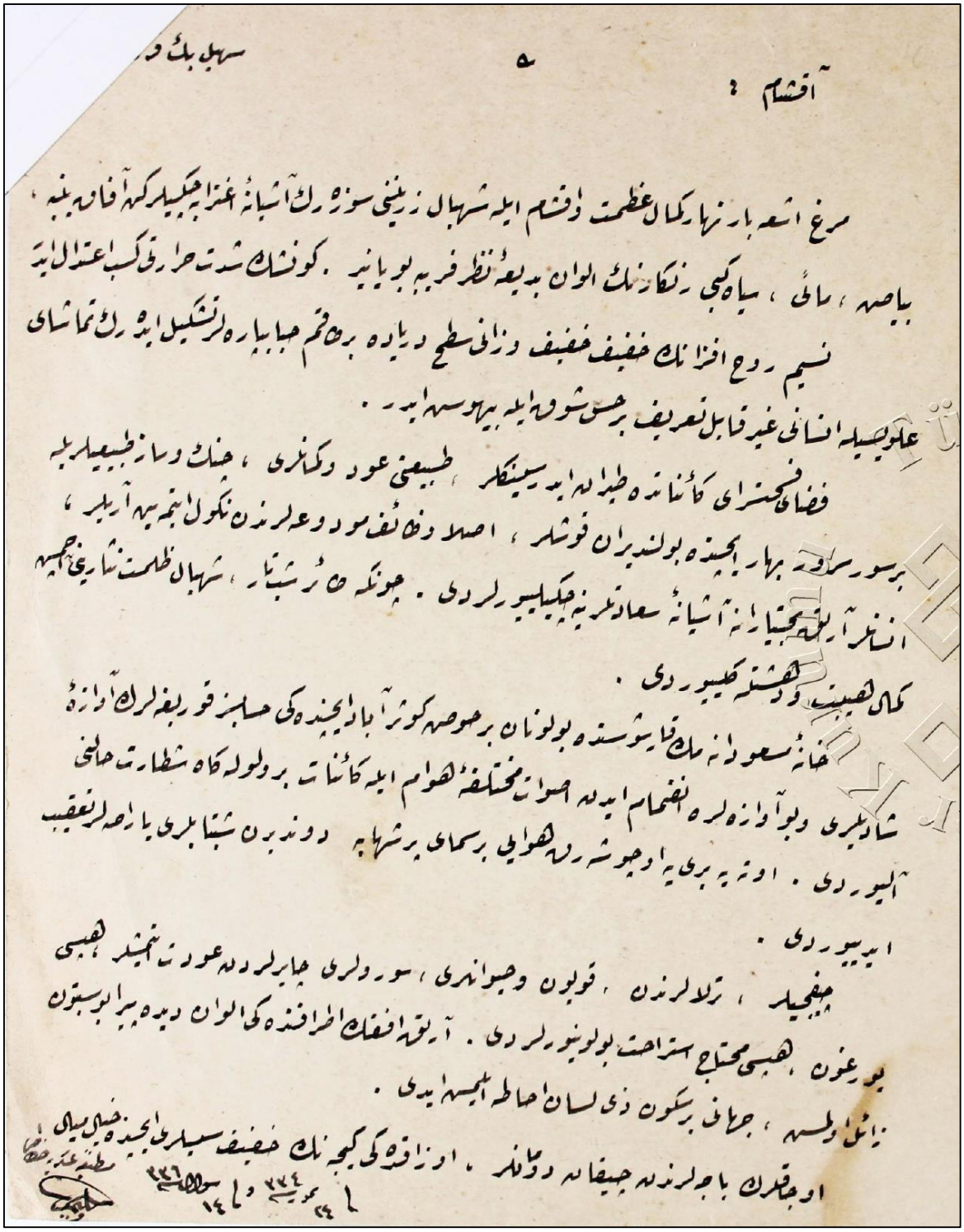
Resim 411– "Hiç" Hat: Davud Bektaş (D. Bektaş Arşivi)

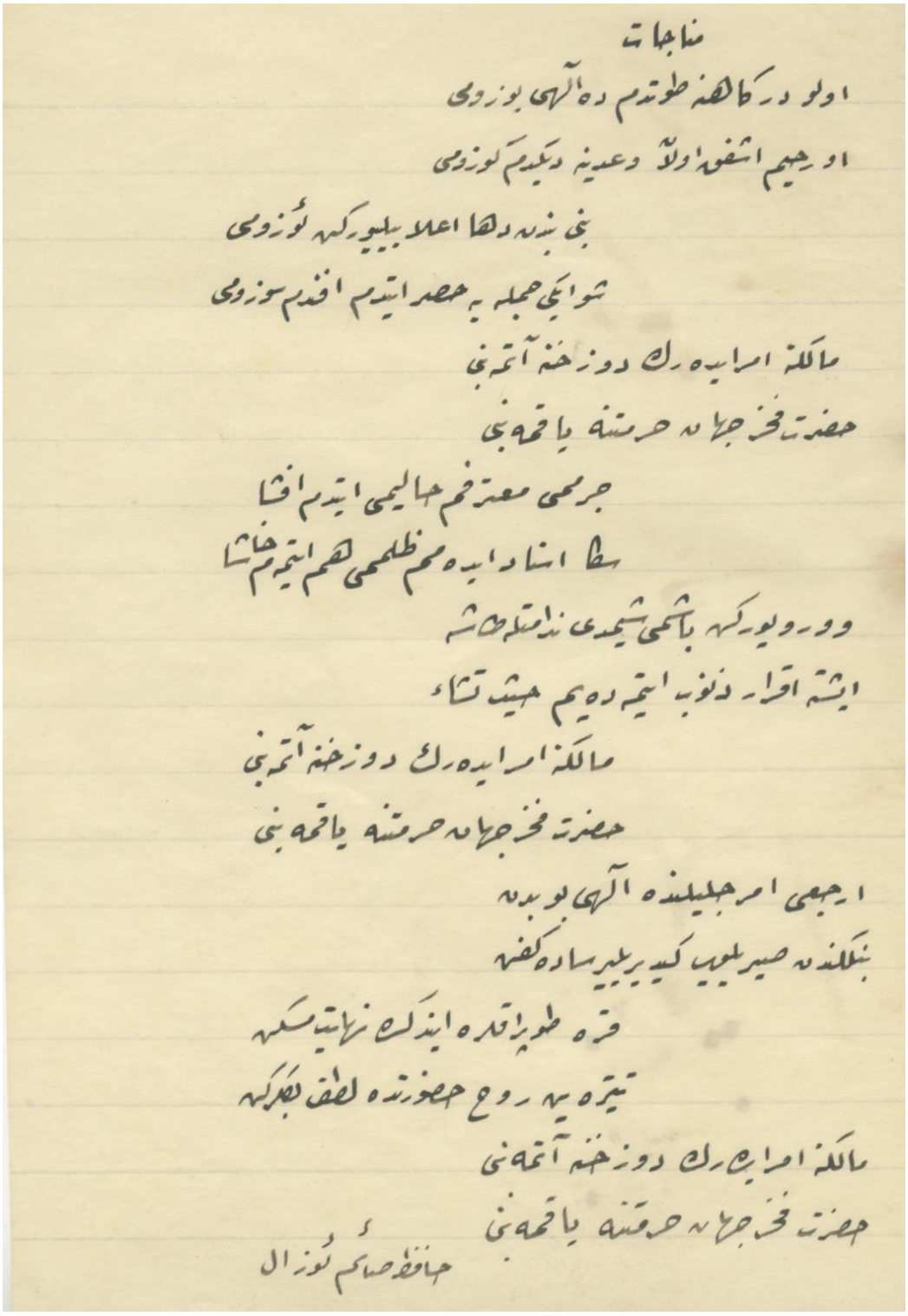
Resim 412– Hattat Mehmed Bahaddîn Efendi'ye ait rık'a levha, h. 1313 (Mustafa Parıldar Arşivi)

Resim 413–M. Halim Özyazıcı'ya ait rık'a nüsha, h. 1378 (Muhiddin Serin Arşivi)

Resim 414– *Akşam*, Hat: M. Halîm Özyazıcı, h. 1336 (Süleymaniye Ktp. Süheyl Ünver Dosya/14)

مناجات

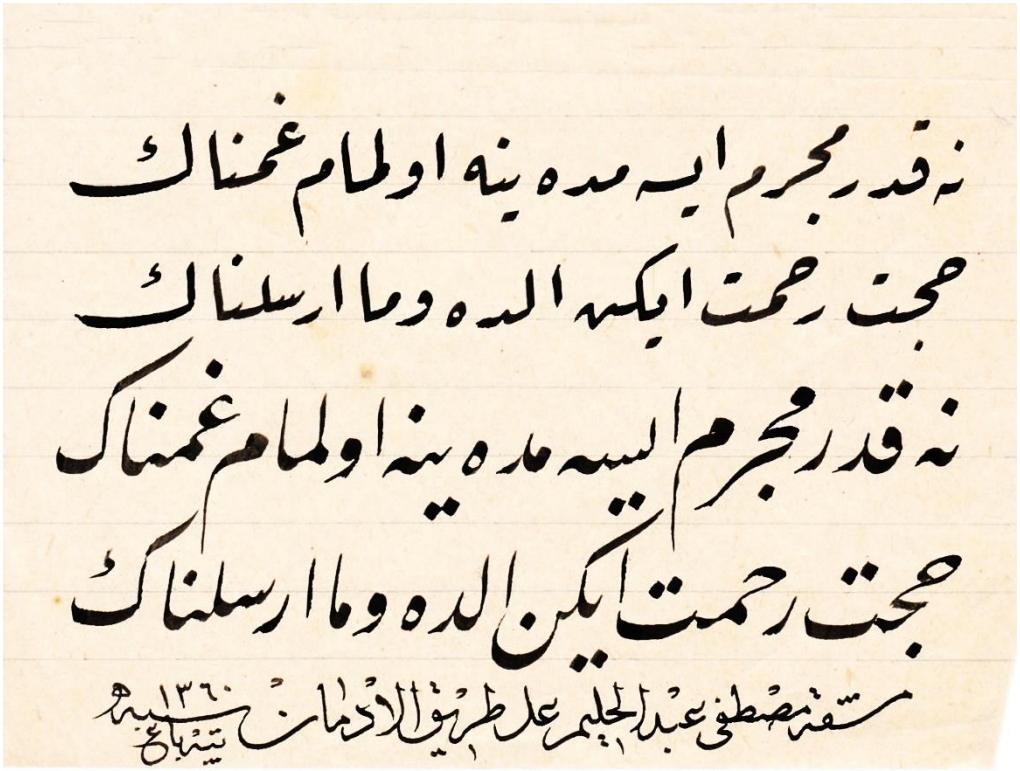
اولور دركاهنه طوتدم ره آلهی یوزومی
او رحیم اشفعه اولاً وعدینه دیکدم گوزومی
بنی بنده دلها اعلا بیلیور که لوزومی
شوایکی جمله یه حصر ایتدم افندم سوزومی
مالکنه امر ایده رك دوزخه آتمه بنی
حضرت فخر جهانه حرمتنه یاتمه بنی

جرمی معصیتم حمالیمی ایتدم افشا
سطر انشا ده ایده محو ظلمی لطفم ایتدم خاشا
وورویور که باشمی شیمدی ندامتله طاشا
ایشته اقرار ذنوبه ایتمه ریم هیچ تناء
مالکنه امر ایده رك دوزخه آتمه بنی
حضرت فخر جهانه حرمتنه یاتمه بنی

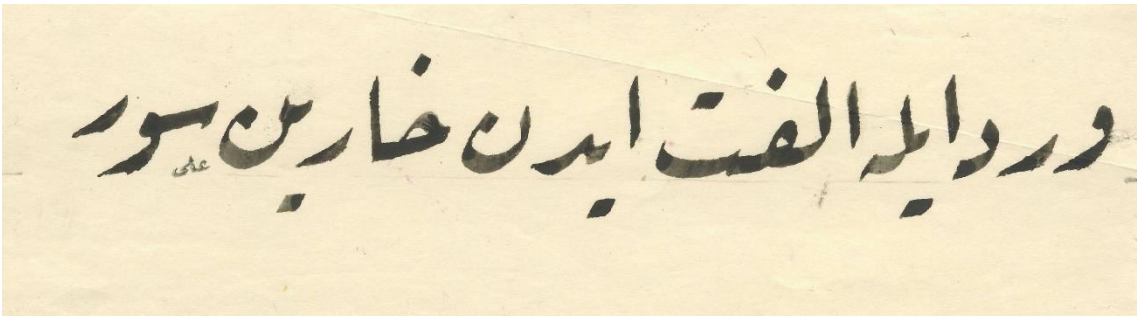
ایجمی امر جلیلنده آلهی بو بنده
بنکلنده صیر بلیه کیدیریلیر ساده کفنه
قره طوپراقده ایندکده زهاتیه سکنه
تیره یه روح حضورنده لطف ایلر که
مالکنه امر ایده رك دوزخه آتمه بنی
حضرت فخر جهانه حرمتنه یاتمه بنی

حافظ صائم لوزالی

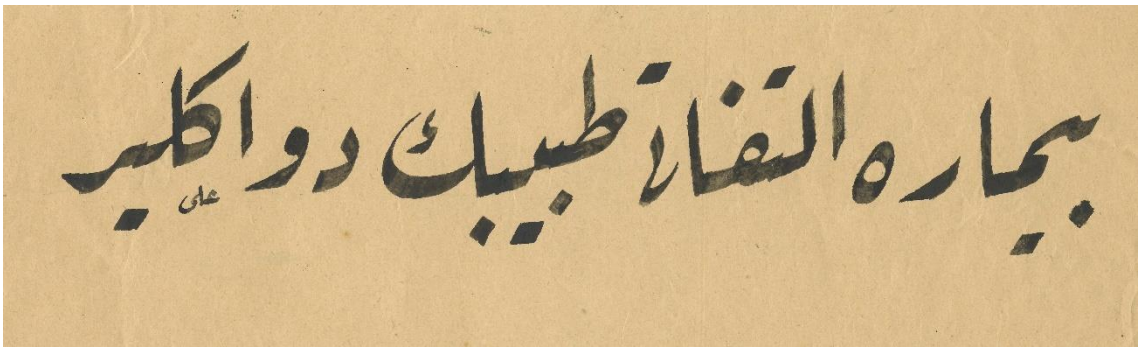
Resim 415– Münâcâat: Hafız Sâim Özel, Hat: M. Halîm Özyazıcı, h. 1375 (Mustafa Parıldar Koleksiyonu)

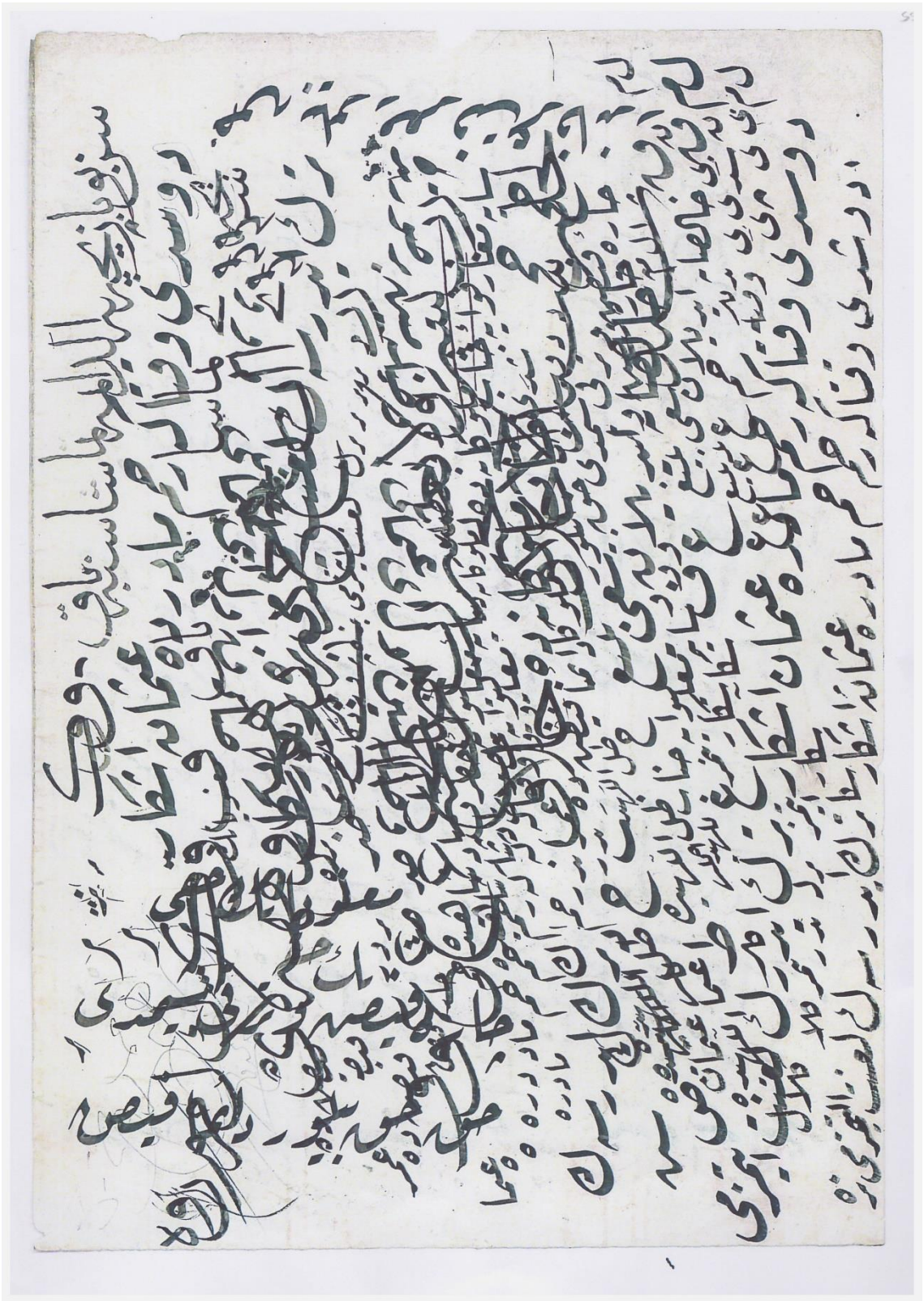
Resim 416– M. Halîm Özyazıcı, h. 1360, (Aydın Ergün Koleksiyonu)

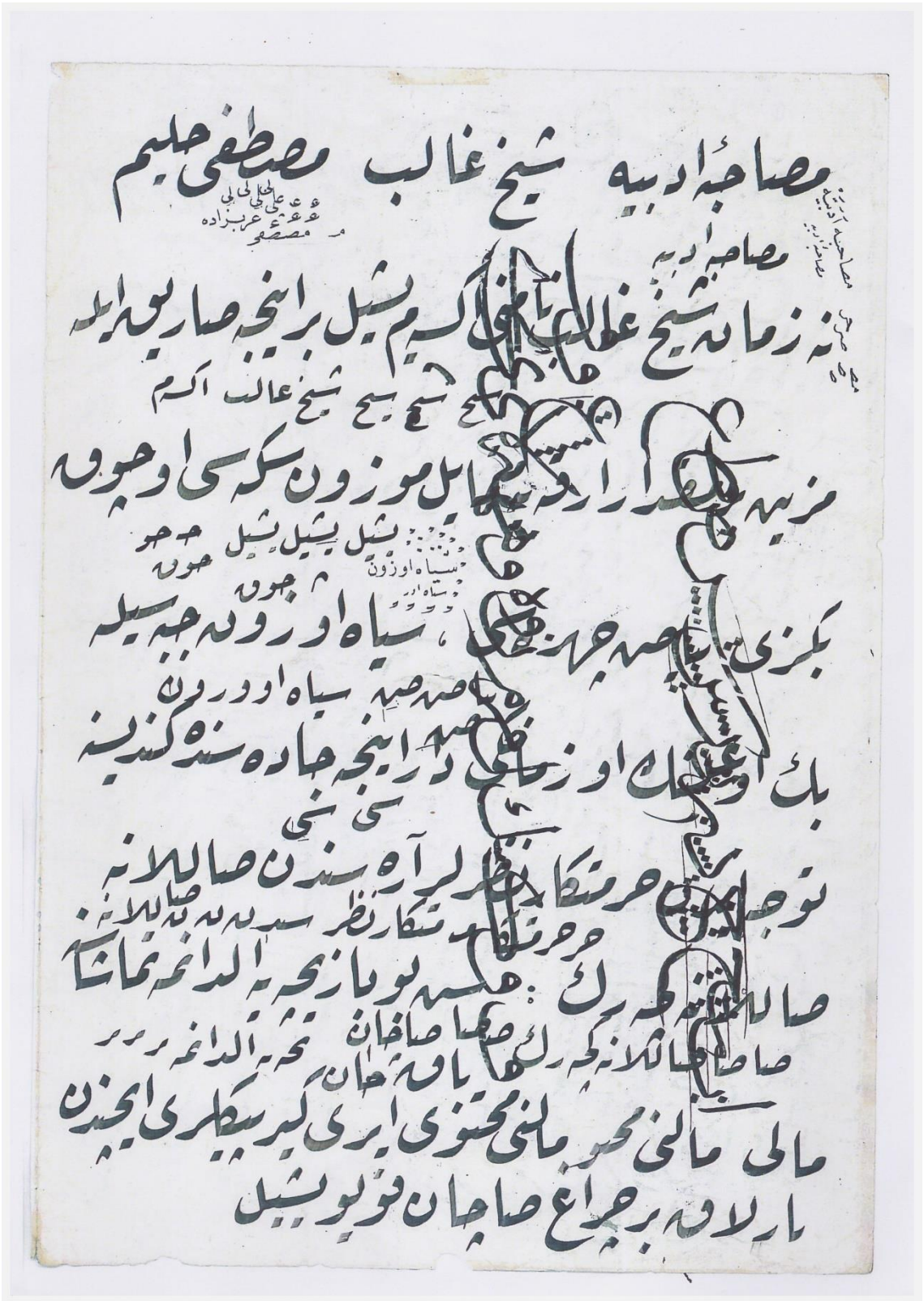
Resim 417– *Vird ile ülfet eden hârîn sor,* Hat: Ali Alparslan (Mustafa Parıldar Arşivi)

Resim 418– *Bîmara iltifât-ı tabîbin devâ gelir,* Hat: Ali Alparslan (Mustafa Parıldar Arşivi)

Resim 419– M. Halim Özyazıcı'ya ait rık'a karalama, (Muhittin Serin Koleksiyonu)

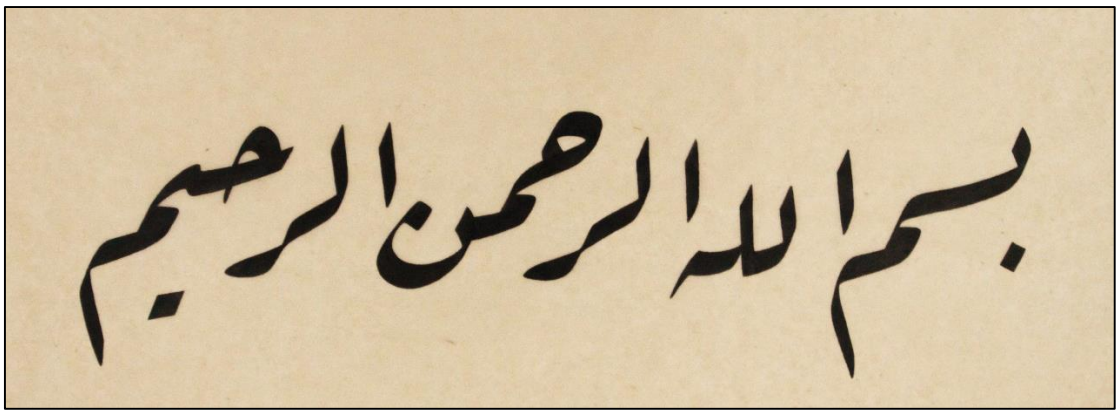
Resim 420– M. Halim Özyazıcı'ya ait rık'a karalama, (Muhittin Serin Koleksiyonu)

ESER RAPORU

No 1

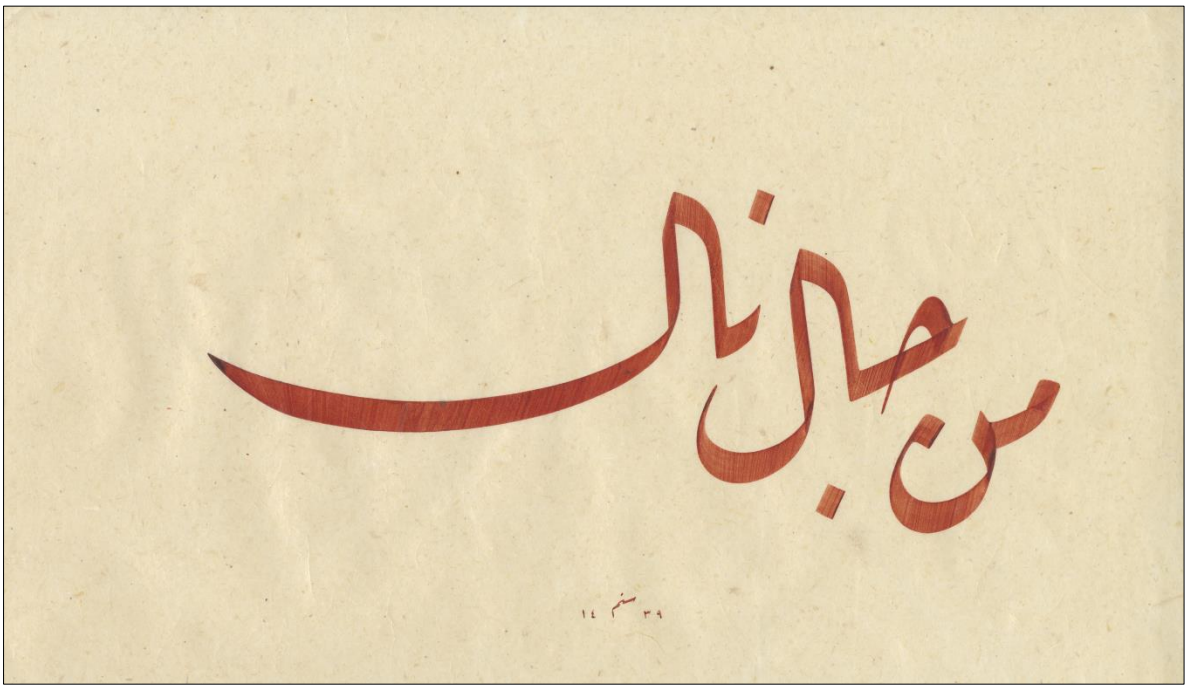
Sofu Mehmed Hamdî Bey “Besmele”

Senem Demirci “Besmele”

Yazı Türü	: Celî Rık’a
Hattatı	: Senem Demirci
Yazıldığı Tarih	: H. 1440 M. 2019
Metnin Ebadı	: 10x36 cm
Kalem Kalınlığı	: 10 mm
Dili	: Arapça
Metnin Okunuşu	: *Bismillâhirrahmânirrahîm*
Anlamı	: “Rahman ve Rahîm olan Allah’ın adıyla”
Malzeme Billgileri	: Siyah mürekkep ve nohûdî renkte âhârlı kâğıt kullanılmıştır.
Diğer Özellikleri	: Tez konusu ile ilintili olarak, Sofu Mehmed Hamdî Bey’in h. 1338 tarihinde yazdığı bir besmeleyi taklîden yazılmıştır. Orijinalindeki mürekkep rengine sâdık kalınmış ve kâğıt renginde de yine aslına yakın bir renk kullanılmıştır.

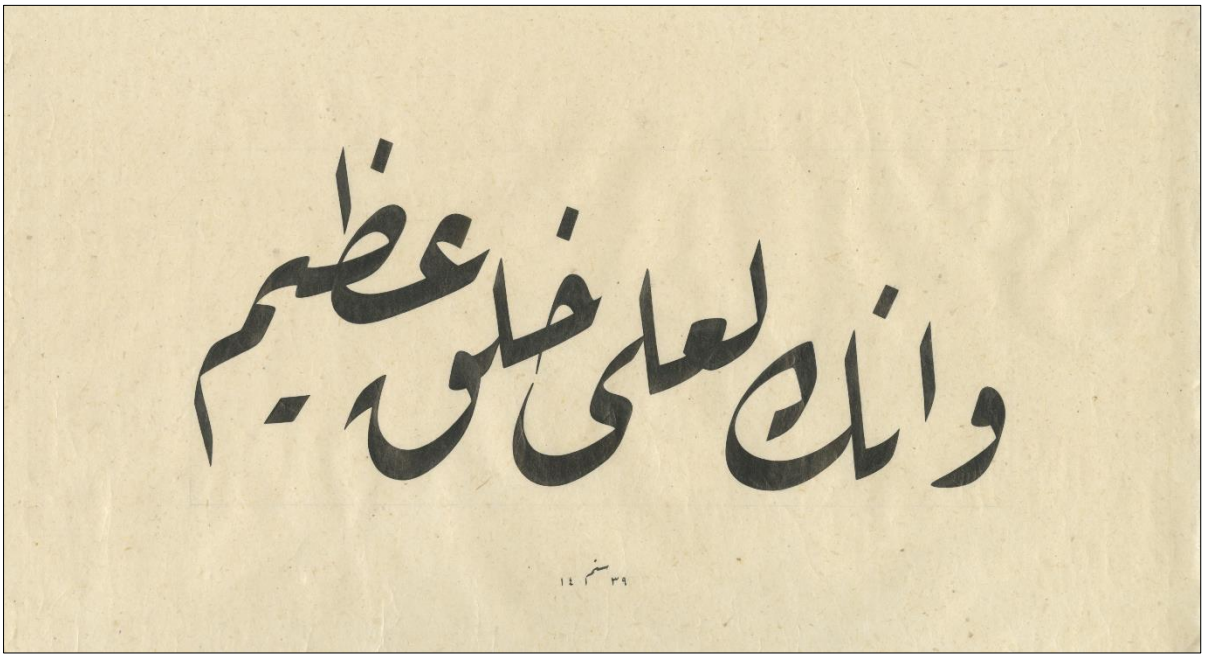
No 2

Eserin,

Yazı Türü	: Celî Rık’a
Hattatı	: Senem Demirci
Yazıldığı Tarih	: H. 1439 M. 2018
Ebadı	: 10x25 cm
Kalem Kalınlığı	: 9 mm
Dili	: Arapça
Okunuşu	: *Men Câle Nâle*
Anlamı	: Kim ararsa ona ulaşır.
Malzeme Bilgileri	: Kırmızı mürekkep ve nohûdî renkte âhârlı kâğıt kullanılmıştır.
Diğer Özellikleri	: Tez konusu ile ilintili, özgün bir çalışma olarak hazırlanmıştır.

No 3

Eserin,

Yazı Türü	: Celî Rık'a
Hattatı	: Senem Demirci
Yazıldığı Tarih	: H. 1439 M. 2018
Ebadı	: 12x30 cm
Kalem Kalınlığı	: 11 mm
Dili	: Arapça
Okunuşu	: *Ve inneke le'ala hulgin 'azîm*[111]
Anlamı	: "Muhakkak ki sen, yüksek ahlâk üzeresin."
Malzeme Billgileri	: Siyah mürekkep ve nohûdî renkte âhârlı kâğıt kullanılmıştır.
Diğer Özellikleri	: Tez konusu ile ilintili, özgün bir çalışma olarak hazırlanmıştır.

[111] Kalem Sûresi, Âyet 4.

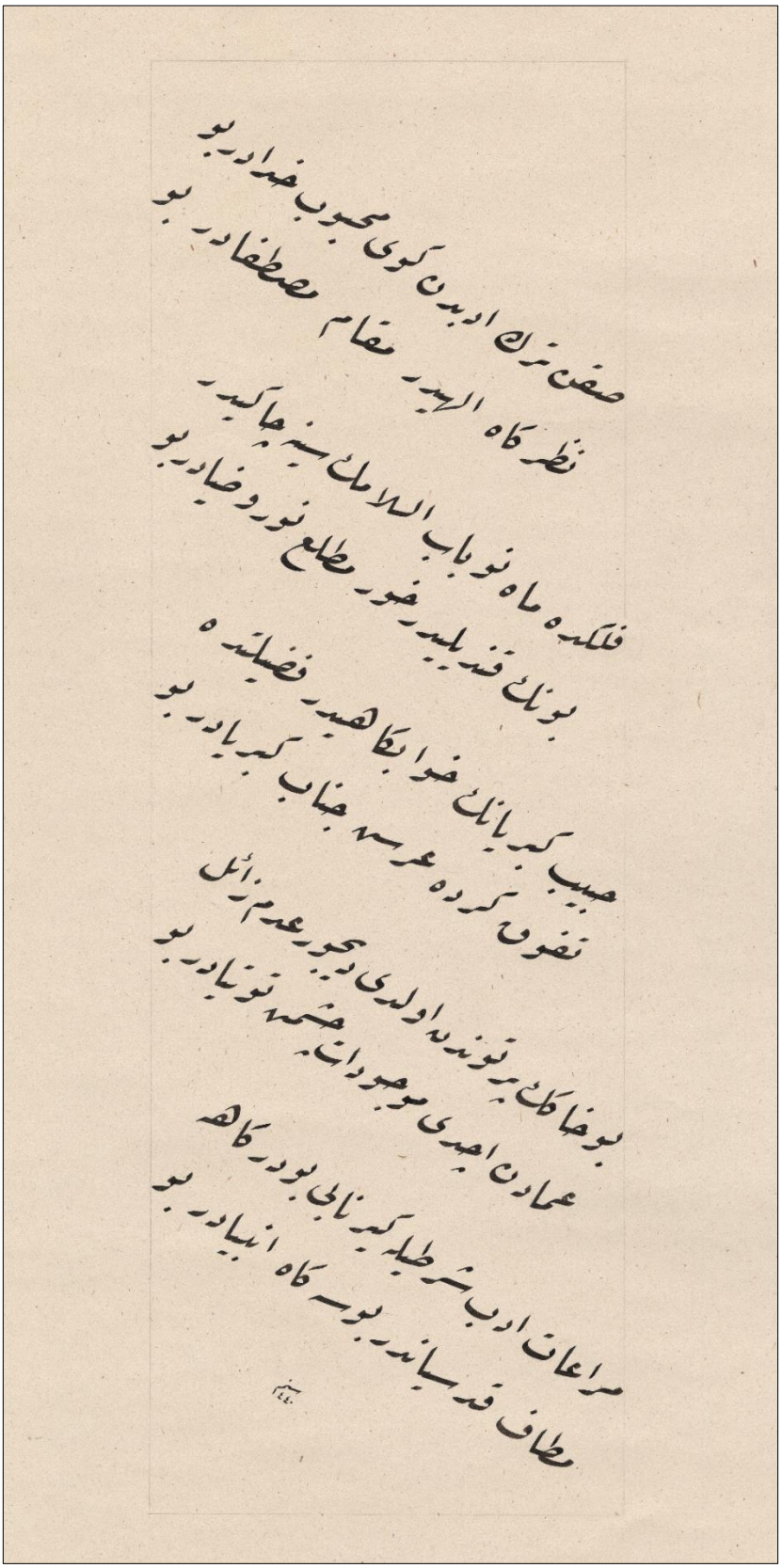
No 4

Eserin,

Yazı Türü	: Sülüs - nesih
Hattatı	: Senem Demirci
Müzehhibi	: Meryem Çiftçi
Yazıldığı Tarih	: H. 1439 M. 2018
Ebadı	: 27x36 cm
Kalem Kalınlığı	: Sülüs: 2 mm, nesih: 07,5 mm
Dili	: Arapça
Malzeme Billgileri	: Yazı için, siyah mürekkep ve nohûdî renkte âhârlı kâğıt kullanılmıştır.
Diğer Özellikleri	: Sülüs-nesih kıt'a formunda; üst satırda, oklu besmele (sülüs), altta ise hadis-i şerîf (nesih) yazılmıştır.

No 5

Eserin,

Yazı Türü : Rık'a

Hattatı : Senem Demirci

Yazıldığı Tarih : H. 1440 M. 2018

Ebadı : 12x34 cm

Kalem Kalınlığı : 1,5 mm

Dili : Türkçe

Malzeme Billgileri : Siyah mürekkep ve nohûdî renkte âhârlı kâğıt kullanılmıştır.

Okunuşu : *Sakın terk-i edebden kûy-i mahbûb-i Hudadur bu*
Nazargâh-i İlâhîdür makam-ı Mustafâdur bu

Felekde mâh-i nev bâbu's-selâmun sîne-çâkidür
Bunun kandîlidür hûr matla-i nûr ü ziyâdur bu

Habîb-i kibriyânun hâbgâhıdur faziletde
Tefevvuk-kerde-i Arş-i Cenâb-ı Kibriyâdur bu

Bu hâkin pertevinden oldı deycûr-i 'adem zâil
'Amâdan açdı mevcûdât çeşmin tûtiyâdur bu

Mürâ'ât-i edeb şartiyle gir Nâbî bu dergâha
Metâf-i kudsiyândur bûsegâh-i enbiyâdur bu

Diğer Özellikleri : Tez konusu ile ilintili, olarak Şair Nâbî'nin Na't-ı Şerif'i, özgün bir çalışma olarak hazırlanmıştır. Beyitler mail olarak yazılmıştır.